

ILARIE CHENDI

SCRIERI

III

Ediție, note și comentarii
de
DUMITRU BĂLĂEȚ

SCRITORI ROMÂNI

EDITURA MINERVA

București, 1990

FOILETOANE

(1904)

DREPTUL CRITICEI

Profesorul Adolf Bartels, mult apreciat de generația tină ră pentru cartea sa despre istoria literaturii germane în secolul XIX, răspunde, prin un studiu temeinic asupra drepturilor și datoriei critice, la multele atacuri ce mai cu seamă scriitorii evrei au îndreptat împotriva lui. Noua scriere a lui Bartels, intitulată *Kritiker und Kritikaster*, cuprinde câteva teorii, expuse mai popular, vrednice a fi cunoscute și la noi, unde, în mic, se petrec aceleași fenomene în viața literară ca în Germania și se ivesc aceleași erezii în privința rolului critice din gazete și reviste.

Voi parafraza deci, în loc de altă prefață programatică, un capitol din cartea lui Bartels.

Pentru a stabili dreptul de a critica orice product literar, adică de a examina totul, condamnând ce e rău și recomandând ce e bun, autorul se întreabă: pentru cine creează poetul sau artistul în genere?

Pentru sine numai nu produce nimeni. Fiecare scriitor simte satisfacția sufletească în timpul creării, dar în gândul său nu uită niciodată publicul. Ba mai mult. Poetul nu vrea numai să ridice publicul spre sine, să-l edifice sau să-i facă educația estetică, el vrea de-a dreptul să-i impună felul său de-a vedea lumea, să-i „octroeze” personalitatea sa. Și asta nu este, în fond, o ambiție deșartă, o vînătoare după aplauze, ci o necesitate, o lege a naturei căreia orice om îi este supus, deoarece viața înseamnă tocmai a produce efecte.

O dată stabilit că poetul caută apropierea sa de public — producerea de emoții cît mai puternice și cucerirea cît mai multor suflete — reacțiunea acestor suflete, opusă mijloacelor de cucerire, nu va mai părea nefirească. Poetul ajunge răspunzător pentru opera sa, ca orice om pentru faptele sale. El

•∞ poate face vinovat de grele rătăcirii estetice și morale, și publicul trebuie să stea la sfat și să osindească sau să încurajeze.

Critica e astfel o datorie.

Mulțimea condamnă sau aprobă în cuvinte puține. „Înii place” sau „nu-mi place” sînt formulele cele mai obișnuite în limbajul critic de toate zilele. Iar criticul literar se razimă pe același fundament elementar, cu vecinul său drept de a vedea lumea cu ochii săi proprii și a protesta în contra celor ce vor să-i impună o lume străină. El opune deci personalității poetului individualitatea sa. Cum însă criticul își tipărește opiniile, răspunderea lui e mai mare, căci el nu se poate mulțumi cu simple sentințe, ci dovedește că a înțeles opera poetului, înșirînd motivele pentru cari „îi place” sau „nu-i place” — o chestie de talent înnăscut, de cultură și de experiență.

Cu cît literatura ia o dezvoltare mai mare, cu atît rolul criticului e mai important și datoriile lui mai multiple. El e un fel de veghetor, călău, dacă vrei, al literaturii, și în loc de a se ocupa exclusiv de ce e mare, trebuie să-și îndrepte adeseori atenția asupra tuturor celor mici, ca ei să nu copleșească, să nu compromită ce e mare și frumos. În munca asta, oricît dezgust l-ar cuprinde uneori, trebuie să persiste cu deplină conștiințiozitate, căci servește arta, neamul și omenirea.

Iată cazurile mai dese în cari criticul trebuie să intervină eu opiniile sale:

1. De cîte ori un poet adevărat publică o lucrare slabă, i se va spune adevărul, fără nici o cruțare și fără considerare la operele lui de mai înainte. Cu cît poetul e mai talentat, cu atît mai multe învinuiri va putea să suporte.

2. Cînd un poet fără valoare produce o operă de epigon, se va cerceta mai întîi dacă nu este un plagiat, deoarece predispozițiile de plagiere ale epigonilor sînt foarte pronunțate, în adevăr, epigonii nu trebuie prigoniți, deoarece, fără a adăuga ceva bun la literatură, în timpuri de decadență, tot ei reprezintă demnitatea și nivelul artei.

3. Cînd se publică o lucrare cu tendințe vădit subversive, criticul cercetează cu de-amănuntul dacă tendințele sînt în adevăr alese așa fel ca să constituie un atentat la bunul gust, la principiile de frumos și adevăr și dacă ele nu au temei în viața însăși, ci sînt mai mult o flășificare a acesteia. A

combate cu măsură tendințele constatate depinde de temperamentul criticului.

4. Neîndurat trebuie să fie criticul față de artiștii senzaționali. Asemenea artiști uzează de mijloacele artei nu pentru a înfățișa stări reale din viață, ci pentru a produce efecte cît mai puternice, exagerînd, simulînd și mințind, fără a cunoaște margini. În fond, ei sînt niște șarlatani, vînători de succes. A-i demasca în toate împrejurările este o datorie, „iar cînd mai cochetează și cu decadentismul, cum adeseori se întîmplă în anii din urmă, trebuie țintuiți la stîlpul infamiei”.

5. Fără nici o cruțare își exercită oricine datoria de critic față de artistul-negustor. De aceștia sînt mulți printre scriitorii dramatici, oameni cu oarecare abilități tehnice, cari ajung stăpîni pe scenă și o terorizează. (Aviz domnilor Lecca și Leoncsu-Duțu!)

6. Pentru diletanții grandomani (de nu s-ar simți prea mulți atinși!), criticul are oricînd dreptul de a întrebuița biciul și a-i scoate din Parnas. Ironia și disprețul sînt arme cinstite și potrivite pentru cele trei cazuri din urmă. Se va face uz de ele în măsură ce poetastrul a știut prin apucături neiertate să se avînte la o situație pe care nu o merită. Negreșit că și tăcerea este o armă.

Dreptul și datoria criticului astfel expuse, rămîne o chestie importantă de discutat: pînă la ce limită poate să fie criticul *personal* ?

A fi personal înseamnă a insista mai mult asupra însușirilor individuale ale autorului, dînd o mai largă dezvoltare caracterului, decît operei lui. Foarte multă lume ezită a-i zice idiotului pe nume, pe cînd nu e mai puțin nobil dacă îi vei numi cartea idioată. Opinia lui Boileau merită să fie citată și aici: „*Papelle un chat un chat et Rollet un fripon !*”

Bineînțeles, nu poate fi vorba niciodată de altceva decît de *autor*, de caracterul lui public, iar omul privat, cu viața lui intimă, trebuie respectat. Orice mijloc de condamnare, ironia cea mai nemiloasă la adresa cărții sunt îngăduite, îndată ce însă criticul trădează că știe despre autor mai mult decît îi spune lucrarea de care vorbește, cuvîntul lui începe a fi ofensă personală; el încetează a fi critic de artă și se coboară la un rol deplorabil de flecar, ponegritor, pasquillant.

Există o singură excepție, cînd poți recurge la informațiuni particulare împotriva unui artist, și anume, cînd ții să dove-

dești că a ajuns la glorie sau la succese vremelnice pe o cale neleală. Oameni cari se înconjură de elice, corup ziare, mi-tuiesc prieteni, uzează de sprijinul ocult al damelor etc. sînt pungași periculoși în republica literară și cine-i prinde își cîștigă merite.

La noi găsești dese tipuri pe care nu le poți judeca decît urmărindu-le pas cu pas și viața lor intimă.

După părerea lui Bartels nici nu poate exista o altă critică decît personală și subiectivă. Totdeauna criticul își prezintă personalitatea sa, ca o garanție pentru adevărul celor spuse. El singur, ca individ, pronunță o judecată critică și depinde de ceilalți indivizi dacă se alătură sau nu la judecata lui. De aceea nici nu există o critică științifică, nici măcar ca știință aplicată, ci pur și simplu *opinii*, ce se impun de cîte ori se pronunță de oameni cari posedă calitățile de critic născut: talent, cinste și cultură literară.

Dacă asupra acestor puncte înțelegerea între poeți și critici ar fi mai mare, o mulțime de supărări le-ar rămînet* cruțate. Lăsînd criticei toate drepturile ei, literatura nu poate să păgubească și adevărații artiști nu vor putea nicio-dată să cadă victime, nici în cazul cînd critica e greșită.

„Niciodată — zice Hebbel, citat de Bartels — artistul adevărat n-a încetat să lucreze fiindcă se vedea depreciat; dar nici n-a făcut pe îngîmfatul și curagiosul cînd s-a văzut îngrămădit de succesul fără margini. Poeții cari se cred striviți cînd nu li se acordă vreun premiu se aseamănă celor din satirele lui Horațiu. Trebuie însă să le umbli în voie, căci altfel ei se grupează cu toții în jurul vreunui jurnal, caută să distrugă ce e puternic, să laude tot ce-i infam, căci acești refuzați sînt geniali în organizarea de elice, sînt neîntrecuți în întemeierea de cumetrii și sînt cu mult mai periculoși pentru poezie decît greșelile academicianilor”...

O parte din articolele mele viitoare vor dovedi cît de mult se potrivesc cuvintele lui Hebbel și la noi.

ST. O. IOSIF

„In vremea noastră, cînd viitoarea curentului materialist cuprinde tot mai mult sufletele, este necesar, cred, să ne oprim atențiunea asupra tuturor acelora cari prin munca lor se opun acestui curent. Vorbesc, natural, de muncitorii intelectuali, de scriitorii cari nu se lasă tîriți de interesele egoiste, ci pînă și în vremurile cele mai grele ridică steagul idealismului și cheamă sub el pe toți cîți se mai pot însufleți de idei mărețe, de porniri nobile.”

Astfel își începe d. 1. Bianu darea sa de seamă, făcută de Academia Română, asupra ultimului volum de poezii al lui St. O. Iosif (*Poezii*, 1901—1902, Editura Socec). Și cu aceste cuvinte voi deschide și eu la acest loc¹ o serie de figuri literare (titlu compromis, dar cel mai potrivit), căutînd a înfățișa cetitorilor pe cîțiva din scriitorii noștri, așa cum îi cunosc și înțeleg, fără pretenția de a spune asupra lor cuvîntul cel din urmă și cel hotărîtor. A fixa definitiv locul unui poet în ierarhia scriitorilor e o operă pe care trebuie s-o săvîrșească condeie mai oțelite. Noi, cești mici și zavistnici, cei pururea hărțuiți și hărțuitori, nu avem decît păreri absolut și intenționat individuale; ne redăm impresiile dobîndite după cetirea cu luare-aminte a operei sau chiar după cunoașterea personală a autorului. Acest fel de critică, fără a fi științifică, își are rostul său, căci, făcută cu totul dezinteresată, este totdeauna un răsunset just al timpului și va servi vreodată ca material cercetătorilor viitori, pentru cari părerile contimporanilor vor putea fi destul de prețioase.

D. Bianu semnalează mai sus existența unui curent idealist în literatura mai nouă, socotînd pe Iosif printre reprezentanții acestei direcții. „Idealism” e, poate, o noțiune prea

¹ E vorba de foiletonul *Voinței*.

vagă. În realitate nu e poet care să nu viseze un ideal. Și tocmai la noi se face paradă cu aventurile nobile. Idealiști sînt toți decepționiștii cari își cîntă aventurile sfărîmate; sînt toți optimiștii cari își răsfață lira cu nădejde în viitor sînt toți adoratorii naturii cari reușesc să dea un lustru de lirism versurilor lor. Pînă și rătăciții, cari în numele unor idei moderne, pe cari nu le înțeleg și le imită papagalicește și lucrează cu tendințe distrugătoare de idealuri, se numesc idealiști.

Cred însă că e vorba de o formă specială de idealism în poezia noastră, de o *direcție de luptă și stăruinți pentru readucerea încrederei în însușirile sufletești ale neamului nostru*. Și sub acest raport e socotit și Iosif printre idealiști. Iar d. Bianu are dreptate.

În zadar. Oricît ar oscila un talent la începutul dezvoltării sale, oricît s-ar lăsa să fie influențat de lectură străină sau de un mediu mai mult sau mai puțin prielnic, dacă este un talent original, el se desface treptat de toate și, în afară de darul său, nu-i mai rămîn decît legăturile de rasă și toată bogăția de amintiri înregistrate. Iar dintre toți tinerii noștri poeți, Iosif singur întrunește cele trei calități principale cari caracterizează talentele adevărate: legături distincte cu viața neamului său, cunoașterea trecutului literar și istoric al acestuia și putere originală de a crea.

Leagănul copilăriei lui Iosif este Brașovul, unde tatăl său, de aproape înrudit cu scriitorul și academicianul Gavriil Munteanu, a fost timp îndelungat directorul liceului român. O spun aici, spre a împrăști pentru totdeauna insinuările acelor nebuloși detractori cari, fără a-și putea dovedi originea românească măcar pînă în prima generație ce i-a precedat, prezintă pe Iosif ca pe un venetic de cine știe ce seminție semită. Dar o mai amintesc și pentru că originea, lui, Brașovul, acest cuib vechi de cultură românească, orașul cu disciplină socială, cu atmosfera rece și sănătoasă de munte, cu acel cult pentru tradiții și trecut și cu credința nestrămutată în puterea neamului, explică multe din calitățile poetului nostru.

E ceva aspru, ceva dîrj și pornit în toată ființa lui viguroasă.

Tînăr, de abia 28 de ani, Iosif are astăzi o reputație pe care n-o întrece decît aceea a domnilor Coșbuc și Vlahuță. Și popularitatea și-o datorește numai talentului său, ale cărui fructe sînt depuse în trei volume de poezii și alte trei de traduceri.

Întîilele lui poezii apar în *Vieța* d-lui Vlahuță, într-un timp cînd, printr-o extraordinară reclamă de ziare, ieșeau tînd pe rînd volumele lui Radu Rosetti, poet acum naufragiat, și cînd d. Hasdeu introducea cu mult aparat poezia cea rece și afectată a lui H. G. Lecca. Acești doi se mențin în opinia publică pînă ce Iosif urcă tribuna *Convorbirilor* de sub direcția d-lui Bogdan. Prin volumul său *Patriarhale*, stîrnește o bucurie generală în presă și la toți cîți, cu atîta dreptate, se plîngeau de lipsa unei note originale în poezia contemporană.

Și cauza bucuriei recenziților n-a fost numai manifestarea însăși a talentului, ci faptul că s-a găsit un public ca să-l îmbrățișeze, să se declare pentru o direcție atît de simplă și de firească, să se inspire din toate acele figuri blînde și patriarhale, din toate acele paste și icoane frumoase de pe pămîntul țării românești, zugrăvite de poet într-o limbă curată și melodiosă. E un moment simpatic acesta. A primi cu atîta căldură pe un evocator al trecutului înseamnă că mulțimea își mărturisește predispozițiile sale sufletești, dragostea sa pentru caracterul național romantic al poeziei.

Forma ușoară a poeziei populare, întrebuițată de Iosif, a contribuit mult la cucerirea opiniei. Și poezii ca *Doina* sau ca următorul *Cîntec vechi* s-au răspîndit foarte repede:

Codrule, stăpînule,
Codrule, bătrînule,
Mișcă-ți tu poienele
Și-ți ridică genele
De privește pînă-n zare:
Nu s-arată șir de care,
Șir de care ferecate,
Scîrțîind împiedecate,
De angarale mpovărate,
De neferi înconjurate?

Codrule, stăpînule,
Codrule, bătrînule,
Scutură-ți tu pletele
Să s-adune cetele:
Cetele haiducilor,
Spaimele răscrucilor,
Să răstoarne carele,
Să desfunde lăzile,
Să-și împartă prăzile...

Într-un volum de poezii populare adunate de Eminescu, am publicat și câteva versuri inedite cu motive populare și povești versificate ale acestuia. Și e ușor de constatat cât de mult se apropie Iosif de Eminescu în îmbinarea poeziei culte cu cea populară, cât de mult se nizuiesc amândoi la readucerea poeziei la dreapta ei obîrșie. În poezia noastră populară zace tezaurul cel mare de motive poetice, atât în elementul liric, cât și în cel epic, tezaur ce-și așteaptă măiestrul ca să-l descopere, să-l dezgroape și să-l curețe, dîndu-i cu mîna măiastră meritata strălucire. Pe acesta se poate răzima viitorul poeziei noastre. Iată direcția în care viitorul mare poet se va putea afirma.

Va fi acesta Iosif sau altul?

Afară de asta, Iosif mai are un ciclu de sonete adresate tinerilor cîntăreți contimporani. Sonetele lui sînt o adevărată mărturisire de credință de felul cum înțelege arta poeziei, cu fondul puternic, răzimat pe: *dragostea de lege și dotară și pe eternele aspirații ale neamului. ..*

Iată idealismul lui Iosif, mărturisit cu consecvență de la întîia sa lucrare literară mai mare, traducerea *Apostolului* lui Petofi, în care a turnat o parte din entuziasmul său pentru idealurile poporului pînă în ziua de astăzi.

Cîntăreț al rasei sale, protest viu în contra palizilor muzageți străini, Iosif nu este un idealist sectar, un șovinist, care să facă zgomot în jurul său, ca anumiți scriitori de piese teatrale.

Nu este, mai ales, un frazeolog și făcător de ode ocazionale, cum sînt toți invîrtitorii de cuvinte mari și elastice, ci ideea națională în versurile sale găsește expresia artistică și sinceră, fără a trece marginile bunului-gust.

Ei, dar adversarii îi vor căuta tocmai aici slăbiciunea. Vechiul cîntec: poeții naționali nu sînt artiști, nu încearcă toate acele emoțiuni cari vibrează în coardele cele mai delicate ale artistului și dau poeziei pecetea eternității. Ei, desigur! Iosif, care a înțeles și tradus cu atîta măiestrie pe cei mai mari și mai subtili poeți străini, pe complexul Heine, ca și pe subtilul și rafinatul Verlaine, și, în afară de baladele și sonetele sale, a mai scris cîntece de cel mai curat lirism — Iosif n-o fi artist.

Ciudați mai sînt și apărătorii artei pure în literatura noastră!

Anul trecut au apărut două volume de literatură, versuri și proză, sub iscălitura d-lui Ion Gorun.

Răsfoiesc ziarele din câteva luni după apariția acestor scrieri, caut în sumarele revistelor eminente și ale celor efemere, dar nu aflu nici o urmă de răsnetul produs în public.

Unde a fost distinsa noastră critică, unde soborul de cronicari literari, cari secretează atîta înțelepciune și venin, cînd stau la judecată asupra unei cărți ce-a îndrăznit a se ivi sfioasă prin vreun colț de vitrină?

Tăcere adîncă. Iar cauza?

Gorun nu e deloc popular. Fire pornită spre negațiune continuă, cum să fie el iubit de aceia pe cari îi lovește? Scriitor a cărui forță în mare parte este polemica ironică, cum era să i se ierte ironia? „Spînzurați pe critici, dați-i afară din societate căci o blasfemează” — așa strigau odată cîțiva poeți năpăstuiți din Germania... Soarta tuturor polemîștilor!

Din volumele aceste lipsesc multe din scrierile lui Gorun. Lipsesc înainte de toate cronicile pe care le-a scris în *Adevărul*, în *Fîntina Blanduziei* și în *Vieța*. Aici biciuie, taie și arde, poate și pe nedreptul uneori, dar e în elementul său. Biciuie marele vinovat, care este mai nemuritor decît frumosul și adevărul — nemărginita prostie omenească. Lovește în nemurirea convențională a literaților oficiali. Parodiază pe marii esteți la ordinea zilei și pe micii și pretențioșii lor ucenici. Zgîlție de zulufi pe cîțiva ovreiași cari i se încurcă în cale. Și nici femeia, femeia română, nu rămîne cruțată. Într-un articol se declară pentru teza lui Tolstoi din *Sonata Kreutzer* :

— *Non, ce n'est pas une femrne, c'est une chienne, une ignoble chienne*

Cum era ca asociația asta de nemuritori, de esteți, de ovreiași și de femei, cari alcătuiesc elita noastră literară și se adăpostesc în presă, să-l primească cu imnuri și cu ramuri de finic!?

Dar mai e un motiv. Gorun a scris un roman, *Frate de dincolo*, din care n-au ieșit decît vreo 13 foiletoane, suficiente însă pentru a lămuri cîteva convingeri ale autorului. Aici atacă o chestiune îndrăzneată: raporturile românului ardelean cu frații săi de dincoace și cu celelalte neamuri mai mult sau mai puțin asimilate. E cu totul covîrșit de teoriile sociale ale lui Eminescu, privitoare la păturile suprapuse, iar teoriile aceste nu sînt și nu vor putea deveni încă populare în presa noastră. Cei ce le reprezintă riscă, deocamdată, a vedea o cohortă de adversari împotriva lor. Cîți nu o vor mai păți ca Gorun!

Dar de ce, în cazul de față, n-au sunat măcar glasuri de protestare? Unde erau cel puțin acei cerberi ai presei cari, afectînd un dispreț suveran pentru tot ce e vanitate și lumină, rămîn anonimi și „stau la pîndă tupilați, ca zăvozii. cei turbați”, ca să muște hoțiș, cînd n-au puterea morală de a se năpusti pe față?

Iarăși tăcere. O tăcere elocventă însă.

Gorun e și ziarist, o figură vînjoasă printre fruntașii reprezentanți ai presei cotidiene. E neîndurat față de confrății săi, fie ei prea lași sau fie prea curagioși. Nici o vrabie nu se rătăcește cu dinadinsul prin ghearele uliului. Confrății au văzut pe Gorun cum a pedepsit pe Chițibuș pentru „rechinii urlători” și au preferit să-și ia generoasa lozincă de *tod-schweigen!*

Să tacă deci! O operă de valoare nu se distruge ignorînd-o.

*

Deschizînd însă volumul de versuri, nu mai întîlnești firea asta combativă. E liniște de mormînt acolo și o atmosferă mocnită. Parcă ai intra în casa rece și simplă a unui filosof, care raționează asupra zădărnicii vieții.

Să fie gîndurile aceste caracteristice pentru orice luptător de seamă? Să fie oare eterna soartă a sufletelor distinse, cari speră mult, se ridică prea sus, se frămîntă zadarnic și — obosite — recad în starea de resemnare?

Mulți din luptătorii cu condeiul, din agitatorii de idei, se pot asemăna cu acei actori de frunte cari-și joacă cu măiestrie rolurile cele mai mari pe scenă, distrează și instruiesc

o lume de gură-cască, iar acasă își plîng mizeriile nesfîrșite, dezbrăcați de toate fasturile teatrale. Numai aici se simt iarăși oameni, cînd nu mai trăiesc jertfindu-se pentru mulțime. Lacrima e mai sinceră cînd o verși între cei patru pereți ai casei tale, nevăzut, neștiut și neaplaudat de nimeni.

Versurile aceste ni-l arată pe Gorun în intimitatea vieții lui, în acea epocă a tinereții pline de iluzii și de palate clădite în aer, cînd cea mai mică decepție smulge coardelor simțirii cîte un acord de tristeță. E starea de susceptibilitate, cînd ai tendința de a generaliza răul cel mai mic ce ți se întîmplă, de a toarce, cu mintea neliniștită, gînduri negre fără sfîrșit.

Aproape fiecare din versurile lui Gorun cuprinde o reflexiune. E critic uneori și aici. În tot cazul e mai mult cugetător, om învățat care caută să dezlege probleme, decît poet. Iar gîndurile lui, cînd adinei, cînd elementare, se leagă în următorul fir:

Omenirea e o turmă, care-și trăiește viața de instincte, dueîndu-și tăcută jugul soartei, fără nici o încercare de a-l scutura, fără a se ști pătrunde de „lumina adevărului”, în lumea asta toate vietățile își găsesc locșorul fericit: poeți, broaște, maimuțe și soboli. Aici pînă și licuriciul e o lumină mare... spre înserare. Nefericiți sînt numai cei ce scrutează rostul acestei vieți, căci ei văd cum „stăpînul durerii” dă fiecăruia cîte o parte din suferință și, ca un blestem, îl gonește în lume, lăsîndu-l să se zbată, să alerge după visuri sterpe, ca la sfîrșit să se convingă că „numai mormîntul nu te minte”.

Un popas pentru fiecare din drumeții aceștia oferă numai iubirea, o floare întîlnită într-un cîmp de bălării. Cînd n-o mai ai, nu-ți mai rămîne decît ironia și chinuitoarea amintire a nădejdlor apuse.

În tot lanțul acestor idei nu este nici o verigă nouă. Sînt gîndurile curente ale tuturor poezilor pesimiști și au fost exprimate în literatura noastră. Variația este numai în felul exprimării lor. Gorun e rece și laconic cînd și le îmbracă în haina versului și e blînd și duios numai cînd își cîntă „sfința dragoste curată”:

Cum aș putea, cum aș putea
Să mi te smulg din minte,
Din inimă să mi te smulg,
Să fim ca mai-nainte.

Un nume numai tu să-mi fii
Și eu ție un nume,
Să nu se-nerucișeze-n veci
A noastre căi în lume.

Nenorocire să nu poți
Să năruie peste mine;
Și eu cu gândul liniștit,
Să pot să-ți vreau tot bine...

Dar din starea asta de sinceră și blindă resemnare se deșteaptă uneori. Filosoful își părăsește lumea *eutui* și se coboară în toiul de-afară, îndemnând la luptă și luptând și el însuși alături cu cele trei zâne ale neamului: „sfânta ură”, „răzbunarea” și „libertatea”. Neamul i se pare — ca și lui Petofi, într-o celebră poezie — un leu încătușat, care ca mâine va face praf din zăvoarele și lanțurile ce-l țin închis. Focul luptei îi redă credința în biruința „ideilor mintuitoare” cari:

...Hai, tăvăliți-le-n noroi!
Din glodul grămădit de voi
Vor crește mai triumfătoare...

*

Momente războinice are însă puține în volumul de versuri, în bucățile scrise în proză și grupate sub titlul *Alb și negru* e mai viguros și mai stăruitor în direcția aceasta. Nu lipsesc nici aici părțile subiective, dar, printre jeliurile pe dărîmăturile romantice ale trecutului, ne alintă uneori cu glas de mîngiere și de încredere:

„Muri-vom noi ăștia, cari ne-am corcit, ne-am artificializat; muri-vor cei ce își închipuiesc că țin în mîna lor pîinea și cuțitul; muri-vor micii și răii, cari se cred mari și puternici, strimții la inimă, cari se socot providențiali, înguștii la minte, cari își zic dibaci și ageri, flecarii, cari își închipuie că ei sînt trîmbițele lumii — muri-va toată puzderia asta de neizbuiți, din treptele de sus, pînă în cele de jos... Neamul însă va trăi și își va cînta înainte vecinica doină...”

Și care e doina cea vecinică!

„...Speranța este. Sau mai mult, e așteptarea, e chemarea duioasă a celor ce se văd venind, a celor ce vor veni, fără teamă și fără îndoială...”

Evident, fondul e pesimist și aici, dar e mai mult pesimismul moțului „care nu ride niciodată”, pentru că în inima lui timpul a încropit durerea adîncă pentru tot ce-a pierdut. Moțul își poartă durerea cu liniște aparentă și speră în vremuri mai bune și răzbunătoare. În cîntecele sale, de cari răsună văile purtătoare de aur, el recheamă mereu figura eroului Iancu:

Fă, Doamne,-o minne-n țară
Și-adă-ni-l pe Iancu iară...

Gorun e tipul moțului, așa cum însuși își descrie compatrioții din Vidra și din Albac: un amestec de voinicie, de sarcasm și de visare melancolică.

Proza în care se afirmă personalitatea lui Gorun este un gen literar deosebit. Nu sînt nici nuvele, nici schițe, ci mai mult observații și studii sociale, redată în formă impresionistă — o proză avîntată, care în literatura noastră datează mai mult de la Alecu Russo încoace și e cultivată cu preferință de scriitorii romantici.

Acest gen literar diferă esențial de impresionismul modern. Fără a conține jocul de fraze și de culori, fără a parada cu o pretinsă gingășie a simțirei și cu toate celelalte apucături rafinate ale modernilor, este totuși mai mult o înșirare de reflexiuni sentimentale, dar asupra unor subiecte de cuprins național.

Vaiet și tăcere, de pildă, se citește ca un fragment din *Cîntarea României* sau ca proza lui Ugo Foscolo și a celorlalți revoluționari italieni.

Chiar și bucățile în care fixează figuri și deprinderi din lumea celor mici și persecutați, sau analizează anumite stări sufletești ca în minunata descriere *Mina moartei*, Gorun își menține tonul impresionist de scriitor sentimental.

*

Cei ce au citit revistele noastre literare din anii din urmă, și nu numai poezia, nuvela și romanul, ci pînă și articolele de critică literară, vor fi observat, desigur, că multe din însușirile lui Gorun le sînt cunoscute. Iată explicarea.

În acest început de „artă națională”, de care se vorbește cu tot mai multă stăruință, nota principală o constituie

sentimentalismul, pornit din constatarea unei îngrijorătoare faze de regres în conștiința de neam. Momentele cele mai importante din viața noastră intelectuală sînt marcate prin polemici acerbe, de-o ironie zdrobitoare, dar necesară. Cercetările istorice atrag din nou și îndreaptă pe scriitor și cititor spre trecut și spre popor. Critică și îndoială multă în toate.

Gorun este expresia nobilă a acestei epoci literare.

DESPRE DELAVRANCEA

Cu *prilejul* *apari* *ției* „Operelor” *sale* *complete**.

De zece ani aproape numele lui Delavrancea a dispărut din coloanele revistelor literare și e pronunțat astăzi mai mult de redactorii ziarelor cotidiene, de cîte ori e vorba de o adunare publică furtunoasă sau de vreo nouă criză ministerială. Generația ce se ridică abia mai știe cînd și ce fel de literatură a făcut Delavrancea, căci scrierile lui n-au ajuns încă la acel grad de popularitate care asigură unei opere actualitatea.

Opinia publică e nestatornică în convingeri și în sentimente, ca o femeie necredincioasă. Ea cere continue stimulente și atențiuni delicate, continue daruri, pe cari să le poată gusta, căci altfel își caută alte adăposturi. Au venit alții mai mici, dar mai îndrăzneți. Lumea-i citește pe aceștia, iar poeticul nume Delavrancea se aude doar în zile de sărbătoare, cum s-ar vorbi de un proroc uitat.

Cine e de vină?

Politica; ea ni l-a smuls din cîmpul literaturii și l-a aruncat în valvîrtejul unei lupte, unde nu mai este liniște, nici prilej de concentrare asupra unui subiect literar, ci patimi și hărțuieli istovitoare. Și mai e vinovată și critica literară, care pentru opera lui Delavrancea a fost de o rară nedreptate și stîngăcie.

„Politica este cel mai înverșunat dușman al literaturii — scrie însuși Delavrancea, răspunzînd redactorilor de la *Vieața*, la invitarea de a le colabora. Politica te absoarbe. O singură speranță mai rămîne unui luptător convins: din jertfele de astăzi va naște binele de miine. Cine nu se simte capabil de a se jertfi astăzi și totuși continuă de a face politică

* Articolul de față a fost scris înainte de a cunoaște foiletoanele din *Lupta* și din *Timpul* ale d-lui Iorga despre Delavrancea.

este un element mai mult al imoralității de mîine. Ori dai tot, ori sporești numărul șarlatanilor. Și eu, dorind să-mi fac completa datorie în luptă, văz cum trec anii, fără a mă putea odihni un moment..."

Din două apostolate, pentru cari simțea deopotrivă vocațiune, Delavrancea s-a hotărît pentru cel mai ingrat.

Politica și literatura!

Fără a fi elemente eterogene, sint totuși destul de îndepărtate una de alta pentru a le cultiva cu succes pe amîndouă. Politica, în înțelesul definițiunii d-lui Delavrancea, de a se jertfi cu totul pentru binele public „de mîine”, înseamnă îmbrățișarea tuturor problemelor sociale, începînd cu gospodăria statului, pînă la cele mai mici trebuințe ale individului, ca factor în stat. Și o dată ce împrejurările te încurcă în sisteme politice cu ajutorul cărora vrei să te menții pe un teren de luptă continuă, trebuie să renunți la toate preocupările estetice și literare, ce-ți frămîntau mai înainte mințea și inima.

A! dacă politica n-ar avea alt înțeles decît acela de luptă națională! În acest fel de luptă s-au înrolat și artiștii în toate timpurile. Poeți și prozatori au mers adeseori în fruntea mișcărilor sociale romantice, fie ca agitatori, fie ca semănători de idei. În acest caz nu e nevoie să renunți la munca literară, cînd, dimpotrivă, ea are a sprijini în mod viguros politica în stil mai ideal, în direcție culturală mai mult.

Rămîne în sarcina celui ce va analiza opera politică a d-lui Delavrancea de a constata întru cît a fost om politic în înțelesul practic al cuvîntului și în ce măsură luptător național? Acela va avea să stabilească și momentul în care Delavrancea a încetat a fi artist în tot felul său de a înțelege teoriile politice, exprimate în acel lung șir de articole și de cuvîntări publice, în care își ridică glasul „în numele suferinței și al drepturilor imprescriptibile”, concepînd ființa etnică a românilor „ca un gigant și secular copaciu, ale căruia rădăcini despice stîncile, străbat Carpații și se înfig adînc, de-o parte și de alta, ale căruia ramuri sănătoase și pline de rod pleacă mîndre din pustele arse de soare ale Ungariei și se apleacă fermecător peste apele Danubiului". . .

Aici relevăm numai faptul caracteristic că Delavrancea se desparte de literatura propriu-zisă (căci discursurile lui

au și ele valoare literară) tocmai în timpul mișcărilor naționale de peste munți. Curentul național l-a luat cu sine, purtîndu-l totdeauna pe creștetul valurilor celor mai înalte și mai periculoase, ceea ce ne-ar explica hotărîrea lui categorică de a se consacra cu totul politiceii. Iar consecința psihologică ar fi că astăzi curentul acela nemanifestîndu-se cu atîta putere, Delavrancea să revie la vechile sale ocupațiuni.

Publicarea operelor complete să fie oare un început al acestei reveniri?

Va depinde de multe, înaintea tuturor și de felul cum îi vor fi primite operele în forma de astăzi, grupate din nou și revăzute radical. Presupunerea noastră o întemeiem și pe cele cîteva accente de neîncredere a autorului față de public și de critică, cînd în prefața sa dorește editorului „mai mult noroc decît acela pe care l-a avut autorul".

Neîncrederea aceasta d. Delavrancea o are de mult și este — mi se pare — unul din motivele principale cari l-au determinat, acum 10 ani, a depune condeiul. Era scîrbit de falsitatea unora și de atacurile triviale ale altora. S-a refugiat în politică pentru a scăpa de acea atmosferă de inimității intime, care din nenorocire înfășură lumea artistică și literară. În politică — zice într-un loc — știi cel puțin cine ți-e amic și cine adversar, știi că elogiul și critica, fie și nedrepte, sînt sincere, știi în cine să ai și în cine să nu ai încredere. Pe cînd în literatură amici și neamici își potrivesc masca și lovesc pe furiș — lovituri cari numai pe cei cinici îi lasă cu totul impasibili. . .

Este în adevăr interesant să ne oprim puțin la aceia cari, prin criticile lor, au căzut ca niște umbre peste o activitate luminoasă și a vedea cum s-au reflectat operele lui Delavrancea în judecata criticilor contemporani.

D. Gherea profită, la timpul său, de prilejul apariției celor dintii două volume ale „talentosului și simpaticului nostru nuvelist" și îndeosebi de criticile atît de contradictorii asupra lor, pentru a le lua ca bază la un studiu principiar și a arăta „cum este critica noastră și cum ar trebui să fie?" în acest chip însă opiniile d-lui Gherea asupra valorii operelor d-lui Delavrancea rămîn neexprimate și cititorul află doar atît, ca „talentosul" nuvelist aparține și el aceluia gen de Icar în artă cari vîd cît de departe este opera lor de cea visată, pe care au voit, dar n-au reușit, să o întruchipeze. Dacă d-l Gherea ar reveni, cu ocazia apariției operelor complete și ar discuta temeinic valoarea estetică a scrierilor d-lui;

Delavrancea, sînt convins că ar avea multe de spus.

Cu atît mai locvace este d. Pătraşcu.

D-sa a consacrat *Sultănicăi* şi *Trubadurului* un studiu amănunţit, lung pentru cei ce vor să se distreze şi absolut nedrept faţă de autor.

Criticul caută şi — desigur nu din vina lui Delavrancea — „nu găseşte nici o trăsătură de unire între modul său de înţelegere şi felul cum sînt acolo date lucrurile” (p. 70). Şi zice că nu înţelege fiindcă autorul, în loc de a „idealiza realitatea”, o zdruncină — „zdruncinare provenită din o impresionabilitate bolnăvicioasă şi din o fantazie prea violentă care, împreună, desfigurează ca o oglindă convexă sau concavă, mărinde exagerat o parte din priveliştea ce o are în faţă, iar pe alte părţi le micşorează infinit”...

Pe de altă parte, d. Pătraşcu vrea să se ştie că Delavrancea nu se coboară în inimă şi în gîndul omenesc. „N-are nici un erou, înfăţişînd un interes şi care să fie cuminte(!), trăind omeneste şi real în mediul în care se găseşte. . .” In rezumat: lipsă de viaţă reală şi de unitate de caractere; încolo, descrieri poetice şi teorii din întregul cîmp al cercetărilor ştiinţifice.

La concluziile acestea, d. Pătraşcu era fatal să ajungă, deoarece d-sa s-a poticnit de fraza bogată din cele două volume, după cum singur ne-o mărturiseşte:

„Acum să încercăm a scoate din cantitatea enormă de cuvinte, care stă peste Sultănică sau Trubadurul, să' ridicăm frazeologia în sus şi să căutăm pe dedesupt. Vom vedea că nu va rămînea decît schelete de cite două oase” (p. 63).

X Cu sistemul acesta de a „ridica frazeologia în sus”, pe care criticul trebuie să-l aplice la sine, înainte de-a căuta „pe dedesuptul” operei, era greu de a găsi cuvinte bune pentru opera lui Delavrancea.

Tot de frază se împiedică un critic anonim din *Naţiunea* (1887, 15 mai). Acesta-i tăgăduieşte de-a dreptul cunoaşterea limbei româneşti şi puterea de a crea o operă de artă. . . Alt recenzent, de la *Lupta*, nu găseşte în *Sultănică* decît „bogăţia stilului; fondul dispăre sub brilianta şi puternica vegetaţiune stilistică...” Toată cruciada asta împotriva stilului se reeditează de cite ori operele lui Delavrancea vin în discuţie.

D-l Pătraşcu are deosebită predilecţie pentru acest gen de abstracţiune, ca, de pildă: „Dacă am netezi fiinţa Sultănicăi de asperităţi... poate c-ar sia In picioare ca o fată de oraş” (p. 11).

Astfel *Enciclopedia Română* publică, într-o redacţiune barbară, o scurtă biografie a nuvelistului, în care se vorbeşte de „bogăţia nesănătoasă (?) de cuvinte” şi de-o „exagerare de imagini, căreia i s-ar fi putut aplica cu multă dreptate critica lui Maiorescu din beţia de cuvinte. . .” Şi tot în acest sens judecă Gaster, în *Grundriss-v* lui Grober, mai adăogînd, drept grave învinuiri: „melancolia patriotică” ce străbate toate nuvelele şi povestirile lui Delavrancea, dragostea pentru elementul ţărănesc şi spiritul reacţionar faţă de străini. Dintre toţi, singurul Sphinx (Racoviţă), criticul de la *România liberă*, naiv uneori, dar cu destulă carte şi mult bun-simţ, se deosebeşte de ceata acestor critici unilaterali. Sphinx pune limba lui Delavrancea alături de proza lui Odobescu şi de poveştile lui Ispirescu şi o compară cu un vas de mare preţ, ca material şi ca muncă artistică, iar încolo îşi formulează astfel judecata asupra scriitorului nostru:

„Cînd un om vine cu bună-credinţă, deplin stăpîn pe materie şi-ţi spune în limba ta, despre tine şi ai tăi, cînd îţi dă citeva ceasuri de adevărată emoţiune şi-ţi aduce pe dinaintea minţii icoane şi fiinţe pline de viaţă, palpitînde încă din imediata lor rupere din traiul celor de un neam cu tine; cînd desfăşură vederii tale privelişti şi decoruri cari ţi-au încintat copilăria şi-ţi mai alină şi azi amarul, cum să nu tresară în tine o coardă în epoca de armonie sufletească prin care trecem şi să nu dai preţul convenit muncii şi străduinţei.”

Din toate părerile aceste ale criticilor — aşa de diferiţi ca valoare — înşirate aici fără multă ordine, aşa cum au fost exprimate, vagi, nedocumentate, vom desface în cele următoare numai citeva idei, căutînd a le clarifica cu mijloacele ce ne stau în putinţă. În general dobîndim convingerea că criticii contimporani n-au înţeles opera d-lui Delavrancea şi nu i-au făcut dreptate după meritul ei.

II

Parcă-ar fi avut să analizeze scrierile unui diletant în ale literaturii, cu fraza torturată, cu lipsă de orice legătură logică între cuvinte, cu treceri nefireşti de la o noţiune la alta, atît de mult s-au supărat criticii noştri, vorbind în special de limba şi stilul lui Delavrancea. Nici unul n-a voit să mai cerceteze motivele de care autorul s-a condus, întrebunţînd

acest stil și nu altul; nimeni nu s-a mai întrebat dacă nu cumva acesta este stilul individual al autorului, pe care nu voiește și nu poate să-l părăsească, oricât ar interveni critica.

E o mare greșală a multor critici de a combate tot ce e personal într-un autor și a fi intoleranți față de acei scriitori cari pînă și în limbă se deosebesc de alții, aducînd elemente nouă, deschizînd artere neexploatate încă din minele atît de bogate în aur ale limbei noastre.

Delavrancea este și om de știință. Lasă că în discursurile lui, cu toată nota impresionistă, dovedește o erudiție multi-laterală, o orientare temeinică în diverse ramuri ale științei. Dar a făcut și publicat și studii de estetică și de literatură, iar aceste sînt destul de serioase, pentru ca pînă și d-l Pătrașcu să presupună că autorul *Sultănicăi* nu admite limba artificială ca principiu estetic și că toată artificialitatea de care vorbește e mai mult aparentă.

„O limbă artificială — scrie Delavrancea — întunecă min-tea, taie avîntul unui artist, împuținează gîndirea, turbură priceperea dreaptă și adîncă, împrăstie o spoială de cultură adevărată, împiedică progresul limbei, împiedică originali-tatea și, în sfîrșit, ațîță, creează și întreține secte...”

De ce nu l-ar fi crezut pe cuvînt? Pe scriitorii sinceri îi înțelege și cunoști bine numai ținînd seama de propriile lor mărturisiri. Și mai ales că cele cuprinse în pasagiul acesta sînt întemeiate pe cunoașterea literaturii românești și a procesului de dezvoltare a limbei noastre literare.

În cadrul lucrărilor sale literare, Delavrancea constată că limba scriitorilor în viață e prea săracă, și aceasta tocmai din pricina caracterului artificial pe care i l-au dat „pe de o parte, italomania lui Eliade și dulcele, efeminatul anemic și neho-tărîtul din limba lui Bolintineanu, iar pe de alta diversele influențe străine. Cei ce vor să se întoarcă la izvorul adevăratei limbi literare, îl vor găsi în școala cea trainică și mare a popo-ului, ilustrată în urmă de Costache Negruzzi, de Bălcescu și Alecsandri...”

La aceste convingeri ale lui Delavrancea vom mai adăuga apoi înclinările lui către istoria veche și limba cronicarilor, îndeletnicirea continuă cu poezia populară, în sfîrșit, obîrșia lui din popor — și iată la un loc toate elementele din cari s-au alcătuit acel stil ce-l caracterizează, acea limbă originală, care poartă pecetea unei individualități aparte în literatura noastră.

De la început, în *Sultănica*, bate la ochi îngrămădirea de imagini, de metafore și culori, în descripțiile cele lungi mai mult decît în dialoguri. Aceste sînt întîile semne ale stilului individual, semne cari se mențin pînă la sfîrșit, în măsură mai mare ca la Eminescu, de pildă, care, în *Sărmanul Dionis*, nornise în aceeași direcție de estetică a limbei.

Saturația de figuri și de tropi o găsim la toate tempera-mentele expansive de artiști, la scriitorii mari în epoca lor de evoluare și de cîte ori o cere caracterul scrierii lor.

F. Th. Vischer, esteticul bine cunoscut și la noi, numește pe Shakespeare individualist descriptiv și prezintă stilul lui ca model de stil individual, pentru că de cîte ori voiește să descopere adîncimi ale spiritului, o face cu ajutorul unui stil îndrăzneț și particular, cu figuri patetice. Subiectiv și absolut liberal în aplicarea regulilor de limbă, marele scriitor englez desconsideră cu îndărătnicie clasicitatea stilului. De ase-menea Goethe, în *Werther* și în corespondența sa, trece cu dispreț suveran peste multe legi lingvistice, introduce o mul-țime de provincialisme. Vischer mai semnalează pe Schiller și pe Jean Paul ca fiind vecinie neatenți la proporția dintre cuprins și formă.

Ca și aceștia, Delavrancea aplică numai în puține locuri așa-zisa lege a economiei în limbă. Cuvintele fiind culorile cu care artistul redă opera fantaziei și a simțirii sale, e natural ca aceste culori să fie cu atît mai saturate cu cît fantazia și simțirea artistului sînt mai puțin limitate.

Modul de a zugrăvi al lui Delavrancea este de la început mai naturalist. De aci predilecția pentru acea nuanțare fină și insistare asupra amănuntelor, cînd descrie, de pildă, „uli-țele strimte, joase, dosnice și pustii din preajma gradinei icoanei” sau „cîmpul de iarnă stropit de picurul de sînge cald al Sultănichei!” Iată pentru ce multe din figurile lui sînt atît de complet fixate — vorbesc numai de exterior deocam-dată — încît le vezi în carne și oase, cum e figura deșirată a lui Iancu Moroi și lasciva lui soție sau — citez ca specimen rar la literatura noastră — figura Sultănicăi în următoarea situație:

„Sultănica sughiță; două văi i se îndoiaie pe o parte și pe alta a chipului ei de șofran; iar pe umerii obrazilor îi joacă și se schimbă două nisfele de rumeneală; ochii ei sînt acoperiți de o lumină care din albul lor se întinde și se moaie în niște gene negre și lucioase; privirile-i ascuțite, scăpate din ume-zeala ochilor, trec prin geamuri și se îneacă în zarea zilei;

gura-i pare mai mare ca de obicei, mai dezlegată, mai răsfriântă; buzele aprinse le simte în calde sărutări; svîrcurile urechilor îi ard; părul îi e mototolit sub marama sa dată pe spate; rochia îi e sucită pe trup; năjițele opincilor dezlegate. Sînul i se bate de-o povară grea; se pipăie, își încheie cămașa la gît, clipește zorit și fugind cu privirea de o priveliște groaznică, ș-ascunde ochii în umărul de zgirci și de os al mamei Stanchei"...

Tonul acesta descriptiv îl regăsim astăzi la cîțiva tineri prozatori moldoveni, dezvoltati sub netăgăduita influență a lui Delavrancea și contrastează plăcut cu acea sobrietate de stil forțată a altora, cari scriu sub influența literaturii realiste străine.

Mai greoaie sînt însă perioadele de comparații și de atribute adjectivale prea des repetate, cari jignesc prin chiar bogăția lor:

„Mama Stanca intră în casă, trîntind ușa de părete; chipul ei era *ca mustul de bozii*, auzul îi vijîia *ca scocul morii*; ia încheietura falcilor simțea *două ghiulele de plumb*; capul îi era greu *ca un burduf de apă*; picioarele îi înghețaseră pînă la glezne — și *vîrtejînd ochii roată*, aruncă privirea *ca un paloș cu două tăișuri* în obrazul Sultănichii, care înmărmurise *stană de piatră*”.

E o sănătate prea exuberantă în puterea asta de a colora. Dar aceste părți sînt tot mai rare în scrierile ce urmează după *Sultănica* și sînt plăcute unde provincialismele atît de românești au întîietate, dar supără unde pitorescul pare factice, în schimb urmează șirul de pasteluri și de povești smulse din atmosfera creată de-o anume stare sufletească, o stare „între vis și viață”. Scrierile lui Delavrancea iau o direcție mai pronunțat romantică, stilul lui impresionist atinge o subtilitate unică în literatura noastră, cu construcția sa fili-grană, cu fraza dulce și mîngîioasă, cu acea ornamentație fină de culori, cu acele jocuri de umbre și de lumini, care ne arată o *culme artistică* cucerită prin muncă și talent.

După stil, critica a atacat figurile din scrierile lui Delavrancea. N-are figuri întregi, n-are eroi mari și... „cu minte”, zice d. Pătrașcu.

Că nu sînt mari acești eroi, admit. Autorul singur ne-a mărturisit că are un cult nemărginit pentru cei mici. „Biserica mea istorică, în care mă retrag uneori cuprins de pietate,

este de jos pînă sus, cu *sfinți mărunți, uitați și necunoscuți*, cari știu însă să fie mari în fața durerii și a morții”...

Din trecut, ca și din viața ce-l înconjură, îl atrag mai mult eroii mici, al căror psihic îl studiază. Dar cine va putea tăgădui că la Delavrancea și acești eroi devin mari, pe cum mare trebuie să ajungă sub condeiuul unui adevărat artist orice figură nenorocită dintr-un colț de stradă.

Urmăriți însă toate personagiile din schițele lui Delavrancea. Nu sînt ele atît de vii, atît de clar fixate, încît vi se imprimă în minte pentru totdeauna? Și nu este oare acesta scopul pe care îl urmărește orice artist?

Iată Sultănica, în simplitatea ei naivă, cu mîndria ei castă, căzînd la cea dintîi adiere a iubirei. Urmăriți-o pînă în momentul cînd, nenorocită, palidă ca o stafie și sprijinită pe-o ramură de alun, urcă pieptul muncelului, părăsindu-și vatra norocului și a nenorocirii. În jurul ei, tabloul atît de melancolic, aerul atît de deprimant, ca după o înmormîntare, săvîrșită undeva departe, în adîncul unei văi... Și totuși figura ei e reală — o muribundă cu ochii frînți, aruncînd ultima privire spre satul din urma ei.

Tot atît de reali sînt acei bursieri și studenți universitari, reprezentanți ai unei generații lipsită de voință și de energia faptelor. Pe' aceștia autorul îi studiază, îi disecă așa-zicînd anatomiceste, nu însă pentru a-i expune vederii publice, ci totdeauna compătîmîndu-i și tratîndu-i cu o oarecare iubire. Delavrancea nu este dintre autorii cari plutesc deasupra figurilor ce-i preocupă, bucurîndu-se de zvîrcolirile lor, rămîinînd pururea obiectivi și severi. Nici ironia, nici caricatura nu intră în manierele lui, ca la romancierii francezi, cari, trațînd aceleași subiecte, soarta eroilor mici ai zilei și micile pasiuni umane, se înalță hohotînd deasupra lor și le biciuie cu cel mai necruțător sarcasm. El își deplînge eroii, cînd se coboară în sufletul lor, sau simte un dezgust pentru împrejurările ce i-au creat. Pe ici pe colo îi îmbracă în haina umorului, ca pe naivul din *Irinel*, pe domnul Vucea, tipul dascălului unei epoce dispărute de curînd, sau pe Hagi Tudose, fenomenul de zgîrcenie. E mai om cu oamenii și de aceea nu e nimic fals, ci totul simțit în personagiile lui, totul adevărat.

„Geniile mari — scrie autorul, protestînd împotriva tendinței de a introduce în operele de artă caractere nefirești și eroi de paradă — creează eroi mari, talentele însă pot crea eroi mai mici, dar totuși vii, cari simt, se mișcă, suferă, gîndesc, se luptă și cad ori izbutesc, dar vezi în ei ființe posi-

bile. Ei ne lasă iluzii despre o viață a lor, simțim că avem de a face cu oameni și nu cu păpuși."

Așa sînt eroii mici ai „talentului” Delavrancea; oameni întregi, suflete complexe, firi nu totdeauna armonice. Sînt vieți variate, ca fenomene sociale, ce răsar, se cheltuiesc și se prăbușesc de-o crudă lege a naturei și cu o consecvență logică absolută.

Cosmin din *Paraziții* e ca un condamnat la moarte. Această tristă figură, cu trecerea prin toate nebuniile unei femei senzuale, cu oscilarea continuă între dezgustul de păcat și dor de-o viață mai pură, cu zbuciumările lui sub greutatea unei fapte inconștiente, cu diferitele crize de conștiință, constituie una din cele mai luminoase probe de felul cum Delavrancea își concepe eroii săi.

„Literatul cînd concepe un temperament ori un caracter, un tip ori o existență stoarsă de însușiri personale, un erou ori un vițios, oricare ar fi traiul, viața și faptele lui, scriitorul poate să-l urmărească în tot șirul vieții. *il ia de mic, și numărînd zi cu zi, fapt cu fapt, simțire cu simțire*, ne prezintă o operă completă, un lanț de circumstanțe, impresii și dorințe, o logică a sentimentelor umane."

Cuvintele aceste sînt ale lui Delavrancea (*România liberă*, 1883, 10 iulie) și toate caracterele din operele lui, pînă și cele mai secundare, probează că a urmărit strict teoria exprimată mai sus — teorie care din capul locului exclude hazlia învinuire despre „artificialitatea figurilor” lui Delavrancea.

Adevărat că autorul ne prezintă o mulțime de temperamente maladive, studenți isterici, italieni colerici, femei căzute etc, dar de unde era să-și împrumute subiectele dacă nu din societatea noastră care-i îmbie asemenea apariții?...

PĂRINTELE S. FL. MARIAN

Cînd îl vezi an de an printre ceilalți membri ai Academiei, cu aerul acela de sănătate de la munte, cu fața turnată parcă-n bronz, frumoasă, senină și plină de bunătate, îți vine să te apropii de el și să-l rogi, ca pe un bunic, să-ți povestească ceva. E omul care cucerește repede și a cărui încredere e dobîndești ușor. Nu cred că părintele Marian să aibă dușmani personali, precum și în literatură nu are decît sinceri părținitori.

Poate tocmai grație acestei însușiri a reușit să pătrundă atît de mult în tainele poporului. Țărănimea noastră, ca și de aiurea de altfel, neîncrezătoare față de surtucar, sfioasă față de preot și învățător, do felul ei nu e comunicativă, cînd o ispitești asupra credințelor sau a obiceiurilor curente. Babele, acele neprețuite depozitare de comoriliterare vivante, vrăjitoare gheboase și hîrce poznașe, cari povestesc seara la șezătoare, tac chitic de teama de a nu li se lua darul sau de a nu păți vreo neplăcere cu autoritățile civile. Numai înaintea acestui cercetător copiii se simt bine și rostesc drăgălașele lor nonsensuri din versurile jocurilor copilărești; fetele își destăinuiesc jalea prin doinele lor; moșnegii devin vorbăreți și spun la balade și la cîte o vorbă înțeleaptă din bătrîni, iar zbîrcitele măicuțe îi flecăresc de vîrcolaci, de cățelul pămîntului, sau de alte minunății de-aceste, descoperindu-i totodată formule frumoase pentru vindecarea boalelor și a necazurilor, ca:

Două stele, logostele,
Aduceți dragostile mele,
De trei ori
Pînă-n zori
La astă ulcea cu flori...

Anul trecut, la dezvăluirea bustului lui Eminescu fusese și părintele Marian la Dumbrăveni. Actul solemn se terminase și oaspeții se așezaseră la masa cea bogată, ca să înceapă a doua parte a praznicului. Părintele însă lipsea de la masă. Lumea, foarte îngrijată, îl caută pretutindeni și iată-l: într-o parte mai ascunsă a parcului, înconjurat de popor, tineri și bătrâni, intrase într-o discuție pasionată de știință populară și-și nota într-un carnet o nouă legendă despre o floare de câmp.

Cazul e caracteristic nu numai pentru felul cum acest om de carte își adună materialul, dar și pentru întreaga lui personalitate.

A vorbi despre activitatea principalului reprezentant al folcloristicii române înseamnă un act de dreptate și de recunoștință pentru o muncă îndelungată și pricepută.

Astăzi cercetările folcloristice stagnează cu totul. Nădejțile și entuziasmul cu care se porniseră, după apariția poeziilor populare ale lui Alecsandri, n-au avut rezultate a căror valoare să stea în raport cu vastul material îngrămădit de atunci. Tot ce s-a scris prin *Foaia societății „Românismului”*, *Columna lui Traian* și prin alte reviste iubitoare de folclor, n-a întrecut nivelul diletantismului. Acele sute de articole, resfirate pretutindeni și iscălite de nume destul de ilustre, nu sînt decît reflexiuni impresioniste și banale asupra vreunui motiv din producțiunile poporului. Ne-a lipsit întotdeauna un spirit puternic de sinteză, care din toate aceste momente să fi reconstruit sufletul poporului și să fi pus bază solidă la o etnopsihologie română. Și n-am avut nici scriitori, cunoscători ai folclorului popoarelor învecinate, așa că în toată literatura asta de încercări folcloristice nu găsim aproape nici un studiu comparativ cu care să ne mîndrim.

Ca și pe alte terene, s-a exagerat și în direcția aceasta.

La început, după primele publicațiuni, bucuria era generală, ca după descoperirea unui tezaur. Scriitorii noștri găseau în fiecare zi cite o nouă dovadă în sprijinul originii noastre daco-romane și cele mai naive legende serveau ca material pentru susținerea celor mai absurde teorii.

Acestui curent de rătăciri generale s-a opus un altcurent, provocat și de cîțiva cărturari ovrei. Oameni cari, fără a cunoaște poporul, fără a fi făcut studii la vatra lui, au voit să aplice și la noi metodele de cercetare și teoriile cîtorva învățați germani

(germani numai cu numele, căci Steinthal și Lazarus erau și ei ovrei!), darcăzînd în alt extrem, rămînînd pururea raționaliști mai mult speculanți decît speculativi, n-au reușit să dea soluțiuni definitive și și-au îndreptat mai tîrziu pașii spre alte regiuni.

Astfel, cu studiile folclorice, considerate din punctul de vedere al științei, stăm încă tot la început. În schimb însă materialele iau proporții tot mai mari. Prin reviste speciale, prin serii de volume, ele se înmulțesc încontinuu, se reeditează chiar material vechi, adeseori fără nici un sistem și fără nici un gust.

În starea aceasta e natural ca privirile să ni se îndrepte spre singurul scriitor serios, care înaintea sa a avut totdeauna un scop lămurit și n-a făcut niciodată muncă de mîntuială ci, în cele vreo douăzeci de volume, a depus rezultatul unei trude de aproape patru decenii și al unei gîndiri drepte.

Întîile lucrări ale d-lui Marian apar prin *Foaia Societății pentru cultura din Bucovina* și în revistele d-lui Hasdeu,, unde debutează alături cu G. Dem. Teodorescu, pe care îl lasă în urmă. Sînt cîteva balade de prin Bucovina, transcrise exact din graiul poporului și însoțite de scurte comentarii. Aceste balade, împreună cu doinele și cu horele bucovinene, alcătuiesc întîile trei volume de literatură populară (1869—1875), cu cari își creează un loc printre folcloriști. E material, pur, fără nici un studiu, cu cîteva cuvinte modeste ca introducere — modestia în scrierile d-lui Marian e totdeauna evidentă — dar [în] alegerea și gruparea aceluia material se cunoaște numai decît priceperea specialistului.

Autorul nostru se adîncește apoi tot mai mult în scrutarea, materialului, în sistematizarea lui pentru urmărirea metodică a unui șir de idei. Întrerupe deocamdată adunarea poeziei și studiază fenomene din viața sufletească a poporului în trei direcțiuni distincte: *poporul în viața sa familiară; poporul în credințele sale; poporul și natura.*

Din aceste trei puncte de vedere a adunat an de an, personal și din scrierile și tipăriturile altora, tot ce poate servi pentru deslușirea acestor frumoase probleme și pentru fiecare a întocmit cărți cari vor rămînea temelia tuturor cercetărilor viitoare.

În cele trei volume: *Nașterea, Nunta și înmormîntarea la români* însoțește pe țăranul nostru neaș și păstrător de credințe străbune din leagăn, de la întîiul salut al ursitoarelor,,

pînă la mormîntul cel scăldat în lacrimile bocitoarelor: o viață plină de poezie, cu cele mai variate obiceiuri, naivă ca viața unui popor în vîrsta copilăriei, dar curată.

În alte trei volume despre *Sărbătorile la români* trăim o jumătate de an din viața țaranului, de la Moș Crăciun pînă la Sînzienne. Aici părintele e și mai pătrunzător. Toate figurile și toate obiceiurile, legate de lungul șir al sărbătorilor creștine și păgîne, sînt salvate astfel pentru posteritate. Și nu ne îndoim că își va continua opera, publicînd și studiile asupra celorlalte șase luni ale anului, dînd astfel o monografie complexă a sărbătorilor.

Foarte interesante, deși uneori mai lipsite de poezie, sînt studiile despre raporturile dintre țaran și natură. Este acesta un capitol mare despre credințele poporului, și d. Marian mai are un vast teren înaintea sa. Pînă acum ne-a dat *Ornitologia română* și zilele aceste a publicat un volum despre *Insecte în limba, credințele și obiceiurile românilor*. Partea cea mai frumoasă, *Flora română*, de-o imensă valoare ca literatură populară, va apare în curînd. În lucrările aceste autorul, cunoscător, de pildă, a vreo sută și optzeci de specii de insecte, nu este numai folclorist, ci și om de știință exactă, pe care îl interesează toate detaliurile, adeseori prea puțin esențiale pentru cetitorul laic.

Mă mărginesc la atît. Nu mai citez lucrările din domeniul istoriei pe care părintele Marian nu le neglijează. Aceste dispar față de enorma activitate depusă în direcțiile amintite.

Deschizînd cărțile părintelui Marian, intri parcă într-o lume mai bună și mai ademenitoare, trăiești la vatra țaranului, în atmosfera lui de gîndire naivă și romantică. Pentru cei cărora li-e silă de-atîta literatură artificială, fără miez și fără formă, cită se face astăzi la noi, o răsfoire prin aceste cărți e un prilej de reculegere. Urmărind pe țaran în fantazia lui, luînd parte la toate actele lui de veselie și la tînguirile lui, adîncindu-te în lumea de vrajă, de clntece și deseînțe sau citînd vreo legendă despre viorica, te răzbuni pentru tot plictisul ce ți-au pricinuit cîteva volume de literatură mai nouă.

Astfel, operele d-lui Marian nu servesc numai ca material de știință, ci și ca lectură literară și cuvinte nu găsesc pentru a le recomanda îndeajuns.

I. C. FUNDESCU

De curînd a încetat din viață un publicist vechi, retras, mai demult din ziaristică: I. C. Fundescu. Generația de astăzi nu-l mai cunoștea, căci din tot ce-a scris nu s-a răspîndit decît o singură lucrare, colecția lui de basme. Dar chiar de n-ar fi scris mai mult, merita și pentru atîta cîteva șire de recunoștință.

Cei ce se îndeletnicesc cîi răsfoirea vechilor noastre publicațiuni periodice se întîlnesc adeseori cu nume de scriitori ca al lui Fundescu. Este lungul șir de bărbați muncitori, cari nu se disting prin o gîndire extraordinară și nu ajung niciodată în fruntea unei mișcări, ci-și îndeplinesc cu devotament misiunea de epigoni și de răspînditori ai ideilor timpului.

Mai ales epoca lui C. A. Rosetti a fost bogată în asemenea figuri. Ideile liberale, cît și cele conservatoare, își aveau reprezentanții lor în presă. Aceștia nu se mulțumeau cu polemicele politice: mai făceau și literatură, scriau versuri și piese dramatice, publicau reviste umoristice cu satire și fabule, cari exprimau tendințele lor; îmbrățișau toate genurile posibile,, dar fără a putea străbate departe în calea lor spre Parnas.

Asta e soarta tuturor oamenilor de tranziție. Ei văd puțin, și nu văd departe. Muncesc mult, dar munca lor are viață numai de-o zi și se pierde în cîmpul cel vast, în care o diră vizibilă nu poate lăsa decît omul cu puteri creatoare. Maldărul de volume rămase pe urma lor servește cel mult la cunoașterea unor suflete ce-au trăit și s-au zbuțuit pentru sine și pentru cei dimprejurul lor și, împinși de dorinți irealizabile,, și-au cheltuit zilnic puțina lor energie în luptă, în iubire și îndoieli. Sînt simple documente umane, cari interesează cel mult pe cercetătorul literar mai conștientios.

Fundescu e printre aceste spirite de tranziție. A scris vreo trei volume de versuri, un roman naiv și două volume

de basme și păcălituri. A fost mai mulți ani colaboratorul lui C. A. Rosetti la *Românul* și a condus el însuși timp mai îndelungat *Telegraful*, organ cu vederi liberale, dar fără a fi influențat opinia publică în vreo măsură vădită. A tipărit și ziare satirice. Ziarist, literat, deputat, întreprinzător și poet, el este omul timpului său, epigon ce nu izbuteste în nici una din direcțiile apucate.

Cea mai slabă parte a activității lui Fundescu a fost desigur poezia. La dreptul vorbind, nici nu e poezie în nici una din bucățile aceste kilometrice, de cuprins erotic sau războinic. E mai mult o îngrămădire de rime, făcută din modă, într-un timp când orice ziarist ținea să-și aibă un volum de versuri și puțină faimă de poet. În acest timp ziaristica și poezia se întregeau. Ideile din articolul de fond se exprimau de același autor și în poezia de sub linie, în cuvinte late și umflate ca: „astăzi trompa libertății cîntă ziua de-nviere”... în atmosferă mai plutește șuvoiul de cuvinte cari fuseseră lozinca luptătorilor de la 1848: *divina libertate și sfînta unire* la fiecare pas. Inima poetului român bătea pentru toate popoarele împilate, pentru Grecia cea nemuritoare, pentru Polonia cea obișnuită, pentru „resbelnica” Italie și visa un „banchet de înfrățire” a tuturor neamurilor luptătoare pentru înalte aspirații. În schimb, același poet umanitar era pentru stările din țara sa un flagel. Aci nu vedea decît viții și cabală, corupție și cătuși și cîntă în acest chip:

Geniu vechi al României, te deșteaptă, te ridică!
Unde tu domneai odaia, azi românii trec cu frică
Și la sunetul de arme se-nspăimînlă, se-nfior,
în locașul vitejiei azi domnește *desfrînarea*,
Pe cîmpia românească trece *luxul, nepăsarea*
Și în sufletul româncei a pierit orice amor...

Gînd vom ști însă cu toții că luptăm pentru *dreptate*,
Cînd va fi deviza noastră: *adevăr și libertate*
Și vom ști să ne conducem de al patriei amor;
O, atuncea viitorul, ca o flacără-n pustie
Lumina-va calea noastră și frumoasa Românie
Va fi iar o țară mare și românii un popor...

Autorul acestor cuvinte e Fundescu, dar putea tot așa de bine să fie și Rosetti și Bolliac și ceilalți poeți-apostoli ai

ideilor ce caracterizează naționalismul exagerat romantic, emfatic mai mult, al unei epoci de mult dispărute. între felul cum se exprimau nu era deosebire mare. Ideile erau aceleași și erau ale lor; forma poetică o luaseră de la Bolintineanu, împreună cu sentimentalismul național. A trebuit însă să piară toate, căci poezia patriotică nu poate fi salvată din ghearele morții, mimai în cazul cînd cei ce o reprezintă sînt în același timp poeții cei mai aleși ai neamului. Iar calitatea aceasta nu o aveau Fundescu și contemporanii săi.

La scriitori cu porniri de natura celor arătate, o armă adeseori întrebuintată este satira. E caracteristic pentru epoca principală de activitate a lui Fundescu (1866—1870) că literatura satirică lua proporții neobicinuite. La Iași apărea *Bondaru*, foaie satirică a lui V. Adrian. La București, *Țințariul* și *Nichipercea* de N. T. Orășanu, *Păcală* a lui Pantazi Ghica, *Tombatera și Pepelea* ale lui Fundescu și, cîțiva ani în urmă, *Satyru* lui Hasdeu, Nicoleanu, Fundescu și Vellescu...

Toți aceștia își însușeau rolul de moralizatori publici. Procedurile lor erau identice. Satira lor deopotrivă de greoaie și uneori chiar brutală. Țara pentru dînșii era o adunătură de „dobitoace”, conducătorii ei niște „șarlatani și lighioane sălbătice”. Glumele cele mai subtile nu întreceau nivelul fabulei cu alegorii transparente, cu capra (grecul), ursul (rusul) și păduchele (ovreiul). Pînă și ilustrațiile diferitelor reviste umoristice sînt aceleași: mutre spălăcite, picioare subțiri de om și capete de animal, fracuri lungi și caraghioase și dame cu crinolone etc.

Ca idee, satirele astea erau de-o monotonie plicticoasă. Aceleași motive din articolele și poeziile politico-patriotice reveneau și aici, în diferite forme. Iată o pildă din *Pepelea* lui Fundescu:

„La noi în țară toate lucrurile merg pe dos. *Minciuna* investată, înțotonată și nerușinată trece în auritul său car,, excortată de o spuză de curtezani în fața soarelui și a țării întregi. *Lingușirea* cocheta, frizată, înmînușată și sulemenită iese pe stradele Bucureștiului fără a se teme de soarele adevărului, care ofilește tot ce este spoială, tot ce este contra, naturei. *Trădarea*, cu sacul său plin de aur risipește în dreapta, și în stînga spre a cumpăra virtute și onoare de la cei ce n-o posedă. *Desfrînarea* se poartă pe stradă în toată goliciunea...

Vițiu, ia vezi-l cât e de frumos, cât de cochet, cât de iubit și stimat de-o parte din societate..."

Aceleași opinii le dezvolta Pantazi Ghica, în studiul său de moravuri *Românii pe. cum sînt*. E o violență de limbaj ce se pierde adeseori în invective personale și în trivialități lipsite de dreptul de a fi socotite ca bucăți literare satirice. Epigramă ca:

Patrioți aici s-adună,
Urecheate animale,
Din urechi își lac cunună
Și-astfel pun țara la cale,

cum scria Fundescu în contra „ișlicarilor” din parlament aparțin cu totul literaturii pamfletare de specia cea mai urită, și nu se scriu decît în focul luptelor politice, cînd literatura adeseori e tîrîtă în noroi, odinioară ca și astăzi. O singură parte simpatică are activitatea asta de negațiune: lupta împotriva străinilor! în modul cum combăteau cnutul căzăcesc și pericolul evreiesc e convingere, e căldură. Aici și Fundescu a găsit cîteva note de adevărat patriotism. Influența dezastruoasă a Rusiei a expus-o chiar pe larg în lucrarea sa *Hitrowo și Kolzebue*, o broșură plină de adevăruri spuse franc la adresa diplomației rusești în Orient.

Meritul principal — singurul merit literar al lui Fundescu — îl găsim însă în colecția de basme, după frații Schott și Hahn, întîia colecție de basme românești din țară. Apărute la 1876, poveștile lui Fundescu au ajuns astăzi la a patra ediție și sînt destul de cunoscute. D. Hasdeu le-a dat botezul într-o prefață elogioasă, spunînd că „sub pana acestui june poet, basmele române conservă cu perfecțiune sigiliul opincei și respiră cu libertate aerul de la țară”... Aprecierea e justă. Fundescu e în adevăr un credincios povestitor. A fost prea puțin artist, înzestrat cu prea puțină fantazie, pentru ca să adauge de la sine îndreptări și augmentări după obiceiul altor culegători de basme și a fost prea aproape de d. Hasdeu, pentru ca să nu știe cât de mult pierde basmul din valoare cînd se îndepărtează de originea sa din popor. Cititorii și colaboratorii revistelor d-lui Hasdeu erau binișor orientați și în chestiuni de literatură populară și Fundescu era printre aceștia.

în șirul povestitorilor noștri, Fundescu ocupă locul după Ispirescu și Creangă. Mai sărac în expresii și idiotisme ca

aceștia, aproape necunoscător a comparațiilor populare, cari dau stilului povestitor un farmec deosebit, el rămîne totdeauna sobru, simplu și atrăgător. își alege subiectele cele mai tipice din basmele noastre: *Fata din Dafin*, *înșir-te, mărgărite*, *Făt-Frumos cu părul de aur* etc, și păstrează toată poezia acestor mărețe creațiuni ale imaginației și tradiției poporului.

Volumele de basme, iată ce va mai rămînea pe urma activității lui Fundescu. Pe cînd istoricii literari și politici îi vor fi uitat numele cu totul, singuri folcloriștii vor mai trebui să țină seamă de el.

ION BIANU

Cu prilejul unui jubileu

în seria dascălilor, do origine ardeleni, cari au muncit mult și cu spor pentru ridicarea culturii române, Ion Bianu, profesor universitar, membru și bibliotecar al Academiei Române, este un factor însemnat.

Fiu de țăran dintr-o regiune a Transilvaniei unde la 1848 s-au petrecut atâtea scene dureroase și s-au creat atâtea visuri îndrăznețe — din Făget, un sat de pe Tirnave, Bianu și-a făcut școala în Blaj, orașelul care a concentrat în sine multe raze de cultură, unde ideile marilor istorici nici astăzi n-au încetat a fi propagate, iar școala latinistă și acum este socotită ca cel mai glorios moment din epoca de renaștere a românismului.

Din Blaj, unde Cipariu i-a fost dascăl, a venit la București într-un timp când Societatea Academică abia își începuse activitatea și asupra viitorului ei rol plutea încă un aer nebulos, pe care nu-l puteau împrăști discuțiile aprinse, ce tot mai dăinuiau în jurul chestiunilor de limbă și de ortografie.

Filologia română nu trecuse încă definitiv prin epoca sa romantică, acea epocă judecată cu prea multă exagerare în rău și fără multă considerare la ideile înalte cari i-au dat naștere și au susținut-o atâtea vreme în mod artificial. Istoria aproape tot astfel. Sentimentul se lupta încă cu știința rigidă. Cuvinte mari și frumoase se strecurau în toate lucrările și scrutărilor ce porneau pe drumul cel lung, de la originea neamului pînă la vârsta scriitorilor. De altfel, dorul și puterea de muncă se resimțeau în toate, iar agitarea ideilor de unitate națională se continua.

Cercetînd cu de-amănuntul activitatea d-lui Bianu, vom vedea răsfrîngîndu-se în ea influența acestei epoci și a re-

prezentanților ei. în scrierile filologice îl vom găsi bun cunoscător al teoriilor de limbă, dezvoltate în cursul deceniilor de la întîia gramatică românească încoace. în istorie îl vedem însuflețit pentru crezul marilor istorici blăjeni.

în literatură, adept al direcției șoviniste naționale și apărător intransigent al trecutului și al tradițiilor. A fost de tînăr și a rămas pînă astăzi — tînăr la ani încă, dar vechi muncitor — un *șovinist*¹ în viața noastră intelectuală.

în istoria culturii noastre, șoviniștii, acei luptători idealişti și în același timp sectari, cari în afară de binele neamului nu cunosc alt ideal și față de ce este străin manifestă o ură continuă, sunt figuri ce se impun.

însușirea lor principală se descopere prin vecinica preocupare de istoria și limba neamului. Din aceste două ei își creează platforma lor de luptă și e singura luptă din care nu poate să rezulte un rău statornic, căci, în definitiv, chiar cînd se trece peste țintă, cum s-a trecut din partea latinistilor, lupta se dă pentru rasă și nu împotriva ei.

în cultivarea acestor două ramuri, a istoriei și a limbii, șoviniștii merg totdeauna paralel, socotindu-le aproape identice și atribuindu-le valoarea pe care o merită: aceea de păstrător a caracterului de rasă.

„Istoria și limba — zice d. Bianu vorbind despre Cipariu — sînt factorii esențiali ai unui popor. într-una el își vede pe strămoșii săi din generațiune în generațiune lucrînd, luptînd și suferind; iar cealaltă este mijlocul prin care în fiecare minut gîndurile și simțirile noastre le comunicăm celor aproape de noi.

Istoria și limba sînt cele mai intime și mai tari legături cari unesc pe oameni într-o națiune. Din această cauză s-au aruncat cu atîta energie asupra studiilor istorice și lingvistice toți aceicari se aflau ca propagatori în fruntea acestor mișcări.

Prin studiile istorice ei căutau să lege an de an trecutul neamului românesc, ducîndu-l ca un lanț, verigă de verigă. .. În limbă apoi vedeau proba cea mai pipăită și mai neîndoioasă a latinității noastre". Și în cuvintele aceste d. Bianu exprimă convingerile sale fundamentale.

Afară de istorie și limbă, șovinistul, rămîne un simplu frazeolog de bîlci, cum din mila lui Dumnezeu am avut și avem destui, se distinge prin o muncă neîntreruptă, prin

¹ După cum se vede din context, Chendi are o altă concepție despre noțiunea de *șovinist*, echivalentă cu ideea de patriot și diferită de aceea consacrată mai tîrziu (n. ed.).

așa-zisul *naționalism de fapt*. Fiecare individ poate să producă fapte bune pentru semenii săi. Șovinistul se gîndește însă mai departe: ca pe urma faptelor sale, națiunea întreagă să aibă foloase reale: se gîndește la educarea generațiilor.

Ferice de cei ce au puterea și ocazia de a munci cu succes, cum a știut s-o facă scriitorul de care vorbim.

Cînd a venit la București, ca să-și completeze studiile la Universitate, Papiu, Laurian și ceilalți mari contemporani ai lor, în frunte cu Barițiu și Iosif Hodoș dezvoltau activitate frumoasă în sinul Academiei. De tînr student s-a alipit de cuvîntul acestor bătrîni și a intrat în serviciul înaltei instituțiuni, găsind într-o cameră — un fel de simulacru de bibliotecă — primele cărți prin cari a pus temelia uriașului izvor de cultură, cum se poate numi biblioteca astăzi.

Grație spiritului său practic de organizație și de disciplină în muncă, o carte s-a alăturat celeilalte. Un dar urmează după altul. Naște respectul și pricepera față de orice literă scrisă sau tipărită românește. Cărțile ce zao pe la mînăstiri sau prin podurile caselor particulare se adună cu pasiune. Și se găsesc doi bărbați luminați, oameni cari au o parte mare la clădirea României de astăzi: Ion Ghica și D. A. Sturdza, cari disting străduințele bibliotecarului cu încrederea lor desăvîrșită și-l ajută cu sfatul lor înțelept și cu bunăvoință părintească.

Astfel s-a ridicat monumentală bibliotecă de astăzi cu cele peste 120 000 de cărți tipărite, singura bibliotecă ce poate rivaliza cu instituțiuni similare în străinătate și căreia i se rezervă un rol educativ din ce în ce mai pronunțat.

Pe cînd celelalte așezăminte culturale din țară tînjesc și mijloacele lor de educație publică dau greș; pe cînd educația estetică pe care ar trebui să o dea poporului un Muzeu național, cu o pinacotecă, în care să fie adunate la un loc toate produsele picturii noastre naționale, suferă completamente; pe cînd Ateneul și Teatrul sînt obiectele ironiilor zilnice — Biblioteca Academiei adăpostește în sinul său pe cei mai serioși cititori și muncitori pentru cultura românească, ținînd fiecăruia deschise izvoarele principale de istorie și de limbă.

Meritul special îi revine aceluia care de curînd a împlinit douăzeci și cinci de ani de activitate în mijlocul acestor cărți și al norilor de praf ce sau ridicat de pe ele.

Carierea literară d. Bianu și-a început-o la 1876, descriind într-o broșură și în *Analele Academiei* viața și activitatea

lui Samuil Clain, a celui „modest, dar erudit monah român care, devotîndu-se cu totul binelui națiunii și limbei sale mult iubite, a lucrat totată viața pentru ele, a scris istoria națiunii și gramatica limbei noastre, pe care — cutez a afirma — el cel dintîi le-a renăscut, scriind prima istorie despre originea noastră și prima gramatică a limbei noastre”. Lucrarea asta a rămas întîiul izvor de informație critică asupra părintelui școlii latiniste.

Analele Academiei, ca și diferite reviste, îndeosebi *Columna lui Traian* și *Revista nouă* ale d-lui Hasdeu, cuprind apoi o mulțime de lucrări mărunte ale d-lui Bianu: însemnări istorice și literare, adunate din bibliotecile și arhivele străine, îndeosebi din Polonia și Galiția, dări de seamă, mici comunicări și monografiile critice — momente prețioase din mișcările literare curente. Toate aceste se leagă între sine prin ideile de care am amintit și își găsesc o expresie concisă într-o viguroasă conferință despre cultura română în secolul XIX. Autorul lor nu pronunță nici o judecată ce n-ar porni din convingerile sale subiectiv-naționale.

O valoare specială însă au edițiile sale critice de texte vechi: *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei (1887), *Predicile lui Antim Ivireanul* (1883); *Textele micedo-romîne* ale doctorului Obedenaru (1889) și *Psaltirea Scheiană*, cea mai bună dintre edițiile critice de pînă acum; iar de la 1898 încoace *Bibliografia românească veche*, scoasă împreună cu învățatul său ajutor de bibliotecar și publicist, Nerva Hodoș.

Edițiile acestea ne dovedesc că pe terenul literaturii vechi, d. Bianu este *intîia noastră autoritate*. A adus însă un serviciu și literaturii mai nouă prin editarea lui Alecsandri (la 1897 și 1902) și prin un ciclu de recenzii apărute în *Anale* și în reviste.

În toată activitatea asta, atît de variată ca formă și totuși unitară în principii, este o viață întregă, trudnică, plină de răspunderi și lipsită de momente de odihnă, o viață ce nu oferă sufletului altă plăcere mai mare ca satisfacția datoriei împlinite.

Generația mai tînră este chemată a recunoaște și a urma cu încredere numii bărbați cari se disting prin trei calități: prin o gîndire superioară, prin caracter și prin putere de muncă. Numai o contopire armonică a acestor însușiri creează adevărați luptători pe cari putem să ni-i luim de pildă.

Privim în jurul nostru și găsim un număr înspăimântător de mic de asemenea bărbați. Foiesc „talentele” din toate părțile: oratori de paradă și literatori de sărbătoare. Dar prea mici pentru a nu avea nevoie de celelalte două însușiri întregitoare, prea puțin ordonate și prea orientate în manifestarea lor, „talentele” rămân străine de sufletul nostru, ca o floare fără miros.

Pe cei puțini însă îi împresurăm cu dragostea noastră fără rezervă.

R I M A

— Tu spui mereu la lucruri strimbe,
Vrai să cinți opere pe drimbe?

În preajma celui mai luminos luceafăr al literaturii noastre a răsărit o stea. E văzută și admirată, ce e drept, numai de astronomii din Iași, cărora le revine meritul de a o fi descoperit. Dar ni s-a vorbit atât de mult de ea, încât ne-o fi îngăduit și nouă, celor nepătrunși de farmecul razelor ei, să ne facem o părere.

E steaua Ririei, de care vorbesc.

O strălucire scurtă de aerolit pe-un crîmpei de orizont. Iar de curînd, un nour uriaș în formă de balaur mi-a învăluit-o de-a binele. (Citiți *Sămănătorull*) Cîteva raze încă, clipeli de jale și deznădejde, cum se văd în ultimele momente ale unui apus de luceafăr... și steaua noastră va rămînea cel mult o stea artificială, de folos pentru vrun Irod de carnaval, iar corul de astronomi literari din Iași va trebui să intoneze melodia *Steluței* lui Alecsandri, în semn de adio.

Cînd a apărut *Ultima rază din viața lui Eminescu*, în același timp întîia rază din viața literară a Ririei, mi-am adus aminte de Bettina von Arnim. De ce nu? Comparațiile sînt permise, chiar cînd deosebiri între cele două figuri comparate sînt mai multe decît asemănările.

Și într-adevăr, între Bettina — „copila”, cum i se zice în literatura germană, după numele cu care o răsfăța Goethe — și între Riria este o oarecare asemănare. Numele amîndurora se leagă de cîte un poet mare prin o admirație hrănită de fantazie de copil, prin scrisori în cari vor să reconstruiască o parte din figurile înaintea cărora au căzut în genunchi amîndouă.

Dar atîta tot. încolo, Bettina se înalță sus de tot. E o scriitoare desăvîrșită cu un loc bine fixat printre romanticii germani. Scrisorile ei către Goethe sînt furtunoase și aprinse ca și pasiunea ei pentru bărbatul genial și sînt șăgalnice și

blinde cînd zeul literaturii germane îi transmite cîte un zîmbet de încurajare sau cînd o îndeamnă părintește „să introducă mai multă ordine în ideile așternute pe hîrtie”. Toate însă sînt fragmente literare prin forma și cuprinsul lor și se citesc ca un roman psihologic al unei copile torturată de amintirea unei îmbrățișări de poet.

Și „cînd aud privighetoarea cîntînd, știu că luna cea frumoasă i-a greșit ceva”. . . Intre Goethe și Bettina, cu toată deosebirea lor de vîrstă, a fost în adevăr o trecătoare prietenie. Dar între Riria și Eminescu? Ne îndoim!

Scrisorile din Repede, schimbate în formă de dialog, în care Riria își povestește amintirile ritmate și rimate despre Eminescu, nu cuprind nimic pozitiv și nimic nou. Sînt o forțată înșirare de cuvinte ce nu ne conving nici de talentul scriitoarei noastre, nici de geniul lui Eminescu, pe care vrea să ni-l arate într-o fază de declin. E un salt ciudat, și continuu de la o idee la alta. Cîteva imagini poetice sînt aruncate într-o pleavă de cuvinte uzuale. Numai cînd poetul oprește fluxul de fraze cu întrebări ca:

Nu cumva ești filosoafă?

sau

Tu spui mereu la lucruri strîmbe,
Vrai să cînți opere pe drîmbe?

numai în cazuri de aceste ne pare mai sinceră și mai apropiată de adevăr. Ironia lui Eminescu pentru cîntecul cel monoton de surlă și de drîmbe e foarte justificată.

Nu, Riria nu e Bettina!

Și totuși e o figură interesantă în viața literară din ultimii doi ani. De o fecunditate și o îndrăzneală fără păreche în literatura noastră, a tipărit în acest interval, afară de opera amintită, două volume de versuri vechi și nouă, două tragedii în cîte cinci acte și a alimentat coloanele mai multor reviste deodată cu stihuri de același calibru „ideal și înalt”. Curg versurile năvalnic și în gloată ca un torent de munte oprit de mai multă vreme, care rupe acum zăgazul și se varsă peste cîmpii, Ca să se impuie cu ceva nou, găsește mijlocul lesnicilor de fecunditate fenomenală, ignorînd rima și înșirînd la poezii în proză și poezii fără încetare.

' Decît... ce folos! Pe de-a întregul Riria, cu toate concesiile ce s-ar putea face, nu este decît un nume care vine să înmulțească șirul poezilor de duzină.

În vremea sa, un poet proclamase de „speranțe” și de scriitori geniali pe domni Scrob și Stoenescu și acum acești

doi scriitori de versuri sînt prototipii poezilor noștri de duzină. Riria le poate fi o demnă tovarășă și tot atît de genială, dacă vrei. Caracteristica acestei familii de scriitori, este, în primul rînd, fecunditatea. Iar din miile lor de rînduri rimate, memoria abia reușește să rețină cîte-o scînteie/ce se stinge repede, precum a răsărit.

Poezii aceștia sînt niște bonomi inofensivi, cari muncesc înainte, disprețuind toate condițiile de artă, foarte mulțumiți și fericiți cu sine, fără a se tortura, dar torturînd mereu pe alții. Astfel, Riria mărturisește pe față că arta versului nu intră în meșteșugul ei:

Forma, rima și cadența de lipsesc, n-am vină eu;
Nu scriu ca o literată, scriu cum vrea sulfetul meu,
Nu scriu versuri de valoare care pot avea un preț,
Pentru forma fără suflet am un suveran dispreț...

Păcat! Mai puțin dispreț ar ridica prețul poeziilor și asta nu cred să fie în dezavantajul autoarei. Pricina însă e aiurea. Poeta noastră nu reușește să stabilească armonia necesară între ceea ce d-sa numește suflet și între formă. Și asta se cheamă *vulgo*: lipsă de talent și are drept urmare seria de nimicuri versificate.

Mai ușor ne vom convinge urmărind nota patriotică, pe care criticii Ririei au scos-o la iveală. E tot patriotismul poezilor de duzină:

Și cînd țara-i în durere
Fără lupte de partid
Recîntînd *Hora Unirei*
Să uităm de individ. . .

Searbăd patriotism! Dumnezeu știe, dar văzînd atîta belșug de rime în declamările astea fără nici o căldură convingătoare, ți se reamintesc vrînd-nevrînd versificările unui celebru bard bucureștean din timpul războiului de independență, ca *Oda la Dobrogea*, cu începutul:

în satul cu dobrogaiele,
Vezi curgînd în jos piraiele
Printre nisipaiiele
Ce-ntrerup noroaiele
Și fac eleștaiele...

Iertare! E bine să prețuim munca fiecăruia. Dar o muncă de prisos, chinuitoare pentru cel ce o săvârșește și mai chinuitoare pentru cei chemați a o aprecia nu are dreptul la îngăduința cetitorului. '

Rina a fost introdusă în publicitate ca un geniu. Intre ea și poezii geniale nu este însă altă legătură decît „cerneala și hîrtia”, și e bine să știe asta pentru ca biografiile, atît de luxos tipărite, să nu seducă pe nimeni.

ALEXANDRU MACEDONSKI

Mi s-a adus învinuirea de a fi stăruit în recenzii mele peră mult asupra activității d-lui Alexandru Macedonski. Cele următoare sînt răspunsul meu la nedreapta învinuire și, pe de altă parte, o socoteală definitivă cu cei ce mi-au atribuit o pornire dușmănoasă și o severitate excesivă față de *marele defăimat*, cum îl numesc băieții din suita lui atît de pistrîță.

M-am ocupat de d. Macedonski fiindcă în întreaga noastră literatură nu este o a doua figură în jurul căreia să se fi produs mai mult zgomot și fiindcă este unul din dese tipuri ale literaturii universale cari au ceva tragic în ființa lor și atrag mai mult ca oameni decît ca scriitori.

Am scris și eu despre acest poet, fiindcă un fapt nu se poate tăgădui, și anume, că de pe la 1870 încoace nu răsfoiești reviste și ziare din capitală fără să dai peste numele lui, cînd în josul unui lanț de poezii sau articole politice, cînd amestecat în polemici, lăudat și idolatrizat de unii, respins și huiduit formal de alții. Foarte fecund, a fost director de ziare politice și de reviste literare; a tipărit volume de poezii în românește și franțuzește; a fost jucat, aplaudat și judecat la teatru; a scris proză și critici literare și a avut un ideal suprem — acela de a întemeia o școală, o direcție nouă, atît în poezie, cît și în celelalte ramuri ale literaturii.

De la început, d. Macedonski nu e singur, ci vecinie cu prieteni și cu un cortegiu întreg de elevi adolescenți, „a căror muză tînără își arată pentru prima oară zîmbetul modest și grațios”. Printre prietenii lui figurează scriitori ca Bonifaciu Florescu, stilist distins și om mai cult; Pantazi Ghica, critic și prozator fără culoare, apoi Anghel Demetrescu, Ștefan Velleșcu și V. A. Urechîă. Aceștia îl apreciau și munceau la aceeași revistă, Urechîă îi dete, ca ministru, medalia

Bene-merciti și însărcinarea de comisar extraordinar pentru inspectarea monumentelor istorice din țară. Elevii îi răsplăteau atenția cu preamăriri, unui numindu-l Victor Hugo al românilor, alții „martir genial, omul cel mai mare pe care l-a avut literatura română, România”¹.

Astfel, d. Macedonski nu era numai în închipuirea sa un poet mare și un muncitor de valoare unui uriaș. Alături de el erau zilnic alți scriitori întărindu-l în credința asta; dar mai era și străinătatea care-l aproba și încuraja. Dacă la noi se găsea cine să-l compare cu Hugo, Byron, Leconte de Lisle și Baudelaire (celebrul Toncescu l-a asemuit cu Isus Gristos!), străinătatea n-a rămas mai pe jos. În organul său și în diferite prefete, poetul nostru a reproduș cu deosebită îngrijire și cu trebuitorarele sublinieri sumedenia de ecouri din presa străină, grecească și franceză, în care era celebrat ca un geniu strălucit al poeziei române. Citind astăzi ce spune *To Paron* și *Efemeris Acropolis* din Atena sau publiciștii Pierre Loti și Peladan din Paris, nu mai poți sta la îndoială că e vorba de o culme unică în literatură.

Cît de unică vom vedea mai la vale. Deocamdată trebuie să reținem un fapt. Poetul n-a ezitat niciodată a se socoti în adevăr un titan — și aici e o parte a tragicului său. Ade-seori simțea atmosfera prea doboritoare pentru talentul său, țara prea mică pentru a-și desfășura toate puterile, societatea prea incultă pentru a-l putea urmări cu pricepere, în momente de aceste simțea regretul că s-a născut român și cînta plin de mîhnire:

Cînd se naște într-o țară mică — cine e poet,
Dacă simte a lui făptură că e roasă de regret,
E desigur de regretul c-a născut. El cîntă, scrie,
Și abia în cîte-un suflet află cîte-o simpatie,
încolo cine-l citește sau de pizmî e coprins
Sau cu inimă închisă și-n citire nedeprens,
Cartea i-o silabisește...

Și, vai, totuși s-a găsit în țara asta atît de mică și în societatea asta atît de incultă (să fi spus un adevăr în acest caz?) un număr de vreo 1500 de capete cari să primească a fi înscriși printre membrii societății revistei *Literatorul* cu d. Macedonski în frunte; să se organizeze în comitete de domni și doamne în toate orașele din provincie, cu tot

ce era mai luminat în societatea înaltă și să proclame inevitabila prezidenție de onoare a răposatului Urechia. S-au găsit doamne care să-i ofere un cadru de atlas alb, ca omagiu. S-au constituit comitete pentru procurarea mijloacelor bănești, ca să-i tipărească operele complete. Și cea mai bună dovadă de continua sa legătură cu societatea română este propria-i mărturisire (din *Literatorul* pe 1892, no. 3):

„Lăsat la o parte de guverne², Dumnezeu și adevărata opinie publică mi-au fost ajutor. Numai pentru tipărirea volumelor mele am adunat patru mii de lei; volumele însă nu le-am putut tipări, pentru că nu se poate trăi din aer. În diferite alte ocaziuni, alte mii de lei mi-au venit din partea publicului luminat pentru a susține *Literatorul*, fără să număr banii ce mi-au fost trimiși anume în temeiul simpatiei și admirațiunei ce am deșteptat printre unii dintre cititorii mei. Doamna Caliopi Petrache Poenar mi-a trimis prin listă suma de trei mii lei. D. Christodorescu, deși nu mă cunoaște decît din scrieri, a sacrificat o sumă ce trece de trei mii cinci sute de lei în favoarea luptei culturale (!) pe care o țineam” . . .

Ei, și totuși țara era prea mică, punga asemenea, pentru poetul care, tot acolo, ne mai spune că „cititorii trebuie să se gîndească să asigure oamenilor de litere o situație independentă de funcțiile statului!”

Pentru rolul literar al d-lui Macedonski și pentru legătura cu societatea, mai este interesant și chiar de actualitate a se ști că d-sa a întemeiat și o „Societate a oamenilor de litere”. La 25 mai 1890 a fost ales președinte efectiv al aceleia, iar președinte onorific a fost proclamat „d-nu Ștefan R. Veron (?), mare proprietar din Brăila, cunoscut prin sentimentele sale patriotice și prin viața ilustrată de binefaceri și acte demne de suflet mare” — scrie *Literatorul* din același an. „Onorabilul președinte a și binevoit a dărui d-lui Macedonski suma de 400 lei, spre a constitui un fond social.

Deci vecinie înconjurat de lume, avînd o continuă intuiție materială (luată în orice sens), a strălucirii sale, pururea în frunte, agitînd și luînd inițiative, producînd și reproducînd o groază de material — este cu puțință a vorbi de epoca în care a trăit, fără a ține seamă de numele lui?

¹ *Literatorul*; 1895, no. 2.

² Inexact; în lista abonaților figurează și Ministerul de Instrucție.

Dar un asemenea fruntaș înseamnă în adevăr o direcție. Acei mulți cari au ascultat de vorba lui, în mintea și inima cărora cuvântul acestui poet a putut să deștepte o iluzie, fie cit de trecătoare, au constituit în realitate un curent. Toată opera scriitorului acestuia se răsfrînge și asupra lor. Prăbușindu-se, se dovedește a fi fost opera artificială a unui actor isteț, care mai tîrziu plătește scump succesele sale, căci mulțimea nu iartă pe cei ce și-au bătut joc de ea.

Astăzi se poate vorbi de d. Macedonski ca de o carieră încheiată. Manifestările nervoase din anii din urmă sînt cu totul păgubitoare aureolei lui de odinioară. Prin reeditarea de apoteoze, puținii credincioși ce se mai adună în jurul lui, ca în jurul unei umbre, se vor dizgusta și ei; prin continua alimentare a unei ambiții senile, i se face un rău sufletesc imens, căci îndemnurile astea îl silesc să publice poezii la cetirea cărora trebuie să dai din cap în semn de întrebare, sau izbucniri violente în polemici ce degradează cu totul.

Privind asupra activității sale întregi, poetul n-are să mai vadă decît ruine de vise deșarte, muncă și agitare zadarnică, un noian de vorbărie și un șir de greșeli de tot soiul și nu-i mai rămîne decît să-și închine sabia, ca un oarecare luptător împotriva morilor de vînt, și într-un moment de conștiință să rîdă hohotind de cei ce s-au luat pe căi întunecoase după dînsul, ca șoarecii după fermecătorul din Hameln, din celebra legendă germană.

Desigur, nimeni nu și-a dat mai bine seama de toate ca d-sa cînd, acum 10 ani, își recunoștea apusul în chipul următor:

Cît am trudit, cît am muncit
Și cum nimic n-am folosit,
în lume nu este răsplată...
Dreptatea este blestemată
Și omul bun nesocotit.
Pe fruntea mea n-am nici o pată,
Zadarnic. *Sînt un osîndit.*
în lume nu este răsplată.
Cît am trudit, cît am muncit...

Viața acestui scriitor e o carte deschisă. Nimeni n-a vorbit atîta despre sine și n-a publicat și reprodușat atîtea opinii de-ale altora asupra sa ca d. Macedonski. Din cele mai intime momente ale vieții sale a făcut subiect de vorbă în public. A înșirat mereu la programe și teorii cu continue contraziceri.

Examinîndu-le acum pe toate, vom vedea dacă munca și truda autorului merita răsplata sau dacă trebuia să fie „un osîndit”, cum singur se numește.

Unde zace enigma înălțării și căderii d-lui Macedonski?

La noi scriitorul, ca și omul politic, poate să se înalțe adeseori prin mijloace potrivnice progresului și intereselor sociale. Controlul cu întregul său aparat de severitate nu este stabilit încă, iar societatea nu are destulă putere de distincțiune și de orientare în materie literară, pentru a zădărnici ea singură înălțarea și a înăbuși în germine manifestările spiritelor slabe și ale celor turbulente.

Astăzi cele mai ciudate coterii sînt posibile și orice condotier, cunoscut sau deghizat, își găsește o ușiță de intrare la o revistă sau vreun ziar, pentru a fi cultivat de cetitori ca un microb, din care are să răsără mai tîrziu o colonie întreagă.

Tot mai avem o grămadă de cetitori cari pătinesc de daltonism și nu știu deosebi culorile steagului spre care aleargă. Sînt oamenii cu deosebită predispoziție pentru culorile stridente, pentru tot ce este extravagant și anormal și mai ales pentru importanțele străine, sub pretext că în aceste singure găsesc finețe, spirit și actualitate. Aceiași cetitori iubesc zgomotul și se delectează în toilul polemicilor scandaloase, considerînd ca o simplă indeletnicire burgheză tendința cîtorva de a mai curați din cele buruieni și de a aduce ordine și dreaptă cugetare în viața literară românească.

între altele, grație acestor nepieritoare însușiri ale societății noastre, a putut și d. Macedonski să ajungă la gradul ciudat de popularitate de care am vorbit.

D-sa mai este și fiu de general. Avea astfel din capul locului pe partea sa aristocrația și putea să conteze în orice timp cu un contingent considerabil de aderenți. Era cumva constrîns să facă literatură și gazetărie pe placul acestor răsfațați cetitori, cu educație și sentimente străine, pentru că, făcînd-o, își cucerea simpatiile lor platonice și materiale și-și cucerea faima de publicist.

Societatea aristocratică din Muntenia nici nu avea alt reprezentant al ei. Bucureștenii n-aveau poeți și prozatori de seamă. Cei din jurul d-lui P. Grădișteanu erau cu totul șterși. Porniți în contra școalei germane și a direcției de la Iași, nu puteau decît să încurajeze pe scriitorul îndrăzneț, care ataca, rînd pe rînd, pe toți membrii „Junimei” și promitea

a crea o nouă școală estetică, pe polemistul pamfletar, care la 1875 provocase un proces monstru¹, și nu puteau decît să aplauze pe poetul care venea să introducă poezia cea mai rafinată franceză, imitînd și făcîndu-i propagandă prin continue articole programatice, prin vecinice mărturisiri de credință.

Aceeași societate a găsit în d. Macedonski o forță destul de mare pentru a-l lăsa să poarte cea mai deșuchiată campanie antidinastică și panortodoxă ce a purtat vreun publicist cu pretenții de poet și de echilibru de gîndire.

La 1874, în ziarul *Oltul* atacă în poezie pe „salariatul zis domnitor” și imploră ajutorul ceresc în contra „tiranilor”. La 1888 publică un alt ziar, *Stindardul țarei*, unde reproduce toate poeziile sale antidinastice, scrise de la 1874 încoace și iscălește articole înverșunate în contra „Căprarului nemțesc”. La 1892 își precizează — cum se cuvenea unui poet mare, domn și el din mila lui Dumnezeu! — situația față de dinastie². Cu chiu cu vai recunoaște „prudența și înalta capacitate” a domnitorului, întrebuințează însă fraze ca acestea: „Cît despre situația mea față de tron, ea era grea. *Dinastia străină nu fusese adusă de mine* și totdeauna am spus categoric părerile mele asupra *exoticei importațiuni*”... Foarte categoric își spune apoi „părerile” în *Liga ortodoxă* de la 1896. Programul acestei foi, calomniile și insinuările, cu violența în care se debitează, proclamarea revoluției și anunțarea sfîrșitului domniei regelui, sînt pur și simplu dosarul unui om amoral, căruia legea nu-i mai putea cere nici o răspundere.

Și fiindcă vîd că acest scriitor, cu toată activitatea sa unică în anele literaturii române, recurge la ocrotirea celor mai dinastici bărbați conducători și-și adăpostește proza sa chinuită în coloanele unui ziar oficial, de partid, cum este *Conservatorul*, nu mă pot opri a nu-i arăta cîteva „idei conducătoare”, pentru cari în orice altă țară ar fi fost redus de mult la tăcere completă, nu prin spiritul reacționar, ci prin acela de ordine și de bun-simț, care eliminează de la sine pe orice publicist iresponsabil.

¹ „în 1875 unul (din pamflete) îmi procurase onoarea să fiu arestat. . . Cele trei luni cît am stat în temniță în Văcărești au fost pentru mine o *apoteoză*. 24 de avocați se înscrisese să mă apere și fui achitat în mijlocul unui haos de aplauze” — scrie Macedonski despre sine (Li³., 1892, nr. 7).

² La 1881 a scris totuși un imn regal, cu refrenul: „Trăiască-al nostru rege!”, el care cîteva ani înainte: „Aș vrea poporul să fie rege, Regeodată bietul popor, / Ca-n lanțurile să nu-l mai lege / Salariatul zis domnitor.”

El a înființat anume *Liga ortodoxă* pentru „ca cu privire la Carol I” să „între în amănuntele tuturor crimelor sale”, să arate „cum a omorît pe Cuza la Heidelberg”; cum „cu ajutorul lui, a murit tatăl meu, generalul Macedonski”; cum a „pîngărit”... în sfîrșit, „Carol va fi arătat ce este și numele său va ajunge sinonim cu ticăloșie, cu viciu și ipocrizie” (*Liga ort.*, 1896, no. 70).

Un om care declară pe regele Carol drept „un condamnat” (*ibidem.*, no. 16), și „o canalie” (no. 68) și a căru rugăciune este: „Păzește, Doamne, de ciumă, de foc, de potop și de Hohenzolerni, regi ai României” — nu are stofă de om sănătos și cu atît mai puțin conștiința misiunii de poet al țarei.

Din întregul potop de cuvinte mi s-a părut suspect pasagiul în care Macedonski acuză pe domnitor că „pe adevărata aristocrație o sărăci treptat în profitul unei burghezii cu care știe să-și joace mendrele”. Este aici, probabil, polița pe care poetul o plătește aristocrației, pentru continua ocrotire ce a dat unui semen al său.

De la o vreme însă nici avinturile antidinastice nu mai prindeau și poetul, poate pe nedreptul, fu acuzat de rusofilism sunător a ruble. Golul se făcu tot mai mare în jurul lui. Reclama din reviste nu mai avea succes. Atunci apeluri litografiate circulau printre doamnele înaltei societăți, apeluri iscălite de poet, în care cerșetorea „sprijinul moral și material pentru *apostolatul* pe care îl duc de atîția ani pentru limba și literatura română, fără sprijin oficial, în afară de buget, și numai cu singurele mele mijloace și cu ale celor prea puținicari, ca dv., ați răspuns adesea la apelurile mele. . .”

Este poetul căzut pe treapta cea mai de jos a îngenuncherii în fața unei societăți ce l-a respins. Cerșetoria este crucea pe mormîntul unui scriitor în viață.

Dar nu numai falsele sale izvoare de inspirație, nici societatea singură și antidinasticismul, împreună cu o acțiune împotriva poporului, sînt vina căderii lui Macedonski. Marele vinovat este el însuși, căci îi lipsea ceea ce Schiller cerea de la orice poet: „Un suflet frumos”. Cu totul covîrșit de sine, orbit de egoism și de vanitate, s-a făcut apostolul urei, al răzbunării din momentul ce a văzut irealizabilă dorința sa de a-și fixa înălțimea către care cîteva credincioși, împrejurările și fantazia sa l-au tîrit.

Ura lui se îndreaptă împotriva tuturor scriitorilor a căror activitate îl lasă în umbră.

începutul îl face cu Alecsandri. Intr-o analiză critică își propune să-l „foarfece” și asta numai pentru că „d. Alec-

sandri trebuie să se creadă un semizeu dacă se va fi judecând după succesele obținute în cursul existenței sale". În lucrarea sa, d. M. numește pe Alecsandri „venal”, „egoist”, lipsit de „orice simțiri omenești”, vorbește de „faimosul *Despot-Vodă*” și abia se îndură să recunoască în autorul *Ginlei latine* un „cîntăreț adeseori plăcut, dar adeseori numai simplu înșirător de cuvinte, mai mult sau mai puțin rimate”.¹

Dar ura contra lui Alecsandri-a împins-o departe. Inconsecvent, ca în alte multe, a avut și momente în care era dispus a-și revizui opiniile din celebra analiză critică.²

Cu totul altfel însă față de Eminescu. Pînă ce acesta era în viață îl numea „individ rău-crescut, care nu ar fi fost băgat_fecior în casă la tatăl meu” și depiîngea „țara în care boierii au ajuns să se reprezinte prin o asemenea'lighioană”. La 1883, Eminescu îmbolnăvindu-se, Macedonski îi salută boala cu o frumoasă epigramă:

Un X., pretins poet, — acum
S-a dus pe cel mai jalnic drum...
L-aș plînge dacă-n balamuc
Destinul său n-ar fi mai bun,
Căci pînă ieri a fost năuc
Și nu e azi decît nebun...

Asta era picătura cu care Macedonski voia să aline jalea generală ce cuprinsese sufletul poporului la auzul vestei triste despre soarta lui Eminescu. Iar cînd presa și publicul

¹ Nu voi să afirm că următoarea poezie inedită a lui Alecsandri are vreun nex causal cu atacurile aoește, o reproduc însă ca un *apropos* :

U n u i a n o n i m
Tu care n-ai precum dorești
Prilejul ca să te tîrăști,
Ca ua mișel lingău ce ești:
Tu care trist, invidios,
Mă poreclești, din umbră, jos;
Vil curtezan nerușinos,
îmi fac pomană ca să-ți zic:
Mai bine-un curtezan amic,
Decît dușman ori și mojić.

(M M. Aoadimiei, no. 809, p. 4)

² *Literatorul*, III, p. 537-39. Vezi și *Telegraful* din 2 septembrie 1890, scrisoarea cu sfîrșitul: „Alecsandri a fost un semizeu, astăzi s-a făcut zeu”.

se revoltase și afirmase astfel și mai mult popularitatea autorului satirelor, cinicul detractor continua cu rime de acest fel:

Unui om în toată firea e moral să-i zici smintit,
Dar nebunului pe nume dacă-i zici, e necinstit,
Trebuiește-ntotdeauna spre a fi-n moralitate,
Să te faci apărătorul caselor de sănătate,
La nebun să-i zici cuminte, pe neghiob să adorezi
Și de s-află la Mărcuța geniu să-l proclamezi...

După moartea lui Eminescu continuă campania cu aceeași furie — pentru că „moartea sau nenorocirea unui om nu ne va face să-i cruțăm caracterul, dacă i-a fost corupt, nici scrierile dacă i-au fost proaste. . . Căci pentru noi nu este destul ca un om să înnebunească pentru ca să-l proclamăm poet sau om mare”...

De aici încolo reproduce cu bucurie diabolică orice părere ce ar fi putut să arunce o umbră cît de mică asupra lui Eminescu. Cu orice chip voia să dovedească cum stricarea limbei și literaturii, îndeosebi a versului românesc, se datorește acestuia. Pune chiar pe prieteni și elevi de-ai săi să susțină lupta și unul dintr-înșii îl imitează în acest ton:

... O ceată de oameni netrebnici
Să-nalțe voiesc p-un nebun
La dînsul cu toții băgîndu-se sftelnici
Din voci răgușite răsun.
... Așa. Eminescu e geniu în țară
De-acum să dispară-n mormînt
Și ritmu și rima; în loc să răsară
Olog nistrul nostru în cînt

Ura în contra scriitorilor contimporani nu se oprește însă aici. Pe Vlahuță îl acuză de a se fi coborît „pînă la oficii rezervate oamenilor de lupanare”. Pe Coșbuc îl lovește pentru succesele sale la Academie și-l face rutean, cum făcuse și pe Eminescubulgar. Pe Caragiale caută să-l zdruncine în o conferință publică la Ateneu și prin încurajarea înscenării rușinoase cu plagiatul. Pe bietul Traian Demetrescu, care i-a

³ *Literatorul*, 1890, no. 2. Vezi același an, no. 6, bucuria lui Macedonski pentru articolul d-lui Hajdeu asupra lui Eminescu. Complectează dosarul cu articolul d-lui Vlahuță din *Revista nouă*, 1889, p. 180, în contra lui M.

fost colaborator și a scris cuvinte atât de simțite despre salonul albastru, în care d. Macedonski face pe' magistrul față de nevinovații începători, îl tratează cu epigrama:

Am auzit al tău lătrat,
Dar el deloc nu m-a mirat ;
Destulă vreme ți-am dat piine
Să știi prea bine că ești ciine.

Pînă și Radu Rosetti, elev și colaborator și el, pînă la un timp socotit ca un „adevărat meșter ce amintește prin sobrietatea sa de stil pe unii clasici greci”, a căzut în dizgrație și a început să fie invidiat și batjocurii, îndată ce s-a văzut cum îi crește termometrul popularității.

Ura în contra celor puternici, răzburarea în contra celor ce-l părăseau sau îndrăzneau a-l contesta, sînt mobilurile urite ale atîtor ieșiri pe teren și din toate zburnește o pasiune violentă, ce nu ni se pare deloc frumoasă:

Dacă-aș fi trăsnet v-aș trăsni,
V-aș îneca dac-aș fi apă,
Și v-aș săpa mormint adînc,
Dacă-aș fi sapă.

Dacă-aș fi ștreang v-aș spînzura,
Dacă-aș fi spadă v-aș străpunge,
V-aș urmări dac-aș fi glonț
Și v-aș ajunge...

(Din *Excelsior*)

Putea o ură atât de bolnavă să-l ducă la înălțimile Parnasului? Hotărît, nu!

Sînt ele și suflete pline de ură, deopotrivă de interesante pentru psiholog și trec ca niște umbre prin toate literaturile. Sînt oameni greu cercați, cari concentrează în sine o parte din durerile omenirii. Și sînt atât de varii motivele cari determină ura încît nu poți condamna din principiu. O condamnă cel mult morala curentă, poezia însă o admite și estetica și se împacă bine cu ea, căci ei i se datoresc atîtea conflicte dramatice și atîtea poezii cărora pentru eufonie, le zicem „pesimiste” și cari toate poartă în sine germenul urei.

Cînd însă ura se coboară la gradul cel mai de jos al simțirii omenești; cînd izvorul din care pornește este instinctul cel mai brutal al răzburării prin sfîșiere, cînd vezi niște ochi

tremurători de o licărire stranie, o minte înfrigurată ce se frămîntă în căutarea curselor și a otrăvurilor nimicitoare — o! atunci nu ai înaintea ta un poet, un scriitor, un tovarăș de muncă, ci o caricatură de om, vrednică de plîns sau de dispreț, iar societatea nu poate decît să-l osindească, deplîngîndu-l cînd îl vede sleindu-și timpul și restul de puteri în căutarea răzburării:

Nu mai am decît o sete, nu mai am decît un vis,
Vis ce-n inimă, cu sînge tipărit, îl țin închis;
Orișunde-l port cu mine și c-o dulce voluptate
Mintea mea îl recitește pe cînd inima mea bate;
Negru, groaznic, fără milă, nu e-ntr-insul un cuvînt
Ca să nu mă facă singur uneori să mă-nspăimînt;
Ștreangul, fierul, focul, plumbul se-nțeleg să-l întocmească
Și în stare nu e nimeni paginile să-i citească
Înainte de momentul cînd... Dar visul meu cumplit
De e scris ca să rămîie un biet vis neîmplinit,
Din adîncul ei cel umid, cu aceeași nendurare
Groapa mea are să-l strige, către ceruri: *Răzburare!*

„O poeți, poeți! De ce nu vă puteți zdrobi mai bine inima și să fiți ca toată lumea? Face-v-ați lupi, ca să trăiți ca lupii. Inima voastră zadarnic bate, sufletul vostru zadarnic se înalță. Nimeni nu ascultă cîntecele voastre și le ia vîntul! Un Torquato înnebunește și-și pierde și libertatea chiar; un Dante moare expatriat; un Gilbert în spital; un Heliade... o, dar să nu venim la noi!...”

Ba să venim, d-le Macedonski, nu pentru a constata starea identică (?) a unor nesocotiți poeți români cu aceea a lui Tasso, Dante, Gilbert chiar, ci pentru a lua apărarea acelei ignobile societăți care — din fericire — „nu ascultă cîntecele voastre” și din pricina neascultărei, versul vostru vi-l „ia vîntul”.

De ce critica serioasă, acele spirite obiective și cu autoritate înaintea părții celei mai bune a publicului cetitor, a primit cu atîta ironie și indiferentism opera literară a d-lui Macedonski? De ce d. Missir a făcut la *Convorbiri* atîta haz de un volum de poezii dedicat de Macedonski d-lui Maiorescu? Cum de numele poetului n-a putut pătrunde în nici o carte de școală sau de teorie estetică, în nici o antologie destinată mulțimei și în acest chip a fost — iarăși din fericire! —

exclus cu desăvîrșire din șirul celor chemați și primiți a întemeia și dezvolta cultura poporului? Cea mai'grea osîndă pentru orice scriitor!

întîiul motiv, de ordin elementar, îl găsim în valoarea intrinsecă a operei acestui scriitor. în tot materialul îngremădit în timp de peste trei decenii¹ și de-o inegalitate atît de uimitoare, preponderează umplutura și banalitățile versificate. Fie că tratează subiecte erotice, fie că se pierde în reflecțiuni sociale, dar mai ales cînd se încălzește la altarul istoriei, rămîne, în cele mai multe cazuri, un autor de înșelări de cuvinte și de rime, ca pe la începutul carierei sale, cînd scria:

Viața-mi simt că mi se stinge.
Dar cu tine voi să mor
Oh, te rog nu mă respinge,
Angel dulce de amor... .

sau ca:

...Roma veche întregă
Trece pe dinaintea mea,
Salutare, eternă stea,
Salutare, regină a lumii.
Pe-aceste țărături pribege!
Tăceți, o versuri deșerte.
Tăceți, o coarde inerte,
Poete — și tu — la pămînt!
Pămîntul acesta e sfînt.

înainteînd cu timpul și sub influența lecturii, tonul ăsta simplu și imaginele de-o banalitate teatrală se schimbă, dar rămîn ca valoare la același nivel și tot atît de imposibile prin nelogica lor. De la un volum la altul incoerența crește, fraza devine mai violentă, bizareriile mai căutate și coarda poetică ajunge la tensiuni extreme, cînd își cîntă cîntecul:

¹ E greu să stabilești cînd a început să scrie. Are versuri datate din 1864 și 1865. Poezia *La români* (vezi *Oltul*, 18 aprilie 1874) are următoarea notiță:

„Această poezie, dimpreună cu mai multe altele, socotind-o pierdută și regăsind-o astăzi printre hîrtii, o dau publicității. Ea este scrisă în anul 1865, după lovitură de stat”. Și notați că poetul s-a născut la 1854! Avea deci vîrsta de abia zece ani cînd scria: „Popor cu mare nume, te scoală să-ți răzbuni!” Ce titan! Și ce farsor?!

Prăpastia grozavă cu iadu-i de-ntuneric,
Te-atrage cînd te afli la margine și-atunci
Te-atinge nebunia cu degetu-i isteric,
Te-apropii și deodată voiești să te arunci... .

Autorul versificărilor simple are ambiția de a ajunge în literatura română poetul nevrozelor, concurînd pe itollinat, pe care îl traduce și îl imitează. El de aici înainte nu mai voiește să aibă în conștiință o singură idee poetică, ci „batalioane de imagini”, cu „umbre neguroase și năluci spăimîntătoare”, cu „minți bolnăvicioase” și „cadavre rînjitoare”. E o saturație de privesți fioroase, prezentate de poet cu scopuri calculate, dar fără a reuși să producă alt efect decît acela pe care suflete dezordonate îl au asupra unei minți liniștite. Fondul rămîne tot banal ca mai înainte și se vede cît de colo că nu este o evoluție firească, ci o direcție sugerată de autori străini.

De altfel, ajung din ce în ce mai mult la convingerea că în toată activitatea celor ce vor să introducă în literatura română genul impresionist-decadent, e mai mult calcul decît să fie capabil de o poezie rafinată. Sînt prea puțin poeți decît să ajungă la acea expresie subtilă a poeziei vapoaroase, de care visează în programele lor. își caricaturizează pînă și partea pur omenească a vieții lor de buni burghezi și de strașnici negustori, numai pentru a putea poza în geniu îmbrăcat în haină de nevropat și a masca prin extravagante lipsa lor de putere creatoare.

Constatarea asta mi-o întemeiez și pe faptul că, în timp ce ei se laudă cu „țeasta care este o închisoare de duhori întunecoase”, își îndeplinesc cu reală dibăcie rolul de escamotori de abonamente, de intriganți politici și sociali, de consumatori liniștiți de cafea și chiar acela de autori de proză searbădă sau de drame nereușite, cu subiecte dintre cele mai puțin complicate sufletește.

D. Macedonski, de pildă, paralel cu poeziile sale nevrozate, în cari vede „în fiecare crier o mie de stigleți” și „toată omenirea întocmită de nebuni” (exceptîndu-se pe sine!), fixează în proză destul de limpede tipuri sociale dispărute, scrie schițe și nuvele incolore, tipărește bucăți dramatice ca *Iadeș*, o farsă fără nici o originalitate, apoi *Unchiașul Sărăcie*, *Cuza-Vodă* și *13 Decembre*, alte scurte drame sau

spectacole originale sau imitate, în cari nici o umbră din acele însușiri de poet rafinat, simulate în imitațiile versificate tot atunci.

Dacă din toată opera asta a d-lui Macedonski am lăsa la o parte ce e banal și ce e tradus sau imitat, abia rămân câteva „lumini fosforice a fulgerelor intelectuale” și acestea sînt faimoasele *Nopti*. De ele își razimă gloria și cu toate că poartă și ele pecetea generală a ființei poetului, așa cum l-am arătat pînă acum, și ca formă se prezintă iarăși ca imitații după modelele franceze, dau totuși oricărui critic dreptul de a se ocupa de d. Macedonski și a-l socoti printre acei poeți cari în două-trei poezii (unii, ca Eliade, Mureșanu, Depărățeanu, în o singură poezie) își concentrează toată puterea lor, toată flacăra adevăratei inspirațiuni de care au fost capabili.

Poetul *Noptilor* însă mai are și alte slăbiciuni ce l-au înstrăinat de popor. În toată activitatea lui vedem accentuându-se caracterul internațional al poeziei. El însuși străin prin singe și prin cultură, dar cu pornirea maladivă de a declara pe alții de neromâni, cu mentalitate și simțire străină, apare totdeauna înconjurat de scriitori din afară, de o valoare problematică. Revista *Literatorul* are un caracter poliglot, publică în original poezii franceze (de Nizet, Melager, Bouilhet, Houssey și alți celebri), italiene (de Cadiacomo și Giusantone), grecești (de Kleantes Papazogles), nemțești (de Bergamenter) și, deosebit de acestea, tot atîtea traduceri în interesul „artei pure” și al „literaturei înalte”. Străinismul acesta,, de altfel, e un cadru nu se poate mai potrivit și o explicație nu se poate mai firească pentru toată mișcarea inițiată de d. Macedonski.

De la străini, poetul nostru a contractat și mania estetismului și a formelor nouă. Fără a avea vreun rost în literatura noastră, și numai din o predilecție de profan, pledează ici pentru simbolism și decadentism, colo pentru armonia imitativă și pentru instrumentalism. După fiecare teorie urmează probe de poezii, de un nemaipomenit ridicol. Astfel, voind să descrie o înmormîntare și să imiteze sunetele clopotului, găsește următoarea formă:

Un an,— dînd d-ani, leag-an d-an, d-ani vani,
D-atunci un lanț întreg s-a format,
D-atunci de cînd în groapă a intrat.
Un an — dînd d-ani, leag-an d-an, d-ani vani
D-atunci un lanț întreg s-a format...

Iar, zugrăvind apusul zilei, o face în următoarea gamă cromatică:

De-o plumburie-ncenușare
Pe cînd apusul e cuprins
în funebră înserare
Zic fără întristare
Salutare
Ger mare
Și întins
Stins.
Stins
Și întins
Cer mare
Salutare
De soarta mea-nvins etc.

Sub acest soi de instrumentalism, în care sunetele au rolul imaginilor, d. Macedonski înțelege „ultimul cuvînt al geniului omenesc”, iar cîțiva elevi ai săi au creat, imitîndu-l, adevărate capodopere, de următoarea monosilabică splendoare:

Din — sin — ea — vrea — a — da — foc
Eu, — zeu — ia u! — vreau — ast — cast — loc!...

Aberațiile estetice de felul amintit, d. Macedonski le comitea și pentru a dovedi flexibilitatea limbei române. Acuzînd pe alții, îndeosebi pe junimiști, de a nu-și cunoaște bogăția limbei moderne, propune următoarea sa poezie (*Lit.*, I, p. 32) ca model de limbă:

Inima-mi ce bate
Bată
Bată căci beat de amor
Mor!
Pe brațe-mi iată se înclină
Lină!
Viața să-mi ceară i-aș da
Da!
Afară e nori, furtună
Tună
în casă pace și trai
Rai.

Ce ironie de a stabili sisteme estetice și a combate altele pe temeiul unor modele de acest fel! Și așa se întîmplă d-lui Macedonski și cu altele.

Din autorii români doi inși sînt pe cari îi admite cu consecvență ca părinți sufletești ai săi: Eliade și Bolintineanu. De la unul împrumută sistema ortografică și cîteva principii de limbă, de la celălalt, spiritul tenebros al baladelor. Adevărul însă este că, în teză generală, nici unul din acești doi nu pot constitui idealul estetic al unui poet contimporan.

La amîndoi însă se găsesc multe elemente decadente mai ales moleșala feminină, trecută și asupra lui Depărățeanu, dulceagul și misticul în fondul poeziei, artificialitatea în formă — însușiri de cari d-l Macedonski a profitat poate și din motivul că acele nu erau proprii literaturii române, ci rezultatul influențelor străine. Căci hotărît, toată poezia asta decadentă este importată.

Lipsită de un fond mare de idei, fără forma stabilă și mai pe sus de toate fără o direcție estetică originală, opera d-lui Macedonski mai are și speciala vină de a cădea adeseori într-un senzualism cînd brutal, cînd rafinat, preamărind „farmecul magnetic al voluptății sumbre” și „excesul violenței sexuale” — ca în romanul „reprezentativ” *Thalassa* sau în poeziile *Frumoasa greacă*, în atelier și în următoarea *Idilă brutală* :

Superb de forța brună și musculi insolenți
în tine fac să nască visări genesyace
Trămit să te-nfășoare de cite ori îmi place
Fluidul invizibil de germeni violenți
Superb de forța brună și musculi insolenți.
în visul tău de-azi-noapte, superb de forța brună,
Sînt eu, care prin cuget nălucă am intrat,
Cu gladiul vigoarei, sînt eu ce-am fulgerat
O roșie splendoare pe corpul nins de lună.
în visul tău de-azi-noapte, superb de forța brună.
Arhanghel de pierzare cu musculi insolenți
Pîdesc prielnicia triumfului năprasnic
Superb de forța brună, cu zimbetul obraznic,
Căci port în mine demoni lascivi și turbulenți,
Superb de forța brună și musculi insolenți...

Aceasta ar fi, schițată în fuga de condei, *grosto modo*, activitatea d-lui Macedonski, prin care voia să întemeieze școala „opozită celei din Iași”. Școala a și întemeiat-o, căci prin un fel de spirit de solidarizare a celor slabi, se găsesc și astăzi credincioși cari îl urmează, cu și mai puțin talent și o și mai mare pornire spre poezia nihilismului literar și artistic.

ACTIVITATEA UNUI RENEGAT

Moldovan G e r g e l y

Ziarele anunță căderea în dizgrație a unui renegeat român.

E vorba, natural, de un renegeat de peste munți și nu din țara românească, pentru că aici nici nu există noțiunea de renegeat *român*. Sînt străini ce se leapădă de neamul lor și vin de se alipesc la neamul nostru, cu tot bagajul lor de calități și defecte, de care nu se pot înstrăina pînă într-a patra generație. Dar români cari ar dezerta într-o tabără dușmană,, aici, în acest stat unitar național, nu sînt cunoscuți și nu sînt posibili. Iată pentru ce românul din țară, în care sentimentul apartinerii unui neam compact și cu un stat independent deșteaptă o mîndrie legitimă, nu poate cunoaște sufletul acelei specii de frați de un sînge pentru care neamul nu este destul de tare ca să-l țină în sînul său și nici destul de demn ca să fie respectat.

Altfel e însă în Transilvania.

Acolo, unde multe sînt exagerate, naționalismul, ca și ura de neam, unde ciocnirea între naționalități este continuă, trebuia, fatal, ca din șirele dinții să se desprindă unul cîte unul. Pe cînd unii cad în luptă istovitoare, acoperiți de lauri,, alții trec la dușman și atacă sau fac serviciile umilitoare de spioni.

Aceștia sînt renegeții.

Să nu se mire nimeni. Lupta e cu mult mai grea de cum s-ar părea celui ce citește articolele frumoase din ziare. îndemnurile celor ce cuprind teren cu teren sînt cu mult mai ispititoare. Școala ce se dă tinerimei e tot mai detestabilă și caracterile ce se creează, tot mai puțin rezistente.

într-un stat național, ca România, se corup și se pierd numai caracterele individuale. în Ungaria însă se cere în celemai multe cazuri jertfirea caracterului național al indivizilor. Statul, cu aparatul său vast, cultural și administrativ,

este marele polip ce, an cu an, îmbrățișează elemente din toate neamurile, storcindu-le toată conștiința de neam, toată independența de a simți și, mai ales, de a se manifesta.

Cine nu cunoaște acele ființe nenorocite, acele femei împinse fie de sărăcie, fie de păcat moștenit și de ispita plăcerei, cari își părăsesc familia, numele și cinstea și se pierd în mulțimea ce-o ocrotește pînă la o anumită vîrstă? La început se zbat în lanțurile ispitei, apoi cad pe povîrniș în țipete și manifestări cinice și nu simt nici regretul pentru pierderea îndurată. Acestor femei se pot asemăna excrescențele din corpul nostru național.

Aparițiuni triste, peste cari mai bucuros am întinde vâlul tăcerii și al uitărei, dacă acțiunea lor n-ar implica un pericol social! Pentru femeia desfrînată există legi sociale cu pedepse severe. Pentru renegați există măsuri tot atît de nemiloase și de demne de dinșii: demascarea și excluderea.

*

Deceniul din urmă al veacului trecut este o epocă de glorie în istoria noastră contimporană.

întîiași dată, după 1848, s-au mișcat toate rîndurile poporului nostru, de sus, din palatul ciociului putred și din casa avocatului ardelean îngîmfat și egoist, pînă jos, la bietul țăran, care acum se obicinuieste a lua în mîinile sale o gazetă ca să citească vești triste despre întemnițări și manifeste dictate de o voință categorică.

Tinerimea e în frunte. Urmează Liga cea gălăgioasă. Se ridică masele. E alai. E sărbătoare — timp în care poeții se mișcă și cer pămînt, iar alții ies înaintea manifestanților cu ramuri și cu flori.

în vremea asta, la Cluj, un corb începe a croncăni. Dar nu e corbul mîntuitor al lui Matia Corvinul — renegat și acela. E corbul în chip de profesor universitar, un român boierit de maghiari. Și glasul lui răgușit sună strident în concertul general. Orice încercare de a alunga cobeia este zadarnică. Tinerii studenți și ziaristi dau cu praștia, îl zburătoresc și corbul nu tace, ci își spune cîntecul înainte, ca să-l audă și să se însuflețească toți adversarii acestei frumoase sărbători.

Glasul acesta este al lui Grigorie Moldovan, profesor de limba și literatura română la Cluj. El singur n-a ținut hangul cu cei însuflețiți. El singur asmuță, denunța și trăda pe acele

vremuri. în jurul lui cîțiva pui golași, pe cari el i-a clocit,, dar fără a-i putea crește, căci s-au stîrpit de tineri.

Denunțiant! Este cel mai domol epitet ce i se dădea lui,, care avea un rol mai limpede decît nenorocitul Dragoș, trădătorul de la Abrud.

Și cînd se vedea acoperit de oprobriul general, gonit, hui-duit și blestemat, el se retrăgea în colțul revistei sale și-și continua meseria, cum se retrage un biet animal înșfăcat de semenii săi și nu-i mai rămîne decît să hămăie îndîrjit dintr-un colț de curte și să muște pe toți cîți se apropie.

A! Pentru a te opune unui curent atît de puternic, trebuie să fii uriaș ca să nu fii dat la o parte ca o spumă netrebnică. Iar Moldovan n-a fost uriaș, ci un neghiniță chirchit, care și-a făcut cuib în barba părintelui său, îndemnîndu-l la fapte rele.

*

întîiul său cuvînt spus în public a fost românesc. Glăsuia despre treburi interne neînsemnate, pe la reviste și ziare românești. A întocmit apoi o lucrare mare despre „romant” în literatura românească, pe care însă redactorul *Familiei*, d. Vulcan, i-a refuzat-o din motivul că vedea într-însa o pornire antiromânească.

„Atunci mi-am mîncat brînza cu d. Vulcan — scrie Moldovan în o schiță autobiografică — și am început a scrie unghurește despre lucruri românești”.

Pe la 1862 traduce poezii populare românești în unghurește — cea mai bogată colecție după a lui Âcs Károly, primul traducător de versuri populare. Urmează o colecție de proverbe românești. în jurul lor însă nu se face nici o vilvă. Și cel servit nu este neamul românesc, ci traducătorul.

Pentru a fi servit și mai bine, își începe mărturisirile de credință politică în ziarele unghurești. Colegii lui — era student universitar încă! — încep să se revolte. Bursa — era bursier român! — i se suprimă. Și acum cade ultima legătură cu poporul român, cea materială. La dorința de parvenire a tînarului se adaugă ura față de cei ce-l controlau, și răzburarea. Din acel moment — continuă în biografia sa — „n-ara mai cruțat nici pe mic, nici pe mare, am biciuit faptele rele ale singuraticilor, am lovit în semizei, vîzîndu-i nebuni, netrebnici: am batjocorit nebuniile oamenilor noștri”...

Renegatul îmbracă toga lui Cato. Ajuns, drept răsplătire-pentru acțiunea sa, profesor universitar, el își creează o a doua catedră publică, o revistă literară, *Ungaria*, în limba română

și maghiară, și de la 1892 pînă la 1898, tocmai în anii de glorie și decadență a cestiunei române, el furnizează dușmanului armele cele mai josnice.

În revista sa, Moldovan deschide focul împotriva studenților din București și combate cu înverșunare mișcările politice ale celorlalți studenți români de la universitățile europene. El, pentru întâia oară, lovește în principiul cultului național și face apel la români pentru „a ne deschide porțile cultului ungurești, care nici pînă acum nu ne-a fost spre stricăciune”. El vrea să introducă cultul eroilor maghiari, reducînd valoarea eroilor români. „în ochii noștri — zice el — Paul Vasvári va fi totdeauna un ideal de iubire de patrie. Trebuie să recunoaștem că politica noastră (a românilor) din 1848 a fost greșită.” Tot Moldovan vrea să facă distincția între popor și fruntașii săi, denunțînd guvernului pe conducători ca singuri responsabili pentru toată mișcarea. Ca ajutor în munca sa, are cîțiva indivizi cari, într-o execrabilă românească, vor să traducă momente din literatura și istoria ungurească, ca următoarea frîntură dintr-o traducere de Petofi:

Tras-impins, venetic scîrnav
Cel ce azi nu ști muri
Care pentru țară singe
Nu cutează a jertfi.

Pe-al unguirilor zeu mare
Ne jurăm,
Jurăm că mai mult, jug sclav
Nu purtam.

Articolele sale de polemică atroce împotriva mișcărilor politice radicale le-a reunit apoi în trei volume mari, cari vor rămînea pentru toate timpurile un izvor pentru cel ce va voi să facă o temeinică psihologie a renegatului român.

*

• Iată, judecînd după întreaga activitate a lui Moldovan, care este tipul general al renegatului român în Ungaria.

Dușman pronunțat al cultului național, el combate sistematic orice pornire avîntată, orice idee de unitate culturală și vrea să împingă pe români în brațele cultului străine. Dușman al naționalității române, lovește în toți conducătorii ei și urăște regatul românesc, căci vede într-însul cetatea inexpugnabilă a viitorului românilor.

Renegatul ardelean intelectual e totdeauna sofist. Ca să apară în lumina adevărului și a dreptății, el separă poporul de agitatori și-l consideră ca o victimă inconștientă a acestora. Vorbește întotdeauna în numele poporului unguresc cînd se adresează stăpînilor, a căror umilită slugă este. Păstrează astfel caracterul dublei naționalități — fericit că *poate*, dacă este un cinic, nenorocit că *trebuie*, dacă este un om cu simțire.

Sub pretextul de a face un bine celor două naționalități, ce se războiesc neîncetat, de a le apropia prin cunoașterea mai adîncă între sine, el face servicii de denunțiant și consideră necinstea și trădarea ca o datorie de patriot.

Ce trist capitol în viața politică și culturală a poporului român!

UN POVESTITOR ARDELEAN

/ . Pop-Reteganul

Într-un colț al Ardealului, pe frumoasa vale a Someșului, trăiește un harnic dascăl sătesc, om acum de peste cincizeci de ani, al cărui nume de scriitor a trecut de curînd și dincoace de munți: *Ioan Pop din Beteag*. În cele trei decenii de cînd, an de an, îngămădește la broșurele de literatură populară și de proză originală, ar fi avut timp să ne dovedească dacă e mai mult decît un învățător muncitor. Unii critici bucureșteni, dispuși a fi mai îngăduitori cu cei mai îndepărtați și, probabil, lor mai necunoscuți, au și găsit în Pop-Reteganul un scriitor de mîna întîi. Părerea noastră însă, a celor ce urmărim cu oarecare competență manifestările culturale ale Tomânilor de sub oblăduiri străine, este alta. Noi înșirăm pe Pop-Reteganul numai printre *diletanții folositori*, de cari avem și în Ardeal un număr măricel.

Oameni cu inteligență mediocră, cu oarecare cultură literară, cu bune sentimente și rîvnitori de a face numai bine, îi vezi în fruntea tuturor încercărilor de a da un avînt vieții sufletești și economice a poporului. Ei stau în capul societăților culturale. Scriu și țin conferințe. Tipăresc reviste și cărți. Învață din pildele neamurilor celorlalte și caută să adopte și să infiltreze bunele forme și idei străine. Judecata lor, puțină cită o au, e dreaptă și nu e perversă ca la diletanți chițibușari din alte părți ale neamului. Munca lor e onestă, căci săvîrșind-o nu vinează căpătuiei. Caracterul lor e integru.

Neamul nostru simte nevoia acestor factori publici. Măcar de ar fi cît de mulți pretutindeni, căci ar fi aluatul nobil, căruia o mîină măiastră i-ar putea da formele cele mai alese. Bunul-simț și judecata normală, echilibrul în toate sînt însușiri pe cari un conducător luminat se poate răzima în orice timp.

Un mic exemplu va face și învederat rolul muncitorilor intelectuali de cari vorbesc.

În timpul din urmă un scriitor român s-a ridicat la înălțimi neobicinuite în analele culturai noastre. Luptător semeț, cugetător drept și adînc, simțire aleasă și muncitor uriaș, acest scriitor clădește zi cu zi adevărul istoric și dărîmă minciuna contimporană.

Și totuși, cei ce-l înțeleg mai puțin sînt micii satrapi ai condeiului din presa bucureșteană, iar cei ce-l urmează,, ascultă și se luminează de cuvîntul lui sînt acei depărtați diletanți de pe la periferiile neamului. Aici cuvîntul înțeleptului produce revoltă și zvircolire, colo îndemn și curaj. Aici mititeii zbiară, rîd și calomniază, colo se întăresc, se aștern pe muncă, plini de recunoștință față de deschizătorul de drumuri. Iată deosebirea între diletant și diletant: unul distruge și împiedică, celălalt e un bun element de progres.

Un asemenea element este și d. Pop-Reteganul.

*

* Reteganul n-a făcut decît literatură țărănească și pentru țărani. Atît l-a ajutat cultura, atît talentul său, cum singur o recunoaște. E tipul țaranului care observă ce se petrece la vatra sa și urmărește cu interes, pînă în cele mai mici detalii, fenomenele vieții semenilor săi. Propunîndu-și să le descrie, Reteganul se întrebă într-un loc: „Dar oare este cu putință să le pot scrie eu, un tînăr care, dintre săteni nu am ieșit decît foarte puțin; eu care, din leagăn și pînă în anii juniei, cu românii săteni am supt un aer, am mîncat o piine, am purtat o opincă: eu care luai parte la bucurii, la nunți, la șezători, clăci, culesul de vii și colindat, la înmormîntări, pomeni, înrolări de ostași; eu care am purtat vitele la pășună, am fost la moară și în priveghi; eu care aveam proces cu copii de ungar, cari strigau după mine și după alți copii de român:

Măi române,
Cap de cine,
Trage grapa după tine!
— Eu o trag, dar ea nu vine...

și la care le răspundeam:

Cînd o crăpa mugurul
Să crape și unгурul...

putea-voi, oare, eu înșira toate greutățile ce le-a învins și are a le învinge săteanul român?"

Putea, dar numai pînă la un grad, după cum a și făcut.

Un om cu *atîta* pregătire, natural că trebuia să-și înceapă cariera de scriitor prin a fi folclorist. Mai multe colecții de verivri din popor și de povești, apoi cîteva încercări de studii asupra obiceiurilor poporului sînt rezultatele străduințelor . . . j. — nu de a îmbogăți literatura, ci pur și simplu de a oferi material de lectură țărănimei. Pentru știință au prea puțină valoare acele broșuri despre stărostit, despre Pinteza Viteazul, despre românul la oaste și alte subiecte de literatură populară. Pentru țaran însă sînt o bună hrană sufletească. Tot asemenea se întîmplă și cu poeziile populare (*Trandafiri și vioarele*) și cu *Poveștile din popor* (Sibiu, 1895) și cu *Poveștile ardelenesti* (Brașov, 1888). Indepărtîndu-se pe ici-colo de adevăratul grai popular și amestecînd în povești vorbe și întorsături de-ale cărturarilor, n-a reușit să le dea acea trăinicie pe care le-au asigurat-o alți scriitori de basme colecțiilor lor. Astfel, toată munca asta de folclorist a învățătorului din Reteag se reduce la meritul pur informativ și la folosul ei practic pentru țaran.

în Ardeal se face foarte multă folcloristică. De cînd d. Atanasie Marienescu a început să-și publice colindele și baladele, literatura populară tipărită s-a îmbogățit.

Foiletoanele sînt ticsite, iar volumele de poezii și de povești apar destul de dese. Cu puține excepții însă (între care A. Bîrsan și V. Onișor), nimeni nu se călăuzește de vreo normă în adunarea și studierea materialului. Păcatule mare, căci acum, cînd aproape totul e adunat, trebuie să înceapă opera de selecțiune și de studiu serios. Diletanții însă nu se vor ridica peste munca simplă de adunători de material.

*

în vreo patru broșuri de *Navele și schițe*, Pop-Reteganel vrea să părăsească terenul literaturii populare și să treacă la acela al literaturii originale.

Aici mi se impune iarăși relevarea unui fapt caracteristic pentru literatura scrisă în Ardeal. Fie un scriitor cit de influențat de cultura străină, și mai ales de cea maghiară, atît de primejdioasă sub toate raporturile, în subiectele sale rămîne român, legat de glia pe care calcă. Eroii săi nu sînt niciodată străini cari* vorbesc românește, figuri împrumutate din literaturi exotice, ci — în cazul cel mai rău — români cari vorbesc o mai stricată limbă românească, dar simt numai românește. Cei mai buni noveliști ai noștri — luați pe Slavici sau

pe I. Popovici — ca și cei mai buni povestitori se întîlnesc în direcția asta și reprezintă fiecare o părțică de pămînt românesc. Unii dintr-înșii au păstrat încă toată naivitatea și tot optimismul generației anterioare, pentru care dictoane ca: „Românul în veci nu piere” și „Apa trece, pietrele rămîn” constituiau perspective de izbîndă. Alții însă s-au mai rafinat și știu să aprecieze și valoarea formei. Unii sînt visători și nu renunță la subiectele din timpul lui Traian și Decebal; alții însă văd românismul în diferitele manifestări și semne de rasă ale prezentului, iar lucrările lor sînt pline de prețioase observații psihologice.

D. Pop-Reteganel nu aparține celor mai buni și mai rafinați. Afară de volumele lui Slavici nu cred să fi citit altă proză nuvelistică și nu știe cum să plămădească o nuvelă. De aceea n-aș putea îndrăzni să-l înșir printre nuveliștii noștri. Ceea ce numește d-sa „nuvelă” este un gen hibrid, un amestec de literatură populară și de proză cărturărească — cum am putut să observ și cu altă ocazie — istorisiri brodate pe un fond de poveste sau pe-o intimplare zilnică și susținute cu citații continue de poezii populare și de pro-
verbe!

Cîteva descrieri de obiceiuri, la nunți și sărbători, sunt frumusele cadre pentru neînsemnate fapte diverse din viața țaranului. Raporturile între preot și sătean, respectul de biserică și legi, concepțiile de cinste socială, sunt iarăși momente bune de citit.

Dar totul rămîne o lectură destinată celei mai largi pături sociale, țărănimei; o lectură cu tendinți foarte transparente. Și, precum amintirăm, literatura asta poate fi folositoare, dar nu are decît valoare trecătoare.

Dascălul poporului a rămas dascăl și în literatură, caută să fie instructiv și să se împace cu toții. Pentru însușirile aceste merită recunoștință și laudă, merită chiar să fie citit și răspîndit în popor, iar criticul trebuie să-i dea atenția ce se cuvine unui tip caracteristic pentru o întregă mișcare culturală dintr-un colț al românismului.

O PAGINĂ COMEMORATIVĂ

Poeți morți In floarea vlr stei

împlinindu-se un an de la moartea lui Iuliu Săvescu, câțiva prieteni și-au adus aminte de el și, în articole sentimentale, i-au deplîns stingerea prematură. Mai săptămânile trecute un alt tînăr scriitor, autor al unui mic număr de nuvele, dar primite cu simpatie de critica ziaristică, I. D. Manolache, s-a mutat la cele vecinice. Un al treilea scriitor tînăr, acesta mai cult și mai silitor decît cei doi, scos de curînd dintr-o slujbuliță de la nu știu care minister, se luptă acum cu o boală cumplită, sărman, părăsit și izolat de lume, în căsuța părinților săi de lîngă Tecuci. Și cine știe dacă nu-l va răpune și pe el dușmanul ce sălășluiește în piepturile atîtor tineri, doborîndu-i înainte de vreme.

În moartea și tînjirea acestor scriitori și a altora ca dînșii, este ceva din tragicul luptătorilor căzuți la întîia încăierare. Abia s-a dat semnalul prin sunetele de fanfare, abia s-a dezlăntuit melodia înviorătoare a armelor, și moartea i-a și secerat, fără să le mai lase prilejul de a intra în foc, ca să-și desfășure toate puterile. Pentru ei nu mai există bucuria triumfului.

Fără să fie fenomene extraordinare, ivirea în publicitate a acestor poeți deșteaptă interes și activitatea lor are răsunet, întîiele lor scrieri au o notă proprie, o pecete de distincțiune. Și pe măsură ce boala îi mistuie — aproape toți mor de ftizie! — producțiunile lor se înrudesesc tot mai mult. Cei mai mulți adastă moartea și o cheamă din adîncul convingerii lor. Unii rămîn copii naivi și visători; alții rafinați precoci, răi și orgolioși. Gîndirea lor e tot mai neliniștită; viața plină de incoerențe; momentele scurte de supremă mulțumire alternează cu zile lungi de depresiune... pînă ce flacăra se stinge și pana le cade din mină.

Deschizînd cartea trecutului nostru literar, găsim printre cei dintîi poeți, morți în timpul de înmugurire a talentului lor, pe duiosul Cârlova. Versurile scrise pînă la 1831, cînd a murit în vîrstă de 22 de ani, le poți număra pe degete. Dar din ele răsare o figură întregă, „tînăr, frumos la față, plin de mîhnire, cu glas duios”, cum se descrie el însuși în poezia ciobanului întristat. îl vezi înaintînd prin „viscolul de dureri” și cătînd adăpost sub ruinele Tîrgoviștei, ca să plîngă „pe mormîntul mării strămoșești”. îi admiri șirul de idei, neobici-nuit de clare pentru acel timp, profunditatea reflexiilor pesimiste în fața naturii și a trecutului, limba cea mlădioasă și tonul elegiac. E un poet de cei ce n-au cîntat în pustiu.

Influența lui Cârlova asupra contimporanilor săi a și fost mare. Toți au început să se inspire de poezia ruinelor țării, toți să verse lacrimi pe dărîmăturile trecutului. Și pînă azi fluierul păstorului mai doinește, cel puțin pe cîmpiile Ardealului, unde nu este copil să nu știe cînta aceste versuri într-o melodie lină, trăgănată și potrivită cu spiritul textului.

Lui Cârlova i-a urmat repede în mormînt un contimporan, inferior cu mult ca poet, dar apreciat și bine cunoscut în cercurile literare de atunci, Mihai Cuciureanu din Botoșani, prieten cu Hrisoverghi¹, Negruzzi, Rogălniceanu și Alecsandri. A murit la 1844, avînd 24 de ani. „A fost un suflet gingaș și dulce, îndatoritor, blînd cu cei mici, vrednic cu cei mari, un suflet ales, *iubitor de flori, de natură și de frumusețile zidirei*; lucrul ce inima lui iubea mai mult decît viața, decît prietenii, decît florile, decît poezia însăși era România” — zice Alecu Russo, scriind necrologul lui „Miluță” Cuciureanu în *România literară*.

Se pare în adevăr că a fost o personalitate distinsă și un tînăr cu o cultură modernă acest Cuciureanu (de altfel, făcuse școală bună la Budapesta și Cernăuți), căci și Alecsandri stăruie adeseori asupra lui în scrisorile sale către Al. Papadopolu-Callimach. *Cercările poetice* ale lui însă, adunate în două broșuri, n-au nici puterea, nici căldura celor puține de Cârlova, dar sînt inspirații directe din acesta, căci și Cuciureanu se bocește *O zi și o noapte de primăvară pe ruinele Cetății Neamțu*.

¹ Acesta a murit tot în vîrstă fragedă.

Aproape la aceeași vîrstă a murit și Alexandru Sihleanu, autorul *Armoniilor intime*, o fire sensibilă și bolnavă, care a atins adeseori înălțimi furtunoase în cîntecile sale, rătăcind „prin nori, prin munți, prin bălți și prin pustii”. Iată una din acele mărturisiri, pornită din sufletul neliniștit și chinuit al omului tînăr în agonie:

. . .îmi place cînd *dezgustul* și *ura* mă frămîntă
S-ating coarda de-aramă a harpei care cîntă
Sălbatica durere a tristului Byron. . .
îmi place-ntr-a *orgiei* vegheri lungi, zgomotoase,
Cînd torțele fantastici, cînd cupele spumoase
îneacă mintea noastră în vise, rătăcirii,
Să țin pe-a mele brațe *bacanta desfrîntă*
Cu ochii de văpaie, cu buza înfocată,
Făgăduind *nesațiu, plăcere* și uimiri . . .

E partea satanică în omul ce-și simte apusul și își cheltuie ultimul rest de viață, ultima energie, tăvălindu-se în noroi. Acest satanism îl întîlnim și la alți scriitori tineri, osîndiți să piară înainte de vreme și unii au știut chiar să întruchipeze versuri de o patimă răpitoare.

Mai norocos și mai potolit ca Sihleanu a fost Depărățeanu, mort la 1865, în vîrstă de 30 de ani. Din toate „dorurile și amorurile” lui a rămas în viață numai *Vara la țară*, o idilă într-adevăr sugestivă, vioaie ca ritm, variată ca imagini plastice cîmpenești, dar contestabilă în multe părți ale ei.

Deosebit de ceilalți, Depărățeanu a urmat pe Eliade Rădulescu în multe, însușindu-și îndeosebi elemente de limbi moderne, franceze și italiene. Cam exotic și în alegerea subiectelor, pururea inspirat de poezia orientală și de romantismul spaniol, Depărățeanu amesteca prin poeziile sale și frinturi de poezii populare și are astfel și o părțică personală în ceea ce creează, ceea ce a făcut pe mulți să-l pună alături de Bolintineanu. În fond însă toată puterea lui rezidă în rime și în căutarea de paradexe, iar tendința simboliştilor noștri de a-l proclama de șef al școlii lor numai din acest punct de vedere este îndreptățită.

Dintre cei morți mai în urmă ne aducem aminte de I. Popovici-Bănățeanul — o apariție trecătoare în lumea literară din București. A venit aici de la Seminarul din Caransebeș; la 16 ianuarie 1893 a citit cîteva versuri și o navelă la „Junimea” („o sărbătoare literară” numește d. Maiorescu ziua în care s-au cetit bucățile lui Popovici) și a plecat iarăși acasă,

unde a murit după cîteva luni, nelmplinind nici 25 de ani.

Scrierile lui Popovici s-au impus repede. Proza lui, cu tipurile de muncitori din promiscuitatea bănățeană, a cucerit critica serioasă. Poezia lui, atît de colorată în lucrările epice din foiletoanele *Tribunei* și atît de plină de durere în partea lirică, rămîne o pagină neștearsă din epoca posteminesciană.

Iuliu Săvescu s-a stins de aceeași boală și poezia lui aproape întregă e ftizică: delicată, nervoasă, senzuală. E cel mai bolnav, cel mai sensibil și mai incoherent dintre toți, dar a luptat în același timp cu cele mai multe obstacole ce-i stăteau în calea dezvoltării talentului său.

Dintre poete nu voi lăsa neamintită o copilă cu mic talent de versificare, pe Alexandrina Mihăescu (f 1895). Un volumaș postum, *Flori de zăpadă*, cuprind cîteva strofe subtile, scrisori și impresii, visuri și viziuni, scrise în timpul cînd moartea pîndea la căpătîiul acestei fecioare caste și cu sufletul înfrigurat. Afară de fluturi, de flori și de poezii populare, pe cari poeta cu gîndul trist le-a îndrăgit, găsim și o îndemînare în exprimare, o frază destul de limpede pentru o copilă de 18 ani.

E o coincidență tristă că în anul în care Popovici-Bănățeanu scria măiestrele strofe:

La groapă toți o petreceau
Plîngînd-o ca pe-o moartă,
Pe cînd ea încă mai trăia
Căci sufletu-mi o poartă.

Și trupul ei l-au așezat
în cripta seculară,
Pe cînd pe mine m-au uitat
Cu dragostea-mi afară...

o altă ființă, Alexandrina Mihăescu, tovarășă de chinuri cu poetul, improviza versuri tot din marginea mormîntului;

I-au pus pe cap flori de lămii
Și-n mîini mănunchi de flori i-au pus
Dar mîinile sînt albe, reci,
Și ochii plînși și gîndul dus. . .

S-au dus încet pe drum tăcut,
Toți s-au întors, ea a rămas,
în toată casa e pustiu:
Doar mama plînge fără glas...

Aceste sînt talentele despre cari ştiu că s-au stins fără să fi ajuns la o matură dezvoltare. Numărul lor e destul de mare în raport cu mica noastră literatură.

Nu se poate afirma categoric că literatura a îndurat o pierdere reală prin moartea fiecăruia din aceşti tineri. De obicei ei lasă prea puţine opere în urma lor. Boala şi neastîmpărul vieţii îi face prea puţin productivi. Şi nu poţi prevedea niciodată cu siguranţă că autorul cîtorva poezii de valoare va evolua, trăind, aşa fel ca să ajungă la un rol literar însemnat. Probă că alţii, cari s-au manifestat la aceeaşi vîrstă, au rămas staţionari şi s-au sleit de timpuriu existînd ca nişte biete vulcane stinse, pînă la adînci bătrîneţe.

Dar e omenesc să regreti mai mult pe cei ce duc în groapă atîtea făgăduinţi, decît să admiri pe cei ce trăiesc fără să-şi fi putut ţine făgăduinţele din tinereţe.

DĂRI DE SEAMĂ

I

DOUĂ ROMANE

Eugenia I ane ul eseu de R e u s : „Spre dezrobire”
Roman
Bucureşti, 1903, 213 p.
S p. P r a s i n : „Calea robilor”
Roman
Bucureşti, 1903, 1 voi., 395 p.

Plîngă-se cine voieşte de criză literară! Cît timp mai apar cărţi ce-ţi opresc atenţiunea prin vreo calitate a lor, nu poţi sta alături de cei ce se pierd în nesfîrşite lamentări despre sterilitatea generaţiei actuale.

Anul trecut, de pildă, a fost destul de mănos şi pentru literatură. Am văzut adepţi noi pentru toate genurile. S-au scris romane şi s-au ivit nuvelişti. Au apărut versuri cu droaia şi poezi cu nemiluita. Şi critica ţine hangul, sprijină, înfie-rează, înaltă şi doboară.

S-ar părea că numai acum începem a ne da seama de noţiunea „viaţă literară”. Prin reviste şi ziare e zgomot. Gînditori mai mari şi mai mărunţi încrucişează spadele. Caracterele se dezvoltă. Cete de cete se combină şi se de-stramă după anumite interese. Nimeni nu rămîne necontestat, nimeni nu domină; e un fel de tovărăşie democratică între toţi.

Dacă publicul nici acum nu e satisfăcut, vina este a lui, căci e lipsit de acel preţios dar ce se numeşte spirit de obser-vaţie, de însuşirea de a-şi găsi elemente de distracţie în orice împrejurare a vieţii. Pentru că, orice s-ar zice, publicul nostru mai mult distracţie caută decît instruire. Lucrările mari şi cele savante, precum şi nesfîrşita stăruinţă într-o anumită direcţie îl obolesc. El vrea să petreacă; tempera-mentul îi cere variaţie continuă; gustul lui e pentru ornamen-taţia filigrană. Să fie numai ceva ca să-i mişte mintea cea leneşă şi să-i aţîte nervii puţin cam slăbiţi.

Şi iată atîtea ocazii de a rîde şi de a petrece, şi mintea leneşă totuşi nu se mişcă, nervii nu se încordează. Cărţile tot nu se vînd. Ce înseamnă apatia asta? S-a schimbat firea noastră; nu mai voim să fim veseli nici cînd avem ocazii destule?

O doamnă, scriitoare de romane, desigur, nu e ceva obi-cinuit în literatura noastră și totuși nimeni nu vrea să se oprească mai cu dinadinsul asupra scrierilor ei. Doamna trăiește într-o anumită „lume de idei și de simțiri”, prin urmare se ridică deasupra mulțimei care de obicei nu cunoaște luxul unei asemenea lumi; și totuși nimeni nu vrea s-o urmă-rească? Să încercăm a-i face dreptate.

Într-o atmosferă romantică de salon trăiește doamna Corina, o frumoasă văduvă, zână cu părul de aur. îi place să-și analizeze vecinie senzațiile; iubește natura cu evlavie și tresare de câte ori vede fluturând în aer petalele feciorelnice ale florilor de cireș. E poetă, evident. în jurul ei numai poezie, muzică și extaz și vis ca în prejma albelor orhidee..

Visul statornic al d-nei Corina însă este dezrobirea femeii din cătușele dragostei pentru bărbat și intrarea ei în luptă „pentru o nouă concepție de viață”. E un vis complicat și nu e clară deloc această „concepție stoarsă ființei fiziologice, sau mai bine-zis naturei, care ne-a creat așa deosebiți, fără gindul (?) că un sex e inferior celuilalt, nici că unul trebuie să fie robit de celălalt. . .”

În rezumat, s-ar părea că d-na Corina vrea să înfățișeze un tip de femeie a viitorului. Iubirea ei pentru bărbat să fie „ideală” — înțealgă-și idealismul fiecare cum voiește — poate o iubire eterică și sentimentală, stăpînită în același timp de judecată morală și nu robită de senzuri.

Acest tip de femeie ar avea apoi un rol social cu totul deosebit de cel de astăzi. Acum femeia țaranului, zice autoa-rea, e putredă și otrăvită. La oraș e lene și corupție. Trebuie deci alarmată societatea pentru ca femeia să fie îndrumată spre „viața activă, spre simțul rușinei și al cinstei, spre păstra-rea religiei și a datinelor strămoșești”. . . îndreptarea să se înceapă de jos în sus, din coliba țărănească pînă la soțiile marilor boieri.

Cedez cuvintele autoarei:

„Această îndreptare va readuce vigoarea și frumusețea tipului românesc, mîndria și credința, cari au fost scutul țării românești în grele împrejurări. *Nu mai cereți drepturi civile, egalitate și funcții.* Chiar dacă aceasta ar fi menirea femeii, *nu-i pregătit nici fizicul, nici psihicul;* nu creați anti-nomii, nu începeți de la coadă. Mai întii, *pustiți țara de leneșe, de vițioase, de nedestoinice.* Mergeți treptat de la femeia țarancă, îndreptați-o spre fericire și-ncet, încet ridicați-vă la femeile din clasa de sus... Lăsați vizitele și intrigele.

cărțile și cochetăria, minciuna și spoiala, căutați a vă îndruma și *îndrumați țaranca spre bine.* Să ieșim și să o scoatem din starea de depravare morală, de ruina fizică-psihologică și economică. Atunci vom face pentru țara și nația noastră mai-mare bine decît dacă am ocupa unele slujbe cu titluri pom-poase cari, de multe ori, ascund sub strălucirea numelui micimea și imoralitatea cea mai mare”...

Indiferent de forma în care se aduc aceste acuzații — fraza d-nei Ianculescu e uneori încilcită, ideile se repetă și se contra-zic neconținut, fără însă a se înlănțui destul de logic — aici și în alte pagini ni se pare că vorbește totuși o femeie destul de inteligentă despre lucruri interesante. D-sa e chiar opti-mistă, speră să-și vadă iluziile realizate și stabilește în acest scop cîteva soluții teoretice, tot atît de îndrăznețe, ca și diagnoza ce-o face incomensurabilului rău social.

Prin scoale și prin conferințe publice, ținute în toate păr-țile țării, autoarea crede să smulgă „din ghearele prostituției marea armată de nenorocite”, duse la depravare de lux și de alte boale sufletești.

E prea original acest mod de a face femeii cinstite și serioase din o lume pierdută, compusă chiar din „fete de familii mai ridicate”, incit merită să mai reținem următorul document de cugetare a intelectualei noastre:

„Prin subscripție, Corina ajunse a clădi cîteva azile pentru acele femei pierdute. în acele sălașe găseau iluzia familiei și strictul necesar pentru viața de toate zilele. La venirea în azil li se țineau conferinți despre nobila menire a femeii și îndatoririle ei, căutînd prin acest mijloc să le ridice nivelul moral. învățau tot felul de meserii, ca să-și poată ciștiga viața în mod cinstit, cum și igena, *medicina practică* (aveau nevoie, bietele!), *pedagogie* (!), morala prac-tică și religioasă, economie casnică, muzică, desemn, cursuri speciale de îndatoririle femeii față de bărbatul ei cu care *trebuia* (!) să formeze o familie, față de copii și societatea întreagă. . . Multe din aceste femei se măritau (!), ori erau luate ca îngrijitoare prin familiile bogate. Azilurile se sporeau zi cu zi mai mult și li se sporeau numărul...” (p. 190).

Cum să nu se sporească dacă flagelul e atît de mare, cum ne asigură d-na Corina, pesemne o compatrioată a d-lui Aurel Onciul, care ne-a revoltat de curînd prin descoperiri identice.

Dar să mai cităm, căci continuă a fi amuzantă chestia feministă română. D-na Ianculescu pretinde că pînășidui acest strat atît de sterp al femeii române se pot recruta mame ideale:

„în organismul femeii predomină forțele de reintegrare sau anabolice, din cauză că interiorul ei se face depozitul puterilor necesare alimentării și dezvoltării embrionului procreării. Conformația corpului ei cu predominarea liniilor ovale e dovada acestei meniri. Femeia *lucrează în concreta* pentru umanitate, *nutrind-o cu tot ce are mai bun în corpul și spiritul său*, deci e conservatoarea și depozitara forțelor ce trebuie să *alimenteze specia...*”

Astfel vorbit-a Corina, eroina romanului, apostolul nebulos al feminismului, iar femeia de astăzi ar trebui să sărute poala vestmîntului aceleia ce voiește să facă piine pînă și din piatră.

Dar înainte de a o urma și a da petiții pe la guvern pentru înființarea de scoale, ia care să învețe a lucra *in concreto*, îmi iau voie să le amintesc că această d-nă Corina e și poetă și văduvă, n-a iubit niciodată ca oamenii, a fost măritată fără voie după un bărbat brutal, n-a avut nici un copil, e bogată — și, prin urmare, se găsește în cele mai frumoase condiții de a se consacra artei pure, visurilor albastre, „ideilor și simțirilor” neînțelese de noi, cei atît de îndepărtați de-o asemenea lume abstractă.

Romanul însuși, cu monografia acestei femei, e slab. Aproape nici o acțiune, nici o pasiune sufletească reală, nici o umbră de adevăr. Declamațiunile nefirești ne lasă reci. Doar cadrul cu cîteva descripții de munți și peisaje fac lectura mai plăcută.

Și acum să ne coborîm din cerul albastru pe pămîntul nostru, de la imnul femeii idealiste la proza vieții; de la femeia visătoare din liniștea unui colț de salon roz, la un gazetar de temperament, cu fantazie productivă de reporter îndrăzneț și iubitor de vești senzaționale; de la o dibuire prin haos, pentru a ajunge la cerul înstelat, să revenim la noroiul de stradă. Trecerea e bruscă, elementele cu totul opuse.

Femeia e punctul fix și în romanul lui Prasin.¹ în jurul ei se grupează și aici un număr colosal de tablouri ce se alternează cu iuțea și incoerența icoanelor din aparatele foto-plactice. E un tip și femeia lui Prasin, dar nu tipul Corinei, ci a l... Messalinei internaționale.

¹ Darea mea de seama a fost scrisa o zi înainte de moartea tragică a lui Prasin. O reproduc neschimbată. Obiectivitatea nu poate constitui o impietate față de regretatul autor.

Cartea lui Prasin conține toate elementele romanului de colportaj, dar nu numai ca acțiune, ci și ca mod de a exprima și lega diferite idei, de a trece de la o situație la alta, de a conduce dialogurile și pune în evidență partea emoțională.

Cetitorul trebuie să treacă prin catacombe și coridoare, prin celulele cu și fără răsufătoare a închisorilor și să asiste la execuții inchizitoriale, la erori judiciare, dueluri, evadări, omoruri, mai ales omoruri. Personagiile diferite, fie ocași, fie oameni de omenie, cad lovite de un glonte sau ucise de o mînă tăinuită, de cîte ori ajung inoportune sau de prisos acțiunii.¹ Rînd pe rînd, apar celelalte figuri sinistre: călăul, omul roșu, șeful siguranței, polițiști deghizați, cavaleri de industrie, vin și trec ca niște umbre pe dinaintea noastră. Avorturi, prostituate, călugărițe, dame isterice, o lume întregă de dezechilibrați formează subiectele capitolelor cu titluri senzaționale.

Ai crede că totul nu este decît o înșirare de reminiscențe dintr-o lectură pasionată de romane străine de a doua mînă, dacă autorul n-ar fi transpus acțiunea pe pămînt românesc.

Uzînd de calitatea sa de gazetar politic, Prasin întrebunțează toate mijloacele de a-și arăta dibăcia de reporter opozițional, vorbește ca un judecător sever despre moravurile politice, atacă cu inverșunare persoanele și politica partidului advers și descrie indemnatec, dar tendențios, scenele de încăierare ce se desfășoară pe stradă, cu ocazia căderii unui guvern Florian (citește Brătianu!). Așa că romanul e cînd politic, cînd haiducesc și pe alocurea roman de moravuri.

Rar de tot gazetarul dispăre și iese la iveală literatul, în cazuri de acestea e mai potolit, mai limpede și ne întreține cu cunoștințele sale literare înșirînd, de altfel, fără nici o legătură și fără nici o importanță pentru continuarea acțiunii, pe toți autorii din literatura noastră și din cele străine, pe Alecsandri, Rodenbach, Gautier, Tasso, Byron, Ariosto, Rabelais, Eminescu, Leopardi și alte celebrități a căror influență asupra autorului e prea puțin evidentă.

Firul principal al acțiunii e bine ales, original în literatura noastră, dar destul de rău desfășurat: ar vrea să fie un

¹ Aproape fiecare pagină e stropită de sîngele unui mort. Pe unii (vezi p. 253) îi ucide chiar de cîte două ori pe aceeași pagină. Pentru ilustrarea modului înfiorător de a-și trimite eroii la cele vecimce, citez: „Glonte, după ce a străbătut capul, s-a înfipt *plin de creieri* în ușa camerei...”

conflict psihologic și aplicarea teoriei eredității, dar se dezvălește la o ciocnire brutală între indivizi, cu sfârșit paradoxal.

Roman Ronescu, boier moldovean, idealist, iubitor de poezie, dar lipsit cu totul de simțul realității în viața politică și socială, iubește pe Lia, o soră adoptivă. El e prezentat de autor drept un „fex moral”, deși nu mai era nevoie, deoarece deosebirea de temperamente excludea *a priori* înțelegerea între el și Lia, femeia modernă, persecutată vecin de cele trei furii: „... voluptatea neîmpăcată, care face să vibreze sărmanul corp omenesc; fatalitatea neînduplecată, care, sub puterea cărnei în revoltă, supune orice gând, sfarmă orice pudoare, dărîmă orice legătură; în sfârșit, zeița isteria, care a stăpînit și stăpînește lumea, cum niciodată Venus sau Ananghe n-au stăpînit-o”...

Lia nu înțelege poezia și nici viața normală a femeii echilibrate (nu cetise nici teoriile d-nei lanculescu-Reus), ci se aruncă în brațele celui dinții ofițeraș, uitîndu-și tovarășul de copilărie, pe Roman. Se mărită pe urmă după Baronul de Vale, cavalier și om de lume; iubește în același timp pe un domn de statură uriașă, Severeanu, și „iubirea ei se explică prin satisfacția supremă pe care puterea extraordinară a lui Severeanu trebuia să-i procure”. Rămasă văduvă, trece în brațele lui Sorescu și apoi ale prințului Grațiani și ajunge, din treaptă în treaptă, într-o casă murdară de speculațiune în Veneția. Aici o înlînește Roman, sentimentalul ei amic din tinerețe; el o smulge din brațele prostituției și, luînd-o de soție legitimă, îi dă strălucirea aparentă a cinstei sociale.

Dar furiile o biciuie din nou. „Zburdalnica păsărică nu-și putea mult timp aținti atențiunea asupra unui fapt”. Bărbatul ei se îmbolnăvește. E primăvară. Florile cu mirosul lor amețitor o excită. Simte „un zbucium care se sfîrșea prin spasmul reînnoit pînă la istovire a cărnei”. În starea asta sufletească aruncă ochii asupra lui Ulmu, un țigan boierit, mare cît o namilă, voinic ca Ursus din *Quo vadis*. Și amorurile ei se termină în labele țiganului.

Sfârșitul e o orgie: „exasperarea cărnei în revoltă”, „incendiu de dorinți”, „poftiri fără seamăn”; „foarte des se aruncă asupra lui, îl mușcă cu o furie nebună, într-un avînt asemenea aceluia al animalelor în timpul fornicăției; ea părea că e sub farmecul unei vechi străbune (atavismul) care s-a redeșteptat în ea în neînvingutul imperiu al stuprului antic, al puterii trupești ce zguduie pe primitivi” (v.p. 384—385).

Și femeia asta bolnavă triumfă. Bărbații din jurul ei mor, se împușcă, se idioțesc, înnebunesc (pînă și animalul de țigan, credinciosul de odinioară al stăpînului său Roman!) și ea rămîne singură stăpînă, ea care a fost amantă, soție necredincioasă, metresă, prostituată, femeie cu amant necunoscut, și n-a avut nici o însușire sufletească deosebită, nimic afară de un corp atrăgător, bolnav...

„...Iată o carte bună, care a adus în lumină o notă a sufletului meu, care pînă atunci sta în întuneric indecisă” — zice un candid poet, d-l Nanu, vorbind în *Adevărul* despre romanul lui Prasin. Iar noi nu credem în vorbele poetului.

„...Romanul d-lui Prasin — continuă cu aceeași candoare poetul — face parte din acele lucrări de întîia mină care îți face impresie că e un fruct rupt din solul nostru, e caracterizarea vieții noastre, văzută prin prisma unui observator de temperament, *însuflețit de mersul spre bine al neamului nostru*...”

Iar noi sîntem dispuși a crede că poetul n-a cetit romanul.

„...Lucrarea d-lui Prasin are o etică a sa aparte”... „Romanul d-lui Prasin este *începutul unei ere* în literatura noastră”...

Am dori ca gura de profet ușurel a poetului-critic să nu fi spus un adevăr, căci în acest caz noua eră s-ar anunța prin o totală lipsă de înțeles pentru o operă de artă; scriitorii n-ar mai cunoaște nici frumosul, nici adevărul decît sub forma brutală a faptelor excepționale și ar înțelege într-un mod straniu „mersul spre bine al neamului”.

Mă rog, ce legătură poate fi între acest tip de Messalină și între „mersul spre bine”? E o femeie „cu etica sa aparte”, dacă vrei, dar încolo e stafia femeii bolnave și nenorocite, ruinate prin excese erotice, iubită mai întîi, apoi disprețuită și părăsită de toți. Prin condeiul unui mare scriitor, figura aceasta poate într-adevăr să fie susținută, dar nici atunci nu-ți dă nici o iluzie înălțătoare, din simplul motiv că frumosul încetează totdeauna unde păcatul, necredința și anormalul își iau începutul și unde animalul se substituie omului. Cu atît mai greu va reuși un scriitor începător să salveze tipul de femeie căzută.

În fond ambele cărți de cari ne ocupăm sînt încercări de a studia femeia și, puse față în față, poezia naivă și falsă pe de o parte, proza sordidă pe de alta, îți oferă cîteva momente de distracție. Dar încolo înseamnă o cauză pierdută. Tendințele de robire și de dezrobire sînt susținute cu aparat prea

slab și cu mult prea puțină dibăcie artistică.

Mai ales de la Eminescu încoace reflexiunile asupra femeii sînt la modă. Scriitori și scriitoare se frămîntă a smulge vâlul de pe fața sfinxului neînțeles. Dar nu e nimic mai monoton ca exagerările continue. Nu e nimic tragic și nici o grație în aceste mici sau ordinare infidelități și căderi, sau în aceste visătoare vestale, zugrăvite aproape totdeauna de imitatori.

Femeia română, „fructul rupt din solul nostru“, își așteaptă încă pe viitorul ei interpret măestru.

II

PROZA D-LUI RADU ROSETTI

„P *vintr* *picături*”

Roșcove, roșcove...

Cine dintre cititori, „cînd era copil odată”, n-a trecut, toamna, prin vreo grădină și văzînd roșcovele căzute și acoperite de frunze veștede, nu și-a umplut buzunarele cu păstăi de aceste lunguiete? Cine, gustînd vreodată din așa-zisa pîine a lui Ioan Botezătorul, nu-și amintește de hrana asta atît de sălcie, fără nici un gust definit?

Astfel e proza, astfel e toată literatura d-lui Radu Rosetti: roșcove pe care copiii le cumpără sau le strîng din vreun parc, le duc și le sug, ca să-și mai alunge urîtul, dar fără să-și dea seama de efectele dăunătoare stomacului ale acestor puțin nobile fructe.

Ce răi pedagogi și ce slabi igeniști mai sînt și criticii de astăzi! Lasă publicul, acest copil nepricedut, să-și încerce stomacul cu tot felul de fructe: cu mere mălăiețe de-ale liri-cilor incolori, cu pere pădurețe, uneori zaharisite, de-ale acruului Lecca și cu magiun întăritor din pruniștile simbo-liștilor.

Pentru roșcove manifestă o specială și statornică slăbiciune și astfel în fiecare toamnă pomul se scutură și volumul ne zboară în brațe.

Ce poate să ajungă copilul hrănit cu asemenea alimente? Un chircit intelectual, pentru care raiul frumosului va rămînea pururea închis. O fire dulceagă și feminină, incapabilă de eforturi mai mari, de manifestări mai viguroase a sentimentelor. Un rahitic precoce și scofilcit. Germanul le zice cel mult *Durchschnitts-Menschen* și *Halbnaturen* — un fel de figuri spălăcite, fără nici o trăsătură individuală în caracterul lor.

E așa de ușor să-1 cunoști fiindcă e atît de des acest prototip al omului searbăd de astăzi. Il vezi în saloane și ori-

unde te-nvîrți: cu poză gravă, cu glume ușoare, cunoscător de aventuri galante. îl întâlnești în presă, la toate rubricile posibile, unde umple coloanele, fără nici o opinie proprie, fără nici un colorit personal în stil, pururea blazat și obosit. în politică, în literatură, oriunde l-ai găsi, îți face impresia unei copii șterse, unei imitațiuni slabe.

Acestei categorii aparține și d. Radu Rosetti.

Cineva a spus că d. Rosetti este un scriitor primejdios, fiind adeseori imoral. Faima asta i-a rămas îndeosebi de când cu drama *Păcate*, o bucată literară fără nici o valoare.

Nici eu nu zic că e moral, dar cred că nu asta este păcatul cel mai mare al autorului. Imoralitatea sa e mai mult de carton, o îndrăzneală pe care și-o permite cu calcul, fiindcă și-au mai permis-o și alții cu succes. Ceea ce constituie într-adevăr un pericol este cu totul altceva, e sărbezimea sa, anume arta de-a spune banalități într-o formă literară convenabilă.

Aproape toate schițele și nuvelele din volumul *Printre picături* au forma ireproșabilă de cavalier îmbrăcat fără cusur. Dar în toată fraza asta simplă și corectă, însușire de lăudat, de altfel, la orice scriitor, nu se ascunde nimic deosebit. Sufletul e pustiu de idealuri, capul e sterp de idei și de orice licărire mai fosforescentă și numai mina se mișcă mașinal și înșiră la vorbe, prin cari ni se dau uneori caricaturi de oameni, alteori fotografii, dar niciodată tablouri de artă și armonii de culori.

Volumul mai nou este iarăși plin de probe zdrobitoare pentru cei ce vor să risipească puțina glorie de poet a d-lui Rosetti.

Trecînd peste anii de tinerețe zburdalnică, autorul a intrat într-o fază nouă a vieții. E judecător în provincie. Misiunea sa îl aduce în legătură cu viața unor oameni cu pricini — oameni cari suferă, greșesc și se luptă cu soarta. Fiecare pas îi oferă o nouă problemă, fiecare zi un prilej de a pătrunde în sufletul unui individ, de a observa încontinuu, de a se lăsa mereu impresionat. Iată, prin urmare, condițiuni destul de fericite, pentru ca un scriitor să-și dobîndească puterea sa de a înțelege sufletul omenesc, de a reține măcar o parte din cîte a auzit și observat și, reținîndu-le, să le prelucreze cu ajutorul fantaziei și a temperamentului său artistic. Cu alte cuvinte, era timpul sosit ca d. Rosetti să

ni se prezinte în faza matură de cugetător și artist, să arate că mai e capabil de o evoluție.

Ce se întîmplă însă? D. Rosetti reține într-adevăr cîte ceva, dar nu mai adaugă de la sine nimic, iar cînd vrea să spună cîte ceva nou te jignește prin cîte-o reflexie vulgară sau prin cîte-o descriere școlărească a naturii. încolo, fotografiază diferiți împričinați; dresează procese-verbale, neuitînd să amintească toate rufele murdare dintr-un inventar; apără pe bănuiți; dă drumul robilor ca să facă dreptate. Cu un cuvînt, e în exercițiul funcțiunii sale de judecător, dar nu de scriitor care ține să dovedească că trăiește într-un mediu ce-ți îmbie subiecte din belșug — subiectele d-sale rămîn la nivelul celei mai simple proze cotidiene. Și dacă d-l judecător n-ar fi uneori duios și n-ar afecta oarecare durere pentru suferințele omenirii, nu s-ar deosebi întru nimic de povestitorii nedibaci ai faptelor diverse.

Cîtă deosebire între cele cîteva schițe judecătorești din carnetul lui Brătescu-Voinești și între aceste prozaice procese-verbale ale d-lui Rosetti!

O bună ocazie de a-și arăta talentul descriptiv avea în *Notele de drum* din acest volum. Dacă nu înțelege oamenii — și pe om. nici nu-l poți înțelege, trăind vecinie la suprafață și lipsit de cunoștințele unei scoale sistematice — autorul putea să-și plimbe cel puțin fantazia pe plaiurile străbătute în diminețile acele răcoroase, în care poștalionul îl ducea la diferite anchete în provincie. Dar nici de data asta nu s-au ridicat deasupra descrierilor cuprinse în volumul *Din largul lumii*, ceea ce ne face să credem că nici în genul impresionist, în o literatură atît de ușoară, în care orice începător se încearcă cu destul succes, nu poate să se distingă.

Celelalte slăbiciuni, în prima linie fondul etic, atacat de cei ce s-au ocupat de volum, își au aceeași origină: banalitatea subiectelor și grosolănia în prelucrarea lor artistică.

Dar mai e ceva. D. Rosetti face parte din firele inegale și dizarmonice, pentru cari salturile acestea de la frumos la abject sînt inevitabile. Se apropie de școala decadentă de care ne-am ocupat. Astfel se poate explica pentru ce alături de o „lecție convingătoare despre perversitatea omenească”, ce o dă societății într-o bucată, pot să urmeze simptomele de dezechilibru moral în altele.

în *Alma mater*, bunăoară, se pare că ar voi să exprime triumful și dreptul vieții în opoziție cu moartea și o face schimbînd camera mortuară în cameră nupțială. Dar cum?

Mortul zace întins pe catafalc. E noapte. De-afară se aud triluri de privighetoare. O tinără păreche de amorezați stă singură la căpătâiul răposatului și-și jură dragoste pe veci. Deodată...*

„Îl văzui pe dinsul, mai palid decât mortul din sicriu, sărutînd ochii, gura, gîtul, sînul fecioarei care vibra sub beția inconștientă ce o coprinsese; o văzui pe dînsa închizînd ochii și lăsîndu-se moale după gîtul lui; de-abia ținîndu-mi răsufierea, îi văzui pe amîndoi căzînd, rostogolindu-se albi pe pinza neagră întinsă pe podele... în spasmul beției supreme”.

Și... și volumul e foarte curat tipărit și cu chipuri în capul textelor, dar atîta gust al tipografului tot n-a putut acoperi pornografia acolo unde o simplă sărutare putea să marcheze îndeajuns ideea răsăririi unei vieți nouă în preajma unei morți.

S-a zis că astăzi se face multă literatură țărănească și că la unele reviste miroase a *opincă*. Este adevărat și e o fericire că e așa. E un duh pe care-l vom preferi totdeauna acestui miros de putregai și de roșcove căzute în noroi, exalat de scrierile reprezentantului unei societăți ce stăpînea pînă de curînd.

Pămîntul negru și fecund de la țară ne-a dat oameni întregi, puțini dar vînjoși, și aceștia sînt astăzi singurii cari duc pe umărul lor speranțele viitorului literaturii noastre. Atmosfera orașelor și a boierilor de viță iată ce produce: gilfezi trubaduri de noapte, seci îmblătitori de fraze și cel mult elevi frivoli, storși și fără vervă, de-ai lui Boccaccio.

III

„ARIPI DE VIS”¹

Revin uimit din lumea
Fantasticelor vise.

Alecsandri, *După doi secol*

Vai, din ce lumi mă întorc după cetirea volumului d-lui Cantilli! Capul mi-e plin de umbre și lumini fără hotare, inima-mi bate de groază și mina îmi tremură ca unui moșneag încovoiat de urgia vr'emilor.

Am plutit, pe o barcă șubredă, prin „largul trecutului” și prin „largul mării”, pînă aproape de „noaptea morții”. Am străbătut haosuri cu „nămeți de beznă” și cu „domnia nisipurilor sterpi”, unde florile sînt șerpi afurisiți și unde cea mai mîndră podoabă e un *Diamant negru*:

Abys lucios de-abanos negru, visul, dementul vis
Amorph și iad de-ntuncric, misterul lui și-l trăiește
înăbușeșie lumina divină — urcă haos adînc,
Spăimîntă luciosul abys de-abanos în care mintea s-a stins:
Nu e nici rază înlr-însul și nici penumbră de formă
S-afundă formele în forme, iar Domn e neantul...
Așa vibrarea de suflet ce urcă prea sus s-a pierdut,
Ea e semețul arhanghel ce-a vrut asalt să dea cerului
Și care-n funduri cumplite alunecă...
Dar peste bezna de zgură, din cînd în cînd se străvede
Fulgerul roșu-al miniei — sînge din rana de orgoliu —
Și este un pharmec satanic în fulgerul roșu-al căderei..

Podoaba asta admirată, am plecat mai departe, alungat de groaznice iezme, de furtuni mugitoare și de corbii ce croncăneau răgușiți în urma mea. Domnul m-a dus într-o „pădure de purpură”. Aerul e rece și dulce. Părăul „umple auzul în orga din zgomotul mării”. Sylvani și fauni se plimbă în umbră și pîndesc cite-un „corp cu dorită ispită”, cite-o

¹ Poezii de Constant Cantilli. București, 1903.,! voi., 204 pag.

„nuditate glacială” ce trece cu pas grăbit peste cîmpul de superbe amethyste...

E frumos. Și pe aci era „plasa truphașă de aur” să mă prindă în „fluidicele lațe”, de nu mă aștepta. .. *Velocipedul:*

Semeț-isteț-nervos-vinjos
Fugar de fier
Fii zmeu-mereu-la-drum-aeum
în line sper.
Cu nori-ușori-ce-lrec-mă-nlrec
Sînt rîndunea. •.
Pe rînd — sînt gînd-avînt și cînt,
fit soarta rea.

Cu iuțea velocipedului tablourile se schimbă. Mor și înviază speranțele. Vremuri bune alternează cu zloată și viscol. Ici asîști la nașterea lui Ilris'tos într-un staul în care sînt îngrămădite toate dobitoacele salvate de Noe, colo petreci în societatea onorabilă a zeilor indici Maia, Kama, Vișnu, Brahma și Karma. Zeii vechi Amon și lave se prăvălesc, zdrobiți de lozinca creștinilor; Satan se precipită în „fundul iadurilor negre” și — se putea altfel? — volumul se termină cu „sfîrșitul unei lumi”, cu prăbușirea orașului Pompei și Herculenum sub trăsnete și flăcări...

Am văzut multe minunății, de i-ar fi ajuns și bietului Ahasver, condamnat a fi martor chinuit la frămîntările și prefacerile omenirei, la jalea și bucuriile ei din atîtea veacuri.

*

Subiectele arătate sînt de poet mare, vrednice de Dante, și Milton, de Goethe sau Shakespeare. Toată literatura indică, cea clasică și cea ultramodernă începe în cadrul lor. Totul vrea să fie grandios, extraordinar, suprafiresc, ca fapturnile uriașe ale mitologiei nordice. Dar vai, oamenii mici compromis totdeauna ideile cele mari!

Apropiindu-ne mai mult de șirul de enigme, grandiozitatea lor scade treptat; ceea ce ni s-a părut la început complicat, ni se dezvăluie de cea mai patentă absurditate; ceea ce ne suna a poezie, ni se descoperă ca o vorbărie căutată; și în locul unui poet mare, înzestrat cu gîndire aleasă și o fantazie... americană, iată un versificator, care tot la 20 de pagini dovedește că, rămînînd mai între noi, în sfere mai umile adecă, s-ar putea ca odată să fie luat mai în serios.

în poemul *Bertha* și resfirate printre celelalte poezii, d. Cantilli are destule strofe, la care te oprești cu drag, pentru că te atrag prin simplitatea lor. Restul însă te supără și te obosește prin pretențiune și îndrăzneală, prin bombasticisme fără sfîrșit și prin lipsa desăvîrșită de cultură de care autorul dă probe.

D. Cantilli publică, de pildă, un sonet (sonnet, scrie d-sa) despre *Heinrich Heine* și dovedește că nu știe nici ce e sonetul, nici cine a fost Heine. Reducînd forma sonetului cu cîteva picioare, d-sa reduce și mărimea lui Heine cu mai multe șchioape, cînd îl face „hulit și blăstămat” de toți, fiindcă „vai! ovrei el se născuse și orice ovrei e condamnat...” Nici „vinzător de haine” (ca să rimeze Heine) nu i-a zis lumea și cu tot fondul pe care mulți i-l detestă, pînă și ovrei nepărtinitori, Heine numai de lamentațiunile unui poet roman de-a treia mînă nu avea nevoie.

Dar d. Cantilli este un. campion al infrățirii universale și nu lipsa de cultură literară, ci un sentiment umanitar l-a îndemnat să-l plîngă pe Heine. Acest sentiment ni-l mai manifestă într-o altă poezie, de o nuanță cam nihilistă, în care tună împotriva tunului, a soldaților și a „mizerabililor împărați”, vestind „agonia despotismului”. Ce vorbe mari, Doamne sfinte! Cită jonglerie în toate!

Sînt o seamă de versificatori la noi, pentru cari cuvintele și-au pierdut orice înțeles. în lipsă de noțiuni clare și cit de simple, tot meșteșugul lor constă în innădirea de cuvinte •cari, rostite, sînt menite să producă zgomotul ritmic al pietrelor rîului de munte. Lor li-e de zgomot și nu de înțeles!

între aceștia se poate înșira și d. Cantilli, între altele pentru o superbă definiție a amorului, pe care nu pot să n-o reproduc aici:

∴ Nu este amorul trupească însușire,
în bestie nu schimbă pe om. ci-n Dumnezeu,
Și orice ar fi omul și orice aș fi eu,
El e nemărginire și deci dumnezeire. ..

Sună, dar nu înțelegem.

*

Cred că oricărui cetitor cu judecată normală volumul d-lui Cantilli îi va face aceeași impresie: încercările unui tînăr scriitor care numai emancipîndu-se de sub influențele unor

teorii estetice proclamate de suflete dezordonate va putea produce ceva demn de luare-aminte.

Nu tot astfel judecă doi scriitori cari au însoțit acest volum cu prefețe, una la început și alta la mijloc: d-nii Mircea Demetriade și Al. Macedonski.

Pentru cel dintîi, d. Cantilli ar putea fi „preot martir sau magul tenebrelor” și volumul lui o „culegere de scumpele diamantine”, este un „zephir adietor”, un „ghiocel prevestind o nouă viață”. „Factura poemelor lui ascunde o naltă măiestrie”. „Imaginile-i sînt colorate; ideile le exprimă mai puternic prin sunete” (?•)...

Ai doilea încălțe o spune și mai cu vîrf. Vorbind de poemul *Bertha*, îl consideră „o sublimă concepțiune, în care limba, forma, culoarea și nuanța, imaginea și mobilitatea, avîntul și nălțimea se unesc între ele și este din acea familie de opere mari ce desfid timpul, ce dezlănțuiesc implacabilitatea năroziei coalizată cu invidia, dar ce *predomină în secolii și ce rămîne mai pe sus chiar de durata limbilor în cari s-au exprimat*” ...

Deci, pur și simplu: o operă epocală, cum n-a avut darul de a fi nici una din lucrările d-lui Macedonski, părintele sufletesc al d-lui Cantilli.

Filius ante patrem !

Și nu e destul cu atît. Părintele prevede că acest „cap de operă va fi mînjit de îmbălări și de priviri de vipere, sau de inconstiențe brute, dar dacă, din nefericire, nu există încă o *limbă hermetică* (?) pentru poezie, după cum există notele pentru muzică, există cel puțin neputința în care se află și bruta și vipera *de a știrbi ce e sacru, ce e dumnezeiesc*” ...

Am citat într-adins aceste opinii, cari nu ridică în ochii cetitorilor nici pe autor, nici pe scriitorii prefețelor. Este și aici o coaliziune ciudată de oratori de bîlci care, prin cuvintele lor zgomotoase și cu prețurile exagerate ale strigărei, în loc de a spune valoarea reală a mărfii, o fac de rîs. Oare cu bună-credință ?

IV

„NUVELE”

DE I. A. BASSARABESCU

București, 1903, 1 voi. în 8°, 149 p.

Aminirile de la „Junimea”, publicate de d. Panu în *Săptămîna*, ne familiarizează cu multe însușiri intime ale scriitorilor vechi și noi de la *Convorbiri literare*. Una din calitățile lor, cultivată cu stăruință, este, fără îndoială, și ironia. Toate întrunirile zgomotoase, de care ne amintește d. Panu, erau consacrate în mare parte polemicilor ironice, duelurilor de cuvinte și tachinărilor reciproce. Spirit exuberant, glume joviale și o ironie ușoară, în cele mai multe cazuri fără răutate, n-au lipsit niciodată.

D-l I.A. Bassarabescu e unul dintre mai tinerii scriitori de la *Convorbiri* și a moștenit și dînsul darul ironiei de la predecesorii săi. Dascăl i-a fost nu numai d. Maiorescu, căruia-i dedică volumul, ci mai cu seamă autorul *Scrisoarei pierdute*, al cărui recent volum de proză, *Momente*, conține o serie de schițe înrudite de-aproape cu cele din volumul d-lui Bassarabescu. De la unul și-a însușit zîmbetul pururea ironic și fin, de la celălalt a învățat forma și felul cum să-și creeze și să parodieze tipurile unei anume societăți.

Dar ironia d-lui Bassarabescu nu este severă. Condeii d-sale nu e bici, nici n-are ascuțiș otrăvit. E o ironie mai mult de dragul ironiei și, pare-mi-se, și de dragul modei. Tot meșteșugul jocului de cuvinte, toate particularitățile faimosului dialect franco-român de la mahala sînt mijloace cu care și d. Bassarabescu cearcă — și reușește cu bun rezultat — a produce efectul ridicolului.

Este acesta un gen literar către care prozatorii noștri realiști se simt atrași. În toată viața socială de la orașe și mai ales prin cea din capitală e atîta falsitate, o atît de mare îngrămădire de ridicol, încît chiar cu puțin spirit de observație, ți se îmbie un belșug de subiecte demne de fixat, iar ironia ți se impune de sine. Totuși ni se pare că se exagerează

cam mult și toată literatura asta cu graiul de mahala pare a se aglomera prea din cale-afară, fără a prezenta un interes artistic.

Bucureștean de origine și prin educație, d. Bassarabescu cunoaște bine stratul social în care aventurile amoroase se conduc de codul „micului dor”: un amestec de sentimentalism naiv și de conveniențe bizare, o lume care iubește, se-nșală, se bate și se-mpacă, fără ca să se producă însă vreun dezechilibru în ordinea publică.

Și mai cunoaște autorul pe funcționarii de la C.F.R., cu mijloacele lor practice de răpire: drezina și acceleratul; pe cei din magistratură, cu pocită lor mutră de gomosi parizieni; pe nenorociții părăsiți social cari, fugind de teama muncii și de a vieții grea răspundere, găsesc pînă și în iubire mijloace de existență. Și nici ariviștii politici nu-i sînt necunoscuți.

Despre toți aceștia știe povesti cu multă vioiciune, e slăpîn absolut pe micile sale subiecte, fără complicații sufletești deosebite, și e stăpîn pe o limbă ușoară, potrivită cu caracterul genului literar în care scrie.

Place mult acest fel de literatură, între altele și pentru că nu are nimic artificial într-însa, nimic pretențios, ci, dimpotrivă, e o copie credincioasă a unor stări existente și o zugrăvire după natură a unui pumn de oameni, așt cum îi vedem zilnic, cu toate păcatele lor, cu toate stîngăciile lor.

Prin schițele sale umoristice, d. Bassarabescu presară apoi cîteva amintiri cari, prin părțile lor subiective, de un colorit poetic mai evident, și prin căldură mai multă în stil, contrastează plăcut cu sobrietatea și impersonalitatea celorlalte bucăți.

Zadarnic! Tot poezia vieții dă prozei artistice consistența, necesară! Și d. Bassarabescu va avea un merit mai mult dacă în locul schițelor va scrie pe viitor bucăți de un caracter mai pronunțat nuvelistic.

V

ION CIOCÎRLAN: „PE PLAI”

*Schițe de la țară
București, 1903, 1 voi., 149 p.*

SORCOVĂ: „CLIFE DE REPAOS”

*Seria II
Brașov, 1903, 1 voi., 155 p.*

În discuțiile literare actuale, cu toată ciudățenia lor, sînt cîteva momente vrednice de atenție. Printre aceste socot și tendința de a stărui tot mai mult asupra *originei* scriitorilor noștri.

Polemicele în jurul originii sînt, ce-i drept, mărunte deocamdată. Pasiunea și interesele personale preponderează în toate. E mai mult un joc frivol, cu ieșiri nervoase pe teren, cu exagerări îndrăznețe și nedreptățiri regretabile, joc ce-ți lasă impresia dureroasă că între micii agitatori, tineri și bătrîni, ai acestei idei sînt foarte mulți cinici și mulți nesocotiți.

Dar, în sfîrșit, e o agitație într-o direcție bună. Ideea de rasă se introduce astfel pentru întîia oară în luptele literare. Și — cine știe? — poate că în curînd să ni se dea din vreo parte studii temeinice, în cari ideea aceasta să fie dezvoltată și aplicată la întreaga noastră literatură.

îmi închipui chiar că o viitoare istorie a literaturii române numai pe baza principiilor de rasă poate fi scrisă.. Autorul ei va trebui să țină seama de toată promiscuitatea de neamuri cari glăsuiesc astăzi în aceeași limbă, dar au simțirea și cugetarea cu totul diferite. El va merge în cercetarea originii înapoi pînă într-a patra generație, căci vremea șterge cu anevoie particularitățile rasei, chiar în cazuri de încrucișare; va stabili capitalul moral sau spiritual dizolvant adus de unii, visarea orientală și cugetarea bizantină introdusă de alții; cu un cuvînt, va trebui să aplice și în literatură teoriile de rasă ale lui Eminescu, dar fără ură și fără părtinire, ci numai de dragul adevărului.

Deosebiri după provincii iarăși nu s-au făcut pînă de curînd. Cel puțin nu cu atîta destrăbălare. Numai *trocariofobia* e mai veche și a degenerat adeseori în absurdități ca cele de astăzi.

O pildă. Apăruseră, la 1887, poeziile d-lui Vlahuță. Un critic însă n-a voit să le dea înalta sa aprobare. Ascultați motivele judiciosului nostru critic: „Trocarismele de rigoare: *harnic (!), drăguț (!), capătă tustrei (!)* ... nu lipsesc din volumul d-lui Vlahuță. Dar eu nu știu de unde e autorul și poate cumva astea sînt resturi din patria-i de ciacolo. În cazul acesta e permis d-lui să scrie în limba d-sale de-acolo?” (*Națiunea*, 30 mai, 1887J. Vlahuță — trocar! Se poate o discuție mai serioasă?

Și totuși nu e rău că se fac aceste deosebiri. Vremea de mici zvîrcoliri și de prea mult orgoliu va trece și se va putea vorbi în liniște de deosebirile și asemănările cari există în realitate, de influențele reciproce între scriitorii unei provincii și ai celeilalte, de condițiile lor de dezvoltare în contact cu popoarele și literaturile străine.

Literatura noastră crește mereu în cantitate. Scriitorii răsari din toate unghiurile neamului, și cum deosebirile sînt mari și multe, fatal te întreb de cauzele lor. E chiar o problemă frumoasă și atrăgătoare pentru cercetătorii literari, și îmbrățișarea ei n-ar trebui să supere pe nimeni.

Iată două volume de proză, apărute în același timp unul la București, celălalt la Brașov. Le citești pe amîndouă și vezi enorme deosebiri de gîndire și de a scrie: două lumi cu totul deosebite, fără ca să-și fie străine, două simțiri aparte. Și nu e numai distanța de la om la om, de la o personalitate la alta, de la un scriitor într-un gen la altul într-alt gen, ci simți binișor trecerea clintr-o provincie într-alta. Observînd această schimbare de atmosferă și de oameni, de ce să n-o recunoaștem?

La asemănări între doi scriitori hotărîtor în primul rînd rămîne talentul. Sub acest raport cele două cărți n-ar trebui să fie puse alătura. D.I. Ciocîrlan, modestul și seninul învîțător din Păunești (Moldova), omul naturei fără multă carte, deși scrie abia de vreo trei ani încoace, ca scriitor, ca artist, ca observator, ca tot ce vrei în fine, e absolut superior d-lui Sorcovă, profesor la Brașov, scriitor mai vechi, autor de mai multe volume de literatură. Bucățile de proză ale d-lui Ciocîrlan sînt începuturile frumoase ale unui talent, iar schițele d-lui Sorcovă sînt mai multe lucruri ușoare de foileton, fără să ne poată da convingerea că autorul a mai

făcut progrese de la ultimul său volum încoace. Inegale ca valoare, volumele aceste, prin urmare, nu sînt tocmai cele mai potrivite pentru a fixa deosebirile între prozatorul moldovean și cel ardelean. Dar totuși le putem urmări în cîteva și în condițiile aceste.

Vedem mai întîi toată deosebirea între limba unuia și a celuilalt, pentru că amîndoi întrebuițează materialul dialectal din ținuturile lor.

Moldoveanul are un capital foarte mare de cuvinte, e stăpîn pe graiul mlădios al poporului, e limpede și ușor în toate și știe să-și potrivească fraza bogată după situațiile sufletești, de la cele mai subtile nuanțe pînă la cea mai furtunoasă expresie a energiei. În privința aceasta, d. Ciocîrlan are toate calitățile pleiadei de prozatori moldoveni ce se ridică astăzi, chemați a înlocui cu succes pe cei mai buni prozatori ai noștri. Dar au comun cu ei și defectul de 3 îngrămădi cuvinte și în situații în cari sobrietatea e de preferit.

Celălalt, ardeleanul, și-a creat o limbă proprie din graiul poporului, amestecat cu fraza omului de școală. Forma asta hibridă e jignitoare în orice lucrare cu pretenții de artă. Parcă văd pe cititorul bucureștean ce haz are să facă, citind franțuzisme ca „*voal alb* prin negura vremii”, alătura de ungurismele tradiționale din pasajul „lucru-mi părea *tare ciudat* și *tare minunat*, cu toate aceste nu prea înțelegeam eu noima lui” ... Dar în contra acestei ciudate împărecheri a două limbi diferite s-a protestat adeseori în revistele noastre, făcîndu-se apel la scriitorii ardeleni să aleagă între limba populară și limba literară curentă. Dacă d. Sorcovă nu s-a putut hotărî pentru una din două e o probă că nu posedă simțul limbii în măsură potrivită pentru a crea lucrări de valoare. Și pe cînd schițele d-sale vor dispărea, devenind anacronisme prin faptul că și ardelenii își fac progresele lor în ale graiului, opera scriitorului moldovean va dăinui prin forța și rezistența ce i-o dă limba poporului.

Cu mult spirit de observare amîndoi, d. Ciocîrlan urmărește viața trudnică a țaranului moldovean la cîmp, la munte, pe plută, în arie, și la vatră; ne dă crîmpeie din vremurile grele și din cele de mulțumire ale țaranului. Moldova întregă e în schițele aceste, învălîtă în haina romantică a munților și a plaiurilor sale și în lumina duioasă a uneii suferinți tăcute.

În volumul din Brașov ne întîmpină un șir de figuri din lumea conducătoare a poporului. La crearea acestor tipuri,

d. Sorcovă are în adevăr mult meșteșug. Așa sînt preoții din Ardeal, cum îi descrie Sorcovă, ospitalieri, latiniști în-căpățînați, puțin cam refractari față de progresele culturale. Astfel e presa noastră și mai ales publicul cititor, cu sumedenie de corespondențe din provincie. Dascălii cei veseli și notarii cei guralivi, adunările „culturale” cu interminabilele toasturi și cu foarte puțină ispravă — toate sînt exact observate, în glumele aceste naive și apătoase e o mare parte din Ardealul nostru cult de astăzi, superficial, neserios în preocupările statornice pentru schimbarea soartei poporului, fără individualități remarcabile între conducătorii sociali. E o epocă de tranziție prin care trece astăzi Ardealul și poate că vreun condei mai ascuțit — de ce n-o încearcă cineva din tinerii de la *Luceafărul?* — s-o facă nemuritoare în lucrări mai serioase, din clipe de muncă și nu din cele de repaos.

Punctul în care acești doi scriitori diferă esențial îl constituie partea pur subiectivă.

D. Ciocîrlan este artistul care pîndește și surprinde procesul grandios ce se petrece în fire, de la înmugurire pînă la viscolul iernii, acest dușman aprig al țaranului; el simte duioșia din poezia vetrei țărănești; e un suflet cu tresăriri calde. Celălalt, un scriitor reflexiv, critic social cu vervă cam banală, aspru și rece. Cu alte cuvinte: Sorcovă nu e poet deloc, pe cînd Ciocîrlan întrece pe mulți din cei ce astăzi au nume bine cunoscute în rîndurile tinerilor poeți.

Amîndoi acești scriitori au însă aceeași tendință: de a culege tot ce societatea din jurul lor le oferă ca moravuri, simțire și cugetare. E noua direcție cu sentimentalismul propriu firei țaranului român și cu mult sarcasm, inerent cărturarului. Direcția aceasta își face tot mai largă cale în literatura mîi nouă și va fi de-a pururi combătută de toți străinii cari se mai interesează de limba și literatura română. Poezia și proza, cînd miroase a pămînt strămoșesc, nu place străinului, fiindcă cercetările lui nu pornesc din interesul cald pentru opera analizată și nu țin seamă de rețeaua de legături ale scriitorului cu trecutul și cu prezentul neamului său. Afectînd obiectivitatea rece și continue rezerve estetice, străinul nostru își face o meserie din a deprecia toată literatura în care vreo mîină măiastră a dat expresie unor idealuri sau cîtorva însușiri particulare ale rasei noastre.

-* Un domn bătrîn, profesorul Păun, a numit direcția nouă curentul *opincărilor*.

» Din fericire însă tot ce se creează mai însemnat în literatura noastră contemporană are acest colorit. Toți prozatorii noștri mai buni și toți poeții mai cu vlagă au rădăcinii în popor, suferă și se bucură împreună. Cei ce se leapădă de opincă, *izolații*, stropiții cu parfumuri străine, nu vor aparține niciodată cu totul literaturii române, ci vor fi socotiți ca intruși, imitatori, papagali rătăciți pe cîmpiile noastre.

J
if

VI

DRAMĂ CU TENDINȚI?

Ion C. Bacalbășa: „De la oaste”
 Dramă în trei acte. Piesă oprită după
 intervenția comendurii
 București, 1901, 1 br., 64 pag.

„Unii, cei care n-au văzut piesa, s-au urcat pe picioroange ca s-o condamne în numele sfintelor sentimente patriotice, pe cari pretindeau că piesa le insultă și *natural ei, firește*, nu le *cunoaște*” — scrie d. Bacalbășa, vorbind în stilul său ireproșabil despre drama *La oaste*.

Și în adevăr, acei „unii” nu aveau nici un motiv de a se mai urca pe „picioroange” (un *homo aestheticus*, cum d. Bacalbășa pretinde a fi, putea să zică poate: coțurne) pentru a condamna piesa. Cu mult înainte de a interveni „comenduirea” armatei — intervenție exploatată de autor pentru a-și putea desface broșurică, subțire sub toate raporturile, în schimbul unui franc și jumătate! — trebuia să-și facă datoria direcțiunea teatrală, și anume nu în numele unor „sfinte principii”, ce nu pot fi aplicate la piese inferioare, ci pentru a salva reputația unei instituțiuni, chemată a face educația estetică serioasă a publicului capitalei.

Dacă în jurul direcțiunii teatrului ar fi mai mulți oameni de litere, poeți și critici înzestrați cu necesara cultură pentru a judeca obiectiv valoarea *literară* a unei piese, oameni al căror interes nu este a-și vedea jucate producțiunile lor originale sau traducerile, s-ar face desigur mai puține greșeli, înainte de toate, nu s-ar mai repeta continua dovadă că direcțiunea nu știe să facă deosebirea între o piesă potrivită pentru scena principală a țării și alta admisibilă exclusiv într-un teatru destinat gusturilor mai grosolane, ce pot fi satisfăcute și cu mijloace mai primitive.

Piesa d-lui Bacalbășa, hotărît, nu era de seama Teatrului Național, și asta era singurul motiv de a o „opri”. Pe o scenă mai obscură însă nu zic că nu putea să aibă efect și să fie chiar menținută o sesiune întreagă pe afiș, fără a putea provoca vreo pornire dușmănoasă armatei.

Dar titlul *De la oaste* este în adevăr cam alarmant și sună a tendinți. Foarte ușor poate fi însă numai o mică reclamă. Pentru publicul neorientat, afișul este totdeauna singurul tălmăcitor, când numele autorului nu spune nimic. Și cu cât titlul afișat e mai strigător, cu atât mai multe sînt prospectele de încasare, nu și cele de succes. Sub acest raport piesa poate fi considerată ca tendențioasă.

Examinînd însă cuprinsul, vezi puțina potrivire între mult promițătorul titlul, adică ideea cuprinsă în el, și între dezvoltarea ei.

Te așteptai poate la o dramă de război. Luptele de neatîrnare au servit mult material pentru încercările dramatice mai nouă. Avem o literatură întreagă de Curcani, de Peneși, de irozi naționali, cu declamări goale și urale nesfîrșite, un fel de încercare — tot tendențioasă și aceasta — de a reîntrona în artă patriotismul, fără a avea mijloacele artistice suficiente. Era timpul ca un scriitor, întrebunțînd aceleași elemente, dar cu măsura și sobrietatea omului de gust și cu priceperea talentului, să redea într-o lucrare nouă, lucrare ce să rămînă, un crîmpei măcar, dacă nu întreaga măreție a războiului, cu multele sale momente tragice, atât de atrăgătoare pentru artist.

De la oaste însă nu este drama așteptată. Războiul trece și prin acțiunea piesei d-lui Bacalbășa, dar numai ca o amintire, mai mult sau mai puțin glorioasă, păstrată de niște săteni din Moldova. Cîte un moșneag mai povestește din biruințele armatei române. Chipul de înger al reginei, „mama răniților”, trece ca o umbră pe dinaintea privitorilor. Și pe cînd moșneagul declamă ca la teatru: „Credeți-mă, flăcăilor, dulce și îmbătătoare este amintirea zilelor de vitejie. . .”, țărani izbucnesc în urale, iar un flăcău orb — orbit în armată — cade în genunchi „cu mîinile ridicate la cer” și zice cu glas îndurerat: „Doamne, Doamne, dă-mi lumină și trimite-mă la luptă!”

Aceste sînt încercări de a produce în ascultători iluzia războiului și mai ales o iluzie patriotică. Prea teatrale și prea puțin firești, însă, încercările acestea sînt și prea puțin în legătură cu acțiunea principală a dramei, așa că în nici un caz nu poate fi vorba de o dramă de război.

Același titlu admite presupunerea că autorul a avut tendința de a scrie o critică severă la adresa stărilor de astăzi

din armată. Scriitor social, critic prin temperament și vocațiune, putea fără nici o teamă să expună în formă dramatică tot răul, imaginar sau real, ce bîntuie la oaste, primejdiile diferite pentru organizația socială, pentru popor și țară. Era de datoria altora apoi de a discuta obiectiv cu d-sa. Și cu cît și-ar fi susținut mai temeinic și mai îndrăzneț ideile și acuzațiunile, cu atît discuția ar fi fost mai serioasă. Cine are stofă de reformator și de acuzator public nu recurge la mici insinuări, la atacuri piezișe. Mai cu seamă armata o ataci totdeauna cu vizierul deschis și voinicește.

Ce face însă d. Bacalbașa? Ia trei militari, un orb, un nebun și un alcoolic și-i prezintă ca tipuri „de la oaste”. Tendința sa era, poate, a ataca instituția armatei în persoanele acestor trei figuri de bolnavi, denunțînd-o ca creatoare de invalizi în timp de pace, ca un flagel pentru sănătatea populației. Departate de a fi tipuri generale, cei trei bolnavi sînt indivizi nenorociți, poate prin vina lor și nu au nimic comun cu armata și cu păcatele ei. Mai mult încă. În toată piesa nu există nici o scenă din viața armatei, așa că cele trei figuri de soldați au putm. fi alese de autor chiar numai pentru căutarea efectului dramatic.

Deci nici dramă de război, nici dramă militară de actualitate.

Este totuși o tendință în piesa d-lui Bacalbașa, dacă e să o cauți cu orice preț și, anume — în contra alcoolului, lată un motiv pentru care trebuie să se ridice opreliștea decretată de direcțiunea teatrului și reprezentarea piesei să fie îngăduită la sate, ca un mijloc de propagandă antialcoolică.

Un român, plecat de-acasă ca om de omenie și întors ca bețiv stricat și muieratic; un bărbat, ca eroul piesei, care după trei ani de zile se întoarce la cămin și în loc de a-și căuta mai întîi soția, încinge un chef nebun cu sătenii și se aruncă în brațele cîrciumăresei; un gelos alcoolic care-și ucide nevasta, înainte de a se convinge de vina ei — este o figură demnă de tablele antialcoolice moralizatoare ale Casei școalelor. Mai ales cînd îl îmbraci într-o haină așa de rudimentară, încît ai înaintea ta un simplu' bețivan, înconjurat de un mediu de oameni bolnavi, cum este și „dascălu Nicolae, un tip de om decrepit de beție, cu fața surîzătoare, expresie de inconștientă”.

Fără îndoială însă că autorul n-a voit să alcătuiască o dramă cu tendinți de moralizare a țărănimii.

Și iată-ne ajunși la constatarea că *De la oaste* nu este o dramă cu tendinți hotărît mărturisite.

Poate fi ea o dramă psihologică sau o lucrare de artă pură?

Și mai puțin. Pentru a fi o dramă psihologică ar trebui să găsim o motivare suficientă a caracterelor și a faptelor și mai ales dezvoltarea acestora. Iar pentru o lucrare de artă totul este prea incomplet, prea nefiresc, prea brutal. Pînă și viața de la țară e fals înțeleasă și zugrăvită.

Deci?

De la oaste nu este altceva decît o schiță dramatică, din al cărei subiect, nu tocmai rău ales, un autor de talent putea face o dramă cu tendinți antimilitare sau antialcoolice, o tragedie de război sau de gelozie.

*

Se aduce criticei învinuirea că este din cale-afară de severă cu piesele originale. O nedreptate. Critica învrednicește cu cea mai mare atenție tot ce se produce în original. Într-o literatură mică ajunge o foarte scurtă activitate pentru a te impune.

Două-trei poezii sau nuvele reușite și criticul te ia la ochi și te înalță sau te doboară, după vrednicie, cu preferință însă laudă pentru a face un bine scriitorului, ca și literaturii.

Există pînă acum, ce e drept, uritul obicei de a aprecia totul în comparație cu literaturile străine. Criticii țineau să arate că sînt burdof de știință și contestau valoarea scrierilor românești de cîte ori le comparau cu operele lui Shakespeare, Goethe și Byron. Era multă ironie în acest procedeu critic.

Astăzi însă se întîmplă contrariul. Comparația servește regulat la confirmarea valorii originalului românesc. D. Pănu, de pildă, a găsit note identice între piesa d-lui Bacalbașa și *Othello* ... ?

Nu este asta un semn că autorii n-au pentru ce se plînge c-ar fi nesocotiți?

VII

C. SANDU: „DRUM ȘI POPAS”

Note de drum și schițe

București, 1904. (Editura tipografiei Minerva, 1 voi., 150p.)

„Dintre plăcerile cele dulci, cari le gustă muritorii, amorul și călătoria sînt cele întii: cea întii gîdilă inima, cealaltă gîdilă sufletul. Cînd omul gustă numai pe una este pe jumătate fericit; cînd poate să le guste pe amîdouă totodată, rămîne cu suvenirea pînă la moarte; oricînd poate zice: am lost fericit odată”.

Așa glăsuia moș Sion, în limba sa „dulce și frumoasă”, despre gustul călătoriei, și mulți scriitori mai vechi erau de-o părere cu autorul *Suvenirei de călătorie în Basarabia meridională*.

Erau paseri peregrine bătrînii noștri. Aveau ceva din neastîmpărul și dorul de călătorie al acestora. Zburau peste mări și țări, rătăceau prin munți și cîmpii de prin țări străine și se întorceau acasă încărcăți de impresii, pe cari le rînduiau și le exprimau, fiecare după puterea talentului său.

Impresiile de călătorie alcătuiesc un capitol lung și destul de frumos al prozei noastre literare. încă prin întiile reviste se cultiva acest gen ușor, larg, și nelegat de formule estetice anumite. El convine foarte mult firilor expansive. Din goana trenului, din alunecarea vaporului, ochiul prinde și înregistrează multe. Fantazia le poetizează pe toate, înfiripă icoane, adaugă apoi incidente adevărate sau născocite și reflexiuni — și iată cum se naște acea proză impresionistă, în care găsești de toate, fără proporții armonice deosebite: un fragment nuvelistic într-o pagină de geografie, un suflet de om într-un frumos cadru al naturei, schițări de tipuri și de popoare și colțuri de lume romantică. „Amoriul” lui Sion, natural, își are rolul său în aceste descrieri. Ele au însă o valoare deosebită pentru cunoașterea sufletului autorului, căci nicăieri scriitorul nu e mai personal, mai sincer și mai comuni-

cativ ca în redarea impresiilor; nicăieri nu poate să-și afirme mai bine puterea de a observa ca în reproducerea acestor clipe trăite.

„Călătoriile” lui Alecsandri și „primblările” lui prin munți vor fi fost modele pentru mulți dintre impresionistii noștri. Aceleași călătorii însă pot să ne serve ca dovadă de progresul ce a făcut literatura noastră de la 1840 încoace. Tinerii scriitori sînt cu mult mai concentrați și mai naturali decît vechii povestitori. Au fraza mai concisă, compozițiunea mai artistică decît o găsim, de pildă, în lăbărțată proză din călătoriile lui Bolintineanu prin Asia Mică și Macedonia.

Printre acești tineri, negreșit, nu poate să se numere d. Radu Rosetti, care nu zugrăvește, ci fotografiază și nu povestește, ci enumera fapte. Proza lui intră mai mult în domeniul literaturii didactice și comerciale — cum sînt datele adunate din largul lumii, sau se aseamănă instantaneelor de bilci, făcute la repezeală. Scriitorul de acest fel trece pe lîngă multe și observă numai ce e mai brut, mai bătător la ochi. îmbrățișează cu preferință genul pastelului, vulgarizîndu-l prin reflexiuni banale. Descrie o pajiște înflorită și nu găsește nimic mai de seamă decît „un porc ce ronțăie o margherită”. Vede orașul unde a trăit o parte a tinereții sale și amintirea nu-i spune ceva mai de seamă decît: „Acolo am aprins prima și ultima țigară” ...

Unul dintre tinerii noștri scriitori s-a impus însă aproape exclusiv cu un număr restrîns de schițe de călătorie, și acesta este locotenentul de marină Botez (Jean Bart) cu al său *Jurnal de bord*. Schițele lui marine și militare sînt plăsmuite în aerul curat și sănătos al mării. Poezia grandioasă, haosul naturei pe acest pustiu întins, stăpînit numai de puterea feroasă a vîntului; viața pe bord și amestecul pitoresc de popoare și de moravuri orientale sînt văzute și fixate cu îndemîinare de artist puternic. Bart a dovedit că și impresiile de călătorie sînt un gen literar destul de serios pentru a produce pagini cari rămîn.

Prin o comparație, cam puțin literară, aș putea afirma că ceea ce Jean Bart înseamnă pe mare, este Sandu pe uscat. Au aceeași putere de a prinde cu ochi ager lumea împrejmuitoare și -aceeași ușurință de a o înfățișa cetitorului.

întîile sale note de drum, d. Sandu le-a publicat în *Floarea albastră* — o revistă săptămînală cu care, la 1898,, un grup de tineri însuflețiți voiau să pună baza unei mișcări literare. Era desigur și duh revoluționar în scrierile tinerilor cari își aleseseră simbolul romantismului ca lozincă. Program,, entuziasm, talent, cititori — aveau de toate și dacă aveau și mai multă disciplină și armonie, mai multă omogenitate ca direcție, poate existau și astăzi cu gruparea lor.

Editorul revistei, Constantinescu-Stans, un diletant foarte iubitor de literatură, zace astăzi într-o casă de sănătate. Antemireanu, un fel de port-drapel al revistei, a scris cîteva articole apreciate, dar și-a compromis reputația de judecător obiectiv prin dragostea excesivă ce arătase influenței țiganilor asupra literaturii populare. Dintre toți, singur Iosif a continuat să se ridice și să se impuie treptat prin scrisul său opiniei publice.

Cîteva ani în urmă, o parte din aceiași tineri, cu același editor în frunte, dar cu mai multe elemente în jurul lor, au întemeiat *Curierul literar*, revistă din care n-au ieșit decît vreo cinci numere, jertfindu-se titlul pentru *Sămănătorul* de astăzi.

Sandu a înaintat alături de Iosif de la o revistă la cealaltă și acum își publică în volum o parte din proza cu care contribuise la împodobirea atîtor coloane.

Cînd îți aduni bucățile apărute în revistele cele mai bune, n-ar trebui să fii atît de zgîrcit cu tine însuși și să lași la o parte un șir de impresii și de schițe vrednice de a figura în volum. D. Sandu cred că n-a făcut bine lăsîndu-și îngropate în *Floarea albastră* atîtea drăgălașe descrieri de călătorii prin Bucovina, Galiția și Germania și chiar cîteva schițe reușite din viața de la țară — dacă nu pentru altceva, cel puțin pentru a arăta fecunditatea sa, căci e din caleafară uimitor ce subțiri sînt toate volumele scriitorilor iviți în urma lui Delavrancea și cît de repede se dau la o parte din drumul literaturii, după o activitate de abia cîteva ani.

în volumul său, Sandu își începe notele de drum la granița țării.

„Te las cu bine, țara mea iubită, te las cu bine... De pe culmea munților tăi încărunțiți ascult încă o dată freamătul brazilor tăi voinici, ce-au împletit cîntece de leagăn pentru norodul românesc... Pornesc să toiegesc drum în-

depărtat prin țări străine și cu smerenie sărut pămîntul tău iubit, învăluind în sufletul meu icoana ta mîndră.”

Cu icoana asta scumpă, ca talisman, pleacă între străini. Drumul îl duce mai întîi prin „Ardealul înflăcărât și însîngerat, bucățică ruptă din inima noastră, pămînt frămîntat în sînge și-n lacrimi, cuib de inimi oțelite în necaz”. Și-n cîteva propoziții sugestive, în spiritul și-n frumusețea limbei din *Cîntarea României* — Sandu prezintă un tablou al Ardealului, cu umbra eroului Iancu la mijloc.

Din fuga trenului vede apoi alte țări, Tirolul cel viteaz, „țara fermecată, revărsată pe înălțimi spre a fi mai aproape de Dumnezeu”; cutreieră Germania pînă la Marea Nordului și se stabilește în Franța, de unde adună cele mai multe impresii. Din schițările astea, făcute în linii parcă dure, dar solide, reînvie înaintea noastră Franța, cu toate calitățile și scăderile poporului său, dar mai ales Parisul cel „zgomotos, luxos, frivol și furtunatec”. Valvîrtejul acestei vieți, cunoscută de mulți numai din bogata literatură realistă franceză, răsare sub ochii cetitorului, dar mai mult sub înfățișarea sa externă, autorul nefiind și un psiholog al amănuntelor. Din împrejurimile Parisului, apoi din Normandia cea umedă, patria lui Corneille și Flaubert, mormîntul Jeanei d'Arc, culege cîteva note de aceeași valoare. Către sfîrșit, dorul de patrie îl atrage tot mai mult și se desparte de „iubita, frumoasa și ospitaliera țară franțuzească”, venind iarăși în mijlocul acestui „popor sărac în țară săracă, între acești țărani muncitori, răbdători, îngenuncheați în nevoi”.

Țara și țaranul — iată subiectele îndrăgite de Sandu. Acestea le pătrunde și interpretează mai just. între sufletul lui și al orășanului este chiar un antagonism continuu, o prăpastie pe care cei cîteva ani petrecuți în străinătate n-au putut-o înlătura.

Revolta împotriva orașelor „în care s-a încuibat maimuțarea idioată a unei vieți străine de sufletul românesc”, predilecția lui evidentă pentru poezia cîmpenească și cea din jurul vetrei idilice a țaranului se observă și din schițele cari formează partea a doua a volumului. *în fața Openezului*, povestirea vieții a unui episod din războiul de neatîrnare, *Fugarii*, plecarea unui voinic în haiducie, *Sîrgul*, descrierea unui furt de cal și mai ales *Florica*, o poveste de dragoste pe cunoscutul motiv al urei dintre țărăncă și satirul de arîndaș grec — sînt bucăți pe cari se poate răzîma un prozator de stil mare. Nu că celelalte schițe ar fi lipsite de calitate. în

Luisette sînt părți de-o duiosie necunoscută în schițele țărănești. Dar din subiectele alese, din felul cum știe să prezinte atmosfera din jurul țaranului, învăluind-o cu toată dragostea sa, se poate vedea care-i este adevăratul teren de activitate. De cîte ori se depărtează de țară, se simte o culoare străină, un ton fals în armonia întregii compozițiuni.

Printre tinerii scriitori, iviți în scurte intervale, Sandu este al treilea care prin un volum de proză contribuie la închegarea literaturii viitorului — literatură în care țaranul român, cu pămîntul, limba și poezia sa este temeiul. A încercat-o Adam cu volumul său *Flori de clmp*, Ciocîrlan cu schițele *De pe plai* — unul cu o limbă și subiecte prea căutate, al doilea cam blajin și feminin. Să nădăjduim că autorul acestui volum, aducînd cu sine mai multă vigoare și bărbăție decît ceilalți, va reuși în sfîrșit să dea opera așteptată de mulți, în care țărănimea să-și găsească un interpret artistic de seamă.

VIII

EMIL SABO: „CINTECE”

Blaj, 1904, 1 br. 94 pp.

O nouă viață de poet tînăr pusă în stihuri.

Deschid cartea și i-o urmăresc filă cu filă. Dar după cele dintîi pagini știu aproape cu siguranță ce-o să urmeze, cum o să se dezvolte viața poetului. îmi pare un cunoscut de aproape, fără nici o taină și fără nici o rezervă înaintea mea. Nimic străin în inima asta deschisă, nimic neobicinuit în ceea ce mi se spune. E tipul general al poetului pe care l-am întîlnit ieri într-un volum și alaltăieri într-altul, cu exact aceleași fenomene de viață, același gînd și aceeași simțire și cu foarte puține deosebiri în exprimarea lor.

Iată șirul în care se desfășoară viața unui . . . *poeta vulgaris*. Cînd se deșteaptă la viață — vreau să zic: cînd îl sărută muza — e primăvară. Muguri, flori, orizonturi albastre, raze de soare, iluzii, vise, iubirea cea dintîi . . . Urmează vara cu nopțile de vrajă. Luna cea bălaie și teii lui Eminescu cern raze și flori peste îndrăgostiți. Izvorul, al tutulor poezilor tovarăș, le murmură taine și le răcorește tîmplele înfierbîntate. Talange, tulnic, idilă în codru sau în lanul de grîu, triluri de privighetoare sau de ciocîrlie, muștrări, îndoieli, zbulucium și patimă... Și se face toamnă. Fiecare frunză veștedă ce se desprinde din ramuri e un vis pierdut, un suspin ce moare pe buzele de poet. Podoabele firei se scutură și viața cîntărețului tînjește cu firea. Glasul ciocîrliei încetează și al poetului e tot mai duios. Brumă, flori, troian de amăgiri, despărțiri, întîii peri cărunți, uitare. . . Și iată-ne-n iarnă. Fulgii acopăr trotuarul sau grădinile. Natura doarme căzută-n letargie. Poetul se simte gîrbov și dintr-un jeț privește la flăcările flecărețe ale focului, sau urmărește prin fereastră stoluri de corbi ce trec în zbor pe deasupra caselor. Nu i-au mai rămas decît amintirile, trista sau draga comoară din care își făurește versurile.

Aici, la gura sobii, viața internă e ceva mai intensivă. Trecutul îi prezintă o seamă de icoane. îi răsare mai întîi

în minte figura mamei, cu surîsul blind și mîngîios, cu sfatul pururea înțelept. Amintirea ei însă o întunecă întîiul cap de copilă, cu părul bălai sau negru, cu ochii ca cerul sau ca păcatul. Asupra acestui cap se descarcă toate blestemele sau toate binecuvîntările poetului. Versul lui are mai multă căldură, pe cînd la a doua, a treia și celelalte iubiri impresiile sunt tot mai șterse, blazarea tot mai pronunțată și Nirvana tot mai aproape.

Astfel e viața de poeți, povestită de ei înșiși în volumele ce se îngrămădesc acum cu zecile în literatura noastră.

D. Emil Sabo, profesor la Blaj, autorul volumului anunțat, nu se deosebește mult de tipul descris, căci trece prin toate fazele reglementare, cu poezii inspirate de capriciile anotimpurilor, de mamă, de iubitele pierdute și de visările tinereții. Volumul lui e printre acele ce se înregistrează și se uită în scurtă vreme: un glas de călător pribeag, ce se pierde în codru, fără nici un răsunset deosebit.

Nimic mai crud pentru poeți decît uitarea sau nesocotirea. Dar pedeapsa asta se dă tuturor cîți nu ies din îngustimea unei vieți individuale, plagiată și aceea aidoma după mării poeți. Cînd nu e nimic nou într-o viață descrisă, nimic original sau personal în exprimarea ei, cînd fraze, situații, idei sînt luate din cărți cunoscute și apoi îmbrăcate în forme mai șubrede — ce poate să facă opinia publică decît să treacă volumul la dosar.

Lumea unui poet, așa cum se oglindește în versurile lui,, ar trebui să fie mai mult un templu, monument de o remarcabilă artă arhitectonică în afară, iar înlăuntru cu cîntece pline de armonie. Poetul e profetul, e intermediatorul între noi și lumea transcendentală. Cînd alergăm spre el, trebuie să ne ridice din pulberea vieții zilnice, să ne dea durerilor alinare, virtuții tărie, simțirei priveliști frumoase și luptei îndemn, căci el simte mai mult ca oricine tot ce frămîntă sufletul bietului muritor.

Cine nu are acest dar nu e cleric în templul poeziei și nu ne poate sili să-i păstrăm mult timp numele și să-l pronunțăm cu evlavie.

Cu d. Sabo n-avem să fim mai îngăduitori decît cu alți stihuitori de seama lui. Volume de aceste se citesc destul de ușor, dar n-au nici o misiune și nu servesc la altceva decît

pentru a dovedi că acum meșteșugul de a grăi în vers către multime s-a îmbunătățit considerabil.

Pentru Transilvania îmbunătățirea asta a formei și a limbei înseamnă un mare progres. Dacă d. Sabo, care a învățat carte la străini, scrie în aceeași limbă ca și tovarășii săi în ale poeziei la București și Iași; dacă pe cele vreo nouăzeci de pagini abia s-au strecurat cîteva influențe străine în construcție, este încă o dată dovedit că unitatea noastră culturală progresează și că simțul adevăratei limbi literare a pătruns în toate părțile locuite de români.

Dar mai e ceva. D. Sabo trăiește în Blaj, cuibul vieții clericale în Ardeal. De Blaj se leagă multe glorii, dar pentru poezie înseamnă un punct negru: critica reacționară a lui Grama împotriva lui Eminescu. Evident, poezia erotică nu prea avea ce căuta printre uniforme ale bisericești, sfințite prin instituturile de propagandă catolică! Dar acum, după două decenii, erotismul nu mai constituie o vină. Blajul își are poezii săi, trubaduri ai iubirei. Se plînge și se cîntă, se visează și se blestemă acum și la Blaj. Se scriu poezii și se fac nuvele. Aurel Ciato, Elena Simtion, Al. Ciura și E. Sabo sînt patru condeie tinere, puse în serviciul literaturii fără tendinți religioase; fiecare dintr-înșii e autor de cîte un volum sau de două chiar. Un progres social și acesta! Numai dacă valoarea numiților scriitori ar crește în raport cu bunele lor intenții!

*

Fiind vorba de mișcarea literară din Blaj, nu voi lăsa neamintită la acest loc lucrarea recentă a d-lui Ciura despre Eminescu și Coșbuc. E o teză făcută la Universitate și nu poate fi considerată ca un studiu critic. Cu toate astea însă,, notele comparative despre individualitatea fiecăruia, despre elementul erotic și cel național în poeziile lor sînt caracteristice pentru gîndirea actualei generații tinere din Ardeal. E interesant a vedea punîndu-se chestiunea astfel: „Care e mai mare din acești doi poeți”? . . .

D. Ciura găsește modalitatea de a împăca pe toți, răspunzînd astfel:

„Chiar dacă ei ar fi lucrat în aceeași direcție, cu greu ne-am putea hotărî pentru un răspuns! Ce vom spune însă cînd cărările lor sînt atît de divergente, cînd fiecare în lumea lui osebită produce capodopere? Cine ar putea răspunde de-a dreptul, care poezie e mai bună: *Doina* lui Eminescu sau *Noi vrem pămînt* de Coșbuc? Sînt amîndouă capodopere

în genul lor, dar a le pune alătura la cântar, înseamnă a uita datoria criticului, a ridica un gen literar deasupra celui alt din considerații de natură subiectivă. *Sint amîndouă mari /" ...*

Soluția la care ajunge d. Ciura în cercetarea sa critică va părea desigur naivă în felul cum e exprimată, dar are partea sa de adevăr. În Ardeal e o luptă formală între curentul eminescian și cel determinat de Coșbuc. Poezii tineri sînt robiți de amindoi corifeii și e o plăcere să vezi în volumele mai nouă, alternîndu-se paginile influențate de Eminescu cu cele imitate după Coșbuc. Judecînd după părțile mai reușite și după faptul că poezia lui Coșbuc e mai aproape de sufletul poetului ardelean, nu mai e de mirare dacă scriitorii ardeleni își pun întrebarea „care e mai mare”. Pentru ei ar putea să fie Coșbuc în realitate superior, deoarece e mai înțeles și mai gustat.

O pildă elocventă este d. Sabo. Majoritatea poeziilor lui sînt eminesciene. Versuri întregi, rime de-a gata, forma glosei sînt împrumutate cu mult curaj și cu mult talent de întrebuițare. (Vezi *Sonet*, p- 55, *Lacul*, p. 48 și altele). Și totuși localizările aceste sînt cu totul inferioare singurelor două poezii scrise în genul baladelor lui Coșbuc, anume cele intitulate *Mireasa* și *Zbucium*. Din volumul întreg aproape numai aceste sînt dovezi de talent și merită o specială amintire.

Ambele poezii sunt înrudite ca subiect. E vorba de o fată țărăncă ce se mărită fără voie, silită de părinți, și după logodnă se întâlnește cu întîiul ei iubit, de la care-și ia rămas bun, rugîndu-l să nu-i mai tulbure de-acî înainte viața și să nu-i mai pună cîntea la încercare. E așa de bine prinsă duioșia acestei despărțiri, încît elevul face cînte maestrului:

...Ș-acuma du-te... Soarele-asfințește
Și plugurile vin din arătură
Și-acuma du-te, soarele-asfințește,
Ba nu te duce... stai—mai dă-mi o gură,
Că plugul tatei încă nu sosește.

Cînd îi voi li nevastă legiuită,
Te rog pe tot ce ai mai scump sub soare —
Cînd îi voi fi nevastă legiuită
Mă-nconjură — că dragostea nu moare,
Mi-e frică de păcat și de ispită!

Astfel în *Mireasa*, iar în *Zbucium* o scenă identică:

Mi-ai fost drag, o știe lumea
Ai știut-o doar și tu —
De ți-am fost dragă și ție
Și-ai fi vrut să-ți fiu soție
Să-mi fi spus c-o vorbă numai
Și eu n-aș fi zis că nu.

Dar așa viața întreagă
M-ai ursit să trag în rău
Și să fiu nenorocită...
Nu mă duce în ispită,
Nu-mi fura și pacea casei.
Că te-a bate Dumnezeu.

Și-acum du-te și-mi dă pace,
Taci că nu pot să te-ascult,
M-arde vorba ta ca focul,
Iar că mi-ai mîncat norocul
Cerurile să te ierte,
Că eu te-am iertat de mult.

Că pentru d. Sabo, Coșbuc a fost „mai mare” decît Eminescu rezultă din influența binefăcătoare ce-a avut cel dintîi asupra lui. Iată un motiv care arată tinerilor poeți ardeleni, mai ales celor lipsiți de personalitate, calea pe care trebuie să înainteze pentru ca producțiunile lor să aibă o notă mai locală și, prin urmare, mai firească.

De la Coșbuc ar învăța să mai iasă din lumea lor cu flexiuni subiective și ar vedea cum trebuie să se ferească și de tirade retorice, de cari d. Sabo nu s-a știut lepăda în lunga *Poveste tristă*.

Un nou volum cu mai multe poezii de categoria *Miresei* va putea apoi să asigure și d-lui Sabo un nume de poet.

„ANECDOTELE BOTEZATE
ALE
D-LUI SPERANȚĂ

Noi ardelenii sîntem mai puțin pretențioși pînă și la glume. Rîdem ca niște copii de orice lucru de nimic. în locul umorului subtil, a vorbelor subliniate și cu două înțelesuri, a jocurilor de cuvinte pline adeseori de spirit scăpărător, preferim o cimilitură de la țară, o glumă românească sănătoasă. Și cu toate astea, anecdotele d-lui Speranță nu ne fac nici cald, nici rece. Eu cel puțin nu m-am putut hotărî vreodată să prind inimă, citind volumele acestui autor productiv, care apelează atît de des la epiderma binevoitoare a publicului românesc. Și în categoria mea vor fi mulți, pentru motive foarte ușor de înțeles.

Cu autorii de literatură umoristică lucrurile stau astfel. Sau au un dram de talent original, inventiv și-l manifestă, sau posedă oarecare spirit de imitație a umorului unei pături sociale, a poporului în primul rînd, și se mărginesc la atît.

D. Speranță talent original nu are și nu e nici imitator credincios, literatura făcută de d-sa este, prin urmare, o literatură hibridă, nici artistică, nici populară, ci artificială.

Cineva, Gorun mi se pare, a botezat pe d-l Speranță cu numele Amplificescu. Epitetul e cît se poate de potrivit cu caracterul scrierilor sale. Un singur motiv de haz, o vorbă glumeață din popor, în peana d-sale se face o anecdotă de cîteva pagini.

Românul nu e vorbă lungă de glume. Din două-trei poziții își toarnă șotia pe nerăsuflete. D-l Speranță începe însă totdeauna cu Adam sau, cînd e vorba de vreo iapă furată, cu Eva, și termină cu epoca d-sale. Asta e peltea, e vin botezat cu apă, dar așa fel că nu mai recunoști urma vinului. Și lungimea e un mare cusur, pentru că în gluma populară

fiecare cuvîntul își are locul și cuprinsul său și cine nu prinde acest rost dovedește că nu e artist.

Dar d-l Speranță mai „amplifică” și pe alți scriitori anecdotiști mai vechi și unii chiar mai dibaci, cum e Anton Pann. Finul Pepelei însă era din altă stofă și nu făcea spirit de cabinet. Acela era un adevărat echilibrist în povestirea glumelor, arunca scînteii în toate părțile, întrețesea „proverburile” potrivite cu situația, așa cum învățase el de la Moș Albu. Și, dacă ar fi fost stăpîn pe o limbă mai mlădioasă, nu s-ar fi coborît niciodată în sârbezimi ca d-l Speranță.

A relua subiecte tratate de alții nu constituie o vină literară; dar a le completa pînă la nerecunoaștere, cum e cazul acesta, și a nu prezenta nici un progres este cel puțin inutilă pentru ce noul volum al d-lui Speranță nu înseamnă o îmbogățire a literaturii române.

„Anecdote botezate.

— De ce botezate?

— Dar Ion de ce e Ion? Gheorghe de ce e Gheorghe? Ca să poată înțelege despre cine și despre ce este vorba, oamenii au dat și dau nume oamenilor, lucrurilor etc. Eu am dat nume acestui volum după anecdota ce o are la început!...”

Astfel cuvîntează d-l Speranță în prefața sa, și nu e spiritual deloc, deoarece „anecdota” din fruntea volumului e intitulată *De scăpat*. Dar să ne oprim puțin la această pagină dintîi. Acțiunea anecdotei se petrece pe o rogojină, într-un han din Mizil, și se termină cu un dialog grotesc între hangiu și un hoț:

— „Mă scap”, mai zice hoțu-apoi

Și negustorul iară:

„Ascultă, bade, mă-nțelegi

Și ieși, te rog, afară”.

Iar badea colo, parcă-i surd,

„Mă scap”, mai strigă iară —

Iar negustorul: „mă înțelegi,

Și ieși mai iute-afară!”

Cînd hai deodată în sfîrșit

Și hoțul supărat,

Voind să strige pe femeie

Rostește: „M-am scăpat”.

„Așa? măgar și porc ce ești,

De cînd îți zic mereu să ieși
Și tu acum aice?"...

Orice cetitor va înțelege că această anecdotă care, stînd în fruntea volumului ar fi trebuit să fie ca o fată mare din fruntea unei hore, avea nevoie de-o botezată cu vreun anti-septic, înainte de a trece în mîinile mulțimei. Adevărate glume de „cabinet”, așa cum le face d. Speranță asupra preoților, țiganilor, sfinților și ovreilor săi, spirit culinar și uneori respingător de trivial!

Și nu într-una sau două e astfel, ci în majoritatea anecdotelor, „mănîncă borș” — cum se exprimă d-sa vorbind de „Isus în Capernaum” — și nu o face cu perdea, cu vreo floare de stil, ci *coram publico* povestește de mirosurile ovreiului („Dacă *pute el*, atunci să am eu atîta bine”, p. 29) sau despre o domnișoară care intră la *spițerie* :

— Bună sara.
— Bună sara.
— Domnule, mă rog iertați.
Curățenie ușoară n-ați putea să-mi dați?
— Cum ușoară, domnișoară?
— Domnule, mă rog, aș vrea
Ca să-mi dați ceva, știți, care...
Lesne poate să se ia...
— Așa lucru, domnișoară,
De voiți vă pot căta
Numai dacă vro minută m-așteptați.
— Voi aștepta...

Ați ghicit ce urmează. Spițerul face o glumă mai dihai decît ale d-lui Speranță și-i dă domnișoarei o „curățenie”, fapt eternizat în alte două strofe.

Nu știu prin ce localuri o fi umblat d. Speranță după materialele (era pe aci să zic materiile) sale anecdotice, ceea ce simt însă este că acest volum e la un nivel și mai jos decît anecdotele *pipărate*, *afumate* și cele de *post* și cum se mai numesc frumusețile literare anterioare, străbătute în mulțime. Versificația d-lui S. e tot mai neajutorată, tautologiile tot mai dese, umpluturile ca „unde va”, „cînd va”, „oare cine”, „uite-vezi” și alte puțin geniale trucuri de a provoca hohote de rîs revin în și mai mare dezordine. „Falimentul umorului și al bunului-simț” trebuia să-și boteze volumul, fără multă șovăire.

Anecdotele, prin caracterul lor didactic, prin tendința lor moralizatoare și prin satira ușoară au un rol frumos în educația unui popor, dar pot deveni destul de periculoase pentru gustul unui public neorientat. Cazul din urmă e cu anecdotele d-lui Speranță.

Pătrunzînd în cărțile de școală, în reviste populare ca *Albina* și în ziare cotidiene, glumele aceste iau o întindere dăunătoare misiunii educative ce-o are literatura. Ele falsifică pînă și morala cea mai de jos a poporului și forțează nota pornografică într-un mod unic pînă acum la noi.

DOUĂ CĂRȚI UMORISTICE

<i>T.</i>	<i>Duțu-Duțescu:</i>	<i>„Considerați uni</i>	<i>critice</i>
<i>asupra</i>	<i>poeziei noastre</i>	<i>populare.</i>	<i>Doine</i>
	<i>București, 1003, 1 col,</i>	<i>153 p.</i>	
<i>T h.</i>	<i>D. Speranță:</i>	<i>„Anecdote</i>	<i>pipărate</i>
	<i>București, 1903, 1 voi.,</i>	<i>219 p.</i>	

Una-i făcută să rîzi, dar pretenția stăruitoare a autorului de a fi considerat scriitor umoristic te lasă pe gînduri. Cealaltă e făurită ca să rămîi pe gînduri, dar încăpăținarea autorului de a trece drept scriitor serios te silește să rîzi, uneori cu hohot. Unul vrea să fie satiric, păcălici, celălalt sfîtos și adînc, lucru mare. Atît de deosebite ca tendință, cărțile astea îți lasă totuși aceeași impresie.

Dar mai au ceva comun. D-l Speranță, ca și d-l Duțescu, vrea să întrețină oarecari raporturi ... științifico-literare cu folclorul. Unul, vrînd să imite literatura populară, o strică; altul, vrînd s-o refacă după inspirația sa, o drege în rău. Amîndoi sînt niște meșteri-strică fără doar și poate.

Să-i luăm pe rînd.

D-l Duțescu are ce are cu lăutarii, din pricină că baragladinele astea nu cîntă doinele ca prin partea locului, adecă prin ținutul Argeșului, de unde își trage d-sa originea. Toată cartea d-sale nu este decît o ceartă — polemică literară, chipurile — cu nenorociții de țigani, o polemică uneori atît de violentă, încît ți s-ar părea că, după cuvintele de ocară, autorului nu-i mai rămîne altceva de făcut decît să pună mîna pe vioara faraonului și să-l trăsnească în cap.

— Zi, mă, cum îți fluier eu, că de nu...

Și-apoi îi fluieră. Și fluieratul d-lui Duțescu se cheamă „realcătuirea unei viețe românești cu graiul”, cu cîntecul, cu danturile și cu tot ce este al nostru și numai al nostru, și pornește din sentimentul dumnezeiesc al iubirei de patrie”. D-sa fluieră „din punctul de vedere al studierii psihologiei săteanului român” și e dispus a crede că va servi astfel „filosofia specială a neamului nostru”. Și-i trage romanică cu „filosofia”, cu „psihologia” și cu „reconstituirea”, de-i merg

fulgii bietului țigan, iar cînd ai crede că l-a dat gata, termină cu un apel disperat către neamul întreg:

„La lucru — totul nu e pierdut!”

Dar neamul știe că nu e pierdut nimic și, privind liniștit la cea mai nouă țiganiadă, face haz de vorbele mari ale eroului român, scăpate în toiul încăierării cu ceata de lăutari.

Dar e amuzantă cartea d-lui Duțu și din multe alte cauze.

- 1) D. Duțu scrie despre doină și nu cunoaște decît două colecții de folclor: pe a Ministerului de Culte, pe care o analizează, și pe a lui G. Dem. Teodorescu; amintește în treacăt pe Alecsandri; restul nu există pentru d-sa, căci de-ar exista, s-ar fi folosit cel puțin de întiile „doine” din colecția Bibicescu.
- 2) D-l Duțu numește pe țigani „păstrători ai tezaurului de bogăție populară mai în toate țările locuite de români” și nu știe că în Ardeal, Banat, Maramureș, Bucovina, Macedonia și într-alte părți, țigani n-au nici cel mai mic rol în păstrarea și propagarea poeziilor populare și că nici una din colecțiile acestor regiuni nu conțin adausuri sau influențe țigănești.
- 3) Același d. Duțu nu știe nimic despre o migrațiune a doinelor dintr-o provincie într-alta, dintr-un sat într-altul, despre procesul fatal de evoluție sau de tocire a cîntecului, proces din care rezultă zecile de variante ce servesc material admirabil pentru studii comparative și filologice.
- 4) Tot d-sa nu admite că datoria culegătorului este „numai să reproducă ca un fonograf fără nici un fel de discernămînt tot ce aude”, pe cînd datoria d-sale era să admită și să ne dispenseze de orice „discernămînt” propriu al d-sale. Astfel era în rînd cu oamenii de știință, și ce frumos i-ar mai fi stat d-lui Duțu alătura de Grimm! 5) D. autor reconstituie textele — „po-doabele de gîndire românească”. Și unde poporul întrebunțează înjurătura „în bot”, d-sa crede că e mai cu gust „în cruce” sau „în lege”, zice că așa a trebuit să fie întiași dată. Iar de se nimerește ca într-altă poezie să găsească într-adevăr „în lege” sau „în cruce”, e mîndru că a descoperit în aceeași carte confirmarea ingenioaselor sale conjecturi și exclamă triumfînd: *quod erat demenstrandum!* (p. 68, nota).
- 6) Fiul neamului românesc și în special al Argeșului stabilește următoarele însușiri trebuitoare oricărui folclorist român: a) „Să fie român”(de pildă, Cîrțan); b) „Să știe carte” (desigur, știe și Cîrțan); c) „Să aibă predispoziția specială a românului sătean, adică dragostea eternă pentru cîntecul românesc” (Cîrțan cîntă etern din fluier); d) „Să aibă talent” (talent de a se certa cu țigani?); e) „Să fie născut la țară” (este și

Cîrțan!). O fi avînd d. Duțu toate calitățile astea, dar cel puțin un milion de români le mai posedă. Deci un milion de folcloriști români!... Nici picior de lăutar n-are să mai rămînă, de vor fi toți furioși ca autorul.

Uite, minuni de acestea se fac în cartea d-lui Duțu și d-sa le-a botezat „considerațiuni critice”, deși nu sînt decît considerațiuni glumețe¹, iar adevăratele considerațiuni — pentru cititorii serioși — îi lipsesc cu totul.

Dar prea destul cu d-sa. Poate pentru a-mi înlesni trecerea la tovarășul d-sale în folcloristica română, d-l Duțu scrie (p. 82):

„Din păcate, în vremea din urmă, au apărut în publicistica românească așa-ziii *continuatori ai firului poporan* (citiți bine: continuatori ai firului poporan!) și spre a-și exhiba mai în lumină *nevrednicia artistică, n-au găsit altceva mai bun de făcut decît să amplifice și să lungească scurtele și plinele de duh mărgăritare de proză umoristică, dîndu-le forma unor adevăratele peltele, demne de cel mai prima rahagiu din ulițele Stambulului*”.

Cam aspru, dar merge. Aluzia e făcută evident la anecdotele mai nouă ale d-lui Speranță și, dacă d-sa se crede nedreptățit, n-are decît să-i răspundă în vreo anecdotă populară, pipărată și afumată, despre *Țiganul și doina...*

Abia au trecut cîteva săptămîni și d-l Speranță se prezintă cu un regiment de țigani, ovrei, ploșnițe, popi, bulgari și alte dobitoace, pe cari le-a adunat „cumva”, de pe „undeva” și le-a prelucrat „pe cit se spune” în anecdote. Sînt vechile noastre cunoștințe din edițiile anterioare, dar mai îmbătrînite, mai năpîrlite. Țiganii n-au haz nici cit d-l Duțescu; bețiile popilor ni se par tendențioase și, chiar altfel fiind, nu e nici un moment glumeț în descrierea lor; ovreii s-au făcut mai cinstiți. Peste duhul popoarelor d-lui Speranță a căzut brumă groasă.

Cînd nu mai merge cu spiritul — și n-a prea mers la d-l Speranță niciodată — omul forțează, drege, face și sau recurge la obscenități, sau spune platitudini. *Anecdotele afumate*, de cari am vorbit, conțineau obscenități senile *ad usum Delphini*, iar actualul volum e și mai gol în idei. Cele mai multe

¹ în unele locuri autorul glumește și intenționat. Aici e la culme. De pildă. „D-l Kamadeva să ne mai slăbească cu dragostea” (p. 68), sau: „Datoria d-lui Constantinescu era să șteargă din tabletele memoriei sale — ca un alt Hamlet — acest cîntec” (p. 72).

sînt la nivelul anecdotei *Țigara, chibritul și mersi*, în care un țăran explică astfel cuvîntul *mierțoi* (mersi):

Că merțoi la ciocoi,
Este cum am zice noi:
Fii al naibei procopsit
Ori: să fii afurisit,
Și mai cile: mii și mii,
Fii al dracului să fii!
Și cum zicem noi ades...
— Ei, atunci am înțeles.

„Mierțoi” de explicație, dar totuși mi se pare riscat să dăm copiilor de școală asemenea glume de citit. Va fi mai bună poate următoarea, *Ce vrea copilul*:

Ce-ai vrea să-ți faci mama
Ca să-ți placă? Bunăoară,
Ai voi să-ți faci mama
Frățior sau surioară?
— Ba eu, uite, zice dînsul,
Dacă poți pe după prinz,
Te reg, mamă, fă-mi un mînz...

Ba nu zău, nu e d-l Speranță Esop al românilor? Stăm bine cu literatura umoristică!

HARALAMB G. LECGA: „OCTAVA”

București, 1904, 1 br., 52 pag.

Modernii noștri să n-aibă nici o teamă: muza de la oraș n-a murit încă! Gonită de crainicii muzei de la țară, se refugiase numai într-o stradă mai la adăpostul soarelui, într-un palat mai sărăcăcios. Dar a continuat și acolo să cultive moravurile decoltate și să-nșire rime ușoare, și iat-o iarăși la lumina zilei, trecînd fudulă într-un echipaj de gală pe dinaintea noastră. E palidă ca moartea, tușește a ftizie și totuși e gătită și împopoțonată cu flori ca o brezaie și-n jurul ei e parfum de tuberoze și de liliac.

Apropie-se cine pofteste! Cînd o vezi așa de dezvlăguită, o lași să treacă și ai senzația că nu muza, ci vreo stafie vestitoare de boală sade în faeton.

Mă rog, ce-mi folosesc ochiului ademenitoare „18 ilustrațiuni, 14 refăcute, 16 imaginate și 41 după natură” din broșura de o decadentă eleganță a d-lui Haralamb G. Lecca, dacă mintea și simțul estetic trebuie să se revolte în contra „Messalinei”, ce tronează în mijlocul lor:

Cu șofran ș-aprinde ochii, sub perucă aur mat
își ascunde părul negru și pe dată ce-a-nnoptat,
Pleacă să-și prostitueze sinul, pîntecele, gura
La Subura.

Cînd apare-n lupanarul mizerabil luminat,
Ia o cupă, bea... și-o sparge, încruntînd căutătura,
în obrazul unui tînăr își imprim' apoi dantura,
După ce-i silabisește un cuvînt nerușinat,

Lacomii, fuga dau întruna din celulele vecine
Pe covoare murdărite, trup la trup se tăvălesc:
El mușcînd-o, nu mai simte că arterele-i plesnesc;

Ea-n acces de isterie, e aproape să leșine,
Toată cartea deprăvărei o citesc și-o recitesc
Pînă se trezesc cu lampa stinsă... stinsă de rușine.

.. Și asta e muza cea mult lăudată a poeziei de capitală, a poeziei sociale de actualitate, a viitorului? .. Castelane, din strada tănuită, de la palatul ascuns al muzei tale: deschide-i poarta să vie acasă, aprinde-i o luminare de ceară la căpătii, așterne-i crizanteme pe pragul peste care pășește desfrîul. E bolnavă și tînjește greu stăpîna istovită a visurilor tale!

Odinioară d. Hasdeu a binevoit să hirotonisească pe d. Lecca de preot în templul poeziei române. Și, trimițîndu-l să vestească cuvîntul frumosului, i-a dat trei sfaturi bătrînești, așa cum se dă fiului de-mpărat cînd pleacă să caute pe Ileana Cosînzeana. L-a îndemnat să nu se abată niciodată din calea „idealurilor înalte”, a „pornirilor generoase” și a „avînturilor sublime”...

Mari și frumoase cuvinte! Dar mici și urite au fost efectele lor asupra poetului. E atîta toamnă și paloare, atîta oboseală și descompunere și un atît de sterp amor în poeziile lui Lecca, în octava acestei claviaturi poetice, încît îndrumările magului de la Cîmpina, ale criticului ce se solidarizase cu concepțiile de estetică eterică sună astăzi ca o ironie crudă, în schimb a urmat o cădere, nu în „bulhacul pesimismului”, cum îi era teamă d-lui Hasdeu, ci al impresionismului realist de cea mai crasă specie.

Poetul are dreptate:

Și parfumul de petunii
Se preface-n clorofom...

în șirul măricel de sonete — o formă atît de potrivită pentru fixarea unor situații din natură și a stărilor sufletești momentane — d. Lecca tratează deosebite subiecte erotice de genul francez cel mai nou. Acest gen cultivă cu predilecție amorul liber, în ultima fază a evoluțiunii sale, cu înțelesul de pasiune ajunsă la extrema margine a Orgiei. Poetul nostru, socotind literatura nu ca un „product al solului românesc”, ci ca un cîmp de experiență pentru toate plantele exotice, își încearcă norocul și cu buruiana asta. Și rezultatul? Tipul Messalinei, figuri de ftiziei ce se sting „în noaptea primului

amor", călugări născuți prin forceps, femei osîndite de a nu mai putea fi nici mame, nici soții:

.. • Fiindcă-n tine toate simțurile tac,
Ți-ai udat tulpina vieții cu minciuni otrăvitoare:
Te-a tirit destrăbălarea în adinca ei vuitoare,
Ți-ai infipt în carne virful, cu altoi, al unui ac.

Aceste „avînturi sublime” și „porniri generoase” de adevărat poet (observați și finețea din șirul din urmă!) își ating apogeul în tipul ultramodern al perversității sexuale, luat direct de la francezi și intrupat în poezia *Ella*:

Sint femeie și mă arde dorul de-a fi și bărbat,
Să mă-mpart în două: corpul de amantă senzuală
Să mi-l las s-adoarmă leneș pe dantelele din pat
Iar cu sufletul — sub forma, sub figura ideală

A cutărui om, pe care de copilă l-am visat,
Binișor de mine însumi să m-apropii, să-i zic scoală
Tremurului meu în simțuri, s-aud tîmplele cum bat
Și să mă iubesc nebună, sărutîndu-mi carnea goală

Și cînd ar veni secunda, clipa, fulgerul acela
De plăcere care parcă te trăznește, într-atît
De puternic să-mi înlănțui brațele de după gît
încît viața să-mi înghețe...

E proză abjectă în întreaga expunere a acestui contrast, iar tendința de a îmbrățișa probleme din domeniul sensibilității de natură patologică ușor poate să-l expună pe autor la bănuieli diferite, între cari cea dintîi e lipsa totală de originalitate. D. Lecca n-a avut nici pînă acum reputația de scriitor original și sincer. Poezii ca *Ella* — în modă în Paris — îl pun în șirul celor mai stăruiitori franțuzomani și nimeni nu va putea să-i recunoască un merit literar în priceperea de-a versifica subiecte cari n-au nici măcar însușirea de-a fi plătuite de el.

Lăsînd asemenea îndeletniciri pe seama decadenților și renunțînd la ideea că orice scriitor cu cultură apuseană trebuie să importeze tot ce e mai extravagant în străinătate,, d. Lecca ar putea să ne dea și pagini literare fără să corupă gustul estetic, pe care atîția alții se trudesec să-l menție. Mai multe poezii de duioșia celor două *Scrisori* și paste de ca *Nunta-*

; (care nu se poate asemana cu *Nunta in codru* a originalului de Coșbuc) sînt deosebiri plăcute, prin simplitatea lor, față de *noroii* celorlalte.

! |
i în sfîrșit, d. Lecca e artist rafinat, o calitate ce nu i se poate tăgădui. Acum se afirmă și ca desenator subtil. Dacă
' 1
§ Însă nu și-ar pune arta în serviciul vînătoarei de efecte și nu
i și-ar prostitua-o (ca să întrebunțez un termen de-al d-sale)
ț- atît de des, activitatea sa ar întîmpina mai multă și mai sinceră încurajare.

! '
- Nu motive de morală socială ne fac să ne ridicăm cu toată
s sinceritatea împotriva unei asemenea porniri. N-am avut
i niciodată pretenția de a cere poezilor opere cu scopuri moralizatoare. Dimpotrivă, credem necesară cea mai intimă legătură între artă și viață. Cînd însă scriitorul vrea să ridice urîtul, scîrbosul și' prostituția la valoarea subiectelor celor mai demne de condeiul său, cînd chiar și în prelucrarea unor motive lubrice e grosolan și primitiv, nu putem să ne facem mari iluzii de talentul său. Și așa stăm cu d-l Lecca, începînd cu „cadavericul profil” al *Lollei* din *Prima* pînă la *Ella* din *Octava*.

|
Și iarăși nu ca franțuzofobi regretăm influența faimosului *genre rosse* asupra d-lui Lecca. Nici nu putem condamna din principiu orice influență franceză. De ce ni se aduce această continuă și ciudată învinuire, că nu cunoaștem literatura franceză și' nu sintem în stare a-i aprecia binefacerile, cînd noi nu condamnăm decît imitația servilă a părții celei mai puțin rezistente criticei din literatura poporului francez. Binefaceri?
•O, dacă d-nii Lecca și Macedonski, acești francezomani de pur-sînge sînt roadele ce ne-a hărăzit literatura franceză mai nouă, mă lipsesc cu totul, și cu mine desigur alți mulți, de așa binefaceri!

!
„Pămînt rebel, iată copiii tăi!” voi zice și eu ca Eminescu undeva și lăsînd la o parte pe toți acești... *nasticheur-j* — le zice, mi se pare, cu un termen francez — mă voi îndrepta iarăși spre Costache Negruzzi, traducătorul baladelor lui V. Hugo și spre elegantul meu Alecsandri, bun cunoscător al comediei franceze și voi rămînea în convingerea că nu împrumutînd răul și extravagantul ne arătăm simpatia față de un popor străin, nici nu ajungem astfel folositori literaturii noastre.

E un capriciu al sorții ca de capitala Ungariei, locul unde s-au făurit atâtea planuri de înăbușire a culturii noastre, să se lege totuși numele unor opere și reviste literare române, cu rostul și însemnătatea lor pentru timpul în care au fost scrise. Nimic n-a putut să împiedice ca la anumite intervaluri, alătura de cenzor și de procurorul atotputernic și pînditor, poetul român să-și țese visul de mărire, tînărul istoric să reconstruie din slovele răvășite trecutul glorios, iar novelistul să-și potrivească fraza armonioasă după graiul părinților țărani.

Stările politice din ce în ce mai excepționale te fac să consideri o revistă românească apărută aici drept un steguleț alb, împlîntat de o mîină îndrăzneată într-o tabără dușmană, sau o fată sfioasă și nevinovată, rătăcită într-un codru și cu viața în primejdie.

Își au însă îndreptățirile lor și aparițiile astea. Capitala este oglinda țării întregi. Aici e Parlamentul, aici Universitatea, cari atrag prin forța împrejurărilor elementele cele mai bune ale naționalităților. Și toate eforturile de a înlătura din conștiința cetățenilor ideea că superbul oraș de pe malurile Dunărei albastre aparține tuturor, fără deosebire de neam, sînt zadarnice. Prigoniții se simt totuși stăpîni și se leagă-n iluzii, cîntînd și muncind măcar în vreun colț de cafea și de tipografie, dacă nu pot cu fruntea senină și la lumina zilei.

Dar atît. De-aici pînă la o serioasă mișcare culturală e o distanță mare. Chiar schimbîndu-se stările de astăzi, Budapesta nu este indicată a fi centru literar românesc. Vecinie se va resimți urma influenței străine și lipsa școalei române.

Astăzi sîntem cu toții în clar asupra centrului... și tot ce se ivește pe la periferii nu mai are decît un caracter efemer,

sau izolat, puțind cel mult să ne semnaleze cîteva talente, a căror dezvoltare deplină, rămînînd la periferie, este aproape cu neputință.

*

Întîia revistă tipărită la Budapesta a fost *Biblioteca românească întocmită în 12 părți* a istețului editor și răspînditor de cărți Zaharie Carcalechi. Revista a început să apară la 1821 și s-a tipărit complet la 1834, în acea faimoasă „Crăiască tipografie” din Buda, la care fuseseră corectori și „a cărților revizori” oameni luminați ca Samuil Klein, Șincai, Maior și Teodorovici.

Biblioteca apăruse la sfîrșitul epocii de glorie a literaturii noastre istorice. Colaboratorul ei principal era „preaînvățatul și învăpăiatul de luminarea neamului nostru, Damaschin Bojincă”, un epigon al marilor istorici. Și tot cuprinsul celor 12 fascicule vibrează de căldura iubirei de neam și de adorația trecutului.

Pe-atunci era o viață românească destul de vie în capitala Ungariei. Colonia macedo-română își păstrase încă naționalitatea. Femeile iomâne se organizaseră chiar în societate. Tipografia atrăgea interesul puținilor scriitori din provincie. Calendarul din Buda circula prin toate familiile și dezvoltă gustul de citit. O revistă, prin urmare, era bine venită.

Scopul revistei lui Carcalechi era de a deștepta dragoste pentru limba românească. Tînărul român Emanoil Gojdu, căruia soarta i-a rezervat mai tîrziu un rol măreț în analele culturii române de peste munți, a formulat tendința asta într-o scrisoare de rugăciune adresată „străluciților boieri ai nației românești și a Moldovei”, spunînd cuvinte frumoase ca cele ce urmează:

„... Și numai acesta este cel mai de căpetenie al meu scop, iubită nație, a ațîța în voi, vrednicilor strănepoți ai vestiților romani, cari pre țiiitoarele în multe sute de ani ticăloase necazuri eroicește le-ați învins, a deștepta, zic, o *îmboldire de bine aducătoare și un foc sfînt patrioticesc către limba noastră cea mumească*.

• în toate părțile geme sufletul neamului nostru într-un întunec înfiorător. *Tristă dormitare a cutropit înaltele românești talente*. . . Și cînd toți ceilalți credincioși fii ai neamului roman, adecă frîncii, italianii și spânii înfloresc, numai noi românii, pe cari Roma în cel mai călduros al său sîn ne-a purtat, numai noi să gemem în deseale mărăcini a întune-

recului? Ci numai acum, acum începe groaznica noapte a se despica, înfiorata a oarbei neștiință întunecime a se răsipi și cu zburătoare săgeți se arată printre raze lucitoare săpatul mormint al neamului românesc. Acolo, în acea groapă, prin care prin negrijirea cultivării de limba sa și-au gătit-o, acolo dimpreună cu limba va putrezi sufletul și estimea neamului, dacă acum, când se poate, nu se va încunjura lenevirea..."

Afară de articole istorice, scrise, ca și fragmentul citat, în vigoarea limbă a lui Petru Maior, se mai publică proză distractivă și informații, iar poezia e din cale-afară slab reprezentată prin strofe originale de următoarea stângăcie:

...Va veni un ceas odată
 Ca să pot a-ți arăta
 Că te-am iubit din durere,
 Dar te rog nu mă uita.
 Orișiunde de vei merge,
 Orișice de vei afla,
 Socotește că-ți sunt slugă,
 Dar te rog nu mă uita.
 Și la iad și orișiunde
 Voi striga fără-a-nceta
 Că tu ești amorul meu,
 Dar te rog nu mă uita...

„Bine-înțeleptul și văzutul domn" Zaharie Carcalechi era într-adevăr un iscusit „verlegher" și se pricepea a da revistei o răspîndire deosebită, în Ardeal și în Țara Românească.

Patru decenii în urmă. Ungaria a trecut prin zguduirea puternică a revoluției. Multele prefaceri au schimbat cu totul fizionomia vieții sociale și la români. Politica e mai organizată și reprezentată prin un șir de luptători activi, ieșiți din scoale românești și germane. Pesta este iarăși un mic centru al românilor.

La 1861 apare *Gura satului* și la 1865 *Familia* d-lui Iosif Vulcan. Tot atunci, bărbații politici Sigismund Pop și Al. Roman pe de-o parte, și Vincentie Babeș pe de alta, scot zia-rele politice *Concordia* și *Albina*. E epoca cu vederi mai largi a lui Francisc Deak, singura epocă în care avinturile erau mai

Vezi pe larg *Istoria literaturii...* de N. Iorga, II, p. 326 sq.

| * puțin urmărite, deputații Gojdu, Babeș, Aloisie Vlad, Popa
 j , și alții erau înconjurați de cete de tineri cari, prin versuri
 I ' șchioape, admirau pe fruntașii luptători:

t țf Bărbați cu animi nobili, cu spirte eroine
 Ce soarta vă chemase la luptă să ieșiți,
 Națiunea vă trimite în orele-i senine
 Cununa de merite, etern să străluciți. .

^ H Se făcea multă politică și multă literatură în cele patru
 I * ziare din Budapesta, literatura însă mai totdeauna la un nivel
 I § cu mult inferior politiceii.

Dintre toate, viața cea mai lungă, continuată pînă în ziua
 I ** de astăzi, a avut-o *Familia*. Caracterul enciclopedic, împăr-
 j țirea variată a materiei, biografiile și ilustrațiile și, în special,
 micile cochetării cu sexul frumos, au dat acestei reviste o
 înfățișare nouă. A fost așa-zicînd întîia revistă modernă a
 românilor din Ungaria. Modernismul ăsta însă poate fi luat
 I ... și înțeles rău, deoarece a dispărut totodată și puterea în
 ' expresie. In locul paginilor de forța pasagiului citat din Gojdu,
 citim acum o limbă cu urme cipariene:

„Despre omoare. Amoarea e o poezie individuale și toate
 \ cele se s-au scris despre ea pînă acum sînt adevăruri și neade-
 \ văruri. Amoarea fără încredere constante nu se poate întipui"
 etc, etc.

Cu încetul dispăre și interesul pentru istorie. Locul ches-
 I tiunilor de limbă îl ocupă încercări nuvelistice și poetice sub
 | V influența lui Bolintineanu, Grandea și Tăutu, poezii cei mai
 5 mult reproduși și popularizați prin *Familia*. Un fel de pseudo-
 romantism își face drum în stratul tuturor tinerilor poeți,,
 dintre cari cel mai de seamă, Iulian Grozescu, găsea uneori
 accente mai simpatice prin tonul popular imitat, ca în *Balada*.
Ilenei, cu următoarea strofă la început:

Sus la ceruri, pe sub nori
 Zboar-o ccală de cucori...
 Pe poiana cea cu flori
 Dimineața de cu zori
 Merge-o ceată de feciori
 La moara Ilenei...

Afară de poezii transcarpatini, scriitorii de la *Familia*-
 cunosc bine pe Heine, care le servește de corectiv în alcătuirea
 formei. în curînd descoperă tezaurul literaturii populare..

căci părintele Marian de la Suceava și Atanasie Marienescu <ie la Oradea își publică aici întâile lor balade și colinzi din popor.

în anul al doilea, cititorii revistei budapestane au fost surprinși de următoarea poezie:

Dj-aș avea și eu o floare
Mîndră, dulce, răpitoare
Ca și florile din mai,
Fiice dulci a unui plai.
Plai rîzînd cu iarbă verde
Ce se leagănă, se pierde
Undoind încetișor
Șoptind șoapte de amor..

în josul poeziei era semnat, pentru întâiași dată, Mihail Eminescu, luceafărul de mai tîrziu al literaturii române și într-o notă, redacția s-a grăbit cu drept cuvînt să adauge: „Cu bucurie deschidem coloanele foei noastre acestui june •numai de 16 ani, care, cu primele sale încercări trâmise nouă, ne-a surprins plăcut”.

Iată formate limitele în cari *Familia* și-a continuat și mai tîrziu existența, fără a se ridica sau coborî: cu reproduceri, cu poezioare lirice, nuvele și încercări dramatice, cu mici articole sociale și informațiuni literare — tot materie ce nu periclitează gustul cititorului.

Alte patru decenii. în Pesta nici umbră de viață politică sau socială a românilor. Ziarele s-au stins. *Familia* continuă să apară cu aceeași pedantă regularitate, dar în Oradea Mare. Nici un semn de cultură română, căci, afară de studenți, abia cîteva familii de funcționari reprezintă elementul român în capitală. Toată colonia macedo-română ce ne-a dat pe Șaguna s-a maghiarizat și-n biserica românească de odinioară, părintele Mumu, tatăl poetului, servește liturghia în limba grecească pentru un pumn de greci, rămași credincioși patriei tor. Numai în localul unei societăți studențești mai pîlpîie focul limbei române. Aici, în jurul unei biblioteci sărăcăcioase, tineri cu capete neliniștite, cu inimi pline de frumoase porniri, se adună și discută posibilitatea înființării unui nou •organ de publicitate în Budapesta. Și iată o nouă tipografie românească, cu firma îndrăzneată „Poporul român”, cu un ziar popular purtînd aceeași numire și cu o revistă literară de

o înfățișare cu totul modernă: *Luceafărul*. Ba ei au început să dea la iveală și mici cărțuții de coprins instructiv și numai Spiritul întreprinzător al bătrînului Carcalechi le lipsește pentru ca să fie mai cunoscuți și aici.

Trei reviste la trei generații!

Nimic nu probează mai bine fazele culturii unui popor, nimic nu arată mai lămurit procesul limbei, fluctuația ideilor sociale și a formei. Generația de astăzi, cum se manifestă în coloanele noii reviste, împreună cu convingerea caldă și vigoarea generației de la 1821 cu impresionismul și sensibilitatea celeia de la 1861 — 1865, mai adăogînd însă de la sine mult simț pentru limba literară și îndeosebi simț artistic, ce lipsea cu desăvîrșire generației precedente.

Ce deosebire între „dar te rog nu mă uita” de la 1821, sau „dar de vrei să-mi faci onoare, dă-mi un dulce sărutat”, cum clnta d-l Vulcan la 1865, și între glasul simplu și curat în care tinerii de astăzi povestesc cititorilor „jalea întristatului Ardeal” !

Cine mai e convins de spusele unora, că natura aspră a românului ardelean nu evoluează și că îi lipsesc facultățile de a pătrunde în tainele și subtilitățile artei, să răsfoiască numerele apărute ale *Luceafărului* și va dobîndi o credință mai bună. în multele versuri lirice (cele de Oct. Goga), în proza studențească (de Al. Ciura) și în ilustrațiile originale, unde acești tineri caută să exprime poezia — multă-putină cît o mai pot simți — din jurul lor și să-i imprime caracterul local, e finețe și îndemînare destulă, încît trebuie să se convingă și să se bucure orișicine de progresul lent, dar totuși sigur, ce se realizează și în direcția cea mai atacată de esteții noștri nesățioși.

în special Octavian Goga (iscălește și N. Otavă) este un talent real. Printre scriitorii de versuri, apărui în cei trei ani din urmă, Goga este singurul „cîntăreț de bună speranță”. El a învățat foarte mult de la Iosif și aduce notă nouă, cu momente duioase și puternice din liniștea casei preoțești din Ardeal.

Dacă azi-mîine, din lipsă de viață românească în capitala Ungariei și de lipsă de sprijin, revista își va închide coloanele, îi va rămîne totuși meritul de a fi avut grupați în jurul său cîteva tineri cu frumoase însușiri, a căror muncă poate servi ca dovadă de avîntul ce-l ia cultura românească peste munți și de buna sa direcție, cu toate piedicile naturale și artificiale de care se izbește.

ANONIMUL

Alătura de mine, într-o stradă ferită a Bucureștilor, stătea acum câțiva ani un om bătut de soartă. Avusese odată rol în mișcările sociale: cuvîntul lui era citit în ziarele de partid. Ispitindu-l însă viața, cu ale ei farmece vremelnice, se coborise la mijloace josnice; își pingărise cinstea numelui. Pedepsit de lege, își ispăși apoi păcatul și se întoarse, gîrbov și albit, în căscioara unde găsi o femeie necinstită și doi copii rahitici. Aici trăia acum într-o izolare desăvîrșită, ca orice om izgonit din societate, ca orice proscris.

De după uluci urmăream zilnic epilogul acestei tragedii. Vedeam figura vinovatului tot mai dîrză, privirile tot mai fulgerătoare. În loc de căință, fața lui exprima ură și răzbu-nare. Copilașii fugeau de el ca de un ciumat și cînd, noaptea tîrziu, soția, lui, mama nevrednică, se întorcea acasă, vino-vatul plîngea cu hohot, ca un nebun furios.

Deodată apărură cîteva figuri nouă pe scena din curtea vecinului meu. În amurgul fiecărei seri, cîteva tineri gazetari se strecurară la frunțașul de odinioară. Ore întregi șopteau și scriau la mescioara de sub salcîmul din fundul curței. Osînditul, în capul lor, gesticula nervos, demonstra cu glas înalt, pururea ironic și dicta fiecăruia.

Reînviase în el apostolul.

Niciodată ceva mai cinic, mai pervers ca gîndire nu mi-a fost dat să aud. Un suflet bolnav și căzut, o minte neliniștită și dezechilibrată trimitea societății cele mai veninoase săgeți. Vorbea de egala îndreptățire a femeii, el care gemea sub greutatea necinstei soției sale. Cereea morală politică și socială, el, pilda vie a imoralității. Se ridica împotriva tronului și a guvernului; contesta caractere; ridiculiza legi și moravuri publice. Cuvintele „drept”, „moral”, „cinstit”, și „frumos” nu mai sfîrșeau. Iar a doua zi apăreau în anumite ziare, la rubricile satirice și cele moralizatoare, articole scurte, anonime, de critică socială, și chiar literară, purtînd stigmatul gîndirii vecinului meu...

Anul trecut, „apostolul” a murit și, dacă nu mă înșel, abia o gazetă a adus vestea laconică a morții lui.

*

Adeseori, citind articolele anonime din ziare și reviste, în care vecinie se acuză, se lovește și se rîde cu risul dez-mățat al femeii de stradă, mă gîndesc la mescioara de sub salcîm, la acele figuri sumbre de ziarîști, cari veneau ca la o conspirație să soarbă cuvîntul otrăvit de pe buzele proscrisului. Spiritul acestuia pare că se răsfață în toate. Nimic nu mă împiedică a bănui în fiecare autor mascat o victimă, un om nenorocit, pe care motive de ordin social îl opresc a-și lua răspunderea scriselor sale.

Desigur nu e mare bravură a se iscăli în josul unui șir de păreri. Publicarea numelui își are și ea părțile contestabile. Cîte ambițiuni, cîte planuri de mărire și noroc nu se leagă de „lansarea” numelui. Naivul se îmbată de vraja ființei sale, ambițiosul vînează popularitate, puternicul își asigură cu patimă, pentru prezent și viitor, paternitatea fiecărei idei, fiecărei notițe, fiecărui cuvînt.

Dar în orice timp și în orice condiție numele e o barieră, o restricțiune a libertății cuvîntului, un paznic al demnității. Naivul devine pe nesimțite un inofensiv, popularitatea ambițiosului dispăre repede, iar șarlatanul și fanfaronul este demascat și nu rămîne decît ce e veritabil.

Haina anonimatului însă e largă și încape pe toți, de la cel mai modest muncitor, pînă la cel mai îndrăzneț aventurier. Cum însă caracterul unei mișcări culturale și politice, sau chiar al unei epoce, n-a fost imprimat niciodată de un anonim, e natural ca majoritatea celor ascunși să aparțină acelor ființe mlădioase cari, neavînd un caracter propriu și avînd convingerea de a nu putea fi folositori lucrînd la lumina zilei, preferă taina și scutul anonimatului. Aici sînt la largul lor; zilnic pot să se schimbe, ca niște bravi și cumiți cameleoni; pot fi unelte vile ce se furișează pe la toate ziarele, scriind într-unui și combătîndu-se singuri într-altul, pururea intriganți și pururea triumfători, căci, neavînd ce, ei nu pierd nimic. În cazul cel mai bun rolul anonimului e acela de polițist secret, de cățel adulmecător, de denunciant — o meserie utilă și asta, dar odioasă chiar cînd e practică în conștiință.

Sînt așa de multe și diferite categoriile acestor aparițiuni ale presei, încît pentru a le caracteriza, numai după semnele pe cari le-am urmărit în anul din urmă, aș putea scrie o carte voluminoasă.

Voi trece în revistă numai cîteva figuri notorice.

Unii din ceata lor îți atrag atenția prin tonul patetic. Sînt Don Quichoții cari vorbesc de-a călare, cu fraze umflate, în numele unor idealuri mari și sfinte. Din înălțimea lor nebuloasă aruncă fulgere asupra lumii, întroienită în păcate. Reformatori maniaci și moralști intransigenți, ei îți vorbesc mereu de o decadență complectă, încît s-ar părea că Anti-christ e la poartă.

„Priviți astăzi starea sufletească a neamului nostru — scrie un anonim patetic din *Cronica* (6 ian. 1903). Vulgul, majoritatea deplorabilă, trăiește aproape inconștient de cele spirituale, de *nevoia frumosului* în formă și fond. Pătura suprapusă, compusă în majoritate din elemente pervertite (!) la străinism, pe cari nu-l pricep, suferă de *imbecilitatea semitullurei*, cea mai periculoasă însușire omenească și peste tot și peste toate planează *mocirla prostituției*. Prostituția în politică (cea mai mare prostituată modernă română), prostituție în lupta pentru trai, prostituție în familia noastră morală. Totul, ca să se ridice, trebuie să se prostitueze și astfel, ca un semn al timpului, avem de înregistrat și *prostituția literară*.”

Autorul nu iscălește și nu intră în amănunte pentru a dovedi cu fapte. Cuvintele sînt lipsite astfel de autoritatea pe care le-ar da-o răspunderea morală a unui nume cunoscut. Cititorul poate să vadă în autor un moralist delirant sau un comediant, care însuși contribuie zilnic și cu meșteșug la acea generală prostituție, de care se alarmează.

Anonimul cel mai cunoscut însă este tipul lui Zoi.

Zoilul român este cea mai deplorabilă făptură din specia anonimilor. El este ignorantul fără scrupule, care nu-și dă seama de greutatea unei acuzațiuni ridicată în public, este orbitul de ură și gelosul de puterea și izbînda altuia; e lașul care insinua, întrebuițînd fraze neprecise, cu subînțelesuri și aluziuni; e încăpățînatul și cinicul, pentru care un cuvînt de atenție, cel mai mic răspuns ajunge pentru ca să aibă convingerea că lovitura e dată cu succes și să-și continue meseria.

Aici o mică chestie personală.

Scosesem anul trecut o parte din operele postume ale lui Eminescu. S-au găsit atunci cîteva anonimi cari nu s-au mulțumit cu insinuările de a fi voit eu să exploatez acele opere ca un izvor de îmbogățire, ci m-au acuzat de-a dreptul, pe mine și pe alți editori ai lui Eminescu, de a fi falsificat și inventat texte pentru a le atribui autorului satirelor.

Astfel un anonim al ziarului *Vremea* — ignorez pe ceilalți — și-a arătat în două rinduri neîncrederea „față de manuscrisele publicate ca *aparținînd* lui Eminescu” și le-a numit *apocrife*, găsind în consecință că astăzi nu mai există un singur Eminescu, ci unul adevărat și altul contrafăcut.

Evident, o turpitudine anonimă! Numai un flecar incult poate trage la îndoială autenticitatea unor opere al căror original există și stă la dispoziția oricui pentru a fi controlat. Cine e de vină însă dacă nimeni din cei ce adoră bronzul lui Eminescu de la Dumbrăveni nu s-a coborît din feericul palat al *Vremii* în întunecoasa cameră a Academiei ca să vadă, să descifreze și să transcrie slova poetului?

Vai, dar e așa de ușor să acuzi, să publici, să nu retractezi nimic și să crezi chiar că nu ești un anonim ignorant. Aici orice armă împotriva ta rămîne fără efect. Nu e mijloc de a te pedepsi, căci plecînd de la o gazetă, vine altul în locul tău și tu pleci la alta, și lanțul e nesfîrșit și munca de șobolan continuă.

Dar criticul anonim știe să fie și duhliu, de obicei cînd vrea să le bagatelizeze.

Într-un ziar de propagandă literară, unul din aceștia face critica romanului *Geniu pustiu*. Foarte pornit împotriva editorului, a d-lui Ion Scurtu și a observațiilor critice cu care acesta a însoțit romanul, anonimul face spirite de felul următor:

„Ediție critică?... Unde e critica?... Dar e obrăznicie să se terfelească în așa hal cel mai mare poet pe care l-a avut țara asta; e obrăznicie să se facă din Eminescu obiectul unor cercetări așa de stupide. Pînă acolo merge cu grosimea de obraz d. editor că aproape nu e frază în tot romanul, ca să nu întilnim cite-un «sic», în paranteze...”

De l-aș fi avut în fața mea l-aș fi săturat de critică. L-aș fi apucat de scurt cu tot dinadinsul: «*Ce-i tot dai cu „sic”, mă musiu ? Șterge-ți nasul!*»

Observați finețea de spirit în exclamarea „mă musiu” și mai ales apelul imperios din fraza din urmă. Citiți mîngîierile delicate și subțiri la adresa grosimei obrazului. Nu vi se pare

că exuberanța asta de spirit a autorului face o deosebită cinste criticei literare? Ah! și câți tovarăși de duh mai are acest anonim „musiu”, titani necunoscuți, cari prin o frază, scilciată de mahala, prin un calambur, prin un singur semn de exclamare vor să distrugă opere și autori cari muncesc la lumina zilei!

Sînt apoi cazuri cînd anonimul se dezbracă de tot ce-i omenesc și scrisul lui e sinonim cu o faptă brutală, căci țintește numai la nimicirea omului și nu a scriitorului — la sfișierea lui.

Mi s-a părut fără margini de sălbatec un articol din aceeași *Propagandă literară*, în care un poet cu multă vilvă în jurul lui e prezentat ca un bolnav smintit și bun de internat la o casă de sănătate. Poetul în chestie desigur nu merită cruțare, căci are un păcat de același fel la trecutul său: a lovit în Eminescu cu aceeași armă și încă într-un timp cînd bolnavul nu se mai putea apăra. De aici nu urmează însă ca să i se plătească cu aceeași monedă, de pe acum, și mai ales nu din partea unor anonimi de o complectă insuficiență intelectuală pentru a înțelege activitatea și rolul unui naufragiat scriitor, cum a fost d. Macedonski.

Și iată așa se încinge danțul anonimilor, mîină în mîină, țipînd și hohotînd; o droaie de indivizi biciuiți de duhul rău; oameni cari își potolesc setea de scandal, își stîmpără patimile și vînează norocul în întunerec, dar fără a putea ajunge vreodată la o mulțumire mai mare decît amintitul proscris, bătut de soartă...

II

NIHILISTUL ȘI RĂZBUNĂTORUL

„Natura maxime miranda in minimis”

Prețiosul material „literar” adunat în cursul anului trecut din presa cotidiană îmi stă grămadă, ca un mușuroi de furnici, și nu mă-ndur să mă despart de el. Să-l mai zgîndăresc deci, să dau drumul cîte unei furnici de aceste sterile, urmărindui mersul nervos și zăpăcit pe zigzagul cărăruielor proprii.

Scopul meu — Doamne ferește! — nu este să strivesc aceste ființe, cari și-or fi avînd și ele rostul lor în armonia firei. Nici nu pot fi chemat a le desemna planul viitorului lor război-guerillă, pentru ca să fie și ele folositoare omenirii. Îndeletnicirea mea cu acest material e pur și simplu un spectacol pe care mi-l pot permite și eu ca oricare altul, un joc binefăcător după altă muncă, un fel de artă pentru artă, dacă vreți. O „așa de nevinovată plăcere, o dată pe an, este un drept elementar al celui mai nepretențios critic.

Din șirul celor mulți se desprinde figura *nihilistului* literar.

Socot că literatura noastră, oricît ar fi ea de neînsemnată în raport cu aceea a altor popoare, posedă totuși cîteva figuri suverane, sacrosancte, înaintea cărora orice scriitor din cea mai tînără generație trebuie să se închine ca înaintea unor fetiși. Și iarăși cred că, în aceeași literatură, fiecare din noi poate afla cel puțin o carte, două, în care să-și adîncească sufletul ca într-o bibliie.

Cînd văd însă oameni cari nu cred în nici unul din cei semnați cu roșu în calendarul mulțimei și în analele criticei celei mai obiective; cînd aceeași oameni o iau razna și ridică statui acelora cari niciodată n-au avut legături cu mulțimea și nici n-au avut puterea de a se înălța peste nivelul unui talent mediocru — nu mai pot înțelege acel *nitimur in vetitum* decît ca o pornire spre nihilism.

Aș zice anarhie în cazul cînd aș fi putut face constatarea că prin un bolnăvicios spirit de contradicție, tinerii critici și poeți ce ne preocupă aici neagă totul și distrug în buna

credință de a desființa trecutul ca o amintire urită. Dar nu e asta. O negare consecventă ar îi poate mai îndreptățită și ar aduce chiar un bine pe ici, pe colo.

Acum însă se lovește numai în capetele încoronate ale literaturii, în frunte cu Eminescu, și scopul lor este întronarea apostolilor vișului și ai întunecului.

Pepiniera acestor eroi de urită figură este acea școală, care, zice-se, pornește din epoca de declin a bătrînului și enciclopedicului Eliade. E o școală întemeiată pe rătăcirii lingvistice și estetice, în care acum se adăpostește tot ce e neizbutit sau înfrînt, tot ce e neoriginal și bolnav, sedimentele scriitorilor tinerei generații.

M-am ocupat adeseori de ei, spre marele necaz al prietenilor mei, oameni de bun-gust, cari nu găsesc îndreptățită părerea mea că fiind în mijlocul vieții literare trebuie să o trăiești *cu dementele dale*, să te bucuri nu numai de talentul cuiva, dar și de feluritele manifestări ale geniului răului și ale ignoranței. De ce, în loc de a alerga numai după idealuri, căutînd a arăta numai cum ar trebui să fie, ca să fim satisfăcuți, n-aș continua să admir și pe nihilist în perseverența sa, cînd el nu este un izolat, ci expresia unui mediu întreg.¹

lată o pildă.

Redactorul literar al *Observatorului*, un adorator platonice de rubine și opale — apanagiile unui poet decadent ce se respectă — se coboară adeseori din atmosfera sa mai mult amețitoare și afrodisiacă decît senină și inocentă ca crinul alb, și, coborîndu-se între noi, face critică despre poeți departe de d-sa și despre critici cari ar putea deveni foarte primejdioși pentru d-sa.

Ca poet, scrie despre poetul Iosif că a urzit „o operă ridicolă care nu poate inspira decît sentimentul de *milă* ce-i inspiră *zdrențele cerșetorilor*”². Ca critic, polemizează cu criticii Maiorescu și Iorga și le spune: „4 *îndrăznit* d. Tilu Maiorescu să încerce a micșora pe acest gigant (e vorba de Eliade Rădulescu), a încercat d. Iorga să întineze curata și glorioasa lui aureolă, dar toate zbuțumările *pigmeilor* nu vor putea clinti din loc pe uriașul care se înalță în istoria culturii noastre ca o colosală statuie de granit”³...

Și notați că nimic adevărat din toate aceste. D. Iorga, dimpotrivă, a numit pe Eliade, în una din criticele sale publi-

¹ D-l Karr, în *Observatorul* din 20 sept. 1903.

² *Observatorul*, 13 februarie 1904.

cate în *Lupta, părintele culturii române*, și nimănui nu-i trece prin gînd a detesta pe Eliade în epoca primă a activității sale. Totuși, cei doi bărbați, reprezentanți recunoscuți ai mișcărilor noastre culturale din ultimele decenii, rîmîn în ochii poetului de la *Observatorul* niște *pigmei*, ca și Iosif în ochii aceluiași. . . critic de talent.

În această calificare de „pigmei” a unor scriitori, ale căror cele dintîi trei sau patru file tipărite în vreo carte sau revistă conțin destulă înțelepciune pentru întreaga viață a redactorului literar de la numita foaie, se rezumă întreg felul de a fi al nihilistului literar, care privește cu atîta dispreț și „milă” la pigmei de talia „unui” Maiorescu, Iorga și Iosif. Ce mai știe nihilistul despre *subpujmei*, în categoria cărora ar intra și subsemnatul, e pur și simplu de nereprodus

Fără a face un salt prea mare, ajungem la un scriitor de aproape înrudit cu nihilistul. În fond e aceeași perspectivă ce ni se deschide, căci e vorba de un luptător cu aceleași mijloace. Aici însă motivul e ceva mai omenesc și mai explicabil, deși nu poate fi luat drept cauză. Izvorul unic din care acest tip se adapă este *răzbunarea*, „sfînta răzbunare”, cum o botează.

Răzbunătorii, al căror regiment crește din an în an, sînt, de obicei, reputații uzurpate, scriitori căzuți, înfrînți de critica imparțială.

S-a întîmplat ca în timpul din urmă, socotit de toată lumea ca o epocă de tranziție, să se impună unei părți a obștei cititoare versificatori cari, la cea dintîi cercetare mai severă, se dovedesc ca lipsiți cu totul de acele însușiri superioare cari dau trîincia unei opere. Impunerea acestor scriitori se explică foarte ușor: ziarele și revistele au nevoie de materie și de scriitori și nu pot să aștepte nașterea talentelor și a geniilor. Stăpîni odată pe coloanele unei reviste, ei nu mai cunosc nici o autoritate sau drept de control și iată-i în curînd cu cele mai mari prezumțiuni de scriitori, cu veleități de conducători și de șefi de școală, în tot cazul cu încredere în sine și în rolul de luminători ai poporului.

³ Pentru cunoașterea completă a tipului de nihilist, vezi și ool lecția anului din urmă a *Românului*. Aici găsești ultima expresie a acestei specii de pamfletari. Citez un fragment: „Cînd d. Maiorescu nu va mai fi după zece ani, nimeni nu-și va mai aminti de dînsul și nimeni nu se va mai găsi să polemizeze nici cu umbra sa. . . Treccerea lui în lumea românească este efemeră”... (*Românul*, 13 sept. 1903).

Falșa reputație naște repede.

În asemenea cazuri, rolul criticului, nelegat prin nimic de acești scriitori și de sprijinatorii lor, este clar: el trebuie să pornească acțiunea de doborîre — fin sau grosolan, cu sistem sau cu tactica omului expansiv, e o chestie de temperament. Severitatea însă este o datorie, căci nimic nu poate fi socotit, ca prea sever, cînd ai să înlături primejdii din calea dezvoltării noastre normale.

Cînd criticul a primit și sancțiunea opiniei publice prin aprobarea acțiunii sale și prin abandonarea favoritului de pînă mai ieri, înseamnă că lovitura a fost meritată. Iar fal-sului profet, căruia i s-au tăiat firele de comunicațiune cu partea cea mai nobilă a cetitorilor, ce-i mai rămîne decît răz-bunarea?

Poetul de ieri schimbă acum lira cu spada și se improvi-zează în critic. Are un ziar sau o revistă a sa proprie. Într-o limbă de o violență identică cu a nihilistului, tăbărește împo-triva zdrobitorului viselor sale. Astăzi există chiar mai multe reviste personale, constituite în organe de răzbunare și între-ținînd un foc neîncetat în contra triumfătorului.

Cînd nu reușesc pe calea asta, recurg la alte stratageme.

Printre scriitorii noștri sînt puțini de cei cu situații inde-pendente. Profesori sau atașați pe la instituțiile noastre cul-turale, cei mai mulți dintr-înșii ajung în oarecare legături de dependență socială. Răzbunătorul, unul din cele mai lașe existențe printre oamenii publici, caută să se apropie de aceste relațiuni, să le zdruncine, să le nimicească chiar prin cancanul intrigilor de cabinet, cu lingușiri, cu rugămînți, cu scrisori iscălite și anonime, cum îi șade bine omului cînd e silit să-și zvîrle în noroi ultimul grad de demnitate bărbă-tească.

Acela care și-a făcut însă datoria privește zîmbind la zvîrcolirile victimelor sale, cum țipă, cum se degradează, cum se prăvălesc, fără a le lua cineva apărarea voinicească pe singura cale posibilă: pe aceea a adevărului; privește zîmbind, nu fiindcă este satisfăcut de succesul său, ci pentru că adversarul său e dezarmat prin chiar mobilul atacurilor răzbunătoare și prin mijloacele de care se servește.

Să ilustrăm, căci mulți nu vor crede pînă a nu vedea dovezile. Voi vorbi iarăși în o chestiune personală.

¹ Citatul organ, întemeiat de C. A. Rosetti, își consacră aproape toate coloanele ideii nebune de a bagateliza opera d-lui Iorga.

Volumul meu de articolașe critice, apărut anul trecut, cuprindea și o dare de seamă despre niște versuri ale lui Florian Becescu. Puținele mele reflexiuni au avut ca urmare căderea d-lui Becescu din înălțimea în care îl cocoțaseră alții, cu bună-credință; coloanele revistelor de seamă, în frunte cu *Convorbirile*, la care colaborase, i s-au închis. Și pînă la o nouă evoluție, credința asupra acestui scriitor era stabilită și numele lui trecut la registrul poeților de duzină.

Nemulțumit cu o soartă așa de mașteră, d. Becescu, om cu moravuri literare de actualitate, nu putea să nu treacă în tabăra neajunșilor și să pornească a-și face singur dreptate, torturat de furia răzbunării. Și iată-1 scriind scene *Din viața piraților literari*.

„Volumul *Preludii...* este expresia urei ce ne hrănesc o seamă de transilvăneni... a luptei întreprinse de aceștia pentru ghilotinarea tuturor poeților tineri din regat, pe ruina cărora ei vor să se ridice cu orice preț... (iarăși vechiul cîntec! Ch.).

Mijloacele și scopul sînt atît de dezgustătoare și de săl-batice, încît titlul de articole critice, dat *sforțurilor bestiale* ale d-lui Chendi, constituiesc pentru toți cea mai îndrăzneată sfi-dare adresată de către un mercenar al condeului, maniac și do-ritor de pricopseală." („Pricopseală" pe urma lui Beceseu! Ch).

Și mai departe, bietul meu volumaș ar fi:

„Un conglomerat *purulent* de intenționări și împărecheri de vorbe căutate, de articolașe scrise în *delir isteric de 5 mi-nute*, fără nici o urmă de obiectivitate, fără nici un sentiment cinstit de om conștient de misiunea pe care singur și-i ia asupra, iată opera critică a ilustrului critic Chendi, operă care constituie cel mai *mișelesc și deplorabil precedent în viața noastră literară*.

Și dacă această ridiculă operă va pieri de la sine, noi înre-gistrînd-o astfel, o facem pentru a face atent publicul cinstit asupra acestor simptome, cari pentru unii ar anunța degene-rarea bunului-gust artistic al nostru.

Campania întreprinsă de falanga fometoasă de bani și de glorie cu sila a trupei cățelușilor semănătoriști, manifestată acum fățiș prin lansarea în văzduh a acestei bombe *plină* *Eu mocirlă*, trebuie să îngrijească pe orice om care își dă seama de rivalitatea de idei și sentimente înalte ce trebuie să acti-veze progresul adevăratei literaturi."

în acest chip poetul imprimă ștampila „pe fruntea nerușinată a mult perversului scrib Chendi”.

Sînt aceste cuvinte împotriva cărora eu aș putea polemiza? Nu, căci ceea ce mă interesa pe mine și pe cititorii mei era de a ne convinge numai dacă d. Becescu este poet; dar asta neputînd, trecem înainte. Cultura, buna-cuviința și mentalitatea unui doborît nu ne privesc. Răzbunarea își urmează cursul firesc al oamenilor dominați de instinctele cele mai brutale și ale chinuților adeseori iresponsabili.

Și cîți nu urmează calea acestui înger cu aripi smulse!

-rraTrinTr'P
!)jNPERIODJLH-

(1903—1904)

¹ Din viața piraților literari de FI. I. Becescu, în *Cronica* din 30 mai 1903. Citește pentru psihologia aceluiași poet articolele din *Cronica*, 9 febr. 1903 și din colecția rev. *Ovidiu*.

DUILIU ZAMFIRESCU: „ÎN RĂZBOI”

Roman

București, 1902, 1 voi., 282 p.

Un roman românesc. Românesc prin subiectul său, prin eroii săi și prin ideile discutate adeseori în trecut numai, dar cu destulă evidență. E românesc și ca tendință, deoarece se termină cu apologia morții pentru patrie.

Începutul e convențional și cadrul îl formează pregătirile pentru războiul de independență.

Comăneșteanu, ofițer în rezervă, înainte de-a pleca la regiment, întâlnește pe amicul său, Milescu. De întâmplarea aceasta se leagă apoi intriga romanului (un defect, deoarece psihologii buni nu-și întemeiază intrigile pe jocul întâmplărei), o intrigă al cărei centru este Comăneșteanu, eroul care are să aleagă între o amantă veche, femeie măritată, și o dragoste nouă, cumnata lui Milescu.

Intriga este cât se poate de puțin complicată și soluția e cea mai firească posibil: eroul trebuie să se hotărască pentru Ana, cumnata amicului său, nu numai pentru că întâia sa amantă avea bărbat, dar și din motivul superiorității morale și intelectuale a Anei față de adversara ei.

Și totul s-ar fi petrecut neted, romanul putea chiar să aibă sfârșit cu vreo sută de pagini mai înainte, dacă Ana n-ar fi avut scrupule sociale împotriva ofertei de căsătorie cu Comăneșteanu și... dacă nu s-ar fi început războiul. Astfel însă nu ne rămâne decât să asistăm la câteva scene familiare din viața aristocrată și, lăsându-ne apoi purtați de povestirea cea limpede și ușoară a d-lui Zamfirescu, să intrăm în război.

O serie de figuri din anii memorabili ai luptelor pentru independență ni se evocă în culori idealizate. Maiorul Șonțu, căpitanul Mărăcineanu și alții, cari au condus gloriosul asalt asupra Griviței, sunt caracterizați cu multă putere. Câteva întâmplări din biuvacurile rușilor și din lagărul românilor, apoi singuraticile reflexiuni de-ale soldaților sunt iarăși bine

•prinse. Pe de-a întregul, autorul nu are forța marilor poeți ai războaielor, dar lucrarea sa, în tot cazul, e una dintre cele mai concise descrieri a războiului turco-româno-rus, care mult timp va forma încă izvorul de inspirație al poezilor români.

Sfârșitul e sentimental, cu mult efect înduioșitor. între eroii de la Grivița mor și cei doi prieteni, Comăneșteanu și Milescu, lăsând în urma lor, afară de rude, pe cele două rivale.

Calitatea principală a romanului e iscusința cu care se conduce întreaga acțiune, fără nici o deviere inutilă, de la conversația de salon, pînă la notele intime de amor și de la învălmășala de pregătire a războiului pînă la paroxismul înverșunării în luptă. Aproape toate persoanele romanului au caracterul lor bine fixat, cele mai multe foarte simpatice: o lume dintr-o atmosferă sănătoasă.

Romanul *în război* este una din operele bune ale literaturii noastre mai nouă.

TRADUCERI BARBARE

P o e z i i germani: J o h a n n W. Goethe, Heinrich Heine." Traduceri de Ioan Băilă Sibiu, 1902, 1 voi., 100 p.

Traduceri făcute de un începător. Nu întrunesc cerințele de căpetenie pentru reușita unei traduceri bune: bogăția și elasticitatea limbei în care sunt traduse și pătrunderea desăvîrșită a traducătorului în înțelesul originalului. De aici seria de platiUidini, substituite adevăratului fond poetic, cuvinte și înțelesuri adăugate, care nu există în original și dau poeziei celei mai frumoase o expresie cu totul banală.

Operația aceasta o săvîrșește, de altfel, nu numai tînărul Băilă din Sibiu, care în cele vreo 80 de traduceri face mai mult un exercițiu de versificare, ci o vedem aplicată aproape zilnic, fie în rubricile literare ale ziarelor noastre din București, fie în câteva reviste fără control deosebit. Heine, mai ales, e la ordinea zilei și masacrările poeziilor lui continuă. Pînă și poezii cărora o mîină iscusită le-a dat de curînd o formă definitivă sunt traduse din nou, schimonosite, ca o fată mare cu mască spălăcită de spălătoreasă.

Răul traducerilor d-lui Băilă îl găsim mai întîi în faptul că ele s-au publicat într-un ziar foarte citit în Transilvania și au contribuit astfel la stricarea limbei și la informarea greșită a publicului cetitor asupra valorii poezilor traduși,

în general e greu să-ți reconstruiești forma originală după aceste traduceri. Poezia *Gefunden* de Goethe, despre care s-a scris că a determinat pe Văcărescu la scrierea popularei „într-o grădină, supt o tulpină"... începe în traducerea! d-lui B. astfel:

Mergeam prin crîngul
Răcoritor
Fără de treabă,
Așa de dor... etc.

Iar *Ueber alieri Gipfeln ist Ruh*, una din cele mai subtile poezii ale marelui zeu din Weimar, e desfigurată pe cum urmează:

Pe deasupra piscurilor
Este pace
Din virfurile arborilor
Se desface
Un suflu cald;
Păsările tac în pădure
Așteaptă curind
Și tu vei odihni.. .

Toate celelalte sunt după același calapod: o proză searbădă, cum o vorbesc cărturarii români de prin orașele săsești, unde amestecul de fraze latinești cu cele populare și topica străină cu cea română constituie zgura limbei actualei generații și care nu poate fi eliminată decât prin lectură bună și sistematică.

S-a vorbit de curînd în revista noastră despre informatorii străinătății. Ne-am plîns asupra modului cum se vorbește în revistele streine despre literatura noastră. Avem motive suficiente însă să ne plîngem și asupra modului cum ni se vorbește nouă de literaturile străine prin asemenea traduceri.

Orice scop cultural și orice emoție sufletească pe care trebuie să ne-o procure cunoașterea unei opere de artă streină sunt astfel zădărnice. Nu mai avem înaintea noastră nici figurile mărețe din literatura universală, nu putem să ne dăm seama nici de cugetarea și simțirile popoarelor, cari se pronunță prin rostul poezilor lor. Bizarerii lingvistice și imposibilități de versificație ca cele semnalate sunt proprii mai mult a caricaturiza, în loc de-a ne inspira respect și admirație pentru operele mari ale streinilor.

În anii trecuți se traducea mai mult și mai bine — poezie și proză. Îndeosebi, în urma articolelor critice din *Lumea nouă*, scrise de d. Gherea, se urmărea o direcție anumită, și toți autorii semnați de d-sa au fost puși la contribuție. Nu suntem de părerea că traduceriile au scopul de-a importa în țară o direcție streină de dezvoltarea noastră normală. Singurul lucru ce se poate pretinde de la traducători însă este ca să ne dea operele cele mai de valoare din literaturile streine, iar traduceriile să fie la înălțimea originalului. Altfel nu se mai face literatură, ci o simplă întreprindere comercială.

ION GORUN: „ALB ȘI NEGRU”

București, 1902, 1 voi. 8°, 204 p.

După atâtea volume publicate de prozatori incuți și de scriitori de versuri prezumțioși, volumul d-lui Gorun vine ca o adevărată binefacere. Nu pentru atmosfera ce ne aduce, nu prin duhul nopții ce trece prin cele mai multe bucăți ale lui, ci prin faptul simplu că ne găsim în fața unui talent, inspirator de încredere din capul locului.

Sătui de îngăimările tinerilor impresionisti, enervați de fraza banală a nuvelistilor de kilometru, ne oprim cu satisfacție înaintea graiului limpede și conștient al acestui meșter de condei, care mai are o calitate destul de rară: aceea de a fi un gînditor disciplinat.

Nu spun o noutate. Gorun este un vechi fruntaș scriitor și, dacă din cauza temperamentului și a spiritului său critic, n-a ajuns încă la popularitatea meritată, volumul de față va spulbera multe rezerve și-i va aduce recunoștința cetitorilor obiectivi.

Volumul începe cu câteva bucăți de etnopsihologie. Cîteva momente din caracterul și viața moților; amintiri mijlocite din anii răzmeriței din Ardeal și idei fundamentale de existență națională formează preocupările autorului. Și această dragoste pentru „căminul” părintesc, apoi apărarea caldă a principiului de continuitate culturală și opoziția cu „Cosmopolis, acea himeră, acea jale și nenorocire a jidovului rătăcitor” alcătuieste, fără îndoială, nota cea mai puternică din personalitatea lui Gorun.

Ici-colo apare chiar cîte-un accent de șovinism național, dar fără a detrage din valoarea artistică a bucăților. Lucrul acesta ne amintește pe scriitorii maghiari Jokay și Werner Iulius, cari în mai multe romane și nuvele și cu un șovinism unic în literaturile moderne, cu tendințe naționale anumite,

au descris evenimentele anului 1849. Cite fapte de-ale lui Iancu regele munților, n-ar fi vrednice de întrupări *mai mari* din partea noastră!

Și între scriitorii noștri de astăzi, Gorun este printre cei mai chemați a o face.

Există însă o condiție. Scriitorul nostru va trebui să se lapede de pesimismul național inerent firei sale. Convingerile politice dobândite poate din starea actuală a rasei noastre, cutropirea noastră de către elementul semit și opresiunile din monarhia vecină nu trebuie să determine pe poet a se resemna și a se pierde în lamentări. Dimpotrivă, poetul are datoria de a fi cel mai cald și cel mai răzvrătit agitator de idei nouă pentru înlesnirea triumfului unei cauze mari.

Tot atât de pesimist e Gorun când își face reflexiunile sale de psihologie socială, fhînd cu predilecție figuri și deprinderi din lumea suferinței și a răutăței omenesti. Mila lui pentru cei mici și persecutați de soarte: disprețul pentru ingratitudea unor membri ai societății față de alții și, mai ales, modul cum ni se redau însușirile aceste sufletești ale autorului, sunt o dovadă că Gorun trebuie socotit printre scriitorii noștri *pesimiști*, înzestrați cu mult temperament și cu multă forță.

Puțina acțiune și preponderarea părților analitice imprimă multora din aceste bucăți caracterul unui gen literar deosebit. Nusunt nuvele, nici schițe, ci mai mult fragmente de observații subtile și de studii sociale, uneori prea umbrite, dar totdeauna cu un substrat interesant.

Iubitorii de literatură serioasă se bucură deci puțin și înregistreze apariția acestui volum.

CRONICA MEA

Februarie 1903

Am vorbit cu altă ocazie despre atențiunea în general puțină ce se dă revistelor noastre literare. Va trebui să revin asupra acestei chestiuni, deoarece văd cât de mult se accentuează dintr-o parte caracterul pacinic al timpului nostru.

„Nu e timpul de război politic; n-avem să izbutim cu acțiuni energice; să stăm cu frică, să stăm cu dragoste și să așteptăm vremuri mai bune; iar pînă atunci să ne întărim economicește și în cele culturale”. Așa vorbesc bătrînii și înțelepții zilei.

Foarte bine, să zicem că au dreptate; dar ce se face pentru întărirea noastră culturală? Căci nu e suficient să emiți o părere, să faci o propunere și să nu afli mijloacele pentru realizarea ei. Cînd ceri o mișcare culturală, care să substituie cu succes lipsa de viață politică, trebuie să ai înainte un program pozitiv de muncă, o bază solidă de operațiune. Căci numai ceea ce se învață în școli, numai ceea ce ni se vorbește de la vatra „Asociațiunei”, numai articole polemice în jurul activității și pasivității, nu alcătuiesc încă o viață culturală, care să ne facă să uităm mizeriile provenite dinneputințele luptei politice.

Trebuie să se recurgă la alți factori, la alte elemente într-adevăr culturale. Și printre aceste, locul de căpetenie îl ocupă *lectura serioasă*. O chestie simplă, nu-i așa? Cine nu știe de importanța lecturii?

Lumea românească e destul de binevoitoare literaturii sale. îi spui să citească ceva și după multă chibzuială se hotărăște. Păcat numai că nu i se dau sfaturi destul de serioase, căci adeseori se cetesc lucruri cari sunt o pierdere de vreme și se desconsideră cărțile și revistele cele mai de seamă. E și

greu poate ca astăzi, când se tipăresc atâtea lucruri mari și mărunte, să facă oricine deosebirea între ce e cetibil și ce de respins.

Lucrurile cele mai bune firește că tot la București se tipăresc. Nu numai cărți, dar și revistele cele mai de valoare acolo ies la lumină. Și bine ar fi ca să nu uităm că lumina adevărată din centrul nostru cultural porcede!

Așa, de pildă, găsesc o vină mare în faptul că ardelenii noștri cunosc așa de puțin revistele cele mari din București, în loc de-a sta în curent cu toate ideile de cari se agită literaturii și oamenii de știință din metropola românismului, noi ne încălzim de încercările și frazeologia cine știe cărui debutant în gazetăria noastră.

Odinioară era altfel. În vechea *Tribună*, când nu erau lucruri bune de publicat, d-l Slavici nu făcea altceva decât să reproducă articolele frumoase din *Convorbiri literare*, și lumea profita, fie ca limbă, fie ca instrucție, încît și astăzi se simt efectele. De ce nu se face și acum astfel? Un bun articol din *Convorbiri* dă unui cetitor de la noi mult material pozitiv.

Să ne oprim puțin asupra vechei reviste bucureștene. Subsemnatul, mînat de curiozitatea de a vedea care este atențiunea ardelenilor față de o mare revistă, condusă astăzi de un om de știință original din Ardeal, am trecut pe la administrația ei, cerîndu-i informații asupra cetitorilor ardeleni. Și știți cîți sunt? *Nouăsprezece*! Ascultați bine: revista cea mai de frunte din literatura noastră, care ele 36 ani apare regulat, în fiecare lună și a ridicat prin munca depusă de atîtea condeie ilustre nivelul literaturii române într-o măsură atît de cunoscută, această revistă e cetită în Ardeal și părțile adnexe de numai 19 români! Să pot le-aș scrie numele cu roșu în *Călimdar*, numai ca să-i cunoaștem cu toții, ca pe niște corbi albi și suflete rare. La Brașov și Blaj sunt cîte trei abonați, la Beiuș, Caransebeș, Cluj și Sibiu cîte doi, la Alibunari, Brad, Mediaș, Zărnești, cîte unul. Dintre fețele bisericesti înalte e singur P.S.S. mitropolitul Mihaly care se îndură prea grațios a face literatură. Constatăm însă că unde sunt gimnazii și seminarii românești se cetește cel puțin cîte un exemplar și asta e singura „mîngiere în lacrimi”.

O, dar așa nu se face unitate culturală și nu se conduce mai ales lupta de emancipare intelectuală. Cum vor să facă bătrîni din Sibiu faimoasa „unificăciune” a limbei literare, dacă nu răspîndesc publicațiunile periodice de valoare?

POEȚI ȘI CRITICI

T i t l u v e c h i l a l u c r u r i n o u ă

Poet și critic, o singură ființă în două ipostaze, nu mai este un corb alb în țara românească. La noi, de altfel, nu mai sunt rare nici geniile universale. Cu aceeași competență indiscutabilă, cu care „toarnă în bronz” rimele scriitorul nostru de versuri îți dezvoltă, la ocazie, cea mai subtilă teorie estetică, îți rezolvă cea mai complicată problemă politico-sociologică, sau discută eventual asupra curentelor în... pictura chineză, de care doar să fi visat ceva.

Suntem acum obicinuiți să-i vedem străbătînd cu vasta lor minte toate terenele științifice și introduși în toate misterele trecutului și ale prezentului. Nu ne mai surprinde cînd îi vedem făcîndu-se așa de des interpreții lor proprii, scriindu-și glose introductive la cărțile lor și arătîndu-și vederile lor autorizate în materie de artă.

Nu ne mai miră frecvența ieșire pe teren a artistului pentru a-și lua el singur apărarea caldă, foarte caldă, cînd se vede amenințat de condeiul vreunui critic mai năzuros — o apărare omenește și mai legitimă, cînd nu vine nimeni în ajutorul autorului năpăstuit.

Și tot atît de ușor ne explicăm, din această monopolizare a calităților, continua nemulțumire a artistului cu succesele sale, fulgerele ce le aruncă din înălțimea olimpică asupra capetelor muritorilor dificili. Este o prerogativă a acestor genii de-a se crede totdeauna desconsiderați, sclavi ai unor stări sociale anormale, flori crescute între mărăcini și... firi vizionare neînțelese. Ce vreți, e așa de greu să înțelegi talente cari plutesc așa de sus și privesc atît de adînc în toate!

Nu mai protestăm deci, cînd întîlnim poeți cari vorbesc de sine și-și fac singuri dreptate. Acești poeți n-ar face poate rău, dacă ar adopta obiceiul ca pentru fiecare poezie a lor

să-și scrie notele explicative, căci, va', nevoia acestui comentai' o simțim adeseori mai mult decât lipsa tilcului unei confuze evanghelii. Am avea astfel în mână o cheie cu care fără trudă am putea intra în altarul la pristolul cărui poetul își murmură rugăciunea; vulgul ar putea înțelege cu înlesnire cea mai sublimă poezie; autorul și-ar putea cruța depeștile și teama de-a fi nesocotit; iar criticii la rindul ^r ar fi dispensați a mai vedea în fiecare strofă flacăra geniului, în orice ritm o muzică eterică, în fiecare frază un simbol și o figură poetică.

Cîte nu s-ar mai clarifica prin o aulotilcuire conștiințioasă! Toată sârbezimea a zeci de strofe lungi s-ar putea reduce la o propoziție simplă. Toată nesinceritatea și încercaia conștiință sau incnștientă de șarlatanism a acelora cari, din meșteșugul rimelor, din sunătorul joc de cuvinte își fac un piedestal, ar ieși la iveală. Toată neputința atîtor visători analfabeți de-a închea o singură idee mai clară s-ar mărturisii de sine.

Să exemplific cu cea dintîi strofă, asupra căreia mi-ara aruncat ochii:

Al-am născut în niște zile cînd lîmpila burghezime
Din tejghea l'ăcînd tribună, legiune de coțeari,
Pune-o lîlpă noroiaopă pe popor și boierime,
/ile <*<! so-mparie țara în călăi și în victime
Și cînd steagul libertății e purtat de cîrciumari...

Fără comentariu, strofa asta a fost aplaudată, desigur. Autorul se știe doar revolta în termeni așa de violenți! Cît de mult l-ar fi temperat însă cîteva explicații sincere, în cari ne-ar fi spus: care e „tîmpita burghezime”, cine este „legiunea de coțeari”, ce înseamnă „talpa noroioasă pe popor și boierime”, ce „cîrciumari poartă steagul libertății. . .”

Din întreaga construcție, admirabilă negreșit, ar mai fi rămas un admirabil *nonsens*, pe care publicul cel mai pornit împotriva „tîmpitei burghezim!” nu l-ar mai fi aplaudat.

Sau iată o altă pildă și mai elocventă:

Fiori ușori, și rozi, danlați
în roz de lună. . .
Theorba sună. . .
Voi rozi Ciori ușori,
Ah rozi fiori.
Saphire vii și verzi scilipiri

Țiplnd galant pe dalba baltă
în flăcări mari apusul saltă
Lahmi,
— La, mi, mi, la.
Knumu. . . dar nu, e *Phlah*
Din turn
Preschimbă zsierea-n moarte sumbră
Și *Hapi*, greu trecînd în zbor:
- Sol!

Theorba... *Lachmi*... *Knumu*... *Phtah*... *Hapi*...
La, mi și Sol!... brr. . . te trec fiori, nu „ușori și rozi”, ci negri și „bleu-pali”, cetînd-o, încît un comentariu de-o carte întreagă abia te-ar face să-ntelegi această păsărească *Vesperală*, scrisă de un dușman al clarității și al sensului în poezie.

Avantajul unei autocritici severe și minuțioase este deci evident, și ar fi de dorit, îndeosebi în starea actuală a poeziei noastre, cînd faimoasa beție de cuvinte iarăși își serbează orgiile pe linie întinsă. Dar mi-e teamă că, acceptând acest mod de a-și publica versurile, de altfel atît de neestetice în formă și de. . . puțin comod pentru autor, cei dinții cari ar rechema pe critici și le-ar ceda lor slujba interpretării ar fi tot poeții.

Dar nu autocritica trebuie s-o regretăm, pe care dimpotrivă, o dorim fiecărui în măsură cit de mare, ci tendința din acești poeți de-a se proclama ei înșiși de judecători ai altora și mai ales ai colegilor lor în *Apollo*.

Vedem cîte-un scriitor cu veleități de șef de școală, cu gelozie paternă pentru cei din jurul său. An de an iese de sub mina lui cîte-un ucenic cu părul mare și cu un volum subțire, avînd în fruntea volumului certificatul de maturitate în poezie, laudele magistrului. În prefața asta, noul poet este asemănat cu toți scriitorii geniali de la Shakespeare și Goethe pînă la. . . geniul din Constanța, se proferă cîteva blăsteme împotriva alcătuirii sociale de astăzi, cîteva tirade la adresa unor inimi generoase, iar încolo volumul se decretează de cea mai sublimă operă a Muzelor și de cel mai nou triumf al virtuții.

În realitate însă, acești tineri autori de versuri sunt vic-timele magistrului-critic; fragedul lor talent, dacă l-au avut, s-a conformat inspiratorului, cedînd atîtor ameteitoare sugestiuni, a primit cîteva formule estetice și curiozități de gîndire ale acestuia și și-a pierdut orice trăsătură individuală. E ușor de devedit cum nici unul din acești ucenici n-a reușit a se

dezvolta pînă la punctul de a însemna ceva în literatură, lipsindu-le forța de a se lepăda de cătușele părintelui lor sufletesc, în al cărui sfat au avut o încredere naivă.

Și mai condamnabile sunt cazurile, tot mai dese și aceste, cînd un poet se pronunță asupra altuia nu pentru a-l aprecia, ci cu gîndul hotărît de a-l deprecia. E un tablou așa de urît, ce ni se desfășoară în timpul din urmă nu numai în presă, ci chiar și înaintea publicului de curioși de la Ateneul Român.

Un poet vorbind despre colegul său riscă totdeauna a-i face nedreptate. O judecată obiectivă, dezinteresată, îi este cu neputință. Avindu-și propriile sale principii, va milita în jurul aceluia și nu va reuși, eventual nu va voi, a privi lucrurile prin prisma individuală a colegului său. Și cu cît artistul va fi mai preocupat de vederile sale proprii, cu cît mai puțin va ști să se avînte la un mod științific de apreciere, cu atît mai ușor va rătăci pe-o cale piezișă și se va pierde în reflexiuni violente, cari nu pot găsi aprobarea oamenilor cu judecată nepărtinitoare.

Cetind presa noastră, găsim în fiecare săptămînă articole desperate strecurate de cîte un poet naufragiat, cuprîzînd o critică acerbă la adresa celor cu mai multă putere în cîrmuirea Pegasului. Ne doare văzîndu-i zvîrcolindu-se; cum din vina lor proprie își fac zile negre și inimă rea. Zadarnic însă își storc bieții lor creieri cînd au apucat un drum atît de greșit, care poate să-i ducă cel mult la o decadență complectă.

Misiunea artistului adevărat e cu totul alta. Ea culminează într-un scurt și categoric imperativ: creează și nu flecare! Creează cu puterile de care dispui și nu te preocupa prea mult de lumea din jurul tău; coboară-te în tine însuși și dacă ai vreo comoară, fă-o să strălucească. De n-o ai, poți țipa ca toți deznădăjduiții, căci pe nimeni nu-l vei convinge de contrariul. Artistul construiește, activitatea lui e pozitivă; negarea, și distrugerea lăsați-o pe mîna altora, lăsați-o în grija publicului, care știe să-și facă datoria.

SPLEEN

Maeterlinck pretutindeni; Maeterlinck și la noi. La teatru *Monna Vanna*. In ziare „studii” asupra aceluiași subiect interesant. La universitate „conferințe” asupra aceleiași *Monna Vanna*. Domnișoarele știu să povestească ce erou e Prinzi-văile, cum a murit Tintagiles, cum s-au iubit nenorociții de Pelleas și Melisande (ce nume drăguțe!) și pînă și ardelenii, oamenii aceia simpli și adversari dîrji a tot ce e modă și modern, își au acum pe Maeterlinck al lor: *Familia* publică o traducere a *Monna Vannei*, iar mai anii treceți publicase (prin un exces de zel al subscribului) un act din *Soeur Beatrice*. Belgianul și-a făcut intrarea triumfală pe plaiurile române.

Cînd te gîndești că de cînd l-a „descoperit” Octave Mirbeau într-un foileton entuziast din *Figaro* au trecut 12 ani și că în Franța încă de pe-atunci îi era creată reputația de Shakespeare modern¹, iar la noi n-a fost „descoperit” decît abia acum, îți vine să nu mai dai crezămînt celor ce acuză societatea noastră de prea mult interes pentru tot ce se scrie în franțuzește.

Oricum însă, după multul sunet din fanfarele criticilor străini, iată-l sălășluit și între noi. . . și-i sade bine, bată-l norocul, parcă-ar fi la el acasă. Societatea noastră, ca și cea din alte capitale, e predispusă a îmbrățișa pe Maeterlinck nu numai ca artist subtil, ci și ca gînditor, și nu atît pe Maeterlinck cel de astăzi, devenit mai clar și mai viguros în toată opera sa, ci pe autorul încercărilor filosofice *Tresar des humbles* și *La sagesse et la Destinee*.

Toate speculațiunile, destul de obscure, prin cari dezvoltă în mod fragmentar cîteva probleme din viața sufletească a

¹ Monty Jakobs, *Maeterlinck. Eine kritische Studie*. Leipzig, 1901.

individului trudit („*la via interieure*” e vecinica lui lozincă!), toate tendințele de-a răsturna prin afirmațiuni paradoxale, dar de-o adâncime aparentă, ideile „ruginite” ale diferitelor scoale filosofice și estetice și ale diferitelor întocmiri convenționale; în general, întreaga atmosferă mistică din lucrările aceste trebuie să placă mult unei societăți obosite, senzitive și incapabilă de emoțiuni mai puternice. Cel puțin așa îmi închipui, că Maeterlinck nu este numai poetul, ci chiar filosoful pentru care o parte a societății noastre fatal trebuie să se entuziasmeze. Și dacă nu-l înțelege, îl simte cel puțin, cum simți orice scriere cu al cărei fond sufletesc ești înrudit.

Pesimismul obosit și inofensiv și toată poezia dulcilor misteruri se savurează ca o bomboană. Parfumul florilor și aerul molatec îți mîngîie nervii și-ți deșteaptă fiorii nedeslușiți ai unei piroteli plăcute. Și ce poate fi mai delicat decît, tolănit pe o canapea și mîncînd la acadele, să citești în Maeterlinck despre „tragicul cotidian” sau despre *unio mnslica* a sufletului sau a iubirei cu ființa lui D-zeu!... O lume plictisită ca a noastră are multă nevoie de asemenea reflexiuni introspective, căci îi servește de prilej a se ridica deasupra mulțimei brutale, celei cu simțiri așa de puțin diferențiate.

Dar chiar și eroii din dramele lui Maeterlinck, în frunte cu cei din „*petits drames pour marionettes*”, au destule însușiri comune cu societatea noastră. Sunt figuri șterse, oameni de jumătate, fără măduvă-n oase, fără vlagă-n nervi, fără voință, supuși destinului și nesupuși legilor vieții normale. Și cîți nu găsești de-aceștia și între admiratorii lui Maeterlinck, între cetitorii lui fără putere de control! Dar, bine-nțeles, figuri mai puțin idealizate, fără aureola poetică în jurul lor.

Citez aici un caz, instructiv chiar și ca glumă, pe care îl găsesc povestit într-un ziar din Viena:

„De ieri încoace — povestește autorul anonim al acestei notițe — sunt adversarul lui Maeterlinck. Mi-a stricat o seară întreagă. Și anume iată cum. Un prieten, poftit de mine la masă, venea de la teatru, unde se jucase *Pelleas și Meisande*. Și ce să vezi: omul, pe care nu-l crezusem niciodată așa de simțitor, cuprins de duhul morții din piesa poetului belgian, ajunsese într-un hal ca vai de el. Nu vedea decît îngerul morții în toate și spiritul de distrugere, iar puterea de sugestie a lui Maeterlinck l-a influențat atît de mult. încît cuvintele aceluia reveneau tot mai des în cursul conversațiunei.

Chiar și salutarea lui era neobicinuită. « Mai trăiești? » mă întreabă, intrînd în restaurant. Și răspunzîndu-i că nu e decît timp de cîteva ore de cînd ne-am văzut în cafenea, el reflectă visător: « Negreșit, dar cît de ușor se putea să murim în timpul acesta!.. »

Chelnerii aduseră un biftec și cînd amicul meu tăia rîntia bucată, observă în ton elegiac: « Vezi, și acest bou era odată în viață și rumega la iarbă verde, iar acum iată-l o bucată de friptură. . . » « Ei, mai lasă gîndurile astea nebune, cată mai bine la fețișoara asta frumoasă de la masa vecină », îl întrerupsei eu. « Frumoasă? » răspunse el cu dispreț și cu durere. « Cîteva zile încă și ea poate fi un biet schelet, acoperit de pămîntul negru și neîndurat! » . . .

Era insuportabil. L-am luat pe stradă, ca să-i mai scot gîrgăunii din cap. Dar zadarnic! Toate îi reaminteau moartea. Și văzînd tramvaiul electric, arătă în urma lui: « Vezi-l? La colțul următor poate nenoroci sub roțile sale cîteva ființe omenesti! »

A trebuit să-l părăsesc. La despărțire îmi strinse mina cu căldură și, privindu-mă melancolic, oftă: « Pe mîine nu ne mai vedem. Unul dintre noi poate o să moară! »... Și trecînd înainte îl auzii fluierînd un marș funebru. .. Iar eu mă gîndeam la minunatele efecte ale poeziei moderne. . .”

Nu mă-ndoiesc că e exagerată întreaga expunere. Și mai ales cetitorii români nu vor suferi de ideea fixă că din cauza lui Maeterlinck sau a altor autori moderni nu le rămîne timp pentru viață. Plictisiții și blazații noștri sunt visători cu mult mai practici ca cel din poveste, deși nu se pot apăra în contra oricărei influențe. Din toată lectura lor nu le mai rămîne decît o amintire vagă, ca un miros de tămîie după sfîrșitul unui prohod.

I. AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI: „NUVELE ȘI SCHIȚE”

București, 1903, Editura tipografiei Minerva, 1 voi. 8°, 147 p.

Ce frumos știe să povestească d-l Brătescu-Voinești și cât de clar schițează momente din lumea d-sale: lumea firilor potolite!

Scriitori de-aceștia, cari nu te torturează vecinie cu produsele fantaziei lor fără frîu, cu stilul umflat de impresioniști de ocazie, avem puțini în generația noastră. Atmosfera aceasta liniștită, aproape idilică, blîndețea și siguranța în ton și-n cugetare, te conving repede că ești în fața unui scriitor echilibrat — o pasăre destul de rară printre cîntăreții literaturii noastre.

Judecînd mai superficial, l-ai crede un burghez calm și cult, care are meșteșugul povestirii, învățat și de la Slavici, știe croi o frază limpede și la locul său și are ascunse în cea „cutiuță de cîțiva centimetri” un mic și interesant șir de „chipuri de oameni, de lucruri, de peisagiuri cu dimensiunile lor, cu culorile lor, cu toate amănunțimile lor cu tot” . . .

În realitate însă nu e numai atît. Căldura și duiosia cu care își reamintește copilăria, acel mormînt de fericiri apuse pentru totdeauna; interesul pentru oamenii năpăstuiți de soarte; convingerea cu care ia apărarea *vieții curate* și a tot ce e bun, cinstit și frumos — ni-l arată și ca om de sentiment. Predilecția continuă pentru flori — pentru liliacul în umbra căruia „Pană Trăsnea Sfîntul” și-a îngropat tot ce a avut mai sfînt — pentru *petunia hybrida, grandiflora* și celelalte flori presărate în nuvelele sale nu este o simplă apucătură de nuvelist. D-l Brătescu este și poet, și încă liric și sentimental uneori. Iar acest sentimentalism îl face să alunece ici-colo în exagerări, cari se potrivesc prea puțin cu fondul senin din alte bucăți. Dar — „așa e scrisă cartea vieții: o pagină veselă, una tristă”, poate și nîai multe triste, și n-avem de ce învinui pe d-l Brătescu pentru că și dînsul cunoaște această carte.

«• Subiectele schițelor d-lui Brătescu sunt uneori foarte simple. „Găina poate să trăiască două luni de zile fără să mănînce și să bea absolut nimic” . . . este problema pe care o rezolvă în schița din fruntea volumului. Și cu toată simplitatea lor, ele sunt cadrul unor figuri întregi, unor oameni bine studiați, ceea ce denotă un frumos spirit de observație. Dar sunt și mici și fără pretenții. Cîteva cucoane bătrîne, cari își moțăiesc clipele din urmă în societatea unui motan, unui canar și a unui maghiran. Cîteva modești funcționari de provincie, în al căror suflet abia tirziu licărește o rază de iubire blindă. O fată tomnatecă și cuminte, alături de-o soră crescută în pensionul din București, „cu trupul și cu sufletul legată de lume”. În sfîrșit, copiii, madame și bunici, cu toate micile incidente ale unei vieți familiare fără prihană. Iată persoanele schițate de d-l Brătescu-Voinești.

La cîteva din acestea le atribuie însușiri prea evident moralizatoare, ceea ce nu înalță tocmai valoarea artistică a schițelor. Prigonirea, dusă la extrem, a „Microbului” (tipul unui funcționar persecutat pentru cinstea sa), precum și protestul, cam socialist, împotriva unor nedreptățiri de toate zilele în armată sunt părți mai slabe, note forțate. Chiar și partea din urmă din *Pană Trăsnea* — bucata 'de căpetenie a volumului — trece în domeniul unor tendințe sociale pe cari n-am voi să le găsim la scriitori ca d-l Brătescu-Voinești. I-o spuneam aceasta mai ales că are o admirație — atît de clar formulată în prefața volumului său — pentru principiile estetice ale d-lui Maiorescu.

TRADUCERI

Se citește multă literatură străină la noi, dar fără alegere și într-o singură limbă, cea franceză. Se-ntîmplă că această literatură franceză, cu toate însușirile ei incontestabile de ușurință și armonie în formă, e și a fost totdeauna artificială. Se mai întîmplă că literatura franceză cea mai nouă nu reprezintă una din epocile cele mai fericite din dezvoltarea literaturii poporului francez: talentele mari lipsesc și drumuri netede nu vede nimeni.

În sfîrșit, literatura franceză nu poate exercita influența de care avem mai multă nevoie pentru a ne forma ca popor cu adevărat civilizată — influența educativă, morală — într-alt sens decît morala convențională.

Dacă-am citit multă literatură franceză în franțuzește, n-am făcut și traduceri bune și îmbelșugate nici din franțuzește, fiindcă ne îndreptăm direct la originale. Departele în trecut, bătrînul Eliade începuse, cu cîtă știință și pricepere avea, întîia serie rațională de traduceri. Înriurirea lor a fost, fără îndoială, puternică în mișcarea poetică originală ce a venit pe urmă. Apoi traduceri s-au oprit aproape cu totul. Numai după multă trecere de timp, cînd, cu înalte și serioase scopuri culturale, s-a alcătuit „Junimea” din Iași, din oameni în adevăr luminați, s-au pornit traduceri din literatura germană, cele mai puține bune, celelalte avînd măcar meritul de a fi revelat o puternică literatură unei colonii culturale franceze. Apoi și acest curent s-a stins.

Acum, în urmă, d. Coșbuc a cîștigat dreptul la recunoștința neamului nostru prin traduceri sale, mai ales prin acele din clasici, pe cari n-am fost în stare să le înțelegem și să le prețuim îndeajuns. D. Vlahuță a tradus frumos mai multe din poeziile Adei Negri, care n-are însă în Italia faima pe care am fi

dispuși să i-o atribuim, judecînd după caracterul armonios al traducerilor pomenite.

Dintre poezii cei mai tineri, Murnu a reprodus bine pe Homer, iar aici, în *Sămănătorul*, și aiurea, Iosif a dovedit și prin traduceri din limba germană elasticitatea cuprinzătoare a versului său.

Totuși, pe această cale, care trebuie străbătută pînă la capăt pentru ca noua noastră cultură să se formeze pe o înțelegere largă a tuturor marilor culturi ale omenirii, trebuie să cheltuim încă multe silințe.

E întreaga literatură engleză, adîncă, bogată și sinceră, din care putem zice că nu știm încă nimic, deși nici una nu e în stare să formeze spiritul mai mult decît dînsa.

Cu traduceri din limba germană abia s-a început. Că există o literatură italiană de o putere de viață neobicinuită, că în Spania se poate găsi și altceva, în ordinea culturai, decît diplome ieftine pentru ambiții mari și latinism de paradă, că în Nordul danez, suedez, norvegian — chiar în afară de Ibsen și Strindberg — e o viață originală a spiritului — ce știm noi din toate acestea?

Din literaturile slave, cea polonă, ridicată la o atît de mare înălțime prin puternicul talent al lui Sienkiewicz, iar cea rusească, ce se desfășoară mai ales prin activitatea unui șir de romancierii de întîiul rînd, cunoaștem doar ce s-a tradus la Paris de librari speculanți, cari au în serviciul lor femei sărace și studenți fără mijloace.

Traducerile, cu mult superioare și neasemănat mai bogate pe care le au germanii, rămîn străine la noi, cari suntem cu atît mai străini (aici fără vina noastră) de original.

În privința literaturilor mai mărunte, ignorarea poate găsi mai lesne o îndreptățire.

Sămănătorul, și în faza de astăzi, ca și în cele ce a străbătut pînă acum, nu servește nici o patimă pentru faima ușoară, nici o josnică dorință de cîștig, ci vine, ca o încercare de inimă curată, să lucreze întru îndeplinirea unei datorii de care pot fugi numai aceia dintre scriitori și oamenii de carte cari n-au o idee clară despre rostul lucrurilor. El vrea să ajute la întemeierea unei conștiinți naționale întinse, unei culturi adînci și sănătoase.

Celor ce lucrează aici li s-a părut că talmăcirea graiului străin, cînd cuprinde frumos, un adevăr și lucrează spre bine, nu e fără folos.

De aceea se întemeiază aici o rubrică de traduceri. Cine va putea în versuri, va face versuri și va iscăli: cine nu, va țîlcui în proză, și nu-și va aminti numele pentru o osteneală plăcută, în care originalitatea n-are unde să se manifeste.

CRUPĂRI LITERARE

Scriitorii noștri, ajutați și de cîțiva bărbați iubitori de cultură, manifestează tot mai multe tendințe asociative. Probă și noul sindicat al „oamenilor de litere”. Și rostul acestor frămîntări, adeseori prea zgomotoase, ar fi: crearea unor condiții mai avantajoase prosperării literaturii române.

Cu toată lauda, de care se fac vrednici propagatorii spiritului de asociație, nu ne putem reține o bănuială, cu totul subiectivă, de altfel. Credem anume că, în afară de cîteva îndemnuri, succesele acestor acumulări de forțe diverse vor rămînea cu totul neînsemnate din punct de vedere cultural.

Grupărilor literare, cu sau fără statute și program, li se dă în general o importanță exagerată. Artă și știința nu pot fi puse alătura cu industria și cu viața economică a unui popor, unde societățile au un rol de căpetenie. În viața intelectuală legătura dintre atomul social și mulțime este cu mult mai puțin strînsă, interesele fiind de ordin mai ideal. Aici individualitatea este singura forță conducătoare. Ea se desface tot mai clar din mulțime, se ridică deasupra ei și-o subjugă voinței și ideilor sale creatoare de direcție.

„Junimea”, de pildă, nu prin numărul membrilor săi și-a asigurat locul ce-l acordă orice om mai inteligent în mișcarea culturală mai nouă, ci numai prin cîteva personalități mai puternice. D-l Maiorescu a ridicat cetitorii spre sine, a redus prăpastia ce exista între ideile sale și ale celor duși în rătăcire de cărturarii latiniști — un proces destul de încet, căci mulțimea a trebuit să absorabă aceste idei, să le asocieze celor vechi, să și le fixeze cu toată claritatea.

În societățile ce se proiectează sau sînt în ființă astăzi, se observă mai multe persoane decît personalități. Sînt mulți și poate harnici colaboratori, dar aceștia sînt indicați a avea

un rol mai pasiv, rolul de-a primi cu convingere ideile unor gânditori mari și originali, singurii organizatori firești ai muncii culturale. Specia acestor organizatori însă e așa de rară astăzi, încît printre diferitele „sindicat” aproape nu-i dăm de urmă.

Socot că toți acei poeți cari nu fac altceva decît să ia un mănunchi de flori, să-i combine și varieze toate culorile, să le caute numirile în vreun dicționar botanic ș-apoi să-și boteze poezia, scăldată în rouă și parfum, cu vreun cuvînt sugestiv — sînt prea neînsemnați reprezentanți ai unei nouă faze literare.¹ Toți acei erotici, cari după un singur clișeu oftează sub balconul mai multor Dulcinee pe zi, aceste fonografe cari ne zbrînie în urechi aceeași melodie de dragoste răgușită, sînt buni cel mult să rumege turtă dulce, dar nu să dea direcțiuni. Toți afectații de salon și moralistii minușați, toți simbolistii obscuri și lascivi și toți Beceștii cu infirmități statornice în gîndire, oricît s-ar asocia, sînt și răroîn *capita mortua* în dezvoltarea culturală, fiindcă nu aduc nici un element nou, nici o forță fecundă.

Cu vorbe dulci și cu povești scrise în nisip nu se produc curente, nu se fac refoim.¹ și — dumnealor curente vor.

*

în timpul din urmă s-a scris pe ici pe colo despre existența unei grupări de scriitori ardeleni. Se face aluzie cînd la *Convorbiri*, cînd la revista noastră.

¹ Găsesc într-o revistă din capitală următorul specimen do poezie botanică, intitulată *Apoteoza florilor*:

Trifoi, liliac, iasomie
Laură, urzică ori păpădie
Bănușel, izmă ori tuberoză
în toate văd o apoteoză.
Mărgăritar, narcisă ori rozmarin
Micșunea, miozotis, floare de in
Salcîmul alb, spin ori măcrișor
în orice floare e suflet, e dor.
Rozetă, mac roșu, ienupăr, lalea,
Neghină, dintură, hamei și pansea
Tei, ierburi și oricare floare
Iau viața de raze de soare...

Adevărul este că o asemenea grupare nu există și toate comentariile ce se fac de un soi de cronicari literari și foști poeți sînt închipuiri sau bănuiele fără temei. Datorăm însă acestor ciudați piritori un scurt răspuns lămuritor, căci e un sistem întreg în scopurile lor. *Es ist Methode in dieser Narr.'teit!*

O grupare de ardeleni, numai de dragul ardelenismului (?), nu poate avea nici un rost în literatură, știind orișicine că interesele culturale sunt aceleași pentru toți. îndreptățită ar fi cel mult o grupare de talente înrudite, pe cari cîteva principii generale, estetice sau sociale să-i îndemne a dezvolta în aceeași revistă o activitate paralelă. Iar dacă în realitate asemenea talente există, este, desigur, o simplă coincidență că printre ele se consideră și cîteva scriitori din Ardeal, cum sînt d-nii Bogdan, Coșbuc și Iosif.

Și lucrul se explică așa că orice scriitor, răsărit pe plaiurile române de pretutindeni, are dreptul și datoria de a-și da prinusul inteligenței și sentimentului pentru marea carte a culturii poporului. Iar cînd, din întîmplare, se mai ridică și din provinciile subjugate cîte-o personalitate, fie în poezie, fie în știință, orice protestare e ridicolă și e zadarnică, pentru că o forță productivă, naturală, nu poate fi strivită; ea-și face drum cu ușurință prin corul de ocăritori.

Nimeni să nu-și închipuie că însușirile sufletești și dreptul la manifestarea lor s-ar putea limita după provincii. Cunoașterea binelui și a frumosului nu este un dar dumnezeiesc hărăzit exclusiv intelectualului bucureștean. Și nici ardeleanul n-a monopolizat toată vigoarea și seninătatea poeziei din popor. Puntea de înțelegere dintre unii și ceilalți e organică; deosebirile structurii sufletești nu e din cale-afară de mare și legăturile de rasă nu se dezintă nici în literatură. Iată pentru ce o grupare literară cu tendințe de izolare după provincii n-are nici un drept la viață și cei ce totuși afirmă existența ei sînt victimele unor preocupări mărunte.

O CLOACĂ

Buruienile se plivesc din orice grădină, se stîrlesc din rădăcini, căci dimpotrivă, copleșesc cu încetul toate straturile de flori. Și un popor, la începutul dezvoltării sale, e ca un copil care nu știe a deosebi floarea de buruiană.

Plivit-au destui în grădina literaturii noastre, dar fără folos deosebit. Tai într-un unghi și răsar bălăriile într-altul. Și miasele răspîndite otrăvesc adeseori suflete nevinovate*

Cetitorii acestei reviste, obicinuiți cu un tipar curat și cu și mai multă îngrijire a fondului sufletească, nu vor ști, poate, că mai există și reviste pe cari nu le poți lua în mînă înainte de a le stropi cu apă de Colonia sau, spre și mai multă pază, cu sublimat corosiv. Deschizîndu-le, te izbesc în față aburii unei mlaștini morale și intelectuale, mirosuri grele de cloacă.

Și nu e nici o plăcere a vorbi despre revistele aceste. Îți vine greu, știind că n-ai vocațiunea de moralizator, nici de filistean pedant, să te expui a fi greșit înțeles. Căci nu simțul moral, nici convingerile estetice, nici alte motive nu te îndeamnă să fii sever cu asemenea „literatură”, ci pur și simplu, bunul-simț adînc jignit.

Manifesteaza-se fiecare talent în direcția sa firească. E o greșeală să pui stavilă unei porniri sincere și să mlădii toate talentele după același model. Tendințe de-aceste de „uniformizare”, după cele mai stereotipe regule de educație estetică, nu sînt îndreptățite și nu duc la nici un scop. Deie fiecare ce are personal, în' forma în care-i convine mai mult, și cei mai puternici vor imprima totdeauna caracterul epocii lor. Dar c'nd totul în voi e străin ca gîndire, e imitație searbădă și degenerată; cînd în scrisul vostru e pierdut orice echilibru; cînd sub masca unui estetism rafinat se dau în vileag frag-

mente din viața instinctelor celor mai brutale, atunci nu mai e talentul, nu mai sînt convingerile cari trebuie respectate, e prostia îndrăzneată și maimuțaria ce-ți iese în cale rinjindu-se și pe care trebuie s-o arăți cu degetul.

Și revistele aceste — una-și zice *Hermes*, cealaltă *Românul* — reprezintă, mă rog, arta decadentă. Parcă ar avea ceva comun cu ceea ce se înțelege sub poezie decadentă! E mai mult o mistificare a acestei noțiuni, o trivializare prin imitație a unui curent produs în literatura franceză în momente de istovire sufletească, la sfîrșitul unei epoci culturale saturate; e efectul unui cîntec subtil și duios de fecioară ftizică asupra unor suflete vulgare.

Lasă că la un popor viguros, ca o cultură în formațiune și-ntr-un timp liniștit, cînd n-a trecut prin nici o zguduire socială, o perioadă de decadentă în literatură nici n-are vreo explicație normală și nu poate fi decît paradă și afectare. Dar, presupunînd că se nasc totuși artiști pe cari împrejurările vieții i-au smuls din contact cu mulțimea (d. Macedonski, în numărul din 8 iunie al *Românului*, numește această mulțime *o bestie !*) și cari, într-adevăr, preferă să-și îmbrace în formă gingașă șoaptele cele mai tainice ale inimii lor, tremurul cel mai mic ce-l simte sufletul lor îți contact cu natura — te întrebi, văzînd pe decadentii aceștia, pot fi ei socotiți în categoria asta? Să vedem.

Unii dintr-înșii scriu versuri. Mircea Demetriad, „firea veselă de insular egeic”, scrie ditirambi despre „sîinii tari și bronzăți” al căror „must” ca „nectarul fermentat” îl îmbată. Același cîntă „pielea de miere și nard” a iubitei sale și „pîntecul” ca o „platoșă”. Altul, un d. Alex. Petroff, care face parte din „cercul artiștilor *transcendenți* ce formează curentul nou, a cărui menire este ridicarea artei la rangul ei de aristocrație intelectuală”, vrea să moară în „lupanare”, alătura de „perfida și isterica Arbusca”. Al treilea visează „beția plăcerii extreme din sînge, din fibre și nervi”. Și o doamnă sau domnișoară, Zoe Fialski, lamentează despre Phallos:

Nebuna mea Phallos,
Vîntul îmi spune că te vei duce-n Corinth
La beutorii de vin, unde Psapha muri...

Știți ce e Phallos! Știți cine-i Psapha! de nu știți, închi-deți parantezul și lăsați pe Phallos la beutorii de vin din Corinth.

Ah, dar această doamnă sau... domnișoară Zoe Fialski are un deosebit talent de-a descrie „depravarea aleasă”. Ascultați cum glăsuiește în proză:

„...Gyges seduse la «Cele șapte zîne» și aici găsi porțile deschise. Frumoasele nuduri i se oferiră toate. Dar Gyges, gustul cel rafinat, aspirația lui perfidă, alese pe Lycoris cea cu buze aprinse și cărnose. Fata tremura de plăcere. Chiar ea își înscrise în grecește numele pe-o placă atirnată în zid. Iar Gyges, gustul cel trufaș, sufletul lui meschin, își înscrise și el numele sub acel al prostituatei, ca să se laude. . .

...Iar a doua zi fata Lycoris suspină: Am pierdut pe Gyges căci el, gustul cel rafinat, *depravarea aleasă*, se spînzurase în atriumul Lydiei dulcea...”

Și... nu mai pot cita. Vedeți bine, că „gustul” doamnei Zoe Fialski e prea „rafinat” pentru coloanele foii noastre și prea înfierbîntat oriental pentru simțurile noastre de oameni occidentali, cari, fără a fi extrem de pudici și de intoleranți, deplîngem totuși slăbiciunile omeniești și felul abject în care se manifestează.

Natural că, la același nivel de „forță morală”, amestecată cu mult cinism stă și restul: critica și istoria din revistele lor, chiar și filosofia „ocultă” a șefului acestor scriitori. (Căci există și un fel de Scaraoțchi al acestor suflete din infernul literaturii noastre mai nouă!)

Asta nu mai e curajul unor teorii îndrăznețe, nu mai sunt ideile neorînduite ale unor capete neliniștite și ale unor firi impulsive. E haosul unor decadenți în sensul propriu al cuvîntului, al unor oameni fără nici o conștiință și fără nici un rost în literatură.

P.S. Un biet brotăcel ieșit din viroaga asta, găzduindu-și acum cîntecele și proza prin coloanele literare ale *Adevărului*, mă acuză că fac „critică vehementă” și încă „de-o vehementă lipsită de orice punct fundamental, cabrată însă de la sine înaintea unor motive care nu există”... și îmi înfierează cu multă indignare „bucuria feroce” pe care aș fi simțind-o eu, cînd, prin criticele mele, contribui la „ruinarea temeliiilor țării noastre”...

Vorbisem adică și de... d-l Iuliu Dragomirescu, un poet care stă „la temelia țării noastre” numai întru cît și mlaștinile se găsesc pe suprafața acestei țări și găsisem următoarea

coincidență între un vers al d-sale și altul al lui Eminescu:

Eminescu, *Opere compl.*, I, 130

Vai de picioarele mele
Pe unde umblă ele
Vai de ochisorii mei
Pe unde umblă ei.

inima-n mine-i bolnavă
Floare de dumbravă
Și vai lacrimile mele
Cum le vărs cu jele-

Dragomirescu, *Poeme*, p. 50

Apă, apă călătoare
Unde zbori tu oare,
Cum tu inimă bolnavă
Nu-mi porți prin dumbravă?

Vai de gîndurile mele
Plutitoare-n stele
Vai de ochisorii mei
Plutitori si ei. . .

„Vai de ochisorii mei, pe unde umblă ei”. . . Prin Eminescu umblă ei, cinstite domn, pe care-l plagiezi frumușel de jos în sus și după ce ți-o spune omul în mod destul de dulce, îl mai acuzi și de vehementă. . . lipsită de orice punct fundamental? . . . Culmea inconștientiei!

MULȚIMEA. ..

În rîndul trecut am citat cuvîntul cu care un om încă-runțit în rătăcirii literare a voit să caracterizeze mulțimea noastră cetitoare. *Bestie* era cuvîntul, iar capul, fără îndoială, simetric și normal, din care a răsărit, e al d-lui Macedonski.

Sărmană mulțime, compusă din ființe mai mult animale decît cogitale!

Cine este trufașul, care de la o înălțime atît de olimpiantă și cu un dispreț atît de suveran tună împotriva ta? Este vreun individualist de bronz, o forță extraordinară, care prin sine să-și fi creat o piramidă atît de înaltă, încît cu creștetul să fie mai aproape de nouri decît de furnicarul omenirii? Este el un al doilea Neron, cu aceleași plăceri estetice împotriva naturii, tot atît de iubitor de spectacolul ce i-l oferea schingiuirea mulțimei de „bestii” creștine și capabil de senzații mai subtile numai cînd vreun viclean arbitru al eleganței îi lăuda versurile proaste, sau cînd, poate, admira în taină formele pline ale lascivei Poppea? Este vreun urmaș al lui Caius Marcius, eroul de la Corioli, cu cele 25 de răni pentru patrie și totuși nedreptățit și huiduit de mulțimea din Roma? Sau vreun mare filosof din timpurile noastre, un Nietzsche, bunăoară, pentru care mulțimea e bună mai mult pentru... statistică?

Nu. Nu te speria, mulțime cetitoare. Nu i-ai greșit nimic ca să te ocărăscă, dar nici el nu ți-a făcut vreun bine. De treizeci de ani de cînd scrie, de la oda dedicată Elizei, pînă la proza de-acum consacrată famulilor săi, acest titan a rămas vecinie inutil mulțimei și certat cu sine însuși: un spasmodic vînător de succese literare, cari întrec puterile lui, un om de cauciuc, ce se umflă ca să ia dimensiuni formidabile, un tip care mușcă sau se milogeste pe lingă trecător, iar de nu-l ia în seamă, îi zbiară în urechi: Bestie, bestie!..

Iartă-l, trecătorule din mulțime, și nu te cutremura. Sînt alții mai interesanți ca dînsul, cari știu ce vor și știu ce fac.

'Iată, de pildă,' un șir de sentimentali cari te tămiază vecinie și se coboară la tine cu poză umilă — păsări versuitoare, cari își fac cuibul cu predilecție prin tînăra generație.

Glasul lor e o nesfîrșită lingușire a mulțimei. Prin tînguiri îți speculează sentimentele, îți cerșesc mila și compătimirea, îți storc lacrimi de duioșie și... banul. Tot ce au în sufletul lor — și comoara lor nu e mare! — și-o dezvelesc și prefac în versuri. Orice triumf al iubirii lor, orice zîmbet de fecioară ți se trădează. Și scrisorile răvășite, bietul sicriu al iubirii fericite sau nenorocite, ele oferă resurse bogate pentru îndulcirea mulțimei.

Sentimentalismul acesta dus la tîrg și vîndut tuturor ca o marfă ușoară este și el un fel de literatură cu tendinți și încă mai periculoasă uneori decît literatura ideilor sociale internaționale. Aceste te leagă cel puțin de lume, de viață, de condițiile de progres și cultură — motive cari ne unesc pe toți dintr-un punct de vedere mai larg. Dar literatura sentimentală, cu actualii ei reprezentanți, e un păcat literar și social deopotrivă. Ca literatură, ea n-are mai multă valoare decît albumurile arhibanale ale fetelor naive din pensioane: variante și reminiscențe după modele vechi, cărora nu sînt în stare a le da măcar o formă aleasă. Iar pericolul social îl văd în faptul că tinerimea, care-și face educația cu o literatură atît de anemică, e condamnată la aceleași patimi și frămintări mici, la aceeași simțire banală, la aceeași caricaturizare a tot ce e mare și ideal.

Alături de această specie de sentimentali sînt apoi alți amici ai mulțimei: negustori literari, scriitori de meserie, fără convingeri și fără țintă, cari, avînd presa la îndemînă picură zilnic otravă în sufletul cetitorului.

Mulțimea e aici victimă inconștientă și se lasă tîrîtă, ca orice mulțime care, fără a fi „bestie”, nu are totuși puterea de a controla și a se conduce singură.

Ca o reacțiune împotriva acestor stăpînitori mici ai mulțimei, cei mai de seamă scriitori ai noștri au pornit de la un timp încoace un fel de operă de salvare. S-au coborît la mulțime ca la un copil răsfățat și o dezmiardă, a giugiulesc și o învață din tot ce au mai bun în sufletul și în mintea lor.

E o greșeală, poate, în tot cazul un sacrificiu individual mare, cînd cei cîțiva poeți ai noștri vin pentru totdeauna în mijlocul mulțimei să-i scrie pe gîndul și priceperea ei, să-i

satisfacă trebuințele ei, să umple coloanele revistelor pur populare, să publice cărți de vulgarizare, cari nu mai sînt scrise și concepute în limitele artei cultivate de dînsii mai nainte.

Opera de salvare se face, evident, dar lumina se mistuie luminînd, artistul se distruge prea de timpuriu.

Și calea firească nu este aceasta. Poetul, fără a disprețui mulțimea pe care, dimpotrivă, se reazimă și de la care are partea cea mai însemnată a ființei sale, nu trebuie să se coboare el la dînsa, ci, rămînînd pururea la înălțimea sa, s-o ridice spre sine treptat, pînă-l va înțelege. Interesele superioare pentru literatură ar trebui să ne îndemne a feri talentele adevărate, așa de puține, de munca istovitoare a emancipării culturale, rezervată unor forțe de altă natură. Poeții n-au ce căuta în rolul de tribuni ai poporului și de luminători *practici*.

Dar se pare că există motive puternice cari reclamă pentru popor sacrificarea celor mai frumoase talente literare de care dispunem astăzi. E un moment vrednic de însemnat pentru istoria literaturii noastre.

RÎURILE ÎN POEZIA POPULARĂ

I

Viața și dorul românului sînt strîns legate de rîurile sale. O știm din istorie, căci cea dintîi viață românească s-a desfășurat pe malurile nurilor, ale celor de munte mai ales. O vedem din viața noastră în care un rîu, un izvor, la marginea căruia ne-am petrecut copilăria, ne lasă amintiri neșterse. Și ne-o spun sutele de poezii din popor, unde rîurile împart toată jalea sau toată veselia cu locuitorii din împrejurimile lor. „Rîu-i frate cu românul” ar fi o afirmație tot atît de îndreptățită ca cea despre frăția cu codrul.

Numai că rolul rîurilor e mai puțin variat ca al codrului și chiar mai puțin energic. În codru se petrece aproape toată poezia noastră epică cu romanticele scene haiducești, pe cînd rîurile roșesc numai arareori de singele haiducilor sau al turcilor, în cîteva balade. În codru și iubirea e mai vioaie, mai plină de nădejdi, pe cînd valurile nestatornice sau tulburi ale rîului tulbură și inimile celor îndrăgostiți și prefac șopotul de rîu în cîntec de jale și apele lui în lacrimi de dor.

„Părăiaș cu apă rece / pe la poarta mîndrei trece./ Iese mîndra să se spele,/ vede că-s lacrimi de-ale mele,/ și nu mai poate de jele"... Cu motivul acesta, al rîului de lacrimi, s-a răspîndit un șir de poezioare duioase, redînd momente simple, dar sincere, din viața sufletească a poporului. Și tot atît de frecvent este rolul părăului de mijlocitor între iubiți. „Pe părău și pe izvor” își trimite bădița dorul. Părăul servește de mijloc pentru a încerca trăinicia dorului:

„Eu mă duc, mîndro, azi-mîne,/ dorul meu la tin' rămîne./ Tu mi-l leagă, mîndro, leagă,/ în colț de năframă neagră./ Și mi-l dă, dragă, pe apă,/ de vezi dorul mi se-neacă? / De-i vedea că rîu-l mîină, / să-ți iei, mîndro, ziua bună; / de-i vedea că se oprește,/ să mai tragi, puică, nădejde; / de-i vedea c-o lăstari, să știi, dragă, c-oi veni"...

Și mai sunt multe probe despre felul cum poporul se pătrunde de poezia râurilor, de frumusețea și podoaba malurilor. Adesea dorește să „se facă floare” pe dunga părăului, s-audă „apa vijiind și badea din bici pocnind”, sau s-audă cum „bate vîntul sălcile, să pornească luntrile”. Iar toate aceste ne dovedesc de ce senzații subtile e capabil și artistul anonim din popor și câtă pricepere, câtă bogăție de imagini poetice are în exprimarea lor.

Dar să privim de-aproape câteva râuri, pe cari le întîlnim cu numele lor proprii prin toate colecțiile de poezii populare și să cercetăm în ce legătură sunt amintite.

Observăm mai întîi că nu totdeauna se pot deduce caracterul și însușirile speciale ale râurilor. Afară de Dunăre, care prin mărimea și măreția ei impresionează adînc și de-a lungul căreia s-au petrecut atîtea fapte vitejești, ce nu puteau rămîne fără răsunset în poezia poporului, aproape nici un alt rîu nu prezintă momente poetice proprii, afară doar de culoare și de cursul încet sau vertiginos al valurilor. Rîurile cele mici din diferite provincii române au aproape aceleași note caracteristice, schimbîndu-se doar numele, ca „Săbarelu-i mititel, s-a-ncuibat dragostea-n el” și „Sibieliu-i mititel” etc. E vechiul proces al asimilării și localizării poeziei populare, cum îl întîlnim așa de des în partea erotică a acestei poezii.

Un caz special de generalizare a unei singure însușiri este acela cînd rîul „apă vioară” e blestemat să se prefacă în „neagră cerneală” iar stuful o „penișoară” cu care flăcăid sau fetica să scrie un răvaș pentru cei de-acasă. Astfel aceeași figură poetică se repetă în „Dunăre, apă vioară” (Rădulescu-Codin, *Din Muscel*, p. 24), „Prutule, apă vioară” (col. Sevastos, p. 14), „Jijioară, apă amară” (Sevastos, p. 22), „Apușoară Bisticioară” (*ibidem*, p. 31) etc. Aceasta din urmă e o variantă numai. Poetului îi trebuie cerneală pentru cernirea unei băsmăluțe, pe care s-o trimită acasă „pe șuierul vîntului, în fundul pămîntului”.

Interesante sunt și contrazicerile asupra aceluiași rîu. Astfel, știam că Mureșul e considerat în popor de „apă lină”, cu puterea de a înstrăina pe acela care o gustă. Dau însă peste o poezie unde i se atribuie o putere contrară. Iată-le ambele:

Mureș, Mureș, apă lină,
Cine Le bea se-nstrăină

Că eu numai te-am gustat
Și rău m-am înstrăinat.

(Jarnik-Bârsan, p. 201)

D-auzit-am o minciună,
Că Murășu-i apă bună:
Cîți beau toți se împreună.
Mai, mîndro, să bem și noi,
Să ne luăm amîndoi.

(*Ibidem*, p. 62)

Poezia a doua nu e deloc ironică, ci pur și simplu o localizare după o poezie adusă din alte părți: „D-auzit-am o minciună, că Moldova-i apă bună” (tot acolo, la p. 63). Și cite alte contraziceri de aceste.

Dunărea, în special, e fluviul uriaș și maiestos, pe care-l cîntă toate popoarele de la Pădurea Neagră pînă la Marea Neagră. Slavii o numesc „rîu sfînt” și au o literatură-ntregă în jurul ei (v. Jagic, în *Archiv f. Slav. Phil.*, an. 1, p. 299-333). Germanii o slăvesc în cîntece și melodii (cine nu cunoaște valsul lui Strauss?), iar noi îi datorim atîtea tradițiuni, balade și cîntece, încît avem și noi dreptul să stăm alătura de celelalte popoare (v. Al. Papadopol-Calimah, *Dunărea în literatură și în tradițiuni*, București, 1886).

Alecsandri a căutat chiar să imprime Dunărei un caracter național și să facă din o simplă poezie erotică un document etnic. El își intitulează *Românii de pe malurile Dunărei* următoarea poezie:

Fă, bădiță, pialra-n zece,
La ist mal curînd de-i trece,
Că suntem de neam român,
Nu suntem de neam păglu.
Despică Dunărea-n două
Să facem -dragoste nouă,
Colea-n umbra istor nuci
Pe brațe să mi te culci etc.

Rîndurile subliniate l-au făcut pe Alecsandri să pomească într-o notă pe românii din Epir, Macedonia, Tesalia, Albania și Bosnia, cari cu toții ar fi vinovați de poezia aceasta. De fapt însă, acele rînduri nu sunt populare, iar poezia întregă nu este altceva decît o înșirare de diferite fragmente lirice, avînd toate ca motiv despicarea valurilor Dunărei de

către flăcăul când trece la iubita sa de pe mal. Un motiv pe care îl găsim foarte cunoscut în poezia slavă, îndeosebi la sîrbi (v. Jagic, *loc. cit.*, p. 301, 302) și-l întâlnim adeseori în poezia noastră și chiar la Alecsandri (p. 121):

Bărbat oi lua
Care s-a afla
Dunărea să-noate
Ridicînd din coate
în picioare stînd
Buzdugan purtînd...
Că-i o zicătoare
De însurătoare:
Cine bate Dunărea
Nu mi-l bate muierea...

Cazuri identice, cu situații diferite, sunt și la Sevastos (p. 269: „Cîntă cucul vinerea, trec voinicii Dunărea”), în colecția d-lui Enea Hodoș (p. 210), iar în *Materialurile folclorice* ale Ministerului de Culte (voi. I, p. 235), eroul e mai practic și despică valurile cu „șaița”:

Și pornește-o șaică veche
Și-mi taie Dunărea-n zece
Și pornește ș-alta nouă
Și-mi taie Danărea-n două
Și poruește și a mia,
Da a m.3a unde mi-o sta?
La Ileana văduva! ..

Din bătrîni se spune că acest „drum fără pulbere, drum fără' de făgaș” înghite mulți voinici, mulți „șerpi ai Dunărei”, cum li se zice românilor în cîteva locuri. Există însă un ciclu de balade în care eroul, trădat de iubită-sa, e prins de turci și aruncat în Dunăre („Dunărea l-a crescut, Dunărea l-a hrănit, Dunărea să-l mănînce”), dar scapă teafăr și-și răzbună. (Vezi *Vilcan, Vulcan, Gruia lui Novac, Stanislav, Iorgovan*, din colecțiile de folclor.) Toate baladele aceste încep printr-o poetică descriere a caicului, în care vin turcii sau ienicerii să prindă pe românul cel trufaș și acțiunea întregă se petrece pe Dunăre și pe malurile ei, încît îți evocă un tablou viu și romantic din timpurile îndepărtate.

O amintire specială merită balada *Frumoasa Chiruța*. (Jarnik-Bârseanu, p. 491), povestea unei copile din Craiova. Turcii mi-o smulg din brațele mamei, dar nu reușesc s-o ducă la Țarigrad, căci ea se aruncă în Dunăre:

Decît roabă turcilor
Mai bine hrană peștilor...
Turcii toți încremeneau
Și-n fire dacă veneau,
După Chira s-aruncau
Și cu toții se-necau-

Iar Dunărea înțeleaptă,
Unde Chira se sfîrșea,
Apă lină se făcea,
Dar unde turcii murea,
Tot vârtejuri se făcea
Și mereu tot spumega...

Se știe că din balada asta, d. St. O. Iosif și-a împrumutat subiectul pentru *Frumoasa Irina*, una din cele mai reușite prelucrări artistice ale motivelor populare.

O STATISTICĂ LITERARĂ

Cine citește literatură românească?

Răspunsul ni l-a dat editorul iui Bolintineanu într-o notiță, relevată în acest ziar: numai poporul citește. Cealaltă parte, adică boierii și burtăverzimea (vorbesc în termenii lui Bolliac) sau citesc cărți franțuzești, bune și rele, sau nu citesc nimic. Viața e frumoasă sau amară și pentru cei ce nu cunosc binefacerile lecturii.

Dacă poporul într-adevăr ar citi, tot ar mai fi o mîngîiere. În definitiv, aici e toată nădejdea: la bază. Toată cultura noastră mai nouă de aici pornește. Legile de instrucțiune și întreaga politică culturală actuală îmbrățișează straturile cele de jos. Nu cunoaștem cazuri multe în cari să se fi cheltuit din partea vreunui stat sume relativ mai mari pentru popularizarea literaturii și pentru întreținerea revistelor ca în România, în timpul din urmă.

Rezultatul? S-ar putea vedea din o statistică, făcută la întîmplare. Cei ce au fericirea de a sta o vară la țară, și-ar putea lua ostenala de a stabili exact numărul acelor cari citesc literatură. Ar fi interesant și util a se ști: în ce regiuni se citește mai mult, cari sunt autorii mai cunoscuți și, în general, care este hrana sufletească a poporului, în frunte cu preot și cu învățător?

Subsemnatul nu are pînă acum o părere definitivă decît în privința poporului din Ardeal. Despre acesta știu cît și ce citește.

În zilele de sărbătoare, trecînd prin satele românești de acolo, ai satisfacția rară de-a vedea pe băncile cele lungi de la porțile primitive grupuri-grupuri de țărani, bărbați și femei, flăcăi și copile, ascultînd cu atenția încordată pe cîte un cititor isteț din mijlocul lor. Se citește îndeosebi

Foaia poporului, un ziar săptămînal cu rubrici politice și sociale și în floileton cu multă literatură populară. Scris adeseori într-o limbă greoaie, ziarul acesta vine aproape tot la a zecea casă (așa era cel puțin acum 5 ani!) și constituie școala neoficială a poporului.

Afară de ziar, mai găsești la fiecare preot și învățător o mică bibliotecă. Cei tineri știu pe Coșbuc de-a rostul și cunosc foarte bine pe Creangă. Cei bătrîni țin mult la bătrînlul lor Mureșanu. Și toată dragostea lor de cetit nu e pornită din îndemnul statului — care ar înăbuși-o, dacă ar putea — ci din inițiativă privată, pe ascuns mai mult, din instinctul de conservare, plus cele cîteva idei de progres cari își fac drum pînă la dînșii.

Este și în România astfel? Poporul găsește el și aici o ocupație atît de folositoare în după-amiezile frumoase și lungi de duminică? Știe și dascălul de-acum vreun poet pe din afară? Iubesc și-aici fetele și flăcăii poezia lor populară?

Presupun că da. E imposibil să nu fi străbătut în căsocioarele țaranului cărți cari să înlocuiască modestele *Pascalii* și *Visul Maicii Domnului*. Se va găsi poate cineva care să adune date exacte și să le publice, ca să fim orientați cu toții, cei din fruntea statului înainte de toate.

„Poporul citește!”

Am luat cuvîntul în înțeles propriu. Se pare însă că editorul lui Bolintineanu n-a văzut mulțimea de Ia țară, ci o parte a societății din orașe, burghezimea mai mult și pe cărturarii din clasele mai de jos.

O statistică detaliată e greu de întocmit și aici, Librării ar fi în măsură de a furniza cîteva date de preț, dar sunt inaccesibili, tănuind sau exagerînd sistematic numărul cărților vîndute. Autorii fac același lucru, căzînd în păcatul din urmă. Biblioteci populare, unde să se urmărească predilecțiile publicului cititor, nu avem. Cele cîteva biblioteci din București, Iași și Galați sunt destinate studiilor de specialitate. Arămas numai calea anchetelor publice.

O astfel de anchetă am făcut și eu, împreună cu un prieten al meu, și am reușit a ne aduna cîteva amănunte, destul de interesante pentru a le tipări.

Rămăși în capitală, ne-am căutat o distracție de vară și în cursul unei luni am terminat o mică investigație literară. Și eu, și amicul meu ne-am adresat la cîte o sută de indivizi

din „poporul” capitalei, înțelegind sub popor, tot ce am întâlnit, începând cu profesorul român, oprindu-ne mult la studenții români, la funcționarii de toate categoriile și sfârșind cu băcanul nostru din colț.

Eu am bătut numai la ușa bărbaților, amicul meu și-a ales partea cea mai frumoasă. Am intervievat numai români și numai știutori de carte. Întrebările noastre aveau de scop a stabili: ce *poezi* români sunt cunoscuți acestor sute de indivizi din ambele sexe? Iar ca răspunsurile să fie exacte, nu ne-am mulțumit cu simple afirmări, ci am ispitit cu de-a-mănuntul pentru a ne convinge ce a rămas în memoria fiecărui din ceea ce a cetit. Am avut în vedere numai pe aceia cari își aduceau aminte de cuprinsul a cel puțin 2—3 bucăți literare.

Rezultatul obținut e următorul:

Din o sută de bărbați și adulți au citit: pe Alecsandri 35, pe Eminescu 51, pe Coșbuc 56, pe Vlahuță 23, pe Iosif 26, pe I. Gorun 9, pe D. Zamfirescu 6, pe Șerbănescu 12, pe Macedonski 4, pe R. Rosetti 7, pe Bolintineanu 5.

Din o sută de doamne și domnișoare, între cari foarte multe studente, au făcut lectură mai multisoară: din Alecsandri 21, din Eminescu 61, din Vlahuță 35, din Coșbuc 22, din Iosif 10, din Șerbănescu 2, din R. Rosetti 11, din Nar. u 4, din Lecca 3, din Bolintineanu 6, din Macedonski o singură ființă.

Pe cum vedem, Coșbuc ține recordul și e cunoscut celor mai mulți din *Universul literar*. Doamnele iubesc mai mult pe Eminescu și pe Vlahuță. Poezia lui Alecsandri dă îndărăt și nu rămân decât baladele populare și poeziile eroice. Bolintineanu abia cu *Mama lui Ștefan cel Mare* și cu *O fată tină* pe *patul morții* se mai afirmă. Poezia decadentă e respinsă.

Acesta este glasul poporului. Și e destul de elocvent.

Cercetările mele le-am început cu un profesor de limba română. îl cunoșteam din Biblioteca Academiei, unde venea zilnic să citească din cărțile lui Manliu, pentru cursurile ce le făcea la o școală particulară de fete.

O cameră somptuoasă într-o stradă principală. Mobilă elegantă; o otomană splendidă; încolo, borcane de dulceață, sticle goale de doftorii și de parfum, cogniac și rom și ceșcuțe de cafea turcească, ziare vechi și *Universul de mîine* —

i l
• >
t
|
' 4

dar numai trei cărți cu totul: Codul lui Hamangiu, notițe de drept de A. M. Dumitrescu și o veche *Retică* franceză de Lefranc. D-1 profesor de la școala de fete practică și advocatura.

Bietele fete! Să fi văzut pe profesorul lor, încurcat de întrebările mele! Toate cunoștințele lui literare se reduc la câteva amintiri vagi din timpul studiului. E lipsit de orice putere de judecată critică. Nu citește nici o revistă literară. Dacă-i citezi o poezie de-a lui Alecsandri și alta de-a lui Eminescu, nu le știe deosebi după autor. Vă mărturisesc că abia m-am putut hotărî a-l înscrie printre cei ce cunosc pe vreunul dintre poezii noștri.

Vor mai fi figuri atît de clasice printre profesorii noștri de literatură română, sau am dat eu peste un specimen nenorocit ?.. .De...

... Altă dată intrai la un înalt funcționar.

Zi cu zăduf. în umbra unui salcîm din dosul casei domnul X stă la o masă, răzimat alene în coate. La dreapta, pe un scăunel, o „păreche” de vin cu borviz, și o „verișoară” îi citește cu glas tare:

„...M-ai vîndut — scrișni el, smulgînd cu o mișcare sălbatică cuțitul din brîul său — m-ai vîndut, Julietă, tu floare grațioasă a inocenței; pentru aceasta vreau să împlint cuțitul pînă în plasele în inima cea trădătoare. El o împinse înapoi și năvăli spre ușă, cînd auzi o voce sinistră: ferește-te, Giuseppe, ferește-te de Luigi Borgese, contele de Roma!”...

„Verișoară” cetea pe *Giuseppe Muselino, cel mai îndrăzneț căpitan de bandiți al prezentului* și funcționarul asculta dus, clătîndu-și uneori capul spilcuit și sec. Aici poezia era ucisă de influența „bandiților” din codrul lui Ignatz Hertz și cercetările mele n-au avut nici un rezultat în favorul poezilor noștri.

Interesantă a fost pățania cu băcanul meu.

— Ai auzit ceva de Eminescu, nea Nae?

— Nu știu nimic, d-le, nu stă pe-aici; ia să întrebăm pe ... sergent.

Așa da. Sinceritatea lui nea Nae o prefer zăpăcelilor d-lui profesor, care nu știe povesti cuprinsul satirei a treia.

Adevărat, n-ar mai trebui să existe nici comerciant care să cunoască cel puțin numele celui mai mare poet al țării sale!

în legătură cu aceste voi comunica o altă observare, privitoare la cunoștințele literare ale populației din capitală. Streinii, cei asimilați și cei nou veniți, nu știu nimic de existența unei literaturi române. Nicăieri, poate, nu există o izolare culturală atât de pronunțată între streini și poporul autohton, ca în capitala noastră.

Cunosc profesori germani și maghiari de la școlile din loc cari nu înțeleg că li s-ar putea *pretinde* un examen de istoria literaturii române. Ei ne judecă din înălțimea lui Goethe și a lui Petofi și zîmbesc de pretențiunea mea de-a mai ceti autori români.

Doi preoți unguri, despre cari știu că zilnic consumă patru kilograme de vin românesc, nu consumă nici preț de-o țuică (ierțe-mi-se comparația) pentru literatura română', de teama de-a... nu se înstrăina de rasa lor. Cei ce vor să se convingă de acest adevăr să treacă la iarnă pe la întrunirile germane de la „Liedertafel" sau pe la cele maghiare din sala „Amiciția" și să controleze câte conferințe se țin cu subiecte din literatura română? Eu n-am putut să asist pînă acum la nici una... fiindcă nu se țin.

E un fenomen ciudat acesta și nu se explică decît prin libertatea culturală aproape americană de care se bucură toți streinii din acest stat pur național.

Dar de... cum să pretindem să citească românește nepoții lui Arpad, cînd nepoții divului Traian abia își bilbiie o vorbă din *Ginta latină!*

CITITOR ȘI SCRITOR

„Trista privești ne oferiți d-voastră nouă, cetitorilor. Trăiți într-o continuă războire. Vă dați pe față toate patimile mici.' Vă faceți vinovați de greșelile tuturor oamenilor de rînd. Toată aureola în care v-ați învăluit prin scrisul d-voastre dispăre. în locul unor viguroși reprezentanți ai gîndirii și ai simțirii, vedem acum o ceată de vinovați: cîntăreți, fără convingeri și polemisti cinici. Lumea n-are să vă mai citească, fiindcă nu vă mai iubește..."

Un glas din public la adresa scriitorilor de astăzi!

Cunoaștem plîngerea aceasta. Ea se repetă de câte ori o mișcare literară degenerază în lupte personale și pasionate. Cititorul vede cu mirare că artistul se coboară din sferile sale ideale pe noroiul pămînt al patimilor. Vechea cestiune a deosebiriilor dintre scriitor și om îl preocupă din nou.

S-o discutăm și noi, căci e actuală.

Anul trecut s-a dat undeva — nu precizez unde — o serbare. Ziarele, publicînd programul acelei serbări, anunțau cu cîteva săptămîni înainte că vor participa și scriitorii de frunte ai țării. Și a curs lume multă, nu atît de dragul festivităților, cît minată de dorul de-a vedea odată pe acei poeți, nuvelisti, dramaturgi și humoristi „ai țării noastre" și a' petrece cîteva momente în apropierea lor.

Luminele neamului n-au venit însă. Lumea, ce e drept, și-a petrecut în cîntece și veselie și fără dînșii, dar a plecat, cu toate astea, mîhnită că nu și-a văzut visul cu ochii.

În dorința aceasta a cititorului din mulțime de-a sta față în față cu autorul lui de predilecție, de-a privi în ochii și în sufletul unui nuvelist sentimental, sau de-a schimba o vorbă glumeață cu un maestru al humorului, este o simplă

și explicabilă curiozitate. Din orice poezie, nuvelă sau dramă, cititorul poate, prin deducțiune, să-și urzească în mintea sa o imagine oarecare, vreun chip de poet cu ochii mari și plîși sau cu părul vilvoi. Iar în ce privește fondul, cititorul speră să găsească în scriitorul moralist un suflet blind și smerit, în umorist o inimă caldă și sinceră, iar în plîngătorul deznădăjduit o fire demnă de jale.

Sentimentul acesta de curiozitate e firesc, dar foarte rar se întâmplă ca figura imaginată a scriitorului să corespundă perfect figurei reale; și cu atît mai dese sunt decepțiile. Aceasta din simplul motiv că cititorul totdeauna *idealizează* chipul scriitorului.

Un caz tipic. Se dăduse pe scena din Mannheim *Hoții* lui Schiller. Senzație mare. Vestea-i ieșise în toate părțile și publicul dorea să vadă pe autor. Și-l închipuiau cu o statură herculică, cu ochi i'oroși și barbă stufoasă, ca un cavalier de codru și, cînd colo, iată apare la rampă un tînăr slăbuț, un gligan lung și deșirat ca un croitoraș rebegit. Dezamăgirea era mare.

N-ar fi pățit și publicul nostru tot astfel? Desigur. îndrăzniți de ridicați puțin perdeaua și lăsați-i să defileze pe dinaintea voastră pe toți cîți vă sunt dragi fără să-i cunoașteți. Veți vedea figura lui Leopardi unde credeți că o să găsiți un Adonis. Colo vi s-ar înfățișa, neînțeles și rece ca un sfinx, acela pe care îl socoteai de cea mai frumoasă expresie a sincerității. Apostolul energiei ar trece pe lingă voi sfios și capul plecat spre pămînt, încovoiat de greutatea conștiinței neliniștite. Autorul de cîntece țărănești e un Don Juan, iar pesimistul e gras și îndrăzneț și cu o prostănatecă roșată în obrazii bucălați. . .

Sunt concluziile făcute pe baza unor premise false.

Dar încă dacă, reducînd distanța dintre tine și dînșii, ai zăbovi mai îndelung în „sanctuarul” lor, ca să le știi toate urmele și faptele, să le surprinzi toată gîndirea lor intimă? Ai simți o adevărată muștrare că n-ai rămas departe de ei, cu convingerea de mai nainte.

Ai vedea cum partea animalică crește tot mai mult în detrimentul celei ideale, cum omul cîștigă un ascendent preponderent asupra artistului și caută diferite compromisuri cu oamenii din jurul său. Și cum acest om e mai rafinat decît semenii săi, să nu te surprindă faptul că și plăcerile lui sunt mai rafinate, și patimile lui sunt mai mari.

X | Toate intrigile personale, toate rivalitățile și alte arme
| otrăvite de cari se face uz în toiul campaniilor literare, să
| le pui deci mai mult pe răvașul omului decît al scriitorului
- și să le explici prin acea continuă supraexcitațiune la care
| scriitorul este expus prin activitatea sa intelectuală.

\$ Goethe, în *Faust*, face astfel teoria dublei personalități:

Zwei Seelen wohnen, ach! in meiner Brust,
Die eine will sich von der andern trennen;
Die eine halt in derber Liebes lust
Sich an die Welt mit klammernden Organen;
Die andre hebt gewalisam sich vom Dust
Zu den Gefilden hoher Ahnen. .

e
f
t

E plăcerea de viață pe de-o parte și goana după ideal, pe de alta. între aceste două extreme se zbate artistul și orice scriitor de seamă. Puțini sunt aceia cari își fac din artă un ideal pentru ideal și neglijează cu totul viața. Iar spiritele cele mai șlese sunt acele cari știu ținea dreapta cumpănă între amîndouă.

în literatura noastră numărul acelor scriitori în cari omul s-a afirmat în vădită măsură e destul de mare. Nu credem nici că exagerăm susținînd că, în general, caracterele mari, puritanii și firile armonice în literatura noastră sunt rare, pe cît de dese sunt, în schimb, cazurile de amoralism notorie.

s
i
H
f
f
:*

Să începem chiar cu frații Văcărești. Toată poezia lor e o probă de o viață foarte liberală și romantică, poate ceva mai romantică decît caracterele descrise de Filimon în *Ciocoii vechi și noi*. Figura lui lenăchiță a rămas și în popor într-o lumină de craidon, cum ne-o dovedește și următoarea prea puțin cunoscută poezie:

lenăchiță Văcărescu
Șade-n poarlă la Dudescu
Cu ciubuc de diamant,
Capot roșu îmbrăcat,
Cu anteriu de atlas,
Moare Doamna de necaz,
Cu hanger de corasan,
Doamna trece în rădvan,
în rădvanul aurit,

rf
l>
J
it,

Cu tot coșul poleit,
 Ocolit de cîhoadari,
 Tras de patru armăsari.
 Trece și mi-1 mai privește
 Că cu foc îl mai iubește.
 Ienăchiță stih îi face,
 Că domnița mult îi place,
Stih cu libov infocat
Și-o dezmiardă-n lăudat.
 Boier astfel ca un brad
 Nu se află-n Țarigrad,
jrl CU Doamna s-ar lovi
Țacă vodă ar muri. . .

Decît Văcăreștii, mai răsfațat și mai vinovat „în cele lumești" era contimporanul lor, Conachi. Pe acesta ti. Iorga, în marea sa *Istorie a literaturii* îl caracterizează astfel:

„... Alătura cu omul, de multe ori trăiește poetul, fără să aibă legături unul cu altul. Sau unul poate fi în antagonism cu celălalt, omul omorînd pe poet, sau poetul omorîndu-și tovarășul. Oameni cu totul imorali au scris versurile cele mai curate și mai înalte; personajii vulgare în aparență s-au ridicat la culmi extraordinare de distincție sufletească și, pe de altă parte, glasul unor cetățeni model, cu moravuri fără greșală, a sunat nespuse de vulgar, de respingător în opera literară". . .

Conachi e socotit printre cei cu moralitatea suspectă și n-a rămas singur, căci fiecare epocă și-a avut scriitorii săi la același nivel etic. N-avem decît să ne reamintim figura lui Anton Panu), apoi tipul lui, pe Manoil, din romanul lui Bolintineanu, sau cîteva din figurile literare de astăzi.

Cînd se va adopta și la noi sistemul biografiilor detaiate, adunîndu-se toate datele posibile din viața scriitorilor noștri, se va da în mînile cetitorilor și partea aceasta mai puțin interesantă și foarte puțin instructivă.

Cetitorii vor avea vecinie să se plîngă de acea „priveștițe tristă" ce le-o oferă viața intimă a unui scriitor și vor regreta mereu dorința lor de a o cunoaște. Proba ne este felul cum sunt primite actualele cercetări biografice asupra lui Eminescu. încercările de studii psihiatrice ale d-lui Zosin, imensul material inedit din manuscrisele lui, glumele inofensive ale d-lui Teleor, mărturisirile prietenilor lui nu sunt deloc de natură de-a ne înălța entuziasmul pentru

• I omul Eminescu. E mai mult o întunecare a nimbului atît
 de luminos pînă acum, căci cititorul din mulțime, naivul
 cititor, care cu o vorbă de ocară poate fi ușor sedus, nu
 judecă cu ochii omului de știință.
 Iată pentru ce e bine ca acel cititor să rămînă stram
 de toată partea asta pur omenească și scrierile autorului
 să fie pentru dlnsul singura evanghelie.

DEVIZA LUI ELIADE

„Scrieți, băieți”. ..

Cuvintele aceste s-au pronunțat într-un timp când în țara românească se ciripea mai mult pe grece și au fost răsunetul firesc al școalei lui Lazăr, dascălul care, înaintea tuturor, propovăduise principiul că limba noastră e destul de bogată și de mlădioasă pentru ca orice gândire să se poată exprima într-însa.

Solicitudinea lui Eliade și-a avut rezultate practice, iar cei dinții cari au pus mîna pe condei au fost vechii elevi ai lui Lazăr, cari, la stăruințele acestuia, fuseseră trimiși pe la școlile din străinătate. Văzînd lipsa de cărți didactice — cărțile lui Lazăr au rămas în manuscris pînă în ziua de astăzi — prima lor preocupare a fost alcătuirea unor traduceri pentru înlesnirea învățămîntului public.

Astfel Poteca a tradus și tipărit *Elementurile de filosofie* și o carte metodică pentru învățarea istoriei sfinte. Marcovici întocmește o geometrie și o aritmetică. Paladi așează „pe românie” metoda lui Lancaster și traduce bucăți literare din Lavater și Gessner. Eliade muncește din greu. Iar la Craiova se ridică Stanciu Căpățîneanul și Pleșoianul. în curînd urmează apoi: Goleșcu, Iancu Văcărescu, hatmanul Ștefan Bălăceanul, Alecu Filipescu, Scarlat Timpeanul și alții.

Pleiada crește din an în an. Iar cînd Eliade deschide coloanele *Curierului*, scriitorii curg din toate părțile. Che-mați sau nu, cu sau fără darul de-a cristaliza o idee clară, aceia cari auziseră de apelul lui Eliade se îmbulzeau să fericească limba și literatura românească. Bietul Eliade o pățise ca micul vrăjitor din o baladă celebră a lui Goethe (*Zauberlehrling*) care, invocînd spiritele necurate, n-a mai putut să le alunge.

Atunci, văzînd că gluma se îngroașe, convingîndu-se că principiul „scrierii cu orice preț” duce la rezultate contrarii celor așteptate, că în loc de-a ajunge la o limbă românească limpede, destrăbălarea crește, a căutat ocazia de a-și revoca îndemnul de odinioară. Iată, într-adevăr, cum scrie mai tîrziu despre „autorii români”, căroră pentru făloșia lor lo, mai zicea și „sărsăili”. Adresîndu-se părinților acestora, pe cari îi roagă de a ie da o educație mai serioasă, Eliade zice:

„Lăsați-i să scrie, dar nu le dați nas, nu-i înlesniți să-și tipărească încercările copilărești, că i-ați pierdut. Aceasta v-o mărturisesc ca un păcat, cel mai mare ce-am făcut în viața mea. Din neștiință, din neîncercare, din dragoste poate, am înlesnit tipăriturile a vreo cițiva juni, i-am lăudat socotînd că-i încurajez. Și i-atn făcut să ia fum încap; s-au pierdut, au ajuns nenorociți... Și sunt încredințat că ani să dau seama înaintea lui Dumnezeu!”

De-atunci a trecut multă vreme și lumea nu vrea săi știe că Kiiade și-a ispășit păcatul. Băieții bat neastîmpărați la porțile tuturor redacțiilor și, oricît i-ai refuza, ei își găsesc totuși vreun cuibușor, căci și în presă e nemuritor tipul apostolului ce zice: „Lăsați copiii să vină la mine...”

Vin mereu, din zece părți ale neamului, de la liceanii precoci pînă la cele mai înalte poziții ale Universității. Citc-un prieten, ce vrea să-și tîmieze iubita, cite-un profesor ce ține să-și alirme puterea de-a raționa, cite-un avocat cu dorința de-a ciupi din generozitatea poporului-alegător, vin și-și reclamă un colțisor de coloană. Vine și cite-un părinte onorabil, care-ți abonează și ziarul, numai să-i tipărești „modestele încercări poetice fde fiului meu prea iubit”. E o alergare continuă după vanitate și interese; zgomot și tîrguieli ca într-o piață! Mai sunt apoi uneori și alte cauze la mijloc: lipsa de material în primul rînd. Și iată cum se fabrică pe fiecare zi: citc-un poet sau prozator român, cite-un nou scriitor politic.

O dată crima săvirșită, criminalii își continuă meseria. Beți de farmecul literei tipărite, „băieții” se plimbă prin casă și citesc rudelor, prietenilor și vecinilor opera măreață; citesc cu glas înalt, simțînd fiori de plăcere, ca avarul la auzul sunetului galbenilor săi. Ajunge un cuvînt de încurajare, un oftat discret de copilă, pentru ca să se simtă semizei în conștiința lor. Puneți-le apoi alternativa de-a alege între

un sceptru regal și condeii lor, și ei vor opta pentru acest din urmă. Ce vreți? Un scriitor adevărat trebuie să disprețuiască bunurile lumești și să se înalțe deasupra acestor mizerii, sus, sus, în lumea ideilor. . .

Să nu credeți că vorbesc numai de capitală. Provincia e tot atât de fericită și de bogată în băieți zeloși și iubitori de tipar.

Primum la redacție o revistă „naționalistă săptămânală” din Galați. Redactorii ei sunt „studenți și absolvenți chiar”, sau, mai pe larg, „un grup de tineri răzlețiți prin toate unghiurile țării, pe cari comune năzuinți îi leagă”. . .

Și ce vor acești tineri răzlețiți?

„Ce voim? . . . Cine suntem? Răspunsul la această întrebare ar fi simplu de tot: suntem naționaliști și vom fi consecvenți cu principiile naționaliste.” „Suntem tineri și am intrat în luptă”... „Dorim să întronăm din nou în inimi cultul dragostei de neam și de moșie”. . .

Nobili băieți, harnici „studenți și absolvenți chiar”! Multe *vieți* să *chicii* voi *Ja levita* aia a *voatâl* Vă admir bărbăția prematură cu care glăsuți despre „sfânta candelă a iubirei de neam”.

Dar, iertați-mi îndoiala, în mijlocul entuziasmului vostru, trebuie să vă reamintesc vorba lui Eliade către sârsălii literari. Nu uitați, dragi copii, că dascălii voștri au să dea seamă lui Dumnezeu de toate crimele ce le veți săvârși în *Străjerul* vostru.

Vreți să aprindeți „făclia în preajma vremilor trăite”? Nu știți că nu e bine să vă jucați cu focul? Nu știți că băieții cari se joacă cu cărbuni aprinși au visuri urite noaptea?

Băieți, nu mai scrieți! Sunteți în Galați, pe frumoasele maluri ale Dunărei. Potoliți-vă nervii în apele râului bătrîn, care mai ușor va face să „renască bărbăția atîtor inimi rătăcite” . . .

„Dar în zădar sînt toate, căci un proverb bătrîn zice: apa trece, dar pietrele rămîn”... Și cine va putea să schimbe cursul apelor? Cine poate opri pe tînărul Sârsăilică Ionescu să-și facă revistă naționalistă? Ar fi o barbarie de a-i răpi libertatea de cugetare și de tipar! Deviza lui Eliade conține

un drept imprescriptibil pentru toți și tot atât de revoluționar ca și întîiul alineat din *Contractul social* al lui Rousseau, tot atât de generos ca și afirmațiunea lui Alecsandri: „Tot românul e născut poet”.

Ziceți deci înainte. Scrieți, băieți!

LITERATURA EMINESCIANĂ GERMANĂ

M. Eminescu: „G e d i c h t e". D e u t s c h v o n T e c o n Ț i a
Bucarest, 1903
„E m i n e s c u ' s P r o s a s c h. r i f l e n"
Inaugural-Dissertation von I o a n S c u r l u
Leipzig, 1903

lată, în sfârșit, un autor român, pe care străinătatea îl poate cunoaște, studia și, fără îndoială, chiar gusta. E Eminescu.

Nu cunosc traducerile franțuzești din poeziile lui. Se zice însă că volumul domnișoarei Miller-Verghi conține pagini destul de poetice. Am citit în schimb tot vrafal de traduceri nemțești făcute de români și străini, scriitori de-a-întâia și de-a doua mână, și am găsit printre ele lucruri desăvârșite. O alegere din cele mai reușite traduceri, publicate într-o ediție populară, cred că s-ar răspîndi repede în Germania și ar asigura poetului nostru un loc jespreat printre autorii favoriți ai poporului german.

Cîtă vreme nu existau decît traducerile răzlețite prin diferite reviste puțin cunoscute ca *Rumaenische Revue* (cu traduceri de Fischer, Grigorovitzza etc.) și *Das literarische Rumaenien* (cu contribuni de Neuschotz, Carmen Sylva, Mile Kremnitz și Daniel), se vorbea puțin de Eminescu. Au venit însă cițiva cunoscători ai lileraturei române și, prin studii și notițe, au atras tot mai mult atenția asupra scriitorului român.

În Germania apar astăzi multe reviste critice cari urmăresc mișcările literare din toate țările europene și, în măsură ce interesul pentru străinătate crește, vedem, cu plăcere locul tot mai mare ce ni se acordă nouă, românilor. Numele lui Eminescu e la ordinea zilei în revistele aceste. Doamna dr. Minckwitz, fosta soție a d-lui Philippide a publicat cîteva observări critice foarte obiective asupra lui, iar un alt tînăr scriitor, d. dr. George Adam, care are meritul de-a fi comunicat prin *Das literarische Echo* și *Der Thürmer* o serie de

informațiuni bune privitoare la literatura română, s-a specializat în Eminescu și caută a stabili legăturile acestuia cu literatura germană¹.

Lucrul acesta din urmă nu este tocmai greu. Cu cît traducerile vor fi mai bune, cu atît mai evidentă va apărea înrudirea lui Eminescu cu unii din scriitorii germani, poate cu cei postclasici mai mult. Idealismul lor, întreg fondul lor de virtute și aspirațiuni, lărgirea de vederi și spiritul speculativ și vecinie scrutător de sisteme al germanului se vor găsi și la Eminescu. Dar, cu toată cultura lui germană, cu toată lectura lui imensă, pe care acum o putem controla, avînd atîtea dovezi în manuscriptele lui, trebuie protestat împotriva tendinței unora (chiar de aici de la noi!), de-a interpreta influența germană asupra lui Eminescu în paguba originalității lui și de-a trage din anumite analogii concluziunile exagerate, cum s-a făcut și din asemănarea într-adevăr frapantă cu Lenau, un alt cîntăreț al durerii.

Zilele aceste au mai apărut două lucrări asupra lui Eminescu, amîndouă nemțești și sunt sigur că ele vor face ca în Germania să se vorbească iarăși mult bine despre „Lenau-ul român". Cea dintîi e o culegere de traduceri a unui harnic autodidact, care-și trăiește viața prin vreun birou particular din București și publică numai în răstimpuri cîte o traducere, inteligent alcătuită, din autorii români. Alta este o teză de doctorat a unui publicist român, prezentată și susținută la facultatea de Litere din Lipsea, o monografie a prozei lui Eminescu și singura biografie critică în același timp, făcută pe temeiul materialului adunat prin o iscusită rețea de cercetări și informațiuni și cu ajutorul datelor cuprinse în manuscrisele inedite ale Academiei.

Amîndouă aceste lucrări aduc elemente și cunoștințe nouă în literatura eminesciană, cea dintîi prin faptul că aproape jumătate din traduceri sunt luate din volumul de poezii postume, necunoscute pînă acum în Germania, iar a doua prin lumina cea nouă în care ni se prezintă viața și o parte din activitatea lui Eminescu.

Din postume, d. Teconția atradus cu mai multă abilitate *O, stingă-se a vieții fumegătoare faclă*, una din poeziile de cuprins filosofic, în care Eminescu meditează asupra pro-

¹ Revista pedagogică *Școala și familia* din Brașov publică, în numărul său din urmă, traducerea unui studiu de literatură română, datorit d-lui Adam și intitulat *România jună*.

blemelor de viață și de moarte, asupra minciunei și adevărului. Aici traducătorul dovedește talent real, pricepere în interpretare și mult meșteșug în scrierea limbei germane și în versificarea ei. *Satira II*, de asemenea, e bine înțeleasă, mai textuală și, în unele locuri, mai colorată ca traducerea doamnei Mite rvermnitz. În cele vreo șapte *Sonete*, d. Teconția trece peste multe greutăți, versifică limpede texte destul de complicate ca, de pildă, sonetul *Cum oceanu-ntăritat turbatu-i*, din ediția d-lui Nerva Hodoș. A tradus și câteva poezii populare ca *Revedere* și *Doina*, din ediția „Minervei”, dar n-a reușit să prindă destul de fericit forma ușoară, ritmul săltăreț și limba melodioasă a originalului, cum au putut alții să le imite. În schimb, merită să figureze în orice antologie germană *Se bale miezul nopții*:

Dumpf tont vom Kirchenturme her
Das Mitternachtsgeläute
tind noch blieb ferne mir der Schlaf
Des Lebens Zollner Leule

Ks will der Tod mich wieder ziehn
Auf oft belretne Wege
Dass zwischen Tod und Leben ich
Den UnLerschied erwäge

Docht anderL sich aueh heute nicht
Die Waage der Gedanken,
Denn in der beiden Mitte steht
Das Ziinglein sonder Schwanken

Observ însă că, în unele versuri, traducătorul întrebuințează fraze prea uzuale și se pierde astfel într-un stil banal, de cancelarie. Asemenea, aș fi dorit ca în loc de *Rugăciunea* din edițiile cele vechi, să se traducă varianta supe-

Textul românesc:

Se bate miezul nopții în clopotul de-aramă
Și somnul, vameș vieții, nu vrea să-mi ieie vama,
Pe căi bătute-adeșea vrea moartea să mă poarte
S-aseamăn întreolaltă viața și cu moarte;
Ci cumpăna gândirii-mi azi nu se mai schimbă,
Căci între amîndouă stă neclinită limba.

, rioară din ediția Hodoș. În orice caz, însă, traduceri d-lui Teconția sunt merituose și Ministerul de Culte n-a greșit : Incurajînd cu o sumă modestă tipărirea acestui volum.

Asupra monografiei d-lui Scurtu ar trebui să insist mai pe larg, ca să pot arăta întreaga ei valoare. Rezervîndu-mi dreptul de a reveni, îi voi schița acum numai cuprinsul.

Adoptînd metoda științifică al cercetărilor biografice germane, autorul se deosebește esențial de toți cîți în scrierile lui Eminescu au văzut mai mult un prilej lesnicios de a face subtile teorii estetice. În locul frazei și a luxului de abstracțiuni, d-sa introduce cercetarea sobră în legătură cu viața scriitorului, cu epoca în care a trăit, cu originea lui și cu influențele externe.

Lucrarea e împărțită în două, cuprinzînd mai întii activitatea publică a poetului și, în partea a doua, analiza prozei lui întregi. În introducerea ne anunță complectarea acestui studiu prin o critică amănunțită a operelor poetice.

Părțile mai importante tratează despre următoarele momente: Eminescu — copilăria, anii lui de școală și de pribegie; Eminescu la Viena și la Berlin; Eminescu și „Junimea”; Veronica Miele; activitatea lui ca bibliotecar la Iași; activitatea lui ca inspector școlar; Eminescu ziarist; boala și catastrofa morții lui Eminescu; personalitatea lui; priviri critice generale asupra operelor și edițiilor; ideile lui politice din diferite studii și articole; Eminescu, *Timpul* și teoriile de rasă ale celui dintîi; articole polemice, literare și filosofice; nuvelele lui Eminescu.

Acest vast material, grupat cu sistem, analizat cu scrupulozitatea omului de știință, i-a servit d-lui Scurtu o mulțime de argumente, cu fapte și cu logică, prin cari a putut să stabilească păreri deosebite de ale biografilor anteriori, să rectifice greșeli și să clarifice părți mai întunecate pînă acum din viața sufletească a lui Eminescu.

Vorbind de personalitatea scriitorului, autorul dovedește cum o natură idealistă romantică în împrejurările și în veacul în care a trăit, nu putea să se dezvolte altfel.

În timpul în care s-a ivit Eminescu — zice d. Scurtu — aflăm pe terenul *politic* o constituție mai mult decît liberală pentru o mulțime fără școală politică. Terenul *cultural* se caracterizează prin introducerea fără măsură, lipsită de critică și de pricepere adîncă, a unei culturi străine și necorespunzătoare gradului de dezvoltare a poporului român.

Pe terenul *etic* e lipsă de disciplină morală, lux și risipă, rîvnă de cîștig și de stăpînire. Pe cel *literar* e Alecsandri — încolo patriotism declamatoric, un optimism filosofic superficial, romantism exotic prin imitație, limba și literatura franceză în clasele superioare. Și, într-o asemenea epocă, Eminescu nu putea scrie altfel decît scoțînd mereu în relief semnele de decadență ale veacului și ale contimporanilor săi.

Aceasta este cartea d-lui Scurtu.

Concis, nepretențios, fără exagerări în bine și fără rezerve în rău, cu judecata clară și totdeauna documentînd, d. Scurtu ne-a dat, în cele nouă coaie tipărite, un model de studiu critic, care nu numai pentru germani, dar chiar și pentru noi va rămînea mult timp cel mai bun izvor de informație și cea mai dreaptă judecată asupra lui Eminescu.

LITERATURA DACO-ROMÂNĂ

Jespice res bello variau".

Virgil

Un afiș alb — semnul nevinovăției — anunță repertoriul stagiunii teatrale, ce se va deschide peste cîteva zile. Privirile ni se opresc la un titlu mult promițător. *învîngăto-și învîns (Traian și Decebal)*. Am citit această „mare dramă istorică în trei acte, cu un prolog și un tablou” și de aceea îmi propun să-i consacru cîteva șire. Voi anticipa însă și eu un mic „Prolog” asupra literaturii din care face parte.

Este vorba de literatura daco-română, în înțelesul literar, nu cel politic de astăzi — un capitol destul de variat și de interesant al literaturii noastre naționale.

George Asachi a avut desigur o fericită inspirație cînd a creat frumoasa legendă a Dochiei, dîndu-i un înțeles mai mult istoric decît mitologic. De atunci — poezia a fost publicată la 1840 — baba Dochia, care în popor nu însemna mai mult decît oricare alta din cele 9 babe cu cojoace ale lui martie¹, s-a metamorfozat în fiica lui Decebal, dalbă zeiță a lui Zamolxe, căreia „la frumusețe și la minte” nici o fată nu-i semăna. Alături de ea, se ivește și mîndra figură a lui Traian; urmează apoi un mic episod de iubire, — dar:

Cînd întinde a sa mînă
Ca s-o stringă-n braț Traian,
De-al ei zeu scutita zînă
Se preface-n bolovan.

Ei, dar cine nu cunoaște povestea petrecută „între piatra Detunată și-al Sihastrului picior”? ..

¹ Vezi Șăineanu, *Studii folclorice*, p. 30.

De la Asachi povestea a trecut în un șir de prelucrări literare, poeme epice, nuvele și narațiuni, poezii și drame. În toată literatura de foiletoane de prin ziarele de pînă pe la 1870 — de atunci încoace mai rar — Traian și Dochia (acestea i se substituie uneori numele de Andrada) sunt idealurile scriitorilor naționaliști. E și ușor. Subiectul se pretează admirabil la toate genurile literare. Puțină fantezie, un pic de meșteșug de-a rima, și bucată e gata. Și tocmai împrejurarea asta explică lipsa de consistență a întregii literaturi daco-române pînă la Eminescu.

Nimic mai searbăd decît fraza și declamațiunile patriotice în jurul acestui subiect. În mîinile unui scriitor de a doua mînă, care nu e capabil de o concepție artistică superioară, motivele istorice cele mai frumoase apar după cîtva timp ca niște caricaturi și toate scrierile de acest conținut dispar repede, fără nici o înrîurire în bine.

Iată, de pildă, *Traian în Dacia, poemă istorică*, a lui Pelimon.

Pelimon n-a fost niciodată meșter în vers, ci un simplu poligraf, ca și Aristia și ca și alți versificatori dintre anii 1840—1870. Aceștia puteau, la nevoie, să-ți versifice istoria omenirii întreagă, fără a avea o singură pagină de frumusețe poetică. În poema asta, Pelimon s-a întrecut încălțe pe sine însuși. Tot farmecul legendei lui Asachi dispăre cînd (în cîntecul al IV-lea), citești despre iubirea lui Traian cuvînteca:

Dar și Traian o iubește,
O iubește ca o soră,
Ea în ochii lui zîmbește
Ca o dulce auroră...

Are însă Pelimon un moment psihologic, pe care îl amintesc, fiindcă revine și la d. căpitan Dunca, autorul lui *Învîingător și învins*. Scriitorul acordă lui Decebal o întrevvedere cu Traian — moment superb pentru un artist adevărat. D. Dunca a spus însă și mai puțin decît Pelimon care a fixat astfel clipa întîlnirii:

Ca și două elemente,
Care se nasc adversare,
Cînd s-adun două torente
Ce s-amestecă în mare;
Doi principii, două ure

Din origini ne-mpăcate,
Două focuri, două gure
Ce se sfîșie de moarte. ...

Oricît de superioară ne-ar părea *Traianida* lui Bolintineanu, nu se poate afirma nici despre asta că e o lucrare de artă și cu atît mai puțin unitară. Poemul lui Bolintineanu " coprinde, de altfel, multe descrieri frumoase, reflexiuni și <r ideii mărețe de naționalism și de iubire de trecut, încît e de * mirat că se citește așa de puțin. Afară de *Mihnea și baba*, puține poezii românești conțin atîta putere, ca unele fragmente din *Traianida*:

Zboară cohortele, caii se leagănă,
Lăncile scînteie. vijiu, străpung,
Caii lor Iropolă, apoi se-nfuvie,
Pintenul pînlecul crud îi străpung.
Bubuie, rapălă fala lărîmului,
Vuvuie aerul, geme pămîntul;
Urlă deșertele ceriului, munlelui,
Coamele cailor leagănă vîntul...

Bolintineanu a prins tonul epic și e priceput și în desfășurarea situațiilor, în descrierea ciocnirilor, în prezentarea cîtorva figuri romantice, ca, de pildă, chipul Cosînzenei, dar e multă artificialitate în toate și foarte puțin suflet în daco-românii aștia, încît, fiind cititor cu oarecare cultură literară, te izbești pe fiecare pagină cu cîte o notă falsă.

Același lucru se întîmplă și cetînd *Negriada* lui A. Den-sușianu (cînt I—II). În *Negriada* vedem mai clar un păcat general al acestei literaturi. Autorii, chemați a constitui printr-o sinteză fericită epoca atît de îndepărtată nu reușesc să dea icoana acelei epoci, n-au nici o putere de invențiune și nici n-au făcut studii speciale asupra subiectului tratat. Schiller, înainte de a scrie pe *Wallenstein*, a făcut la Universitate cu curs amănunțit asupra războiului de 30 de ani. Felix Dahn, autorul romanului *Die Ahnen* (roman care, afară de titlu, are foarte puțină asemănare cu *Străbunii* d-lui Dauș V), a sudiat mai întîi toate izvoarele despre originea și începuturile germanilor.

† Vorba vine cu „Străbunii d-lui Dauș"! Mi se pare că străbunii d-sale nu erau daco-români!

Scriitorii noștri se mulțumesc însă cu foarte puțin: cei vechi cu o pagină din Șincai, cei noi (între cari și d. Dunca) utilizează întiul volum din Xenopol. Astfel, nu trebuie să ne mirăm dacă Densușianu pare a scrie mai mult despre o luptă între români și unguri decât între daci și romani:

Popor, cetate, țara, în pulbere se-nclină
Și soarele de mîine ne va vedea-n mormînt;
Murim mai bine-n luptă cu glorie deplină
Decît să fim sclavii Romei în vechiul nostru pămînt.

Asta e răsunetul lui Mureșanu, e spiritul războinic al românilor de la 1848, de pe Gîmpul Libertății și nu al barbarilor tarabostoși de sub zidurile Sarmizegetusei.

Sec și declamatorie e și Cezar Bolliac în *Renașterea României*, pe care o scrie pentru a constata încă o dată că:

Și dacii și romanii născură pe români. . .

La un nivel și mai jos stau nuvelele istorice, în frunte cu *Decebal* al d-lui I. Pop-Florantin, pe care îl citez numai pentru că a făcut oareșcare impresie la apariție. Toată proza daco-română e slabă în raport cu poezia. Romanul *O fată de tarabostes*, de Tit Chitul, apărut în 2 volume la Gherla (Transilvania) în anul 1901, ar fi o lectură distractivă dacă limba în care e scris n-ar fi monstruoasă. Același autor publică acum în *Familia* un roman istoric, mai bine îngrijit, *Catastrofa Daciei*.

Mai rămîne Eminescu.

Din cea mai fragedă tinerețe, zguduitoarea ciocnire dintre cele două popoare și sfîrșitul tragic, dispariția din istorie a dacilor l-au preocupat și pe Eminescu. Nu'numai *Rugăciunea unui dac* e produsul acestor preocupări. În poezia aceasta, Dacul e mai mult un simbol general pentru sufletul măreț adus în strîmtoare, încît, părăsit de soartă, nu mai știe „cine este zeul cărui plecăm a noastre inimi”.

Sunt alte bucăți, inedite sau publicate de curînd, care ne vorbesc cu adevărat la inimă și ne reînvine toată poezia romantică a unei glorii stinse și îndepărtate.

Lăsînd la o parte cele multe, voi cita aici un pasagiu necunoscut, din un poem mai lung, în care Eminescu dezvoltă ideea tragică a dispariției popoarelor și culturilor din

•>.t)A

7 Univers, și descrie astfel moartea lui Decebal și a credincioșilor săi:

-- în cetatea cea zidită din a stîncei coaste sure
a : Ce se vede-n vis de piatră, ridicat dintr-o pădure,
.1 Decebal și-adună capii în castelul lui domnesc
Și se pun la masă morții. . . C-o privire cruntă, bravă,
Toarnă-n țestele de dușman vin și peste el otravă.
-- Au dat foc cetății mîndre și din cranii ei ciocnesc,
j? Arderea în stâlpi de flăcări, mai ca cerul se roșește,
(Vinzi se sparg, murii se clatin, fum-u-n muri negru izbește,
Focul prin ferești pătrunde... Ochiilor vorbesc, ei tac,
Vor mai bine-o marLe cruntă decât o viață sclavă,
Muntele și-aruncă-n nouri sîngele de foc și lavă...
Frint stejarul cade-n vale după cel din urmă dac.
Și-n pădurile umbroase, unde slînca stă să cadă,
Unde rîul se aruncă în spumoasa lui cascadă,
în vederea-nlunecoasă a copacilor de fag,
Unde podul cel de lemne pietrele stă să răstoarne,
Fuge Dacia¹ cu turme, cu berbeci cu-aurite coarne,
Păru-i blond, ochi mari, albaștri, chipu-i gingaș,
blînd și drag,
Iar Traian o urmărește prin potece năruite,
Arbori rupti îi ațin calea, stînci și pietre prăvălite,
El alearg-atras de clopot și de-al buciului zvon...
O ajunge. . . Ea îl vede. . . L-arzătoarea lui privire
împietrește... O vezi și-astăzi în a codrilor umbrire...

Și acum în ce loc să așezăm, printre aceste diferite producțiuni de-ale sentimentelor daco-române, „marea dramă istorică” (76 pagini, cu dedicații și notele explicative cu tot), a d-lui căpitan Titus Dunca?

E scrisă într-o proză școlărească². N-are nou nimic, nici chiar titlul, căci poezia lui Nenițescu, *Moartea lui Decebal*, se sfîrșește cu următoarele:

La ai săi apoi se-ntoarce
Grăind cu ochiu aprins
Noi, ce-am *învins*, ca pildă
S-avem pe-acest *învins*...

¹ Despre zina Dochia, vezi poeziile cu motive populare din Eminescu (*Opere complete*, voi. I).

² „Augurii, cari fără îndoială oă-i vor prezice iarăși ca și acum trei ani, că Traian...”

Întreaga piesă nu rezistă la o critică serioasă, nici măcar ca lectură fără pretenții. Nici un șir de poezie, nici o idee care să nu atingă banalitățile zilnice ale naționaliștilor de bilci. Așa că drama d-lui Dunca, sub toate raporturile, se prezintă ca făcând parte din tot ce s-a scris mai slab în materia aceasta.

Dacă onor. direcțiune a Teatrului Național ține cu orice preț să aibă în repertoriu o dramă daco-română, pentru a ne reaminti glorioasa noastră origină, de ce nu preferă piesa domnilor Ventura și Leonescu, *Traian și Andrada*, de netăgăduită superioritate față de încercarea d-nușii Dunca?

ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE

Seria II, *tom* XIV. *Dezbaterile* asupra *cărților*
prezentate la *premierii*

Inițiile premii ale Academiei — pe atunci Societatea Academică Română — erau de câte 300 și 150 de galbeni, unul pentru cel mai bun tratat de gramatică și celălalt pentru o traducere din autorii clasici. După trei decenii și jumătate, un timp relativ scurt în dezvoltarea culturală a unui popor, suma ce se distribuie anual ca premii pentru cărțile tipărite în provinciile române s-a ridicat la 20 de mii de lei, iar la intervale de câte patru ani se decerne și marele premiu de 12 mii de lei, cu care pînă acum n-au fost împărțășiți decît Alecsandri, Odobescu, și Coșbuc, singurii „laureați” ai Academiei.

S-ar părea însă că suma aceasta este insuficientă pentru a da literaturii române un avînt și mai simțit și a îndeplini un rol de Mecena și de dădacă față de „autorii” cari se îngrămădesc la porțile acestei instituțiuni, ca niște copii pribegi înaintea unui orfelinat. Literatura noastră crește cantitativ în toate ramurile. Fiecare toamnă ne aduce o ploaie de scriitori noi. Concurența e tot mai mare și fondurile Academiei, tot mai mici în proporție cu numărul și cu aspirațiunile, mai ales cu aspirațiunile autorilor.

Raportul dintre Academie și literatura ce se face afară din lăcașul ei se poate urmări mai bine din *Analele* unde se publică în fiecare an dările de seamă asupra cărților prezentate la premii. E destul de interesant a vedea autorii de cărțuții obscure la un loc cu cea mai valoroasă carte din cursul unui an, sau să citești cum tineri curagioși, îndrugațori de cîteva fraze, vor să smulgă laurii cu puterea, iar înlăturați, amenințați cu pumnii din vreun colț de gazetă și țipă îndrăzneți împotriva „bătrînilor neputincioși”. Și tot din acest cerc de moravuri literare fac parte acei mulți prezumțioși, căroră publicul cu inimă largă și cu buzunarul strimt le-a depus pe creștet o cunună de flori și cari, din cauza asta, tratează foarte de

sus cu norocoșii nemuritori din înaltul areopag al literaturii, dar totuși ... se apropie an de an de dinșii solicitându-le votul, cerșindu-l uneori.

Simple constatări. Orice autor de seamă, de altfel, poate și trebuie chiar să facă uz de dreptul ce i-l acordă regulamentul diferitelor fundațiuni, iar membrii Academiei sunt ținuți să se execute și să stea de vorbă cu toți, ciți le caută cunoștința.

întemeiată pentru a crea unitatea limbii prin gramatica și dicționar, Academia n-a avut un rol *activ* în literatura propriu-zisă. În privința aceasta găsesc foarte nimerite următoarele cuvinte dintr-o dare de seamă a d-lui. I. Bianu:

„Academia noastră de la începutul activității sale a căutat să ridice spiritele către înaltele idealuri ale poporului român și, în consecință, a *încurajat* pe toți acei scriitori cari au muncit în o direcție ce complectă oarecum și sprijinea năzuințele acestei instituțiuni. Și dacă facem abstracțiune de la acele rătăcirii lingvistice cari își au rolul și explicațiunea lor în curentele de gândire ale generației de la 1848, dar cari erau o piedică destul de simțită în calea liberei dezvoltări a literaturii noastre culte, îndeosebi a poeziei, nu se va putea contesta niciodată că tot membrii acestei Academii au readus literatura la calea cea dreaptă. Niciodată interesul caid și priceperea pentru adevăratele opere de artă n-au lipsit în sinul acestui areopag. Niciodată n-a încetat, cultul limbii române și nu s-a stins focul celui mai sincer și celui mai adevărat românism în toate. În *Anale* se găsesc multe pagini frumoase consacrate scriitorilor noștri de valoare”...

Este aici mai mult rolul criticului binevoitor, al părintelui pe care și l-a rezervat Academia față de scriitori.

Toate criticile curpinse în *Anale* poartă pecetea bunului-simț și nu sunt ținute într-un ton strict științific: reflexiuni generale, vorbe multe și late, analize uneori plicticoase do detaiate, dar făcute aproape totdeauna fără răutate. Sunt mai mult păreri ale unor oameni iubitori de literatură, înzestrați cu cultură generală, decât ale unor literați de specialitate sau critici cu sistem. În lipsa de critici specialiști, s-a întâmplat adeseori ca oameni de știință, doctori, de pildă, să fie însărcinați cu cenzurarea unor scrieri pur literare.

Superioară sub toate raporturile este partea dărilor de seamă despre lucrările istorice și filologice. Aici membrii Academiei au fost totdeauna mai la largul lor. De la Cipariu

pînă la d. Gvid Densusianu și de la Papiu-Ilarian pînă la actualii noștri istorici, Academia a fost populată de filologi și istoriografi de forță. Dar în același timp și dezbaterile în jurul subiectelor din aceste resorturi au fost totdeauna mai aprinse, mai personale și mai nedrepte — uneori de o nedreptate crudă.

Oricum însă, în aceste dări de seamă e cugetare și simțire, e viață și merită să le citim.

În anul literar expirat acordarea premiilor ni se par a fi l'cst cît se poate de fericită în cele literare.

Premiul cel mai mare de 5000 de franci l-au votat d-lui Slavici, pentru narațiunea istorică *Din bătrini*. D. Ouintescu, într-o lungă dare de seamă — criticile d-lui Quintescu sunt totdeauna minuțioase — găsește că „*sentimentul naturei*, patriotismul, spiritul de umanitate și simțul religios însuflețesc aceste cuvintări” și ajunge la rezultatul că „opera va rămînea în literatura română ca o producțiune intelectuală care e împodobită cu reflexiuni frumoase, înălțătoare și răcorește sufletul cu adieri curate de sănătate morală...”

Natural că povestirea d-lui Slavici a meritat sufragiile Academiei și e o lucrare în genul totdeauna apreciat de membrii acestui tribunal literar. Afară de asta, premiile sunt socotite și ca o răsplătă pentru întreaga activitate a unui scriitor, și d. Slavici, poporul nostru nuvelist, era vrednic, iu sîrșit, de atenția doctului corp. Și a fost un simplu nenoroc pentru d-nii Duiliu Zamfirescu și Ion Gorun, că s-au prezentat alături de Slavici. Cărțile lor intrau altfel, desigur, în grațiile iubitorilor de literatură națională.

Premiul Adamachi de 5000 franci admite secesiuni, dar fără literatură secesionistă (înțelegeți sub acest cuvint toate ding-dang-ding-urile abracadabrante) și ar fi de dorit ca în viitor toți tinerii scriitori să apeleze la bunătățile acestuia.

Alegerea premianților în persoana d-lor St. O. Iosif și Jean Bart a făcut o impresie bună pretutindeni. Mai ales volumul de schițe marine a lui Bart-Botez avea nevoie de a fi pus în evidență, căci la apariție prea a fost trecut cu vederea de critici, iar autorul, mai mult amator decât muncitor devotat, avea nevoie de un stimulent pentru a-și continua o carieră de scriitor atît de fericit inaugurată. Dacă între acești doi, în locul dragostei de muncă a d-lui Dulfu, era răsplătit talentul lui Ion Adam, alegerea era poate desă-

vîrșită. Amintesc anume pe Aclam, fiindcă sunt convins că i se face nedreptate pe toată linia. Puțina armonie în părțile celor două romane *Rătăcire* și *Sybaris*, disproporțiile de stil de la o pagină la alta, salturile de logică în viața sufletească a eroilor săi prea au întunecat în ochii multora valoarea reală a unor lucrări serioase.

I). Radu Rosetti a ieșit bătut la concursul anului acestuia. *Din largul lumii*, notele d-sale de drum, sunt, incontestabil, o proză foarte anostă, și autorul merita lecția ce i-o dădea criticul în următoarele:

„Cînd un autor care, sunt convins, ar putea face mai mult bine, *aruncă* la concursul premiilor Academiei un volum făcut cu atîta neîngrijire, cu atîta ușurință, aceasta este o dovadă că nu a pătruns încă în restrînsul cerc al scriitorilor noștri convingerea că cu asemenea cărți nu se pot lua premii academice, că un simțămînt de cuviință față de această înaltă instituțiune culturală ar trebui să împiedice chiar prezentarea unor scrieri nelucrate, neîngrijite...”

Cuvintele aceste le citez fiindcă nu se potrivesc numai d-lui Boselti, ci foarte multora cari încearcă marea cu degetul. Anul trecut, de pildă, un biet preot din Banat voia să ia premiul cel mare de 12 mii cu o broșură de 5 pagini — mai mult de două mii pentru o pagină! Și ce spunea în paginile aceste? Combătea pe „d. Darwin”, explicîndu-și astfel teoria electricității atmosferice:

„Norii compuși din aer și apă în turburarea lor revoluționară se bat unii cu alții, iar făcătorul lor, puterea d-zeirii, trimite trăsnetul, în urma căruia vine fulgerul spăimîntător din focul cel vecinie, acesta sparge norii umpluți cu apă și-adapă pămîntul. Deci fulgerul vine din focul etern, norul ca balon conține apă, așa două baloane umplute cu apă prin frecare nu pot provoca foc, căci ambele sunt de natură moale. D-le Darwin, ascultă și teoria mea”...

Citi alții mai sunt în categoria d-lui Rosetti și a acestui sârman preot!

Cu mai multă modestie și o mai pricepută autocritică scriitorii noștri n-ar face din *Analele Academiei* un mormînt de iluzii pierdute și și-ar păstra nimbul cel puțin în afară de vechile cadre.

UN PROGNOSTIC

Cine va lua premiile Academiei Române în sesiunea *de* primăvară a anului ce vine? Cui îi zîmbesc laurii, cui gloria, cui norocul? întrebarea e de actualitate, deoarece la 1 noiembrie s-a împlinit termenul pînă cînd autorii puteau să înainteze cîte 12 exemplare obligate pentru cele trei premii anuale. Cărțile au fost împărțite membrilor comisiei de cenzurare; soarta lor e depusă în mîini foarte competente ca ale d-lor Maiorescu, Ollănescu, Negruzzi și alții. Răbdare de cîteva luni și oracolul se va rosti, biruind judecata cea dreaptă,

Pînă atunci însă, avem și noi, publicul, dreptul de-a ne face judecata noastră, fără a voi sau a putea influența pe cineva — judecată adeseori cu totul deosebită de a nemuritorilor oficiali, dar totdeauna sinceră, fiindcă sinceritatea asta nu ne costă nimic și nici autorului nu-i aduce o daună materială. Votul publicului e cu totul facultativ, și-l poate da fără nici o rezervă

Deci: cine ia premiul? Iată autorii și cărțile intrate la sorti.

1. La premiul Năsturel-Herescu de 4 000 lei: Brătescu-Voinești, *Nuvele și schițe*, București, 1903; Const. Cantilli, *Aripi de vis*, București, 1903; G. Demitrescu, *Eugenia, Poemă în versuri*, București, 1903; același autor, *Adevărul sau omul, natura și Dumnezeu. Poemă în versuri*, București, 1903; Dumitrescu Christ. N., *Quatrene*, II, București, 1903; Halaceanu Virgil Em., *Marele dicționar român-englez și englez-român*; Leonescu V. și Dușescu-Dușu, *Două drame țărănești*; Maiorul Al. G. Orleanu, *Horia, Cloșca și Crișan, dramă istorică*, Focșani, 1903; Rădulescu-Niger (N.), *Patriotism. Tribunul poporului român*, București, 1903; Stere C. G., *Introducere în studiul dreptului constituțional*, Partea I, Iași, 1903.

2. La premiul statului „Lazăr”, de 5 000 lei: Bastachi dr. Th., *Studiu clinic asupra băilor Lacul-Sarat*, București, 1903; Belcik, Al., *Studiul de legislațiune comparată. Copilul natural*, II, București, 1902; Biron Iuliu, *Carte de compunere pentru școalele primare I — II*, Oravița-Lugoj; Galian, cir. Dumitru, *Contribuțiuni la studiul igienei rurale*, Focșani, 1903; Georgescu, Christodulo (Maior), *Principii relative la tactica focurilor infanteriei*, București, 1903; același autor, *Tactica celor trei arme*, 1903; Nicolaescu, N., *Geometrie plană și în spațiu*, ed. II, 1903; Niculiță-Yoronco, Elena, *Datinile și credințele poporului român, adunate și așezate în ordine mitologică*, voi. I, părțile 1—5 (3 voi.), Mihalea, I., Cernăuți, 1903..

3. La premiul „Adamachi” de 5 000 lei (divizibil): Bârseanu, Andrei, *Istoria școalelor centrale din Brașov*, 1902; Ciocîrlan, Ion, *Pe plai*, 1903; Duțu-Duțescu, T., *Considerațiuni critice asupra poeziei noastre populare. Doine*, București, 1903; Gavănescu I., *Istoria pedagogiei*, II, București, 1903; Hodoș, Constanța, *Aur! Dramă în patru acte*, București, 1903; Moga, V., *Alcătuirea unei gospodării rurale*, Ediția 111, București, 1903; Negulescu, Paul, *Tratat de drept administrativ român, I, Organizarea administrativă a României*, București, 1903; Nenițescu D. S., *Studiu asupra fluviilor convenționale. Dunărea în dreptul internațional public*, București, 1903; Nicolaescu. G. D., *Parlamentul român, 1886—1901*, București, 1903; Pacu, M. N., *Elemente de instrucție civică; Pătruscsiu tir. și I., Studiu introductiv asupra băncilor populare sislî-m li(tiffese.n și Schultze-Dclitzsh; Podeanu V., Cîntece*, voi. I și III; Pop, Vasile, *Ocna vieței. Schițe și fantasii: Popovici-Lupu, dr. N.O., Agricultura*, București, 1902; Rosetti Radu I.), *Printre picături*, Ploiești, 1903; Roșculeț, dr. Vaier, *Stațiunea, balneară Strunga: Sanielevici 11., încercări critice*, București, 1903; Sorcovă (Virgil Onițiu), *Clipe de repaos*, II, Brașov, 1903; Urechia, A., *Dictionnairefrançais-roumain*. Ed. II, București, 1903.

Este din acești 35 autori vreunul cu autoritate nediscuțată, pentru ca lucrarea lui să se impună din capul locului? Nu! Delavrancea nu și-a prezentat cele două volume din operele sale complete și nici Coșbuc nu și-a trimis *Ziarul unui pierde-vară*, volumul apărut mai de curînd și nesocotit de critică și de public, ca frumoasa cenușereasă din poveste. Acești doi autori singuri puteau să conteze cu siguranță la unul din cele trei premii. Nu cumva își rezervă dreptul de

a cere premiul cel mare, de 12 000, ce se va decerne în anul f viitor? N-ar fi socoteală greșită. E rîndul d-lui Delavrancea.

Totuși soarta premiului Herescu-Năsturel pare a fi hotărîtă. D. Brătescu-Voinești e candidat serios. De astă iarnă, de la apariția volumului său încoace, lumea literară îi citește cu drag micul mănunchi de nuvele. Recunoașterea valorii lor a fost unanimă. Tonul liniștit și siguranța cu care sunt scrise; măiestria în arătarea sufletelor și a caracterelor și limba, mai ales, o frumoasă limbă literară, ne-au îndemnat pe mai mulți a vorbi de d. Brătescu-Voinești ca de unul dintre cei mai Luni prozatori ai noștri. Blindetea și melancolia, onestitatea în gândirea lui Pană Trăsnea-Sfîntul au plăcut — semnele vremii? — și vor cuceri și cetatea academică.

Dar cine să țină piept cu Brătescu-Voinești? Cantilli ăl meu de azi e săptămîna? D-nii Duțu-Duțescu și Orleanu cu dramele lor potrivite pentru scena din sala Eforiei? D. Rădulescu-Niger, fecund și de treaba, dar de un naționalism tot mai înrudit cu al confratelui său Duțescu, atît de plat și de searbăd? Nu pot crede! Doar d. Stere să-i fie periculos. învățatul dascăl de la Universitatea din Iași, prin cele cîteva publicațiuni din domeniul științelor politice, convinge tot mai multă lume despre erudiția sa și, de n-ar fi obiceiul ca acest premiu să se acorde cu preferință scrierilor de literatură pură, d. Brătescu, fatal, ar cădea în balotaj cu d. Stere.

Premiul „Lazăr” e destinat pentru cărți de știință sau „invențiuni științifice”. Or, singura carte de valoare dintre cele amintite este aceea a doamnei Elena Niculiță-Voronca. E „pentru știință” și aceasta, deși s-ar putea împărți mai mult printre cărțile literare. Cum însă avem de-a face cu material folcloric nou, adunat și grupat după anumite idei, din nouă puncte de vedere, e clar că lucrarea are și caracter științific, ceea ce trebuie stabilit, pentru ca să nu se nască dificultăți principiare, ce-ar putea împiedica răsplătirea unei munci excepționale.

Muncă științifică făcută de o doamnă! Ea singură și-a adunat tot materialul cu o sîrguință și o pacientă de care numai o femeie e capabilă. Spune cu mîndrie desigur justificată: „lot ce stă în lucrarea asta e cules de mine, de munca altora nu m-am folosit”. Metodul științific și l-a creat poate tot singură. A cetit undeva teoria sistemelor solare, aplicată în folcloristică și o adoptă. „Credințele — zice d-sa — s-au constituit după elemente, iar punctul principal de plecare la

toate este Soarele". Și asta-i toată teoria de care se călăuzește. Dar gruparea materialului din cele trei volume (1 volum în 5 părți, apărute în trei tomuri), după elementele: pământul, cerul, apa și focul, e făcută cu atît meșteșug și .spirit fin de discernămint, încît, cu tot diletantismul autodidactei noastre din Bucovina, cărțile își cer locul lor printre tot ce s-a adunat mai important pe acest teren.

La premiul „Adamachi” e îmbulzeală, ca la moară. Premiul e divizabil și pot pica grăunțe pentru săculețele goale ale mai multor autori săraci. Giocirlan e în frunte, nu numai în .ordinea alfabetică, ci și altfel, credem. Peste d. Duțu-Diițescu, rîvnitor și la acest premiu, se va trece fără multă considerațiune, iar d-sa va trebui să se mîngîie cîntînd o doină. (Numai jje-ar cînta-o mai bine de cum o înțelege și o explică!)

în schimb, comisia se va opri cu plăcere la drama d-nei Constanța Hodoș, căci talentul d-nei Hodoș e bine cunoscut și apreciat în .cerul membrilor Academiei. Se va remarca poate și volumul d-lui Vasile Pop, unul din bunii prozatori tineri ai noștri, care însă, după apariția volumului, a tipărit lucrări și mai de seamă. D. Radu Rosetti îi bate pe toți — cu coperta — și nu e imposibil să-i pice și d-sale măcar a zecea parte din premiu. A muncit mult d. Rosetti. E volumul ,al 20-lea pe care-l prezintă Academiei și-mi explic foarte bine mîhnirea d-sale de-a nu fi gustat niciodată din farmecul inerent unui triumf la un concurs literar. . .

Colegul meu în ale criticei, d. Sanielevici, nu cred să aibă o soartă mai bună ca d. Gherea, un critic ceva mai dihai ca noi, și totuși căzut la premii. Iar Sorcovă, d. Virgil Onițiu, nu trebuia să se expună deloc, deoarece, fiind membru corespondent al Academiei, ușor ar putea stîrni discuții neplăcute și invidia multor nuveliști, cu mult mai tineri, dar mai talentați ca d-sa și, cu toate astea, fără acest titlu academic de onoare.

Dar mai sunt și cîteva cărți de știință la acest premiu. D. Negulescu cu tratatul său de drept administrativ, dacă n-ar prezenta decît o parte introductivă la studiul său, n-ar putea să fio trecut cu vederea. în schimb, se va învrednici de multă căldură, *Istoria școalelor din Brașov*, de A. Bârseanu, o operă mare și serioasă, fiind un rezumat documentat al mișcărilor culturale din Transilvania în secolul trecut. Periculos concurrent la premiile Academiei este doctorul Urechî. Umbra bătrînului Urechî pare că îndeamnă pe foștii săi colegi a nu refuza fiului voturile. Dar premiarea

Higienei prea s-a întîmplat de curînd pentru ca *Dicționarul* să-i urmeze pe același drum. Sunt și alte studii, utile desigur, dar prea îndepărtate de cercul cunoștințelor mele (de pildă, nu înțeleg rostul *Elementelor de instrucție civică!*), pentru ca să prevadă catastrofa sau biruința lor.

Cetitorii mei văd acum cine pot să fie premiați. Nici unul din autorii citați n-au fost ridicați încă pe brațe; pentru nimeni dintr-înșii n-am împletit cununi de flori; volumele lor nu ne-au emoționat în așa măsură ca să le culcăm cu noi, sub pernă, neavînd puterea de-a ne despărți de ele. Sunt însă muncitori intelectuali atît de harnici, încît încurajarea lor de către Academie se impune. Iar aceștia sunt: Al. Brătescu-Yoinești, Elena Niculiță-Voronca, Ion Ciocîrlan și Constanța Hodoș.

CÎNTECE DE STRADĂ

1. *Cine bate noaptea la fereastra mea?* . . . E cel mai nou cîntec curent. Cu el mă deșteaptă băieții de la prăvălia din vecini, cînd dis-de-diminează deschid obloanele dinspre stradă. Scîrțîindu-1 din vioară, țigănușii îmi însoțesc tramvaiul ce mă duce la redacție. Pe la periferiile orașului, din tavernele mohorîte îmi răsună melodia aceluiași cîntec, o melodie scurtă, săltăreață, nervoasă și enervantă. Șt nu-mi dă pace nici noaptea târziu, mai ales acum, în timpul nunților și al lăsatului de sec, cînd mahalaua e plină de aceeași întrebare și de același răspuns liniștitor și discret: „Eu sunt, dragă Mărioară, nu te speria! . . .”

Dialogul între amantul anonim și Marinară continuă astfel:

— Scoală de aprinde lampa
Să-ți văd fața ta,
Fain la, cea roză ,
Plină de amor.

— Nu pot, dragă băiețele,
(Hisl.nl) să ți-1 fac,
Căci e tata acasă
Și-i puțin cam beai.

— Adio, dragă Mărioară,
Mă duc să mă-nec.
— Du-te, dragă băiețele,
Uade-i lacul sec...

Cînteeul ăsta se aude numai de ieri, de alaltăieri, dar povestea lui e mai veche și începe cu cel puțin 57 de ani în urmă. Autorul lui nu este Gogu Dionisie, zis și boier Verigă >

f cum ne asigură Pinath în ediția a 83-a a *Dorului* său, ci
" răposatul C. D. Aricescu, un poet tot atît de popular în
| 4 vremea sa, cum este astăzi Scrob și Radu Rosetti, bunăoară.

^ | Poezia lui Aricescu e intitulată *Elisa sau triumful amo-*
1 *rului*, are dedicația „La fetele oneste sau virtuozose” și a
* apărut mai întîi în *Arpa română* (București, 1852, la pag. 93,
* purtând data de la 1849). De aici a trecut în antologiile lui
% Wartha, sub titlul prescurtat *Triumful amorului* și se cînta
mai demult ne melodia baladei lui Bolintineanu, *Pe o stîncă*
•• f *neagra. . .*

•f E cu mult mai inocentă poezia asta, tocmai contrarul de
la varianta boierului Verigă. Morala e: fetele să nu-și sărute
iubitul înainte de cununie, pentru că sărutarea le dezonoarează
iar:

O fală frumoasă, Iară de onoare,
E (rup fără suflet, cerul fără soare,
Noaptea fără lună, cimpul fără flori,
Viața omenească fără sărbători.

Astfel judeca cel puțin Elisa, fiica unui veac dispărut,
și pe cînd în mintea ei se prăvăleau gîndiri, ce ne fac astăzi
să zîmbim:

Iată, în fereastră bate oarecare,
Numaidecît Elisa suflă-n luminare,
Tot intră-n tăcere... un glas minios
în liniștea nopții vibr-armonios:
— Eu sunt, o, Elisă, nu te speria,
Dar aprinde lampa, să văz fața la...

~
~

: Era Costică, mirele Elisei; venise la fereastra angelului
! • radios — vorba e a lui Aricescu — să-și cerșească „o guriță”.
Dar Elisa noastră e castă și pudică, nu cedează o dată cu
capul:

— Să-ți dau o guriță, pe fereastră eu?
Nu mă cunoști încă,, domnișorul rneu.
Atunci sărutare iu vei căpăla
Cînd a ta parolă vei realiza...
— Droga mea Elisa, ce! o sărutare
Pentru un logodnic este lucru mare?
— Vai, o sărutare, nu e lucru mare,

l

însă sărutarea cere-mbrățișare
Și îmbrățișarea cere întâlnire
Și întâlnirea naște lacrimi și căire. . .

Cuminte copilă! De unde însă o fi știind ea toate astea? . . .
Destul că lui Costică îi arde tare de-o guriță, și-i dă înainte cu rugăciunea. Ba îi zice „Beatricea mea” și-i făgăduiește o odă „à la Lord Byron”; ba că o va lua chiar miine de soție; însă neînduplecata Lisa îi răspunde:

— Fapte, fapte, fapte, căci de jurămint
Și de vorbe goale prea sătulă sînt.

Băiatul se supără foc și pleacă desperat:

— Adio, Eliso! mă duc să mă înec!
— Adio, vezi însă unde-i lacul sec. . .

Prevedea ea că n-o să se-ntîmple nimic. Și, într-adevăr, a doua zi, Costică a venit frumușel și și-a „realizat parola”:

Ziua următoare Costică al meu
Deveni bărbatul angelului său.
Drage copilate, pe Lisa imitați
De vreți fără zestre să vă măritați.

Ăsta e epilogul „moralicesc” al lui Aricescu. Pe al boierului Verigă nu l-am reprodus mai sus, îl citez însă aici, ca să se vadă toată deosebirea fondului între original și pastişă. Aici anonimul amant — amanții adevărați de astăzi sunt totdeauna anonimi — respins de Mărioara, nu așteaptă pînă miine, ca să „devie bărbatul angelului său”, ci pleacă imediat și se consolează cu o terță persoană:

La lacul cu papură,
La Didina-n plapumă.

Strașnică evoluție în concepția amorului!

2. *S-a dus și orice-aș face*. . . Acesta este adagiul unui alt cîntec de stradă, cu o melodie târăgănată și lugubră, cu o lungă fermată pe *u* și potrivit parcă anume pentru atmosfera localurilor de noapte din mahalalele cele mai obscure ale capitalei. În timpul din urmă însă se aude tot mai rar. Abia cîte o flașnetă răgușită mai miolăie pe-nserate urîta romanță pesimistă, în care se glorifică „glonțul de pușcă” și „moartea la minut”.

Am citit întîiași dată cîntecul ăsta în împrejurări stranii și de aceea mi-a rămas în minte. Acum trei ani, într-o frumoasă dimineață de vară, s-a împușcat în Cișmigiu un flăcăiandru de vreo 16 ani. Treceam pe acolo și l-am văzut scaldat în rouă și singe, în hora de brazi din stingă aleiei Carmen Sylva. În scrisoarea găsită de sergent asupra-i, micul Werther român își arăta suferințele ce i-au pricinuit între altele și „fata din casă” de la o curte bisericească, și termină cu poezia ce ne interesează:

S-a dus și orice-aș face
Cu totul e-n zadar
Durerea nu-mi dă pace
Să beau acest pahar.
Decît o viață lungi
Și-un trai nesuferit
Mai bine-un glonț de pușcă
Și moarte la miniU.
Tu pleci la bogăție
Si uiți că le-am iubi!
Cînd eu la sărăcie
Nu le-am disprețuit.
Ca marea de adîncă
Ca ea fără sfîrșit
Era sinceritatea
Cu care te-am iubit.

întîmplător am căutat în *Micul dor* și am găsit și pe autorul-asasin al acestei poezii. El semnează Năstase Ionescu, în realitate însă dom' Năstase nu-i vinovat singur de crima asta. D-sa n-are decît meritul de-a fi introdus glonțul de pușcă într-un text mai vechi chiar decît *Triumful amorului*. Textul original e scris de Cezar Bolliac, între anii 1835—1841 și se află în *Colecțiunea de poerii vechi și noi* ale acestuia, la p. 184. Șirurile, subliniate în varianta lui Năstase, lipsesc din original, precum și din textul publicat anonim și schimonosit în antologiile populare ulterioare. În schimb, Bolliac își termină astfel poezia:

Cînd viața-i mi se precurmă,
Cînd gala sunt să mor,
Credința m.'a din urmi
Ești tu și-ai meu amor.

E mai resemnat, mai blînd amorul din literatura de acum cîteva decenii și probabil nici melodiile cîntecelor erotice nu vor fi fost atît de puțin armonioase ca înfiorătorul „S-a dus și orice-aș face”... de astăzi.

3. *Chiriac n-are parale..* . Melodia e hotărît o creație țigănească, sau, cum ar zice cel mai nou teoretician al doinei, „e pornită din geniul neamului faraonilor. Cîntată *staccato*, rupt și cu sughit, terminnd fiecare vers într-un țipăt strident, are ceva din sălbăticia și trivialitatea protejaților lui Kogălniceanu.

Textul însă a trecut prin obicinuitele operațiuni de refacere și adaptare, pentru a ajunge la forma vulgară de astăzi. De data aceasta izvorul e poezia populară și nu cea cultă. *Chiriac* e o satiră din popor la adresa unui flăcău stingaci, ce vrea să se însoare — un fel de *Cum îi muta mai frumos*, căruia mamă-sa trebuie să-i caute mireasă. Părintele S. FI. Marian a găsit satira asta în Bucovina și a publicat-o în *Columna lui Traian* din 1883, p. 141:

Frunză verde miez de luncă,
Chiriac mămucă!
S-a dus Chiriac la luncă,
Chirac mămucă!
S-aducă mamei o furcă,
Și-a șezut o săplămină
Și-a adus o strîmbătură.
Mai bine mai sta o lună
Și-aducea o furcă bună.. -

Foaie verde de cicoare,
Chiriac vrea să se-nsoare,
Dar mămuca nu-l prea lasă
Că nu-i poate afla mireasă
Din neamuri de viță-aleasă
Din neamuri cum este el,
Harniceii și-mbrăcățel...

Chiriac n-are căciulă,
Are mama oaie ciulă
Și i-a face o căciulă...

Și continuă astfel, înșirînd tot ce nu are Chiriac, suman, cojoc, bandiță, curea, izmene, opinci și ciubote, pe cari mama

i le va face din cîrlan, boboc, miță, cățea, gheme, arici și cloște... iar:

Acesle cum le găta,
Lui mireasă i-a că!a
Și mama l-a însura:
Dragul mamei frumușel,
Harniceii și-mbrăcățel...

Satira bucovineană are, desigur, mai multă sare decît anecdotele d-lui Speranță, dar lacomul lăutar, caic a dezgropat textul prin cine știe ce canal, a mai pipărat-o și el din greu, încît în forma de astăzi n-o mai poate mistui decît un stomac argăsit cu alte asemenea produse ale literatura culinare.

Așa <! lumea micului dor do astăzi. Conducătorii ei sunt spirite cu totul inferioare. Vreun versificator incult scoate la iveală o poezie demodată a vreunui autor de a doua mînă, îi aplică o mică tencuială și o pune în circulație prin graiul unui lăutar. Dacă se nimerește ca melodia să fie potrivită cu capriciul unui public oarecare, ea se răspîndește repede, ca pe aripi de vînt; lumea-și petrece auzind-o, birjarii și copiii o fluieră pe stradă și nimeni nu se mai întrebă de înțelesul textului.

Înainte de asta, publicul era mai exigent. Vechile cîntece de lume alegeau cu mai multă îngrijire din floarea poeziei lirice române. Colecțiile de odinioară conțin tot ce se scrisese mai sentimental de la frații Văcărești încoace. Junele abandonat era mai îndeminatec în a-și plinge o/-urile sub balconul iubitei. Cu un cuvînt, dorul — micul dor ai celor ce n-au darul de-a și-l exprima singuri, ci recurg totdeauna ia sentimentele și gîndirea unui scriitor — ora mai lipsit de frivolitate și mai puțin searbăd ca astăzi.

A. urmat apoi — între anii 18(30—1880 — un curent de vigoare, curentul cîntecelor naționale, a cărui kuhne o găsim în timpul războiului pentru independență. Bolintineanu, Crețeanu și Alecsandri își fac intrarea în toate colibele române, la țară ca și la oraș, fac zgomot de război, reînvie trecutul și predică unirea.

Virtuțile lui Mihai și bravurile lui Peneș Curcanul astăzi nu se mai cîntă decît în școală și prin Ardeal, unde tot mai

„sună tobele, sună...” în schimb, au năvălit cîntecele astea ușoare, fără nici un miez. Iubirea e trivializată, umorul se pierde în platitudini, spiritul suferă de lipsa originalității și simțul frumosului e în continuă decadentă. Cauze vor fi ele multe și e treaba psihologilor mulțimei să le explice pe toate. Eu văd una singură: compozitorii noștri muscali sunt cu totul lipsiți de cultură literară.

Poezia lirică constituie un frumos capitol al literaturii noastre mai nouă. Alături de ea stă vasta poezie populară. Compozitorii noștri nu cunosc nici una, nici alta; ei nu studiază nimic, nu pătrund mai adine în regiunile frumosului, nu știu urmări pe poet în avinturile lui, ci se mulțumesc cu armonizarea cîtorva rime fără înțeles, datorite celor mai obscuri versificatori de mahala.

Cîtă vreme cultura literară a mulțimei o face Scrob, iar pe cea muzicală niște compozitori ignoranți, lucrurile nu pot să se schimbe. Nervii noștri vor continua să sufere sub tirania acestor cîntece, absurde ca teNt și ca melodie.

MONUMENTUL LUI ALECSANDRI

Adevărații poeți nu rivnesc la monumente de bronz. Să-i cumperi să-i citești și înțelegi, să-i iubești mult, păstrîndu-le imaginea în suflet și să le sâni ideile prin toate unghiurile țării — iată ce așteaptă ei.

Mulțimea însă e obișnuită a se închina mai mult zeilor tăiați în piatră. Pînă ce nu-și vede eroii, nu crede în nemurirea lor. Adeseori statuia neînsuflețită, bolovanul rece, bătut de viscol și de soare, e singura carte deschisă din care poate ceti și mulțimea, un nume cel puțin.

Academia Română a ținut seamă de trebuința asta a publicului și și-a împlinit o datorie mai mult convențională, hotărînd a „eterniza gloria” lui Alecsandri prin un monument. Știe ea, înalta noastră instituție culturală, că poetul, prin activitatea sa de-o jumătate de veac, și-a creat el însuși monumentul. Dar, văzînd ce lesne uitătoare e lumea, cît de repede se aștern valurile peste comoara de mărgăritare, întroiindu-le, a crezut de cuviință a uza de-acest nimerit mijloc ca să reinvieze interesul pentru autorul *Mărgăritărcelilor*.

De cînd Eminescu a apărut în adevărata-i strălucire, ca poet, ca român și ca gînditor, asupra lui Alecsandri s-a așternut o umbră, din nenorocire prea deasă. Nu c-am găsi un pericol în noul curent eminescian, dar se pare că în general mulțimea nici astăzi nu e pregătită pentru a-l înțelege pe deplin și că timp îndelungat mai avem nevoie de un autor ca Alecsandri: limpede de cetit, ușor de înțeles, distractiv și folositor pentru masa din care a pornit și deasupra căreia s-a ridicat cu cîteva capete. Alecsandri trebuie să rămînă poetul poporului.

Monumentul ni-l va apropia iarăși, va face să se vorbească și scrie despre el, să se spună, fără preocupări, adevărul, așa

cum se dezvăluiește acum, după câteva decenii de evoluție a literaturii noastre. Ni se va prezenta poate într-o lumină nouă, mai puțin intensivă decât contemporanilor săi, dar totuși plăcută și binefăcătoare.

Nici nu-mi pot închipui o figură mai potrivită pentru o statuie ca pe Maiestatea sa de la Mircești, proclamat rege al poeziei române, copilul alintat de soartă și condus de Muze pe căi presărate numai cu flori. Măria sa trebuie să-și aibă postamentul înalt, pe care să fie ingravate cuvintele: lumină, iubire și viață. De-acolo de sus să-și privească zilnic poporul defilînd smerit înaintea Sa, să împartă zimbete grațioase la toți și să se bucure de zgomotul și seninul vieții din jurul Său.

Locul lui ar fi poate înaintea Teatrului Național. Când publicul, cu obrazii îmbujorați de veselie, ar părăsi reprezentarea l-ar avea astfel în față. Vreo coană Chiriță întârziată, vreun politician retrograd și paraponisit și cite-un nepot de-al bucegiului Herșcu, atinși de ironiile lui, vor ridica doar pumnii împotriva statuei sau s-ar strecura rușinați pe lângă ea. Restul s-ar opri cu drag înaintea jovialului autor de comedii.

Dar nu i-ar sta rău nici în mijlocul firei, al acelei maiestăți superioare, al cărei secretar intim a fost: în lumea pastelurilor din frumoasa luncă de la Mircești. Fără lunca fermecată de pe malul Șiretului, Alecsandri ar fi fost numai pe jumătate cît este. De aici din aceste grădini ale Armidei, și-a cules câteva din cele mai mîndre flori pentru cununa cu care și-a împodobit fruntea de poet. Aici, în tovărășia ființelor romantice, a zînelor, florilor și izvoarelor, ar sta mărturie vremilor ce trec cu poezia lor cu tot, și ar putea să viseze liniștit la vecinul său:

...farmec, dulce farmec al vieții călătoare,
Dor gingaș de lumină, amor de dulce soare. ..

Sunt însă mulți cari văd mărimea lui Alecsandri în legendele lui istorice și în războinicele versuri în cari a eternizat pe ostașii noștri de la Plevna. Aceștia vor cere ca statuia să-l reprezinte ca sentinela a românismului: un fel de lanus cu o față spre Ralcan și cu alta spre Carpat, veghind asupra milioanelor înșirate la hora unirei tuturor celor de-un sînge.

Loc pentru acest monument este pretutindeni unde a străbătut glasul bardului; și, oricum ne-ar veni, ca rege sau

I ca părinte, ca poet romantic sau ca luptător, Alecsandri va fi bine primit.

*

Monumentele se cuvin reformatorilor, iar pentru cultura română, Alecsandri înseamnă, fără îndoială, un reformator de primul ordin.

N-a fost revoluționar prin negarea violentă a unor întocmiri sociale învechite, încît să fi răsculat mulțimea împotriva sau pentru ideile sale — căci participarea lui la mișcările sociale, inaugurate de marea generație de la 1848, a contribuit prea puțin la triumful cauzei liberale. Nici pe terenul literaturii n-a venit ca mare luptător, cu anume teorii, clar și sistematic formulate — căci în afară de scrisorile inedite, în cari într-adevăr face propagandă pentru anumite principii de estetică și de limbă, nu cunoaștem decît un mic mănunchi de notițe critice și un „dicționar grotesc” unde are pretenții reformatrice. Și nici nu se putea altfel, cînd cultura lui științifică se întemeiază pe-o muncă neînsemnată de autodidact. Valoarea lui însă o găsim în calitățile de poet.

Fără a fi orientat asupra însemnătății ce dobîndise în Apus și îndeosebi la germani literatura populară, fără a avea vre-o cunoștință despre colecțiile de poezii populare germane, cari deschideau nouă orizonturi literaturii; condus numai de inspirație, de simțul limbii și al ritmului, Alecsandri a săvîrșit o operă analoagă la noi cu a romanticilor germani în literatura lor. Colecția lui de poezii populare e o carte revoluționară și pune baza întregii noastre literaturi mai nouă. Ea ne-a făcut cunoscuți străinătății, ea a silit pe contemporani să-și cunoască artificialitatea creațiilor lor, ea a pregătit foarte mult terenul „Junimei” și a fost izvorul din care însuși Alecsandri și-a împrumutat tainele poeziilor sale ulterioare. Ajungea atîta pentru ca să-și merite monumentul ce i se anunță. Dar a făcut mai mult.

O dată ce s-a pătruns de frumusețile și originalitatea poeziei populare, Alecsandri a întrebuințat tehnica și forma aceleia, cultivînd cu mai mult succes decît puținii săi antecesorii, balada populară și cîntecul — fiind un inovator și în direcția asta.

Prin comediile sale, de-o rară exuberanță în veselia lor, scrise anume pe înțelesul artiștilor și al publicului de-atunci

întemeiază teatrul românesc și agită diferite idei de rasă, dând astfel câteva nouă puncte de orientare pentru viitoarea literatură națională.

Prin dramele sale, defectuoase din punctul de vedere al teoriilor de dramaturgie modernă, dar cu multe scene reușite și frumos versificate, stabilește definitiv stilul tragediei române, îndeosebi al celei istorice — stil arhaizat și energic, potrivit cu seriozitatea acestui gen literar.

' Dar, chiar dacă toate aceste n-ar fi, și Alecsandri n-ar fi scris decât poeziile sale descriptive, imnurile de preamărire a naturei și îndemnurile la viață, el și-ar merita cu prisosință monumentul.

Să fim recunoscători deci celor ce ne amintesc datoria față de-un reformator fericit și, salutind acțiunea Academiei pentru glorificarea unuia din cei mai buni ai neamului nostru — să grăbim cu toții a o sprijini.

DUȘMANUL DIN PARIS

Titlul e cam senzațional și sună puțin a nume de erou dintr-un roman de colportaj, ca *Spionul din Franța* sau *Vinovăția Janettei*. Dar nici nu poate fi altfel, când e vorba d° d. N. Vaschide, ambasadorul nostru literar la Paris.

Succesele sale pe terenul psihologiei experimentale, constatate în Apus și tiimbițate în Orient, iau în ochii noștri de buni orientali proporții fabuloase. Nu mai avem în compatriotul nostru decât un învățat de felul celor din fanteziile lui Jules Verne, oameni extraordinari cari, prin invențiunile lor, o iau înaintea științei cu veacuri întregi. Când mai auzim apoi și faima, transmisă — vă asigur! — fără dor de reclamă, că americanii aleargă după dinsul ca după o minune și-i oferă catedre universitare, figura de erou e și mai completă,, stupoarea noastră n-are margini și epitetul cel mai senzațional nu ni se pare nepotrivit.

Dar și învățații ăștia au — vai! — un cusur pe care nu l pot ascunde. Pe când scrutează taina hipnotismului la broaște și a halucinațiunilor la alte animale, se pierd uneori cu totul în urmărirea idealului lor abstract și se îndușmănesc cu realitatea celor mai elementare lucruri din apropierea lor, sau de mai departe. Astfel ei sunt condamnați ca asupra problemelor ce nu aparțin domeniului lor vast sau îngust, să judece de-a Indoasele și ceea ce nouă, oameni simpli și fără catedre americane, ni se pare bun și limpede, lor să li se prezinte ca abominabil și tulbure, sau viceversa.

Așa stăm și cu d. Vaschide al nostru. Din două una: sau este un învățat pasionat de specialitatea sa și neorientat în altele, și atunci multele sale... erezii literare sunt scuzabile; sau este un om mai mult nesian și, asumându-și din vanitate sau cu vreun scop ascuns o competență pe care

n-o are și n-o poate dovedi, face parte din o anumită clasă de scriitori români — clasă tot mai numeroasă, asupra căreia vom risca aici câteva cuvinte.

În orice caz însă, d-sa, prin felul de-a înțelege și de-a vorbi despre literatura română, s-a afirmat ca dușman consecvent al ei.

Cine nu cunoaște tipul de scriitor român contemporan înainte de a-l cunoaște nu există nimic necunoscut?

Stăpîn pe o frază curată și volubilă, el îți scrie și vorbește despre tot ce se agită în viața intelectuală a poporului. Tonul lui are siguranța și amploarea omului de erudiție universală; afirmațiile lui sunt categorice și îndrăznețe; gestul lui, larg și maiestos, vrea să denote aristocrația gândirii.

Îl vezi prin foiletoane și prin diferite rubrici anodine ale ziarelor cotidiene ridicînd cuvîntul; îl zărești prin reviste și prin întruniri literare; pretutindeni strălucește cu luvul lui de teorii estetice și filosofice, judecînd și încurajînd, afectînd o fină ironie sau o părintească vorbă de ocrotire.

Fără să cunoască literatura românească decît din vreun manual de-un deget de subțire, el e în stare să-ți scrie lucrări voluminoase de teorie, comparîndu-ne literatura cu a popoarelor occidentale. N-a cetit un singur studiu serios de estetică și-ți va vorbi, cu toate astea, cu mult curaj despre religia frumosului și cultul artelor. N-are nici cea mai generală orientare asupra literaturii unui popor străin și-ți va ține totuși conferințe de pe catedră, însușindu-și misiunea de educator de generații.

Lipsit de orice convingere personală, care-ți dă puterea de-a merge orbiș pe-un drum al tău, acest tip n-are nici o direcție proprie, ci înaintează totdeauna cu curentul. Trece dintr-o tabără într-alta fără urme. Azi e junimist fervent, mâine se închină idealului socialist și la cel dintîi glas mai puternic pentru trezirea spiritului național, se apropie și el, cu zgomot sau timid, ca cerșetorul atras de soarele cald al primăverii: o trestie ce se-ndoiaie mereu și totuși vrea să pară un stejar semeț!

Admițînd pe rînd atîtea direcții de gîndire asupra personalităților conducătoare, nu are nici o opinie stabilă și lămurită. Fără a ști aprecia o valoare și a distinge munca pozitivă și talentul de șarlatanism și farsor, el nu recunoaște decît

superioritatea materială a vreunui magistru, a cărui pulpană îl va putea tîrî la treptele unei catedre...

Nu știu pentru ce îmi vine în minte această figură de scriitor român de cîte ori văd iscălitura d-lui Vaschide. Dacă n-o fi și d-sa aidoma ca acesta — fiindcă nu trăiește aici acasă — de semănat se aseamănă fără-ndoială. Are comun cu dînsul tonul provocator pentru a masca superficialitatea transparentă, predilecția pentru... mistificare, încrederea bolnăvicioasă în sine și... inevitabile tendințe utilitariste...

j | .
#

* D-l Vaschide are slăbiciunea de-a trece drept critic literar. Și cum la noi nu prea merge, își cearcă norocul între străini, colindînd pe la toate revistele franceze, cită vreme îi mai îngăduie coloanele.

În diferite rînduri l-am surprins asupra unor apucături urite în exercitarea meseriei de-a informa străinătatea despre viața noastră literară, l-am arătat urmările procedeeului de-a încurca lumea cu păreri subiective, neîntemeiate, iar d-sa, irascibil ca toți bărbații mari, s-a asociat cu familia nepu-tincioșilor și, după ce a lovit cu noroi revista noastră, a continuat a-și publica faimoasele opinii literare.

Invit pe orientalii cari ar mai crede că ambasadorul nostru literar își face slujba cu onoare să cetească numărul din noiembrie al revistei pariziene *TJHumanite Nouvelle* cu *Cronica asupra mișcării literare române* de N. Vaschide.

Bilanțul oficial s-ar prezenta, după d-sa, astfel. Cel mai important eveniment literar ar fi apariția *Revistei idealiste*, pentru că:

„Revista pretinde a fi *La Revue des deux mondes* a românilor și este dirijată cu bun-simț și cu mult gust. Directorul ei este d-l M. G. Holban, mare proprietar român, vechi consul al României la Geneva și om foarte instruit. Dînsul a fondat această revistă în urma povețelor cîtorva prieteni, cari mai credeau în posibilitatea cultivării unui ideal într-o țară tînără încă, dar îmbătrînită prin agitațiile de tot soiul și mai ales prin spoiala socială.”

Printre acești „prieteni” era și autorul articolului francez, și asta înseamnă că, dacă România azi-mîine va întineri și va scăpa de „spoiala socială”, meritul nu va fi atît al d-lui G. Holban, „mare proprietar” etc, ci în primul rînd al d-lui Vaschide, șef-redactorul acelei reviste „ce se adresează elitei

și nicidecum pețoiului". O părticică din merit însă îi va reveni și d-lui Pompiliu Eliad, „o minte clară și instruită”... cum zice ambasadorul.

Pe lângă acești titani idealști, restul continuă „a furniza copia obicinuită”. *Convorbirile*, de pildă, „poartă pecetea sterilă și aridă a d-lui Iorga”. „Acest autor cu bure intenționi (seiios?) e îngîmfat de persoana lui și lipsit de acel quid care să-l semnaleze ca pe cineva”... este însă „un gazetar de oarecare talent... care ar putea însemna ceva”...

Din lînăra geneiație de scriitori d-l V. consideră ca șefi și oameni ai viitorului pe H. G. Lecca și pe Radu Rosetti, „liricul capiicics”... Dintre ziare merită mai multă atenție *„independența și Adevărul*, desigur nu pentru că aceste sunt <i>oiganele de comunicare între ambasador și poporul iomân... „Sorbînd despice scriitorii mai vechi, spune nou-tatea că cu „Duiliu Zamfirescu literatura română se anunță ca intrînd într-o fază nouă”... Ar fi vorbit ceva și despre noul roman al lui Slavici, dar — ascultați! — „nu l-am.cetit fiindcă n-a fost trimis revistei *L'Humanite Nouvclle* și-mi este, prin urmare, peste putință a vorbi despre dînsul”...

Și așa mai departe.

Nu glumim deloc. Cel ce astfel își înțelege misiunea de informator al străinătății nu este un amic al literaturii și pierde orice titlu de-a mai ii luat în seamă. Oricine spune lucruri inexacte, fie din lipsă de pricepere, fie din rea-credință, oricine încearcă să.mistifice opinia publică acasă sau în străinătate și să pună cu cinism nulitățile înaintea celor ce muncesc cinstit și conștiei.t este un adversar și-l poți considera ca pe-un buștean vrednic de dat la o parte.

ÎNCETAREA „TRIBUNEI”

4

\ Sg! Unul din evenimentele politice mai însemnate ale anului
 I J acestuia este, desigur, încetarea *Tribunei* din Sibiu. Cedînd
 ! .• forței majore, înfrînt de lanțul de procese de presă, vechiul
 ; * organ naționalist, la care colaboraseră toți scriitorii de seamă,
 : * cîți s-au ridicat în Transilvania de la 1884 încoace, a trebuit,
 I să-și considere misiunea de încheiată. Iată „apelul către ceti-
 | <g tori” prin care redacțiunea anunță această dispariție:
 I •* „Montesquieu, marele cugetător al veacului XVIII, con-
 ' stată că nu există o tiranie mai revoltătoare ca tirania săvîr-
 ' sită la umbra legilor. A fost dat guvernelor maghiare ale erei
 f >" dualiste să confirme o dată mai mult tristul adevăr care pro-
 f. fetea izbucnirea teribilei revoluțiuni franceze.
 • w Tirania la umbra legilor, aceasta-i atitudinea pe care actua-
 ' V lii bărbați de stat de la Budapesta o păstrează de zeci de ani
 . față de mișcarea legală a naționalităților din țara noastră,
 . Aceasta-i atitudinea lor cu noi, românii îndeosebi, și în prima
 • ** linie față cu *Tribuna*, organul partidului național român.
 ' % N-a existat și nu există gazetă în Ungaria care să fi suferit
 atît de mult de pe urma tiraniei săvîrșite la umbra legilor,
 ca ziarul nostru. N-a existat și nu există gazetă a cărei istorie
 să înregistreze atîtea procese de presă, fttiția redactori arun-
 cați în pușcării ori alungați peste graniță, atîtea zeci de mii
 de fiorini plătite drept amenzi la mîna judecătorilor.

De la 1884, cînd o seamă de români de bine au întemeiat *Tribuna*, și pînă în zilele noastre, cînd fruntașii partidului se găsesc grupați în jurul ei, ochii procurorului nu ne-au pierdut o singură clipă. La 3 februarie 1884 nu se împlinise nici anul fondării *Tribunei*, și întîiul ei proces se dezbătu în fața Curții cu jurați din Sibiu. Puhoiul proceselor porni apoi cu furie. Anul 1888 nouă procese, cari se terminară cu grele osînde la

pușcărie; anul 1889 ne hărăzi unul, iar 1890 două, a căror victimă — preotul Ioan Macaveiu — își jertfi viața, murind la scurtă vreme după ieșire lui din pușcărie.

Într-aceea mișcarea noastră națională, în loc de-a se potoli, luă un avânt tot mai puternic. Începură mărețele Conferențe ale partidului și actele politice cu *Replica* și *Memorandul*. De la 1893 încoace procesele sporiră în chip nemaipomenit. În zece ani, de la 1893—1903, organul nostru singur a fost osîndit la 18 procese mari. Unde am ajunși? Am ajuns acolo că toate capitalele noastre sunt sleite și cautiunea ziarului confiscată. *Cu ziua de astăzi Tribuna nu mai poate să apară*.. .

Acest elocvent epilog al unui ziar cu frumoasă activitate culturală și politică e înduioșitor și caracterizează o situație politică ce trebuie să se schimbe, dacă e vorba ca să se mențină neștirbită o parte a neamului românesc. Timpul și înțelepciunea politică a factorilor principali din ambele popoare, ce-și stau dușmănoase față-n față, vor face, desigur, ca un spirit mai liberal și mai pacific să restabilească liniștea și să acorde românilor condițiile de lipsă pentru dezvoltarea lor.

Încetarea *Tribunei* ne îndreaptă gândul spre unul din cele mai simpatice figuri din câte au muncit pentru înaintarea românilor de peste munți — spre d. Ioan Slavici. El a fost unul dintre întemeietorii aceluia organ, a cărui înființare fusese hotărâtă de mai înainte la București într-o societate de scriitori, între cari Eminescu pleda cu mai multă vervă pentru această idee. Slavici a fost și primul director al *Tribunei*, unul din primii osîndiți (la un an închisoare), și-n tot cazul, scriitorul cel mai valoros, mintea cea mai clară, politician consecvent și literat în același timp.

Cînd luă direcția *Tribunei*, Slavici avea reputația de nuvelist și de bun stilist întemeiată. Din articolele lui, din întreg felul de-a redacta ziarul, cu un caracter sever de serios — un plăcut contrast față cu organele de publicitate contimporane din București — se vedea omul de gust și cugetătorul. Articolele lui sunt de-o logică convingătoare, totdeauna cu un vast aparat de argumente, stilizate într-o limbă literară. Nu e nicidecum exagerat a le pune alături de articolele lui Eminescu din *Timpul* — considerîndu-le, împreună, ca cea mai bună proză politică din cîtă s-a scris în cele din urmă decenii.

Strict luate, meritele d-lui Slavici, chiar și ca ziarist, sunt de natură literară. Sub d-sa, foiletonul *Tribunei* era foarte cultivat. Fie reproduceri sau contribuiri originale, acele foile-

m toane erau totdeauna o lectură aleasă, și prin ele și-a făcut l în Transilvania drum larg curentul nou, împrăștiind toate preocupările etimologice și făcînd să triumfe principiile unei f bune limbi românești.

W Slavici are meritul că d. Coșbuc a fost adus la *Tribuna*, unde prin întîiele sale balade, povești în versuri și cîntece i anacreontice a creat epocă literară. Slavici a încurajat diferite alte talente și a făcut să se citească în Ardeal scriitori ca § Alecsandri, Eminescu, Gane și alți cîțiva prozatori.

£ *Nuwelele din popor* (3 voi.) ale d-lui Slavici, împreună cu % poveștile și cele cîteva piese teatrale publicate în reviste, au format ani de-a rîndul hrana intelectuală a poporului ardelean. Prin limba și tendința lor, prin spiritul cel fin de observație, nuvelele aceste se ridică deasupra a tot ce s-a scris pînă atunci în literatura română din Ardeal.

În timpul din urmă, stabilit la Măgurele, lângă București, unde, în calitate de director, conduce institutul Oteteleșanu, d-l Slavici n-a încetat a se ocupa în literatură și a dat în vileag două scrieri mai mari, dintre cari povestirea istorică - *Din bătrîni* a fost premiată de Academie anul acesta. Slavici continuă a se interesa de soarta fraților săi de peste munți. Din cînd în cînd publică în ziarul *Tribuna poporului* din Arad articolele iscălite despre situația politică, lămurind probleme dificile și pledînd pentru vechile sale principii.

Foarte urită impresie a făcut în lumea literară un atac recent al unui alt prozator român, d-l Duiliu Zamfirescu, îndreptat în contra lui Slavici, căutînd a-i întuneca popularitatea, prin cîteva insinuări, cari nu servesc spre lauda acuzatorului. Atacuri de orice natură însă nu pot să înlătore merite pe cari istoricii culturai noastre contimporane le-au înregistrat, recunoscîndu-le fără rezervă.

LITERATURĂ DE CRĂCIUN

în sfârșit, literatură din abundență! De sfintele sărbători publicul n-a putut să se plîngă de literații noștri. În vitrine s-au expus cărți potrivite pentru aceste interminabile zile de agape și de plictiseală, iar chișcurile sînt învălitate în afisuri multicolore, vestitoare de nume și titluri literare: reflexiuni filosofice (o dată pe an i se permite oricărui scriitor să fie filosof!), poezii și schițe de Crăciun, repriviri și încercări literare, cum se găsesc în cazuri analoage și la alte popoare culte. O probă mai mult că, cel puțin în zilele mari, ne apropiem de civilizația apuseană.

Din jurul revistei noastre au ieșit tocmai acum două cărți: *Drumuri și orașe din România* de N. Iorga și *Geniu pustiu*, romanul necunoscut al lui Eminescu, dat la iveală de Ioan Scurtu. Nu aici e locul a face analiza acestor două publicațiuni. Revelez numai coincidența apariției lor, fiind convins că ambele sînt atît de înrudite ca tendință și ca izvor de inspirație, încît fatal vor avea aceeași soartă, același număr mic de admiratori și aceeași tabără mare de revoltați. Nu e greu să faci prognosticul unor cărți menite a răscoli în conștiința unei generații și nu e mirare dacă, abia apărute, unele reviste și ziare de răspîntii foiesc de insulte, aduse de cei ce se vînzolesc sub biciul aplicat de-o mină aspră.

Despre *Geniu pustiu* nu s-a scris încă nimic, dar nici nu cred că i se va face primirea meritată. Cu operele postume ale lui Eminescu s-a întîmplat un fenomen foarte ciudat. În loc de-a saluta unanim salvarea din ghearele pieirei a unui tezaur poetic imens, în loc de-a reproduce și comenta noile probe de genialitate a singurului nostru poet de valoare necontestată, presa a preferit să certe pe descoperitorii acestor scrieri. Mulți din amicii literari ai răposatului au simulat un fel de indiferență, nu tocmai lipsită de invidie, iar emines-

cianii de ieri, iubitori de excursii teoretice, dar dușmanii ai cercetărilor migăloase, au amuțit ca la o poruncă secretă. Vom asista probabil la repetirea aceluiași simptome de cinstite moravuri literare, necunoscute în alte țări, unde o Scriere postumă cît de neînsemnată a unui scriitor mare e primită cu interes și cu pietate.

Dintre celelalte cărți mi-a atras atenția volumul d-lui Ranetti. Ilumoristul nostru și-a adunat în sfârșit o parte din numărul cel mare de versuri, apărute în diferite ziare și reviste și le-a pus la dispoziția publicului și a criticei. Talent poetic, 'iscusit caricaturist,' neîntrecut alcătuitor de rime, d. Ranetti înseamnă ceva în ramura aceasta atît de săracă a literaturii noastre. Iubitorii de jocuri de cuvinte și de aporouri paradoxale găsesc totdeauna distracție în versurile d-sale. Mai puțin satisfăcuți rămîn numai aceia din amicii autorului cari consideră zeflemeaua personală ca un gen literar oș și pierde repede actualitatea și valoarea. Mulți dintre cei nemulțumiți vor aștepta desigur ca d. Ranetti să se devoteze unor lucrări mai mari, unei încordări mai intense a spiritului, comediei, de pildă. Și poate au dreptate.

Soarta a voit ca o dată cu d. Ranetti să apară pe piață și antipodul lui Anton Pann, d. Th. Speranță. Acum vreo două săptămîni a scos al treilea volum de versificări: *Anecdote de post* (literatura d-lui Speranță n-a fost niciodată de dulce) și în preajma Crăciunului, o carte pentru copii, *Călătoriile lui Enache Cocoloș*. Cetitorii au acum prilejul să-l compare cu un scriitor într-adevăr spiritual, care pe deasupra mai are și puțin simț de artă — calități necunoscute fecundului anecdotist.

Revista nouă continuă a se publica cu grămada, cel puțin una pe săptămînă. De sărbători ne-a mai sosit una din Cernăuți: *Junimea literară*. Redactorul ei este d. Iancu I. Nistor, un nume necunoscut, ceea ce însă nu împiedică deloc ca programul revistei să fie bun și să inspire încredere prin seriozitatea și bunul-simț cu care e întocmit numărul întîi. Tinerii de la noua revistă bucovineană par a urmări cu mare atenție mișcarea literară mai nouă și o judecată relativ limpede. Ei spun ceva pozitiv într-o limbă destul de convenabilă. Evident, un bun dar de Crăciun pentru cei din Bucovina și pentru noi toți cari știm ce misiune culturală frumoasă poate să aibă o revistă literară între frații noștri, expuși atîtor influențe străine. Numai de-ar căuta să se orienteze și mai bine!

Printre ziarele cu numere literare ocazionale se numără și *Propaganda* din capitală. Aici ai-a făcut apariția un nume de o sonoritate prea puțin plăcută pentru auzul cetitorilor noștri. Purtătorul acestui nume urît are o mentalitate tot atât de caraghioasă și cine vrea să i-o urmărească, să-i citească reflexiile de Crăciun asupra *Sămănătorului* și cele ce vor urma de aci înainte din incidentul acestor șire. Fiecare secretează ce poate. Nu noi sîntem chemați a îndrepta organismul debilitat al cuiva, dacă în genere slăbiciunea prematură a... Scaionilor și senilitatea cochetă a Păunilor mai pot fi îndreptate.

Un dar de Crăciun special mi-a adus *Litterattorull*, apărut din nou, cu același „control de styl”, cu aceeași „lybertate de idei”. Credincioși devizei, redactorii declară înaintea conștiinței lor și în fața publicului și a Mîntuitorului nostru Isus Christos, că... d. Maiorescu e un anticrist, Gherea un iconoclast, Iorga un bucher mediocru de ceasloave, Coșbuc un rutean. Alătura de iconoclaști ar fi existînd apoi o întregă „prăsilă de barbari, rămași aici ca un flagel, printr-un nenorocit atavism întorși la strămoșii lor bulgari, cumani, tătari, semiți și țigani” — numai greci nu, fiindcă autorul articolului din care citez e d. Mircea Demetriad. Subsemnatului i se arată o deosebită dragoste în mai multe pagini, iar d. „poet” Al. Macedonski, celebru în „epigramme”, îmi consacră următoarele șire:

Un trocar, anume Kendy, sas pe-aicea pripășit
 Se dă-n vorbă de-o poemă, dojenindu-i autorul
 Că în staulul în care s-a născut Mîntuitorul
 Pus-a orice dobitoace... Se înșeală negreșit.
 — Am cetii ce scrie Kendy și citesc *Sămănătorul*.

Sînt poate prea crud cu gingașul bard, reproducîndu-i acest monument al noii sale faze de strălucire. Dacă pînă acum mi-a plăcut să ignorez știrea că d-sa este singurul geniu în literatura română, iată, mi se dă o lecție dureroasă. De-aci înainte voi fi de acord cu biografii cari îi cîntă „hymnuri” și voi crede... *Credo quia absurdum!*

Să lămurim însă un lucru. Adicăte... ce sînt eu acum? Trocar, român sau sas? Dezlegați, vă rog, problema asta: sau una sau alta! Haz are că încep a vorbi de naționalitate și de rasă oameni a căror revistă de la început pînă astăzi a fost un fel de cloacă a neamurilor.

„ALECSANDRIȚIUNE”

Bardul de la Mircești n-a avut cunoștințe filologice. *Dictionarul grotesc*, publicat în 1869 în *Convorbiri*, e singura sa operă originală cu cîteva teorii de limbă. Dar nici cu teoriile din acest hazliu vocabular al său n-a avut succes în toate punctele. „Onor” și „resbel” nu s-au putut încetățeni. Au rămas și „considerațiunile”, „aparițiunile” și alte „contribuțiuni” de-ale pedanților români, aceste „cloaște infernale”, numai „ciune” s-a coborît în neagra veșnicie, pe urmele altor „aberăciuni” ale romanticilor noștri filologi.

În jurul acestui „ciune”, Alecsandri a purtat o adevărată cruciadă. El nu lupta în numele științei, ci, ca poet, cu inspirațiuni din literatura populară și ca bun cunoscător al graiului țărănesc, se conducea de-un principiu estetic, clar formulat în următoarele cuvinte: „Eu sînt de părere să respectăm armonia limbei, să ne conducem de notele ei melodioase și să o ferim de tot ce ar produce cacofonii în concertul ei... Așa trebuie să lepădăm pe *ciune* și pe *țiune*, ca niște sunete dizgrațioase, care, înmulțindu-se, prefac armonia limbei noastre într-o tiutură chinezească” (*Conv. Ut.*, XXIIX, p. 416;).

De dragul armoniei a scris o serie de glume și de jocuri de cuvinte, unele foarte nimerite, împotriva lui *ciune*. În scrisori către prieteni, îndeosebi în cele către d. I. Negruzzi, se plînge de „elucubrăciunile ciuniste” ale bucovinenilor și ardelenilor, pe care îi numește beoțieni și satane.

Foarte reușite sînt cîteva glume din comedia *Rusaliile*, cu *sclămăciunile* profesorului latinist Galluscus:

Susană, ești belă, ești chiar florelinte
 Ș-a tale belețe mă scoate din minte . . .

Humorul din *Rusalii* culminează în următorul dialog
contra lui „ciune”:

Galluscus : Ești pentru năciune
O perturbaciune
Abominăciune
Și ecserachme
Om fără răciime
Plin de abominăciune
Duci la perdiciune
Pe biata năciune.

Băsorătescu: Cine, ciune, ciune,
Du-te-n naibaciune,
Ești o scăpăciune
Din balamuciune...

De curînd am mai găsit la Academie o scrisoare a lui
Alecsandri, adresată lui Pantazi Ghica, cu un conținut anti-
ciunist ce poate sta alături de îngînările lui Galluscus. Iată
juvaierul:

„Mircești, 19 nov. 1868

Moncher *Pantazițiune*,
Nu fi cu uitațiune
Că am o cilațiune
La nalta cassațiune
La 25 noiembrie!
Am toată sperațiune
De buna succesiune
în al meu procesiune.
Te sărut cu amicițiune:

V. Alecsandrițiime". . .

Nu m-am putut informa dacă Alecsandri a câștigat pro-
cesul, dar cu „ciune” știu că a avut „succesiune”.

CĂLUGĂRUL POET

Pe la începutul secolului al XVIII-lea. Clopoțelul mînă-
stirei a sunat de vecernie. Rînd pe rînd ies din chiliuțele lor
călugării: bătrîni cu bărbi de profeti și cu fețe palide de mar-
tiri, tineri rasofori și candidați la întia treaptă monacală
vin și trec ca niște umbre pre cărarea ce duce la biserica
din fundul gradinei. Pe urma lor egumenul; pășește încet,
visător. Mîinile îi tremură de-a lungul șiragului de mătăni.
Se oprește. își plimbă privirile celor doi ochi frumoși și
scîntietori peste grădina cea plină de flori. Se pleacă și-și
rupe cîteva fire.de busuioc și de melisă. Apoi, sprijinit pe
toiag, dispăre în biserică.

Și, pe cînd cei din strană cîntă troparele zilei, în limba
slavonă, iar dintre ceilalți unii cetesc din ceasloave, iar alții
din vreo copie de psaltire românească, egumenul meditează
cu capul în mîini; liniștea și armonia sfîntă din jurul, lui îi
dă gîndului tărie și fantaziei avînt și-n mintea lui se încheagă
un vers după altul:

Color ce pe Dumnezeu din suflet iubesc
Toate bunătățile pururea le sporesc:
Ca cu aripi către ceriu mintea se înalță
Ca să scape de vînători, de cursă și de lață. . .

Zgomotul cădelniței călugărului slujitor îl face să tresară
din reverie. Se spune otpustul; cîteva cuvinte de încheiere a
slujbei. Umbrele alunecă peste pragul bisericii. Egumenul se
îndreaptă spre icoana Maicei Domnului și-și rostește rugă-
ciunea: „Vindecă sufletul meu, Preacurată, cu doftoria buriă-
tății tale...” și iese și dînsul. în biserică rămîne numai
eclisiarhul ca să stingă luminările de ceară de la pristol și

*ă schimbe florile de la icoanele împărătești. Liniște și miros de tămâie.

Schitul străvechi e ridicat la poale de munte de un domn viteaz al românilor în amintirea unei cuceriri. În fund, brazii își îndoaie vîrfurile deasupra bisericii în semn de binecuvîntare. Înainte o vale întinsă, brăzdată de un rîu a cărui dungă argintie se pierde departe printre șirele de mesteceni albi, ce-și tremură frunza în bătaia vîntului.

Mai înainte, de cîte ori însera și fumul de la mănăstire se lăsa pe vale în jos ca un vîl cenușiu, iar peste piscuri Craionu ieșea zimbitor, un tînăr călugăr cobora din schit și înainta pe malul rîului. Pe cînd frații săi în Hristos dormeau somnul fericit cu visuri blînde despre arhangheli în odăjdii albe, străvezii, el singur fugea de somn, căci:

Somnul e chipul morții și scîrbelor mumă,
Iar trezirea e armă și scăpare bună...

Nici luna, nici șopotul rîului, nici framătul codrului nu-l lăsa să doarmă, căci... era poet călugărul nostru. Dar nu-l lăsa mai ales tinerețele, sîngele cald ce stătea să-i sfarme biata inimă cînd se vedea închis în chilia cea scundă. Și-apoi:

Dragi sînt tinerețile, sînt luminate,
Cînd au și rușinare și alte bune fapte...

Colo în hora de mesteceni îl aștepta o tînără surioară, de la schitul de peste deal. Se cunosc de mult, căci sînt din același sat și se întîlnesc aici, să-și mai strîngă mîna și să-și spuie o vorbă bună:

Cinstită e vorba și patul nespurcat,
De va putea cineva să trăiască curat,
îngerilor întocma, și ca frumoșii crini,
Ce potrec cu frumusețea prin iuții mărăcini...

Tinerii se iau de mîna și pășesc înainte printre „iuții mărăcini” și printre florile încărcate cu rouă; ei se urcă sus, aproape de iezăr, să culegă bujor de munte. „Frumoasă li-i vroava și cuvioasă foarte...” și calea e lungă și glasul tinereții îi cheamă:

O, tînărule, iubești ceale deșarte,
Ț-ai legat ochii și ai pus crucea după spate,

Rătăcit-ai calea ta, te-neci prin negură,
Iar demonii la tine cască a lor gură. •.

Iubirea-i eternă și mărturisirea ei rămîne aceeași: jurămintele de credință, visări și nădejdi, un joc nesfîrșit pe scara sentimentelor:

Silnică e dragostea și tare credința,
Legate cu snădejdea, au toată puțința;
Cînd potrec dimpreună sînt za, coif, anghiră,
De săgeți și de arme nimic nu se miră. •.

Dar, după vreme lungă de iubire romantică, „zeaua iubirei” s-a rupt căci a venit un ciobănaș din plaiul vecin și a furat inima tinerei maici și a dus-o cu sine.

De-atunci poetul nu mai coboară din schit, nu mai rătăcește pe malul rîului, nu mai preamărește puterea iubirei. Fața i se întunecă, versul se amărește, cuvîntul se schimbă în blestem:

De te-ar ruga tetele, de-ar plînge de tine,
Fugi ca de niște sireni și glasuri streine,
Că mulți oameni de sireni se înghit pe mare;
Așa-n lume prin dulceți mulți vin la pierzare.

Acum nimeni nu este mai aprig propagator al cuvîntului ceresc ca dînsul, nimeni nu știe mai bine pildele lui bolomon, plin de învățăminte:

Scurtă iaste viața și deșertăciune,
Plină de lacrimi și foc și de-amărăciune;
Mai slabă e viața decît niște bășici,
Ce prin țevi din gură slobod pruncii cei mici. •.

Bătrînul monah scrie acum tot ce simte, tot ce-a suferit pe urma iubirii sale. Viața și-o trăiește numai în tovărășia cărților. Și călugării îl iubesc pentru blîndețea, resemnare* și înțelepciunea lui. Vorbesc cu sfială de durerea lui. îl aleg egumen și-l ascultă ca pe-un evanghelist, cînd în cuvinte potrivite și-n graiul limpede de cronicar al vremii le vestește:

Vremea acopere toate, vremea pierde toate,
Vremea strică cîte sînt; vremea aduce moarte...

...Povestea asta poate să se fi petrecut în realitate; poate să fi fost mai dureroasă și plină de peripeții, luînd toate proporțiile unui roman sentimental. Ceea ce știm pozitiv însă este că au existat cei doi eroi: călugărul-poet și iubita sa, cîntată în versuri. Cîteva file de hîrtie bătută' de vremi \ descoperite de un cercetător literar și istoric căruia tainele trecutului i se dăzvelesc ca prin farmec ne sînt mărturii de drama sufletească întimplată acum aproape două sute de ani în jurul minăstirii de la Cozia.

Filele aceste cuprind cîteva zeci de versuri, în parte erotice, ale proegumenului Ghenadie. Ele poartă data de la 1711 și — deși tălmăciri din „moscovitica limbă” — sînt pline de simțire comunicativă și de originalitate în alcătuirea lor. Autorul lor a fost poet în puterea cuvîntului și, desigur, a iubit mult înainte de a-și păstori cu evlavie turma chemată a vesti în creierii munților cuvîntul Domnului.

Cu Ghenadie Cozianul o nouă figură de călugăr poet se ivește în literatura noastră. Nimeni nu știe despre dînsul de unde a venit, cum nu se știe nici, despre Dosoftei, alesul stiiimitor al *Psaltirii* de la sfîrșitul veacului al XVII-lea. Nimeni nu cunoaște ce a mai scris, și e de necrezut ca cel ce a făcut traducerile citate să nu fi produs mai mult. Cu cît misterul în jurul lui e mai mare, figura mai romantică și fan-tezia își poate permite diferite conjecturi, între cari cea de sus este cea mai riscată.

DOI MEMBRI CORESPONDENȚI AI ACADEMIEI

E n e a Hodoș și D i m i I r i e Dan

„Reprezentanții limbei române din toate unghiurile pe unde Traian și Aurelian au plantat vulturii Romei” — cum se numeau membrii Academiei în epoca latinistă de cucer-nică amintire — s-au sporit anul acesta cu doi scriitori, cu d-nii Enea Hodoș, profesor la Caransebeș, și Dimitrie Dan, preot în comuna Straja din Bucovina.

Noii membri corespondenți ai Academiei trăiesc prea departe de metropola culturii române și lucrează într-o direcție prea puțin urmărită pentru ca numirea lor să nu producă oarecare surprindere. Pentru cei ce nu le cunosc activitatea, servească următoarele șire ca informație.

Fiului mai mare al răposatului dr. Iosif Hodoș, traducătorul lui Cantemir și colaboratorul lui Papiu-Illarian, d-lui Enea Hodoș i se cuvenea și după vechime moștenirea scaunului pe care tatăl său îl ținuse cu atîta demnitate.

Din familia de publiciști, atît de numeroasă, a Ildoșeștilor, Enea Hodoș singur a rămas în Ardeal, unde a ocupat demnitatea de profesor pe la diferite institute. De mai mulți ani el propune limba și literatura română la Seminarul din Caransebeș, și fructul acestei îndeletniciri a fost, între altele, un *Manual de istoria literaturii române*, ajuns acum la ediția a patra. E o bună carte didactică, făcută în mare parte pe temeiul unor cercetări originale. Avînd o expunere ușoară și limpede și o împărțire rațională, manualul lui Hodoș a scos din întrebuițare cartea absolut netrebnică a lui Lăzărici și alte cărți școlare pline de greșeli.

Cîteva cărți de didactică elementară, gramatice și stilistice, ne arată pe d-l Hodoș ca bun cunoscător al limbei române, luptător pentru noile principii de limbă literară, un merit cu care autorii cărților didactice de la Blaj și nici chiar cei de la Brașov nu se pot lăuda încă.

¹ Vezi N. Iorga, *Două biblioteci' de minăstiri, Ghighiu și Argeș*, București, 1904, paginile 30—44.

Pe terenul literaturii pure, d-l Hodoș ne-a dat un volum de *Schițe umoristice* (Caransebeș, 1897), satire și critice severe la adresa unor mizerii sociale, manifestate în pătura semicultă a populației noastre. La apariția lor, schițele acestea au produs oarecare mișcare și polemici aprinse între partizanii autorului și filistenii corpului didactic.

Cu statornicie însă și cu specială vocațiune, d. Hodoș s-a devotat literaturii populare, publicînd pînă acum *Poezii populare din Banat* (Caransebeș, 1892, 1 voi., 230 p.); *Cîntece bănățene; Cîntece cătânești și Literatură populară aleasă* — tot material adunat din Banat, ales și coordonat cu priceperea omului de știință. Că d-l Hodoș nu este un folclorist diletant, se vede din editarea critică a textelor, din observarea strictă a idiomului bănățean și mai cu seamă din prefața întîiului volum, în care explică dialectul bănățean. D-l B.P. Hasdeu în al său *Etymologicum Magnum*, voi. III, p. 3127, zicea vorbind despre prefața amintită, pe care o reproduce întregă:

„Tot ce s-a scris pînă acum mai nou, mai temeinic și mai neîncurcat asupra foneticei și morfologiei subdialectului bănățenesc se datorează d-lui Enea Hodoș, astfel că noi nu avem decît a reproduce aci literalmente cuvintele acestui june folclorist”.. .

„Junele folclorist” a dobîndit de atunci și mai multă experiență în cercetările sale, și viitoarele lucrări vor lăsa desigur și mai mulțumit pe autorul *Etymologicului*.

Pe cînd d. Hodoș se afirmă ca un bun cunoscător al Banatului, părintele Dan din Straja e distins pentru merite de același fel, ca scriitor bucovinean.

În articole și broșuri, în scurte monografii, scrise pe temeiul unor izvoare de întîia mină, d-l Dan a caracterizat viața și raporturile popoarelor bucovinene. A scris despre armenii orientali (1891), despre țigani (1892), despre lipoveni (1894) și despre evreii din Bucovina, vorbind despre originea, obiceiurile și credințele lor. Popoarele aceste trăiesc amestecate cu românii și cunoașterea lor înlesnește mult un studiu viitor asupra poporului român bucovinean.

Tot din domeniul etnografiei sunt monografiile comunelor românești *Lujenii* (1893) și *Straja* (1897), studii de istorie, topografie și folcloristică. Mai socotind apoi și alte lucrări ale părintelui Dan, descrieri de călătorii, legende, tradiții și cîteva dări de seamă, care trădează deosebita înclinare către

studiul vieții intime a poporului, alegerea sa de membru corespondent al Academiei se prezintă ca o meritată distincțiune.

Terenul adevărat pentru viitoarea activitate a părintelui Dan este, fără îndoială, folclorul comparat. D-sa înțelege și scrie o grămadă de limbi, îndeosebi cele slavice, ruteană și rusească. Poate deci urmări cu ușurință înrudirea și împrumuturile literaturii populare, originea credințelor și obiceiurilor noastre și puterea noastră de asimilare. Această metodă în studiul folclorului a fost de un timp aproape cu totul neglijată și în trecut n-a dat decît rezultate foarte vagi. În schimb, s-a tot îngrămădit la material, care-și așteaptă omul de știință. Fi-va părintele Dan chemat să facă un pas mai mult decît părintele Marian? Ar fi o cinste mare pentru Bucovina!

ARDELEANOFOBII

Și «u mai tac!

De la apariția *Sămănătorului* încoace cîntecul lor sună mereu, psaltii se-nmulțesc, corul lor crește și-mi bogonisesc în urechi aceleași cuvinte:

„Prin arhivele Academiei, prin biblioteca Fundațiunei Carol I, scotolesc azi niște tineri transilvăneni, cari, pe lingă funcțiile bine plătite, se îndeletnicesc și cu literatura/.. Ei scriu pe la *Voința națională*, *Epoca* și *Sămănătorul*... Pe-ascuns însă fac meschinării, lovesc cînd pot în toți ceilalți publiciști indigeni, lăudîndu-se între ei, ca-ntr-un ade-vărat cerc de admirațiune mutuală...”¹

E glasul celui mai nou și poate al celui mai naiv și mai neîndemnat ardeleanofob, căci iată cum continuă:

„Deci un curent, *poate cu elemente sănătoase*, dar înțele-gîndu-și rău menirea și servindu-se, ca să ajungă, de mij-loace nepermise pentru răpunerea oricărui concurent ce le stă în cale”.

L-am numit naiv pe noul luptător, fiindcă are curajul să arunce mînușa unor „elemente sănătoase”. Alții, înaintea sa, au fost mai șireți și n-au recunoscut „curentului” nici meri-tul de-a fi pornit de asemenea elemente și au tăbărit asupra lui tocmai din motive de nesănătate.

Am văzut printre ei un general, în mîna căruia condeiful s-a prefăcut nu în sabie, ci în ghioagă zvîrlită în „ceata de brașoveni”.² Am cetit cuvintele frivole ale unui stilist saltim-banc, fost istoric și conferențiar ateneist.³ Autori de versuri

¹ Un anonim, în *Acțiunea*, din 2 aprilie 1904.

² General C. I. Brătianu, *O lecțiune de înaltă morală*, Ploiești, 1903, p. 24 și 25.

³ Citiți articolele antiardelene din colecția *Conservatorului* pe 1903.

își apără singuri autoritatea problematică și se improvizează în critici antiardeleni. Ziariști de profesie strecoară, unde pot; cîte o aluzie.

Și alătura de atitea capete vrednice se ivesc și cîrlionții criticului ovrei. Pentru *de ce?* „Fiindcă frații de dincolo (frații, o!) sînt cei mai implacabili antisemiți din România”:

lată o armată organizată, cu un general în frunte, dar” cu elemente eterogene și cu tot soiul de mercenari. Bombele cad mereu. Ziare, broșuri, cărți și alte pamflete apar și dușmănia amenință a se statornici în tabăra acelor mulți cetitori cari nu urmăresc decît partea senzațională și cea de scandal în orice luptă intelectuală.

O scurtă răfuială cu mic cu mare se impune. Voi încerca-o, nu însă pentru a face pe idealistul și a protesta în contra acestei „sfișieri între frați”, nici pentru a vorbi în numele „principiului sfînt al unității de neam”. Astea sînt vorbe deșarte pentru cetașii amintiți, ci pur și simplu pentru a-i zugrăvi așa cum sînt, a prinde un moment din viața sufletească a unui șir de bărbați, înrudiți cel puțin într-un singur punct: în ura contra ardelenilor.

Războiri de natura asta au mai fost ele, dar de un caracter mai endemic și totdeauna mai demn. Niciodată atacurile n-au degenerat și tonul n-a atins înălțimi așa de mari de violențe ca în anul din urmă.

Polemicele lingvistice din epoca *Foaiei pentru minte* a lui Barițiu și a *Curierului* lui Eliade n-au împiedicat pe acest din urmă a scrie despre rolul ardelenilor în istoria limbei cuvintele cele mai măgulitoare în a sa scrisoare către românii din Brussa.

Rătăcirile etimologice și pumnuliane, cari au făcut pe Alecsandri să numească pe gramaticii blăjeni niște ridicoli beoțieni, nu l-au împiedicat totuși să scrie la 1878:

„Ardealul a fost totdeauna cuibul sacru al românismului, pe care nici o furtună nu l-a putut distruge. Din acest cuib binecuvîntat de Dumnezeu *mulți vulturi se vor înălța pe cerul României, fără ca de azi înainte nimeni să îndrăznească a le smulge penele aripilor*...”⁴

Lupta d-lui Maiorescu în contra direcțiunii în cultura ardeleană n-a fost nici ea o proclamare a principiului de-a limita cultura după provincii. Ea s-a îndreptat în contra superficialității în poezie și în contra sofisților limbii române,

⁴ V. mss. Academiei, no. 809, p. 77. Scrisoare către V. Mangra.

a fost un strigăt de durere și de protestare în contra unor bărbați de-o inteligență superioară cari, inspirați de ideile epocii lor și lipsiți de orice simț artistic, amenințau să oprească în loc mersul firesc al limbii poporului. Dar niciodată d. Maiorescu n-a confundat indivizii cu mulțimea și n-a căutat să explice greșeli individuale numai prin originea locală a celor ce le comiteau.

Toate ciocnirile astea aveau un caracter mai mult teoretic. Erau discuții academice, pe cari și acum le poți urmări cu interes. Ele au avut o vădită înrîurire asupra literaturii române. Cine însă dintre luptătorii ardeleanofobi de astăzi se poate lăuda că urmărește aceeași țintă? Care dintre ei a ridicat discuția la un nivel științific, sau cel puțin a căutat să rămână obiectiv?

Dar asta nici nu se putea, deoarece vechiul motiv de discuție nu mai există. Rătăcirile din Ardeal au dispărut în mare parte. Limba s-a îmbunătățit în ziare și în reviste. Poeziei i s-au ridicat câteva altare. Și, piedica fiind înlăturată, se simte acum pe toată linia o adevărată dragoste de muncă; puterile cumulate își caută teren de manifestare; limitele de provincii cad înaintea acestor puteri; ardelenii mișună pe la ziare și reviste, prin instituțiuni culturale, în poezie, proză și critică, în istorie și filologie și-și dau tributul lor culturii române.

Situația e acum cu totul schimbată. Odinioară ardelenii erau atacați, pe dreptul, pentru greșelile lor; astăzi mulți sînt loviți pentru calitățile lor.

Natural, asta nu mai e luptă leală, cînd motivul *a priori* este atît de urit. Ea denotă mai mult o stare sufletească a celor ce produc curentul potrivit, decît a ardelenilor atacați.

O reprivire scurtă asupra amănuntelor acestui curent ne va da și mai multă dreptate.

Un general din vechea gardă a scriitorilor — unul din acei buni români în vremea lor, pe cari li doarecă vremii? se schimbă, sistemele se înlocuiesc, pretențiile se rafinează și generația mai tină se ridică peste capetele lor — avase o discuție de geografie cu un profesor universitar din București. Critica profesorului, de origine pare-mi-se moldovean, apăruse în *Convorbiri*, revistă al cărei director, precum știți, este d-l I. Bogdan. Faptul a servit d-lui general ca prilej a deschide o campanie antiardeleană și a numi pe scriitorii ardeleni — așa din senin — „pripășiți din lume”, „doritori de pricopseală ieftină”, „venetici cari și-au creat aureola

aroganței” — tot epitete cari se găsesc în gura cavalerilor și învinșii Arma celor slabi este totdeauna injuria și scriș-nirea dinților.

Un alt caz. D-l Ionescu-Gion este prototipul scriitorului & român neajuns. Ridicat pînă la o înălțime oarecare, s-a oprit brusc în loc și numai pretențiile-i au luat-o înainte. În jurul lui s-a făcut un gol. Glasul lui nu mai e ascultat. În istorie n-a putut ține pas cu creatorii noului curent. În literatură n-a dat nimic original. Articolele de critică literară, cu toată podoaba lor artificială de limbă, nu pot să trăiască prin puterea ideilor. Iată-l dar pe urmele bătrînului general și, chinuit de aceeași conștiință, de a fi victima ardelenilor, îl vedem cu orice ocazie făcînd spirite fără vlagă pe socoteala „plăviților brașoveni”, cari i-au tăiat aripile de a se ridica la înălțimile visate.

Din ceata asta nu putea să lipsească d-l Macedonski cu toată prăsila sa. El e de acord cu cei ce susțin „că la Academia te izbești numai de ardeleni, că în Facultatea de Litere numai dîșii sînt stăpîni, că în presă domnește aceeași ticăloșie, că ei au monopolizat prin *josnicie* pe oamenii de stat români, că s-au introdus *sterpi* și *ignoranți* în literatură, că, în sfîrșit, corup și distrug ca o *substanță corosivă* aurul sufletesc și că ajunși — din *venetici* și *servi* — a se vedea covîrșiți de onoruri și îmbruibați din snaga noastră, bat *insolent* din picior, sau, *ridicoli*, se sumețesc cu aere de clovni pînă a și răsfrînge mincile de la vînjoasele brațe (așa, da!) și pînă a striga cu pălăria mocănească pe ceafă: mai sînteți?...”. Măcar că din toate aceste adevărat este numai faptul că nici un scriitor ardelean nu poate să guste frumusețile pretinse ale poeziei d-lui Macedonski; nimeni dintre noi nu vrea să creadă că acest poet, prin zbuțumata sa activitate, a fost de vreun folos literaturii române.

Pe d-l Duiliu Zamfirescu l-am văzut coborît la rolul odios al invidiosului care ridică arma împotriva concurentului său la un premiu, fiindcă e prozator ardelen.

Un alt poet apăruse în vileag cu un volum pus sub ocrotirea mai multor fruntași ai vieții noastre intelectuale. Ocrotirea asta însă avea să-i serve mai mult de încurajare. Poetul a luat-o ca o dovadă a desăvîrșirii sale și, plin de încredere în sine, se socotea cocoțat pe piscurile cele mai înalte ale

¹ *Romanul* (sic), 2G sept. 1903.

* *Revista idealistă*, 1 sept. 1903.

Parnasului român. A fost de-ajuns însă o singură recenzie pentru ca poetul nostru să cadă din treaptă în treaptă. De la revista literară cea mai de frunte ajunsese la cea din urmă tipăritură dobrogeană. Din gloria visată și alimentată de atîția binevoitori, ajunsese a-și vedea cu ochii modestia talentului său, dar în același timp a-și arăta nemodestia pretențiilor sale. El tăbări ca un desperat, care pierduse tot, asupra criticului și, nimerindu-se ca acesta să fie ardelean, ura lui se descarcă violentă și fără rezervă în contra tuturor scriitorilor ardeleni. „Bandă interlopă”, „pirazi literari” sînt titlurile cu cari se gratifică în special redactorii *Sămănătorului*, iar operele lor sînt considerate ca „sfortări bestiale”, „conglomerat purulent”, „hoție grosolană”, „speculă nerușinată”¹.

Ați crede că aici ardeleanofobia și-a atins apogeul. Vă înșelați. Deasupra tuturor tronează anonimii; tot ei țin recordul în toate; ei sînt cei mai sublimi și cei mai ridicoli acuzatori. Aici îi vezi plingîndu-se că „tipurile de martiri cu luna fac bisericuțe spre a declara monopol asupra limbei, cugetărei și inițiativei românești”, colo zbătîndu-se în lanțurile neputinței și strigînd că „martirii îi sufocă”:

„Nu poți îndrăzni a vorbi, a gîndi, a scrie în România, în țara ta. . . martirii te sufocă, te copleșesc. Și cine e de vină? . . . Discordia! Să ne unim și noi nemartirii, ori poate adevărații martiri, să ne conservăm bugetul, să denunțăm clica asta de evrei și martiri de buget, *căci cine știe ce ne-așteaptă*”².

Desigur, moartea te-așteaptă, iubitul meu anonim — dar stai, mai ia încălțe cu tine și cîțiva dragi tovarăși de drum, pe soții tăi de principii de origine semită. Bieții evrei! Francezul zice: *Où mange du juif, en meurt*, și acum să moară ci' loviți de condeul ardelenilor!

Iată-i în adevăr cum lamentează:

„O bună parte din curentul antisemit de astăzi se datorește, fără îndoială, fraților de dincolo. În politică, în administrație, oriunde se află înfipt un frate transcarpatin, antisemitismul devine imediat terenul de activitate a acestor cercuri. Cînd citiți în vreun ziar românesc o notiță antisemită, care se distinge prin veninul ei, prin ura ce filtrează fiecă

cuvînt, prin enormitatea calomniei și a minciunei, să știți că se datorește unui român transilvănean”³.

Nu știu dacă are dreptate scriitorul ovrei, mi-aduc însă aminte că un gazetar bucureștean (tot anonim) era cu totul de altă părere cînd în ziarul *Antisemitul* de la 1899 se plîngea de „robia transilvănenilor” și scria fraze de următoarea drăgălășie:

„Deși de același sînge, de același neam cu noi, românul din Ardeal, mocanul, e rău, egoist, vindicativ, trufaș... Românul de aici îl detestează pentru sufletul lui cîinesc”. . .

Superb!

Ei, dar să nu mai continui cu cercetările, căci ar trebui să îngrămădesc material prea dureros pentru naționalistii sentimentali, gata a evoca figura marelui Lazăr sau a altor apostoli ai unității culturale, ca un fel de *memento*. Dar nu pentru a mă jeluși sau a lua apărarea cuiva am înșirat documentele literare de sus, ci pentru a face o constatare simplă.

Acuzațiile aceste, contradictorii, netrebnice și înjositoare cum sînt, dovedesc pe lîngă alte multe și creșterea enormă a proletariatului intelectual român de pretutindeni. Capitala României se impune tot mai mult ca metropola culturii române. Aici va continua, cu tot dreptul, să alerge orice element ce simte în sine puterea și trebuința sufletească de a se manifesta. Barierele între provincii vor dispărea cu totul și-n afară de cîteva deosebiri etice ce trebuie păstrate și de nuanțe de limbă, unitatea culturii se va stabili cu tot mai vădită necesitate. Împotriviri de felul articolelor citate sînt plîngeri de babe și de neputincioși și nu pot să oprească un curent dintre cele mai firești. Orice evoluție este o luptă. La lupta asta fatal vom lua cu toții parte. Aici calomniile anonimilor, violențele neajunșilor și disperările striviților nu trag în cumpănă. Viitorul este al celor puternici.

înțelegeți, ardeleanofobilor, și vă plecați.

¹ Pentru completarea dicționarului, vezi în special *Cronica* din 30 mai 1903 și *Ovidiu*, nr. 1 'din 1903.

² *Ce este trocarism?*, *Adevărul* din 10 nov. 1903.

* *Martirii*, *Cronica* de la 2 august 1903.

³ *Cronica israelită* din 27 sept. 1902.

BUSTUL LUI DEPĂRĂȚEANU

Dezvelirea bustului lui Depărățeanu, ce se va face în curând la Depărăți, din inițiativa rudelor poetului, va fi prilejul cel mai meritor pentru oratorii festivi ca să se intereseze mai de aproape de viața acestui scriitor. Luându-se informații de la membrii familiei, din scrisorile și hîrțile ce se vor fi aflînd, s-ar aduce un serviciu istoricilor literari, cari nu cunosc cu exactitate nici măcar anul și ziua nașterii și morții, ci sînt siliți a se mărgini la indicațiile vagi: s-a născut la 1835 și a murit la 1865.

Tot ce se mai știe apoi este că Depărățeanu a făcut studiile și călătorii prin străinătate, fapt ce se vede și din scrierile lui. Mai cu seamă petrecerea prin Spania a lăsat urme adînci în fantazia și în creațiunile lui poetice.

Reîntors în patrie, fiul boierului Sandu Căpățînă a luat parte și la viața politică, oricîtă aversiune adusesse cu sine împotriva zgomotului vieții sociale. Prefera însă liniștea de la țară, rătăcirea prin pădurile poetice ale Teleormanului, vînătorile de granguri și de zîne „bele” de codru.

Una din vînătorile aceste e foarte sugestiv descrisă de d-l Duiliu Zamfirescu (în *Literatorul*, II, p. 570).

Intr-un frumos pastel, cunoscutul nostru prozator ne dă o icoană a casei părintești și a împrejurimilor pe unde Depărățeanu își trăia viața solitară:

„Casele părintești ale boierului Sandu Căpățînă — zice d. Zamfirescu — erau ca toate casele de pe timpul acela: în fundul curții mari, văruițe și învălitate cu scînduri, aveau o scară de piatră frumoasă, pe care Depărățeanu o decorase cu gustul unui poet. De jur-împrejur curtea era împărțită în pilcuri de copaci. Ici și colo cîte o brazdă de iarbă și tufe

de m de trandafiri. Mai în fund o verandă înconjurată de hamei și zorele, unde poetul citea tatălui său pe Monte-Cristo; în fund de tot, crîngul”.

În acest cadru ne prezintă pe Depărățeanu, în momentul cînd poetul se cobora din verandă în grădină. „Toată poezia noptii îl înconjura și deștepta în sufletul lui amintirile vieții trecute de student, nesiguranța vieții de om, aspirațiunile pentru viitorul țării. Printre toate se amesteca umbra unei femei care-l disprețuia...”

Lumina asta se potrivește foarte bine la figura tînărului poet. Pribegirea lui prin lume, stingerea lui cea repede, chinul și amarul ce-i frămîntă sufletul și nestatornicia gîndului sînt în adevăr trăsăturile caracterului unui romantic. Și încă ceva: *Vara la țară*, singura poezie prin care și-a cucerit un loc în soborul poezilor noștri mai des amintiți, este și ea un product romantic și numai deselexpresii triviale — un păcat consecvent al lui Depărățeanu — o coboară sub limita ce eram obicinuiți a i-o recunoaște.

Depărățeanu nu va ajunge niciodată mai recunoscut de cum este. Operele lui, atît poeziile *Doruri și amoruri* (1861), cît și drama *Grigore-Vodă* (1864) nu întrunesc însușirea principală pentru a putea răzbate: limba poporului. El va rămînea un epigon de-al lui Eliade, un versificator artificial și rece, fără a se fi pătruns de poezia lui Alecsandri, un romantic afectat și naiv, un cugetător blazat și obosit, pentru care libertatea e o ficțiune, natura plină de „dolente și strigări”, oamenii „schelete ambulante” și viața un lanț greu.

Ca și la ceilalți contemporani ai lui, găsim și în poeziile lui Depărățeanu tendințe sociale umanitare. Sînt și copii byroniene printre ele, cu foarte puțin noroc alcătuite, bizarierii filosofice asupra omului și a virtuților, de următorul coprint:

Onoarea e o vorbă, virtutea e un nume
Și omul un cadaver...
Și nu mai vezi în lume cu toat-a ei splendoare
Mai mult decît o sombră cavernă, o-nchisoare,
Un loc de umbră plin,
Un bent cu șerpi, cu gușteri vîrgați, cu tîrtoare
Un turn unde-și devoră chiar filii — oroare —
Infamul Ugolin I

Atîta „sombri”, atîtea „disordini sempiterni” sînt în acest „chaos incert”, încît poeziile tenebroase ale lui Depărățeanu se schimbă în proză rimată, anemică și imposibilă de gustat. Ele au cel mult un caracter personal și ne arată un suflet bolnav ca în poezia *în orele fatale, cînd somnul ne este greu...*, un fel de cîntec de lebădă al autorului, o tresărire spasmodică de groaza morții.

Partea ce ni-l înfățișează mai simpatic o constituie poeziile lui erotice. Cîte o „femeie cu ochi negri, cu neagră capelură”, cîte o „blondă cu păr de aur, cu ochii de azur” ne fac să uităm că „lumea e un mare stîrv, din care mii de bestii se hrănesc”.

De aceea, cei ce-l iubesc pe Depărățeanu trec peste fondul întunecat al poeziilor lui și nu rețin decît figura lui de romantic cu buze livide, către care pomul cu mere de aur se apleacă și parfumul rozelor lui Hafiz se înalță cu smerenie...

Sînt sigur că la dezvăluirea bustului, partea asta va fi mai mult pusă în evidență.

„HORA ARDEALULUI”

O rectificare

Sub titlul *Un concurs literar*, d-l Coșbuc a publicat în *Familia* din 1902 (p. 227) un articol, reprodus și de alte ziare, în care a vorbit de pozițiile naționaliste,, apărute în anul 1848, în *Foaia pentru minte* din Brașov.

Făcînd istoricul uneia din aceste poezii, d. Coșbuc scria:

„Ejiade i-a trimis (lui Barițiu) mai în vară un cîntec de cinci strofe scurte semnat *Un român* și publicat la 15 iunie, intitulat *Hora Ardealului*, care a fost cîntat multă vreme în Ardeal pe melodia unei doine, dar n-a fost nici eroic, nici războinic și afară de versurile: « a sosit ziua dreptății, ziua sfînt-a libertății » n-are nimic' din ce trebuie să aibă un cîntec național în vremuri de furtună. Interesant este acest cîntec numai într-atîta că el a inspirat, unsprezece ani mai tîrziu, pe Alecsandri să scrie *Hora Unirei* și strofa 1 („Hai să dăm mină cu mină”) e luată de-a gata, fără nici o schimbare, din *Hora Ardealului* a lui Eliade.”

Iată acum și textul *Horei* menționate.

Hui să dăm mină cu mină
Cei cu inima română,
Să-nvirfim hora fiăliei
Pe pămînlul României.

A sosit ziua dreptății,
Ziua sfinlă-a libertății!
Bnulu-n mimle înverziște
România-nlinerrște.

Ardelean, copil de munte,
lan ridică-n cum cea frunte
Și te-nsui'lă de mindie
Că mi-esti fiu de Românie.

Ardeleni! Lumea ne vede,
Mama dragă-n noi se-ncrede,
Că de-acum românul-n lume
A fi vrednic de-al său nume.

Ura frați în fericire,
Ura frați într-o unire,
Să-nvirtim hora frăției
Pe pământul României.

Desigur, numai stîngăciile din strofele de la mijloc l-au făcut pe d. Coșbuc să atribuie poezia aceasta lui Eliade Rădulescu. În realitate este întreagă a lui Alecsandri și autograful ei, intitulat tot *Hora Ardealului*, se găsește la Academia Română (Mss. 1497), într-un caietel de versuri, dedicate de bardul din Mircești amicului său Costache Negri. Hora poartă data: „Brașov, 1848”.

O dată stabilit că *Hora Ardealului* e a lui Alecsandri, trebuie să punem tot în sarcina lui *15 mai, 1848*, o altă poezie revoluționară, tipărită, sub aceeași iscălitură de *Un român*, în *Foaia pentru minte*, p. 145, din același an și avînd următoarea strofă la început:

i> Fraților, nădejde bună; fiți cu toții-n veselie,
' Cerul însuși ocrotește scumpa noastră Românie!
" Azi e ziua de-nviere a românului popor,
,* Care singur își vestește dulce, mîndru viitor...

[E.-]

Probabil inferioritatea acestor versuri față de *Marșul* lui Cîrlova și de poezia lui Mureșanu l-au determinat pe Alecsandri a-și nesocoti feții din 1848 la întocmirea edițiilor sale de poezii și a nu-i primi în rîndul celor cu paternitate recunoscută.

JUBILEUL „FAMILIEI”

* La 4 iunie, *Familia* d-lui Vulcan, venerabilul academician! de la Oradea Mare, intră în al 40-lea an de existență. O lungă și frumoasă cale în viața unei reviste literare! Societatea românească s-a grăbit cu drept cuvînt să recunoască cu această ocazie meritele redactorului harnic și neobosit și astăzi; să-i răsplătească prin flori și cuvinte frumoase abilitatea de a susține în timpurile cele mai grele din punct de vedere literar și social un organ chemat a cultiva iimba și bunul-gust în părțile atît de periculoase elementului românesc.

Apărută la Budapesta, *Familia* a avut de colaboratori principali pe Aron Densușianu, Alexandru Roman, Barițiu și Iuliu Grozescu, dintre cari cel mai necunoscut a rămas Grozescu, originar din Arad, un foarte productiv elev al lui Bolintineanu. În urma lor, aproape toți scriitorii ardelenii și-au făcut stagiul de începători la *Familia*.

Aici a început d. Coșbuc să tipărescă întîile sale versuri,, cu iscălitura *Boșcu*. Aici s-a remarcat talentul răposatei Lucreția Suci. Și cine nu știe că Eminescu, pe atunci Eminovici,, a primit întîia încurajare tot de la redactorul *Familiei*?

Familia, mutată la 1880 în Oradea, n-a rămas însă un ziar pur ardelenesc. Scriitorii din România i-au dat mult ajutor prin contribuiri originale, iar d. Vulcan a introdus și bunul sistem de a preferi reproducerea de scrieri cunoscute^ în locul unor produse indigene originale cari nu merită a vedea lumina zilei. Astfel a popularizat în Ungaria scrierile celor mai vrednice talente și și-a adus și ea tributul pe altarul unității culturale.

Ca formă și fel de redactare, *Familia* a fost de o consecvență mașinală, cu scurte articole biografice, poezii, nuvele,, traduceri, informații și articole distractive și, mai ales, cu

ilustrații, originale și împrumutate. D-l Vulcan n-a ieșit din programul său de la 1865, ci a ținut să aibă totdeauna o foaie de care să se poată bucura toți membrii unei familii de cărturari: părintele de un articol mai serios, mama și fata mare de o poveste și o cronică spirituală, iar copiii de „bomboane”, șarade și de chipuri instructive.

În cei 39 de ani ai săi, *Familia* n-a avut, ce-i drept, o epocă de glorie și n-a produs nici o mișcare ce s-ar putea socoti ca un eveniment literar. Acolo, la poalele munților Bihorului însă, a fost totuși o modestă și pururea nestinsă lumină pentru sute de români, și chiar și pentru atât trebuie să-i fim mulțumitori cu toții și să-i urăm viață mai departe.

SCRISORI

!

I «

Slove negre pe hîrtie albă. Ce dragi ne sînteți pînă la o vreme și cît de mașter vă tratăm cînd nu vă mai simțim căldura. Ne-ați fost viața, ne-ați fost totul; și cînd nu mai rămîneți decît amintiri, hîrtie colbuită legată-n pachețele cu fir de mătase, ne apropiem de voi în ore de plictiseală și, rînd pe rînd, vă dăm pradă focului lacom.

Nici nu vă recitim de teama de a nu descoperi în fiecare șir o banalitate, o minciună și inconsecvență, o greșeală de stil, ce ne-ar putea răpi ultima iluzie legată de voi. E cel din urmă act de pietate, sau impietate, dacă vreți, față de morții noștri: prieteni pierduți și prietene uitate. Ardem astfel niște cadavre inutile, iar cînd ne întoarcem de la gura sobei, intrăm într-o viață cu elemente nouă; fără muștrare de ce-am făcut, ne aruncăm cîntînd în valvîrtejul ei. Așa e viața noastră, a celor mici: trecutul nu înseamnă nimic, momentul e totul.

Alții, și mai mărunți ca noi, n-au nici ce arunca în flăcări. „Mica publicitate” și cărțile poștale ilustrate au înlocuit la mulți scrisorile. Și adeseori un fluturat de batistă, o sărutare în vînt, trimisă discret și delicat cu degetul arătător, o subliniere de cuvînt în cursul conversației înlătură necesitatea oricărei corespondențe în viața așa de puțin sentimentală a cetitorilor lui Abelard și Eloîsa și ai lui Werther și Lotte.

Și chiar de și-ar scrie, de ce să-și mai păstreze scrisorile oameni cari trăiesc numai pentru sine? Muște de-o zi, suflete vesele sau chinuite, flăcări trecătoare — cine mai întreabă de rostul vostru? De ce ne-am face maniaci iubitori de autografe vulgare?

Altceva e cu oamenii mari ai țării. În viața lor, scrisorile nu au un rol atît de personal și de trecător. De aceea scriitorii și oamenii politici nici nu-și iubesc ca noi, dar nici nu

se despart așa de ușor de scrisorile lor. Fiecare cuvânt scris de ei e cîntărit și fiecare frază primită de la alții e păstrată.

Cunosc un scriitor în viață care, cu stăruința unei fete mari și cu avariția unui evreu, adună și clasează zilnic scrisorile și biletele primite, semnînd cu un creion albastru rolul feicărei piese. E vorba de viitoarea sa biografie și autorul nostru eliminează cu precauțiune din corespondența sa cu alții tot ce-l atinge personal ca om, înșiră cu premeditare tot ce l-ar putea înălța în viitor. Și totuși corespondența sa e puțină, pentru motivul că, în nici o epocă n-a fost atîta înstrăinare între scriitori și o atît de mare neîncredere între oamenii politici ca astăzi. Sau sunt cu toții nietzscheani, deci personalități distincte, giganți și supraoameni, sau nulități patente, iar amorul propriu exagerat îi duce la o completă izolare, făcînd imposibilă o înțelegere comună și amicală în chestiuni generale, de ordin literar sau civil.

Ce contrast între actualul scriitor și cel din generațiile trecute! Deschideți arhivele Academiei și veți găsi un tom de corespondență lingă altul. Scriitori de profesie și improvizați, oameni de stat și politicieni de ocazie, dinainte și de după 1848, își trimit reciproc scrisori lungi, polemici literare, discuții politice și efemeride. Își zic „frați”, se sfătuiesc, fac planuri de luptă comună. O epocă întregă e în informațiile lor, un material prețios pentru urmărirea curentelor în viața intelectuală și politică.

Lumea a început să șteargă praful de pe dosarele cu scrisori. Prin revistele noastre se publică tot mai multe. Opera cea mare despre I. Brătianu ne-a adus surprinzător de multe momente nouă privitoare la 1848, scoase din scrisorile frunțașilor de atunci. S-a publicat și o parte din corespondența lui Kogălniceanu. Iar de curînd a apărut întiiul volum din scrisorile lui Alecsandri. Asupra acestuia voi spune cîteva cuvinte.

Alecsandri a fost un pasionat autor de scrisori.

Slova lui feminină, subțire și estetic desenată, e parcă-anume potrivită pentru asemenea îndeletniciri. Plicul și hîrtia lui vecinie curate, albe sau trandafirii, mici, elegante, cu monograme și cu coroană deasupra colțului stîng, exală și astăzi parfuma Din fragedă tinerețe pînă cîteva zile înainte de moarte, cînd a început să simtă „o stenahorie și o slăbiciune foarte displăcute”, minuța albă și delicată a boierului

.....din Mircești n-a conținut să confecționeze cu grație scrisori, modele de' stil epistolar, cu formule reverențioase de introducere și de încheiere și cu inevitabilele complimente și Îmbrățișări în P.S. Și-i plăcea ca și atmosfera în care scria să fie curată: lumină multă și cameră somptuoasă. Acasă, răsturnat pe-un jeț american, în veranda din care-și vedea „lunca, lunca, draga luncă, rai frumos al țării mele”, sau, așezat în fotoliul princiar de la biuro, în București, în cele mai splendide camere ale madamei Horn; la Nisa, în Hotel de Luxemburg, din ferestrele căruia „văd trecînd în depăr-tare vapoarele ce-mi fură mințile și mă îndeamnă a mă lua pe urma lor”; la Paris, în palatul din Rue Murillo, 11, unde „după multă bătaie de cap și cheltuieli spăimîntătoare, am izbutit a-mi face un cuib foarte plăcut, în care pot primi chiar pe sultanul” — pretutindenii se înconjură de frumos, de strălucire și era vecinie posomorit cînt trebuia să lupte cu contrarul.

„îți scriu — zice el odată către Papadopol-Calimah — sub o lumină surie și tristă, care mă face a zări literile mele ca prin un vâl subțire, astfel e de deasă negura ce a inho-botat Parisul de mai multe zile. Sub ferestrele mele trec umbre de trăsuri, umbre de oameni, umbre de călăreți, cari apar și dispar, producînd o fantasmagorie din cele mai curioase! Copacii desfrunziți se înșiră ca niște scheleturi negre cu brațe ridicate spre cer și implorînd o rază de soare. Alături, Sena curge, pătrunsă de frig și luptîndu-se în contra înghețului și, din cînd în cînd, lunecă pe suprafața ei vapoare cu călători învinețiți și strînși în spate. Spectacolul însuflă fiori și inspiră cugetări întristătoare asupra modului greșit cum a fost creată lumea bîntuită de stihii, vînt, umezeli, ger, neguri, cameră de deputați, jurnalistică mincinoasă etc. *Nu era mai simplu decît a inventa iarna cu viscole, toamna cu ploa, vara cu arșiță, să fi lăsat omenirea a se bucura de o vecinică primăvară, poleită ca soarele, viața și podoaba vieții ?*”

Iar cînd avea soare destul, deci un fel de *beau fixe*, scria vesel și senin, scria despre sine și despre „vestitul Gogu, cățelul meu”, despre literatură și politică, făcea reflexii poetice asupra timpului și a naturei și glume spirituale pe socoteala sa, de cîte ori se simțea „zaif”, „răcit, guturănit și robul nasului meu”.

E vecinie tînăr și același, căci nici spiritul, nici forma scrisorilor, nici stilul, nici fondul lor nu trec prin vreo schimbare, prin vreo evoluție, în tot timpul de la 1844 pînă la

1890. Îți lasă aceeași impresie: că te afli într-un salon, unde se vorbește rece, dar elegant, simplu și concis, cu umor și satiră ușoară, despre cele mai dulci nimicuri, ca și despre cele mai mari probleme ale timpului.

Numai târziu, după ce vremea a vremuit mult și moartea pîdea la căpătîiul veselului apologet al vieții, cînd se plîngea în scrisori că „sînt un soi de cozoroc întunecos pe ochi și nori negri pe creiri”, firul i se mai încurcă, memoria îl părăsește și începe a repeti fraze și glume. Astfel i se întîmplă cu vorbele lui Alphonse Karr: „*Plus ça change et plus c'est toujours la meme chose*”, citate în trei scrisori după o altă și cu altele.

Mintea întregă însă și-a păstrat-o pînă la sfîrșit. În fiecare scrisoare are ceva de spus și dovedește același interes pentru prieteni și pentru lumea sa.

Volumul publicat acum conține corespondența lui Alecsandri cu d-nii Maiorescu și Negruzzi, Al. Papadopol-Calimah și d-na Alecsandri. La Academie se mai află un stoc mare de scrisori către I. Ghica, un volumaș cu 34 scrisori către Ollănescu-Ascanio și cîteva alte autografe răzlețe. La cererea noastră, baronul Hurmuzachi din Cernăuți a trimis tot la adresa Academiei o serie de scrisori către Al. Hurmuzachi, prieten bun al lui Alecsandri. D-l D. Onciul, profesor de istorie, și-a rezervat dreptul să publice d-sa aceste scrisori în *Convorbiri literare* și nu ne îndoim că vor fi citite cu multă plăcere, legăturile literare ale bardului cu bucovinenii fiind dintre cele mai intime. Multe documente de natura asta trebuie să aibă în posesia sa și d. G. Bengescu, pînă acum singurul biograf de seamă al lui Alecsandri, deși lucrările d-sale au rămas fragmentare. Contemporani și rude, asemenea, vor fi păstrînd în arhivele lor particulare răvașe mirceștene. Toți aceștia n-ar trebui să întîrzie a le alătura materialului de la Academie, pentru a înlesni munca celor ce vor să aducă lumină deplină în chestiuni ce permit a fi tot mai controversate: originea lui Alecsandri și valoarea activității sale

Din cîte au apărut în volumul I, distingem, înainte de toate, preocupările poetului pentru reformele lingvistice. Alecsandri a avut totdeauna simțul unei bune limbi literare și a fost un adversar neîmpăcat al latinistilor. În scrisorile către Maiorescu și Negruzzi se găsesc juvauiere de zeflemele

j, : la adresa ciuniștilor. Era chiar mai catolic decît papa, mai r fonetist decît „Junimea”, mai antiaberăciunist decît oricine și certa rău pe d. Negruzzi pentru întrebuițarea cuvîntului % „terminațiune”:

f „Va fi' o frumoasă zi pentru mine cînd oi vedea că te-ai f. lepădat de Satana ardelean și că « Junimea » noastră are destulă independență pentru a se rădica de zbîrciturile ciu- niștilor”.

I" ' „Junimea”. Iată partea cea mai importantă din întreg i, volumul de scrisori. Aici găsim istoricul întreg al *Convorbirilor*, greutățile cu cari s-au luptat pentru menținerea lor, % partea leului avută de Alecsandri în lupta aceasta. Alături de d. Maiorescu, conducătorul principiar, de d. Negruzzi, | cel muncitor și harnic, Alecsandri a fost al treilea cîrmaci % care a salvat, cu mîna proprie și îndemnînd și pe alții, barca ajunsă adeseori aproape de pieire. În momente de acestea, : cîria redactorului *Convorbirilor* :

„Îți mărturisesc că, cu multă părere de rău, constat slă- biciunea mișcării noastre literare, slăbiciune care merge crescînd și ia treptat caracterul de neputință. Am observat l că unii din membrii « Junime » din Iași, cari au debutat cu entuziasm și cu foc, acum s-au condamnat la o tăcere comodă și par indiferenți de soarta copilului născut, de biata foaie a *Convorbirilor*. Care să fie cauza unei asemenea triste amuțiri?... Politica... afacerile? Nu admit aceste scuze și le consider pretexturi. *Tandurul, tandurul...* sau *secarea izvorului*.”

Te felicit dar, iubite Negruzzi, de curajul și perseverența ce ai de a continua publicarea *foalei « Junime »*, și cît î pentru mine, nu oi înceta de a-ți da mîna de ajutor... deși această mîna e lipsită acum de junete. Mergi înainte cu lucrul... O nouă generație crește; să sperăm că din sînul ei va ieși o nouă junime mai harnică și mai puțin tandurie...”

Interesul lui Alecsandri pentru mișcările literare se mai cunoaște din diferitele lui reflexiuni asupra scriitorilor, reflexiuni nu totdeauna îndreptățite, prea îngăduitoare uneori, altă dată prea severe.

Sunt frumoase cuvintele asupra lui Constantin Negruzzi, Anton Pann, Bolintineanu și Alexandrescu; e prea îngăduitor cu prietenii săi, între cari chiar Al. Papadopol, iar pe Conta nu-l înțelege deloc.

Opinii politice în volumul prim găsim puține și mai totdeauna naive, îndeosebi în materie de politică externă.

Simple conflicte trecătoare între două state luau în fantazia lui de poet proporții de cataclism universal. În politica internă reduce totul la o singură formulă: antisemitismul!

Despre sine, despre viața sa intimă, afară de cazurile de boală, nu vorbește aproape deloc. Nimic din impulsivitatea firilor expansive; amintiri familiare surprinzătoare de puține: despre originea sa face mențiuni numai în două scrisori către Papadopol, arătându-i tot interesul ce-l are ca să se constate o dată cu toată certitudinea înrudirea sa cu familia italiană Alexandrin din Veneția.

Partea literară și cea mai simpatică a scrisorilor o constituie însă frumoasele descriții, peisaje din natură, impresii din Mircești, Sinaia și din străinătate. Aceste întrec tot ce a scris Alecsandri mai frumos ca proză.

Scrisorile, oricât ar fi ele de cizelate și cu oricâtă îndemânare scrise, în definitiv, n-au fost destinate direct publicității și, departe de a contribui mult la ridicarea valorii scrierilor lui, dau pe față o serie de slăbiciuni, cari pentru mulți pot fi un nou punct de plecare în aprecierea poetului. Depinde de seriozitatea și de gradul de cultură al criticului ce extensiune să dea acestor părți și unde să caute însemnătatea scrisorilor, atât cea biografică, cât și cea literar-istorică.

CHESTIUNI TEATRALE

Cu prilejul adunării de la Bra

Să nu ne lăsăm amăgiți de glasul falșilor optimiști, ci să mărturisim fără înconjur adevărul: nu avem noroc cu teatrul nostru, nici aici, nici în Ardeal.

Cetiți cartea d-lui Ollănescu-Ascanio, *Teatrul la români* și veți vedea prin câte crize a trecut această importantă instituțiune pentru cultura poporului. Și nu din lipsă de entuziasm, căci cine nu știe cât de iubitor de spectacole este românul și cu cât succes au lucrat aici trupele străine în toate timpurile. Ne-au lipsit însă când actorii, când piesele teatrale, doi factori ce se urmăreau ca soarele cu luna, fără a se potrivi să lumineze deodată.

Certurile s-au încuibat de timpuriu între frunțașii scenei, ca în orice teatru apusean, de altfel. Millo, Pascaly și Caragiale Costache, acest trias voinic al teatrului român, trăiau ca pisica cu bunul său tovarăș, dînele, hărțuindu-se și căutînd a se anihila unul pe altul. Iar azi, sub direcțiile mai noi, continuă aceleași stări de lucruri; actorii sunt blazați și cîrtitori; autorii se simt atinși în amorul propriu, nedreptățiți; iar publicul suferă sub blestemul unui repertoriu compus cu furca.

Cel puțin așa trebuie să deducă orișicine din cele mai multe dări de seamă ale ziarelor din capitală. Recenzenți satisfăcuți sau entuziaști sînt mai rari. Toți, cîți au oarecare pretenție de pricepători, vorbesc în criticele lor de relele deprinderi și de slabele rezultate de la Teatrul Național. Toți cer reforme; fac propuneri de organizare nouă, își iau chiar osteneala de a compune memorii către Direcție, arătîndu-i soluția „singura mîntuitoare”. Iar boala asta, mania de reforme, e foarte veche, căci nu e critic teatral în presa română — de la 1830 începe — care să nu-și fi pus la încer-

care mintea iscoditoare ca să făurească un plan nou pentru înaintarea teatrului. Cum însă planurile se repetă și se contrazic mereu, Direcția — care oricît de capabilă ar' fi, n-are să reușească niciodată a fabrica ea însăși actori talentați și scriitori de seamă — e condamnată a se învîrți mereu în cercul vițios de mai înainte.

În Ardeal se repetă același fenomen. De cînd s-a sporit fondul „Societății pentru crearea unui teatru român”¹ s-a pornit un plebiscit formal asupra viitorului societății. Ce e de făcut? Să clădească teatru sau să formeze numai o trupă ambulantă? E nevoie mai întîi de artiști, români de origine ardeleni, sau de literatură dramatică? Și cîte alte probleme n-au mai fost atinse în articolele așa de optimiste și în vorbirile așa de frumoase despre Tbalia română, reproduse și în *Anuarul* societății².

Nici vorbă. Lămurit s-a scris foarte puțin și cei mai mulți fac pe filosofii fără sistem. Un plan concis n-a reușit să fixeze nimeni. Nici unul dintre propunători n-a avut puterea de a se impune opiniei publice. Ziarele sînt în dezarcord, iar de veți întreba pe un avocat din Cluj, sau pe un profesor din Blaj ce va face societatea în viitor și ce-ar trebui să facă vi se vor da răspunsurile cele mai contradictorii.

Acolo ca și aici, neclaritatea și nesiguranța, cu atît mai multă cu cît situația socială e mai complicată.

Constatarea asta nu vrea să fie o învinuire la adresa comitetului asociației ardeleni. Nimeni nu cunoaște și nu apreciază mai mult ca autorul acestor rînduri meritele bărbatilor adunați în jurul veteranului academician Iosif Vulcan, întemeietorul acestui fond; sînt toți oameni cu distinsă cultură literară și artistică, ca d-nii Onițiu, Dima, Goldiș și Blaga. Lor li se datorește succesul de a fi scos societatea din făgașul monoton al inerției și a-i fi dat o oarecare viață. Iltăririle lor de a tipări anuare, a trimite bursieri în străinătate și a publica un concurs pentru bune lucrări dramatice

¹ Averele societății s-a urcat astăzi la suma de 331 309 coroane și 47 bani.

² Zilele trecute a apărut *Anuarul VII* al Societății pentru fondul teatrului român pe 1902—1903, tipărit sub îngrijirea d-lui dr. Blaga» profesor în Brașov și secretarul societății. Pe lîngă partea administrativă, anuarul cuprinde *Discursul* de deschidere al președintelui I. Vulcan, o schiță, *Tata moș* de V. Onițiu, biografia lui Nica, vestit lăutar din Lugoj, de dr. I. Brediceanu și importanta dare de seamă a d-lui Blaga despre *Miscarea teatrală în Ardeal în anul 1903*.

sînt foarte fericite. începutul de bibliotecă teatrală iarăși nseamnă ceva. Mai mult chiar: grație avîntului ce-au reușit isă dea societății și interesului general deșteptat pentru ea, numărul reprezentanților teatrale în țară crește vădit. Toate astea însă nu pot spulbera nedumeririle noastre pentru viitor. Și cu cît privim chestiunea mai fundamental, cu atît mai mult vedem pierzîndu-se în zarea depărtată ținta mai înaltă, ridicarea unui teatru, frate cu cel național din București.

V Resfirați pe suprafața întregă a țării lor, frații noștri nu au nici o cetate culturală pe care să fie singuri stăpîni și unde o societate dramatică română s-ar putea stabili, cum au făcut-o pînă în curînd societățile germane prin orașele săsești.

Trăind sub o stăpînire care de cîteva ani încoace prigo-nește cu furie toate teatrele străine, făcînd ca în capitala țării și în orașele de provincie să se stingă orice glas străin, orice urmă de artă dramatică germană și slavă — pentru moment nu găsim nici un indiciu că românii ar avea o soartă mai bună.

Teatrul ardelean fiind chemat a sta în serviciul culturai naționale și al ideii de unitate, conducătorii lui vor trebui să întrețină legături cu cei din capitala țării românești, pentru ca aceeași limbă, aceeași literatură și desigur aceeași artă să domine pretutindeni. Cunoscînd însă bunăvoința guvernului budapestan pentru teatrul din București, adică refuzul sistematic ce s-a dat d-nei Aristița Romanescu și altor artiști cînd au cerut voia de a reprezenta piese românești în Ardeal, nu credem că puntea de comunicațiune între cele două teatre să fie în curînd liberă. Și ăsta este un rău de căpetenie, deoarece o dezvoltare independentă a teatrului ardelenesc este imposibilă, cum n-a putut să se întemeieze un teatru săsesc fără legături cu arta și literatura din țara mamă.

Frații noștri sînt deci cu mîinile aproape legate și puși în neputința de a provoca soluții radicale. Ei sînt osîndiți la alte decenii de așteptare, de pîndire a momentului oportun și de muncă puțină și liniștită. Alt șir de întruniri frumoase îi așteaptă, vorbiri sunătoare și inofensive, dizertații ușoare și excursii prin regiunile pitorești ale Ardealului. La țară, învățătorul, pe scena de doi pași lungime, va face să se declame și de aici înainte *Păcală și Tindală* și-atîta tot.

Sunt mai tari împrejurările decît bunăvoința noastră! Sfaturi, discuții multe și memorii sunt aproape de prisos.

*

La adunarea de la Brad o se se hotărăscă și soarta unui dremiu. Opt autori dramatici necunoscuți — și cei mai mulți dintre ei vor rămânea necunoscuți în veci — s-au înscris printre concurenții la premiul de 500 coroane al acestei societăți.

La însărcinarea comitetului am înaintat și eu, cu St. Olosif, un raport asupra acestor lucrări și, dacă părerea noastră va fi primită, societatea va da cel mult un vot de încurajare unui începător ardelean care a scris o dramă în trei acte scurte: *Pintea Viteazul*, cu subiect din legendele populare. Din toate celelalte o singură piesă a mai fost cetibilă, datorită pesemne unui tânăr scriitor bucureștean și îmbâcsită de idei și figuri luate din Ibsen. Cunoșcînd însă aversiunea ardeleanului pentru tot ce e bolnav, paradoxal și străin, piesa asta nu poate fi învrednicită nici de atenția lui *Pintea Viteazul*, o lucrare în adevăr merituosă. Restul — încercări bizare, mii de versuri fără înțeles și zeci de scene de comedie fără urmă de umor. O comedie își clădește întregul său edificiu măreț pe singura frază de spirit: „Trăsni-m-ar florile!” Alta pe exclamarea unui sergent: „Hei, ceva, de undeva,, să-mi aducă vin ceva!” încolo, secetă cumplită.

Sînt sigur că societatea va urma pilda Academiei și în loc de a decerne premiu unei lucrări de îndoielnică valoare,, va preferi să-l capitalizeze, așteptînd pentru anul viitor o producție mai mănoasă.

Pentru viitorii concurenți aș avea o observare modestă: teatrul din Ardeal, avînd a servi unei cauze mai pronunțat naționale ca cel bucureștean, comitetul societății va preferi totdeauna să premieze și tipărească lucrări cari îl sprijinesc mai mult în atingerea scopurilor sale. Recenzenții vor cere de la autori în primul rînd o limbă aleasă; vor reflecta mai mult la subiecte din popor și la drame istorice; cu alte cuvinte, vor avea în vedere o artă cu anumite tendinți culturale.

Este cineva ca să-i condamne pentru asta?

„FÎNTÎNA BLANDUZIEI”

Notiță literar ă-i st o r ică

5 La 21 martie viitor se împlinesc 20 de ani de la întia
reprezentăție a *Blanduziei* pe scena Teatrului Național.
.? Probabil pentru a aduce bardului din Mircești un meritat
* omagiu, d. Sihleanu a dispus ca stagiunea teatrală din acest an să se deschidă cu aceeași piesă care, în vremea sa, a făcut epocă în analele dramatice.

Lăsînd altora sarcina de a descrie impresia ce va produce astăzi reprezentarea *Blanduziei*, profităm de ocazie a da cîteva lămuriri despre scrierea, întia punere în scenă și tipărirea ei. Informațiile le luăm din scrisorile autorului și din o notiță autobiografică pe anul 1883.

La 20 decembrie 1882, Alecsandri vestește pe d. I. C. Negruzzi că a „început o comedie antică în trei acte și în versuri, intitulată *Horățiu* sau *Fintina Blanduziei*”. Iar cîteva zile mai tîrziu, la 3 ianuarie 1883, scrie d-lui Ollănescu: „îți vestesc că de vreo 10 zile m-am înhămat la o comedie antică în 3 acturi și în versuri, intitulată *Horățiu* sau *Fintina Blanduziei*. Actul I l-am terminat și dacă nu voi fi întrerupt de vreo împrejurare supărătoare, sper să ajung grabnic la capătul piesei.”

Supărările au venit însă grămadă, două cazuri de boală gravă în familie, necazuri ce-l făceau să sufere și să se plîngă prietenilor de „zbîrcelile bătrînețelor, în care mă văd năvălit pe fiecare an mai mult” și de Muza care „îmi face mutre”. „Cu toate aceste — scrie tot d-lui Negruzzi la 10 martie 1883 — am cercat să găsesc un adăpost în sînul literaturii și, *cu chiu cu vai*, am scris o comedie în versuri: *Fintina Blanduziei*. Lucrarea s-a făcut cu destulă repejune, *în patru frăptămini*, dar fi-va nimerită sau nu? Mă tem că va face a se încreși sprincenele asprei critice, căci biata piesă a venit pe lume în vaietul de suferință a nevestei mele. Mergînd la

București, o voi supune areopagului ce se adună pe fiecare săptămână la Maiorescu și apoi voi vedea ce este de făcut cu manuscrisul. Cine știe? Poate că el este destinat a ațîța focul din sobă"...

Cu mai multă încredere în valoarea operei sale și într-o formă mai literară ne vorbește Alecsandri în impresiile sale din 1883 (Mss. Acad., no. 816):

„Viața singuratică și liniștită de la Mircești în timpul iernii, acele săptămîni și luni de închidere în casă, la gura sobei, atît de plăcute mie și atît de bine întrebuințate în visuri, în planuri și în lucrări literare, au fost la început întristate prin boala grea și prelungită a soției mele. Orele-mi păreau fără sfîrșit și se tărăgănav de-a lungul zilei și mai cu seamă de-a lungul nopții ca niște oloage nesuferite. Luam pe rînd cărțile din bibliotecă, le deschideam și le aruncam fără a simți îndemnul de a le reciti, cînd într-o seară am întîlnit pe Horațiu!... Alesul favorit al lui August și amic al lui Mecena, armoniosul cîntăreț al odelor, filosoful amabil (sic!), satiric model, poetul Romei imperiale a umplut deodată căsuța mea de lumină și sufletul meu de mulțumire. El m-a mîngîiet, m-a fermecat, m-a scăpat de descurajare și m-a pus la lucru. Lui se cuvenea să consacru cele dintîi roduri ale anului în care intrasem, și dar am compus *in timp de două luni necurmate* comedia antică: *Fintina Blanduziei*. Horațiu figurează în acea piesă, avînd rolul principal. Nemerit-am a desemna un portret asemănător? Acest succes literar ar fi realizarea celei mai mari ambiții a mele de poet. Mai multe persoane competente, precum Maiorescu, fratele meu, Ion Ghica etc, m-au asigurat că această operă dramatică este cea mai perfectă din repertoriul meu... Așa fiind, eu n-aș regreta zborul tinerețelor și privind manuscrisul meu aș simți o mîndrie mîngîietoare de a intra cu el în al 63-lea an al vieții mele. Copilul bătrînețelor are un farmec de mii de ori mai drăgălaș, cînd el este bine venit pe lume și dă semne de trai îndelungat..."

Opera săvirșită, Alecsandri s-a grăbit să afle părerile amicilor săi. Și pretutindeni „copilul bătrîneților" a fost mîngîiat și lăudat. În presă, în conferințe publice, e salutat cu aclamație. În Academie piesa e cetită în ședință solemnă.

¹ Mai verosimil decît „patru săptămîni", cum afirmă în citatul de sus. Ca dovadă ne servesc și următoarele șire din scrisoarea de la 26 ianuarie 1883, către Al. Papadopol-Calimah: „Eu lucrez... am ajuns la sfîrșitul piesei mele și nu mai am decît o singură scenă".

Și, natural, trebuia să placă pentru părțile lirice de o netăgăduită frumusețe.

Poetul a putut astfel să plece în străinătate, încredințat de a nu fi pierdut încă nimic din puterea sa de a crea. La 15 mai a părăsit Mircești pentru a nu se opri pînă la malurile Rinului, la Neuvied și Segenhaus, unde a petrecut zile mari și senine, în apropierea Carmen Sylvei. La 11 noiembrie îl găsim iarăși la masa din Mircești asupra manuscrisului. „Copiez piesa mea *Fintina Blanduziei* pentru Teatrul din București, fiindcă am decis să se reprezenteze în cursul lui ghenar", scrie Alecsandri lui Papadopol.

În februarie 1884 pleacă la București. „Trebuie să merg ca să priveghez repetițiile *Fintinei Blanduziei*". Și după studii îngrijite în cursul repetițiilor, se joacă, în sfîrșit, într-o «pocă de tînjire a scenei române.

„Lumea umple stalurile, lojile, umple toate locurile... Lumea aleargă, aplaudă, admiră. În fiecare seară e o nouă apoteoză pentru Alecsandri, căci în fiecare seară publicul descoperă o nouă nuanță, pricepe și cuprinde mai mult frumusețile de tot felul ce umplu noua creațiune a poetului." -

Reprezentăția *Blanduziei* se înregistrează de criticii de ocazie ca un „eveniment literar", un „triumf al cîntărețului vecinie tînăr și fericit", o victorie pentru „țară, scenă și literatura română". Succesul e nemaiauzit. În timp de 28 de zile a fost jucată de 10 ori și tot se mai menține pe afiș" — scrie autorul însuși, aducînd laude publicului bucureștean.² Bucuria poetului pentru succesul cel mare o împărtășesc bărbații cei mai marcantî ai vieții intelectuale, cari s-au grăbit a-i arăta recunoștința prin un banchet dat cu ocazia celei de-a cincea reprezentații. Iau parte la acea serbare d-nii Maiorescu, Sturdza, Carp, Hasdeu, Negruzzi, Slavici și un șir de scriitori mai mărunți.³ Triumfuri atît de impozante și de generale avem puține de notat în istoria literaturii noastre.

Vestea despre zgomotoasele seri ale *Blanduziei* a trecut chiar marginile țării. Un compozitor, Manzocchi, se oferea să-i scrie muzica, dacă autorul va face un libret francez.⁴

¹ Scrisoare către Papadopol-Calimah.

² Nenitescu, în ziarul *România*, din 28 mart 1884.

³ Scrisoare lui I. Alecsandri, Mircești, 28 april 1884.

⁴ *România liberă*, 1 april 1884.

⁵ Lui Ioan Ghica. Scrisoarea din 3 mai 1884.

Iar un critic străin cere ca piesa să fie reprezentată la Paris cum vedem din următorul fragment de scrisoare:

„... Dumineca viitoare, la 4 mai, va avea loc a 11-a reprezentare și sînt anunțate că la 9 ale lunii, regina își propune să meargă să vadă din nou piesa. Ei bine, dar e un succes neașteptat, care trebuie să incinte strașnic pe prietenul meu Macedonski!

În *Gazette de France*, cu data de la 26 april, e un foileton scris de d. Pont-Martin, intitulat: *i'ne grande premiere à Bucarest*. E o dare de seamă foarte elogioasă despre piesa mea, sfîrșindu-se cu un apel către directorul Teatrului Francez din Paris, de a monta *Fintina Blanduziei*, tradusă de Bornier și X. Marmier. Ar fi chic, dar acest apel nu va fi ascultat.”¹

După luarea de pe afiș, Alecsandri se așterne iar pe corectură² și aranjează manuscriptul pentru tipar la *Convorbiri* și în broșură deosebită la Socec. La îndreptările și adăogerile făcute se orientează după gustul publicului, ale cărui aplauze și dezaprobări le-a urmărit în cursul reprezentațiilor. Ca să fie mai sigur, cere sfatul fratelui său, Iancu Alecsandri³, căruia-i închina piesa și scrie amicului său Ollănescu-Ascanio. Și amîndoi aceștia i-au dat un real ajutor la elucidarea unor pasaje și la căutarea efectului scenic. În nici una din lucrările sale, Alecsandri n-a introdus atîtea schimbări și n-a lucrat cu atîta rîvnă de a da o operă literară desăvîrșită, bine lustruită.⁴

De piesa asta, căreia Alecsandri îi mai zice și „un studiu de moravuri romane”, se leagă strîns numele d-lui Ollănescu-Ascanio. Nu va fi, poate, tocmai greșit a afirma că pînă și la concepția *Blanduziei*, d-l Ollănescu a contribuit cu mult, căci de cîte ori Alecsandri vorbește de traducerea odelor, epodelor și a cîntecului secular, nu mai contenește a numi versurile, românești „maestre” și „armonioase” și a-i aminti traducătorului că „am aflat astă-iarnă o mare consolare în Horațiu, și pentru a-mi exprima recunoștința,

¹ Aceluiași, Mircești, 2 mai 1884.

² Scrisoare carte d. Ollănescu. Mircești, 16 april 1884.

³ 1884, iunie (p. 92).

⁴ Scrisorile din 15, 20 și 24 aprilie 1884.

⁵ Vezi mss. autografe, cuprinzînd trei variante ale *Blanduziei* no. 812, 813 și 2230, Acad. Rom.; cele două variante la sfîrșitul volumului din ediția Socec; în sfîrșit, varianta la actul I, în scrisoarea (15 aprilie), către I. Alecsandri.

am avut cutezanța de a începe și a desăvîrși o comedie antică, în care figurează poetul meu favorit. Aș dori însă să cunosc și impresia traducătorului lui Horațiu și de aceea te aștept cu mare nerăbdare la Mircești” etc.¹

Influența directă a traducerilor d-lui Ascanio mi se pare incontestabilă. D-l Ollănescu, biograful de mai tîrziu al lui Alecsandri, are și alte merite pentru *Blanduzia*. D-sa a ținut conferințe publice asupra ei, popularizînd-o înainte de apariție. Drept prefață i-a scris — la cererea poetului — o notiță biografică despre Horațiu și a supravegheat, în urmă, tipărirea volumului, în april, mai și iunie 1884.

D-l Silileanu săvîrșește deci un act de atenție delicată, anunțînd pentru reprezentația jubiliară, alătura de *Fintina Blanduziei*, și o comedioară a d-lui Ollănescu.

i Lui Ollănescu. Scrisoare din 5 aprilie 1883.

IARĂȘI DEPĂRĂȚEANU

Un fo ilelo n uitat al d-lui Vlahuță. Revista triumvirilor. Discursul și imparțialitatea d-lui Dissescu. „G r i g o r e-V o d ă” de Depărățeanu

Serbarea de la Depărăți a avut de scop să cucerească autorului idilei *Viața la țară* un loc mai demn în literatură și să-l apere față de presupușii lui detractori. Prin vorbiri, articole și reproduceri, inițiatorii serbării credeau că-și vor împlini repede dorința. Numele lui Depărățeanu continuă deci a fi întâlnit prin rubricile literare ale ziarelor și prin diferite reviste.

Mărturisească însă cine poate dacă activitatea depărățeanofililor, desfășurată cu un fanatism vrednic de toată lauda, a avut vreun efect. Cred, dimpotrivă, că a fost mai mult un foc de paie, localizat la câțiva iubitori ai unui anume gen al literaturii. Cîtva timp încă și Depărățeanu abia va mai figura prin vreun colț de antologie. Gusturile se rafinează și la noi, simțul limbei se dezvoltă, iar Depărățeanu rămîne întunecat, cu imaginile lui reci și puțin coerent, cu forma lui incompletă și greoaie și cu limba cea artificială.

A avut el protectori mai strașinici ca cei de astăzi. Unul dintre cei mai buni ai noștri, d. Vlahuță însuși, a căutat să-l scoată din carton, dar fără izbîndă. între Depărățeanu și cetitori a rămas aceeași prăpastie, fiindcă e ceva străin între el și noi. N-a avut niciodată puterea să ne lege și să ne farmece în mod statornic.

*

Am amintit numele d-lui Vlahuță. E vorba de un articol al d-sale rămas neobservat de oratorii de la Depărăți.

în *România liberă* de la 1 și 3 noiembrie 1883, d-sa a scris mai multe coloane despre Depărățeanu. E poetul care vorbește despre poet. E talentul superior care, vrînd să scoată din umbra uitărei pe un talent mai mic, îi acordă o importanță exagerată, o bunăvoință părintească, acoperind

goluri și ridicînd valoarea unor versuri mediocre. E la mijloc și părăsirea poetului, uitarea cea grabnică cu care a fost învăluit, și care face pe d-l Vlahuță să ia apărarea poetului prăbușit în floarea vîrstei.

E desigur o frumoasă descriere poetică — dar atît! — următoarea oglindă în care d. Vlahuță ne prezintă pe Depărățeanu:

„Ceea ce rămîne mare în Depărățeanu este acea adîncime de gînduri puternice, pline de un pozitivism rece și de un realism fără murdării, este un abstract de filosofie, ce filtrează prin toate scrierile lui, pînă și-n idile, unde a dat să palpate mai multă inimă decît creier...”

Iubește, plînge, îngenunchează — tot rebel, tot scrișnind din dinți — scuipă sarcasmul în marele obraz al lumii, căci e o pornire pătimașă și neînfrînată, care zvîcnește și țîșnește pînă și din lirismul lui, din versul străgănat și tînguitor — unde te-astepti să-i vezi inima topită în duioșie...

Minte ageră, închipuire bogată, fire nervoasă — deci poet. Citise mult, trecuse prin multe, cugetase mult, de-aci musculatura atletică, acea tărie vînjoasă în unele poezii, de aci acel caracter bărbătesc și grav, cîteodată sombru, adesea răutăcios și sarcastic în scrierile lui”...

Și continuă, arătînd slăbiciunile formei și atenuînd în cîteva greutatea cuvintelor citate:

„Și-a iubit mult țara, a urît de moarte pe apăsători, a compătimit pînă la lacrimi pe apăsăți, dar un cult adevărat, o încordare putețnică și neabătută a inimii și-a minții nu vād să fi avut pentru ceva. E o aprindere în loc. E clocot de patimi — dar o revărsare difuză. Ai zice o bombă care se sparge și împrășcă locul cu hîrburi de schije — dar nici un glonte care să vîjiie, tăindu-și drumul spre o țintă hotărîtă.”

Toată descrierea cuprinsă în aceste șire, justă în partea sa din urmă, îngăduitoare în partea sa dinții, pierde din valoare îndată ce se intră în analizarea amănuntelor. Des citatele poezii *Nihil novi sub sole*, *Mama*, cu simpla exclamare: „Voi!”, pe care se sprijină tot farmecul și puterea poeziei”, cu greu le poate cineva admite drept „scăpărături geniale”, cum le socotea d. Vlahuță la 1883. Iată un caz special pe care-l reproduc în întregime:

„Las neatînse o mulțime de poezii — zice d. Vlahuță — pline de măiestrie și de originalitate și mă opresc la o pagină

unde găsesc o bucătică atît de drăguță și de o strălucire atît de vie, că nu te mai saturezi de ea citind-o:

— Fată mare, na paftale
Pentru florile matala,
Na panglice și cercei
Pe-a matala ghiocei.
Adă-ți mina cu inele
Să ți-o umplu cu rubile.

— Ha, boierule, paftale
Dă cucoanei dumitale
Și de galbeni, dacă vrei,
Umple mina dumneaei,
Căci pe-aicea fata mare
N-are floare de vînzare.

Spune drept, cetitorule, dacă nu te farmecă simplitatea și parfumul de gingășie ce transpiră din aceste 12 versuri?"

Și, spunînd drept, „bucătica” asta nu ne farmecă, nu se ridică nici la nivelul unei poezii populare de ale noastre și nu ni se pare mai mult decît un dialog în proză, versificarea unui incident de la țară, care nu e deloc extraordinar. De altfel, e o chestie de apreciere — și d. Vlahuță nu obicinuieste a se supăra de părerea altuia.

*

Monitorul Depărătenilor este revista *Analele literare, politice, științifice*, sub direcția d-lor T. D. Speranță, N. Costăcescu și G. T. Buzoianu, cea mai puțin cetită publicație periodică, deși are cei mai mulți directori. Fără cetitori, chiar în cazid de a o merita, cum poate să străbată un poet?

îndemnat de această împrejurare, d. Dissescu a căutat alte căi să-și răspîndească discursul ocazional ținut în memoria lui Depărățeanu. L-a tipărit mai întîi în *Conservatorul*, l-a reproduș în broșură separată și abia în al treilea rînd l-a dat și revistei triumvirilor. Era poate de prisos atîta multiplicare, căci discursul nu e de acele care să aprinză sufletele, să semene idei, să întroneze un poet în drepturile sale. Valoarea lui nu este decît de un mic interes literar-istoric. D. Dissescu a luat de la rude și din scrisori cîteva informații detaiate din viața poetului, a găsit și un portret al lui Depărățeanu, de o înfățișare foarte simpatică și cu

oarecare expresie aristocratică; rezolvă chiar o prea interesantă problemă etimologică, stabilind originea cuvîntului „Diparați”. încolo e slab, tocmai unde trebuia să fie mai doveditor, în analiza poeziei, unde avea să probeze valoarea protejatului său. Aici se mărginește la mărturisiri platonice despre „opera bogată în toate genurile”, „lirismul melancolic” și „pesimismul liric”, arătînd că e „foarte frumos” și ce „admirabil” în cîteva poezioare.

Dar, veți zice, de ce să cerem mai mult d-lui Dissescu? N-a mărturisit el însuși: „Eu nu sunt literator, nici critic literar! Eu sunt apărătorul văduvei și al orfanilor, nu al poezilor. Dați-mi totuși voie să ies din cercul căderilor mele și să spun și eu *de ce iubesc, de ce-mi place, de ce cred că ne place* Muza lui Depărățeanu. *La iubirea frumosului, ca și la viață, ca și la lumina soarelui, avem toți drepturi egale.* în numele acestei egalități revendic eu dreptul de a-mi arăta admirația mea pentru cel ce a cîntat mai bine ca oricare altul viața la țară și a răspunde Homeromastijilor de tot soiul cari au contestat meritul literar, talentul lui Depărățeanu”...

Mă rog, cum vine asta? Autorul acestui multiplicat discurs recunoaște foarte categoric incompetența sa de a apăra un poet, declară foarte corect că e diletant în ale literaturii, profesiunea d-sale fiind portofoliul advocațional și, totuși, ne dă în judecată, ne muștră cu vorbe îndrăznețe pe toți cîți facem „această critică severă, excesivă lui Depărățeanu”.

Dacă e vorba de drepturi egale — și așa este — de ce n-ar avea și alții dreptul de a-și arăta rezervele față de „frumusețile” imaginare ale fiului Deparaților?

D-1 Dissescu este deci nedrept cu noi, inconsecvent în propriile sale convingeri și încă ceva... *

Aderenții actuali ai hii Depărățeanu sunt de altfel foarte sinceri în admirația lor — o dovadă nouă că nu e nici un scriitor care să nu-și aibă familia sa de cetitori. Ei își arată iubirea lor și prin spiritul de jertfă — au retipărit, desigur, nu fără cheltuieli, drama istorică *Grigore-Vodă*, cuprinzînd un număr triplu din revista alianței triple: Speranță — Literatură, Costăcescu — Politică și Buzoianu — Știință.

După părerea xnea, există un mijloc cu mult mai simplu de a aduce un serviciu poetului uitat; în loc de a tipări tragedia, să o fi prezentat teatrului pentru a fi reprezentată.

încercarea asta nu costa nimic. Reușind, ea putea să aducă lui Depărățeanu popularitate, căci pentru încetățenirea unui scriitor nu e nimic mai potrivit ca scena. Contrarul însă ar fi fost un semn de dezarmare pentru cercul lui Dissescu — semn de care, probabil, nu era să asculte.

Tragedia istorică a lui Depărățeanu, neavînd însușiri de operă literară desăvîrșită, n-ar fi putut să se afirme nici pe scenă. Ea poartă toate particularitățile talentului autorului: e neisprăvită, inegală și confuză. Ca și în poeziile lui, stilul e declamatoriu, deci afectat, cum îl găsești și în tragediile istorice ale lui Bolintineanu. Ideile se îngrămădesc fără vreo orînduială, graiul e prolix, căci poetul n-a ajuns niciodată la acea maturitate și la liniștea cuvenită de a putea introduce ordine și unitate în creațiunile sale. Versurile sunt foarte rar armonice și pururea încărcate de fraze violente și vulgare.

Asemenea lucrări de artă nu se reeditează decît cel mult ca o curiozitate literară pentru actuala generație. Încolo drama nu are interes decît pentru cercetătorii trecutului literaturii noastre.

ROMANȚA ROMÂNEASCĂ

*Cu prilejul dezvelirii bustului lui
Șerbănescu*

Duminica trecută am luat parte la o serbare a iubirei. S-a dezvelit bustul lui Șerbănescu în grădina Ateneului.

Dacă toamna n-ar fi fost atît de înaintată și razele soarelui, vestitoarele iernei de astăzi, prea puțin prielnice unor dispoziții lirice; dacă cei cîțiva copaci dimprejurul bustului n-ar fi fost cu totul triști și fără adăpost, s-ar fi îndurari poate chiar zeul Amor să vină și dintr-un ascunziș de frunze să treacă în revistă pe toți umilii săi servi, adunați să i se închine cu smerenie. Și-ar fi avut bucuria sa, ștregarul mititel, văzînd atîtea fețe simandicoase înseninate și auzînd pe... d. Stăncescu rostind cu emoțiune cuvîntul: *iu-bire!*

Ceva a lipsit numai ca serbarea să fie completă. Un cor de elemente tinere, fete și flăcăi, care să intoneze din toată inima elegiacul *Unde ești?*

Un Șerbănescu fără muzică nici nu-mi pot închipui. Zădarnic oratorii de acum și de altădată caută să-l ridice în sferele geniilor. Pentru noi, cei din generația mai tînără, cari n-am fost nici prieteni ai poetului, nici părtași la fericirile lui, ca d-l general Leon, rămîne trubadurul monocord al iubirii romantice, cîntărețul unor melodii duioase. Tot meritul lui îl găsim în perfecționarea, poate chiar în stabilirea definitivă a caracterului romanței române.

Despre asta cîteva cuvinte.

În literatura noastră romanța nu e cunoscută ca un gen poetic deosebit. Din lipsa unei definițiuni clare, teoreticienii noștri clasifică poeziile lirice sau la „cîntece” sau la „elegii”, într-o carte mai nouă se vorbește, de pildă, despre poezia lui Eminescu:

Te duci și ani de suferință
N-or să te vază ochii-mi triști,
Înamorați de-a ta ființă,
De cum zîmbești, de cum te miști.

Autorii observă: „Este o poezie lirică, pentru că ne arată o simțire prezentă (?) și personală, și observăm că este o specie deosebită de celelalte. Nu e nici imn, nici odă eroică, nici pastel. Ea spune jalea poetului. Se numește elegie.”

Nimic mai vag și mai fals. Sînt foarte multe poeziile cari „spun jalea poetului” și dacă ar fi să le numim pe toate „elegii”, ar trebui să socotim aici aproape toate creațiunile lirice, tot ce cuprinde dor și jale în literatura cultă, ca și în cea populară. Cu felul acesta de a defini ne îndepărtăm mult de caracterul primordial al elegiei și desconsiderăm cu deosebire elementul romantic în textele lirice.

Cine nu cunoaște poezia atît de simplă a unui trubadur de stradă:

Obosit de munca zilei
Priveam luna și plingeam,
La trecut, la viața de-astăzi
Și la tine ml gîndeam etc.

în înțelesul definiției școlare avem înaintea noastră iarăși o elegie. în același înțeles Șerbănescu mai mult de jumătate ar fi tot o elegie. Ei bine, nu. Caracterul de bocet nu e tocmai atît de pronunțat în literatura noastră. Trebuie să găsim deci o numire mai potrivită pentru un grup întreg de versuri, pe nedrept trecute la genul elegiac.

Este, credem, un gen intermediar între cîntec, această cea mai simplă și mai ușoară formă lirică, și între elegie. E *romanța*.

Sub romanță putem înțelege șirul de cîntece erotice în cari se oglindesc stări sufletești mai deprimate sau izbucniri mai violente a patimei iubirei. Forma romanței am împrumutat-o, fără îndoială, de la francezi, căci în alte literaturi, îndeosebi la spanioli și germani, ea are un caracter mai epic, se apropie mai mult de baladă.

Fiind deci un cîntec mai dezvoltat, romanța are un cu” prins mai larg. în ea se dă expresie mai vie iubirei și suferinței; se insită mai mult asupra conflictelor sufletești. Concepția iubirei în aceste poezii este îndeobște romantică. Cîntăreții își zugrăvesc în ele tot ce îndură în timpul alergării lor după himere, în lupta și căderea lor; își arată decepțiile lor cauzate de convingerile prea ideale ce aveau despre viață!

Literatura noastră este foarte bogată în asemenea romanțe. Primitive la început, cum este *Ta-mi ziceai odată*

a lui C. A. Rosetti, cu timpul a primit poleiala artistică pe care i-a dat-o, între altele, limba populara.

Aici am ajuns la o însușire caracteristică a romanței. Limba simplă, sonoră, muzicală este o condiție esențială pentru ea. O romanță se citește ușor. Ea emoționează fără a încorda rațiunea. E muzică scrisă în versuri.

Sub acest raport, natural că Șerbănescu e un maestru. în *cîteva* romanțe ale lui a atins o culme artistică și a avut o influență mare asupra contimporanilor săi.

Versul lui curge limpede, ca o armonie ce o surprinzi în natură, sub cerul albastru. Ici e vesel și comunicativ, și printre șirurile lui pare că auzi chiotul ce urmează inevitabil după orice izbîndă a iubirei. Colo te face să-l vezi în genunchi, înduiosat; pare că-i auzi inima nebună bătînd și cuvîntul abia șoptit de pe buzele încrețite nervos de dorul apropierei; iar mai tîrziu, cînd vremea îl ninge, tot ninge, un scrișnet de dinți îl supune și, încovoiat, varsă lacrimi pe altarele dărăpănite, pe mormintele în cari dorm iubirile lui.

El însuși e o romanță întregă.

Muzica este deci indicată să complecteze acest gen literar. Ea intervine, cu puterea ei de a pătrunde mai ușor la suflet, și dă viață sentimentelor exprimate. Astfel naște o a doua romanță, cea muzicală.

Romanța muzicală s-a dezvoltat paralel cu cea literară. Menirea ei este să popularizeze creațiile poezilor, inspirîndu-se de ideea lor fundamentală, armonizînd textele cele mai potrivite muzicii.

Muzica la noi nu și-a făcut îndeajuns datoria față de literatură. în raport cu bogăția poeziei noastre lirice, avem un repertoriu imens de mic. Poeții cei mai de seamă nu și-au găsit interpreți congeniali și cele mai multe melodii cunoscute sunt scrise la poezii dubioase.

Una din cele mai mari scăderi ale romanțelor muzicale este lipsa de fond național în toate. Un biograf al lui Alecsandri povestește că bardul își cînta poeziile pe melodii din operele italiene. Și, dacă nu ne înșelăm, multa muzică italiană ce s-a făcut în țară a fost în adevăr determinantă pentru caracterul romanței române cîntate. Aproape toate sunt în gamă minoră și trădează înrudirea lor absolută cu romanțele italiene și cu cele spaniole. Motive orientale, în special românești, abia găsești la cîțiva compozitori, iar melodica populară n-a pătruns decît în foarte rare compoziții. Poate

curentul mai nou, inaugurat de corurile populare, să poată româniza și romanța noastră.

Poeziile lui Șerbănescu și-au găsit un interpret în d. Cavadia, compozitor ieșit tot din școala italiană. Chemări nervoase ca *Unde ești?* (compusă și de Ventura) sau plingeri melancolice ca *De când ea s-a dus departe* sunt melodii pline de foc italian, dar nu au nimic din duioșia romanței noastre populare, cum s-ar putea numi doinele țaranului. Poate singurul *Nor de vijelie*, compus de Humpel, să facă excepție.

Mai fericit a fost Eminescu cu compozitorii săi. *Ce te legeni, codrule* a lui Scheletti și *Somnoroase păsărele* a lui Flondor sunt creațiuni mai nimerite și înseamnă o încercare de a ieși de sub influența străină în muzică.¹

În general, compozitorii români, cei mai mulți de origine străină, sunt oameni puțin culti și neorientați în literatura românească. Alegerea textelor ei o fac la întâmplare și nu caută să pătrundă spiritul unui poet. De obicei ei armonizează texte fără valoare și nu arareori se întâmplă ca autori fără nici un merit literar trăiesc în gura poporului prin intermediul melodiilor. Șerbănescu nici pe departe n-a fost atât de mult cîntat ca elevul și imitatorul său Scrob.

Apropo de Scrob. Un compozitor, anume N. Ionescu (?) a dat o dovadă clasică de ignoranță în materie literară. D-sa atribuie lui Scrob următoarea romanță:

Un dor ascuns în al meu piept
Zace plîngînd, suferitor
Ah, cum să fac și să-mi alin
Plînsul amar aceluia dor.

Versurile astea sunt însă din Alecsandri (*Cinel-Cinel*). Dar nu e singura greșală ce se face. Unii nu cunosc nici numele poetului. Pe Alecsandri îl scriu „Alisăndrii”. Alții schimonosesc texte, substituind originalului strofe de ale lor.

¹ Iată cîteva compoziții mai cunoscute din poeziile lui Eminescu: 1. *Mai am un singur dor* de Bărcănescu; *idem* de Mugur; *idem* de CI Iuga; *idem* de Spirescu. 2. *Și dacă ramuri bat în geam* de Cocorescu; *idem* de Decker; *idem* de L. Tempea. 3. *Vezi rîndunelele se duc* de Cavadia; *idem* de Decker; *idem* de I. Filip; 4. *Somnoroase păsărele* de Flondor; *idem* de Dinicu; *idem* de Decker; 5. *Să cer un semn, iubito* de Decker. 6. *La mijloc de codru des* de Dimitrescu; *idem* de N. Ionescu; 7 și 8. *Rugăciunea* și *Din noaptea veșniciei uitări* de L. Tempea; 9. *Pe aceeași ulicioară* de Th. Dinicu; 10. *Vino-n codru* de D. Popescu; 11. *S-a dus amorul* de Decker; 12. *Ce te legeni, codrule* de Scheletti etc.

Iată din gîngașa în pădurea înverzită a Matildei Poni ce s-a ales:

Iată soarta ne desparte,
Să le văd aș mai dori.
Cine știe sub ce piatră
Sub ce pom vei putrezi.

În pădurea înverzită
Să-mi săpați mormîntul meu
Unde nu e nici cruci nici piatră
Unde nu-i pămîntul greu.

Pe deasupra groapei mele
Să-mi semănați viorele.
Viorele flori albastre
Să pui, Mito, la fereastră.

C-așa-mi fuse soarta mie
Să mor la Filantropie
Șapte doctori să mă ție
Să-mi facă la autopsie.

Din toată romanța poetei, care reda așa de sugestiv o ultimă dorință a unei deznădăjduite, n-a rămas decît o strofă, cea subliniată, restul l-a adăugat o Miță oarecare.

Oricum însă, nouă ne plac melodiile astea încetățenite, să le ascultăm „o noapte întreagă, o noapte întreagă”, cum ar zice Teleor. Ne place să fim impetuosi întrebați: „Ce vrei, ce vrei?” prin melodia lui Cavadia; zîmbim cu drag la naiva întrebare a poetei moldovene: „Ai plîns și tu vreodată?” și sîntem dispuși să iertăm pînă și bardului dobrogean, faimosului Vulcan, toate păcatele literare, numai să auzim un glas cunoscut și simpatic întîmpinîndu-ne cu melodiosul: *Te-am așteptat să vii*.

Romanța literară, ca și cea muzicală sînt o parte din sufletul nostru și cultivarea lor în direcție superioară nu poate fi deloc defavorabilă gusturilor noastre artistice.

ALECSANDRI ȘI ROMÂNII DIN BUCOVINA

Material

biografic

Întîia dată cînd întîlnim numele lui Alecsandri în legătură cu Bucovina este iulie, anul 1848. Iraclie Porumbescu, un scriitor bucovinean de a doua mînă, fost colaborator la ziarul fraților Hurmuzachi, pe cînd bucovinenii nu aveau publiciști de seamă, povestește cîteva amintiri din acel timp. Fără a face în total impresia veracității, amintirile acele au totuși meritul de a ne pune în curent cu cîteva fapte indiscuabile.

Era în vara anului 1848 — începe Porumbescu în ale sale *Amintiri despre Alecsandri* (Vezi *Scrieri*, Cernăuți, 1848, p. 119—129). în Cernăuți se aflau aproape la 50 de tineri moldoveni, fruntea tineretului surgunit de vodă M. Sturdza." Printre cei gonîți din patrie erau Kogălniceanu, Negri, Cuza și *Văsălică Alecsandri*, cu fratele său Iancu. Cei mai mulți dintre ei erau găzduiți pe la casele lui Doxachi Hurmuzachi din Cernăuți și pe moșia acestuia, numită Cernăuca.

Urmează descrierea unei scene duioase în jurul căpeteniei acelei familii de boieri vechi moldoveni ce se numește Hurmuzachi. Simplu, dar foarte sugestiv, Porumbescu prezintă cîteva stări adevărat patriarhale cînd desenează figura acestui mare vornic, care des-de-diminează colinda pe fiecare exilat, cîntîndu-i imnul deșteptărei.

Dar nu numai bătrînul Doxachi Hurmuzachi, acest caracter uriaș, recunoscut de toți ceilalți biografi ai lui, ca D. A. Sturdza, Barițiu și Sbiera, era o personalitate distinctă între fruntașii adunați atunci la Cernăuți. Mîndre se înălțau și capetele celorlalți din pleiadă, iar văzute prin prisma contimporanului, ele iau o strălucire deosebită.

Alecsandri, privit cu „sfiala pioasă” a tînărului teolog Porumbescu, era pe atunci „de o statură mijlocie, dar sprintenă și mlădioasă. Fața-i era rotundă și cu trăsături din cele mai simpatice. Fruntea-i bine dezvoltată, pe care nu o îm-

presură nici un păr pînă după vîrfurile capului, ce însă nu-i scădi frumusețea. Ochi-i îi erau negri, sprîncenele încordate, apoi împreunate la mijloc, gemeni una peste alta, ce-l făceau și mai frumos și mai drăgălaș. El era pe atunci de 26-27 ani”...

Ceva mai interesante sunt amănuntele despre modul de petrecere al exilaților moldoveni, în frunte cu Alecsandri. „Seara, întorcîndu-se de la plimbare la Cernăuți, ținîndu-se cîte șase-șapte inși de-a brațele, Alecsandri și Negri totdeauna la mijloc, cîntau cu toții: «Allons enfants de la patrie». .. Pasul lui Alecsandri era după tactul *Marseilleisei*.”

Pînă aici găsim deci un Alecsandri intrat în vîrsta maturității, cu mare trecere de scriitor și om politic, alături de tot ce Moldova avea mai bun, un Alecsandri vesel în îndeletnicirile sale sociale. Veselia lui ne-o mai confirmă și următorul episod, în care intră în acțiune și bătrînul Alecsandri.

„Bătrînul boier, tatăl Alecsandriștilor, venise și el cîteva zile înainte la Cernăuți, lucru ce-i dete marelui poet și român Alecsandri posibilitatea a-și face pe dor și a da un banchet în onoarea proclamării republicei în București. Se zice că bătrînul boier era cam strîns la pungă. Însă insistările dulci ale iubitului său *Văsălică* i-o dezbracă, și cu propria sa mînă, fiind și eu de față, numără bietul bătrîn 125 de zimțați pentru acel banchet. Banchetul era prezidat de tînărul Curtius din București, singurul reprezentant al Munteniei.”

Celelalte amintiri ale lui Porumbescu despre Alecsandri și legăturile lui sufletești cu poporul, despre principiile de artă națională ale bardului inspiră mai puțină credință și par a fi reconstruite după palide aduceri-aminte, dacă nu chiar născocite pe de-a întregul. Doar dragostea pentru muzică să fie un nou adaos la multele dovezi de vioișie nesecată a celui ce își cîntă singur poezia *Scumpă, dragă copilită* pe aria din opera italiană *Norma*.

Poetul avea deci însușiri multe, cuceritoare, și biograful său Porumbescu desigur n-a fost cel mai de seamă dintre cîți a robit.

Bucovinenii care s-au apropiat mai mult de Alecsandri — tot cu ocazia asta, căci pînă aici nu avem cunoștință de o prietenie a poetului cu fruntașii din alte țări — au fost frații Hurmuzachi.

întîile lor întîlniri și convorbiri au stabilit între ei o prietenie atît de strînsă, încît de aici înainte numele lor

rămîn alăturate multă vreme, colaborînd la aceleași ziare și reviste, scriindu-și mereu și disputînd problemele sociale și literare ce se iveau în cursul timpului.

Nu greșim afirmînd că toate legăturile lui Alecsandri cu Bucovina se reduc la aceasta cooperare și înrudire intelectuală cu cele mai marcante individualități din istoria culturală bucovineană. Prin Hurmuzăchești, Alecsandri a ajuns să contribuie în măsură așa de mare la mișcarea literară, distingînd cu o fecundă colaborație originală ziaarele lor. Prin ei s-au popularizat în provincia asta, expusă deznaționalizării, poeziile lui Alecsandri, scrise în o limbă-atît de superioară, față de palidele încercări ale contimporanilor. Ei au introdus în Bucovina și operele dramatice ale acestuia prin canalul unor trupe destul de bune de la Teatrul Național din Iași. E atît de intimă și de intensivă colaborația acestor elemente pentru salvarea și deșteptarea și întărirea românismului în „vesela grădină”, încît urmărirea activității lor nu e deloc lipsită de interes.

Serile lungi de vară, petrecute în Cernăuți, au fost un prilej pentru Alecsandri și Hurmuzăchești nu numai a se cunoaște, ci a făuri totodată un program de acțiune fecundă.

În scrisorile trimise, scurtă vreme în urmă, lui Alecu Hurmuzachi și publicate succesiv în *Bucovina*, Alecsandri, tratînd despre poezia populară, rezumă în două locuri și ideile venite în discuție cu acea ocazie.

„Iubite A., scrie poetul în numărul de la 12 octombrie 1849 al ziarului *Bucovina*. În trecerea mea prin Bucovina am petrecut cu tine cîteva zile de a căror plăcere îmi aduc ades aminte. Multe am vorbit noi atuncea de aceste frumoase părți ale Europei, care se numesc țerile românești și despre poporul frumos ce locuiește în sînul lor. Aprinși amîndoi de o nobilă exaltație, deși poate cam părtinitoare, am declarat într-o ochire patria noastră cea mai dragălașe țară în lume și neamul românesc unul din neamurile cele mai înzestrate cu daruri sufletești"... Și scrisoarea continuă în acest ton de caldă însuflețire, vorbind despre laudele ce aduseseră ei atunci trecutului, apoi munților, văilor, obiceiurilor și cîntecelor naționale.

Dintre toate, cîntecele poporului par a fi fost subiectul principalei lor preocupări. Era un fel de modă, corolar al mișcărilor poporaniste de la 1848, a vorbi de literatura popu-

Iară. Sporadic se făcuse și pînă acum; niciodată însă nu se îndreptase toată atențiunea asupra comoarei ascunsă de veacuri în sînul mulțimii de la țară și de la munte, ca în anul cînd s-a proclamat suveranitatea poporului. Alecsandri n-a fost izolat; o mare parte din însuflețirea sa pentru folclor o datorește îndemnului prietenilor săi.

„Îți aduci aminte — scrie Al., vorbind cu altă ocazie despre balada *Miorița* — de o seară din luna lui iulie a anului trecut, cînd ne aflam mai mulți prieteni la moșia voastră, la poetica Cernăuca? N**, R**, C** tu și eu ne porniserăm de la curte cu gîndul de a face vînat de rațe. Atunci, ca totdeauna, începuserăm toți patru o lungă și mult interesantă disertare asupra neamului românesc. Unul vorbi despre istoria lui. Altul făcu analizul proverbelor ce culesese din gura poporului. Un al treilea descrie obiceiurile românilor. În sfîrșit, veni rîndul meu și fusei rugat a zice balada *Mioarei*. Deși eu nu o știam întreagă pe de rost, totuși vă spusei cîteva părți din ea, care deșteptară în voi o mare admirare pentru poezia poporului. Iată dar că, în memoria acelei seri minunate din Cernăuca și în sperare de a descoperi la lumină comorile de dulce poezie ce stau ascunse în sînul poporului, iacă, zic, îți trimit acum întreaga baladă. Oricare român o va citi în gazeta ta va avea dreptul de a se fâli de geniul neamului său.”²

Se vede deci, din cele citate, cit de mult l-au impresionat pe Alecsandri convorbirile cu Hurmuzăcheștii. Rezultatul practic al acestor înțelegeri a fost, între altele, colaborarea poetului la ziarul *Bucovina*.

*

La 4 octombrie 1848 apare la Cernăuți *Bucovina*, ziar redactat de frații Gheorghe și Alexandru Hurmuzachi. În programul acestei foi, care avea să fie „defensorul intereselor naționale, intelectuale și materiale ale Bucovinei, Re prezentantul dorințelor și nevoițelor ei, organul suferințelor și bucuriilor ei”, frații Hurmuzachi vestesc pe cititori că și-au asigurat „colaborația multor scriitori de talent”, ceea ce-i pune „în plăcuta poziție de a împărtăși cititorilor, pe lîngă articole de interes comun, și nouă producții a literaturii românești”³.

¹ Negri, Rolla (?) și Cuza.

² Scrisoarea cu data „Iași, febr. 1850” și *Mioara*, în forma sa primitivă, apărute în *Bucovina*, no. 11 din 1850.

Nu putem cunoaște toate puterile de muncă ziaristică de care se fac amintire în acest pasaj. În corpul foii nu găsim articole iscălite decât acele ale redactorilor responsabili. Mai știm — tot de la Porumbescu — că a colaborat la partea politică și Arune Pumnul, venit tot atunci la Cernăuți, din inițiativa lui Hurmuzachi, ca să ocupe catedra de limba română. A mai scris și Barițiu articole politice referitoare la stările din Austria, cum se vede din corespondența acestuia. Alecsandri, care e vizat prin cuvintele „nouă producții a literaturii românești”, intră în șirul colaboratorilor abia cu numărul 1 din 1849, publicînd poezia *Păsărică* (în voium *Din Moldova, 1848*), cu următorul cuprins alegoric:

Albă păsărică,
 Ce slai singurică ..'
 Lîngă cuibul tău. ' i
 Nu-i ziua senină
 Or nu curge lină
 Apa pe părău?

Ce plîngi tu cu jale
 Vezi *sorele* tale.
 Cum se veselesc . ;
 Prin crengile-umbroase
 Vezi cit de voioase
 Zbor și ciripesc.

Ce durere, spune,
 Ce dor greu supune
 Inimioara ta,
 De stai singurică,
 Albă păsărică,
 și nu poți cînta?

„Frate, în depărtare
 O pajură mare
 Se-naltă mereu;
 Gheara-i se lungește
 Și ochiu-i țînteste
 Tot spre cuibul meu.

Apa-i lină, frate,
 Frunza-i lin se bate
 în codru-n'lorit,

Dar euibu-mi jos cade
 Că de mult Îl roade
 Un șerpe cumplit."

Aluziile la stările politice și îndeosebi la soarta Bucovinei sunt destul de transparente. Redactorii observă cu drept cuvînt în nota de la sfîrșitul poeziei: „Socotim de prisos a chema luare-aminte a cetitorului asupra alegoriei cuprinse în această poezie, ieșită din condeiul unuia din *cei mai slăviți poeți românești*”.

De aici înainte „slăvitul poet” continuă a colabora sistematic. Urmează una după alta poeziile *Lăcrămioarele*, *Strigoiul*, *Adio, la Moldova* și *Adio la mormintul lui Grigore Romalo*, această din urmă cu o scrisoare, pe care o reproducem în întregime, fiind un episod necunoscut din mișcările politice de la 1848 din Moldova:

„Soțul meu de emigrație, fratele nostru Gr. Romalo e în agonia morții — scrie Alecsandri. Martir al libertății, ei își dă sufletul poate în ora aceasta pe patul unui spital. Jertfă a cruzimei lui Mihai Sturdza, unul din cei mai buni tineri ai Moldovei piere acum în amarul străinătății, departe de familie, departe de patrie și cele de pe urmă a lui cuvinte sunt pentru nenorocita țara noastră.

« Mor — zice el — cu jale că nu m-a ajutat soarta să-mi dau viața pentru fericirea patriei mele. />

Știu că Gr. Romalo este unul dintre tinerii prinși și legați de către vitejii fii ai lui Mihail Sturdza în seara ele 29 martie 1848. El a fost maltratată mai crud decât ceilalți de către arnăuții năimiți de Curte. Cu capul spart, cu pieptul zdrobit de straturile puștilor soldățești, plin de răni și de sînge, ei a fost tîrît de păr pînă la cazarmie și de acolo trimis la Macin.

Umezeala închisorii și lipsa de grijă sporind și înveninînd durerile ce pătînea sărmanul nostru amic din seara răzbunare! hoșești a lui beizadea Gr. Sturdza, o boală grozavă se încuiba în pieptul său, o boală de care om nu scapă, ofitea. Și acum acest rău nevindecabil s-a descărcat cu atîta furie în plă-

mîinii săi că în cîteva zile el a ajuns pe malul mormîntului. La noapte, sau mîine poate, el va cădea înăuntru pentru vecinicie.

Bucure-se Sturdza, văzînd cît de bine a izbutit a pune vîrf nelegiurilor sale de 15 ani, prin moartea unui fiu al Moldovei, prin disperarea și doliul unei familii întregi. Dar de mai este dreptate în cer, fantasma lui Gr. Romalo, va sta necontent în ochii lui M. Sturdza, și-l va sili să dea seama lui D-zeu."

Tot acolo, cu data de 31 mai 1849, Alecsandri scrie despre același caz:

„Fratele nostru s-a săvîrșit astă-noapte pe la trei oare, în spitalul francez din Pera.

în această casă numai el a putut găsi grijile trebuincioase unui bolnav, căci rudele lui de la Fanar nici n-au voit să-l primească în casele lor, de frica molipsirii boalei. Iată cum ne plătesc grecii, căroră noi românii le deschidem brațele de atîtea veacuri.

Gr. Romalo a murit în vîrstă de 29 de ani, cu gîndul la patria sa. încă unul de ai noștri care ne lasă! încă o rază de sperare a Moldovei care s-a stins! Peste o oră, noi toți emigrații români vom merge să însoțim trupul fratelui nostru la locașul său de moarte."

II

Sosim la o epocă dintre cele mai fericite pentru Alecsandri și pentru literatura română în genere: la îmbrățișarea literaturii populare.

într-un lung șir de scrisori, adresate lui A. Hurmuzachi și apărute în *Bucovina*, în anii 1849 și 1850, Alecsandri își arată toată admirația și toată priceperea pentru poezia

¹ Cele două scrisori sunt publicate — fără semnătură — împreună CU poezia *Adio la mormîntul lui Romalo* — în *Bucovina*, 1849, p. 133, însoțite de următoarea notă a redacției: „Un mult prețuibil amic al nostru din Moldova ne trimite următoarea scrisoare din Constanti-nopol, care, spre a noastră părere de rău, ne ajunse prin întîmplare atît de tîrziu".

- populară, dovedind valoarea ei prin pilde citate, îndeosebi
: prin balade, pe care le comentează și le împodobeste cu
impresiile sale sugestive.

. \ Ce senzație au stîrnit scrisorile lui Alecsandri putem de-
• - duce din următoarea notiță introductivă a redacției de la
foaia bucovineană:

| „Cu deosebită plăcere împărtășim cetitorilor noștri acest
[articol, în care suntem datori penei maiestroase a unui
: bărbat, pe care noi ne ținem de fericire a-l numi între amicii
[I noștri și pe care nația română de mult îl prețuiește ca pe
i * unul din cei mai geniali poeți ai săi. Acest articol este comen-
f * tarul pe care d-lui binevoi a promite gazetei noastre. Des-
, % chizîndu-ne un așa însemnat tezaur de poezie cu totul ori-
, • ginală și populară, d-lui și-a dobîndit un nou drept la recu-
I noștința patriei. Noi, din parte-ne, mulțumindu-i pentru
onoratoarea și mult prețuita conlucrare a d-sale, ne bucurăm
• ;, a aduce aici frumosului geniu poetic și zelului național al
j d-sale un public omagiu."

{ | Omagiul era cît se poate de meritat, căci Alecsandri,
, ^ prin articolele-scrisori și textele necunoscute pînă atunci,
, -, publicate într-un ziar din o provincie străină, a făcut în
| primul rînd un serviciu cititorilor acelei provincii. Prin o
| . românești un mare bine, prin descoperirea unor poezii atît
f 3 de desăvîrșite, ca baladele voinicești, încrederea de sine și
i vitejia luau iarăși loc în șirurile populației, ce tocmai atuncea
trecea prin zguduirea socială amețitoare a anilor revolu-
ționari.

în *Bucovina* poetul publică în materia aceasta scrisori
, g mai lungi asupra baladei *Codreanu* (no. 32, 1849); despre
^ | *Păunașul Codrilor* (no. 30, 1849); frumoasa scrisoare cu
\ * prețioase detalii despre *Mioara* și, în no. 57 din anul 1850,,
I | articolul *Hore românești*. Fiecare scrisoare e urmată de texte,
| f iar baladele necomentate își au notițele lor explicative, așa
cum le-a tipărit doi ani în urmă Th. Codrescu, editorul
• celor două prime fascicole de *Balade*. Mai tîrziu Alecsandri
, » și-a reunit toate scrisorile într-un singur articol mai lung,
i i? fără însă a-i putea imprima caracterul unității, și le-a re-
E și omisiuni, sub titlul *Românii și poezia lor*, păstrînd dedi-
I cația „d-lui A. Hurmuzachi, redactorul foii *Bucovina*".

| jt ¹ *Bucovina*, 12 oct. 1849.

în toate acestea se cuprinde o parte fundamentală din activitatea lui Alecsandri și din principiile lui literare-estetice.

Putem remarca, înainte de toate, că întreg tonul în care sînt scrise este la înălțimea epocii poetului: plin de entuziasm și de zgomot. Lipssește cu totul calmitatea aprecierii, proprie omului de știință. S-ar părea că bardul niciodată nu a privit poezia poporului altfel decît prin ochi de poet: „M-am înamorat de poezia poporală ca de o copilă din Carpați, tînără, mîndră, nevinovată și așa de frumoasă că pe soare ai putea căta, iar pe dînsa ba”, zice Alecsandri. Iar comparația e cea mai nimerită posibilă. El trata poezia într-adevăr ca pe o fată mare. îi preamărea însușirile, se inspira de ochii, sufletul și puterea ei de a iubi și a suferi. Cînd nu i se părea destul de frumoasă, o împodobeia el singur cu rime de ale sale.

Ce mirare deci dacă și scrisorile de care vorbim fac impresia unor drăgălașe răvașe de iubire. Din „dulce” și „sfînt”, din „falnic” și „măreț” nu încetează, fie că explică obiceiuri de ale poporului, fie că disecă versurile baladelor, pentru a sublinia frumusețile lor poetice. Nimic, nu poate dovedi mai bine ca aceste răvașe cît de mult convenea firii și talentului lui Alecsandri poezia asta ușoară la înțeles, limpede la rost, înviorătoare de suflet.

Însuflețirea lui e foarte explicabilă, căci în poezia populară Alecsandri s-a găsit pe sine însuși.

Textele apărute în *Bucovina* Alecsandri le-a adunat din Moldova, Transilvania și chiar din Bucovina, „fiindcă pînă acum nu am avut prilej a studia clecîț poeziile populare acestor trei provincii; suntem însă încredințați că geniul poetic al românilor din Valahia, Banat și Basarabia nu este mai puțin puternic și producător” — afirmă el într-o notă din articolul despre *Horele românești*. Și pînă la 1866 s-a convins și despre frumusețea celorlalte provincii, deoarece colecția cea mare coprinde și texte de peste Prut.

Activitatea asta folcloristică pentru publicul din Bucovina a continuat-o pînă la încetarea ziarului, întimplată la 2 oct. 1850. O parte din material a rămas chiar netipărit din cauza motivelor politice care au determinat apunerea grabnică a organului Ilurmuzăcheștilor. Astfel, cel puțin, trebuie să deducem dintr-o scrisoare inedită, trimisă lui A. Hurmuzachi, probabil tocmai în timpul de agonie a ziarului.

lată cuprinsul acelei scrisori.¹

„Iubite A.,

Prin balada lui Bujor, ce îți trimit acum, închei partea I a baladelor populare care s-au tipărit în gazeta Bucovinei și care în total alcătuiesc un număr de 12: anume, *Codreanul*, *Păunașul Codrilor*; *Toma*; *Blestemul*; *Sîrb sărac*; *Miorița*; *Mihu Copilul*; *Balaurul*; *Năframa și inelul*; *Turturica*; *Șalga*; *Bujor*.

îmi mai rămîn încă multe de prelucrat și multe de descoperit, dar nădăjduiesc că, fără întârziere, oi putea să comunic foaiei *Bucovinei* unele din următoarele balade, precum: *Ștefan-Vodă*; *Negru-Vodă*; *Motoc Vornicul*; *Bătrînul*, *Novac*; *Mihnea-Vodă*; *Corbul*; *Movila lui Purcel* (sic !), *Chira*; *Vidra*; *Cosița*; *Petrișor*; *Giumaz*; *Badiu*; *Român Gruie*. *Grczovanu*; *Luna*, și *Soarele*; *Holera*... ș.c.l.

Pînă a nu mă apuca încă de prelucrarea celorlalte, am hotărît a-ți trimite cîteva *Doine*, cîteva *Cîntece haiducești* și cîteva *Hore*, cu gînd de a răspîndi mai multă varietate în publicarea poeziilor populare. Pe lingă acesta, voi adăuga și unele *cîntece de jale*, care port și numele *cîntece de Una?* în societatea cea înaltă.

îți comunic acum deocamdată o colecție de hore, atît din Moldova, cît și din Transilvania și Bucovina, pe care le voi începe a publica după ce va ieși *Bujor* la lumină.²

V. Alecsandri

Dar colaborarea lui Alecsandri la *Bucovina* nu s-a mărginit numai în aceste. Printre poeziile populare a publicat și cîteva originale, de dată mai veche, ca *Trei arcași sau altarul mînăstirei Putna*, *Barcarola siciliană* și *Sburătorul*.

Din același timp datează o scrisoare a lui Alecsandri către Hurmuzachi, prin care îl vestește că-i va trimite pentru *Bucovina* un roman al lui Ghica, roman rămas necunoscut

¹ Cu **cirilice**. Are titlul *Poezii populare*, probă că era deslăsat să apară în foileton ca și celelalte. Data 1850. (Desigur iudic.) Balada lui *Bujor*, menționată în scrisoare, apărută în no. 31, iulie 1850.

² *Horele românești* (no. 57—60 din 1850) sunt uitimile poezii populare apărute în *Bucovina*. O mare parte din cele anunțate, baladele* și cîntecele de lume, Alecsandri le-a tipărit în *Zimbrul* din 1850. **Articolul** despre *Cîntecele de lume*, vezi *ibidem*, 1 martie 1851.

³ Pe verso Alecsandri scrie: „Eu mă pornesc mîine la țară, lingă Fălticeni. Pînă peste două luni nu-ți mai trimit nimic. Vino la iarmaroc în Fălticeni, să ne întîlnim.”

pînă acum. Acea scrisoare, de care cu altă ocazie s-a luat notă în acest ziar, în întregime, este următoarea:

„Constantinopole, 12 mai 1849

Iubite A.,

Am cetit cu multă plăcere rîndurile ce mi-ai scris¹ și drept răsplată îți făgăduiesc în curînd să-ți trimit bogată materie pentru foiletonul gazetei *Bucovinei*¹. Aici am descoperit la un prieten al meu, om cu duh și cu judecată, o scriere însemnată, plăcută și folositoare țarilor noastre, un roman *de moeurs*, un soi de *Jerôme Paturot* românesc, și îndată am gîndit la tine, iubite Chițegoiule. Această scriere, ce bate în moravurile și defectele societății noastre din București, este menită a trage luare-aminte a tutulor cetitorilor,¹ și în urmare cred că nu poate figura mai bine aiurea decît în *Bucovina*. Mă îndatorez dar a-ți trimite peste puțin partea întîia și te îndemn a o tipări regulat în foiletonul gazetei tale. Prietenul meu, ce dorește a păstra anonimul pentru toți, afară decît pentru tine, îți este cunoscut bine, căci numele lui este Ion Ghica; destul e să cunoști numele autorului pentru ca să judeci de meritul operei sale. El așteaptă hîrtiele sale de la București și, îndată ce le va primi, eu însumi ți-o expedui partea întîia a scrierii de care ți-am vorbit mai sus. Totodată, dacă cumva mi-adoce oarecine hîrtilile mele de la Iași, ți-o trimite și ceva din poeziile populare pe care tu știi a le prețui atît de bine. Eu doresc ca foaia *Bucovinei* să devie cel mai bun organ al răspîndirii ideilor frumoase printre români și îți făgăduiesc a lucra pentru ea cu aceeași rîvnă cu care am lucrat pentru *Propășire*.

Acum să venim puțin la politică, generalul Grabbe a fost la Constantinopole cu o misiune secretă în privința provinciilor noastre, și precît am putut afla, el a izbutit a încheia o convenție cu Poarta, ce cuprinde următoarele condiții:

«Art. 1. — Nomination des Hospodars, par le Sultan pour 7 ans.

Art. 2. — Suspension provisoire des Assemblees generales et leur remplacement par deux conseils de boyards et du haut-clerge, l'un à lassy et l'autre à Bucarest. Les attribu-

¹ Corespondența fraților Hurmuzachi cu Alecsandri nu ne este cunoscută. În articolul de față nu putem utiliza decît scrisorile lui Alecsandri către nobilii fii ai Bucovinei.

7 tions principales de ces conseils seront l'assiette de Fimpot et l'examen des budgets.

Art. 0. — Deux comites de revision pour proceder aux ameliorations organiques; leur travail devra etre approuve par un Hatcheriff.

Art. 4. - 25 à 24 miile hommes de chaque coté des deux puissances suzeraine et protectrice occuperont les provinces jusqu'à la tranquillisation complete des frontieres (de la Transylvanie). Apres quoi 10 000 hommes de chaque cote continueront cette occupation jusqu'à l'achevement des travaux d'amelioration dans le *Reglement organique*. Parmi ces reformes proceder tout d'abord à la reorganisation de la niilice.

Art. 5. — Deux commissaires imperiaux pour donner des avis aux hospodars et s'entendre avec eux sur le choix des membres des comites de revision sus-indiques.

Art. 6. — Fixation de terme de 7 ans pour le present acte.

Art. 7. — Reserve en faveur des traites anterieurs auxquels il n'est pas deroge!»

Iată, iubite Alecule, cum ne-au urzit nouă lanțuri dușmanii noștri, și asta în ochii și sub nasul puterilor mari ale Europei.

De acum nu știu în cine să-mi pun nădejdea, căci și Dumnezeu pare că a părăsit cauza românilor. Poate că purtarea ungușilor să aducă ceva prefacere în trebi, dar și aceasta cine o poate asigura? Ceea ce m-a încredințat este că cei mici plătesc întotdeauna oalele stricate. Turchia are destulă putere de brațe, dar nu are destulă putere de suflet; în urmare ne-au jertfit și acum dușmanului nostru.

Sfîrșesc înștiințîndu-te că Negri e sănătos și că te sărută frățeste', precum și pe Georgiță. Asemenea fac și eu pînă a nu închide acest răvaș.

Al tău frate,
V. Alecsandri

Alăturez aici o fabulă intitulată *Zimbrul și vulpea*.
Autor anonim".

încetînd ziarul bucovinean, încetează și relațiunile mai strînse ale lui Alecsandri cu provincia asta. Publicul este acum perfect orientat asupra lui. Popularitatea lui e înte-

¹ Nu a fost tipărit în *Bucovina*, ci în *Zimbrul*, 1850, p. 8.

meiată. E singurul scriitor care dominează peste toată întinderea românească.

În noiembrie 1850, când poetul a trecut prin Cernăuți, pentru a însoți pe frate-său și pe d-na Mana Cantacuzin în drumul lor spre Paris, îi scrisese lui Ghica:

„Gazeta *Bucovinei* nu mai apare, dar Hurmuzăcheștii spun că peste câțiva timp vor da semn de viață”¹.

Totuși ea nu a reapărut și abia 14 ani în urmă s-a putut întemeia *Foia Societății* de aceleași forțe, și Alecsandri și-a putut face reîntrarea printre luptătorii pentru emanciparea Bucovinei.

III •

În intervalul de la dispariția *Bucovinei* pînă la întemeierea *Foii societății pentru cultura și literatura românilor din Bucovina* relațiile lui Alecsandri cu fruntașii și poporul acestei provincii sunt mai puține, dar nu întrerupte. Bucovina e plină de cîntecele bardului, care începeau acum să fie melodizate, pentru a primi o răspundere și mai mare.

În privința asta familia Hurmuzachi își făcea în primul rînd datoria. Barițiu istorisește² că doamnele Eufrosina și Eliza Hurmuzachi au început încă în anul 1849 „punerea în note” a cîntecelor românești, iar mai tîrziu și-au asociat pentru aceeași lucrare pe cel mai de seamă compozitor bucovinean din acel timp, pe Miculi.

„Pînă acum — scrie Const. Hurmuzachi lui Gh. Barițiu, cu data de 5 oct. 1851 — acest rar talent (artistul Miculi) au transcris sub nemijlocita asistență și îndrumare a mea și a surorii mele Săftica (Eliza), după executarea celor mai buni lăutari ce i-am adus din toate părțile, mai bine de ?G de cîntece naționale, cele mai frumoase, care curînd se vor trimite la Lipsea”.

Să ne oprim puțin la sonorul nume al lui Miculi, căci nu se poate trece peste el într-o biografie a lui Alecsandri.

Străin de origine, probabil german, Carol („Șarl” îi zice Alecsandri) Miculi s-a întors în Bucovina, patria sa, prin 1848. Făcuse studii muzicale serioase în străinătate și era

¹ Mss. Academiei, no. 804.

² *Familia Hurmuzachi, în prefața Fragmentelor lui Eudoxiu Hurmuzachi, I, p. XXI.*

apreciat ca talent muzical extraordinar, iubit și de români. Al. Hurmuzachi, vorbind de un concert dat la 19 april 1849, îl prezintă în următoarea lumină:

„Acest concert ne-a dat prilejul să admirăm natura, frumoasa executare pianistică a d-lui Miculi, ce petrece în mijlocul nostru de cînd s-a întors de la Paris. Acest amabil artist, pe care Bucovina cu mîndrie îl poate numi al său, a fost primit la înfățișarea sa cu cea mai vie bucurie.

Deși el singur e însemnat componist, a executat însă numai compuneri a dascălului său Chopin.”

Alecsandri a început și el de timpuriu să se intereseze de compozitorul bucovinean și cînd, doi ani în urma acestei date, colecția de melodii anunțată de C. Hurmuzachi a apărut în adevăr, poetul ia condeiul și scrie în *România literară* (1855, p. 110) o lungă și entuziastă dare de seamă asupra ei.

„Cu o nemărginită bucurie facem știut că o parte din cele mai frumoase melodii ale poporului român au ieșit la lumină într-un album foarte elegant, tipărit la Leopold și cuprinzînd 48 de arii de tot soiul: doine, hore, cîntece de lume, cîntece hoșești”, scrie Alecsandri în articolul *Melodii românești*.

În urmă povestește că autorul și editorul acestui album este unul dintre compatrioții (?) noștri din Bucovina, un artist de frunte. . . d. Șarl Miculi, pe care societatea ambelor capitalii a Moldovei și a Valahiei a avut plăcere de a-l asculta și aplauda.” Ariile le-ar fi adunat și în voiajul făcut la 1850 în provinciile române, „ascultînd pe cei mai vestiți lăutari din Iași și București”. Alecsandri nu are cuvinte destule pentru a lăuda „fapta patriotică” a lui Miculi și găsește că „albumul lui e bine venit, căci aduce un contingent de mare preț la comoara cunoștințelor Europei în privirea naționalității noastre”.

După darea asta de seamă, în care se găsesc și alte păreri prețioase ale lui Alecsandri, precum și reproducerea (în traducere?) a prefaței lui Henri Ehrlich asupra muzicii populare române, poetul și compozitorul s-au apropiat. Nu știm cînd și unde s-au cunoscut; cert este însă că Alecsandri ținea foarte mult ca Miculi să scrie muzica la textele sale.

Iată ce-i scrie în privința asta lui A. Hurmuzachi \ doi - ani după articolul din *România literară*:

¹ Scris. ined. din 8 febr. 1857.

„M-am bucurat foarte mult că prietenul nostru Miculi a compus o nouă melodie pentru *Hora Unirei* și sunt încântat că trebuie să fie minunată.

Bucuria mea însă ar fi și mai mare dacă ați putea voi litografia notele la Cernăuți pe formatul ce ți-am trimis, pentru ca să le adaug la sfârșitul tomului meu. Acest tom are să fie gata pe la sfârșitul lui martie, tocmai pe când sperăm că presa va putea să-și întindă aripile mai pe larg. Aice în Iași avem numai un singur litograf și acela lucrează astfel de încet, că te face să pierzi toată răbdarea. Înțeleg că *Hora Unirei* nu se poate tipări în Austria. Nu s-ar putea însă închipui ceva la Lemberg pe sub cumpăt? Combinați împreună cu Miculi cum îți ști, și dacă veți găsi că nu este alt chip decât a trimite la Paris notele horei, expediți-le mie cât mai în grabă, ca să am vreme de a scrie fratelui meu.

Oricum să fie, îmbrățișează pe Miculi din parte-mi și-i spune că *am mare dorință de a lucra ceva împreună cu el: vreo operă sau vreo scenă istorică, fantastică, romantică etc, cum i-a plăcea.*”

în continuare Alecsandri scrie:

„Zici că publicarea muzicii *Babei Hircei* te-a nemulțumit, fiind lipsită de cuvintele acelei operete? Trebuie însă să-ți descarci minia asupra lui Codrescu, pentru că el a făcut acea publicare.¹ Eu nu am știut nimica despre dînsa pînă mai dăunezi.

în volumul ce scot acum la lumină² îți dedic ție studiile mele asupra poeziei populare, fiindcă tu ești cel dintîi care le-ai publicat în gazeta *Bucovinei** Am adunat în acel volum tot ce am scris în proză pînă acum și am adaus vreo două piese de teatru noi, o comedie și un dram istoric în trei acte³, ce au a se reprezenta în curînd. Aș fi dorit mult să-mi încoronez volumul cu hora lui Miculi.—Altău frate *V. Alecsandri.*”

în P.S.: „Am dat fratelui Costaki o colecție a tuturor

¹ Muzica operetei tot de Miculi?

² Desigur numai ca editor. Codrescu a editat și alte lucrări ale lui Alecsandri.

³ Volum de care vorbește și mai sus, probabil nu a fost publicat, deloc, căci o carte a lui, după proiectul desfășurat aici, nu există.

⁴ Retipărite abia în volumul de *Proză* de la 1876.

⁵ Fără îndoială: *Cetatea Neamțului*, apărută în același an, în broșură separată.

uvrajelor ce am publicat pînă acum, spre a le trimite Bibliotecii studenților Români din Bucovina”⁴.

De compozitorul Miculi, Alecsandri mai amintește în o scrisoare de la 30 ianuarie 1865, fiind vorba de poezia sa *Bucovina*. E o scrisoare importantă asta, nu numai pentru că datează din preajma apariției *Foii Societății*, însemnînd deci reluarea legăturilor sale literare intime cu Bucovina, dar mai ales pentru amănuntele ce le dă asupra stării teatrului român din acel timp.

Fiind necunoscută o dăm în întregime:

„Mircești, 30 ianuar 1865

Iubite Alecu⁵,

Astăzi e una din acele zile de iarnă în care focul sobei pare a se mîndri de importanța sa, căci el ține locul soarelui. Afară ninge cu viscol, pămîntul s-a învelit cu o blană albă, o blană însă ce-ți însuflă fiori înghețați; numai cîțiva corbi se zăresc negrind și se aud cîrîind prin aer... Ei rîd de ger și trag palme cu aripile lor peste fața iernei. Acum dar e vreme să grăim împreună ca doi vechi amici care au multe⁶ de spus.

Mă întreb cum petrec și lucrez la țară? Petrec cu mulțumire în compania bibliotecii mele și mă ocup de compuneri dramatice. Am trimis pînă acum lui Millo, la București, vreo 5 manuscrise, adică două comedii și trei cîntecele comice, și de nu aș fi fost bolnav vreo trei săptămîni aș mai fi adăugat ceva la acele opere ușoare.

Dacă m-ar întreba cineva de ce mă dedau la un șir de lucrări de asemenea natură? voi răspunde că lipsa de artiști capabili îmi taie aripile și mă silesc a mă mărgini într-un cadru potrivit cu puterile trupelor actuale din țară. Nu-ți pot spune, dragă Alecule, ce adîncă disperare simt

¹ Prin Costache Hurmuzachi, Alecsandri obișnuia să transmită uvrajele sale și altor provincii române. La 1852 el dăruiește lui G. Barițiu 38 exemplare din baladele populare pentru „comitetul reuniunii naționale”. „Alecsandri, editorul baladelor acestora, le dăruiește pentru ca să se vîndă în favoarea acestei nobile și generoase asociațiuni.” (Scrisoare către Barițiu, Ms. 995, p. 266.) E vorba de reuniunea femeilor române din Brașov.

² Scrisoarea reprodușă aici, ca și altele, ce le vom utiliza în cursul lucrării, face parte din un volum de *Scrisori*, a căror publicare va fi îngrijită de II. Chendi și E. Carcălechi.

in sufletul meu cînd mă văd lipsit de artiști de talent, care să știe a interpreta tot ce aș voi să scriu. Adeseori, mi s-au întîmplat la Paris, asistînd la vreo însemnată reprezentare de la Théâtre français (sic), să-mi vie lacrimi în ochi, și asta pentru că nu am actori după placul meu! Mă găsesc ca un om culcat într-un pat prea scurt, prea îngust; nu mă pot întinde fără să mă lovesc și să-mi fac vinătăi. Singurul om de un talent adevărat și mare este Millo; prin urmare, lucrez mai mult pentru el, și am întreprins o serie de portreturi, de tipuri, sub nume de cîntecele comice, care sînt totdeauna jucate în perfecție. Astfel am făcut: *Șoldan viteazul*, *Anghelușa doftoroaie*; *lierșcu boccegiul*, *Napoilă-retrogradul*; *Clevetici-ultraprogresistul*, *Surugiul*, *Chirița în Paris*. *Barbu Lăutarul*, *Gură-Căscală politic*, *Paraponisitul*, *Ion Păpușerul* etc.

Toate aceste sunt monologuri amestecate cu cîntece; unele din ele reprezintă tipuri ce se pierd pe toată ziua din societatea noastră, precum: *Mama Anghelușa*, *Surugiul*, *Barbu Lăutarul*, *Ion Păpușerul*. . . etc. Pentru urmașii noștri ce vor fi curioși a avea o idee de simțul actual, acele cîntece le vor înfățișa portreturi fotografice... întru aceasta consistă tot meritul lor.

De la 1840 mă ocup neconținut cu teatrul românesc și caut a înavuți repertoriul nostru dramatic cu piese originale, pentru de a combate mania traducerilor păcătoase de drame pocite, ce există la București și care s-au lătit în toată țara: însă a trebuit să pășesc treptat în lucrarea mea, adică — potrivit și cu necultura limbei, și cu gustul neformat al publicului, și mai vîrtos cu neexperiența amatorilor ce se dedau la arta dramatică.

Limba noastră, deși frumoasă în gura poporului, și poetică în cîntecele sale, nu a fost încă mlădiată pentru conversare de salonuri, prin urmare ea nu ajută cu îndestulare rostirea simțirelor de un grad mai înalt, de o nuanță mai delicată; trebuie cineva să o manieze cu multă știință și cu mult tact pentru ca să o facă a exprima scena de înaltă comedie.

Publicul, fiind încă tinăr și pot zice necioplit în mare parte, nu se interesează decît la drame cu strigăte și cu omoruri, sau la farse piperate, de soiul lui *Lumpatius vagabund* etc.

Actorii. . . ? ce sunt? O adunătură de tineri amatori, fără învățătură, fără vocație, și de tinere care abia știu a ceti.

Cei mai mulți fac parte din o lume în care simțirile înalte sunt cam. . . străine: prin urmare, ei nu pot să se urce pînă la gradul adevăratei comedii. Rolurile de țărani, de boieri de țară, de mahalagii, de jupînese din casă, de *Madmuzele* de la grădina publică etc. le convin; însă rolurile de amoreze I" delicate, de daine de salon, de cavaleri nobili, într-un cuvînt * de caractere ce sunt din domeniul comediei înalte, devin ridicole pe scena noastră de astăzi. Există în adevăr cîteva excepții în numărul actorilor, dar cu o rîndunică sau două nu se face primăvară.

Din aceste cauze am fost obligat a mă ține pînă acum | de soiul pieselor ca *Chirița*, *Doi morți vii*, *Piatra din casă* etc, însă am cercat neconținut a mă sui treptat către regiunile comediei de salon, care singură este chemată a forma limba convorbirei românești.

Nu știu dacă am creat teatrul național, dar știu că i-am adus un mare concurs și că aș fi fericit de a-l vedea prosperînd și reformîndu-se în bine. Am dat guvernului ideea de a trimite la Paris un număr de tineri, bărbați și femei, «are să studieze arta teatrală, însă guvernul a preferat a se ocupa cu loviri de stat și alte bazaconii de prisos la noi.

Acum aud că s-au instituit în București un conservator și că Millo a fost însărcinat să facă un curs de declamare. Dea Domnul că să o scoată la capăt!

Reforma teatrului cere numaidecît reforma limbei pocite * ce s-au descoperit în București și au năvălit pe scenă. Nu poate exista mai urită dihanie limbistică decît aceea ce răsună în sala teatrului din noua capitală. Și cum să nu fie așa, cînd cele mai multe din piese sunt traduse de niște oameni care nu cunosc bine nici franțuzește, nici românește? Dacă aș avea artiști cum mi-ar trebui te încredințez că totul s-ar reforma în scurt timp.

Sunt foarte mulțumit că la Cernăuți teatrul român este prețuit și îți făgăduiesc concursul meu cu toată bunăvoința pentru sezonul viitor.

* Ideile sale de reformă teatrală, aproape cu aceleași cuvinte. Al. le-a exprimat în diferitele rînduri, înainte și după scrisoarea asta, Cităm mai ales scrisoarea a treia din „prefața” teatrului, voi. I. Cu data de 184. . . (?), el afirmă: „Trei lucruri sunt de creat pentru a se dobîndi un rezultat satisfăcător: limba, jocul actorilor și educația publicului”. Veșnic Alecsandri era de părere că limba din teatrul român este „o macaronadă ridicolă și indigestă”, jocul actorilor „în gradul cel mai înapoiat”, publicul „fără gust și judecată”.

Acum deodată ți-am trimis o comedie și două cîntecele comice; și mai adaug aici o romanță intitulată *Bucovina*, care de se va pune pe muzică și va fi cîntată la teatru va aduce plăcere bucovinenilor.

Ți-am trimis și două portreturi mari de ale mele... fă cu dîsele ce-i vroii; ele sunt destinate a mă înlocui, căci din nenorocire îmi este cu neputință a veni însumi la Cernăuți. Sănătatea și asprimea timpului nu mă iartă a întreprinde un voiaj peste hotar, fie cît de mic.

Pînă a nu sfîrși, vreau să-ți dau noutăți despre colecția mea de poezii populare.

Le-am copiat frumos pe toate într-un album însemnat și le-am dat Doamnei.

Ce au făcut Măria sa cu ele? pus-au să le tipărească? Nu știu nimica.

Am scris lui Baligot de Beynes, secretarul lui vodă, ca să mă înștiințeze despre soarta lor.

Adio, te îmbrățișez din toată inima și te rog să-mi scrii mai ades; scrisorile tale îmi produc o nespusă bucurie.

V. *Alecsandri*

Amicii sincere fraților tăi și lui Miculi, dacă-l mai vezi sau mai auzi de el. N-ar face el oare aria cîntecului *Bucovinei*?

Urmează poezia:

B u c o v i n a !

Dulce Bucovină!
Veselă grădină,

¹ Se pare că Miculi a procedat imediat la scrierea melodiei, căci la o reprezentație teatrală, dată la începutul anului 1865 în Cernăuți de către trupa ieșeană Tardini și Vlădicescu, acest din urmă a avut enorm succes cu cîntarea *Bucovinei*. Iată ce scrie Al. Hurmuzachi despre acest punct: „Al treilea număr din program era poezia cu care ne-a bucurat atît de mult în timpul din urmă d. Alecsandri și prin care, adresînd-o Bucovinei, d-lui trimite acesteia o salutare plină de armonie, de dorul cel mai duios și de urările cele mai nobile și călduroase. Astă poezie s-a cîntat cu o melodie, de care credem că ar exprima cu fidelitate caracterul ei, de către d. Vlădicescu cu toată înțelegerea dorită, cu toată simțirea și căldura pe care d-lui știe a o pune în cîntarea sa. Efectul acestei poezii și cîntări a fost străbătător, entuziastic, încît atunci și de cîte ori s-a mai cîntat — în alte două seri — i s-a cerut repetirea chiar pînă la obosirea cîntăreșului" (*Foaia Societății* 1865, p. 103).

Cu pomi roditori
Și mîndri feciori!
Cuib de păsărele
Albe, sprintenele,
Care-n ochii lor
Au foc răpitor!

Tu ce ești o floare
Căzută din soare,
Cu trei alte flori
A tale surori,
Ele către tine
Cată¹ cu suspine
Și tu le zîmbești
Cu zîmbiri cerești.

Dulce Bucovină!
Vîntul se înclină
Cu aripa lui,
Iarba cîmpului
Naște prin șoptire
Dulcea² amintire
De-un trecut frumos,
Scump și glorios³.

Fii în veci voioasă
Precît ești frumoasă I
Fie traiul tău
După gîndul meu,
Că⁴ cine te vede
Chiar în rai se crede;
Cine-i trecător
Te plînge cu dor!

„Iubite Alecu, încă nu ai scăpat de mine; deschid pachetul pentru ca să mai adaug aceste cîteva rînduri împreună cu manuscrisul micului proverb intitulat *Barcarola*. Această mică comedioară, compusă pe forma proverburilor a lui Alîred de Musset, are numai două personaje și este o simplă

¹ în redacțiunea definitivă: „Privesc cu suspine”.

² *Scumpa* amintire.

³ *Mare*, glorios.

⁴ *Ah!* cine te vede. — Poezia s-a publicat în *Foaia Societății*, I (1865), p. 47.

convorbire, fără intrigă complicată. Interesul ei poate să consistă în frumusețea stilului (dacă în adevăr stilul acestei încercări ușoare posedă calitatea cerută) și în jocul perfect al artiștilor (dacă cei din Cernăuți sunt în stare de a o interpreta cum se cuvine).

Am vroit să abordez soiul comediei de salon și să fac o încercare despre mlădierea limbei; de aceea am ales un subiect cu două personaje numai; căci nu pot dispune de mai mulți actori buni în București. În lași nici nu cutesc a o trimite, fiind încredințat că piesa ar face un fiasco cumplit.

Dacă socoti tu că d-na Fany ar putea să joace cu inteligență rolul Principesei; precum și d. Vlădicescu pe cel al d-rului Leonard, însărcineză-l să o reprezinte. . . însă numai după ce își vor ști rolurile ca apa; și îndată ce vor știu proverbul, scrie-mi impresia ta și a publicului. Cît pentru; aria Barcarolei, dacă posedăți în Cernăuți vreun compozitor de gust, puneți-l să o compună și siliți pe artiști a o studia bine, pînă a nu o cînta pe scenă. *Salve el vale!*¹

IV

Într-un timp² cînd românii de pretutindeni începeau a înțelege rostul asocierilor culturale, cînd bucureștenii se gîndeau la Societatea Academică, transilvănenii la „Asociația” lor de astăzi, s-a organizat și la Cernăuți o societate, mai înainte „reuniune”, căreia i-a fost rezervat un loc deosebit în mișcările culturale.

„Societatea pentru literatura și cultura română din Bucovina”, cum își zice ea, cu un nume împrumutat de la

¹ Aici, în pagina ziarului *Voința națională* (nr. 5880 din 24 noiembrie 1904), se dă următorul „P.S.” anonim:

„*Observatorul* de astăzi reproduce începutul lucrării noastre asupra lui Alecsandri, scriind următoarele știri ca introducere:

«Ziarele bucovinene dau un prețios material biografic pentru studierea relațiilor dintre Alecsandri și Bucovina. Socotim de interesant să facem cîteva extrase».

Confratele nostru se înșeală. «Prețiosul material» se publică în *Voința*, de unde l-au reproduș și ziarele de peste munți. Deci, pentru viitor, mai mult spirit de observație!» (n.ed.).

² Aici, la subsolul ziarului *Voința națională* (nr. 5885 din 30 noiembrie 1904), găsim, cu trimitere la titlul general al studiului, următoarea notă anonimă: „Din noul volum de *Scrisori*, ce se va tipări sub îngrijirea d-lui I. Chendi și a d-șoarei E. Carcalechi”. Nota respectivă se va relua în toate foiletoanele ce se vor publica în continuare pe această temă (n. ed.).

asociații similare străine, se constituie la 11/23 ianuarie 1865, mărturisind ca program „concentrarea puterilor spirituale naționale, spre a sprijini și dezvoltarea limbii și cunoștința literaturii și cultura poporului”. Ca președinte al adunării figurează Georgi, cavalier de Hurmuzachi.

Tot ce Bucovina avea mai de frunte, frații Hurmuzachi, Pumnul, Sbiera, Eusebie Popovici și diferiți membrii ai familiilor boierești Stircea, Vasilico etc. iau parte la punerea temeliei societății. Și chiar la întîia lor adunare generală, fruntașii bucovineni votează „unanim și cu aclamațiune” de „mădulari onorari” pe „principii poeziei noastre *Vasiliiu Alecsandri* și *Dimitrie Bolintineanu*, poezii iubite și adorați de toată națiunea, ai (!) căror versuri înaintătoare vor pieri numai (după) cel din urmă cuvînt din lume”¹.

Era absolutismului pentru Austria fiind închisă, legile de presă deveniseră mai liberale și ideea reînființării unui organ pentru interesele culturale române putea fi realizată. Societatea, îndată după înființarea sa, a și întemeiat *Foaia*. . . cu menirea „de a conlucra la reînvierea spirituală, a întruni inteligențele din țară și de peste, marginile ei spre. . . a vorbi față cu nămolul amețitor al idiomelor străine din Austria iubitorilor compatrioți dulcea noastră limbă românească”.

În deosebire de harnica *Bucovină* de la 1848—1850, noul ziar are un caracter pur literar. Cu girarea lui ca redactor se însărcinează Ambrosiu Dimitroviță, secretarul societății. Acest Dimitroviță nu este o figură istorică. Născut la 1838, din părinți preoți, era doctor în drept, ocupa un loc de inferior conțopist în comitetul țării și s-a distins înaintea compatrioților săi prin o singură lucrare, prin *Catichisul național*, premiat de baronul Mustață². Calitatea lui de redactor al *Foii* i-a adus titlul de membru al Societății Academice din București, unde însă nu s-a prezentat niciodată. A murit de tînr³ și toată activitatea lui se mărginește la niște articole incolore.

Spiritul conducător al foii însă nu era Dimitroviță. Tot în casa Hurmuzacheștilor ardea lumina pentru bucovineni. Cel mai fecund membru al comitetului de redacție era Georgi Hurmuzachi. Fratele acestuia, Alecu, la început era „împedat de sănătate” a se interesa de ziar. „Nu sînt nici în

¹ *Foaia Societății* 1865, p. 19.

² *Foaia* I p. 444.

³ La 3/15 iulie 1866. Necrologul și biografia, vezi în *Foaia*, 1866, p. 238.

fruntea ei — am fost numai un an, pînă ce s-a înființat — nici în comitetul ei administrativ, nici în acela al redacțiunii; fratele meu George e într-aceste", scrie el lui Alecsandri¹. Tctuși cele mai frumoase dări de seamă despre fluctuația vieții culturale din Bucovina sînt din condeiul lui Al. Hurmuzachi.

Alecsandri avea de timpuriu cunoștință că bucovinenii pregătesc terenul pentru o revistă. El a scris, anume pentru inaugurarea noului organ de răspîndire a culturai, poezia sa *Bucovina*², care se și publică în numărul prim al ziarului, cu nota redacției:

„Genialul nostru poet, d. Vasile Alecsandri, a avut bună-voința de a ne noroci cu această frumoasă salutare a Bucovinei, înlesnindu-ne astfel o inaugurare atît de îmbucurătoare a foii noastre și dînd prin aceasta foii speranța că o va sprijini și pe mai departe, din cînd în cînd, cu neprețuitul său geniu și cu mărețele sale produse literare”.

Pe cum văzurăm, efectul poeziei lui Alecsandri a fost uimitor, ca acela al unui imn deșteptător, făurit în zile revoluționare.³ Dar nu mai puțin citite, jucate și aplaudate au fost comediile lui Alecsandri, cele vechi, care se reprezentau tocmai în această epocă, și cele noi, care erau în curs de publicație în coloanele *Foii...* în acest chip numele poetului era pomenit și cunoscut de la un colț al Bucovinei la altul, ca acela al unui apostol.

Conducătorilor poporului bucovinean le convenea foarte mult literatura care o făcea Alecsandri. Pentru deșteptarea

¹ *Familia*, 1884, p. 26.

² Vezi *Scrisoarea* din 30 ian. 1865, din foiletonul precedent.

³ în numărul trecut am reprodus părerea lui A). Hurmuzachi, tipărită în *Foaia Soc.* despre melodia *Bucovinei*. Iată acum o altă părere, mai completă, a aceluiași, cuprinsă în o scrisoare adresată lui Alecsandri:

„Acum abia ajung a-ți spune ce efect, și entuziasm a produs poezia *Bucavino*, cîntată în două seri dupăolalta la teatru... S-a cîntat anume la urmă, ca să nu mai vie nimic după ea, că nimic nu ar fi putut fi mai frumos. Vlădicescu a cîntat-o cît se poate mai bine; publicul a cerut repetarea, pînă cînd mai ierta puterile pe cîntăreți; a plăcut dar foarte mult și muzica. (De cine? Editorii). Un merit cred că îl are aceasta, acela de a fi potrivită cu caracterul poeziei... iată că aici alăturat îți trimit astă melodie, rugîndu-te numai ca, dacă-i voi s-o auzi, să pui mai întii pe cineva care știe bine să ți-o cînte; •că de nu o va cînta potrivit, poate să-i schimbe lesne efectul...” (*Familia*, 1884, p. 26).

poporului aveau anume trebuință de un ajutor, ca literatura dramatică a poetului moldovean.

După înființarea „societății”, povestește d. Sbiera ade-seori s-a discutat printre membrii ei asupra mijloacelor mai potrivite prin care s-ar putea înviora simțul național al publicului mare, în toate păturile poporului. Cu toții au convenit că mijlocul cel mai nimerit ar fi niște reprezentațiuni teatrale; dacă vor fi de conținut patriotic și național și dacă vor fi executate de artiști cît se poate de buni, nu vor întîrzia să gîdilească amorul propriu în publicul român, să-l împingă la mai strînsă unire și să dovedească străinilor detractori că limba românească este destul de dezvoltată pentru arta² și literatura dramatică.

Cît de juste erau aceste păreri ale bucovinenilor s-a dovedit îndată ce ele au fost puse în practică. După prima reprezentație dată la Cernăuți de o trupă ieșeană (cu piesa *Radu Calomfirescu* de I. Dumitrescu), însuflețirea a fost mare. „Nici cînd nu se văzuse atîta entuziasm, scrie tot d. Sbiera, amintind cum din piepturile publicului, cărturarilor,, ale țaranilor și școlarilor, izbucni eîntecul:

Astăzi, fraților români,
Ne vedem și noi stăpîni
Pe ale noastre nămesții
Ce ședeau mai tot pustii.

întîia stagiune teatrală în Cernăuți a ținut de la 1/13 mart la 15/27 mai 1864. „Spre deplina mulțămire a publicului român și spre uimirea celui străin”³, s-au reprezentat treizeci și trei de piese teatrale, dintre care ale lui Alecsandri: *Chirița în Iași; lașii în carnaval; Doi morți vii; Herșcu Boccegiul; Scara miții; Corbul roman și Piatra din casă.* în a doua stagiune (12(24) noiembrie 1864—9(21) martie 1865), piesele acestea s-au reluat, jucîndu-se, afară de ele, și *Chir Zuliaridi* și *Concina*.

în două articole din *Foaia...* (1865, p. 70 și 100—106) și trei scrisori din *Familia* (1884, p. 25,37 și 49), Al. Hurmuzachi

¹ *Familia Sbiera*, „după tradițiune și istorie” de dr. Ion G. Sbiera. Cernăuți, 1899, p. 187.

² „Singura existență a teatrului român aici în Bucovina, și anume în capitala noastră prea cosmopolită, e de mare însemnătate; mai întii că prin aceasta s-a arătat că publicul român iubește artele și anume pe cea națională îmbrățișînd-o cu căldură” — scrie și Hurmuzachi în *Foaia...*, I, p. 59 și 60.

³ Sbiera, tot acolo.

vorbește pe larg de succesul pieselor lui Alecsandri, ca cele mai valoroase din câte s-au prezentat pînă acum în cele două stagiuni. Aceste articole și scrisori iau proporțiile unor critici teatrale din cele mai serioase. În ele Hurmuzachi manifestă, mai mult ca oriunde, cultura sa literară, gustul estetic și muzical, cunoștințele de teatru și de oameni. Pe îngă toate, sunt foarte frumos scrise; îndeosebi scrisorile sunt modele de stil și de analize literare.

În general, Hurmuzachi se arată foarte mulțumit de rezultatele trupei de sub direcțiunea doamnei Fani Tardini din Iași și de caracterul literaturii dramatice contemporane. Scenele din viața poporului „care ne arată pe acesta în nesticata sa naivitate și adeseori cu toate virtuțile sale”, „amintirea datinilor trecute sau sub ochii noștri treeînde” le considera, cu drept cuvînt, ca subiecte fericite alese pentru scena poporului. Uneori, socotea însă timpul împlinit pentru producțiuni modeste și cerea autorilor teze mai mari, trecerea la comedia de salon și la drama istorică; fiind în acest punct de acord deplin cu Alecsandri.

Sub impresia frumoasei scrisori de la 30 ianuarie 1865 și a reprezentanților recente, unde Alecsandri se afirmase cu atîta zgomot, Hurmuzachi se grăbește a-i recunoaște tot meritul pentru teatrul român și-i scrie:

„Am fost foarte, foarte fericit ca ți-ai păstrat interesul, că nu te lasă inima să părăsești și să lași în decădere ce ai creat, că tot scrii și tot te interesezi pentru teatru, a cărui însemnătate cu timpul și cu datinile nu se poate nega și a cărei existență este neapărată și trebuie sprijinită și nobilitată. *Tot asupra ta*, amice, rămîne astă sarcină grea, dar frumoasă misiune. Încă tot singur ești carele scrii și ne scrii tocmai ce ne trebuie, ce ne este potrivit. De Kogălniceanu și Bolintineanu știu că nu scriu de aceste. Pe Negruzzi poate că ar fi bine a-l mai îndemna, căci comedia lui *Doi țărani și cinci cirlani* trebuie să o numărăm între cele mai bune ce avem. Cred că și Carada, care a scris *Urta satului* (după cum aud. o prelucrare după *La petite Fadette*), piesă iarăși bună, și unele cântonete, ar merita de a fi îndemnat și povățuit de tine. Încet, încet, s-ar mai ivi poate și vreun talent.

Nu-ți pot spune ce mulțămire, ce satisfacțiune am, văzînd că și tu tot așa te revoltezi: te îngreșezi de încercările și apucăturile cele nebunești ale mai multor autori și directori de teatru, care introduc piese ticăloase în toată privirea. .

Iată de ce o privesc de o adevărată binefacere că în sfîrșit te-ai hotărît de a scrie o dramă istorică¹ — știrea cea mai dorită, cea mai bună ce mi-ai putut da.

Arată-le calea, învață-i limba, tonul, stilul cel nobil și poetic, precum anume și cel popular, învață-i gustul firesc, nesticat, dar cult și de a nu-și opinti și sili nebunește fantazia și a-și umple gura de fraze goale, pompoase, care crapă ca bășicile, dezgolind deșertul. Pune-le un model sau mai bine cit de multe — și D-zeu să te fie lung, lung, și să-ți conserve tot atît de lung, puterea inspirațiunii tale atît de bogate și de frumoase.”²

Cîteva zile în urmă, Alecsandri, plăcut impresionat de căldura cuvintelor și de adîncă pricepere cu care-l intimpina amicul său bucovinean, îi răspunde:

„Răspund îndată la scrisoarea ta, pentru ca să-ți mai exprim adîncă mulțumire ce-mi însuflă renașterea simțului de naționalitate în Bucovina. La voi, care ați fost martori ai rătăcirilor noastre din Principate,³ acea renaștere se va realiza cu înțelepciune și cu rezultate bune, căci o veți feri negreșit de ameteala ce produce totdeauna lipsa de ispită. Am bună sperare că sub privigherea voastră, a fraților Hurmuzăchești, spiritele vor apuca pe o cale dreaptă și literatura se va cultiva ca o grădină cu flori și fără buruieni sălbatice.”

După astea deschide un parantez mai lung asupra *Foii*, laudă articolele apărute, critică în parte ortografia și revine la chestia teatrului:

„Precum ți-am mai spus-o, dragă Alecule, am pentru scena română o iubire părintească și nu o voi părăsi niciodată, căci pe lingă interesul înfloririi sale, mă domină și amorul artei dramatice. Îmi place să lucrez pentru teatru și mă simt oarecum legat către el și prin lucrările de mai nainte și prin lipsa de autori dramatice. Pînă acum am compus bucăți mai mult sau mai puțin ușoare, în potrivire cu puterile actorilor și cu neîndemnarea limbei: a venit însă timpul că se cere ceva mai serios, mai literar, fără a mă preocupa de gradul de înaintare a actorilor în arta dramatică. În curînd deci mă voi pune pe lucru, de voi fi sănătos și ferit de necazurile agriculturii, cu care sunt osîndit de un an...”⁴

¹ Care n-a fost scrisă.

² Scrisoare din 18/30 martie 1865.

³ Aluzia neclară.

⁴ Scrisoare inedită, Iași, martie 1865.

În acest ton de convorbire literară, mai ales teatrală, scrisoarea continuă dovedindu-ne cu fiecare pagină mai mult ce demnă era tovarăşia între cei doi şi cât de binefăcătoare pentru popor.

Alexandru Hurmuzachi nu scrie numai reflexiuni generale asupra teatrului român şi a pieselor lui Alecsandri. El intră şi în amănunte critice, având totdeauna păreri judicioase şi căutând chiar în unele părţi a complecta pe autor cu sfaturile sale pornite din o vastă cultură literară.

Un interes literar istoric special are analiza *proverbului Concina*, asupra căruia trebuie să ne oprim.

Alecsandri trimisese piesa aceasta bucovinenilor ca manuscris. Ea s-a tipărit abia în urmă, în *Foaia...* din 1866. De jucat s-a jucat în a doua stagiune teatrală de către trupa d-nei Tardini, cu o îngrijire şi succes care astăzi ne uimeşte, cunoscând mica importanţă a acestei comedii de salon. Nu ne explicăm adîncă impresie ce a făcut această nuvelă sentimentală dramatizată decît prin împrejurarea că noua lucrare a poetului ieşea cu totul din cerul subiectelor sale de pînă aci şi se apropia mai mult de trebuinţele sufleteşti ale clasei culte, ale boierimii îndeosebi, care cerea de mult ridicarea nivelului artistic prin îmbrăţişarea unor subiecte din viaţa sa.¹

Titlul piesei era *Barcarola*, ales astfel după poezia cuprinsă în text şi cîntată la sfîrşit de cele două persoane principale. Hurmuzachi, pentru a înconjura un echivoc, i-a schimbat acel titlu, dîndu-i-l pe cel de astăzi, mai potrivit cu subiectul:

„Am pus piesei numele *O partidă de concină* — scrie Hurmuzachi poetului — că să mulţumim şi pe aceia care se bucură cînd şi titlul e naţional şi pentru a evita un amestec cu *barcarola*, care s-a cîntat deunăzi; pentru asta dar mă vei scuza”.

Vorbînd despre caracterul piesei, Hurmuzachi ne lămureşte asupra înţelesului „proverbului” dramatic. Proverb, adică o comedie elegantă, de salon cum se zice, de tot mică, fără acţiune dramatică şi fără intrigă, un gen nou de comedie,

¹ „Niciodată nu am avut mai multă plăcere la teatru ca la reprezentarea acestui mic proverb; o dată pentru mulţumirea cu care înşişi o ascultam şi apoi pentru plăcerea pe care o simţeam şi o vedea tot publicul ascultînd-o — zice Hurmuzachi în *Foaia...*, iar în *Familia* adaugă: „Serios îţi spun că am fost foarte fericit şi mulţumit, încît zău, eram cam excitat de atîta bucurie; de mai multe ori am auzit că asta e cea mai frumoasă piesă care s-a dat astă-iarnă, o vorbă care în mai multe priviri e de tot adevărată, că așa nobilă şi delicată nu am avut.”

ivit în timpul din urmă la francezi, a căror limbă fină e atît de aptă pentru conversarea elegantă. În o asemenea simplă convorbire dar se cuprinde şi trebuie de căutat meritul acestor *proverbe*, cari sunt, cum am zis, un fel nou al literaturii dramatice şi se ţin de comedia înaltă sau nobilă. Scopurile nu e de a căuta efecturi mari prin acţiuni încurcate şi poznaşe, ... ci mai mult de a produce un efect mai lin şi plăcut, acela pe care îl poate produce jocul, cum am zice lucrarea, scînteierea spiritului cult şi fin asupra altor spirite culte şi mulţumirea pe care gluma delicată, umorul fin şi limba elegantă îl pot aduce acestora.”*

Reproducem definiţia asta pentru că ea precizează unul din multele genuri dramatice îmbrăţişate de Alecsandri pe care adeseori îţi este cu neputinţă a le deosebi după caracterul lor.

Important este iarăşi că la montarea şi jucarea piesei, Al. Hurmuzachi a introdus cîteva modificări, între altele omiţînd şi un pasagiu ce îi părea prea sever şi prea jignitor pentru ... filologii ardeleni.

Se ştie că Alecsandri, cu simţul lui atît de dezvoltat pentru o bună limbă românească, era de *W* intransigentă fără pereche împotriva reformatorilor latinişti. În corespondenţa sa, în *Dicţionarul grotesc*, comedii şi articolaşe de revistă, găsim pagini de o satiră crudă la adresa „ciuniştilor” şi „inciuniştilor”. E un capitol acesta în care se oglindefte o întreagă luptă lingvistică, cîteva decenii de prefacere culturală, şi nu trebuie să ne mai mirăm de animozităţile şi exagerările din ambele părţi.

O asemenea ieşire contre *gramaticilor* se găseşte şi în *Concina* şi e oarecum la locul său, căci Leonard, bătrînul născut şi crescut înainte de 1848, avea toată dreptatea să regrete stricarea limbei, „această comoară naţională, păstrată cu sfinţenie de strămoşii noştri”. Lui Hurmuzachi îi era însă teamă ca pasagiul să nu jignească pe cineva şi-i scrise lui Alecsandri:

„Un lucru îţi spun în sinceritate, că am lăsat afară două linii, acolo unde iar pocneşti în filologii ardeleni, că se lînguşesc şi se tîrîie pe brînci. *Aici nici n-aş fi putut spune asta*. Şi apoi aluziunea e prea specială; de vei voi să o laşi afară, sau s-o faci mai generală, piesa nu va pierde nimic din frumuseţea şi valoarea ei şi nu va vătăma fără nevoie o jumătate

* *Foaia...*, din 1865, p. 104.

din români, toți cei de dincoace, cari aminterea s-ar putea bucura, ca și noi, de ea. *Rends-moi cette grace*, iubite Vasilică, și nu-i pocni și astă dată așa de-a dreptul.¹

Fiind la Iași, te poți încredința în toate zilele și de demnitatea profesorilor autohtoni, cred că nu ar fi bine de sprijinit nici aceștia în ura și lupta lor în contra eterohtonilor; urît lucru în sine."

Grăție acestei omisiuni, piesa a putut fi gustată de toată suflarea bucovineană și stagiunea teatrală s-a putut închide cu un succes nemaipomenit de tumultuos pe scena română. „Astfel s-a încheiat în chipul cel mai potrivit și mai frumos șirul reprezentărilor teatrului național din acest an și *s-au adus totodată spre bucuria tuturor și omagiul dator aceluia carele este, în timpul nostru, nu numai cel mai însemnat poet, ci totodată și cel mai mare autor al românilor*" — termină Hurmuzachi darea sa de seamă, prin care ne dovedește încă o dată că în inimile bucovinenilor se înălțase un altar de venerație poetului de la Mircești.

Alătura dArepresentațiile teatrale continuau a influența asupra bucovinienilor și bucățile liierare ale lui Alecsandri. în *Foaia*. . . din 1865, el publica, afară de *Bucovina*, poeziile *La o mamă*, *Sus la stîncă*, *Cîntec vechi de lume*, *Tudora din Tirgușor* și patru *Imnuri școlare*, cu următorul fragment de scrisoare²:

„Ai auzit negreșit de Azilul Elena, în care sunt crescuți copiii lepădați de părinții lor. în acel locaș, instituit și protegiat de Măria sa Doamna Românilor, s-au introdus muzica vocală și în toate zilele copiii cîntă în cor imnuri religioase, care produc o mare impresie în sufletele inocente. îți trimit pentru *Foaia Societății* acele imnuri ce, după îndemnul Măriei sale, le-am compus, pe măsura melodiilor adoptate în școlile de copii din Franca".³

Aceste poezii și cîntece, ca și altele din 1866 și 1867 (*Suvenir de la Prale*, *Dorul mumei* și *Măriei Docan*), n-au fost primite în ediția completă a poeziilor lui Alecsandri

¹ Nu cunoaștem întia redacțiune a piesei. Așa cum s-a publicat însă, atît în *Foaia*... (1866, p. 12), cit și în operele complete, scena I coprinde și pasagiul cu pricina, probabil mai atenuat.

² Originalul (adresat lui Al. Hurmuzachi?) necunoscut.

³ *Foaia*. . . , I, p. 292.

d abia la o ediție din anul curent au fost adăugate la cele cunoscute.⁴

Anul 1865 pare a fi fost pentru Alecsandri unul din cei mai fericiți sub raportul succesului și al producției lui în genere. Afară de *Barcarola*, *Florin și Florica*, apărute în *Foaia* din 1866, el a mai scris *Covrigarul*, „scenă din poarta Cișmigiului", *Kera Nastasia*, „eîntiecei", *Arvinte, și Pepelea*, „poveste într-un act", *Drumul-de-fier*, „comedie în două acturi" și. . . „am început o mare comedie în cinci acturi intitulată *Ciocoii regimentului*, care o să fie urmată de *Ciocoii convenției*". Iată, iubite, rezultatul iernii mele".⁵ Din o altă scrisoare vedem că și *Harță răzeșul* a fost scris în iarna aceluia an.

Din corespondența lui cu Hurmuzachi merită o specială amintire scrisoarea politică cu data de 20 martie 1866. Ea tratează despre detronarea lui Cuza, înregistrată de Alecsandri cu multă amărăciune; despre alegerea de domn a contelui de Flandra, alegere persiflată cu destulă ironie, despre „foștii mei amici ce sunt la putere și *au găsît de cuvîntă a mă lăsa la o parte*".

„E curios, iubite Alecuie — adaugă el, în legătură cu apostrofarea prietenilor săi de odinioară — de a vedea cum oamenii își însușesc tot patriotismul și toată capacitatea îndată ce ajung la o culme oarecare și cu ce ușurință ei acuză pe ceilalți muritori de rea-eredință și de ignoranță. Pentru mine, găsesc un bun subiect de comedie în această slăbiciune și îmi propun de a descrie un proverb⁶ asupra-i, destinat pentru *Foaia Bucovinei*."

O legătură directă cu subiectul ce ne interesează însă are o altă scrisoare către Hurmuzachi⁷, în care-l anunță că „dacă n-aș fi în dușmănie cu frigul și obligat a mă închide iarna în birlog ca ursul în pădure, aș răspunde cu venirea mea în Cernăuți la chemarea prezidentului societății bucovinene, și astfel aș avea fericirea de a revedea pe vechii mei amici Hurmuzăchești, cărora păstrez o nestimată iubire frățească..."

⁴ Vezi *Poeziile* lui Alecsandri din Biblioteca Minervei - ediția II, îngrijită de editorii *Scrisorilor*.

⁵ Desigur, *Boierii și ciocoii*, tipărită mult mai tîrziu în *Conv. Ut.*, 1893-94, p. 305 sq.

⁶ Scrisoarea către Al. Hurmuzachi, din 9 ghenar 1866, m care se arată bucuos de publicarea *Barcarolei*.

⁷ Nu știm să fi scris ceva analog.

⁸ Cea din 9 ghenar 1866.

Dorința asta putu să o realizeze însă abia către sfârșitul anului 1866.

V

În zilele din urmă ale lui decembrie 1866, Alecsandri — „ilustrul reprezentant al literaturii noastre și al geniului național”, cum îl cunoșteau bucovinenii — s-a înfățișat în sfârșit înaintea admiratorilor săi, împlinindu-le astfel una din cele mai arzătoare dorințe.

„îndemnat de statornica, adevărat frățească și românească sa simpatie pentru Bucovina, pe care de mult o cunoaște, și-a îndreptat în călătoria sa spre Paris înadins drumul pe aici, ca să ne dea măcar în fugă încă o probă de interesul cel viu cu care d-lui urmează și petrece neconținut toate năzuințele și încercările patriei noastre pe calea mîntuirii, a dezvoltăm și a culturai naționale”, zice entuziastul Hurmuzachi în frumoasa dare de seamă despre petrecerea poetului în Cernăuți și, continuînd a-l zugrăvi în toată măreția, pe care o vedea și simțea cu adevărat, el mai adaugă reflexii atît de caracteristice pentru cei ce vor a cunoaște farmecul ce-l răspîdea Alecsandri în jurul său:

„Chiar și cine nu ar fi avînd fericirea de a cunoaște pe Alecsandri, îi cunoaște și iubește numele, astăzi cel mai popular între românii de la Moina, de la Milcov, de la Prut, de la Carpați, pentru că acel nume a devenit identic cu aceea ce românul are mai scump și mai frumos, cu aceea ce, împreună cu limba sa, e legătura cea mai puternică și neîntreruptă între toți fiii unei mume, adică cu *poezia națională*”.

Intrarea în Cernăuți a poetului mirceștian a fost triumfală, cum se și cuvenea unui rege al poeziei; omagiile ce i s-au adus erau în adevăr extraordinar de mari și nu pot fi asemănaate decît cu primirea ce i se face unui cuceritor, întors din luptă la poporul ce-i iese înainte cu stîlpare și flori.

Membru onorar al Societății, era natural să fie sărbătorit în primul rînd în sînul acesteia.

Abia sosit, comitetul și președintele Societății se și prezentă la locuința-i luminoasă, ca să-l salute de bine venire — „ce se împlini în modul cel mai demn prin mijlocul unei

¹ Foaia — pe 1867, p. 20.

scurte adrese, compuse în termenii cei mai frumoși de S. Andrie-vici”, pe atunci consilier consistorial.

Alecsandri se duse apoi în localul Societății, ca să primească și acolo onorurile. Decorații; urări de bună venire; ferestre iluminate feeric; „în față pe perete, decorat cu frumoase covoare, dintre plante și flori, se ridică *portretul poetului, purtînd o cunună de lauri*; iar pe masă era un *exemplariu frumos al poeziilor sale*, acoperit de cununii de flori și de lauri”.

Remarcabil este discursul, „orăciunea”, pe care l-a rostit aici profesorul Calinciuc, vicepreședintele Societății. Amintind meritele lui Alecsandri pentru Bucovina, merite de care toți fruntașii bucovineni erau atît de conștienți, declară că Societatea se simte mult îndatorită și-i va fi pururea recunoscătoare pentru „simpatia statornică și concursul moral neîntrerupt”.

Alecsandri era în elementul său. Asemenea solemnități erau atmosfera în care se simțea bine, căci avea multe calități de a primi onoruri și a fascina pe cei ce i le aduceau. De o atenție rară față de toți și de toate, impresia adîncă pe care o făcea atinsese o cuhne, cînd pronunță discursul pe care Hurmuzachi îl parafrazează astfel:

„Răspunsul d-sale era, ca tot ce suntem desprinși a auzi de la d-lui, frumos și cordial, zis în cuvinte a căror sinceritate pătrunde la inimă și cu un aer de nobilă modestie, ce-l distinge atît de mult și uimește întotdeauna pe cei ce-l ascultă”.

După ce a vorbit de rolul Societății pentru „viața intelectuală” și „unitatea spiritului național”, face făgăduința solemnă că va conlucra și pe viitor la scopurile Societății bucovinene și ale organului lor de publicitate.

Un moment plăcut pentru poet a fost un dar de flori al damelor române. „Mișcat adine de atențiunea atît de delicată, cu care-l bucurară doamnele, rugă pe d. Sbiera a li rosti mulțimirile sale *rezervîndu-și de a li exprima aceasta și pe cale mai dreaptă*.”

Epilogul lungei dări de seamă a lui Hurmuzachi e prea frumos ca să nu-l reproducem:

„Se pare — zice el, vorbind de înfățișarea simpatică, lipsită de pretențiune, blîndă și demnă a lui Alecsandri — se pare că toți cei de față eram pătrunși de încredințarea a

¹ Foaia. ... 1867, p. 23.

ne fi îndestulat pe noi înșine prin astă cordială și solemnă manifestare, dovedind, prin ea, că știm a aduce omagiul nostru aceluia care e unui din antemergătorii românilor, că, onorându-ne pe noi înșine prin aceasta, știm a da onoarea cuvenită aceluia care însuși esle o ilustrațiune, o onoare a națiunii, că suntem recunoscători acelora care lucrează pe oricare cale cu geniul său, cu talentul, cu pilda, cu fapta sau cu cuvântul, cu energia și sîrguința spre ridicarea și mintuirea ei, că-i susținem și inspirăm pe ei înșiși, cît de înalți și iluștri ar ii, prin simpatia, prin iubirea, prin aclamarea noastră și prin încredințarea ce le dăm că suntem pururea și cu tărie hotărîți a-i urma pe acea cale". ..

Despre sinceritatea acestor ovațiuni, nu trebuie să ne îndoim. Alecsandri le descrie tocmai în răvașul¹ către soția sa și adaugă cu puțin umor:

„Se vede că-s mare poet, judecînd după complimentele ce am primit; eu nu mă credeam așa mare. Aice piesele mele au produs un efect extraordinar; toți cîntă cîntecele *din Florin și Florica*, iar mai cu seamă poezia ce am adresat *Bucovinei* a ajuns a fi cîntecul național de aice, în ciuda nemților.”

„Timpul gloriei din Cernăuți” numește poetul, tot acolo, zilele puține petrecute la sfîrșitul lui decembrie 1866 în cercul prietenilor săi entuziaști.

De aici lua drumul, peste Lemberg și Viena, la Paris, de unde continuă a le trimite material literar pentru foaie.

întîiul semn de viață trimis de la Paris prietenilor săi era însă o scrisoare dintre cele mai importante din acest timp — importantă fiindcă, în mod obiectiv, ea tratează despre influența Hurmuzăcheștilor în Bucovina și atinge una din cele mai gingașe chestiuni politice, vorbind despre Cuza. Iată cuprinsul acelei scrisori, interesantă și pentru mărturisirile personale ale poetului.

„Paris, februarie 1867

Iubite Alecu,

Am primit chiar acum răvașul tău din 3 februarie și îți răspund îndată pentru ca să te felicit că ai fost ales deputat. Alegătorii au probat că știu a prețui onorabilitatea caracterului, patriotismul înfocat și inteligența dezvoltată prin studii

¹ Vezi *Scrisori*, voi. I, p. 259.

² Scrisoare inedită. Originalul în proprietatea d-lui I. G. Sbiera. Copia a binevoit a ne-o face d. prof. Radu Sbiera.

serioase. Dacă s-ar putea să fie compusă Camera Bucovinei tot de oameni ca tine și ca frații tăi, negreșit că soarta românilor de acolo ar ajunge la un mare grad de fericire. Oricum să fie însă, eu am bună sperare că, deși în număr mic, voi, cîțiva oameni cu bună-credință și devotament, veți face mult pentru a nimici tendințele dușmane ce cată a lovi în naționalitatea română. Cînd se face un început și cînd începutul e bun, el prinde rădăcină și dă fructe mai tîrziu. Ferice de aceia ce sunt chemați a pune cea dintii piatră la edificiul social al unei țări; în mîna lor e viitorul, și acel viitor îi ridică la înălțimea de strămoși.

Ai avut teamă că m-aș așeza pentru eternitate la Paris? De aș avea vreo zece ani mai puțin în spinare poate că adevămurile acestui oraș m-ar aduce în stare a uita farmecul luncei de la Mircești; însă așa precum mă găsesc astăzi, cu părul cărunt, crede-mă că aspir neconținut la dulcea monotonie a vieții cîmpenești. În centrurile cele mari de civilizație, omul se pierde și se simte încrețit de tristul egoism ce domnește în atmosferă. Interesele meschine devin o a doua natură și reduc omenirea la un grad de înjosire vecină cu decadența.

Prefer dar de o mie de ori simplitatea patriarhală a țărănilor noștri și acea pașnică mulțumire ce pătrunde sufletul în mijlocul cîmpiilor noastre, unde tot suflă încă o boare de poezie.

Cu toate aceste, *îmi place Parisul și spiritul ce caracterizează pe francezi: sunt un vechi student din Paris, prin urmare mă găsesc aici în elementul meu din copilărie*, dar Moldova are mult, mult farmec.

De cînd am sosit aici, am văzut de cîteva ori pe fostul domn, Cuza, și am vorbit multe de toate cu el.

Acum *înțelege greșalele ce a făcut în timpul domniei sale* . . . ce folos însă! prea tîrziu! El petrec? în Paris o viață cu totul retrasă, viața de familie, căci are o mare slăbiciune pentru copiii lui și seamănă a nu regreta nicidecum mărirea poziției ce a pierdut. Visul său este de a se încuibă la Ruginoasa și de a asista de acolo ca un spectator la transformările politico-sociale a României. Un fenomen curios în analele ambiției princiare este următorul:

Prințul Carol nu are mai călduros partizan decît prințul Cuza! Cît pentru Sturza, Bibesco și Știrbey... sărmanii! tot încă sperează că se vor învrednici a mai mușca din plăcinta domnească. . .

Am fost de am vizitat palatul expoziției universale. K un lucru gigantic. Vitrina română promite a fi destul de frumoasă. Mai multe ziare au pomenit de dînsa pînă acum; nu știu cum or fi produsele, cît pentru decorul vitrinei, e foarte plăcut și are un ce original... Fratele meu a făcut tot.

Am auzit că în deosebitele secții a Camerei din București s-a respins proiectul de lege pentru transmutarea Curții de Casație la Iași. Prințul Carol a declarat ieșanilor că orice s-ar putea întîmpla, acea transmutare se va realiza...

Fie ce-a fi; lucrurile se încurcă la noi, căci în loc de a ne căuta de păcate, noi împlăm după cai verzi. . . Nu am primit însă pachetul ce mi-ai expediat; îți mulțumesc însă de două ori, și pentru broșurile ce-mi trimiți și pentru felicitările de Anul Nou ce-mi adresezi. Felicitările frățești, fie cît de tîrziu, sunt totdeauna bine primite.

Al tău vechi amic V. Alecsandri"

Făgăduința, făcută în cuvintările de ocazie și în scrisorile sale, Alecsandri o ținu cu o statornicie vrednică a fi scoasă la iveală. Din emanciparea culturală a românilor bucovineni și-a făcut o adevărată problemă de viață și aproape tot ce scria acum punea la dispoziția conducătorilor Societății. Găsise ceea ce-i trebuie oricărui scriitor pentru a produce cu pasiune: un public cunoscător și însuflețit, prieteni ce-l îndemneau neîncetat.

Redactorul *Foii...*, de la moartea lui Dimitroviță, era Ion al lui G. Sbiera, academician de pe atunci încă, om de litere cu pregătiri serioase, care, după decedarea lui Pumnul \ ce învăli în doliu adine întreaga Bucovină, deveni urmașul și la catedra acestuia.

Prin schimbarea redacției, foaia nu suferi nimic, dimpovtrivă, articolele mai șterse fură înlocuite cu cercetări literare temeinice și, cu toate deosebirile de păreri ce se nășteau adeseori între redactori și Georgi Hurmuzachi, acest foarte fin și cult bărbat, organul Societății continuă să apară în bune condițiuni pînă la sfîrșitul anului 1869.

în tot timpul, Alecsandri continuă să fie cel mai strălucit-colaborator al său. Scriau ei și alții bine și folositor, mai cu seamă Georgi Hurmuzachi, a cărui claritate în expunere și

• întîmplată la 12/24 ianuarie 1869.

îngrijire a limbei se apropiau de aceleași însușiri ale frate-său Alecu. Dar recordul tot Alecsandri îl ținea. îi era, de altfel, și la îndemină, deoarece *Convorbirile* abia se plămădiseră și o altă revistă potrivită nu avea.

După plecarea sa din Cernăuți, Alecsandri a mai publicat în revistă: *Millo*, director, comedie; *Barba Lăutarul*, cînticel comic; *Surugiul*, cînticel; *Arvinte și Pepelea*, comedie, și un șir de poezii ca *Strofele pierdute* \ însoțite de un giuvaier de scrisoare — cu data de septembrie 1867, din Mircești:

„Iubite Alecu,

Un amic al meu are obiceiul, cînd se află în nevoie de bani, a cotrobăi toate sertarele mobilelor și prin o mulțime de felurite cutiuțe, și mai totdeauna el găsește cîte un galben, doi, pierduți în acel cafarnaum.

Asemenea am urmat și eu după plecarea ta de la Mircești. Am deschis un mare portofoliu de marochin, în care stau: întii, proiecte de legi de pe timpul cînd eram ministrul trebilor streine, note diplomatice, planuri de piese de teatru, novele începute etc.

Printre acele coaie destinate a aprinde focul din sobe, am descoperit și cîteva *strofe pierdute*, ce datează de la deosebite epoace. Dînd cu ochii de ele, am stat pe gînduri ca să-mi aduc aminte de împrejurările triste sau vesele ale vieții mele în care zisele strofe au luat ființă, și astfel nu m-am îndurat a le arunca pe foc.

Iată acei nenorociți copii în șapte luni, scăpați de la moarte! îi trimit foaiei *Bucovinei* nu ca pe niște copii din flori, adică frumoși și drăgălași, dar ca pe o probă de bunăvoință ce am de a colabora neconținut la acea foaie literară.

Te rog dar să le primiți în coloanele ei sub titlul de *Strofe pierdute*, pînă ce voi trimite ceva mai nou și mai important.

Al tău amic, V. Alecsandri

• *Strofe scrise fiind bolnav la insula Princhipo* (1845); *Lupul și maimuța* (1845); *Visul fericit* (1846); *Pe albumul unei copilite* (1848); *Pe un album necunoscut*; *Pungulița*; *Călătorul*; *Pe un mormint*; *Un epitaf*. Mai tîrziu continuă poeziile: *Viscolul*, frumoasa descriere a iernii din Mircești; *Tînaș Creolă*, textul împreună cu „compuzăciunea muzicală” de Nazievici a poeziei *Tătarul*; idem cu melodia de Vorobchievici a poeziei *Barcarola venețiană*.

Eu sper a pleca în curînd și a trece prin Cernăuți, unde voi avea mulțumirea a te vedea și a grăi multe cu tine."

Nu am putut stabili dacă Alecsandri s-a oprit și în 1867 în Cernăuți. Cum în *Foaie*. .. nu se face nici o amintire, e probabil că a luat alt drum spre Paris, unde nu a stat decît vreo lună, căci iată ce scrie aceluiași amic, îndată după întoarcere:

„Mircești, 10 dec. IS67"

Iubite Alecu,

întorcîndu-mă din străinătate în micul meu locaș de la moșie, am găsit răvașul tău plin de amicale muștrări. Nu am alta de răspuns spre întîmpinarea lor decît că, după vizita ce tu mi-ai făcut la Mircești, eu te credeam de mult înturnat la Cernăuți. Cine putea să presupună că ai prelungit șederea ta în districtul Roman pînă la mijlocul lui octombrie, și asta fără a mi-o face cunoscut măcar prin un bilet de două rînduri. Ai șezut ascuns în Dulcești¹ ca un om ce ar fi comis un delict — delictul petrecerii în București!

Eu, în încredințarea că ai fi trecut hotarul, ți-am scris chiar de atunci la Cernăuți și ți-am și trimis o colecție de câteva mici poezii pentru *Foaia Bucovinei*. Publicatu-s-au ori nu? Nu o știu, fiindcă nu au mai sosit la Mircești nici un număr, chiar de astă-vară. Nu am primit nici pe acela în care este tipărită oda mea către Marea Mediterană.²

Precum ai aflat poate, eu am plecat de la începutul lui octombrie ca să-mi duc copila la Paris. După o scurtă ședere acolo, temîndu-mă de asprimea iernii, am grăbit a mă întoarce,, căci aveam oarecare interese de pus la cale în București, și dar am mai dat o raită prin acest cuib de nebuni. Sosind însă a doua zi după spartul iarmarocului, adică a dizolvării Camerei, am găsit toată lumea tulburată și mai căpehietă decît totdeauna. Roșii triumfători deși cam îngrijiți de triumful lor, iar Albii necăjiți, desperați, înfuriați din cauza influenței lui Brătianu asupra domnitorului. Unii avînd frica pentru averile lor, alții mergînd cu prostia a visa guilotina ridicată în Cîmpul Libertății! Iată la ce grad de timpire

¹ Scrisoare inedită.

² Dulcești, moșia familiei Hurmuzachiilor în Moldova, proprietatea lui Costache Hurmuzachi, cunoscut politician și fost ministru al României.

³ în no. din iulie—august 1867, p. 194. Poezia e datată din no. 120.

aduce atmosfera Bucureștilor!! Puterea și îndrăzneala acelor ce se poreclesc Roșii consistă numai și numai în mișelia și ameteala acelor porecliți Albii, încît pentru un om cu sînge rece, spectacolul ce prezintă societatea capitalei este tragicoprostico-caraghiozicesc.

Unul din singurii oameni cu care am avut plăcerea a convorbi în treacăt este bătrînul Eliad, pe care am fost de l-am vizitat la casa lui de pe podul tîrgului de afară. L-am găsit în grădină făcînd straturi și trăgînd linii de alee fără a se ocupa de buimăceala din oraș. în timp de două ore cît am șezut cu dînsul am grăit împreună despre lucrările societății literare și ne-am înțeles de minune în primirea ortografiei și a gramaticii române.

Eliad este în privirea cunoștinței limbei noastre cel mai învățat, cel mai competent dintre noi toți care ne ocupăm de literatură. El vroiește pentru România o limbă simplă, dulce, armonioasă, ferită de *cacofoniciuni*, precum și o ortografie lesnitoare pentru toate, clasele poporimei din țară. Principiul etimologiei îl admite în același grad ca și noi care vroim să fie combinat cu cel fonetic. într-un cuvînt, Eliad și eu ne potrivim în cele mai multe idei despre lucrările societății literare și chiar am convenit de a așterne împreună un proiect de gramatică și de ortografie pe care îl vom prezenta la anul viitor membrilor acelei societăți.

Am să intru în curînd în corespondență cu bătrînul filolog și, dacă îți va fi cu plăcere, ți-oi comunica scrisorile lui. Pînă atunci însă noi să urmărim corespondența noastră amicală, căci și pe viitor doresc a fi colaboratorul *Foaiei voastre*.

Al tău frate, V. Alccsaniri"

Firește că a rămas colaborator; a publicat și articole în proză, anume *Jurnalul meu de călătorii*, din care întîia parte apăruse în *România liberă*, și în *Salba literară*, apoi o recenzie iscusită despre poeziile lui Petrino, poetul bucovinean, care mai tîrziu ajunsese pamfletarul lui Alecsandri, și articolul despre Alecu Russo. Nu numai atît, el a convertit și pe alții pentru a participa la redactarea foii; a stăruit pe lîngă 1. Ghica, C. Negruzzi, a trimis însuși proză prețioasă de a lui Alecu Russo și poezii de ale lui Negri. Pe lîngă aceste, se publicau și scrisorile, cu care își însoțea articolele, cuprinzătoare, totdeauna, de multe și folositoare informații; era, cu un cuvînt, spiritul de direcție al organului bucovinean.

Dar timpul trece. La Iași se ivi o societate mai tânără, cu forțe intelectuale și literare mai mari. Magistrul ei, d. Maiorescu, publicase studiul său, *Despre scrierea limbii române*, studiu scris „într-un limbajiu clasic”, cum zice însuși G. Hurmuzachi, recomandându-l de „urgință” bucovinenilor. „O carte de un merit științific ca aceasta este în ochii noștri o faptă patriotică, mult mai mare, mai folositoare și mai laudaveră decât sute de cuvântări politice, pamflete și articole de fond, în care vedem astăzi absorbit mai tot spiritul și toate puterile claselor inteligente ale poporului român de peste notare”, scrie învățatul bucovinean, iscăbind prin o asemenea recomandare sentința de moarte a artificialităților și aberațiilor pumnuliene.

Către această nouă societate Alecsandri se simți tot mai mult atras, căci direcția pentru care muncise el aproape trei decenii, direcția poporală, își găsisese interpretul ei științific în capul „Junimei”. Dimpotrivă, limba bucovinenilor începea să-i placă tot mai puțin, găsea adeseori că e o „stropșitură”. Iritat mai ales de faptul că d. Sbiera își permitea câteva îndreptări de limbă în textele ce trimitea spre publicare, îi scrie lui Hurmuzachi:

„Dacă *Foaia Societății* ține să mă aibă de colaborator, pretind ca să mă primească cu defectele mele de stil și de limbă, iar nu să mă *ciunească* din cap pînă în picioare și să-mi schimbe cuvintele. . . De este *Foaia Societății* o publicație serioasă, îi dau mîna cu frăție; iar dacă această foaie are de gînd... a propaga pumnulismul cu lepturismul, eu unul mă despart de ea ca de o nevestă care-și pierde cărușa”.¹

Și s-a despărțit. D-1 Sbiera, supărat și d-sa pe „genialul și bîndul Alecsandri”, și-a dat demisia din calitatea sa de director, iar *Foaia*. . . a apus pentru totdeauna. În schimb, poetul s-a înrolat sub noua flamură din Iași, rămînînd aici pînă la sfîrșit, harnic, vesel, și pururea sfătuitor, cum ne-o dovedește așa de elocvent vasta sa corespondență cu d-1 I. Negruzzi.

¹ Familia Sbiera, articolul *Cauzele apunerii „Foi Societății”*, p. 233.

ACADEMIA ROMANĂ

Informațiuni *asupra* *trecutului* și *membrilor*
e i

Tot mai rare sunt încercările și tot mai puține mijloacele pentru strângerea într-un singur mănunchi a poporului românesc, răzlețit pe suprafața mai multor provincii. Numărul utopiștilor, al acestor vizionari naționaliști, atât de mulți pînă de curînd, se micșorează. Cuvîntul „daco-român” îl mai pronunță cel mult cîte-un politician veteran, rămas cu un sfert de veac înapoi pe arena politiceii, sau vreun scriitor tînăr, căruia îi place a răscoli trecutul romantic al vremilor.

În schimb, un vînt rece de separațiune și de neînțelegeri s-a pornit din mai multe părți. Se fac tot mai multe deosebiri între locuitorii români ai diferitelor provincii. În loc de a căuta punctele comune din viața tuturor și interesele cele mari, ce mai curînd sau mai tîrziu au să ne unească pe toți, se insistă mereu asupra notelor deosebitoare. Parcă un duh rău ar voi să ne împrăștie și mai mult.

Lipsa de idealști, de luptători hotărîți pentru unitatea rasei, se simte tot mai mult. Și numai individualități puternice, apostoli cu putere de convicțiune, Rogălnicenii generației trecute s-ar putea opune curentului de dezagregare, ridicînd un *veto* împotriva tuturor nesocotiților cari își fac joc vinovat din ce era considerat ca mare și sfînt. Nu vorbesc de Macedonia și Basarabia. Aceste două provincii nu-și mai dau concursul la opera de unitate națională. Macedonia românească face astăzi mai mult impresia unui Muzeu Național, păstrător de lucruri scumpe nouă, a căror întreținere costă foarte mult, deși nu servesc decît de obiecte de studiu al trecutului și al limbei. Basarabia nici atât. Și amîndouă dispar tot mai mult în umbra conștiinței noastre naționale.

Față-n față însă au rămas românii din regat cu cei din provinciile austro-ungare. Între ei nu sunt decît munții și

cîteva pîraie: două corpuri, dar același suflet. De la Gheorghe Lazăr încoace, poate cu ceva mai înainte, corpurile acestea s-au lipit cu tot mai frățească și mai binefăcătoare căldură unul de altul. S-au ajutat între sine. Și-au împrumutat dascălii și alți sfetnici intelectuali. în strînsă îmbrățișare ele trebuie să-și continue căutarea menirei lor.

Barierele, pe cari cîteva tineri scriitori, oameni cari subordonează interesele generale unor veleități înguste, vor să le ridice între unii și ceilalți, sunt un pericol însemnat nu numai pentru cultura neamului, ci pentru existența lui în general. Gel mai bun mijloc pentru îmblînzirea celor ce seamănă ură și germenul învrăjbirii este desigur studiul trecutului, ale cărui învățăminte se impun oricărui intelectual echilibrat. De mare folos este iarăși o privire de-aproape a instituțiilor noastre publice, a căror misiune a fost totdeauna apărarea și promovarea ideilor de unitate. Numărul lor este destul de mic în raport cu societățile similare din alte țări. Munca lor se desfășoară fără reclamă. Acum a încetat și zgomotul valurilor ridicate odinioară de discuțiile în jurul chestiunilor de limbă. Adeseori ai crede că activitatea lor se restrînge cel mult la administrarea cîtorva fonduri și la împărțirea de ajutoare. Adevărul e însă următorul: societățile acestea adaugă în fiecare an cîte o pietricică la edificiul visat de generația trecută.

între aceste așezăminte locul conducător îl ocupă Academia Română, cea mai înaltă asociație culturală a românilor, fără deosebire de provincie. O expunere pe scurt a trecutului și a scopurilor acestei instituții, dată fiind puțina orientare ce există în public, în momentele de față, nu poate fi lipsită de interes.

Conștiința unității de rasă a existat totdeauna în mințile și inimile puținilor cărturari de seamă, chemați a scrie păsurile din trecut ale neamului românesc. în mulțime n-a străbătut însă decît pe la sfîrșitul secolului al 18-lea, și cei dintîi factori cari au stabilit legături mai trainice între diferitele provincii române au fost tipografiile din Transilvania sudică.

Cărțile românești tipărite la Sibiu și Brașov, mai tîrziu în tipografia Universității din Buda, s-au răspîndit mai mult în Principate, cum ne arată mulțimea de liste de abonament, anexate publicațiilor diverse. Autorii munteni tipăresc ei înșiși lucrări bisericești și profane la tipografiile amintite.

Era o înțelegere desăvîrșită între scriitori, o viață culturală. Cu centrele în Ardeal și cu un crez național comun.¹

Rezultatul acestei legături a fost întîia asociație culturală care avea să grupeze la un loc pe toți învățații români: *Societatea filozoficească din Mare-principatul Ardealului*. Știm pozitiv că scopul ei era să întemeieze un ziar săptămînal și să publice cărți din domeniul diferitelor științe. Din România făcea parte din societate lenăchiță Văcărescu, iar din Ardeal „preoți învățați”, doctori, filosofi...², cum îi se zice în *înștiințarea* de la 1795, fără a aminti cu numele pe: Molnar, Tempea, Budai și pe ceilalți scriitori contemporani.

Timpurile vitrege însă și mai ales dizolvarea logei franc-masone — un cuib în care s-a născut și proiectul acestei grupări — au făcut imposibilă activitatea unei munci colective.

A doua încercare de-a aduna pe toți scriitorii români s-a făcut la 1836, cînd Eforia școalelor din București a înființat un *cornitetu lilcralu* și pentru ca „să se ocupeze a cerceta de-amăruntul duhul limbei și lipsele ce are, și a îndeplini aceste lipse prin introduceri sau construcții de ziceri și de fraze rezemate pe regulile gramaticești și potrivite cît se va putea mai mult cu însușirea limbei românești”³.

Tot atît de puțin a reușit însă o încercare făcută 14 ani mai în urmă de d-l Dimitrie A. Sturdza. D-sa, fiind student universitar la Munich, publică la 14 nov. 1850 o *înștiințare în Foaia pentru minte* și face apel la toți scriitorii români de a scrie tratate despre originea și principiile limbei și despre ortografie. Pentru ca emulațiunea să fie mai mare, d. Sturdza instituie un premiu de 50 galbeni și un comitet de cenzurare, compus din următorii bărbați ai națiunii: președinte, Timotei Cipariu; iar ca membri, canonicul Alexie (autorul unei gramatici române), FI. Aaron, G. Barițiu, A. Hurmuzachi, A.T. Laurian, Ion Maiorescu, A. Pumnul, dr. A. Sandor (din Ardeal), G. Săulescu și dr. Stamati. Apelul negăsind răsunetul convenit, comitetul nu s-a întrunit niciodată.

Ideea constituirii unei societăți, în care să se cultive limba românească s-a propagat cu tot mai mare interes. La 1861 se întemeiază „Asociația pentru cultura și literatura

¹ N. Iorga, *Istoria Ut. rom.*, II, p. 326 (*Legăturile nouă culturale între Ardeal și Principate*).

² Papiu-Ilarian, *Viața și operele lui Șmcai*, p. 80.

³ D. A. Sturdza, *Raport asupra activității Acad. Rom.*, IXoa — 1891, Buc., 1902, p. 6.

poporului român din Transilvania", cu tendințe mai generale. Iar cinci ani în urmă se convoacă din partea guvernului român, „Societatea Academică”. „Referatul” prin care se dovedește necesitatea unei asemenea societăți poartă semnăturile răposaților C. A. Rosetti, ca ministru de culte, și a lui V. A. Urechiă ca director general. Același ministru fixează apoi un „regulament” pentru viitoarea societate, rezumând principiile și datoriile ei în următoarele: a) *de a determina ortografia limbii române*; b) *de a elabora gramatica limbii române*; c) *de a începe și realiza lucrarea dicționarului român*. Numărul membrilor se fixează de 21, repartizați astfel: trei membri din România de peste Milcov, patru din România de dincoace de Milcov, trei din Transilvania, doi din Banat, doi din Maramureș, doi din Bucovina, trei din Basarabia și doi din Macedonia. Acest număr de 21 e întruparea Daco-României culturale, pe care Academia Română avea s-o reprezinte. Decretele membrilor numiți la 22 aprilie 1866 sunt semnate de locotenenta domnească N. Haralambie, L. Catargi, general N. Golescu și ministrul de culte C. A. Rosetti. De aici înainte însă actele privitoare la societate le semnează noul domn al României, Carol I. Întîia convocare e făcută pentru ziua de 1 august 1866, dar adunarea se amână din cauza epidemiei holerei, pe 1 august 1867.

Ziua de 1 august 1867 a fost serbată cu mare alai la București, ca o dovadă că publicul își dădea seama de importanța momentului inaugurării unei asemenea societăți. Adunarea s-a ținut în Ateneu și a fost deschisă prin „referatul” ministrului de externe. În vorbirea sa, ministrul Șt. Golescu insistă asupra datoriilor fiecărui român față de limba și literatura sa, arată că scopul societății este crearea unui dicționar și-a unei gramatici pentru „regularizarea limbii” și declară că, deși inițiativa este luată de guvern, de aci înainte *societatea este absolut independentă* de stat și „va avea răspunderea și gloria lucrărilor sale”! La aceeași adunare se face apologia lui Zappa, care prin donațiunea sa a pus temelul societății, iar reprezentanții provinciilor străine aduc omagiile celorlalte milioane de români. „*Limba ne unește pe toți*, domnilor, dar au trecut multe secole de cînd numai ea singură era unica legătură între noi; *a sosit timpul ca să ne unească și cugetele și simțămintele*. La aceasta dv. ați dat inițiativa, noi vă aducem răsunetul de dincolo” — zice Al. Roman cu ocazia inaugurării. Iată și cei dintîi membri ai societății: Alecsandri, Barițiu, Babeș, Cipariu,

Caragiani, Gonata, Hurmuzachi, Hodoș, Hasdeu Al., Ionescu, Laurian, Massim, Maiorescu, Munteanu, Mocionyi, Negruț C, Roman, Rădulescu, Sbiera, Străjescu și Urechiă.

Astfel societatea, fiind organizată, își pornește activitatea alegîndu-și de președinte pe Heliade Rădulescu, de vicepreședinte pe T. Cipariu, iar de secretar pe A. T. Laurian. Ćălăuzindu-se de cele cîteva principii exprimate în proiectul de statut al lui Rosetti, chestiunea limbii și a ortografiei se deschide chiar în prima sesiune și se instituie o comisiune ortografică pentru cenzurarea unor lucrări asupra scrierii române. Părerile variază numaidecît, discuțiile se țin lanț și membrii societății nu cad la învoială decît asupra unor vederi generale ca: 1) alfabetul latin e singurul potrivit cu limba noastră; 2) 19 litere sunt de ajuns pentru a scrie bine toate cuvintele române. Din cele trei „elaborate” de ortografie (înaintate de G. I. Lahovary, Ioane Marcu și G. Munteanu), majoritatea comisiei recomandă și se primește proiectul membrului său Munteanu.

Contrar părerilor majorității, adeptă a principiilor etimologice, minoritatea, din care fac parte bucovinenii Sbiera și Hurmuzachi, propune un proiect mai puțin radical, cerînd recunoașterea celor 27 litere și a semnelor cu sedile. Pentru a dovedi că chiar în sînul Academiei a domnit un curent mai rațional (afară de cei amintiți, mai erau pentru principiul fonetic, regulat prin cel etimologic: Alecsandri, Sion, Maiorescu, mai tîrziu Odobescu, Hasdeu, Sturđza și alții), prin care s-au accentuat bune teorii de limbă literară — vom reproduce aici o parte din raportul minorității:

„Ce se atinge de chemarea societății literare române — zice raportorul — adevă de așa-numita unificare a limbii în privința materială, dezvoltarea ei mai departe, de unificare pronunțării cuvintelor: aceasta nu poate fi decît treaba gramaticii și a dicționarului, ce le va face societatea și *uzul universal* va sancționa în ultimă instanță, — iară nicidecît a alfabetului, a scrierii, care are să constate curat numai pronunțarea cea dreaptă a cuvîntului, a vorbirii. Numai dacă societatea noastră literară va purcede pe calea arătată mai sus își va ajunge pe deplin scopul său, și românii de pretutindea vor scăpa mai curînd de anarhia de pînă acum în scrierea și dezvoltarea limbii.

Altfel noi vom produce uă scriere, carea nu va fi uă icoană justă a limbii române și uă limbă care nu va fi nici românească deplin, nici latinească, ci o limbă nouă, nevorbită de

mare mulțime a poporului român și pe care copilul, vrînd s-o învețe, va trebui să-și dea cel puțin tot atîta silință ca și cu învățătura limbei italiene sau franceze și abia atunci se va putea apuca de studiat și alte științe într-această limbă nouă. Cunoștința și scrierea acestei limbe românești, nouă și învățată, va fi atunci un privilegiu numai al claselor avute și al învățaților de profesiune, iar nicidecum un mijloc de conțelegere între toți membrii poporului român, și acesta nu poate fi scopul societății noastre literare de aici."

Biruintor iese însă sistemul etimologic, augmentat de un proiect de ortografie al lui Cipariu. învățatul de la Blaj, în motivarea sa, arată necesitatea pentru ca treptat să se introducă sistemul etimologic rațional în organele de publicitate, „pentru ca limba și ortografia să ne fie unificate pe deplin”.

Discutîndu-se asupra ortografiei, curentul etimologist, cucerește spiritele de-a binele, așa că dicționarul, cu care s-au însărcinat Laurian și Massim, ajutați de cîțiva inși la adunarea materialelor, n-a putut să fie pus pe alte baze. *Glossariul* (1871) și *Dicționarul* (voi. I, 1871; II, 1873), sunt „monumentele nedestructibile” ale acestui curent, iar activitatea ei pe terenul gramaticii s-a exprimat într-un mod mai științific în *Gramateca limbei române* de Cipariu (1869).

Tot din activitatea filologică a Societății academice fac parte traducerile din autorii clasici, tipărite din fondurile ei: Cezar, *De bella gallico*; *Analele* lui Tacit; *Filipicele* lui Cicerone; Plutarch, *Viețile bărbaților iluștri*; Sallustiu, *Catiline* și *Jugurta*; Dione Cassiu, *Istoria romană*, și traducerile operelor lui Cantemir.

Tot mai mult însă se naște convingerea că, mărginită la atît, Societatea nu satisface trebuințele culturale ale poporului» Protestele în contra etimologismului devin mai dese, și societatea riscă a ajunge cu totul nepopulară. În adunări și în diferite rapoarte — mai ales ale comisiunii de revizuire a dicționarului — se aud tot mai multe voci pentru „uzul contemporan și stabilirea unui amestec al acestuia cu arhaismele și neologismele”. Întîiul pas de a ieși dintr-un cerc destul de vițios se poate numi hotărîrea de-a „executa edițiuni critice cu glosării speciale după cărțile românești anterioare secolului XVIII, care le va socoti mai necesare pentru facilitarea lucrării sale lexicografice” (*Anale*, X, p. 132[^] — hotărîre căreia i-a urmat editarea *Psaltirei* lui Coresi, a *Catehismului calvinesc*, a *Pravilei de la Govora* și a *Predicilor* lui Antim Ivireanul.

Cu deciziunea aceasta începe o nouă fază a Societății și cînd, la 1879, se hotărîște schimbarea statutelor și luarea numelui de Academia Română, nu-și lărgește numai terenul de activitate, ci și vederile generale în materie literară și științifică. Ea primește cumva o înfățișare mai modernă. În nouăle statute, prin care Academia e recunoscută de persoană morală, se determină ca scop al Societății „cultura limbei și a istoriei naționale, a literelor, a științelor și a frumoaselor arte”. Acum se organizează în trei secțiuni: literară, istorică și științifică, cu următoarele atribuțiuni:

a) Secțiunea literară se ocupă cu diverse chestiuni literare și limbice, mai ales cu cele destinate a cultiva limba română; face publicațiuni critice și organizează misiuni lexicografice pentru compunerea unui dicționar român, care să poată fi îndreptarul limbei; încurajează și recomandă spre premiere opere literare meritorie de orice natură.

b) Secțiunea istorică se ocupă cu diverse chestiuni de istorie și de științe sociale, culege documente importante, ia inițiativă pentru explorarea arheologică a țărilor române; face publicațiuni, încurajează opere meritorii de istorie și științe sociale.

V
* c) Secțiunea științifică se ocupă cu lucrările de științe exacte și fizice, cari au de scop utilitatea generală.

În același timp se stabilesc relațiuni mai intime cu domnitorul țării. Îndată după recunoașterea ei de persoană morală. Academia îl proclamă de președinte de onoare, iar Măria sa răspunde următoarele:

„Sunt mîndru că sub domnia mea s-a fundat Societatea care astăzi devine Academia Română. Urez din toată inima ca această frumoasă instituțiune să fie un avut izvor pentru știință, pentru limba și istoria noastră națională. Primesc cu o vie satisfacțiune a fi președinte onorar al acestui doct corp, precum am fost fericit de a fi chiar de la fundarea ei Președintele Societății Academice.”

Rolul regelui în Academie, în afară de atenția cu care urmărea activitatea ei, s-a manifestat cu ocazia propunerii sale de a se publica un fel de *Etymologicum magnum Romaniae*, „conținînd toate cuvintele vechi, cari almintrelea vor fi pierdute pentru generațiile viitoare”. Spre a sprijini întreprinderea aceasta, regele a pus la dispoziția Academiei suma de șase mii lei anual. Cu lucrarea s-a însărcinat d. B. P. Hasdeu. Acesta a și tipărit valoroasele trei volume (*Litera A* pînă la cuvîntul *bărbat*) și studiul despre Negru-Vodă, ca

introducere la volumul al patrulea, un fel de *nec plus ultra*, cum se exprimă d-sa în prefață. în ședința de la 27—29 martie 1897, Academia însărcinează cu continuarea unui dicționar, în genul început de d. Hasdeu, dar mai simplificat, pe d. Philippide de la Iași. Acesta adunînd tot materialul, în curînd va începe publicarea mult așteptatului dicționar etimologic (Vezi *Analele*, seria II, 19, p. 142—151).

Mult mai puțin zgomot a produs în cercul Academiei, cît și în afară, activitatea ei istorică, deși aceasta, îndeosebi de cînd se continuă tipărirea de documente, poate fi considerată ca cea mai obiectivă și mai de folos.

De la început, cînd afară de cîteva discursuri cu repriviri istorice, nu se făcea nimic în direcția asta, spiritul naționalist șovinist stăpînea în toate. Editarea lui Cantemir constituie un progres; urmează publicarea celui mai prețios tezaur de istorie cunoscut sub titlul general de colecțiunea Hurmuzachi (*Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu Hurmuzachi*, 21 volume în 4°J, începută la anul 1887, și mai tîrziu *Acte și documente relative la istoria renașterii României* (publicație începută la 1900, pînă acum în 9 volume). Pentru apariția celor două din urmă colecții, meritul îl are în mare parte, d. D. A. Sturdza, colaborator principal el însuși la cea de-a doua. Ambele colecții sunt prețioase nu numai pentru documentele ce conțin, dar și ca metod de cercetare. îndeosebi cîteva volume din col. Hurmuzachi, îngrijite de istoriografii români ai școlii nouă, profesorii Iorga și Eogdan, sunt dovezi de progresele realizate pe acest teren de știința română.

Ceva și mai tîrziu s-a deșteptat în Academie și interesul pentru texte de literatură populară și s-au tipărit un șir considerabil de publicațiuni prețioase de la d-l Fl. Marian, Elena, Sevastos, Gorovei, Jarnik-Bârseanu, publicațiuni din cari se pot reconstitui multe însușiri sufletești ale poporului.¹

Mai adăugînd la toate acestea numeroasele comunicațiuni ce se fac în ședințele Academiei, discursurile de recepțiune și răspunsurile ce se fac la acele, rapoartele academicianilor asupra cărților prezentate la premii — nu putem să nu recuoaștem existența unei activități cu bune rezultate generale.

¹ Asupra tuturor textelor Academiei, vezi părerea competentă a d-lui N. Iorga, în lucrarea *Despre adunarea și tipărirea izvoarelor relative la istoria românilor* (lucrare apărută în *Prinosul* dedicat d-lui Sturdza, București, 1903).

Cu toate contestările ridicate, adeseori cu drept cuvînt, împotriva multora din șirul nemuritorilor ce s-au perindat în sinul acestei instituțiuni, pe de-a întregul nu se pot spune decît cuvinte frumoase asupra ei. Cînd elementele vecini se vor primeni și noile puteri de muncă vor lua locul lor, se vor complecta și lacunele ce mai există. Dar toate vor depinde de salvarea unui singur principiu, pe care cei bătrîni l-au formulat destul de clar: *menținerea unității*.

Iată acum cîteva amănunte privitoare la organizarea pe care Academia își mai sprijină activitatea sa:

Biblioteca. Secția A - Partea cea mai valoroasă a averii Academiei este Biblioteca. Fondată o dată cu Societatea Academică, ea s-a dezvoltat treptat și repede, așa că astăzi e cea mai mare bibliotecă din țară și destul de importantă între bibliotecile instituțiilor similare din Europa.

La 15 sept. 1869, biblioteca număra 153 opere, iar la 16 aug. 1877 avea 1795 opere în 3 423 volume. De la început se poate vedea rîvna celor ce se interesau de Academie ca să i se îmbogățească biblioteca. Toți vechii membri au dăruit cărți, și printre donatorii mai asidui găsim numele lui Alexandri, Barițiu, Ion Ghica, Papadopol-Calimah, Urechia, D. A. Sturdza și Miorescu. în 1877, biblioteca arhimandritului Ghenadie Popescu, compusă din 1 214 volume, în mare parte teologice, este dăruită Academiei, iar în anul următor biblioteca lui I. Papiu-Ilarian de 1 934 volume e cumpărată de la moștenitori. La 1884, în urma incendiului de la Universitate, au pierit 133 volume din Bibi. Academiei. Ca un fel de manifestație simpatică pentru Academie, Camera decide în acel an ca statul să cumpere biblioteca particulară a d-lui D. C. Sturdza-Scheianu și să o dăruiască Academiei. Această bibliotecă de 7 431 volume e de o valoare netăgăduită, cuprinzînd mai ales scrieri istorice rare. între darurile mai însemnate mai numărăm apoi Biblioteca Ubcini de 1 049 voi., a generalului Pencovici de 809 voi., primite la 1885.

Acest an e o dată însemnată în dezvoltarea bibliotecii, pentru că la 2 aprilie 1885 se pune în vigoare legea asupra tipografiilor, prin care acestea sunt obligate să depună cîte 3 exemplare din toate tipăriturile lor. Cu modul acesta s-a adus un serviciu real nu numai bibliotecii, înavușind-o, dar și culturii generale, făcîndu-se astfel posibilă colecționarea tuturor producțiilor literare din țară.

După alte donațiuni, făcute de C. C. Hepites și Boleslav Hizdeu, colecțiunile Academiei, crescînd în tot mai mare

măsură, localul a devenit prea mic, încît a trebuit să se facă intervențiuni pe lîngă Ministerul de Instrucțiune pentru cumpărarea unei case noi.

La 1890 se mută în actualul local, atunci numai pe jumătate cît e azi. În partea de jos se face sala de lectură în care puteau lucra pînă la 20 persoane. La 1892 trece în posesiunea Academiei bibliotecii episcopului Melchisedec și aceea a lui Gheorghe Lazăr, dăruită prin arhimandritul din Sibiu, dr. Ilarion Pușcariu. însemnate biblioteci mai dăruiesc: răposatul mitropolit Neniescu al Moldovei și episcopul Dionisie de Buzău, unul 5 000, celălalt 6 261 volume și broșuri. La 10 noiembrie 1898 se deschide actuala sală de lectură, mare și luminoasă, în care pot lucra 32 persoane. La 1901, printr-o lege specială, Biblioteca statului se desființează și se încorporează Academiei; se mai adaugă apoi alte donațiuni, așa că astăzi biblioteca Academiei numără aproximativ 120 000 de cărți tipărite.

Biblioteca Academiei e împărțită în două secțiuni. *Secția A*, a tipăriturilor, mai cuprinzînd și hărțile geografice etc. *Secția B*, cuprinde manuscriptele, portretele, stampele și colecțiunea numismatică.

Sala de lectură, în care stau la dispoziția cetitorilor vreo 1 656 de cărți de primă necesitate, e zilnic frecventată numai de persoane cari se ocupă cu studii mai serioase. De la 1898 încoace s-au eliberat cu totul 769 cărți de intrare în sala de lectură. Tot în sală stau la îndemina lectorilor revistele române și un număr mare de reviste străine din diferite specialități. Academia nu împrumută cărți acasă decît membrilor săi și profesorilor universitari.

Catalogul bibliotecii este făcut pe fișe mobile în ordine alfabetică după numele autorilor. Se lucrează de asemenea la așezarea sistematică, tot cu catalog pe fișe, a colecțiunii de harțe geografice. Numărul cărților cari sosesc zilnic crește din ce în ce, așa că la secțiunea tipăriturilor, personalul bibliotecii e ocupat aproape exclusiv cu inventarierea și catalogarea volumelor. În timpul din urmă, mai ales sporirea colecțiilor bibliotecii se face în mod simțitor și în toate direcțiunile. Scopul e ca să nu lipsească operele principale din nici o ramură. Afară de îmbogățirea bibliotecii prin cumpărări și daruri din partea diferitelor persoane, Academia a stabilit schimburi de publicațiuni mai cu toate academiile, instituțiunile și societățile savante din străinătate. Nota caracteristică a colecțiilor este istoria națională, și biblioteca

urmărește neîncetat procurarea și complectarea publicațiilor românești. Cu drept cuvînt nici un iztoric sau cercetător al trecutului nostru, din orice punct de vedere, nu se poate lipsi de izvoarele prețioase din această bibliotecă.

Tabloul de mai jos arată mișcarea Bibliotecii Academiei într-un an, după ultima statistică publicată (1902).

Mișcarea Bibliotecii Academiei în anul 1902

I. *Consultarea*

	Cetitori	Volume
A. Cărți tipărite		
1) Cerute cu buletine	5 081	21 760
2) împrumuturi acasă	44	830
	Total	5 125
		22 590
Aflătoare în sala de lucru: cărți ..		1 650
” ” ” reviste române		34
” ” ” ” străine		116
B. Manuscripte și documente		
Manuscripte consultate	575	2 388
Documente ”	410	22 618
Cărți vechi românești (1508-1830)	93	168

Secția B. Sala manuscriptelor. Bogata colecțiune de manuscripte a Academiei Române se datorează aproape exclusiv zelului neobosit al d-lui Dim. A. Sturdza, pus în serviciul dezinteresat al Academiei mai ales de la alegerea sa, în anul 1884, ca secretar permanent.

Pînă în anul 1884 colecțiunea de manuscripte a Academiei era mică de tot. Abia erau cîteva volume manuscripte și o sumă care nu trecea de 100 bucăți documente fără nici un început de cataloage.

Avîntul de mărire al acestei colecțiuni a luat început cu cumpărarea de către stat a bibliotecii de la Scheia (Moldova) a d-lui Dim. C. Sturdza-Scheianul, făcută de d-l Dim. A. Sturdza, ministrul Cultelor și Instruc. Publice de atunci, depusă spre păstrare în Academia Română. Mulțimea de manuscripte și documente aflate în Biblioteca scheiană, aproape necunoscute de nimenea pînă atuncea, erau o probă vie de prețiosul tezaur ce conțin ele și căruia pînă atunci nu i se dedese o importanță prea mare.

Acestei achizițiuni îi urmară apoi și altele, parte ca cumpărături făcute de Ministerul Cultelor și de Academie, parte ca daruri de către persoane particulare, între cari în

· în textul de bază urmează tabelul de la pagina 336 (n. ed.).

II. Sporirea	Zhare		Reviste			Atlas și hărți	Stampe și portr.	·snuBm - [o.]	"JB J go ț O J	SțUBJOA J O J	
	Vol. și broș.	din țară		din afară	Vol.						Are
		din țară	din afară								
1. Conf. legii	1836	129	143	—	—	—	—	—	—	1	
2. Dar sau schimb	4465	—	—	9	64	321	—	492	—	80	
3. Cumpărate	825	—	—	—	105	1135	3	84	—	1	
Total...	7126	129	143	9	169	1456	3	576	—	100	

primul loc se distinge însuși secretarul Academiei, d-l Dim. A. Sturdza.

Materialul manuscriptic al Academiei mereu crescînd, și astfel trebuind a se aranja spre a putea fi utilizat, Academia în anul 1887 angaja ca funcționar pre răpos. Axențiu Petruțiu, funcționar priceput la Arhiva Statului, care săvîrși inventarele și cataloagele manuscriptelor și documentelor. Pentru documente s-a făcut și un catalog cronologic pe fișe mobile.

în vara anului 1899, un învățat rus, lațimirski, făcînd studii și cercetări în sala manuscriptelor de la Academie, a fost surprins sustrăgînd o foaie dintr-un manuscript slavonesc. Cazul dîndu-se pe mîna parchetului, instrucția a dovedit cu probe că acel învățat rus comisese furturi de manuscripte însemnate pe la depozitele de acest material din Mănăstirea JNeamțu, Muzeul de antichități din București și din alte părți. Cu această ocaziune constatîndu-se că materialul manuscriptic nu se află în destulă siguranță în acele depozite resfirate, s-a decis de miniștrii, cîți s-au succedat de atunci la Ministerul Cultelor, ca să se transporte și să se depună la Academia Română.

Astfel, depozitul de manuscripte al Academiei s-a îmbogățit în timpul din urmă cu materialuri de la Mitropolia din București, de la mănăstirile Neamțu și Cernica, de la Seminarul central și de la Muzeul de antichități din București, în afară de acestea, parte s-au cumpărat și parte s-au dăruit Academiei, colecțiuni însemnate de manuscripte și documente particulare, între care mai prețioase sunt ale răposaiților Melchisedec, episcopul Romanului; Iosif Naniescu, mitropolitul Moldovei și Ghenadie Enăceanu, episcopul Rîmnicului; și ale răposaiților Mih. Kogălniceanu, Alex. Papiu-Ilarian, Vas. Alecsandri, G. Bariț, V.A. Urechia și alții, precum și cele dăruite de d-na Ana G. Catargi, născută Rosetti, și d-na Elena I. Docan.

Din anul 1898 s-a organizat un cabinet special pe lîngă Biblioteca Academiei unde să se facă lucrările cu documente și manuscripte de publicul doritor de a studia limba și istoria românilor pe baza materialului manuscriptic.

Colecțiunea de manuscripte și documente din depozitul Academiei se compune din:

a) 4 500 volume manuscripte românești, slavonești, grecești, latinești, romanice, germanice și orientale;

b) 19 437 bucăți documente românești, slavonești și grecești, din anii 1385—1830, așezate în 90 de pachete.

În acest bogat material se cuprind date, mărturii contemporane, cari pot fi utilizate cu succes pentru filologia limbii românești, pentru istoria literară, politică și bisericească a românilor, pentru chestiunea socială, economică și financiară a țărilor românești, pentru drept și știință, mai ales pentru trecutul științelor medicale la noi.

Biblioteca Academiei, d-l I. Bianu, publică, din însărcinarea Academiei, catalogul cu descrierea amănunțită a manuscriselor românești, din care au apărut pînă acum trei fascioare, iar în curînd se va încheia, cu a patra fasciculă, primul volum din această prețioasă publicare. E în preparație și publicarea catalogului descriptiv al documentelor românești.

Nu este o lucrare mai de seamă la noi din timpul de cînd Academia și-a deschis porțile sale la materialul manuscriptic care să nu se fi adăpat cu succes din acest adine și nesăcat izvor de științe. În fruntea tuturor lucrărilor, cari s-au călăuzit de acest material sînt numeroasele scrieri ale d-lui Nic. Iorga.

Serviciul Secretariatului general. Pus sub imediata conducere a secretarului general al Academiei, există un serviciu deosebit, care cuprinde mai multe lucrări, ca: primirea corespondenței, înregistrarea și împărțirea ei după servicii; facerea corespondenței cu autoritățile și cu persoanele cari au legături cu Academia; facerea proceselor-verbale pentru ședința Academiei; corectarea publicațiilor; inspecțiunea și îngrijirea moșiilor, pădurilor și acaretelor. În capul serviciului stau doi avocați și un inginer.

Serviciul casieriei. Întîia avere a Societății Academice a fost fondul Evanghelie Zappa, o mică donațiune, la care s-a mai adăugat prima subvenție anuală a statului. Primul buget se urca la suma de abia 50 mii de franci. Cîtă importanță a dobîndit cu timpul Societatea, aceasta se poate vedea din cifrele seci cari indică creșterea colosală a averei. Iată averea ei pe anul 1903—1904.

Efecte în valoare nominală de	2 024 565,65
Fundațiunea Adamachi	1 641 942 —
Fondul Otetelesanu	375 300 —
Fondul Take Anastasiu	<u>227 888,75</u>

Lei 4 279 696,30

Pe lîngă aceste efecte, Academia posedă: moșii în diferite județe, în valoare de Lei 319 270'

Din fondurile ei, din subvenția anuală de 25 000, pe care statul i-o acordă conform legii de la 29 martie 1879, Academia dă premii, acordă burse pentru Universitatea din Iași (10), pentru Școala Agarici din Vaslui (10), pentru Școala de poduri și șosele (8) și pentru străinătate (9). O mare parte a averei o cheltuie pentru întreținerea următoarelor scoale: Școala de agricultură Costache Agarici de la Moara Grecilor (Vaslui); Școala primară de la Călmățui; Școala profesională de fete din Tecuci; Institutul de fete Otetelesanu de la Măgurele.

Prin încurajările aceste, prin cărți distribuite pe la diferite scoale rurale, prin susținerea și sporirea continuă a bibliotecii, în fine, prin activitatea literară și științifică a membrilor ei, Academia continuă cu pași domoli, dar siguri, rolul ei de element creator al culturai române.

Dăm mai la vale un tablou al tuturor membrilor ei, cu scurte date din viața lor, pentru a răspîndi astfel numele acelor ce și-au dobîndit titlul oficial de nemuritori.¹

MEMBRII ACADEMIEI ROMÂNE

f *Alecsandri, Vasile* (Schiță autobiografică): „Născut în Bacău, 1821, luna iulie, din vornicul Vasile Alecsandri și Elena Cozoni. Studiile făcute la Iași, în pensionatul lui Victor Cuenim, pînă la 1834: la Paris pînă la finele anului 1839; termină la 20 de ani. Ocupațiuni: șeful mesii pensiilor și a scutelnicilor, de la 1840 la 1845; șeful arhivei; ministru al afacerilor străine de la 1859 la 1861. Agent la Paris. Deputat, senator, viceprezident al Camerei. Titluri onorifice: membru onorar la diverse societăți literare din România. Membru coresp. al Societății studiului limbilor romane de la Montpellier. Mare ofițer al ordinului Steaua României. Mare ofițer al ordinului St. Maurice et Lazarre. Numit membru al Academiei la 2 iunie 1867, retras la 17 iulie 1871".

¹ Date biografice amănunte am găsit în *Panteonul român* de Iosif Vulcan; *Enciclopedia Română* — Sibiu și în ziarele cotidiene. Multe din datele întrebuintare aici sunt luate de-a dreptul din *dosarele* Academiei. Odobescu, pe cînd era secretar general, formulase un chestionar pentru biografiile tuturor. Din puținele schițe autobiografice ale celor ce au răspuns la apelul lui Odobescu, am reprodus și noi cîteva.

Asupra retragerii sale găsim în arhivă următoarea scri-soare:

„Domnule Președinte, diverse împrejurări și considerări nepermițându-mi a mai face parte din onorabilul corp academic, vă rog să binevoiți a-i incunoștiința retragerea mea din sinul său și profunda regretare cu care mă despart de onorabilii mei colegi”.

După câțiva ani reintră însă în șirurile membrilor activi, ia parte la discuții, face dări de seamă și manifestă interes destul de viu pentru mersul acestei instituțiuni. Decedat la 22 august 1890.

Anrelian Petre S., descendent al unei familii originare din Teiuș (Transilvania), n. la 12 dec. 1833, în Slatina. Distins economist și bărbat de stat. După studii îndelungate în țară și în Franca, a condus, ca director, Școala de la Herestrău. Sub guvernul lui I. C. Brătianu a fost de trei ori ministru la diferite departamente. La 4 dec. 1896, însărcinat cu conducerea guvernului, până la 12 aprilie 1897. Ales membru al Academiei la 9 sept. 1871. Afară de revista *Economia națională*, al cărei întemeietor și redactor a fost, a mai scris: *Țara noastră, Bucovina*, (1876), *Manual de agricultură* ; *Catehismul economiei politice* ; *Notice sur la Roumanie* (cu Odobescu) și o serie de alte publicațiuni despre starea economică și industrială a României, publicate și în *Analele Academiei Române*.

Babeș, Vicențiu (schiță autobiografică). Născut la 1 ianuarie 1822 în Hodoni, sat românesc în Banatul timișan. Tatăl, Grigorie, cu numele familiar Călușeriu, din Moșnița, lângă Timiș. Numele Babeș, adoptiv. A studiat în Timișoara, Carloviț, Seghedin și Arad. A terminat teologia din Arad și Universitatea din Pesta. Profesor în Arad, avocat, numit în urmă redactor al *Buletinului de legi și de ordonanțe imperiale* și la compunerea unei terminologii juridico-politice în limba română, cu I. Maiorescu, Aaron Florian, Eudoxiu Hurmuzachi, A. T. Laurian, Petru Mocioni și I. Dobran. în februarie 1851, secretar la suprema Curte de justiție și casațiune în Viena; la 1863, jude la *Tabla regia* din Budapesta, în 1861, 65, 69, 73, deputat în diferite cercuri, lup-tind pentru autonomia Ardealului. După 22 de ani de funcție, destituit din postul de judecător, din cauze politice. A luat parte în urmă la toate mișcările politice și bisericești ale românilor. Primele încercări literare datează din 1840

și sunt câteva poezii publicate în *Foaia p. minte*. Colaborator la diferite ziare contimporane; prim-redactor la *Albina* în curs de 7 ani, autor al broșurei *Cauza limbilor și naționalităților în Austria*. Numit membru al Academiei la 22 aprilie 1866. A făcut mai multe comunicări istorice și dări de seamă în ședințele acesteia.

Babeș, Victor — bactereologul savant, ales membru al Academiei la 11 martie 1893. Născut la 1854, în Viena; și-a făcut studiile tot acolo și, chemat ca asistent la Universitatea din Budapesta, a ajuns în curând profesor ordinar la Facultatea de Medicină. La 1887, Babeș e numit la București profesor de patologie experimentală și este pus în capul Institutului de bacteriologie. Lucrările sale științifice sunt foarte numeroase. împreună cu Cornii, a creat bacteriologia, ca știință. A descoperit microbul sudorei roșii, al morvei, scorbutului, infecțiunilor hemoragice, eroselor, ramificațiilor etc. Este redactorul *Atlasului de sistem nervos*, al *Analelor Institutului de bacteriologie*. Scrierea sa despre *Pelagră* e de un foarte mare interes practic pentru poporul românesc..

t *Bacaloglu, Emanuil*, fizician român, de orig. grec, n. în București, 11 aprilie 1830, f 30 august 1890. A fost un ade-vărat enciclopedist al științelor pozitive. Studiile și le-a făcut la Lipsea și Paris. A fost primul prof. de fizică la Universi-tatea din București, numit de Cuza în 1863. Ales la 1879, membru al Academiei Române, fu pe rând președintele și vicepreședintele secțiunii științifice. în discursul său de re-cepțiune, a vorbit *Despre Calendar*, siistînind necesitatea schimbării calendarului iulian. A publicat numeroase cer-cetări științifice: *Elemente de algebră*, 1870; *Elemente de fizică*, 1870; *Apărătorul de trăsnet*, 1887.

ț *Barițiu, George*, alias *Popu* (autobiografie). „Născut la 12/23 martie 1812, în comuna românească rurală Jucul de jos, lângă Cluj. Părinții: Ioan Barițiu, preot, mai întâi în Jucu și până la finea vieții, în Petrida, aproape de Turda; mama, Ana Rafila, n. Cornea, de origine din Moldova. în oct. 1820 fu dat la școala ungurească din Trăscău, ca să învețe carte ungurească și latinească 3 ani; în oct. 1823 la Blaj până în iulie 1835. în același an am fost denumit pro-fesor de fizică la liceul din Blaj. în sept. 1836, Corporațiunea comercianților români din Brașov m-au cerut de profesor

la Școala primară și comercială, pe care aveam să o întemeiez și organizez tot eu. După 9 ani am demisionat din cauza nespulșor greutăți cu care avea a lupta. Prima încercare fragedă mi-a fost: *Cuvîntare, scolastică la examenul de vară în școala românească din Brașov-Cetate*, Brașov, 6 iulie 1837. La 1/13 ianuarie 1838 am întemeiat *Foaia pentru minte, inimă și literatură*, iar la martie același an, am început și ziarul politic *Gazeta de Transilvania*, însă sub vegherea unei cenzure triple, în Brașov, la guvern, în Cluj și la cancelaria transilvană (Ministerul transilvan) în Viena. Cu toate acestea, am susținut ambele foi periodice, între multe și diverse fatalități, pînă la martie 1849, cînd insurgenții revoluționari au ocupat Brașovul și pe mine m-au căutat la moarte, iară familia mea o au spoliat de toată averea, pe cît au putut pune mîna pe ea.

După pacificarea țării, în nov. 1849, cerui concesiunea nouă pentru publicarea acestei foi, îmi fu însă peste putință a mă acomoda la legea marțială, sub care sta țara pe atunci. Așa guvernul militar închise foile și pe mine mă puseră sub priveghere. După *denumirea* (sublinierea e a lui Barițiu, nota red.) lui Iacob Mureșan de redactor, eu îl ajutorai ca colaborator pînă în anul 1868, adică 18 ani; apoi iarăși de la oct. 1875 pînă la 1 oct. 1877.

În funcțiunea de stat n-am fost niciodată. Dară de la nov. 1848 pînă în martie 1849, pe cînd belul civile mergea în furia mai mare, mă făcură secretariu la *Comitetul național* și membru al *Comitetului pentru apărarea țării*, în Sibiu. Aceste funcțiuni le-am purtat fără nici o retribuțiune din partea nimărui și totdeauna în pericolul vieții. 21 de ani m-am ocupat cu industria fabricării de hîrtie. În același period am colaborat cu Gavriil Munteanu la *Dicționarul german-român*, 1853, cu dr. Polizu-senior la *Dicționarul unghuresc-românesc* (1869), iar de la 1 ianuarie 1868 pînă la 31 dec. 1877, în curs de 11 ani, am redactat *Transilvania*, foaia Asociațiunii. În acelea trei foi periodice, redactate de mine, cel puțin 1/3 din suma publicațiunilor a ieșit din peana mea, bine rău, cum se vede. Am publicat și *Călindariu românesc* de la 1852—1864. Acest călindar fu afurisit de doi episcopi din cauză că era publicat în litere latine. Sunt decorat cu *Bene merenti*. Barițiu a murit la 2 mai 1893, în Sibiu, fiind președintele Academiei.

Bianu Ioan, născut la 1856, în Făget (Transilvania), a făcut studii la Blaj, București, Milan și Paris, în special de filologie romanică. Unul dintre cei dintîi funcționari și primul bibliotecar al Academiei Române. Are deosebitul merit de-a fi creat starea actuală a bibliotecii. Fost profesor la liceul Sf. Sava; actual profesor universitar la catedra de istorie a literaturii române. În parte la mișcările politice. Scrierile principale privesc îndeosebi vechea literatură românească: *Viața și activitatea lui Samuil Micu Klain*, București, 1876; *Poezia satirică la romani*, București, 1881; *Plastirea lui Dosoftei*, București, 1887; *Plastirea scheiană*, 1889; *Despre cultura românească în secolul XIX* (conferință), *Bibliografia românească veche* (în colaborare cu d. Nerva Hodoș, ajutor de bibliotecar); *Catalogul manuscriselor Academiei etc.*

Bogdan, Ioan, cel mai tînăr membru al Academiei Române, ales în sesiunea anului acestuia. Anul trecut, *Calendarul Minervei* a publicat o biografie pe larg a acestui valoros istoric, român. Cea mai nouă publicație a d-lui Bogdan este studiul despre *Cnejii români* — un memoriu apărut în *Analele Academiei* și tipărit și în nemțește în *Archiv f. slavische Philologie*, al lui Iagici.

f *Brîndză, Dimitrie*, dr. prof. universitar, întîiul botanist, român, născut la 1846, în satul Bivol (jud. Dorohoi), a studiat liceul la Iași, apoi medicina și științele naturale la Paris, unde obținu titlul de licențiat în șt. nat., apoi acela de doctor în medicină, fiind și laureat al facultății pentru teza sa asupra gentianaceelor. Întors în țară în 1869, ocupă catedra de botanică și zoologie la facultatea de științe din Iași și, în același timp, e numit medic secundar la spitalul Sf. Spiridon. În 1874 e transferat la București, apoi numit director al Grădinei botanice, ales membru al Societății geografice și în 1879 membru ordinar al Academiei Române. La 1882, despărțindu-se catedra de Ist. nat. a facultății de științe, Brîndză rămase profesor numai de botanică. În 1884, focul nimicind întreaga secție botanică a Muzeului cu toate colecțiile și averea sa, Brîndză reuși să determine guvernul de a înființa o grădină botanică la Cotroceni, împreună cu instalațiile și clădirea necesară pentru studiul botanicii. Dintre numeroasele sale scrieri cităm: *Prodromul florei române* (1879—83); *Contribuțiuni noi la flora României și Flora descriptivă a Dobrogei*, premiată de Academia Română. Mort în 1895.

Caragiani, Ioan, macedo-român, profesor de limba elină la Universitatea din Iași; numit membru al Academiei prin decretul de la 22 aprilie 1886. Scrieri: *Sinteza greacă*, Iași, 1870; *Etymologia greacă*, Iași, 1872; *Studii asupra românilor din Peninsula Balcanică* și alte articole de reviste.

t *Chiții, Georgiu*. S-a născut la 24 august 1828, în satul Obuga (Romanați), din părinți moșneni. A studiat la liceul din Craiova și la Sf. Sava din București, ascultând în urmă cursurile de drept și de litere din Viena. Scrieri: redacțiunea ziarului unionist *Vocea Oltului*, Craiova, 1857—58, colaborarea la ziarul *Oltenia* și la alte ziare; *Elemente de dreptul roman* (1864). Ocupațiuni: profesor de limba română. 1847—48; președinte de tribunal, procuror, deputat, ministru de culte de la 1876, apr.—1878 oct. 26. Ales membru al Academiei la 17 iunie 1879. Mort la 28 oct. 1897.

t *Cipariu, Timotei* (autobiograf.): „Născut la 21 februarie st. v. 1805, în Pânade, aproape de Blaj, în Transilvania, din părinți greco-catolici, familie preotească.

După preparativele domestice, și-a început și terminat studiile în școlile normale, gimnaziale-filosofice și teologice din Blaj, de la finea anului 1814 pînă către mijlocul anului 1825, în etate de 20 ani.

Cursul literar l-a început ca profesor gimnazial în Blaj, 1825—27; deci profesor de filosofie la liceul tot de acolo 1827—30 și în urmă deci profesor de teologie în seminarul teologic de-acolo, 1830—1848. Manualele latinești și românești, parte au pierit în revoluțiunea din 1848—49, parte au rămas încă netipărite.

Alte funcțiuni erau: prefectura de studii teologice în 1827—30, împreună cu profesura de filosofie. Două manuale de filosofie au pierit în manuscris.

Ca prefect al tipografiei seminariale din Blaj, 1833—1866, a tipărit afară de cărți școlare și bisericești cu cirilice, mai multe altele cu litere latine, precum: *Orologiul cel mare*, 1835, pag. 464; *Octicula mică*, *Penticostariu mic* și două *Acatiste* în 12° și 16°.

Ca director gimnazial din Blaj, 1854—1873, a publicat în *Annales gymnasii majoris*, anii 1855, 57 și 58, afară de *Tablele cerate* și alte fragmente grecești și latinești, încă trei disertațiuni în limba latină: *De latinitate linguae vala-*

chicae; De nomine Valachorum (1857); *De literarie Valachorum*, 1858.

Afară de alte multe corespondențe literare în *Foaia Duminecei*, *Gazeta Transilvaniei* și *Familia*, operele mai principale publicate sunt:

Scripte periodice — *Organul laminarei*, cu titlul ulterior *Organ National* (1848); *Arhivul pentru istorie și filologie*, Blaj, 1867-1872, un volum în 4°, 800 p.

Scripte diverse: *Acte și fragmente latine-românești*, 1855 (XVI + 280 p.); *Crestomația sau Analecte literare*, 1858 {XXXVIII -4- 258 pag.}; *Elemente de filosofie*, după Krug, 1861; *Elemente de limba română*, după dialecte și monumente, 1854 (VIII -j- 200 p.); *Elemente de poetică*, 1860; *Gramatica latină*, după M. Schinagel (1860); *Gramatica limbii române*, I, *Analitică*, 1869; II. *Sintetică*, 1877, *Principia de limbă și de scriptură*, ediția 11, 1866 (407 p.); *Sfânta Scriptură*, 1854 și alte lucrări mai mici.

Fost canonic, în Capitlul gr.-cat. din Blaj de la 1842; vicariu capitular și general de la 1868; prepozit al Capitlului metropolitan de la 1870; fost președinte al Asociațiunii Transilvane; onorat cu medalia *Bene merenti* de argint la 1867, de aur la anul 1876."

Numit membru al Academiei la 22 febr. 1866. Mort la 22 aug. 1887.

f *Cobălcescu, Grigore*, distins geolog și paleontolog. Născut la 1832, studiază la Academia Mihăileană din Iași și la 18 ani ocupă catedra de profesor la liceul din capitala Moldovei, 3
După trei ani de studii la Paris, e numit profesor de geologie
și mineralogie la Universitatea din Iași, catedră ocupată
pînă la moartea sa, urmată în mai 1898. Cobălcescu are
meritul de a fi făcut primele studii asupra solului Româ-
niei. Rezultatele studiilor sale au atras atenția geologilor
străini asupra României. învățat în accepțiunea modernă
a cuvîntului, C. publică studii și în buletinele Societăților
geologice străine. i

Lucrări: *Studii geologice și paleontologice asupra unor*
tărîmuri terțiare din unele părți ale României; Contribution
à la faune malacologique des terrains neogenes de la Roumanie;
Despre originea și modul de zăcere al petrolului în general și
particular în Carpați (discurs de recepție). Ales membru al
Academiei la 29 martie 1886. Decedat la 21 mai 1892. >

t *Cosacovici Dirnitrie*, macedo-român, născut la 1790 într-un orașel din Epir. După studii făcute la Budapesta, se stabilește în Craiova, intră în armată și ajunge căpitan și mai pe urmă adjutant al domnului Al. Ghica. La 1842, cu venirea pe tron a lui George Bibescu, părăsește armata și, împreună cu alți bărbați mari ai neamului, se interesează de soarta românilor de la Pind, scriind articole în *Buciumul* și în alte ziare. La inițiativa lui se constituie un comitet macedo-român, cu subcomitete, cari luptă pentru ideea macedo-română. Numit la 22 april 1866 membru al Academiei, ca reprezentant macedonean; fiind însă bolnav își dă demisia. Moare la 27 aprilie 1872.

f *Dimitrovici (Dimitrovitae), Ambrosiu*. Născut la Cernăuți, 20 iulie 1838. A studiat drepturile la Lemberg și luind doctoratul, a intrat în funcțiuni administrative. Crescut în școala lui Aron Pumnul, Dimitrovici s-a interesat de soarta limbii și literaturii române în Bucovina, a publicat articole avântate prin ziare, a scris un catehism constituțional, a făcut parte din Societatea literară bucovineană, fiind și redactor responsabil al *Foaiei Societății pentru literatura și cultura română din Bucovina*. Academia Română, în vederea activității lui, l-a chemat în sînul său; n-a putut însă să se prezinte, „neiertîndu-i împrejurările” (vezi necrologul din *Foaia Societății*, 1866, p. 211 și 238—242).

Erbiceanu, Constantin, născut la 5 august 1878 în Erbiceni, districtul Iași. După școalele din țară, a continuat la facultatea de teologie din Atena, obținînd titlul de licențiat în teologie. Profesor de istorie și teologie la Seminarul Veniamin-Socola, de unde a fost permutat la București, prof. de dreptul canonic la Facultatea de Teologie. O activitate literară întinsă; îndeosebi, publicațiuni din domeniul dreptului bisericesc și al istoriei culturale. Cităm: *Istoricul seminarului Veniamin din monăsitrea Socola, Serbarea școlară de la Iași*, în colaborație cu d. Xenopol (1885), *Viața și activitatea mitropolitului Veniamin Costache* (București, 1888); *Cronicarii greci* (București, 1890), *Istoria mitropoliei române* (București, 1888); *Procanonul lui Petru Maior* (Buc, 1894) etc. Director al revistei *Biserica ortodoxă*. Ales membru, în secția istorică la 8 aprilie 1899.

f *Fătu, Anastase*, profesor de botanică la Universitatea din Iași, membru al Academiei Române, născut la 1816

in Mustața (jud. Fălciu), f 3 martie 1886. A studiat în Viena și Paris medicina și științele naturale și, întorcîndu-se în țară, a fost numit medic primar al Iașilor. Filantrop, cum a fost în viața sa, a lăsat Academiei o fundație de 10 000 fr., iar spitalului Sf. Spiridon din Iași 17 000 i'r. între scrierile i " gale, amintim: *Monografia despre friguri*, Iași, 1850; *Manual pentru învățătura moașelor*, 1852; *Manual de medicină populară*, 1871; *Științele naturale în România*, 1872; *Elemente de botanică*, 1877 etc. Discursul de recepțiune la Academia Română: *Despre încercările făcute pentru dezvoltarea științelor naturale în România*.

| *Felix, Iacob*, născut la 6/18 ianuarie 1842 în Horchitz (Boemia); naturalizat în România prin votul corporilor le- <ri"lative din 20 februarie 1871. A studiat în Praga și Viena. Doctor în medicină la Viena. Distins igienist, cu numeroase publicațiuni populare și științifice și cu un rol însemnat în igiena țării românești. Profesor de igienă la facultatea de medicină din București; astăzi pensionat. Ales membru al Academiei la 30 iunie 1879.

| : t, *Fontanin Gh. M.*, n. la Brașov, 1825, a studiat la Sibiu, Pesta și Viena; director și profesor la liceul din Craiova în timp de 30 de ani. Membru al Academiei, ales la 10 sept. 1870; decedat la 24 aprilie 1886. Singura sa publicație: * *Geografia fizică și matematică*, la 1855 (vezi discurs funebru de d. Quintescu, publicat în *Anale*, IX, 2, p. 23—27).

I \ *Ghica, Ion* (schiță autobiograf.): Născut la 1817, în I București. A studiat la colegiul Sf. Sava, școala centrală ? din Paris și școala de mine din Paris. A colaborat la *Propășirea*, *Foaia științifică literară* (1843), la *Revista română*, *Convorbiri literare* și *Ajutorul inginerului*. Amintiri din *priegie*, *Scrisori, către V. Alecsandri*. Ocupațiuni și funcțiuni: profesor de matematică, geologie și mineralogie la Academia din Iași, 1842; profesor de economie politică, 1844—452; agent la Constantinopol, 1848; caimacan la Samos, 1853; principe de Samos, 1854; ministru de interne și președinte de consiliu în Moldova, 1859; ministru de interne și președinte de consiliu în Țara Românească, 1859, 1866, 1870. I J Senator, 1859—1879. Ales membru al Academiei, 13 august 1874. Fost președinte al acestei instituțiuni.

' Mort la 4 mai 1897.

t *Gonata, Ștefan*, din Basarabia, numit la 1867. într-o telegramă, datată Huși, 11 august 1867, și adresată ministrului de culte, declară a nu putea primi această onoare. „Niște împrejurări cu totul neprevăzute și de nimeni așteptate mă silesc a vă face știut că nu pot primi numirea de membru al Societății, însă vă încredințez că voi avea de fericire a lua asupra-mi orice lucrare literară după programă”, în 6/18 mai 1869 depeșează din Chișinău că nu poate veni la ședințe, fiind însărcinat cu funcțiunea de arbitru de pace. La 12 sept. 1870 e numit membru onorar.

Haret, Spiru, C., născut la Iași, 15 februarie 1851. A studiat în București; licențiat în matematică și fizică din Paris; doctor în matematică tot acolo. Profesor de mecanică la Universitatea din București, ministru de culte și instrucțiune publică. Scrieri: *Astronomia* de A. Quetelet (traducere), *Curs de trigonometrie*, București, 1873; *Sur Vinvar iabilite des grands axes des orbites planetaires*. Paris, 1878. Diferite studii și instrucțiuni privitoare la învățământul în România. Ales membru ordinar în secțiunea științifică, la 31 martie 1892

t *Hasdeu, Alexandru Petriceicu*, n. la 1811, în Basarabia, f 1872. A studiat la Universitatea din Munchen. întors la Chișinău, îmbrățișa cariera de avocat. El scrisese: *O idee despre filosofie în știința vieții* (1830); *Despre Grigorie Varsava Scovarada*, filosof rus; *Cinzece naționale române*, cu note istorice; *Dabija-Vodă* (1835) etc.

Numit membru al Societății Academice la 22 aprilie 1866. Ales membru onorar la 12 sept. 1870, fiind împiedicat de guvernorul Basarabiei, Kotzebue, a se prezenta la adunările societății. Guvernul român a intervenit anume pe lângă cel rusesc și nu l-a putut îndupleca să dea lui Al. Hasdeu bilet de trecere în România.

Hasdeu, Bogdan Petriceicu. Istoric, filolog, profesor și membru al Academiei Române. Născut în 1836 la Hotiții, dintr-o familie care dăduse doi scriitori distinși, studie în Rusia și Germania și, din tinerețe trecînd în Moldova, se dedă studiilor istorice și filologice. Bărbat erudit, activitatea sa a fost foarte variată și bogată: poezie, istorie, literatură, filosofie, filologie etc, tot a intrat în sfera de activitate a d-lui Hasdeu și în toate s-a afirmat cu cel mai mare talent. Pînă la 1858, d. Hasdeu stă la Cahul, ca membru la tribunalul civil de acolo. Vine apoi la Iași, unde fundează

ziarul *România*, ocupînd funcțiunile de profesor și bibliotecar al Universității. La 1876, d. Hasdeu vine la București ca director al Arhivelor Statului; în 1878 e numit și profesor de filologie comparativă la Universitate.

De atunci și pînă mai acum cîțiva ani, d. Hasdeu duse o viață de cercetări și studii fără preget pe terenul istoriei și filologiei românești. Cele mai însemnate opere ale d-lui Hasdeu, lăsînd la o parte diferitele ziare, pe care singur le-a condus și sunt și ele oarecum opera lui, sunt: *Arhiva istorică a României*, care-i va fi un veșnic titlu de glorie în istoria culegerilor de documente interne românești (1865—67); *Ion-Vodă cel Cumplit*, o operă de erudiție istorică ca și de mișcătoare poezie a trecutului nostru epic, un adevărat monument literar al epocii contemporane și *Istoria critică a românilor*, cel dintîi început pînă astăzi al filosofiei istorice aplicată la studiul istoriei neamului nostru. Aceste trei sînt operele lui capitale pe terenul istoric.

Ca opere lingvistice, pe lângă *Principiile de filologie comparativă* și *Fragmentele pentru istoria limbei române*, d. Hasdeu publică, între 1878 și 1881, *Cuwinte din bătrîni*, culegere critică a celor mai vechi texte românești, pe baza cărora să se poată ridica o istorie a limbei.

Cuwintele din bătrîni avură un mare și meritat răsunet în lumea filologilor romanici. Era prima contribuție serioasă și venind de la un priceput în ale științei filologice.

încoronarea silințelor sale trebuia însă să fie *Magnum Etymologicum Românim*, dicționarul limbei istorice și populare aromânilor, al cărui prim tom ieși în 1885. Dar vastitatea peste împlinire a planului făceau cu neputință aducerea lui la îndeplinire de un singur om. De aceea dicționarul nu ajunse decît pînă la litera C.

Spirit universal, d. Hasdeu, pe lângă istoria filologiei, scrisese și politică, poezie și filosofie. Astfel sînt ziarele ce apărură pe rînd începînd cu *România* și sfîrșind cu *Columna lui Traian*, drama *Răzvan-Vodă*, *Sic cogito*, *Sarcasm și ideal* și altele.

Astăzi d. Hasdeu trăiește retras la Cîmpina, de unde în fiecare vineri vine în București spre a lua parte la ședințele Academiei Române, care-l are în sînul ei încă de la 1877.

t *Heliade-Rădulescu I.* primul președinte al Academiei, numit la 22 aprilie 1866. Ia parte intensivă la inaugurarea acestei instituțiuni. în chestiunea limbei, avînd oarecari ne-

înțelegeri cu diferiți membri și ajungînd într-o polemică personală cu Kogălniceanu, demisionează la 15 decembrie 1869. Reintră însă și ia parte la dezbateri pînă la moartea sa, întîmplată la 1872.

Hepites, Șt. C., n. la Brăila în 5 febr. 1851. A studiat în Brăila și București, iar în străinătate la Bruxelles, unde a obținut diploma de doctor în științele fizice. A lucrat la Observatorul din Bruxelles și a vizitat în urmă diferite observatorii astronomice din Europa. Director al Institutului meteorologic din București. A publicat *Analele Institutului meteorologic din România; Buletinul observațiilor meteorologice*; studii și dări de seamă de la congrese; *Asupra navigației aeriene, Despre ploaie, vînt* etc, avînd o activitate foarte bogată în această ramură a științei. Membru în secția științifică, ales la 3 aprilie 1902.

f *Hodoș, Iosif* (supranumit Gemenul), născut la 20 octombrie 1829, în Bandul de Cîmpie (Transilvania). Studiile făcute la Oșorhei, Blaj, Cluj, Viena și Padua. Doctor în drept și avocat. De la 1861 pînă la 1876 perfect al districtului Zarand; deputat în Camera din Budapesta; membru în Consistoriul arhidiecezan, avînd referada trebilor scolastice din toată arhidieceza. Scrieri: 1) *Despre principiile dreptului politic* (1859); 2) *Istoria dreptului roman* (1875); 3) *Despre istoria literat, italiene* (1866); 4) *Ultimele morminte ale unei monarhii* (1870); 5) *Românii și constituțiunile Transilvaniei* (Pesta, 1871). A colaborat cu A. Papiu-Ilarian la *Istoria românilor în Dacia superioară*.

Din numeroasele traducțiuni, amintim: 1) *Contractul social* după Rousseau; 2) *Virginia*, tragedie, după Alfieri; 3) *Ziua unui condamnat la moarte*, după V. Hugo; 4) *Descrierea Moldovei* de Cantemir, 1875; 5) *Istoria imperiului otoman* 1876—1878. București. A redactat la 1871 *Federațiunea* în Pesta și a colaborat la mai multe publicațiuni periodice. Numit membru al Academiei la 22 aprilie 1866. Mort la 28 noiembrie 1880.

t *Hurmuzachi, Alexandru*, numit membru al Academiei la 22 noiembrie 1866. S-a născut la 16 aug. 1823, la Cernaucă în Bucovina. El își făcu studiile în Cernăuți și Viena și după mîntuirea lor se întoarse în patrie (la 1845).

Fire aprinsă și idealistă, el susținu cu fratele său Gheorghe în 1848—49 valorosul ziar *Bucovina*. La 1862 inaugura So-

cietatea pentru cultura și literatura românească în Bucovina, printr-un prea frumos discurs, publicat în același an. în *Foaia Societății* el publică apoi numeroase articole, între care și asupra lui Aron Pumnul și Vasile Alecsandri. La 22 aprilie 1866, fu numit membru al Societății Academice Române, iar în 1867 fu ales deputat în dieta Bucovinei. Mai tîrziu fu ales și în Camera deputaților, a consiliului imperial din Viena, unde pînă la sfîrșitul vieții sale (1871) a apărut cu tărie drepturile națiunii sale.

f *Hurmuzachi, Eudoxiu baron de*, ales membru al Acad. la 2 aug. 1872. S-a născut la Cernaucă în Bucovina la 1812; și-a făcut studiile la Viena, unde a luat parte și la mișcarea din 1848. A fost apoi însărcinat cu traducerea în românește a codicelui penal și civil și a intervenit întotdeauna pentru ușurarea soartei patriei sale, Bucovina.

Folosindu-se de situația excepțională pe care o avea pe lîngă guvernul austriac, el porni cercetări îndelungi la arhivele din Viena și din întreg cuprinsul Austriei cu privire la istoria noastră. Materialul adunat de dînsul într-un chip cu totul sistematic, în copii sau regește, fu atît de bogat, încît după moartea lui (1874), Academia Română, moștenindu-l, plănui să înceapă chiar publicarea lui într-o colecție care avea să cuprindă toate documentele externe cu privire la istoria noastră și al cărei nume, pentru pomenirea vrednicului cercetător, să-i poarte numele.

Astăzi, colecția Hurmuzachi, ajunsă la al XH-lea volum și cuprinzînd încă o mulțime de alte volume-suplimentare, e aproape isprăvită. Toate fîntinile de unde mai puteau fi scoase știri cu privire la istoria noastră au fost cercetate. Ea e mîndria adunătorilor noștri de izvoare, cari toți pe rînd, după publicarea bogatului material cules de Eudoxiu Hurmuzachi, puseră umărul spre a o duce la bun rezultat.

Hurmuzachi a mai lăsat și *Fragmente relative la istoria românilor*, în care însă simpatiile pentru Austria aduc serioase prejudiții operei istorice critice.

[t] *Ionescu, Nicolae*, numit membru al Academiei la 2 iunie it 1867. Născut la 1820, studiază la Iași, ocupă catedra de profesor la Liceul Național de-acolo. Intrînd în politică, e ales în mai multe rînduri în Corpurile legiuitoare. De la 24 iulie 1876 pînă la 3 aprilie 1877, ministru de externe în cabinetul Brătianu; orator apreciat. Afară de articole din

Steaua Dunărei, publică: *Discursuri asupra epocii lui Matei Basarab și Vasile Lupu* (1868); *Cuvintări parlamentare* (1879); *Proclamarea regatului* (1881); *Despre împărăția româno-bulgară* (1888); *Restaurarea monumentelor naționale* (1891).

Istrati, Constantin, n. la 1856, în Roman. A studiat la Iași și București, unde a luat diploma de doctor în medicină. S-a specializat în chimie, în laboratoriile lui Wurtz și Fiedel la Paris. Prof. de chimia organică la Universitatea din București. Fost ministru de culte și instrucțiune. Scrieri: *Tractat elementar de chimie* (prelucrare); *O pagină din istoria contemporană a României*, București, 1880. Ales membru al Academiei la 7 martie 1899. Cuvîntul de recepțiune: *Despre activitatea științifică a lui Ion Ghica*, cu răspuns de D. A. Sturdza.

Kalinderu, Ioan, născut 28 dec. 1840, în București; a studiat la Paris, unde a luat doctoratul în drept. Venit în țară, a intrat în magistratură și a înaintat pînă la Curtea de casație.

Îniiîntîndu-se la 1884 Domeniile Coroanei, regele Carol I îl numește administrator. Meritele d-lui Kalinderu pentru conducerea acestor domenii sunt foarte mari. A fondat ateliere de lucru, biserici, scoale, biblioteci. Satele de pe domeniul Coroanei sunt bine organizate; poporul disciplinat și iubitor de progres. Ales membru al Academiei la 13 mai 1893, îi dăruiește averea transmisă lui după un testament al răposatului Oteteleşanu, cu intenție filantropică, și din venitul acestei averi, de vreo 3 milioane lei, Academia a creat și dirige internatul de la Măgurele. Scrieri: *Droit pretorien et reponses des prudents*, Paris, 1885; *Consiliul împăraților la Roma și Constantinopol*, 1887; *Moștenirea tronului României*; *Studiu asupra legii celor 12 fabule*, 1888; *Viața municipală la Pompei. Doi antagoniști români*, 1892; *Discurs de recepțiune la Academie* (Despre episcopul Melchisedec), 1894; *Romaniî călători*, 1895; *August și libertății*, 1897. Diferite circulare și îndrumări către agenții Domeniului Coroanei etc., etc.

t *Kogălniceanu, Mihail*. S-a născut la 6 septembrie 1817, la Iași. Studiile și le făcu la Luneville în Franța, unde merse pe cheltuiala lui Mihail Sturdza, domnul Moldovei, și apoi la Berlin, unde se ocupă mai ales cu studiile istorice. La 1838,

Kogălniceanu se întoarce în țară și colaborează la *Alăuta românească* și apoi la *Dacia literară*. În 1840 el scoate primul volum din *Arhiva românească*, culegere de documente și narațiuni istorice cu privire la istoria noastră. La 1843 el e numit profesor de istoria națională la Academia Mihăileană din Iași, unde predă timp de aproape șase luni de zile cursul pe care-l deschisese atît de strălucit prin cuvîntul său asupra însemnătății istoriei naționale. Cursul său fu însă mai pe urmă închis din cauza supărărilor pe care le aducea givernului, nemulțumind pe consulul rus. El scoate atunci *Propășirea*.

La 1845 el începe publicarea *Letopisetelor*, cu tomul al II-lea, lăsînd ca în tomul I să pună cele mai vechi cronici ale Moldovei, pe care atunci nu le avea deplin adunate și studiate. La 1846 ieși al doilea volum. întiul, cel mai prețios, cuprinzînd pe Miron și Neculai Costin și pe Grigore Ureche, apăru tocmai în 1852. însă, îndată după publicarea primului tom din *Letopisețe*, Kogălniceanu plecă la Paris unde cunoscu pe C. A. Rosetti, N. Bălcescu și Ioan Ghica. Aici el hotărâște a intra în politica militantă a vremii și la 1848 el e acel care publică *Dorințele partidei naționale din Moldova*, unde arată cum ar trebui înlocuit Regulamentul Organic.

încă de pe cînd Kogălniceanu era la Berlin începu să scrie istorie, publicînd *Istoria Moldovei și a Valahiei*, în franțuzește, și tot așa o încercare asupra *Țiganilor*. Principala sa operă istorică rămase însă tot colecțiunea *Cronicelor României*, tipărite de V. A. Urechiă la 1872.

După 1852 el părăsi istoria pentru politică și în Divanul ad-hoc moldovenesc el ia o parte însemnată, luptînd pentru Unire și apoi pentru alegerea lui Cuza. Cu noul domnitor el aduce la îndeplinire cele două mari reforme: împrăprietăirea țaranilor și secularizarea averilor minăstirești.

La Congresul de la Berlin apăra cauza patriei sale, așa precum nimeni altul n-ar fi putut-o mai bine ca dînsul, dar toată apărarea sa rămase zadarnică față de nestrămutatele pretențiuni ale Rusiei care tot ne luă Basarabia.

Liberal convins, Kogălniceanu face parte din mai multe ministere din timpul domniei principelui Carol și e deputat în toate legislațiunile pînă la moartea sa. El fu ales membru al Academiei la 1868, o dată cu Papiu-Ilarian și cu Sion și fu multă vreme președintele secțiunii istorice, în conducerea căreia, ajutat de oameni ca Odobescu, Papiu, Bariț, Hodoș și apoi Urechiă, el contribuî la înălțarea instituțiunii pe

atunci așa de tânără. La 1893, Rogălniceanu, slăbit de vîrstă și de muncă, încetă din viață la Paris, lăsînd adinei păreri de rău în inimile tuturor contimporanilor săi.

t *Kretzulescu, Nicolae*, născut la 1812, în București. A făcut studii medicale la Paris, de unde s-a întors cu diploma de doctor. La 1840 deschide o școală de chirurgie la București și ține o serie de lecțiuni de anatomie. Exilat la Constantinopol, pentru amestecul în mișcarea de la 1848, se întoarce după 2 ani în țară, sub domnia lui Barbu Știrbei, și este de mai multe ori ministru. În timpul domniei lui Cuza este ministru-președinte și ocupă diferite portofolii pînă la 11 februarie 1866, cînd Cuza abdică. Ales membru al Academiei la 9 sept. 1871, Kretzulescu este un membru activ și cîțiva ani prezident al acesteia. Decedat la 26 iunie 1900. A publicat *Tratat de anatomie*, 3 voi. (1842) și *Amintiri istorice*.

f *Laurian, August Treboniu*. S-a născut la 20 iulie 1810, la Fofeldea, lîngă Sibiu. își făcu studiile la Sibiu, la Cluj și la Viena. După 1840 fu chemat ca profesor în București, unde în 1845 începu să publice cu Bălcescu *Magazinul istoric*. La 1846 el însă trecu în Ardeal, unde cu Bărnuț și Papiu-Ilariari conduseră lupta pacinică, pentru libertate, a românilor, în adunările lor din vara și toamna lui 1848. La 1850 fu chemat de Grigore Ghica în Moldova, ca inspector general, unde reorganiza învățămîntul secundar și superior. El publică atunci cronică lui Șincai. În 1858, fiind chemat în București, e numit profesor la Universitate. Luarian moare în 1881.

Cele mai însemnate opere ale lui sunt: *Tentanem criticam*, lucrare în limba latină asupra istoriei limbei române; *Istoria românilor și Dicționarul limbei române*, în colaborare cu Massim. Numit membru al Academiei încă de la înființarea ei, el e vreme îndelungată secretar general și apoi președinte. Laurian e reprezentantul curentului latinist la noi și are ca tovarăș în Ardeal pe învățatul Timotei Cipariu, superior lui ca om de știință.

Mawrescu, Titu (schiță autobiografică): Născut la 15 februarie 1840, în Bucerdea, lîngă Blaj. A studiat clasele primare acasă, I gimnazială în Brașov, II—VIII și bacalaureatul în Academia Teresiană din Viena (1851, sept. — iulie 1858); 1858-1860, filosofia din Berlin; 1860-61, jurisprudența din Paris. Diplome: doctoratul în filosofie și licența

! t în drept. Funcțiuni: membru supleant la tribunalul Ilfov, procuror la același tribunal, director la liceul din Iași, directorul Institutului 'Trei Ierarhi, profesor de filosofie la Univ. din Iași, idem București, ministru de culte, agent diplomatic la Berlin (1876), avocat și deputat. Scrieri: 1) *Einiges Philosophische in gemeinfasslicher Form* (1861); 2) *Die alte franzbsische Tragodie und die Wagnerische Musik* (1861); 3) *Ueber des Herbartianers Cornelius theologische Grandgedanken* (1862); 4) *Pentru ce limba latină este chiar în privința educațiunei morale studiul fundamental în gimnaziu* (1863); 5) *Regulele limbei române pentru începători și observări didactice* (1864); 6) *Vocea națională*, foaie politică, Iași, 1866; 7) Cercetările critice adunate în 3 volume sub titlul *Critice*, ed. I, București, 1874; 8) *Logica*, ed. I, București, 1876; 9) *Aforismele* lui Schopenhauer, trad. în *Convorbiri*, 1876; 10) *Timpul*, redactat și scris în articolele sale de fond, de la 18 ian., pînă la finele aprilie 1877 și numeroase alte publicațiuni politice. Numit membru al Academiei la 20 iulie 1867.

; j
1
" f
; •
1 |
Marienescu, Atanasie, n. 8 martie 1830, în Lippva, comitatul Timișului. A studiat în Lipova, Timișoara, și B.-Pesta, terminînd drepturile în Viena. A fost jude regesc la tabla din Oradea Mare. Scrieri: *învățătorul și poporul* (1858); *Poezii populare: Balade, Colinde*, (1859); *Istoria română națională* (1861); *Petru Rareș* (nuvelă istorică, 1862); *Steaua maghilor* (1875); *Viața și opera lui Petru Maior* (1884); *Povești*, studii istorice și filologice etc. Academia i-a publicat studiul: *Cultul păgîn și creștin*, București, 1884. Ales la 26 martie 1881.

I j
i
:
:
'
Marian, Simeon Florea, distinsul folclorist, născut la 1 septembrie 1847, în Uișești (Bucovina). A studiat în Suceava, Năsăud și la Facultatea de Teologie din Cernăuți. Preot și profesor în Suceava. A publicat: *Poezii populare* (1869—1875); *Ornitologia poporană română* (1883); *Descîntece poporane române* (1886); *Nunta la români* (1890); *înmormîntarca la români* (1892); *Nașterea la români* (1892); *Satire, poporane române* (1893); *Vrăji, farmece și desfaceri* (1893). Redactor și colaborator la diferite reviste literare din Bucovina, Ardeal și Tara Românească. Membru al Academiei, ales la 26 martie 1881.

. !
f Maniu, Vasile, n. la 24 dec. 1824 în Lugoj (Banat).. A studiat la Lugoj, Arad, Timișoara și Pesta. Avocat public

la Curtea criminală din București: prim-președinte al Curții apelative din Iași, 1868/9; deputat. în anul 1847 a scris drama originală *Amelia sau victima amorului*. Au urmat scrierile originale: *Care sunt literile române?* (Timișoara); *Disertațiune istorico-critică și literară despre originea românilor din Dacia Traiană* (Timișoara, 1857); *Unitatea latină sau cauza romană în procesul naționalităților* (București, 1867); *Misiunea Occidentului latin în Orientul roman* (București, 1869); *Monumentul de la Călugăreni* (1871); *Studii asupra profesurii Jung* (București, 1878). Numeroase articole în *Poporul suveran*, *Columna lui Traian* și *Românul*. Ales membru la 12 sept. 1876. Mort la 10 martie 1901.

t *Massim, Ioan C.n.* la 1825 în Gropeni (jud. Brăila); și-a făcut studiile la Paris și de la 1862 pînă la 2 iunie 1877 a ocupat postul de profesor, mai întâi la liceul Matei Basarab, apoi la Sf. Sava și la școala normală de învățători. Lucrări: *Elementele de gramatică latină* (în colab. cu I. Badilescu, 1850); *Elemente de gramatică română* (1870); *Repede idee de gramatică macedo-românească* (1872); *Una mostră de istorie critică*, 1874. Lucrarea cea mai însemnată a lui Massim a fost însă partea sa la *Dicționarul și Glossariul limbii române*, publicat de Academie. Massim cu Laurian sunt stîlpii „curentului latinist” în Academie.

f *Melchisedek, Episcopul* (schiță autobiografică): Mihail fiul preotului Petru din Gircina, județul Neamțului, Moldova, s-a născut la februarie 1823. Studiile le-a făcut la Socola și la Kiev în Rusia. Reîntors, ocupă locul de profesor și inspector al seminarului din Socola, în urmă direcția seminarului din Huși. La 1861, locotenent de episcop în Huși, în mai 1864, episcop al Dunării-de-jos, de unde la 22 februar. 1879 a fost permutat la Roman. Ales membru al Acad. la 10 sept. 1870. Mort la 16 mai 1892.

A publicat: 1. *Manual de liturgică* (1853); 2. *Mauiual de tipic* (1854); 3. *Teologia dogmatică a bisericii ortodoxe* (1855); 4. *Scurtă introducere în cursul științelor teologice* (1856); 5. *Catehismu ortodox* (1857); 6. *Chronica Hușilor* (1869); 7. *Lipovenismul, adică schismaticii sau rascolnicii și ereticii rusești*; 8. *Chronica Romanului* și alte cărți de literatură și istorie bisericească.

| *Mocionțji, Andrei*, numit membru al Academiei prin decretul de la 22 aprilie 1866. S-a născut la 1812 din o familie-macedo-română. A ocupat funcții înalte în administrația statului ungar. A luat parte activă la mișcările politice ale românilor. La 1860 prezintă monarhului o petiție cu peste 12 000 de iscălituri, prin care se cerea că, dacă Bănatul nu se poate constitui în provincie de sine, să se anexeze Transilvaniei, în afacerile bisericești a luptat mult timp pentru, organizarea de care biserica ortodoxă are astăzi parte. Decedat la 5 mai 1880. „Academia l-a ales membru nu pentru scrieri erudite — zice biograful său, bătrînul Babeș — ci pentru faptele și sacrificiile sale, prin cari a contribuit la cultura, poporului român al cărui mecena a fost.”

Moldovan, Ioan Micu, canonic în Blaj, n. la 13 iunie-1833, în Varfalău. A studiat în Blaj, Viena și B-pesta. Profesor de limbile orientale și de istorie la seminarul din Blaj; preot, înaintînd repede în ierarhie pînă la rangul de prepozit capitular. Ales membru al Academiei la 11 aprilie 1894. Scrieri: *Acte sinodale ale bisericii romane de Alba-Iulia*, Blaj, 1869; *Spicuire în istoria bisericească a românilor*, Blaj, 1873; *Dicționar latin*; numeroase studii de filologie în *Archiva* lui Cipariu; *Istoria patriei* (1857); *Geografia Ungariei* (1878) etc.

t *Munteanu, Gavril*, membru al Academiei, numit la 22 aprilie 1866. S-a născut în comuna Vingard (Transilvania), în anul 1812. A studiat în Alba-Iulia, Cluj. La anul 1835 trecu la București, unde P. Poenaru, directorul Colegiului Sf. Sava, îl așeză ca prefect (corepetitor) în acel internat, în sept. 1836 dobîndi postul de profesor la seminarul din Buzău. Aici petrecu 8 ani „răspîndind luminile științei și focul sacru al moralei” — cum scrie biograful său, Barițiu, în prefața traducerilor lui Tacit — și nu numai de pe catedră, ci și prin foaia *Vestitorul bisericii*, apoi prin *Meditațiunile bisericești* traduse din nemțește și tipărite la Buzău, 1839. La 1842, Munteanu publică *Suferințele lui Werther* de Goethe. De la 1845 pînă la 1848, profesor, seminarul din Rîmnic (Mănăstirea Bucovăț). Aici a tradus *Urmarea lui Christos* din latinește. în 1848 și 1849 luă parte, ca membru, la lucrările Comitetului de pacificațiune și ale Comitetului de apărare a țării. După reînființarea *Gazetei*, el publică „documente de excesuri criminali, comise de mai mulți sași”, cari dezvăliu „căzura ca o bombă în mijlocul Sibiului”. După aceasta

luă conducerea gimnaziului din Brașov. Muri în 17 dec. 1869, după o boală îndelungată. Afară de scrierile amintite, «1 a mai publicat *Geografia biblică* (Brașov, 1854); *Gramatica română* (1861); *Suetoniu*, *Horațiu* și altele.

Naum, Antonie, născ. la 17 ian. 1829, în Iași, din părinți macedoneni. A studiat la Academia Mihăileană din Iași și colegiul de France din Sorbona. Profesor de limba și literatura franceză la liceu, la școala militară și de curînd la Facultatea de Litere din Iași. Fost inspector general al învățămîntului, la 1892. Decorat cu *Bene merenti* cl. LA primit un dar de la Academia jocurilor florale din Tulusa, consistînd într-un condei de aur împodobit cu pietre, pentru traducerile din poetul provencial Mistral, la concursul din 1882, ținut sub președinția lui Alecsandri. Scrieri: *Versuri*, Iași, 1890; 1 voi. 209 p. Tiaduceri din Andr. Chenier, La Fontaine, Alfred de Musset, Lamartine, V. Ilugo, Th. Gauthier, ed. 1875, Iași și reeditat la 1890 cu adăugiri. Cuvîntul de inaugurare: *Despre rolul poeziei lirice în antichitate și influența ei în timpul renașterii noastre (Analele Academiei Rom.)*. Membru al Acad. de la 11 martie 1893.

f *Negruzzi (Costache)*, marele scriitor român e numit membru al Academiei prin decretul de la 22 iunie 1867. Nu ia parte decît la o singură sesiune, așa că rolul lui în Academie e neînsemnat. Chemat la a doua sesiune, fiul său, Leon Negruzzi, dă următoarea depeșă: „Costache Negruzzi de șapte luni bolnav, încît nici vorbește, nici se mișcă, prin urmare venirea la București imposibilă” (Dosar I, p. 44). Mort la 25 august 1868.

Negruzzi, Iacob C., născ. la 1 ian. 1843, a studiat la Iași și Berlin, unde a luat doctoratul în drept. Profesor la Universitatea din Iași din 1864—1885, iar de atunci profesor la facultatea juridică din București. La 1 martie 1867 au apărut *Convorbirile literare* sub direcțiunea d-sale. în afară de articole numeroase, publicate prin diferite reviste din țară și străinătate, și-a adunat scrierile literare la un loc, sub titlul *Scrieri complete*, cuprinzînd 6 volume (București, 1894—1897). Ales membru la 26 mart. 1881.

t *Odobescu (Alexandru)*, mare scriitor, profesor de anti-chități și arheologie, director al școlii normale superioare,

membru al Academiei Române, fost ministru, numit profesor la Universitate în 1878. S-a născut în București, la 1834. f la 10 noiembrie 1895. Odobescu și-a făcut primele studii la Liceul Sf. Sava din București; la 1851 a plecat la Paris, unde a luat bacalaureatul și a urmat cursurile Facultății de Litere. Pe cînd era încă student publică în *România literară* a lui Alecsandri diferite studii de literatură; iar după ce se întoarce în țară, minunatele romane istorice *Mi/nea cel Râu* și *Doamna Chiajna*. Redactează, împreună cu alții, *Revista română* (1861—63), unde publică studiile sale *Despre poezia română*, *Poezii Văcărești*, *Psaltirea lui Coresi* etc. Ca director în Ministerul de Culte în 1861, după Unirea Principatelor, s-a ocupat în special cu afacerea minăstirilor închinat, propunînd ca venitul lor să fie întrebuițat de stat exclusiv pentru scopuri culturale. Numit la 1867, comisar general al expoziției din Paris, obținu de la guvernul francez dreptul României de a figura la expoziție printre celelalte state independente. Ca membru al Academiei Române, Odobescu a fost unul dintre cei dintîi promotori ai ideii unui dicționar al Academiei, în care să se dea dreptul cuvenit limbei populare. Opere: *Istoria arheologiei*, operă premiată de Academie cu marele premiu Năsturel, de 12 000 lei; *Moșii și Curcanii*, *Pseudokinegeticos* etc, toate adunate în 3 volume. Ales membru al Academiei la 10 sept. 1870.

Ollănescu, D. C., pseud. Ascanio, n. la 21 martie 1849, în Focșani. A făcut studii în străinătate: Franța, Germania și Belgia. întors în țară, intră în magistratură, trece în diplomatie, fiind secretar de legațiune la Atena. La 1890, comisar regal la expoziția din Paris.

A publicat: *Odele*, *Epodele*, *Carmen Seculare*, *Arta poetică*, trad. din Horațiu; *V. Alecsandri, discurs de recepțiune*; *Teatru*, 1893; *Satire. Pe malul gîrlei*, 1896; *Teatru la români* și alte memorii, apărute în *Analele Academiei Române*. Ales membru la 11 martie 1893.

t *Papadopol-Calimah, Alexandru*, unul din fruntașii bărbați politici ai Moldovei, fost ministru de externe (1865—66), și de culte (1868), ia parte activă la întemeierea Unirii Principatelor. Academia îl alege membru la 12 sept. 1876. Scrieri istorice numeroase și de valoare: *Despre expediția lui Igor Sveatoslavici*; *Despre Gheorghe Ștefan Voievodul*; *Dunărea în literatură și tradițiuni*; *Generalul Pavel Kisseleff*

în Moldova și în Țară Românească; *Istoria tipografiei în România*. Ales membru al Academiei la 12 sept. 1876. Mort la 18 iunie 1898.

t *Papiu-Ilarian, Alexandru*. S-a născut la 27 septembrie 1827, în satul Bezded, din comitatul Solnocului, în Ardeal. Primele cunoștințe le capătă de la tatăl său, preotul Ioan Pop din Budin; merse apoi la gimnaziul unguresc din Murăș-Oșorhei; la 1844 e la Blaj, iar anii 1845—6 și 1846—7 îi petrece la Cluj, ca student în drept. Aici ei scoate spre luminarea colegilor săi o foaie săptămînală manuscrisă, *Ziorile pentru minte și inimă*. Absolvind dreptul la Cluj, în iunie 1847, el se înscrie ca practicant la Curtea de apel din Oșorhei și aici îl găsec vremile de agitație de la '48. Împreună cu tatăl său, preotul, și cu colegii săi, iancu și Buteanu, el ia o parte strălucită la redeșteptarea poporului românesc din Ardeal. El singur conduce poporul la Dumineca Tomii și, ca tribun al său, îi dă înțelepte sfaturi la 3/15 mai, în Cimpia Libertății.

Din revoluție, Papiu iese zdrobit sufletește, ca și materia-licește. Tatăl său cade, ca martir al dragostei sale de neam, ucis de unguri la Turda, în 1848. Familia lui Papiu e sărăcită de secuii ce prădaseră și arsaseră totul.

În 1849 chiar, iarna, el pleacă la Viena, spre a-și isprăvi cursurile de drept. Aici stă pînă în noiembrie 1852, cînd pleacă la Padova, de unde în ianuar 1854 se întoarce doctor în legi. La 1855 e chemat ca profesor de legi la Trei Ierarhi în Iași, iar în 1856 e numit la Facultatea de Drept, atunci înființată, ca profesor de drept penal și statistică. La 1858 dă dimisia și trăiește apoi pe lîngă Panaiot Balș, pe ai cărui copii îi instruiește. La 1860 pleacă cu ei la Berlin. Aici face cunoștința marelui istoric Zinkeisen, a contelui Dzialynski și a altor oameni învățați prin cari cîștigă, pe lîngă vederile mai largi în știința istoriei care-l preocupa tot atît cît și dreptul, puțința de a face cercetări în Biblioteca regală și în Arhivul secret din Berlin, în Arhivele conților Dzialynski, și apoi și în alte depozite de manuscrise coprinzînd acte privitoare și la istoria noastră.

La 1861 e numit de Cuza, căruia în anul precedent îi înminase un frumos memorandum cu privire la politica ce ar fi mai bine s-o urmeze, jurisconsult al Moldovei. E apoi director al Eforiei școalelor, procuror la Casație, ministru de justiție, procuror general la Casație și, în urmă, de la 1868, avocat. La 1867 înființează societatea „Transilvania”,

pentru ajutorarea studenților ardeleni. La 1868 e ales membru al Academiei Române. În această calitate, pe lîngă diferitele comunicări în calitate de secretar al secțiunei istorice sau de membru învățat, el începe editarea lui Cantemir, *Descriptio Moldavine*. La 1874, în primăvară, Papiu cade bolnav de nervi și curînd paralizia generală se declară. El moare la 23 octombrie 1877, în institutul de alienați din Sibiu, lăsînd Academiei o neprețuită colecție de cărți și documente, iar posterității o seamă de opere, dintre cari cele mai însemnate sunt: *Istoria românilor din Dacia superioară*, 2 voi., Viena, 1851 și 1852, al 3-lea inedit; *Statistica generală a Europei*, inedit; *Independența constituțională a Transilvaniei*, Iași, 1861, 2 părți (tradusă I-a, apoi în franțuzește, italienește și nemțește); *Tezaurul de monumente istorice pentru România*, 3 tom în 4°, care, alătura cu *Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai de Sinea*, vor rămîne vecinicul titlu de glorie al marelui nostru istoric, ce, alătura de Hasdeu, pune bazele istoriei noastre critice și pornește mai cu temei culegerea de materiale pentru istoria poporului român. *Tezaurul* iese între 1862 și 1865, iar *Șincai*, ca discurs de recepție, în 1869. Pe terenul juridic, Papiu scrie și *Responsabilitatea ministerială* (1866) și *Responsabilitatea funcționarilor administrativi și judiciari* (1867), pe cari, în calitate de procuror general, le citește ca discurs de reintrare la Casație, în august 1866 și 1867, la începerea anului judiciar.

Pe terenul științei, ca și pe al naționalismului, Papiu rămîne ca o figură măreață în trecutul nostru și operele sale, pînă astăzi, cu toată înaintarea științei istorice, au rămas și desigur vor rămîne și mai departe, căci ele se sprijină pe o informație critică și pe o judecată sănătoasă a lucrurilor, care, ca și adevărul, atîns, rămîn aceleași și veșnice (V. Pârvan).

Philippide, Alexandru, profesor de filologie română la Facultatea de Litere din Iași. Și-a făcut studiile în Germania. Academia Română l-a însărcinat cu continuarea marelui dicționar al limbei române, pe care-l începuse d. Hasdeu. Scrieri: *Introducere în istoria limbei și literaturii române* (Iași, 1888); *Principii de istoria limbii* (Iași, 1894); *Încercare asupra stării sociale a poporului românesc în trecut* (Iași, 1897) și numeroase articole prin *Convorbiri literare*. Membru în secția literară de la 1 aprilie 1900.

t *Poenaru, Petrache*, fiu al unui boierănaș de peste Olt, din neamul Oteteleşenilor; s-a născut în Beneștii din Vâlcea, la 10 ianuarie 1799. A primit cele întii cunoștințe de carte de la un dascălaș grec; a învățat apoi în școala de la biserica Obedeanu din Craiova.

Veni în București unde, ocrotit de mitropolitul Dionisie Lupul, fu numit dascăl în colegiul Sf. Sava. Aceasta era în anul 1819. În timpul Eteriei grecești, școala se închise și tânărul Poenaru alergă în tabăra lui Tudor la Cotroceni. Sluji acestuia până ce pandurii săi fură înfrinți și împrăștiați de Ipsilanti; iar pe urmă fu silit să se refugieze la Sibiu, unde-și găsi familia printre alți băjenari.

La 1824 era la Viena student la Facultatea de Filosofie și la Politehnică. A studiat aci pînă la 1826 — cînd trecu la Paris, unde stătu pînă la 1828 — studie și în Englitera și la 1831 s-a întors în țară, bogat în cunoștințe și cu mult zel pentru a le răspîndi și compatrioților săi. A ocupat timp de patru ani postul de director general al școalelor din Țara Românească. El e alcătuitorul legiurii școlare din 1832, în care se găsesc ideile cele mai sănătoase pedagogice, pe baza cărora se putea întocmi școala românească de atunci.

Pană la 1866, cînd se retrase cu totul din viața școlară și publică, Poenaru avu o viață laborioasă și agitată: profesor, funcționar superior pe la felurite ministerii, membru în diferite comisiuni de tot felul de reforme. La 1870, Academia Română l-a ales membru al ei, și P. Poenaru își făcu intrarea în această înaltă instituție cu cunoscutul discurs asupra lui Gheorghe Lazăr. Peste un an însă, în 7 septembrie 1871, tatăl școalelor române muri.

Poni, Petre, profesor de chimie la Universitatea din Iași. Născut la 1841, și-a făcut studiile în Paris. Intrat în politică a făcut o carieră repede, ajungînd ministru în cabinetele General Florescu (1891) și Sturdza (1895—1896). A publicat: *Noțiuni de fizică*; *Apa minerală de la Mănăstirea Neamțului*; *Curs de chimie* (1881); *Elemente de fizică* (1891) etc. Ales membru al Academiei la 30 iunie 1870. Fost președinte al ei la 1902.

Popea, Episcopul Nicolae, născut 1826, în Satulung. Studii a făcut la Brașov, Cluj și Viena. La 1856, primind tagma monahală, a intrat în cler, înaintînd la 1870 ca vicar arhiepiscopesc în Sibiu. La 1889 fu ales episcop al Caransebeșului. Opere: 1) *Vechea metropolie ortodoxă română a Tran-*

silvaniei, 1870; 2) *Arhiepiscopul și mitropolitul Andrei, baron de Șaguna*, Sibiu, 1879; 3) *Memorialul arhiepiscopului ? și mitropolitului Andrei, baron de Șaguna*, Sibiu, 1889; *Compendiu de drept canonic*, Sibiu, 1885 (în colaborare) etc. A) Membru onorar. Ales membru ordinar în secția istorică la 8 aprilie 1899.

Porcius, Florian, n. în Rodna Veche (Transilvania), la 10 august 1866, După terminarea școalei militare din Năsăud, a studiat la Blaj, Cluj și Viena, unde a ascultat cursuri de filosofie și de botanică. Fost funcționar administrativ, vice-căpitan al districtului Năsăud. De la finea anului 1876, la pensie. Lucrări: *Flora phanerogamă din fostul district al Năsăudului* (1881); *Diagnozele cryptogamelor, cari provin spontaneu în Transilvania; Diagnozele plantelor fanerogame și criptogame vasculare*. O mulțime de plante descoperite de Porcius poartă numele acestui distins botanist român. Ales membru al Academiei, la 7 aprilie 1897.

Pușcariu, Ioan cavalier de, născut la 28 sept. 1824, în Sohodolul Branului (Ardeal). A studiat la Brașov, Cluj și la facultatea juridică, acum desființată, din Sibiu. A luat parte la toate mișcările politice și culturale ale românilor de peste munți, făcînd o strălucită carieră judecătorească. Afară de mai multe studii de comentare juridică, a publicat: *Cauza română* (Sibiu, 1872); *Mărul*, poezii (Budapesta, 1883); *Familiile nobile române*, două volume de documente (Sibiu, 1892); *Din imitațiunile lui Ioan de la Buccia*, poezii (Sibiu, 1900). Ales membru onorar, iar la 4 aprilie 1900, membru ordinar în secțiunea literară a Academiei.

Quintescu, Nicolae. Născut la 24 ianuarie 1841, în Craiova. A studiat în Craiova și București, iar studiile universitare le-a făcut în Bonn și Berlin, unde a luat diploma de doctor în filologie, cu teza *De diminutivis linguae rumanicae vulgo wallachicae nominastae*, Berlin, 1867. A mai publicat un mic articol: *Ueber eine vermuthlich aus dem Particip abgeleitete Adjectivalform im Italienischen*; critici și cuvîntări în chestiuni școlare; traducerea tragediei *Egmont* de Goethe; redactor al organului *Apărătorul legii*. Profesor de limba și literatura latină la Universitatea din București, astăzi pensionar. Ales membru al Academiei la 14 sept. 1877.

† *Roman, Alexandru*, n. 26 nov. (1826), în Aușeu, studiază în Oradea Mare și Viena. Profesor de limba română la gimnaziul din Beiuș și Oradea. Aici întemeiază o „Societate de lectură”, îndemnând la activitate literară o seamă de tineri poeți și prozatori, dintre cari unii au ajuns scriitoribunișori. El însuși, în afară de câteva articole de filologie, a tipărit puțină literatură. De la 1865—1868 scrie la *Concordia*, ziarul politicianului Sigismund Pop, iar la 1866 întemeiază *Federațiunea*, pe care o redactează pînă la 1875. Lupta ziaristică l-a dus și în temnița de stat, unde a stat un an întreg, osîndit pentru un articol în care pledase în favorul autonomiei Transilvaniei. Roman a fost și deputat într-o serie de sesiuni parlamentare, dar popularitatea la românii de peste munți și-a dobîndit-o prin catedra sa de istorie a literaturii române la Universitatea din Budapesta — catedră pe care a ocupat-o peste 30 de ani. Roman a fost numit membru al Academiei prin decretul de la 22 aprilie 1866. Decedat la 17 septembrie 1897.

f *Rosetti, C. A.*, a fost numit membru al Academiei cu decretul din 2 iunie 1867. N-a luat niciodată parte la lucrările ei. Rechemat în sînul Academiei prin o circulară, de la 1879, răspunde:

„Te rog, domnule președinte, a binevoii a exprima domnilor membri ai Academiei Române simțămintele mele de grațitudine pentru onoarea ce au binevoit a-mi face. Este știut însă, domnule președinte, că la formarea Societății Academice am fost numit membru al ei de către d-l ministru al instrucțiunii publice. Am recunoscut că nu meritam acea onoare, am declinat-o îndată și în curs de 13 ani n-am luat parte a singur moment la lucrările aceluî învățat corp, pentru a putea fi astăzi rechemat în sînul său.”

Saligny, Anghel, n. la Focșani, 1854. Inginer, are merite deosebite pentru îngrijirea și crearea căilor ferate române. Director general al acestora. Ales membru al Academiei la 7 aprilie 1897. Scrieri: *Memoriu asupra proiectului podului peste Dunăre; Cercetări asupra pacurilor din România* etc.

Sbiera, Ion, născ. la 1 noiembrie 1836, în Norodnicul de jos (Bucovina). A studiat în Rădăuți, Cernăuți și Viena. Profesor de română la liceul din Cernăuți, custode la biblioteca țării; de la 1875, profesor la catedra de literat, rom.

de la facultatea din Cernăuți. A scris diferite cărți didactice, povești, articole de filologie prin programele liceului; a redactat *Foaia Societății pentru cultura și literatura română din Bucovina*. Lucrările principale: *Codicele voronețian* (Ed. Acad.), *Mișcări culturale la românii din stîngă Dunărei în răstimpul 1505—1714*, Cernăuți, 1897. Numit membru al Societății Academice la 11 iunie 1866.

t *Sion, Gheorghe*, n. în Hîrșova (Moldova) din o veche familie de origine — zice-se — tătară, poreclită Gerei. La vîrsta de 18 ani intră în o cancelarie judecătorească și făcu studii ca autodidact. Publicînd în *Foaia pentru minte* o poezie, *Viitorul*, cu aluziuni împotriva rușilor, fu îndepărtat din dregătorie. La 1848 luă parte la mișcările revoluționare și domnitorul Mihail Sturza îl expatriază. El petrecu în Ardeal și în Bucovina timp de vreun an și jumătate, cînd se întoarse în patrie și fu numit arhivar al statului. Trecînd în Muntenia, publică în curs de cîțiva ani *Revista Carpaților*.

Autorul poeziei *Mult e dulce și frumoașă...* a scris mai multe volume de literatură. Amintim: *Ceasuri de mulțămire*, poezii, 1843; *Din iluziile mele* (1857); *Suvenire din călătorie în Basarabia* (1857); *Fabule* (1869); Traduceri din Moliere, Voltaire și Lamartine; *Istoria generală a Daciei* de Fotino și altele.

t *Stamati, Cavalerul Costache*, poet basarabean, numit membru al Academiei la 22 aprilie 1866. f la 26 mai 1877. Operele lui au fost tipărite de Th. Codrescu sub titlul *Muza românească*. Compuneri originale, conținînd poezii, o fabulă istorioară despre Ciubăr-Vodă, și articole de proză.

I *Străjescu, Ion*, născut la Chișinău, „din cei mai mari și mai vechi boieri ai Basarabiei” — zice Cezar Bolliac, autorul *Necrologului* din *Trompeta Carpaților* (7 oct. 1873). „A fost în armia rusească pînă la gradul de căpitan de husari și a făcut mai multe campanii. Trăgîndu-se apoi din armată, s-a dat literelor și voiagelor. Lăpădîndu-se de protecția rusească s-a așezat în București, a ocupat funcțiuni administrative, a fost deputat în Cameră. „Ion Străjescu nu vorbea decît de patrie și preocupările sale era românismul.” Murind la 3 oct. 1873 în București, în vîrstă de 40 de ani, lăsă o fundație de 50 000 franci, pentru a se trimite bursieri

în Franța. Numit membru al Academiei la 22 aprilie 1866, demisionat și ales membru onorar la 12 sept. 1870.

Sturdza, D. A., actualul secretar general al Academiei, cea mai impunătoare figură dintre bărbații politici români în viață. Este ales la 15 sept. 1871. S-a distins pe terenul numismatice și al istoriografiei române, iar în sînul Academiei și-a cîștigat merite nepieritoare prin conducerea ei administrativă și intelectuală în cele din urmă două decenii. Scrieri: *Scurta descriere a drepturilor moldovenilor*, 1856; *Uebersicht der Münzen u. Medailen*, 1874; *Memoriu asupra portretelor domnii români*, 1874; *Eudoxiu Hurmuzachi*, 1877; *Convențiunea cu Rusia*, 1877; *Numismatica română*, 1878; *Basarabia și Dobrogea*, 1878; *Zece mai*, 1887; *Discursuri pedagogice*, 1887 (în colaborație); *Acte și documente relative la istoria României*, 8 volume; *Autocefalia bisericii române* (1890); *Europa, Rusia și România*, 1898; *Discursuri politice*, ținute în calitate de președinte al Partidului Liberal și al guvernelor — *La morminte de eroi*, 1886; *Treizeci de ani de domnie* (Buc, 1897); *Chestia Porților-de-Fier* (1900). La 1903, împlinind 70 de ani din viață, d-l Sturdza și-a serbat jubileul la care, între alții, au luat parte și mai mulți scriitori prin un *Prinos*, o colecție de mai multe articole literare-științifice.

Teclu, Nicolae. Născut la 18 oct. 1839, în Brașov, absolvent al Politehnicului din Viena și al Universității din München și Berlin, actualmente profesor de chimie la Academia ces. reg. de arte plastice în Viena. Ales membru al Academiei la 2 iulie 1879. A publicat: *Silicat-analysen* (1870); *Chemische Untersuchungen des Meteoriten von Goalpara* (1870); *Der physikalische chemische Vorgang bei der Verbrennung* (1871); *Dampfstrahl-luftpumpe, Sturm-regulator für Gas* (1876); *Noțiuni despre acid* și alte lucrări în *Analele Academiei*. (După notițele autobiografice din dosarul Academiei.)

Tocilescu, Gr. G., născut la 27 oct. 1850, în Ploiești* Studiile le-a făcut la Ploiești, București și Praga, unde a obținut titlul de doctor în filosofie. La Viena s-a specializat în arheologie și epigrafie. La 1881 e numit director al Muzeului de antichități; la 1890 membru al Academiei Române. Studii: *Dacia înainte de romani* (1877); *Studii asupra țărânelor române*; *Monumentul de la Adam-Klisi*; *Istoria românilor* etc.

f *Urechiă V. Alexandrescu*, profesor de istoria română la Facultatea de Litere din București, n. la 27 februarie 1834, în Piatra-Neamț. A studiat la Iași și Paris. Numit membru al Academiei la 22 aprilie 1866; decedat la 23 noiembrie 1901. A luat parte la mișcările politice și culturale ca ziarist și literat. A fost ministru al instrucțiunii publice la 1859 și 1860—61, sub Kogălniceanu. Din numeroasele lui scrieri, amintim: *Schițări de literatură românească*, 1859; *Femeia română*, 1865; *Discursuri academice*, 1878; *Album macedo-român*, 1880; *Miron Costin*, 1886; *Legende*, 1891; *Istoria românilor* (mai multe volume); *Istoria școlilor*, 4 volume etc.

f *Vasici, Paul dr.* Născut la 18 aprilie 1806 în Timișoara. Numele tată-său: Vasile Ungureanu. A studiat în Timișoara, Seghedin, Oradea Mare și medicina din Pesta. A fost multă vreme (1848—1856) referent la guvern și inspector în trebile școlii române.

A publicat: *Antropologia* (1830); *Dietetica* (1831); *Despre ciurma orientală* (1832); *Macroviotica*, traducere (1844). Articole politice în *Gazeta Transilvaniei*, *Telegraful român*, al cărui redactor a fost de la 1852—1857. A mai publicat revista lunară *Higiena și școală* (1876—1877) în Timișoara. Ales la 2 iulie 1879. Decedat la 20 iunie 1881.

Vulcan, Iosif, născut în Udod (Ungaria), la 19 martie 1841, din o familie originară din România. A studiat gimnaziul la Oradea Mare și dreptul la Universitatea din Budapesta. Meritul literar cel mai mare al d-lui Vulcan este susținerea revistei sale săptămânale *Familia*, care de la 1865 apare neîntrerupt și este destul de citită în Transilvania și Ungaria. A mai redactat și *Umoristul* și *Gura satului*, două foi umoristice și, în urmă, *Șezătoarea*. Afară de *Panteonul român*, o colecție de biografii, a scris romanele: *Sclavul și amorul*, *Ranele națiunii*, *Fata popei*, un volum de poezii, *Lira mea*, tragedia *Ștefan-Vodă cel tânăr* etc. Este întemeietorul și actualul prezident al Societății pentru crearea unui fond de teatru român.

Xenopol (Al. D.). Născut la 23 martie 1847, în Iași. Studiile și le-a făcut la Iași și la Universitatea din Berlin.

Profesor de istoria românilor la Universitatea din Iași. Scrieri: *Cronologia națională a istoriei universale* (1870); *Războaiele între ruși și turci* (1880); *Studii economice*, Craiova, 1882; *Teoria lui Rossler*, Iași, 1884; *Les Roumains au moyen-ages* (Paris, 1885); *Etudes historiques sur le peuple roumain*, Iași, 1887; *Istoria românilor din Dacia Traiană*, voi. I etc. și o serie de comunicări făcute la Academia Română și la societățile istorice din străinătate. Ales la 11 martie 1893.

BUSTUL LUI EMINESCU LA DUMBRĂVENI

Anul literar 1902 poate fi numit cu drept cuvânt eminescian. Publicarea operelor complete după manuscrisele inedite ale marelui nostru poet — dăruite Academiei Române de d. Titu Maiorescu — constituie fără-ndoială cel mai important eveniment literar din zilele noastre. Și tot în anul acesta la Dumbrăveni, în parcul romantic și plin de privighetori al vechei curți boierești din mijlocul satului, s-a ridicat un monument nemuritorului Eminescu.

Se știe anume că marele bard național s-a născut și și-a petrecut anii senini ai copilăriei sale în acest frumos colț din țara Moldovei, unde părintele său a fost un șir de ani administrator al unei părți din domeniul familiei Balș. Moștenitorul Dumbrăvenilor, d. Leon Ghica, boier român cu dragoste de neam, a socotit că e sfînta sa datorie să ridice un bust ca semn de pietate față de acela care, în versuri fără seamăn, a dat o nouă strălucire limbei românești, întrupînd în cel mai înalt înțeles geniul poporului nostru.

În **alte** țări, unde cultul bărbaților mari ai neamului e tradițional, ce entuziasm ar fi stîrnit o asemenea **faptă!** La noi în țară însă **lumea cultă are** preocupări **multiple** și interesul pentru **literatura națională rareori trece hotarele** unui articol de reclamă **gazetărească**.

Cu toate astea, a fost o serbare frumoasă în **ziua de 14 iunie**, cînd s-a dezvelit monumentul. O zi de vară strălucită. Tot satul în straie de sărbătoare și multă lume se adunase, de cu zori, din împrejurimi și de departe, ca să asiste la inaugurare. O notă plină de însuflețire aducea cu sine tineretul bucovinean, în frunte cu ilustrul folclorist, membru al Academiei, părintele S. FI. Marian. S-au ținut discursuri patriotice și s-au recitat mai multe ode ocazionale.

înălțător însă a fost momentul cînd corul copiilor de plugari din Dumbrăveni a intonat frumoasa și trista rugăciune a poetului:

Rugămu-ne-ndurătorilor
Luceafărului mărilor. ..

precum și *Cantata* ocazională, două bucăți scrise anume pentru serbare de tînărul compozitor bănățean Liviu Tempea, care conducea corul. La urmă, eroicul marș *La arme* (găsit printre manuscrisele inedite ale lui Eminescu și adaptat pe aria cunoscutului imn național al francezilor *Le chant du depart*), executat de cor cu accente energice și pline de avînt, a stîrnit un entuziasm de nedescris.

Așezat la umbra unor mesteacănii, nu departe de casa unde s-a născut poetul, bustul turnat în bronz e opera cunoscutului sculptor Oscar Späthe. Pe o parte a pedestalului de granit se citește: „Aici s-a născut Eminescu”, iar în față sînt săpate în litere de aur versurile:

Ne-nțeles rămîne gîndul
Ce-ți străbaLe cînlurile,
Zboară vecinie, îngînîndu-1,
Valurile, vînturile..

SOCIETĂȚILE CULTURALE ALE ROMÂNILOR DE PESTE MUNȚI

„Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român” este numele vechi al principalei societăți culturale a românilor de peste munți. în timpul din urmă, la stăruința ministrului ungar de culte, cuvîntul „transilvană” a trebuit să fie șters din titlul de pînă atunci, întii din motivul că, după legile țării, nu există o Transilvanie independentă, al doilea fiindcă societatea este a tuturor românilor din regatul ungar, cuprinzînd deci și pe bănățeni, maramureșeni, crișeni etc.

într-adevăr, secțiunile sau „despărțămintele cercuale” ale „Asociațiunei” (în număr de vreo 35) se extind asupra tuturor regiunilor locuite de români, avînd și cîteva subdiviziuni sau așa-zise „agenturi comunale”. Toate aceste sunt administrate de către comitetul central din Sibiu, instituit de adunările generale anuale, avînd un președinte, vicepreședinte, un secretar general, secretar al doilea, bibliotecar și 12 membri ordinari.

Inițiativa pentru înființarea acestei societăți s-a luat la 1860 de către cei doi mitropoliți români, Șaguna și Șuluțiu (pe atunci numai episcopi), iar aprobarea guvernului s-a dat un an în urmă. Șaguna a și fost întiiul președinte al Asociațiunei, iar întiiul secretar dr. Iosif Hodoș.

Interesul arătat de românii ardeleni pentru societatea aceasta a fost totdeauna mare. Tot ce a fost de frunte între conducătorii intelectuali și politici au dat sprijinul lor, fie material, fie intelectual. în conducerea ei i-au urmat lui Șaguna, bărbați ca Timotei Cipariu și George Barițiu; membrii se înscriu din toate părțile, iar numărul lor se ridică astăzi la cîteva sute; oameni cu stare fac fundațiuni cu diferite meniri, îndeosebi pentru sprijinirea educației; adunările generale sunt adevărate sărbători naționale.

Afară de partea socială a acestei activități — și cultivarea spiritului de corp în împrejurările politice de acolo este, desigur, un lucru de toată lauda! — Asociațiunea munceste cu mai mult succes pe terenul învățămîntului, pentru care scop pînă astăzi a cheltuit sume considerabile din averea sa. Averea sa o constituie cotizațiunile anuale ale membrilor și vreo 15 fundațiuni cu diferite scopuri, între cari fundațiunea Ioan Oltean, de la 1890, cu un capital fundamental de 100 000 lei, este cea mai mare.

Din aceste sume s-a clădit la Sibiu și se întreține o școală superioară de fete, cu internat; se dau burse și ajutoare studenților și meseriașilor români, se întreține personalul din birourile societății, se procură cărți pe seama bibliotecii (o bibliotecă destul de frumoasă prin mulțimea și însemnătatea cărților) și se tipărește o revistă anuală, *Transilvania*.

Cu activitatea literară, Asociațiunea n-a avut totdeauna noroc, deși scopul său principal avea să fie acesta. Adevărat că s-au luat hotărîri de-a publica operele lui Șincai și Clain, de-a premia un dicționar etimologic, de-a mijloci înființarea unei Academii de drepturi la Sibiu și a unei catedre de literatură română la Universitatea din Viena, dar toate acestea au rămas numai proiecte. Tot ce a publicat au fost cîteva cărțuții pentru popor de puțină valoare, precum și niște documente relative la familiile nobile române.

În anii din urmă s-a făcut o mică sfortare de-aș îndruma activitatea literară pe cale mai bună și în acest scop s-a organizat, după pilda Academiei Române, în diferite secțiuni literare, istorice, economice etc. Aceste secțiuni au discutat pînă acum — fără a ajunge încă la rezultate vizibile — cîteva probleme frumoase, între cari și unificarea ortografiei române. Dat fiind faptul că cei ce alcătuiesc acele „secțiuni literare” sunt conduși mai mult de bunăvoință decît de o orientare specială în materie culturală de un ordin superior, nu ne putem aștepta la succese mari. Ar fi însă de dorit ca, cel puțin propunerile privitoare la redactarea unor dicționare geografice a ținuturilor române să se poată realiza.

Cu mult mai importantă este ideea pornită de la fruntașii din Brașov de-a înființa biblioteci populare pentru fiecare district. Aceste biblioteci în unele părți au și început să funcționeze, ele sunt ambulante; sunt reținute într-un sat numai pentru cîteva luni și mutate apoi într-un alt sat, așa ca să se poată împărtăși întreaga țărănime cu favorurile ce le poate oferi o bună bibliotecă. Tendința aceasta

merită, desigur, sprijinul tuturor românilor de bine. Mai amintim că actualul președinte al acestei societăți este d-l Eugen de Mocioni, fruntaș politic al românilor bănățeni, bărbat cult și cu multă erudiție filosofică.

(Vezi: *Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunei*, Sibiu, 1862; *Protocoloalele adunărilor generale*, Sibiu, 1862—1865; *Analele Asociațiunei*, Sibiu, 1880; revista lunară *Transilvania*, pînă în 1902; M. Străjan, *Astra, Conv. Ut.*, 1899, p. 927.)

„Societatea pentru crearea unui fond de teatru român” se numește o altă societate culturală a românilor din Ungaria și Transilvania. Existența ei datează din anul 1869, cînd d-l Iosif Vulcan pentru întia oară luase inițiativa înființării unei societăți teatrale. Printre cei dintii cari au sprijinit cu căldură ideea d-lui Vulcan au fost poezii Mihail Eminescu și Ion Lăpădatu cari, unul din Viena și celălalt din Paris, unde erau la studii, au trimis spre publicare, în *Familia*, articole însuflețitoare în favorul mișcării pornite.

Chestiunea a fost îmbrățișată de către toți deputații români ce se găseau atunci în Parlamentul din Budapesta. S-au ținut cîteva conferințe prealabile, în entuziasmul general al publicului, iar statutele au fost întărite de guvernul unguresc la 10 mai 1871, întărire căreia i-a urmat întia constituire a biroului cu Iosif Hodoș ca președinte și Iosif Vulcan ca secreter.

An de an societatea aceasta a ținut adunări generale prin diferite regiuni locuite de români, pe unde, prin conferințe publice și studii ocazionale, s-a făcut propagandă pentru realizarea ideii. Iar ideea deocamdată consistă în adunarea unui fond din care cu timpul să se clădească un teatru al românilor din Ungaria și să se întrețină un personal artistic necesar.

Adunările anuale au avut totdeauna bune rezultate: românii contribuiau din răspuțeri la fondul teatral. Un merit deosebit al acestor adunări a fost acela că ele erau întiile prilejuri de-a se da reprezentațiuni teatrale de către societăți de diletanți. În curînd reprezentațiile diletanților din diferite părți devin foarte frecvente și astăzi nu este aproape sat românesc în care să nu se joace o dată pe an de către flăcăii și fetele din sat vreo scurtă piesă teatrală, îndeobște dintre comediile lui Alecsandri.

Literatura noastră dramatică pentru popor fiind foarte restrînsă, comitetul acestei societăți, în frunte cu d-l Iosif Vulcan, a luat în timpul din urmă înțeleaptă inițiativă de-a publica o „bibliotecă teatrală”. Din cele vreo zece piese scurte, cîte au apărut pînă acum la Tipografia Ciurcu în Brașov, sunt cîteva comedii originale (de I. Vulcan) și altele localizate. Bucățile aceste se joacă foarte mult în Transilvania, după cum ne arată tabelele statistice anuale, publicate în *Anuarele* Societății.

Fondul Societății astăzi a ajuns la respectabila sumă de 286 289,25 coroane.

Opinia publică română de peste munți cere deci cu drept cuvînt ca să se facă un pas mai mult și să se procedeze la clădirea teatrului. Conducătorii Societății însă, cari și ei recunosc că s-a ajuns la punctul cînd s-ar putea realiza o parte a programului, ezită a lua vreo măsură radicală din pricină că în acest scop ar trebui să schimbe statutele, cari nu prevăd altceva decît adunarea fondului. Schimbarea statutelor însă fiind un act ce depinde de guvernul unguresc, motive de oportunitate împiedică deocamdată orice modificare. Numai o schimbare a situației politice poate să încunune odată nobilele năzuințe ale românilor de peste munți pe terenul teatrului național și a literaturii dramatice.

Comitetul care stă astăzi în fruntea societății se compune din d-nii Iosif Vulcan, președinte, Virgil Onițiu, vicepreședinte, Iosif Blaga, secretar, V. Goldiș, G. Dima și Em. Ungureanu, membri. Reședința comitetului este la Brașov.

„Asociațiunea națională din Arad pentru cultura poporului român”. înființată a fost societatea aceasta încă pe la 1862, iar statutele i-au fost aprobate de guvern în 1863. Inițiatorii ei au fost răposatul mitropolit Miron Românul și profesorul George Popa. Cercul ei de activitate e mai restrîns și ani de-a rîndul nici n-a dat multe semne de viață. Din fondurile modeste a dat burse studenților universitari și meseriașilor români din împrejurimile arădene. În anii din urmă societatea a luat un avînt și prosperează mai ales în urma fuziunii cu Societatea meseriașilor, cu ajutorul căreia se aranjează petreceri naționale și reprezentațiuni teatrale în favorul fondurilor. Președintele societății este avocatul Petre Truța, secretar Sept. S. Secula, profesor.

Societățile de cînlări. Muzica românilor din Transilvania și Ungaria întregeste poezia lor populară. Bineînțeles, nu muzica cea fixată de compozitorii români, ci domele și cîntecele naționale, cari trăiesc în popor, în colibă, la cîmp și în crîng, în vale și la munte. în Ardeal nu sunt lăutarii, tarafurile de țigani, elementele cari conservă melodiile străbune, ci ele se cultivă și păstrează tot de români și sunt, prin urmare, foarte prețioase din punctul de vedere al rasei. De aceea melodiile aici sunt cu mult mai puțin săltărețe și mai puțin nazale ca ale muntenilor, de pildă; ele au impregnat în sine, cu mai multă evidență, caracterul suferinței seculare, sunt mai ritmate și mai puternice.

în general, se cîntă în toate regiunile locuite de români. Cel mai bogat repertoriu de doine îl au însă mărginenii din împrejurimile Sibiului și bănățenii, ale căror facultăți muzicale sunt mult remarcate.

Pe terenul cultivării sistematice a muzicii naționale s-a făcut în timpul din urmă un progres mare. S-au organizat zeci de coruri țărănești, compuse din fete și flăcăi din sat, cari sub conducerea învățătorilor învață și cîntă melodii populare, armonizate de către profesorii noștri de muzică.

în mijlocul acestor profesori se distinge maestrul George Dima, artist și compozitor recunoscut, conducătorul și organizatorul societăților de muzică din Sibiu și Brașov. Compozițiile lui Dima, atît cele bisericesti, cît și cele naționale, sunt de o importanță excepțională în literatura noastră muzicală, iar ca profesor el a făcut o școală complectă. O generație întregă de dascăli rurali, ieșiți de sub mîna lui, au înființat coruri bisericesti și lumești și au popularizat zeci de nepieritoare melodii cari, pe lîngă partea lor etică, mai au și darul de-a întări conștiința națională.

La Blaj, a muncit pe acest teren I. Mureșanu, iar între corurile bănățene cel mai vrednic de amintire este corul din Lugoj, condus de I. Vidu. D-l Vidu a avut buna inspirație să studieze cîntecele bănățene cu toate particularitățile lor locale și a reușit să scrie cîteva drăgălașe pot-pourri-uri și doine specifice din Banat.

Terenul muzical însă, cu toate aceste, nu este de-ajuns exploatat. în raport cu bogăția acestor melodii, artiștii români nu-și fac datoria pe deplin (și această observare îi privește și pe cei din regat), căci nu se coboară îndeajuns în tainele muzicii populare, pentru a le studia din punct

de vedere superior, a fixa toate melodiile și a oferi astfel material prețios oamenilor de știință, ca să poată scrie un capitol important din psihologia' poporului român. (Cf. II. Chendi, *Zece ani de mișcare literară*, Oradea Mare, 1901.)

„*Reuniunea sodalilor români din Sibiu.*” Este cea mai activă societate de meseriași a românilor din Transilvania. Alături de aceasta, și de o existență destul de veche, mai muncesc, pe terenul industriei naționale, corporațiunile constituite ale meseriașilor români din Brașov, Cluj, Sebeș și Arad. O ligă a tuturor meseriașilor români nu s-a constituit, dar cu prilejul unei expozițiuni industriale, ținută în anul 1901 la Sebeș, s-a accentuat necesitatea unei asemenea însoțiri generale.

Reuniunea din Sibiu s-a constituit la anul 1867, avînd ca președinte pe profesorul și publicistul Nicolae Cristea, iar ca patron pe atotsrijinitorul mitropolit Șaguna. întîii meseriași, cari au pus baza, au fost cîțiva tipografi și pantofari și cîte un membru din alte 7 bresle, cu totul abia 37. Astăzi numărul lor se urcă la 250 și tot atîția membri ajutători, așa că, dacă scopul principal al Societății a fost crearea unui stat de meseriași români și întemeierea unei clase de mijloc între pătura cu carte și între popor, se poate afirma că scopul în parte a fost atins.

Dar nu era numai acesta scopul Societății. Ea era menită a aduna la un loc tot ce e meseriaș român, pentru a-i scăpa din ghearele inconștienței naționale și pentru a putea ține pas cu meseriașii altor naționalități din patrie. Și silințele conducătorilor, în frunte cu părintele Cristea (1901), au fost încoronate de mult succes, cum s-a dovedit mai ales cu ocaziunea jubileului de 25 de ani al Societății, ținut în oct. 1892, cînd s-a aranjat și o expozițiune industrială. Expoziția aceasta, cu cîteva sute de expozanți români, cu diferite articole naționale, a fost un adevărat triumf național, pe care opinia publică l-a înregistrat cu multă satisfacție.

Cu anul 1897, cînd d-l Victor Tordoșan, funcționar superior la Consistoriul din Sibiu, primește conducerea, Societatea meseriașilor ia un avînt și mai puternic. Bărbat energic și neobosit, oțelit și în luptele politice de la începutul activității *Tribunei* d-lui Slavici, Tordoșan și-a dobîdit simpatiiile meseriașilor, cu cari în scurtă vreme a făcut adevărate fapte naționale. Nesprijinit nici de guvernul unguresc, nici de băncile românești, noul comitet a adunat din sume mici un fond

destul de mare, ca să ridice în Sibiu o casă proprie societății, în această casă s-a întocmit un fel de hală de vînzare, s-a instalat o frumoasă bibliotecă a Societății și s-a deschis și o sală de ședințe. în fiecare săptămînă meseriașii se întrunesc în această sală și la fiecare ședință se fac comunicări literare, declamațiuni, iar corul Societății— un cor numai al meseriașilor — execută cîntece *naționale*. O viață națională viguroasă pulsează deci în această corporațiune, viață al cărei efect binefăcător asupra societății românești e inevitabil.

Tot grație inițiativei d-lui Tordoșan, s-au creat din așa-zisa colectă cu crucerul (cîte 10 cr.) două alte fonduri, unul al văduvelor și-al orfanilor, altul pentru înființarea unei mese pe seama băieților săraci, cari învață la meserie. Aceste fonduri nu sunt tocmai mari, deoarece abia înființate și au și reflectat la ele o mulțime de văduve și orfani. Tendințe de caritate manifestează Societatea meseriașilor și cu ocazia serbării Nașterii Domnului. în fiecare an împarte copiilor săraci îmbrăcăminte, cărți și alte lucruri trebuitoare, iar împărțirea se face cu multă solemnitate.

La 6 oct. 1902, Societatea meseriașilor, ajutată de Reuniunea agricolă, a ținut o a doua expoziție industrială, cercetată de mii de români și străini, avînd un succes moral și național remarcant de întreaga presă din regat.

Iată una din societățile cari merită multă încurajare, dată fiind calea dreaptă pe care înaintează.

(Amănunte vezi *Anuarul*, 1,1867—1899, publicat de comitetul Reuniunii, Sibiu, 1900.)

„*Reuniunea pentru sprijinirea meseriașilor români din Brașov*” este cea mai veche tovarășă a societății similare din Sibiu, muncind în aceeași direcție pentru ridicarea industriei române.

De opt ani de zile numita societate stă sub conducerea unuia dintre vrednicii bărbați fruntași ai românilor de peste munți, d-l Petra Petrescu, căruia mai multe societăți culturale îi datoresc recunoștință.

Născut la 1848, d-l N. Petra-Petrescu a studiat la Bistrița, Blaj și Sibiu și s-a ridicat din mica treaptă de colaborator al mai multor ziare economice, la frumoasa demnitate de director al *Albinei* din Brașov. Prin conferințe, prin articole doveditoare de temeinică orientare, prin traduceri excelente, d-sa a căutat să intre în șirul luminătorilor de neam și a știut să-și dobîndească considerațiunea conaționa ilor săi.

Dintre numeroasele sale publicațiuni amintim: 1) *Biografii romane* (după Gruber); 2) *Nepotul ca unchiu* (comedie de Schiller); 3) *Povestiri* (1 voi., 300 pag.); *Satul cu comorile* (nuvelă); 5) *Studii de economie națională*; 6) *Monografia Institutului „Albina”*; 7) *Compas românesc*. Aceste scrieri sunt destul de răspândite în Ardeal, mai ales cele din urmă, a căror utilitate a fost recunoscută. Astăzi d-l Petrescu s-a retras de la *Albina* și se dedică exclusiv chestiunilor culturale.

„*Reuniunea română de agricultură*” din comitatul Sibiului, excepționind noua societate de același caracter din Orăștie, este singura însoțire agricolă a românilor din Ungaria și Transilvania și se datorește tot inițiativei particulare. Ea și-a început activitatea la 1887, când bărbații din jurul *Tribunei* aveau în rîndurile lor adevărate capacități și în chestiuni de economie națională și de agricultură națională. între acești economiști și agricultori teoretici erau frații Eugen și Aurel Brote și d. Comșa — bărbați cu reputație și în politica noastră națională — cari au și întemeiat societatea aceasta.

Pe cînd celelalte naționalități dispun nu numai de asemenea societăți, cari sunt subvenționate de fondurile guvernului, dar mai au și scoale agricole inferioare și superioare, românii pînă la 1887 nu aveau nici una, nici alta. Astfel a fost o adevărată bucurie cînd s-a deschis seria așa-ziselor „întruniri agricole”, cu cari cei trei bărbați amintiți și alți prieteni ai lor au început a discuta nevoile țaranului român, mijloacele de îndreptare a stării economice și alte probleme arzătoare. Conferințele aceste, cari se țineau și se țin din sat în sat, cari sunt publice și despre cari se fac largi dări de seamă în ziarele cetite de popor, au produs o mișcare sănătoasă pe terenul progresului agricol.

În districtul Sibiului, aproape în fiecare sat, s-au înființat mici tovărășii agricole, ai căror membri sunt înșiși țărani. „Tovărășiile” aceste stau sub conducerea comitetului central, ele au un fond al lor, din care își procură toate instrumentele moderne trebuitoare la lucrul cîmpului, cum sunt mașini de treierat, sape, grape, tăvălug etc, apoi semințe nobile, altoi de pomi și alte plante necesare. În cele mai multe cazuri, aceste „tovărășii” își au și băncile lor locale, întocmite după sistemul Reiffeisen.

Membrii comitetului central fac tot posibilul ca să țină tovărășiile în curent cu tot ce se petrece pe terenul științei

economice, în toate invențiile nouă. Ei înșiși nu numai că le dau sfaturi cu viu grai, dar întocmesc anume cărți lămuritoare. Astfel ei au la îndemînă cartea lui dr. A. Brote, *Despre însoțirile de credit sistem Reiffeisen*, broșura lui I. Dopp, *Despre comasări*, E. Brote, *Despre trifoi*, și cîteva cărți didactice de Dimitrie Comșa, actualul președinte al societății. Cei mai populari oratori și răspînditori ai acestor frumoase cauze sunt d-nii Comșa și V. Tordoșan, acest din urmă secretarul Reuniunii.

Societatea aranjează în fiecare an o expoziție de vite de toate soiurile, precum și o expoziție de fructe, expoziții totdeauna bine cercetate, la cari iau parte aproape toate satele din împrejurimile Sibiului.

Rezultatele aceste, în comparație cu activitatea societăților similare ale ungarilor și sașilor, sunt mici, dar trebuie să ne gîndim că întreaga avere a societății române abia atinge țifra de 10 mii coroane, iar sprijinul statului se reduce, exclusiv la un control sever din punctul de vedere al politicii de stat maghiar.

(Vezi *Rapoartele generale anuale* ale Reuniunii române de agricultură, Sibiul, 1887—1901).

NOTE SI COMENTARII

FOILETOANE

(1904)

Volumul *Foiletoane* poartă pe pagina de titlu următoarele indicații: „Ilarie Chendi, *Foiletoane*, București, Minerva, Institutul de arte grafice și editură. Strada Regală, 6, 1904”.

La „Tabla de materii” de la sfârșitul volumului figurează titlurile, unele incomplet formulate, ale articolelor din cuprins, în următoarea ordine: *Dreptul criticei*, *St. O. Iosif*, *Ion Gorun*, *Despre Delavrancea*, *Părintele S. Fl. Marian*, *I. C. Fundescu*, *Ion Bianu*, *Riria*, *Alexandru Macedonski*, *Activitatea unei renege*, *Un povestitor ardelean*, *O pagină comemorativă*. *Dări de seamă*: I. *Două romane*, II. *Proza d-lui Radu Rosetti*, III. „*Aripi de vis*”, IV. *Nuvele*, V. *Ion Ciocîrlan și Sorcovă*, VI. *Dramă cu tendinți*, VII. *Drum și popas*, VIII. *Emil Sabo*, IX. „*Anecdotele botezate*”, X. *Două cărți umoristice*, XI. *Haralamb G. Lecca*, XII. *Reviste literare în Budapesta; Moravuri literare*: I. *Anonimul*, II. *Nihilistul și răzbunătorul; Ovreii și literatura română*.

De formatul 8°, volumul *Foiletoane* cuprinde, în prima sa ediție, 244 pagini. O a doua ediție a volumului a mai apărut, după moartea lui Chendi, în 1925, la Editura Cartea Românească, București, în formatul 8°, cu 184 pagini. În volumul Ilarie Chendi, *Pagini de critică*, Editura pentru literatură, 1969, editat de Vasile Netea, din cuprinsul *Foiletoanelor* au fost reproduse doar șapte articole, și anume: *Dreptul criticei*, *St. O. Iosif*, *Ion Gorun*, *Despre Delavrancea* (*Cu prilejul apariției operelor sale complete*), *Alexandru Macedonski*, *O pagină comemorativă* (*Poeți morți în floarea vîrslei*), *Reviste literare în Budapesta*. („*Luceafărul*”).

În cuprinsul acestei ediții se reproduc toate articolele din volumul *Foiletoane*, după redactarea dată de autor în prima ediție, cea din 1904, singura apărută în timpul vieții autorului, țara articolul final, *Ovreii și literatura română*.

Cu excepția a două „dări de seamă” publicate mai întâi în *Sămănătorul* („*Anecdotele botezate*” ale d-lui *Speranță* și *Două cărți umoristice*), toate celelalte articole din cuprinsul volumului *Foiletoane*, după cum se va vedea, au apărut întâi în ziarul *Voința națională*, în a doua parte a anului 1903 și la începutul anului 1904. Cu mici excepții, organizarea

articolelor în cuprinsul volumului păstrează ordinea cronologică a apariției lor în ziarul *Voința națională*.

După cum ai lăm dintr-o trimitere de subsol la titlul articolului *Nihilistul și răzbu-nătorul* (apărut în *Voința națională* din 30 mai 1904), acesta făcea deja parte, la data publicării lui, „din volumul *Foiletoane*, pus sub tipar”. înseamnă că, în cursul lunii mai 1904, volumul *Foiletoane* era deja încheiat și trimis spre tipărire. în orice caz, el apare în cursul verii anului 1904, căci în numărul 9 (deci pe septembrie) al revistei *Junimea literară* din Cernăuți îl găsim consemnat la rubrica de „Bibliografie”.

Imaginea furnicarului de la începutul articolului *Nihilistul și răzbu-nătorul* privește tocmai cuprinsul volumului *Foiletoane*, și ea ne oferă măsura cu adevărat estetică a concepției critice a lui Ilarie Chendi, concepție deja precizată în această perioadă:

„Prețiosul material « literar » — ne spune criticul — adunat în cursul anului trecut, din presa cotidiană îmi stă grămadă ca un mușuroi de furnici și nu mă-ndur să mă despart de el. Să-l mai zgîndăresc deci, să dau drumul cite unei furnici de aceste sterile, urmărindu-i mersul nervos și zăpăcit pe zigzagul cărăruielor proprii.

Scopul meu — Doamne ferește! — nu este să strivesc aceste ființe, cari și-or fi avînd și ele rostul lor în armonia firei. Nici nu pot fi chemat a le desemna planul viitorului lor război — guerilla pentru ca să fie și ele folositoare omenirii. îndeletnicirea mea cu acest material e pur și simplu un spectacol pe care mi-l pol permite și eu, ca oricare altul, un joc binefăcător după altă muncă, un fel de artă pentru artă, dacă vreți. O așa nevinovată plăcere, o dată pe an, este un drept elementar al celui mai nepretențios critic.”

Acest mod de a-și privi articolele sale, dintr-un unghi de vedere al frumuseții lor interne, ca spectacol literar, detașat de utilitatea lor practică, era, evident, expresia unei concepții noi pentru epoca respectivă despre rolul și rosturile criticii literare. Viziunea de aici a spectacolului furnicarului se cere coroborată cu afirmația categorică făcută de Chendi în articolul introductiv al volumului (*Dreptul criticeii*), cu privire la neputința întemeierii unei critici științifice și necesitatea de a orienta toate eforturile către dezvoltarea artistică a criticii literare:

„Nici nu există o critică științifică — afirmă Chendi într-un mod categoric — nici măcar ca știință aplicată, ci pur și simplu *opinii*, ce se impun de cîte ori se pronunță de oameni cari posedă calitățile de critic născut: talent, cinste și cultură literară”.

Deci nu întîmplător efortul lui Chendi s-a îndreptat în această perioadă către perfecționarea din punct de vedere artistic a articolului critic, către adaptarea lui la necesitățile presei cotidiene și orientarea

publicului către contemplarea estetică a spectacolului critic. Privite* t astăzi, retrospectiv, foiletoanele lui Chendi din subsolul ziarului *Voința națională* ne apar elaborate cu o grijă artistică deosebită. Ele se impun *• atenției nu prin violența limbajului — cum, din păcate, s-a încetățenit printr-o receptare a lor cu totul nepotrivită — ci prin subtilitatea , acestui limbaj, prin rafinament, cursivitate, vioiciune, toate aplicate la un fond de cunoaștere și interpretare a fenomenului literar cu adevărat remarcabil.

Există dovezi multiple că efortul lui Chendi de a da foiletonului critic prestigiul și forța de expresie și penetrație a unei opere de artă a fost receptat în epocă. Astfel, M. O. Holban, directorul *Revistei idealiste*, mărturisea în acest sens:

„D. Chendi de un timp face critică literară la *Voința națională*.. Citim articolele sale cu o adevărată plăcere, fiindcă ele dovedesc că autorul lor este un spirit serios” (*Revista idealistă*, nr. 9, noiembrie 1903, p. 641).

Criticul bucovinean G. Tofan mărturisește și el:

„Subsemnatul urmărește de cîva timp cu regularitate, în *Voința*, foiletonul literar... sau mai bine-zis în *Voința* pe d. Chendi” (*Junimea literară*, nr. 12, 1904).

De la tînărul pe atunci E. Lovinescu ne vine o mărturie dintre cele mai importante, dovedindu-ne că în anii săi de formație, acesta, a stat sub influența lui Chendi:

„D. Chendi e un critic, dacă nu foarte cunoscut, cel puțin stimat de cei ce-l cunosc. întrucît mă privește, eu l-am citit totdeauna cu plăcere și cu folos (s. n.). Cred că lauda cea mai mare pentru orice critic este să-i spui că-l citești cu plăcere și folos. Căci scriind, aceasta voiește el: să-ți placă și să-ți sugereze ideile extrase din operele pe-cari le analizează.

D. Chendi scrie frumos. îi fac complimentul meu fără precupețire. Scrie frumos pentru că scrie simplu. Subiect, predicat și complement,, unul după altul — care e frumusețea care poate să le întreaacă? Asta îmi face impresia unui templu doric: coloană, capitel, arhitravă, friză — ce poate fi mai simplu? Și iată că din mirarea aceasta simplă de forme îți răsare înainte templul de o frumusețe nepieritoare, în care nu poți adăuga nimic, nu poți ridica nimic- Așa e, și nu poate fi alt-minteri. Astfel e stilul d-lui Chendi. Cuvintele, propozițiile se urmează și sunt legate între ele ca două blocuri de marmoră din Partenon”.

(E. Lovinescu, *O apologie*, în *Epoca*, nr. 13, din 15 ian. 1905, reprodus în E. Lovinescu, *Opere*, ediție îngrijită de Măria Simionescu și Alexandru George, voi. I, p. 345.)

Din păcate, E. Lovinescu și-a uitat această mărturisire valoroasă, din anii săi de formație critică, iar mai tîrziu, prin toate scrierile sale,

•ca unul care vrea să i se șteargă pașii pe u»de a trecut, n«-a dat •despre Chendi o imagine contrară, vădit negativă.

După opiniile sale de mai târziu, Chendi „a lucrat în materialul •caduc al momentului: impresionist, n-a ridicat impresiunea pînă la •o convingere robustă sau pînă la o operă de artă; pătimaș, nu s-a înălțat pînă la nobila pasiune pentru o cauză în numele căreia ție •permisă și in justiția; a evoluat printre oameni și opere hărțuind și bagatelizînd; s-a făcut poate temut de unii: nenorocită satisfacție; a lucrat pentru clipa trecătoare și clipa l-a înghițit în zborul ei. Citit acum nu mai rezistă." (E. Lovinescu, *Memorii*, Editura Minerva, 1976, p. 64.)

Din păcate, tocmai imaginea aceasta deformată despre activitatea de foiletonist a lui Chendi s-a transmis, prin intermediul lui E. Lovinescu, posterității.

Se cuvine să menționăm că apariția în volum a *Foiletoanelor* nu s-a bucurat de receptarea care i se cuvenea. Volumul ca atare nu-l găsim consemnat în paginile *Sămănătorului*, unde Iorga începuse să-și exercite rolul său autoritar. Chiar dacă în cursul anului 1904 publica tot mai rar în *Sămănătorul*, lui Chendi i se părea încă „nebună” „ideea de-a bagateliza opera d-lui Iorga" (*Foiletoane*, 1904, p. 227), •ceea ce înseamnă că răceala și neînțelegerea au pornit din cealaltă parte.

Nici alte reviste centrale (*Convorbiri literare*, *Revista idealistă*) nu dau seamă de această apariție. Consemnări ale ei găsim abia la periferia presei literare a timpului. Astfel, în *Luceafărul* din Budapesta, •O. C. Tăslăuanu (sub semnătura O. T. Codru) îi consacră următoarele rînduri:

„I l a r i e C h e n d i : « F o i l e t o a n e » , B u c u r e ș t i ,
1904
1 voi., 244 pag. în 8° (Prețul, lei 2,50)

E o evoluție progresivă ca *Preludiilor* să urmeze un volum de *Foiletoane*. Aceasta o calea firească, care duce în regiuni cu orizonturi mai largi, cu concepțiuni mai înalte: la critica științifică, care analizează și explică opera de artă, avînd în vedere toate « marile presiuni înconjurătoare » și care *eo ipso* pretinde o pregătire temeinică, cunoștințe vaste și muncă stăruitoare. Această importanță *pregătitoare* ne permitem a o atribui volumelor de critică ale d-lui Chendi cari nu •conțin o critică științifică, ci « păreri absolut și intenționat individuale », fiindcă «nici nu există o critică științifică, nici măcar ca știință apli-

cată, ci pur și simplu *opinii* ce se impun de cîte ori se pronunță de către oameni cari posedă calități de critic născut: talent, cinste, și cultură literară ».

Aceste profesii de credință împrumutate de la profesorul Adolf Bartels, credem că d-l Chendi le mărturisește numai interimar, ca fiind admisibile numai în anumite împrejurări de tranziție și stagnare literară — o credem, fiindcă critica științifică există, și așteptăm ca chiar autorul *Foiletoanelor* să ne dovedească aceasta cu timpul.

Critica ce o face acum d-l Chendi e o critică-recenziune care e (i un răsunset just al timpului și va servi vreodată ca material cercetătorilor viitori), cari, desigur, nu vor mai emite simple opintii, -ci sperăm, că vor crea critica științifică, care poate produce opere de artă nemuritoare, ca oricare alt gen literar. în *Foiletoane* descoperim deja ici-colea zorile unei astfel de activități din viilor a autorului, mai ales în partea, de început a volumului, în *Figuri literare*.

în *Foiletoane* ca și în *Preludii*, se poartă înainte războiul de extirpare împotriva pseudo-scriitorilor cari pîngăresc Parnasul literaturii române și cari nu vreau să recunoască « că un popor mic ca al nostru la începutul dezvoltării sale, nu poate avea decît o literatură pornită din cea mai largă conștiință de rasă » în care « țărănul român, cu pămîntul, limba și poezia sa este temeiul », și cu drept cuvînt încurajează autorul pe prozatorii și poeții « mai cu vlagă », cari își au « rădăcina în popor ». Aceasta e firesc să fie așa fiindcă «numai pămîntul negru și fecund de la țară ne-a dat oameni întregi, puțini, dar vinjeși și aceștia sunt astăzi singurii cari duc pe umărul lor speranțele viitorului literaturii noastre. »

E atîta adevăr și înțelepciune în aceste cuvinte, încît orice comentariu e de prisos.

în critica d-lui Chendi descoperim și o notă nouă: în o parte din recenzii vedem că judecă opera de artă în legătură cu operele de același gen antecedente, căutînd a fixa evoluția; aceasta e critica istorică puțin obicinuită la noi.

Foiletoanele se scriu de regulă fără a face studii amănunțite și fără a culege informații complete, așa că condeiului grăbit îi scapă, multe din vede™. Foiletoanele de cari vorbim dovedesc contrariul. Autorul lor e cunosător excelent al literaturii noastre și un cercetător neobosit, calități cari ne îndreptățesc a aștepta încă multe lucruri bune de la d-sa.

O. T. Codru"

(*Luceafărul*, nr. 17, 1904, p. 304, la rubrica de „Cărți și reviste".)

O consemnare mai amplă, mai atașată spiritului pe care-l promova Chendi, întîlnim la rubrica de „Dări de seamă" a revistei bucovinene-

Junimea literară, prin pana aceluiași Geoige Tofan, care recenzase și volumul *Preludii* :

„Voind să scriu câteva eiivinte despre volumul d-lui Chendi — afirmă autorul — mi-am adus aminte de un articol al d-lui Rădulescu-Motru, publicat în excelenta sa revistă apusă. În acest articol, intitulat *Literatura din ziare*, cunoscutul profesor și scriitor pledează pentru reîntoarcerea scriitorilor la ziare, pentru reînvierea foiletoanelor literare, odată la modă, susținând că aceasta o cere și dezvoltarea naturală, că abia după ce s-a format gustul publicului prin literatura din ziare, să apară volumele, cari își fac numai anevoie drum printre cetitori.

Concluzia articolului e: «Literatura din ziare e sigură de viitor fiindcă e singura cerută de public». Punctul acesta de vedere e cit se poate de adevărat, dacă considerăm menirea ideală a ziaristicii de a crește și educa masele nu numai din punct de vedere politic, social, ci ocupându-se și cu educația estetică a mulțimei. Presa românească stă în privința aceasta — cu puține excepții — destul de rău. Cele mai multe ziare colidiane publică cit mai mult material senzațional — deasupra și dedesubtul liniei, în coloana rezervată informațiilor, cit și în cea rezervată literaturii. Apoi vin la rind romanele pornografice cu peripeții interesante cari zdruncină nervii cuocoanelor moderne, traduceri din literaturile străine făcute de oameni nepregătiți, mai ales străini, într-o limbă oribilă, plină de cuvinte și expresii barbare și întorsături nefirești. Nici poeziile simboliste, decadente, spiritiste etc. nu lipsesc, iară virful îl pun polemicile personale, pătimase, mai pline de invective decit articolele politice, și articolele de reclamă strecurate cu multă îngrijire de autor singur sau de un « bun » amic. . .

Am semnalat în altă ocaziune excepția ce o fac în această privință vreo câteva ziare române, între care în primul rînd trebuie să amintesc *Voința națională*, *Epoca* și *Cronica*. În aceste ziare văd urmîndu-se regulat diferite cronice, cu bucăți literare originale... Subsemnatul urmărește de citva timp cu regularitate în *Voința* foiletonul literar și în *Epoca* cronică dramatică, sau, mai bine-zis, în *Voința* pe d-l Chendi și în *Epoca* pe M. Dragomirescu, pe care-l cunoaște din *Convorbiri* și din scrierea sa *Critica științifică și Eminescu*. • .

Am vorbit despre aceste lucruri în introducere, pentru că cartea pe care mi-am propus să o recomand cetitorilor *Junimei literare* cuprinde articolele sau foiletoanele d-lui Chendi, publicate în *Voința națională* și reunite pe urmă și în volum.

Despre autor am vorbit mai pe larg în numerile prime ale revistei noastre, cu ocazia recenziunii asupra volumului *Preludii*; atunci am făcut câteva observări asupra mișcării literare din regat, am căutat să-mi dau puțin seama de grupările și grupulețele formate și curente mai însemnate, și am ajuns la concluzia că nu mai e nimic deslușit

și statornic, vecinică fluctuație. Observările mele de atunci au avut darul de a slirni unele nemulțumiri în cei loviți și vizați de mine, cari s-au alarmat de faptul că preocup opinia publică bucovineană față de «valoroasele» lor opuri. N-am ezitat niciodată asupra părerii exprimate atunci și astăzi cu atît mai puțin, cînd m-am convins mai mult că mica direcție sănătoasă în literatura romană e cea reprezentată de grupul de la *Sămănătorul*, cu ardelenii grupați în jurul d-lui Iorga, la care grupare se numără și Chendi. Dară această grupare — și aceasta o mărturisesc iarăși sincer — nu e lipsită de greșelile fiecărei mișcări începătoare, care-ntilncșle în drumul ei atîtea piedici și mai ales atîta rea-voință, acele greșeli minimale n-au nici o înfriurîntă asupra principiilor reprezentate de această grupare. În învîlmășagu! luptei lovește de multe ori și greșit — lucrul principal e că erorile nu sînt izvorite din perversitatea și dușmănia pătimașă de cari sînt conduși contrarii curentului. Ar fi locul aici — dat fiind că am alins chestia — să amintesc ceva despre *polemica literară* obișnuită în revistele române — îmi rezerv aceste puține observări pe mai tîrziu pentru un articol special, pe care cred a-l putea scrie cu obiectivitatea necesară, ca unul ce stau afară de zgomotul luptei; unele observări Se vor face în decursul articolului acestuia.

Foiletoane cuprind material variat; aflăm scurte schițe literare, mai multe dări de seamă și, în fine, unele « moravuri literare ». Autorul introduce această colecție de foiletoane cu un caracteristic articol intitulat *Dreptul criticei*, care-i parafraza unui capitol din cartea cunoscutului critic literar german Adolf Bartels, *Kritiker und KrUikaster*, în care sînt expuse câteva teorii relative la rolul adevărat al criticei. Și fiindcă și «la noi se petrec în mic aceleași fenomene din viața literară ca în Germania și se ivesc aceleași erezii în privința rolului criticei din gazete și reviste », acceptă și Chendi teoriile expuse drept prefață la noul său volum. Nu putem intra de astă dată în expunerea acestor teorii, recunoaștem însă că sînt formulate clar și precis.

Chendi prezintă publicului cetitor o serie de «figuri literare» dîndu-ne unele amănunte prețioase și căutînd să ni-i prezinte în puțin șire în întregimea lor [...]

în partea intitulată «Dări de seamă», autorul se ocupă cu mai multe scrieri apărute în decursul anului trecut. Chendi e adeptul « direcției de luptă și stăruință pentru readucerea încrederei în însușirile sufletești ale neamului nostru » și ca atare nu se poate împăca cu produsele literare ușoare ale poeților de salon à la Lecca, nici cu proza d-lui Rosetti, odată atît de alintat de public, producțiuni cari nu reprezintă o individualitate, cu caracterul ei propriu, ci-ți dau impresia unei copii șterse, unei imitațiuni slab reușite, nici de vorbit cu versuri

«i cele ale lui Canlilli din volumul *Aripi de vis*. Lui îi place să petreacă mai bine în atmosfera schițelor de la țară ale lui Ciocîrlan sau Sandu, iubește, cu un cuvînt zis, « muza țărănească », cum ar numi-o delicații reprezentanți ai muzei de la oraș. Cită deosebire între una și între alta. Cea de la oraș, slabă, numai scheletul, palidă, incoloră, împopoțonată eu diferite articole de modă și parfumată cu mirosurile străine; cea de la țară, voinică, rumenă, plină de viață, împodobită cu florile cîmpului și respirînd vioiciunea, aerul de țară, sănătos și întăritor de inimă. Pe această cale îl urmăm și noi pe critic cu drag și căutăm să formăm în aceeași direcție — unica sănătoasă și unica în putere a finea piept celei importate din afară — gustul publicului bucovinean.

În ultimul capitol, *Moravuri literare*, autorul ridică la un colț vîlul și ne lasă să privim în față două personalități de mare rol în presa națională: 1) *Anonimul*, 2) *Nihilistul și răzbuñătorul*; sînt cele mai interesante, dintre multiplele fețe ale scriitorului polemic român. Aceste două articole ne dau prilej bun de a spune puține cuvinte la strigătul de alarmă ridicat ele unii indigeni «autohtoni» în contra «năvălitorilor», veneticilor, toți renegați, ba unguri, ba sași, ba Dumnezeu mai știe ce.

Mulți dintre preținșii literați din regat privesc drept o năvălire intrarea elementelor viguroase ale ardelenilor în literatura română, cil doza lor de energie de țărani crescuți în natura de la țară, cu dorul lor de neam, cu aspirațiile lor pentru viitor; o invadare e și intrarea acestor elemente harnice și destoinice gata de muncă în viața socială și economică a țării, și cu drept cuvînt, căci prin aceasta mulți trîntori au fost siliți a-și părăsi caldul cuib, mulți poeți de glorie ieftină a-și căuta altă ocupație mai rentabilă, nemaiputînd ameți publicul cu nimicuri, cu produsele lor de proveniență dubie, străine sufletului românesc. De aici strigătul de luptă, care e însă strigătul disperărilor. A expune mai pe larg această idee îmi rezerv pentru articolul anunțat mai sus...

George Tofan"

(*Junimea literară*, an. I, 1904, nr. 12, p. 205-207.)

Volumul *Foiletoane* îl în ilnim comentat și într-o broșură a lui Sofronie Ivanovici intitulată *Maniacii condeului, nr. 3 — Ilarie Chendi*, București, Tipografia M. S. Niculescu et Co., Strada Clemenței, no. 3, 1904". Pe vr o 16 pagini, autorul respectiv dă citate din diverse articole ale lui Clvmdi, comentîndu-le într-un mod stupid și grosolan. Iată citeva exemple:

„în volumul *Foiletoane*, Chendi consacră al doilea articol unui alt maniac al condeului, *St. O. Iosif*, pe care-l tîmîiază pînă la ridicul.

Faptul nu ne surprinde absolut delec (*Un sot trouve toujours un plus-sol qui Vadmire !*).

Desfid pe cititori să nu zîmbească măcar:

«Tinăr, de-abia 28 de ani, Iosif are azi o reputație pe care n-c< întrece decît aceea a domnilor Coșbuc și Vlahuță. »

Nici mai mult, nici mai puțin, avem doar trei corifei în poezia română:

Vlahuță, Coșbuc și. . St. O. Iosif...

în articolul despre Delavrancea, Chendi se plinge că Delavrancea. nu mai scrie. Și unde ai vrea să colaboreze, d-le Chendi?

Ai vrea ca omul acesta, dotat cu atît bun-simț, să figureze în sumarele *Sămănătorului*? . O, Delavrancea nu mai face literatură, poate și dezgustat de apariția atîtor maniaci ai condeului, de calibrul lui Ilarie Chendi! . .

Un fapt ciudat: Chendi, care slăvește atît pe Iosif, nu laudă deloc pe Riria! Dimpotrivă, la pag. 69 citim:

«Riria a fost introdusă în publicitate ca un geniu. între ea și poeții geniali nu este însă altă legătură decît „cerneala și hîrtia" și e bine să se știe asta pentru ca biografiile, atît de luxos tipărite, să nu seducă pe nimeni.»

Un ovrei ar fi scris «să se știe «... și Chendi, desigur, l-ar fi acuzat că nu știe limba. Cităm un delicios pasagiu din articolul *Activitatea unui renigat*, din care cititorul va vedea cît de naiv și nesărat o Chendi, ca și în articolul *S. Fl. Marian*, cînd se încearcă să se exprime prin imagini: «în vremea asta la Cluj, un corb începe a croncăni... » [...] în volumul *Preludii*, Chendi o scrîntește de la prima frază."

...„în concluzie — afirmă Sofronie Ivanovici, vorbind de «temerarul maniac Chendi» — «limba n-o cunoaște nici cît un ovrei; spirit răsufat de mahalagiu; seriozitate nici măcar în aparență și pătimaș în ultimul grad. Așa merge cu patima pînă a contesta indirect, pe un valoros poet ca Duiliu Zamfirescu și alții, pentru a proclama pe St. O. Iosif (?) și pe alți doi-trei corifei ai poeziei române. încaltea cu «fratele» Iosif devine enervant. Nu e articol în care să nu aducă netam-nesam elogii acestui alter-ego al său.

Și după ce Chendi vine nechemat din Ardeal, se-ncearcă să importe în literatura română și fel de fel de nume baroce ca Ciocîrlan, Sorcovă, Cunțan, Cioban, Sabo, Otavă și alți «frați de dincolo», ca și cum n-ar fi destui maniaci ai condeului printre «frații de dincoace».

Puțini cred să fi avut răbdarea mea, să citească ambele volume ale lui Chendi, căci de la primele articole vezi pe scriitorul neîndeminatec, care nu știe cum să-și aștearnă pe hîrtie ideile, ca să nu dea loc la nonsensuri sau ambiguități; de la primele articole vezi pe omul parțial, care vrea cu orice preț să proclame pe amicii și pe rudele sale-

drept scriitori ce seamă, izbînd în acest scop (cu neîndemînare, de altfel), în mulți din scriitorii cu reputație mai mult sau mai puțin stabilită.

Cît de nimerit e calificativul de « maniac » față de Chendi! într-un interval foarte scurt două voluminoase cărți; la *Voința*, aproape zilnice articole; la *Sămănătorul* articole — adevărată grafomanie!

Fecunditatea lui Chendi e destul de incompatibilă cu cerințele unei critici bine gîndită, bine frămîntală și bine întocmită. Și cu atît mai nimerit e acest calificativ cu cît Chendi, ca orice maniac de altfel, posedă și acea încredere în sine care-l face să braveze cu atîta seninătate ridicolul.

Nenorocirea lui Chendi e că la *Sămănătorul* și la *Voința* e înconjurat aproape numai de transilvăneni, oameni în mare parte lipsiți de caracter, căci nu s-a găsit nici unul care să-l ia deoparte și să-l convingă că trebuie să schimbe calea ridicolului. Ce imens serviciu i-ar fi făcut! "Nu-l cunosc pe Chendi decît din auzite și totuși am avut această generozitate" (*op. cit.*, p. 3—17).

O generozitate ca a lui Sofronie Ivanovici, constînd în jigniri și insulte pentru că era dintre transilvăneni, iar aceștia erau socotiți „lipsiți de caracter” au avut-o din păcate mulți în epocă și chiar și mai tîrziu, împiedicînd în multe privințe receptarea mesajului criiicii literare a lui Ilarie Chendi.

Din puținele consemnări care se fac volumului *Foiletoane* se vede clar că opinia publică, în general, și critica literară, în special, nu erau pregătite pentru a recepta noutatea concepției critice pe care o avansa autorul. Această noutate se va impune atenției abia cu cea de-a doua generație a criticilor dintre războaie, aceea a lui Pompiliu Constantinescu. El no-a lăsat această mărturie de conștiință revelatoare despre foiletoanele chendiene:

„Unde e deci critica noastră modernă, așa cum o creează Sainte-Beuve, în direcția unei comprehensiuni și a puterii de interpretare? Unde este «genul» nou, cu metode proprii, cu domeniu propriu, critica creatoare, nu în sens impresionist, ci critica hrănită din substanță artistică, construind, lămurind spirite, expresii, stiluri? începutul acestei perioade îl inaugurează criticii cronicari. Primul cronicar adaptat necesităților foiletonului e Chendi." (Pompiliu Constantinescu, *Scrieri*, ediție de Constanța Constantinescu, voi. 6, 1972, p. 306).

în cercetarea monografică pe care o dedică operei lui Ilarie Chendi, criticul Mircea Popa observă mai precis locul pe care-l ocupă volumul *Foiletoane* în evoluția criiicii chendiene:

„Cu volumul *Foiletoane* se încheagă și formula predilectă a operei sale critice, pe care o va păstra și perfecționa în continuare: foiletonul. E specia care corespunde în cel mai înalt grad, structural am putea spune, nevoii sale de a se exprima rapid și concis asupra problemelor

sau operelor în discuție, de a da un curs mai liber desfășurării ideilor, necesitate impusă oarecum și de spațiul restrîns, fix, pe care jurnalele din Transilvania îl acordau dezbaterilor de acest gen. Foiletonul nu este o creație chendiană, dar el are meritul de a-l fi repus în drepturi, de a-l fi reactualizat și restituit criticii noastre moderne, ca pe una dintre speciile ei cele mai înzestrate" (Mircea Popa, *Ilarie Chendi*, Editura Minerva, București, 1973, p- 144—145).

DREPTUL CRITICEI

A apărut întii cu titlul mai amplu: *Dreptul criticei*. După Adolf Bartels, în *Voința națională*, nr. 5638, 23 martie 1904, la rubrica de subsol a ziarului. Articolul a fost reluat, cu unele modificări și adaosuri de text, în fruntea volumului *Foiletoane*, p. 3—7.

Dacă ținem seama de faptul că penultimul articol din volumul *Foiletoane* (*Nihilistul și răzbunătorul*), care se anunță în paginile ziarului *Voința națională* ca făcînd parte deja din volum (la 30 mai 1904), iar ultimul (*Oveii și literatura română*), se publicase deja la 13 ianuarie 1904, înseamnă că *Dreptul criticei* (publicat la 23 martie 1904) trebuie să fi fost printre cele din urmă elaborări critice ale volumului. Stabilirea acestei cronologii nu este lipsită de importanță istorico-literară, căci întregul articol se arată, în această lumină, ca o justificare teoretică a unei orientări importante din cuprinsul volumului, și anume, aceea negativă, de combatere a nonvalorilor, care se cerea apărută cu mai multă fermitate în introducerea cărții. Ceea ce Chendi a și făcut prin acest articol. Modul în care e conceput justifică o orientare a volumului, dar e departe de a acoperi întreaga concepție critică a lui Ilarie Chendi.

Chiar și în *Foiletoane*, partea inițială a cărții, cea consacrată afirmării unor valori ale epocii (St- O. Iosif, Sim. Florea Marian, Ion Bianu ș-a.) și publicată mai întii în paginile ziarului *Voința națională* sub genericul de *Figuri literare*, iese de sub incidența ideilor, sintetice despre critica literară formulate în articolul *Dreptul criticei*, care stă în fruntea volumului. Or, critica literară de mai tîrziu tocmai această greșeală a săvîrșit față de Chendi, extinzînd ceea ce era limitat la o anumită latură a criticii sale la ansamblul operei. Cum acest articol este singurul cu aspect de program critic pe care l-a publicat Chendi în fruntea unui volum în timpul vieții, ce a rezultat de aici ne apare acum ușor de întrevăzut: reducerea întregii activități a criticului la un fel de polițienism literar, imagine cu care a intrat, pe nedrept, în conștiința posterității: „în această operație de poliție literară — spune E. Lovinescu — de o valoare de altfel relativă și legată de moment,

vedem adevăratul element pozitiv al contribuției lui Chendi, în serviciul căreia și-a pus bunul-simț necesar și mijloacele potrivite. Din nefericire, bunul lui simț nu era limitat numai de receptivitatea sa estetică, peste care nu putea trece, dar și de amestecul pasional evident" (E. Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, Editura Ancora, 1926—1929, II, *Evoluția criticii literare*, p. 40).

„Dacă nu putea determina ce e critica, Chendi dădea instrucții cum să se critice, făcând dovadă de un spirit polițist și cam violent. Cît despre critice în sine, deși scrise cu oarecare nerv, ele și-au pierdut azi interesul" (G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, 1941, p. 566).

„Intransigent și agresiv, sentențios, susceptibil, pe scutul de guerillero al lui Ilarie Chendi ar fi fost suficient, în loc de deviză, un singur cuvînt: «Nimicește!»- Inchizitor în negru, el e un opozant prin definiție, sceptic, nemulțumit de alții și de sine. Capacitatea de a se entuziasma în fața frumosului nu-i lipsește, însă rolul pe care și-l ia în serios, criticul e acela de *procuror literar*, asumîndu-și dreptul de a utiliza biciul pentru a scoate din Parnas pe «diletanții grandomani»" (Constantin Ciopraga, *Literatura romană între 1900 și 1918*, Editura Junimea, 1970, p. 669).

Dacă din exagerarea importanței articolului *Dreptul criticii* & rezultat o îngustare evidentă a receptării activității lui Chendi, tot din acest articol a rezultat și o altă interpretare eronată, și anume aceea cu privire la lipsa de originalitate a ideilor sale critice.

Dar în acest articol Chendi nu numai că nu-și arogă pretenții: de originalitate, ci, dimpotrivă, supralicitează absența acesteia, subliniind caracterul cît se poate de comun în critica europeană a ideilor pe care le apăra el în contextul de atunci al literaturii române, invadată de mediocritate și confuzie a valorilor. Mărturisirea că el prelucrează pentru această situație un capitol din cartea profesorului german Adolf Bartels, *Kritiker und Kritiker*, a fost interpretată *molă mot* și extinsă nepermis. Or, este evident că, disculpîndu-se de pretenția de a fi original, Chendi a urmărit cu totul altceva, și anume, să impună opiniei publice scriitoricești de la noi niște drepturi ale criticii cu totul și cu totul recunoscute aiurea. Calitatea lui Bartels-era de a expune „mai popular citeva teorii vrednice a fi cunoscute și la noi".

în contextul de atunci al literaturii germane, Adolf Bartels (1862 — 1944) era recunoscut mai ales pentru susținerea curentului „așa-nu-mitei « *Heimatkunst* », literatura ținutului natal, un fel de « poporanism » german, care lupta împotriva internaționalizării, intelectualizării și artificializării literaturii, împotriva ambianței marilor orașe" (Mihail Ishășescu, *Istoria literaturii germane*, Editura științifică, Bucu-

rești, 1968, p. 394). în cadrul activității lui Bartels pe această linie se amestecau și tendințe șoviniste și antisemite care după primul război mondial s-au accentuat, degenerînd în fascism. Dar nu astfel de aspecte preia aici Chendi de la Bartels, ci ideile lui despre critica literară, pe linia subterană, discretă, a înrudirii lor „poporaniste". Autoritatea, de altfel comună, cum afirmă însuși Chendi, a lui Bartels, este pentru criticul nostru doar o mască în vederea apărării propriului program de critică presărat în multe alte articole, și ale cărui fire de legătură trebuie căutate mai adînc în context european. Căci ideile despre critică difuzate de Bartels și mai ales modalitățile acesteia nu sînt tocmai specifice criticii germane, inclinată către teoretizări filozofico-estetice dificile, în tradiție kantiano-hegeliană, cît mai ales celei franceze, care, în epoca respectivă, trecînd peste sistematizările științiste ale lui Hippolyte Taine, îl regăsea pe Sainte-Beuve cel spontan, artistic, felurit, corosiv și întemeia pe această bază critica de opinie antipozitivistă, evoluînd spre impresionism.

Pe Sainte-Beuve îl și găsim chiar implicat în evoluția criticii chendiene din această perioadă. Astfel, celebrele sale „causeries" sînt luate drept punct de reper în introducerea la ciclul de articole intitulate *Divănire* din *Tribuna poporului* pe 1900 (vezi, în această ediție, voi. II, p. 193), iar în ziarul *Voința națională*, în cadrul rubricii de foileton, unde Chendi publica nesemnînd, în aceeași perioadă, amplul studiu *Alecsandri și românii din Bucovina*, îl întîlnim evocat și pe Sainte-Beuve, „puternicul atlet al criticii literare franceze", în calitate de artist:

„Cînd Sainte-Beuve dete la iveală romanul *Volupte*, un critic cu convingeri creștinești și, cu toate acestea, plin de simpatie pentru marele și agerul sceptic, d. Vinet, prezicea că din pana cîntărețului lui Joseph Delorme va ieși un alt roman, consacrat studiului ambițiunei. Voluptatea și ambițiunea sunt, într-adevăr, cele două păcate, pe cari lumea le cinstește și le mîngîie: e nimerit a-i destăinui frămîntările, amărăciunile, mizeriile; e folositor a înfățișa mulțimei nemărginite a dezamăgiților reversul medaliei. Sainte-Beuve se gîndi multă vreme la romanul nou care trebuia să se intituleze tocmai *Ambition...* și nu-l scrise. El zicea: «A scrie un roman, pentru mine este un mijloc indirect de a iubi și destănuși». Dar vremea dragostei apusese pentru el și dînsul prinsese de veste, iar cu aceasta dovedea marele său bun-simț. Cît de puțini sunt aceia cari țin seama de momentul critic în care se cere virtutea renunțării!

Mi se pare mie că Pasquale de Luca, experimentatul scriitor napolitan, a izbutit să întrunească în cel din urmă al său roman, *Le Ambitiose*, căruia presa și publicul cititorilor italieni i-au făcut așa de simpatică și călduroasă primire, cele două idei cari preocupaseră îndelung pe

puternicul atlet al criticei psihologice franceze, aceea a romanului scris și a romanului nescris" . . . (*Ambițioasele*, în *Voința națională* nr. 5875, 18 noiembrie 1904J

Dacă în ceea ce privește ideea programului clin *Dreptul criticei*, Chendi nu este original și el a dorit în mod expres să nu fie original,, există totuși o noutate și o originalitate de context, care se cuvin a fi luate în seamă. Sub masca lipsei de originalitate, Chendi fixează cel mai tranșant față de nonvalori program din istoria criticii literare românești. Nimeni înaintea lui și nici după el nu a acordat criticii atât de multe drepturi și îndatoriri, un atât de înalt rang în dezvoltarea, literaturii și culturii naționale.

Este de remarcat și faptul că, în cadrul acestui program, Chendi se detașează într-un mod categoric, decis, de critica pozitivistă, cu pretenții „științifice”, la modă atunci la noi, cu care Chendi va deschide în curând un război polemic dur pînă la strîșitul vieții sale. Recunoscînd talentului dreptul de a se manifesta în critică, Ilarie Chendi statuează de fapt un drum nou criticii literare românești, inaugurînd la noi. critica literară de orientare artistică.

ST. O. IOSIF

A apărut întii în *Voința națională*, nr. 5490, 20 iulie 1903, la pagina de subsol a ziarului, cu suprafitulul *Figuri literare* și semnătura la sfîrșit / *Chendi*. Articolul a fost reluat cu unele adăugiri de text în partea finală, în volumul *Foiletoane* (1904), p. 8—14. Este cel de-al doilea articol important publicat de Chendi despre acest scriitor, după recenzia la volumul de *Poezii*, din *Familia*, nr. 17, din 28 aprilie 1902, (vezi în această ediție, voi. II, p. 318).

Referințe la scrierile lui St. O. Iosif există și în alte contexte ale criticii lui Chendi. În special activitatea de traducător și inspirația folclorică au constituit puncte de reper stabile în numeroase alte articole. Studiul de față este astfel expresia unei sinteze critice destul de îndelungate. Pe drumul către această sinteză trebuie luată în considerație și scurta recenzie pe care o făcea cam în același timp Chendi și basmului versificat *A fost odată*, apărut în broșură în 1903:

„St. O. Iosif: «A fost odată». Poveste în versuri.
București, 1903, 1 br. 4°, 48 p., Editura C. Sfetea

După volumul de versuri (Buc., 1902, Edit. Socec), prea puțin remarcat de critică în raport cu valoarea ce reprezintă, d-l St. O. Iosif dă la lumină o poveste în versuri, împărțită în șase cînturi, dintre*

care cele dintii par a fi baza largă a unei lucrări mai mari, iar cele din urmă mai condensate, povestea aceasta este una dintre cele mai temeinice și mai mature producțiuni ale tînarului și destul de popularului nostru poet.

În *A fost odată*, Iosif își împrumută elementele de inspirație din mai multe povești și, în special, din *Gheorghe cel viteaz al lui Ispirescu*, pe cari le prelucrează apoi liber, punîndu-le în gura unei bunici gureșe de la țară.

Procedeele acesta e cît se poate de corect: o poveste în versuri, cu oarecare pretenții de lucrare de artă, nu poate fi o simplă versificare a unui basm anumit. Poetul caută totdeauna elementele cele mai puternice din tezaurul poporului, pe cari le contopește într-un întreg armonios, cum a făcut, Eminescu în *Călin Nebunul* și chiar Creangă în *Harap-Alb*.

La valoarea lucrării lui Iosif contribuie mult și cadrul descriptiv, bunica cu reflexiunile continue, întreruperile copilașilor naivi și vorbele de muleomie ale bătrînei:

Și iaca! v-ați înspăimîntat degeaba!
Ei, bată-vă norocul să vă bată!
Ori ați uitat — așa se vede treaba,
Că-s basme vechi din vremuri de-altădată?

Nu tremurați că nu vă lasă baba,
Fiți, dragii mei, cu inima bărbată!
Nu doisprezece . . . Nouăzeci și nouă
Poftească! — Nu vă fie frică vouă! . . .

Firul poveștii însăși e limpede. Tonul e cel familiar. Limba e vșoară și lipsită de bombasticisme obicinuie în acest fel de literatură. Numai în cîteva pasaje mai lirice, poetul își ia avînt și întrebunțează o coloratură mai bogată.

Claritatea cu care vede și simte ceea ce spune, însuflețirea caldă pentru subiectul ce tratează, siguranța de stilul său și orientarea în literatura populară sunt calitățile lui Iosif, cari le observăm și din *A fost odată*.

Povestea aceasta ar trebui să servească de model rmiltor poeți tineri, cari își storc zadarnic bietul lor creier și frămîntă fără milă biata lor inimă, pe cînd în popor sunt atîtea subiecte demne de atenția și îndrumarea lor.

Ch.”

[*Pevista bibliografică*, nr. 2, martie-aprilie 1903, p. 37—38.)

Acest studiu a apărut întâi în *Voința națională*, nr. 5520, 27 august 1903, p. 1, la rubrica de subsol a ziarului, cu supratitlul *Figuri literare* și semnătura la sfârșit / *Chendi*. Textul a fost reluat cu mici schimbări în volumul *Foiletoane* (1904), p. 15—23.

Ion Gorun (pseudonim al lui Alexandru Hodoș — 1863—1928), face parte din marea familie de intelectuali a Hodoșilor, cu care Chendi era înrudit prin mama sa, decedată de timpuriu, când viitorul critic nu avea nici vârsta de un an. În aceste condiții, micul Ilarie a crescut mai mult la bunica dinspre mamă, în numeroasa familie, iar cu Alexandru, puțin mai în vârstă ca el, a copilărit împreună. Simpatia criticului și grija pentru afirmarea ca scriitor a lui Ion Gorun, fire mediativă, retrasă și timidă, trebuie considerate și expresia unei vechi și statornice prietenii.

Cu prilejul apariției DESPRE 1) ELAVRANCEA „Operelor” sale complete

Prima parte a acestui studiu a apărut întâi în *Voința națională*, nr. 5535, 16 sept. 1903, p. 1, la rubrica de subsol a ziarului, cu supratitlul *Figuri literare* și cu titlul *Delavrancea*, I. Partea a doua s-a publicat, întâi în *Voința națională*, nr. 5541, 23 septembrie 1903, cu titlul *Delavrancea*, II și același supratitlu. Ambele părți au fost reluate unitar în volumul *Foiletoane*, p. 24—40, cu unele adaosuri de text. De pildă, la fragmentul despre modul cum a interpretat Gherea pe Delavrancea, la textul din ziar, Chendi a adăugat în volum: „Dacă d-l Gherea ar reveni, cu ocazia apariției *Operelor complete* și ar discuta temeinic valoarea estetică a scrierilor d-lui Delavrancea, sînt convins că ar avea multe de spus.”

Acest adaos atenuează mult din aspectul ironic al citatelor anterioare din Gherea și comentariul lor și se constituie nu numai într-o dovadă indiscutabilă de respect față de criticul Gherea, ci și ca o invitație directă adresată acestuia de a reveni în critică, unde, după cum se vede, Chendi credea că are încă multe de spus.

Acest studiu este unul dintre cele mai solide din câte s-au scris în epocă despre Delavrancea. El este — dincolo de programul enunțat în eseu introductiv, *Dreptul criticeii* — o dovadă a îmbinării armonioase de către Chendi a perspectivei critice cu cea istorico-literară.

Apariția în volumul *Foiletoane* (1904) a studiului despre Delavrancea, în opoziție cu acela despre Macedonski, trebuie considerată

și un răspuns la atacurile aduse scriitorului de către Caion. Iată cum se încheie un articol veninos al acestuia din *Românul*:

„Dacă rămînea același sărac și rupturos om de litere, cu paltonul soios și cu părul încleșcat de puține pieptănături; dacă acum cînd a pășit pragul bătrîneții, ar fi fost același sărăcut scriitor, era să-i rămîie inima curată, nepîngărită de noroiul politicii.

Dar el voia să parvie . . . Templul literelor a pierdut un țircovnic — preot nu ajunsese încă — iar Gomora politică a cucerit un bun luptător . . .

Delavrancea literatul a murit. Trăiască arivistul.”

(*Cazul iDelavrancea. Politicianism și literatură*, de Caion, în *Românul*, 20 ianuarie 1904.)

PĂRINTELE S. FL. MARIAN

A apărut întâi în *Voința națională*, nr. 5570, 28 oct. 1903, la rubrica de foileton a ziarului, pe prima pagină și cu supratitlul *Figuri literare*. Medalionul a fost reluat în volumul *Foiletoane* (1904), p. 41—47, fără pasajul introductiv din ziar, pe care-l reproducem aici spre completare: „Literatura noastră populară e o mare bogată în pietre scumpe, și părintele Simeon Florea Marian e cel mai harnic și mai norocos pescuitor de mărgăritare — le adună, le spală de noroi, le prețuiește și le expune luminei, ca să strălucească.”

I. C. FUNDESCU

A apărut întâi în *Voința națională*, nr. 5647, 4 februarie 1904, la rubrica de subsol a ziarului, cu supratitlul *Litere, științe, arte*. Articoul a fost reluat, cu mici modificări de text, în volumul *Foiletoane* (1904), p. 48-55.

Studiul judicios și ponderat despre I. C. Fundescu, unul din „lungul și răbăți muncitori cari nu se disting prin o gîndire extraordinară și nu ajung niciodată în fruntea unei mișcări, ci-și îndeplinesc cu devotament misiunea de epigoni și răspînditori ai ideilor timpului”, este o dovadă în plus a abaterii lui Chendi de la programul belicos de critică literară, propus în fruntea volumului *Foiletoane*.

A apărut întâi în *Voința națională*, nr. 5663, 22 februarie 1904, la rubrica de subsol a ziarului, de unde a fost reluat cu mici modificări în volumul *Foiletoane*, p. 56—63. Textul acestui foileton a fost reprodus sub același titlu și în *Tribuna*, nr. 41, 25 februarie 1904.

Același text a fost reluat și ca prefață la volumul ce poartă pe pagina de gardă titlul „*Biblioteca pentru toți*”. *Momente culturale de Ion Bianu*. București, Editura Librăriei Leon Alcalay, 37, Calea Victoriei, 1904”. Prefața volumului poartă titlul; *Ion Bianu. Notiță biografică* și are în final următorul adaos:

„Pentru ca cetitorii acestei Biblioteci populare să cunoască și ei măcar o parte din activitatea unuia dintre cei puțini, a d-lui Bianu, am crezut de bine a aduna la un loc — cu învoirea autorului — câteva din articolele sale, în care se fixează momente culminante din istoria culturală. Astăzi, când în societatea noastră s-au ridicat valuri de proteste împotriva influențelor străine și a susținătorilor ei, cunoașterea celor ce totdeauna au dus o luptă aprigă în direcția asta este o datorie și este folositor, mai ales pentru tinerime.

21 faur 1904

//. Chendi

RIRIA

A apărut întâi în *Voința națională*, nr. 5484, 13 iulie 1903, p. 1 — 2, la rubrica „Viața literară”, cu titlul mai amplu: *Steaua unei scriitoare. Riria*. Textul acestei cronici a fost reluat, cu unele modificări, în volumul *Foiletoane* (1904), p. 64—69.

Articolul despre Riria (pseudonim al Coraliei Gatowsky, căsătorită mai târziu cu A. D. Xenopol) se dovedește, la un contact mai atent cu publicistica lui Chendi, realizat în cadrul atenției acordate de Chendi mișcării literare ieșene. într-o „notiță literară” din *Sămănătorul* (nr. 33 din 17 august 1903) referințele la Riria le găsim într-un context mai larg:

„*Gînduri uitate* își intitulează d-l N. Bosniev-Paraschivescu un volumaș de poezii ce se citesc tot atât de greu ca și numele autorului. Cu numele acesta nu ne vom obicinui ușor; poeziile nu i le vom putea îndrăgi; gîndurile (mai multe vorbe) i le vom uitași noi.

Poetul de la Iași — titlu pe care îl reclamă acum toți colaboratorii poeți ai *Arhivei* — e, de altfel, de bună-credință, în fruntea volumului

figurează poezia *Sper*, ceea ce nu înseamnă că speranța de-a ocupa un loc serios printre tinerii poeți de seamă i se va realiza în curînd.

Mai incoloră și mai rece, numai frazeologia vorbăreței cumetre Riria poate să fie. Ce Dumnezeu?! Așa de puțin foc sacru, atîta lipsă de patimă și de viață e prin regiunile Iașilor? O atît de searbădă iubire?

Cu sori, al căror tată e materia și totuși se sting în haosul uitării; cu depărtările albastre în cari viețuiesc mulțimi de stele cu viața lor de veacuri ... și cu alte asemenea reflexiuni din lumile siderale nu ne încălzește deloc” . . .

în jurul Ririei s-a desfășurat în epocă o amplă polemică, țesută cu multe intrigi, la care au participat și mai vechii junimiști. Riria a fost lansată ca o adevărată „stea” a literaturii noastre de către cunoscutul istoric A. D. Xenopol, în revista sa *Arhiva* din Iași.

Dintr-o „corespondență” a ziarului *Adevărul*, condus de Constantin Miile, aflăm „știrea senzațională” *Cum o polemică literară degenerază în bălaie*. Spicuim din cuprinsul acestei corespondențe:

„Nimeni nu s-ar fi așteptat ca o polemică literară să degenereze într-un scandal regretabil, mai ales că în această polemică se încinsese lupta între un om apreciat al condeiiului, făuritorul istoriei românilor, d. A. D. Xenopol, și un tînăr ziarist, d. George G. Mîrzescu. . . Cele două bastoane aplicate de d-nul Xenopol d-lui Saghinescu sînt epilogul polemicii în care s-a amestecat mereu numele poetei Riria-

Izvorul polemicii a fost tăcerea pe care a păstrat-o ziarul *Liberalul* cu ocazia reprezentării piesei *Elvira* de Riria pe scena Teatrului Național din Iași.

în urma unui articol publicat în *Evenimentul* și iscălit de d. Xenopol, *Liberalul* a răspuns că acea tăcere se datorește, întâi, respectului ce trebuie să-l poarte unei femei — autoarea piesei *Elvira* — și, al doilea, spre binele poetului și al primei sale lucrări dramatice.

Polemica, de la început literară, începe a cuprinde apoi violențe politice, îndreptate reciproc între conservatorul Xenopol și un liberat la început anonim. . . Polemica pusă pe tărîm politic a degenerat apoi în insulte personale.

. . . D. V. Gatowsky, soțul poetei Riria, pretindea că injuriile aduse soției sale se datoresc unei încercări de șantaj din partea d-lui Mîrzescu. . .

La rubrica «Tribuna liberă» din *Liberalul*, d. Saghinescu (pensionar și unul din cunoscuții antisemiți din Iași), insulta în mod grosolan pe d. Xenopol și intra în viața privată a Ririei și a d-lui Xenopol. în seara zilei de 16 crt., în strada Muzelor, d. A. D. Xenopol, pentru prima dată în viața sa, a răspuns la insulte nu cu condeiul, ci cu palme . .

(*Adevărul*, 14 februarie 1903.)

De la Iași, adversitățile polemice au trecut și la București. „Descoperirea” lui A. D. Xenopol este negată violent de către Nicolae

lorga, care face o analiză necruțătoare dramei istorice *Chiajna și lou.n-Vod.ă cel Cumplit* de Riria, în articolul *Literatura falsă (Sămănătorul* din 22 iunie 1903;.

în apărarea Ririei și combaterea „adversarilor ei” se înscrie cercul din jurul lui Macedonski, în frunte cu odiosul Caion, care susține o adevărată campanie critică în paginile *Românului*.

„Doamna Riria — afirmă Caion — înseamnă în istoria noastră literară începutul unei noi ere și, dacă critica junimistă o insultă fără a spune ceva, este foarte explicabil: domnul lorga insultă femeile de talent, pe cînd marele pontif profanează mormintele marilor oameni. . .

D. lorga, care este actualmente locțiitor al d-lui Kendi la rubrica criticei *Sămănătorului*, spune că d. A. D. Xenopol vrea să imite pe d. Maiorescu, dar nu reușește, căci nu-i de forța marelui critic.

Noi credem că d. Xenopol nici nu vrea să aibă în istoria literaturii noastre rolul nefast al murindei scoale junimiste, pentru că e om de inimă și de talent. Bl nu visează ceva, ci voiește să dea literaturii române pe cineva. în revista d-sale, *Arhiva*, s-au manifestat două mari talente, A. Vojen și Riria, cari nu au pereche în școala *Convorbirilor literare*.

Dar să ne ocupăm de opera Ririei, destul de mare spre a putea cîntări originalitatea și talentul unui autor.

Retrasă de zgomotul lumii, trăind în lumea ideală a unei arte superbe, Riria scria pentru mulțumirea ei sufletească și, dacă domnul A.D. Xenopol nu descoperea acest talent, mîndru și original, poate că multă vreme încă literele române erau să fie lipsite de viguroasa artă din *Ultima rază* și de shakespeareana concepție din *Elvira*.

Riria aduce azi, cînd scriu d-nii lorga, Kendi, Bârsan, Ciocîrlan și d-șoarele Cioban și Cunțan, o notă nouă, un originalism care împo- dobește limba prin creațiuni absolut ce-i aparțin. . .

Riria îndeplinește legea voltairiană, și iată pentru ce nici d-l lorga, nici comptabilul Kendi sau vreun alt pretins critic nu poate cîntări acest superb talent”. . .

(Caion, *O poetă nouă. Riria și adversarii ei*, în *Ro'nânul*, din 11 septembrie 1903.)

Același Caion o ridică pe Riria, alături de Rădulescu-Niger, deasupra lui Caragiale și Delavrancea:

„în dramă, Riria s-a manifestat, prin *Elvira*, ca o perfectă cunoscătoare a societății de azi. . . Riria, care cunoaște sufletul românesc, arată paralel răul, dar și marile virtuți ale neamului nostru. Luați *Elvira* și veți deschide cartea sufletească a orașelor noastre.

Romanele d-lui Niger asemenea deosebesc răul de bine. La acești buni români și buni cunoscători ai fraților nu vom întîlni caracterele false din dramele d-lui Caragiale.

Un alt scriitor, d-l Ștefănescu-Delavrancea. . . aleargă după degenerați și ne creează tipuri monstruoase”. . .

(Caion, *Sufletul românesc în manifestările noastre de artă și literatură*, în *Românul*, nr. 8, 1 martie 1904.)

în *Românul* din 26 aprilie 1904, comentînd elogios piesa Ririei, *Chiajna și Ioan-Vodă cel Cumplit*, Caion anunța într-un „post-scriptum”: „Pot vesti pe admiratorii Ririei că *Elvira* a fost primită și se va prezintă în viitoarea stagiune a teatrului Sarah Bernhardt din Paris”.

O colaboratoare a *Românului*, Elena Serea, ridică și ea un glas ditirambic la adresa Ririei:

„Nu știu dacă în istoria literaturii noastre a fost o epocă mai războinică ca cea de la 1900 și pînă azi. Numai în jurul unui nume iubit, am avut de înregistrat lupte crincene și nedrepte. Riria, căci de, ea este vorba, a reușit să se ridice, într-un interval foarte scurt, mai sus decît mulți bătrîni în ale literaturii. Această repede urcare nu poate fi iertată de către junimiști și de către mediocrități. Ei văd bine că această femeie e poezia cea nouă, ei văd că dînsa întrupează frumosul strălucit și nemuritor, dar totuși merg pînă la negarea talentului ei, chiar pînă la insultă. . .

Dar Riria este triumfătoare căci e talentul cel mare. pentru că e adevărul artei fără prihană.”

(*Românul*, 26 ianuarie 1904.)

între apărătorii Ririei se înscrie și *Revista, idealistă*, care publică scrieri ale acestei autoare, consemnînd totodată și apariția unor cărți despre ea, precum *Riria. Studiu critic estetic* de Vojen (Broș. 63 p., tip. Seidman, Botoșani):

„Scriitoarea care a stîrnit o adevărată furtună în ultimele luni face subiectul publicației d-lui Vojen. Pe Riria unii o urcă cu laudele pînă la cer, alții îi deneagă orice talent.

1). Vojen face parte din admiratorii «*poei.fi* de la Iași » și în aceste 64 pagini arată pentru ce admiră pe Riria. D-sa ne spune că Riria a îndrumat poezia spre o formă nouă și originală prin schimbarea ritmului. Cauza antipatiei provocată de poetă, d. Vojen o găsește tocmai în originalitatea talentului său și pune ca principiu că tot ce e nou la început nu este bine primit.”

(*Revista idealistă*, nr. 9, 1 noiembrie, 1903, p. 641.)

După cum se vede, discuțiile în jurul Ririei se înscriu în mai vasta polemică dintre reprezentanții *Sămănătorului* și cei ai cercului macedonskian, care-i făceau acestei scriitoare minore o propagandă deșănțată, în scopul de a atrage pe Xenopol,

«îi întregul său prestigiu de istoric și om de cultură, în rîndurile lor. Vorbind de „otrăvitoarea molimă a junimismului”, Caion chiar îl invită direct pe Xenopol „să ia comanda luptei ce ducem” (*Românul*, nr. 36, 11 octombrie 1904y.

Fără a fi străin de această polemică, articolul lui Chendi despre Riria se caracterizează prin situarea strictă în marginile unei analize estetice și ridiculizarea, pe această bază, a pretențiilor Ririei de a se declara „elevă” a lui Eminescu și continuatoarea spiritului marelui poet în epocă.

ALEXANDRU MACEDONSKI

Acest studiu a apărut întâi în *Voința națională*, cu numerotarea: I, în nr. 5708 (18 aprilie 1904); II, în nr. 5713 (25 aprilie 1904); și III, în nr. 5720 (4 mai 1904), la rubrica de subsol a ziarului, cu supratitlul general *Figuri literare*. Textul din ziar a fost reluat cu unele modificări și adaosuri de citate în volumul *Foiletoane* (1904), p. 70-97. Numerotarea cu cifre romane din ziar a fost înlocuită în volum cu asteriscuri, încît cele trei unități de foileton din ziar pot fi urmărite și în volum.

Studiul lui Chendi despre Macedonski constituie una din piesele de referință ale posterității criticului, mai ales în latură negativă. El este luat adesea ca model de îngustime critică și neputință de înțelegere a poeziei macedonskiene și simbolismului în general. Lovinescu, spre exemplu, îl consideră drept model de impresionism critic rău înțeles și practicat greșit:

„Impresionismul lui Chendi nu pornește de la impresia unică, esențială și de natură pur estetică, ci de la o serie de mici impresii, de calitate felurită, cînd estetice, cînd etnice, cînd etice sau strict personale: în articolul său asupra lui Macedonski, de pildă, aspectul omului întunecă cu desăvîrșire intuiția fondului estetic. Și chiar de-ar fi avut vreo intuiție unitară, în afară de cea națională, Chendi n-ar fi putut-o realiza în mod practic, înfrucit un astfel de impresionism cere nu numai intuiție, ci și putere de a o transmite altuia pe căi pur literare; nesrijinindu-se pe raționalizare și dialectică, ea trebuie să producă „sugestia prin procedee estetice pe care Chendi nu le posedă” (E. Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, ed. cit., II, *Evoluția criticii literare*, p. 37 — 40).

„Asupra lui Al. Macedonski, Chendi a avut să scrie un articol obiectiv, scoțînd în evidență cusururile și însușirile. Însă cusur e numit obiceiul de a vorbi de sine al lui Macedonski, ca și cînd subiectivitatea n-ar fi chiar izvorul liriceii. De altfel, grandomania poate fi o rea notă etică la un om comun, pentru un poet ea reprezintă o formă de personalitate, în latură pozitivă, firește, Chendi n-are nici cea mai mică

intuiție a poeziei macedonskiene.” (G. Călinescu, *Isotria literaturii române de la origini pînă în prezent*, 1941, p. 566).

„Impresionismul său, diferit de acela al lui E. Lovinescu, nu se poate organiza prin sedimentarea liniștită a ideilor în propoziții durabile. Poezia nouă îl iriia. În totul «școala lui Macedonski e o cloacă», iar opera poetului (antipatizat ca detractor al lui Eminescu și al celorlalți) e de o «inegalitate uimitoare», în care «preponderează umplutura și banalitățile versificate». Chendi e antisimbolist.” (C. Ciopraga, *Literatura română între 1900 și 1918*, Edit. Junimea, 1970, p. 670)..

În monografia sa asupra lui Chendi, Mircea Popa afirmă asemănarea firii criticului cu aceea a lui Macedonski, ca temelie a respingerii poeziei acestuia din urmă:

„Atîta pasiune și patimă în urmărirea și realizarea unor idei n-are pus în literatura română, oricît ar părea de ciudat, decît Macedonski.. alt mare nedreptățit al epocii. Cum firile de același fel se resping (vezi și cazul Iorga), cei doi mari scriitori au stat totdeauna la poli opuși, între ei căseîndu-se adîncimile de nebănuite ale unor principii fundamentale opuse. De unde și eroarea de a nu vedea în el un mare scriitor.. respingîndu-l de pe aceeași poziție de pe care a respins arta unui Becescu sau H. Lecca, bunăoară. Fără să-i cunoască bine opera și fără să încerce să i-o înțeleagă, Chendi a repetat greșeala multora dintre criticii contemporani care i-au ignorat opera din cauza omului. La aversiunea sa față de Macedonski a contribuit în mod limpede și cunoașterea atitudinii acestuia față de Eminescu sau față de unii scriitori ardeleni (Coșbuc). Or, Chendi era înainte de toate ardelean”. •. (Mircea Popa, *Ilarie Chendi*, Editura Minerva, 1973, p. 59).

Cercetarea mai îndeaproape a lucrurilor solicită nuanțări noi în legătură cu studiul lui Chendi despre Macedonski. Desigur, nedrept în multe privințe cu poezia acestuia, studiul lui Chendi își are meritele lui în istoria literaturii. Este, cu toate greșelile lui, prima mare încercare de abordare a activității lui Macedonski, scriitor ignorat total,, de toți ceilalți critici anteriori sau contemporani cu Chendi. În poetul *Nopților*, criticul vede „unul din dese tipuri ale literaturii universale, cari au ceva tragic în ființa lor și atrag mai mult mult ca oameni decît ca scriitori”, ceea ce istoria literaturii a confirmat în mare măsură (vezi și G. Călinescu).

O lectură atentă a textului ne arată că Ilarie Chendi nici nu neagă în întregime creația macedonskiană, ci, dimpotrivă, o recunoaște în ceea ce are ea mai caracteristic, și anume, în „faimoasele *Nopți*”.

„De ele — spune în continuare Chendi — își reazimă gloria și cu toate că poartă în ele pecetea generală a ființei poetului, așa cum. l-am arătat pînă acum... dau totuși oricărui critic dreptul de a se ocupa de d. Macedonski și a-l socoti printre acei poeți cari, în două-

trei poezii își concentrează toată puterea lor, toată flacăra adevăratei inspirațiuni de care au fost capabili".

Dacă cercetăm acum mai îndeaproape cauzele pentru care Chendi limitează valoarea creației lui Macedonski și pune un accent deosebit pe contradicțiile personalității acestuia, pe neajunsurile lui de caracter, vedem că aceste cauze nu trebuie căutate nici în temperamentul criticului, nici în incapacitatea lui de a înțelege simbolismul și poezia nouă (dovezi contrarii avem multe), nici în „slăbiciunile” impresionismului chendist, pe care le incrimina Lovinescu. Explicația adevărată o găsim în lunga polemică pe care a fost nevoit să o ducă Ilarie Chendi cu Macedonski și elevii săi pe problemele dezvoltării literaturii naționale, probleme care aveau un aspect de principiu (admiterea sau respingerea contribuției transilvănenilor la dezvoltarea culturii noastre) și unul concret, denigrarea valorilor de prim-rang ale acestei culturi (epigrama de tristă faimă împotriva lui Eminescu, acuzația de plagiat împotriva lui Caragiale, atacurile la adresa creației lui Coșbuc, Delavrancea, Slavici etc).

Această polemică, în care intră desigur și modelele de literatură pe care le promovau Chendi, pe de o parte, și cei din jurul lui Macedonski, pe de alta, poate fi urmărită de-a lungul anilor 1903 și 1904, din partea lui Chendi în paginile *Sămănătorului* și ale *Voinței naționale*, iar din partea lui Macedonski și a comilitonilor săi în revistele *Literaturul*, *Pleiada*, *Hermes*, precum și în ziarele *Românul*, *Adevărul*, *Conseruatorul*. Dosarul e gros și complet necercetat în implicațiile sale pentru elucidarea profilului ideologic al epocii. Aducem mărturie, în acest sens, articolele polemice ale lui Chendi, în desfășurarea lor cronologică: *Poeți și critici. Titlu vechi la lucruri nouă* (*Sămănătorul*, 2 martie 1903); *Grupări literare* (*Sămănătorul*, 8 iunie 1903); *O clecă* (*Sămănătorul*, 15 iunie 1903); *Literatură de Crăciun* (*Sămănătorul*, 4 ianuarie 1904), *Ardeleanofobii* (*Sămănătorul*, 11 aprilie, 1904). A se vedea și în acest volum, p. 155, 167, 170, 234, 246.

În toate aceste polemici, Chendi se păstrează pe o poziție de principiu, dînd citate copioase din textele adversarilor, și comentîndu-le cu sarcasm și ironie amară. Macedonski și discipolii săi, dimpotrivă, coboară polemica, după obiceiul mai vechi, la atacuri și jigniri personale veninoase, sau o deplasează în direcția unor grave erori de principiu național, după cum vom vedea.

Iată citeva mostre dintre acestea- în *Românul* din 1 iunie 1903, întîlnim o cronică pe două pagini de ziar, în care se ia drept pretext apariția volumului *Preludii* al lui Chendi:

„Domnișoara Lorelica (aluzie vulgară la articolul despre *Loreley* din *Preludii*, n-n-), surioara d-lui Ilarie Chendi, a fost cauza pentru care, mai săptămînile trecute, a apărut un volum de recenzii pe care

autorul, un funcționar la Academie, le-a adunat într-un prea elegant volum. •

Domnul Kendi a fost, de nu mă înșel, industriaș în Ardeal, de unde naufragiul comercial l-a aruncat în regat- Iată pentru ce opera d-sale este mai mult o « contabililale literară » și reminiscențe negustorești domină sufletul criticului.

Absolvent al școlii de comerț, d-l Kendi, cu o dragoste ne bună, s-a apucat să facă literatură înaltă și, grație d-lui Vlahuță, s-a pomenit director al *Sămănătorului* și critic autorizat al tinerilor Cioflec, Bârsan, Bizgan, Ciocîrlan, Cunțan și Cioban. •

D-nul Kendi, vorbind despre tineret, evită a spune cîteva cuvinte despre Lecca, un talent delicat și în care domină o notă foarte originală; înjură pe Florian Becescu, care este un talent, și consacră cîteva rînduri unui tînăr pe care l-am scos eu la iveală, d-nul lului Dragomirescu, care aparține, după cum bine a zis autorul, școlii lui Macedonski. Dar d-sa face o regretabilă eroare: confundă decadentismul cu imbecilismul.

Or, cuvîntul « decadent », în actuala sa fază, înseamnă, aplicat la literatură, superioritatea supremă. D-nul Kendi nu pricepe acest lucru și, voind să lovească, numește pe Alex- Macedonski decadent.

E regretabil cum tînărul critic n-a văzut în opera superbă a lui Macedonski și Mircea Demetriade, în tinerii talentați, d. Karr, Nanu și alții, obiecte de studiu serioase. Putea d-sa, studiind școala de la *Literaturul*, să spună lucruri nouă. *Preludiile* d-lui Kendi, așa cum se prezintă, sînt simple « game » de elev îndoios.

Caion”

(*Românul*, 1 iunie 1903, p. 1-2.)

Într-un articol din *Românul* (25 sept. 1903), intitulat *Transilvănenii*, îl găsim pe Macedonski solidarizîndu-se cu Caion, care atacase într-un mod grosolan pe intelectualii transilvăneni:

„Mă impac cu amicul meu Caion cînd zice că în Academie te izbești numai de așa transilvăneni; că în Facultatea de Litere din capitală, singuri dinșii sunt slăpîni, că în presă domnește aceeași ticăloșie; că ei au monopolizat prin jocrnicie pe oamenii de stat români, că s-au introdus, sterpi și ignoranți în literatură; că, în sfîrșit, corup și distrug ca o substanță corosivă aurul sufletesc și că, ajunși — din venetici și servi — a se vedea covîrșiți de onoruri și îmuibați din snaga noastră, bat insolent din picior, sau, ridicoli, se sumetesc cu aere de clovni pînă a-și răsfrînge mîncele de la vinjoasele brațe și pînă a striga cu pălărie mocănească pe ceafă: cîți mai sinteți?”

Polemica aceasta o găsim continuată de Macedonski în același stil în articolul *Cultura germană și transilvănenii* (*Românul* din 2 octombrie 1903), unde se afirmă, printre altele: „Pericolul dar, din punct de ve-

•dere naționalist, n-a fost niciodată mai mare ca astăzi, căci ceea ce n-au putut să realizeze nemții prin ei și pe cale directă — adică germanizarea noastră — sunt îndrumați să obțină astăzi indirect, prin uneltele lor, transilvănenii nemțiți".

Atacul lui Macedonski la adresa scriitorilor transilvăneni este și mai direct, și mai brutal în articolul *Literatura română și transilvăneii* (în *Românul* din 9 oct. 1903). Spicuim spre edificare din cu-prinsul acestuia:

„Transilvănenii nu pot, nici ca critici, nici ca învățători într-ale limbei, nici ca deținători ai culturai literare, să se umfle în casa noastră ca aricii și să ne scoată din ea pentru a face loc deșuchiaților cîntăreți de « strigări nășăudene »...

Eu nu fac parte nici dintre liberali, nici dintre conservatori, dar socotesc că nu este operă românească întreținerea, cu subvențiune oficială de șase mii lei pe an, a unei foite plină de injurii scandaloase — am numit pe *Sămănătorul*.

Urmîndu-se dar reacțiunea împotriva îndrăzneților și periculoșilor agenți ai pangermanismului, toți românii de inimă sunt chemați să ia parte la dînsa" (*Românul* din 9 oct. 1903).

în toate articolele de mai sus, aluziile la Chendi și activitatea sa critică sînt străvezii. Ceea ce nu-i putea ierta un apărător al cauzei naționale, cum a fost Chendi, lui Macedonski, recunoscut în cercurile literare drept șef al noii școli poetice, era tendința acestuia din urmă de a împărți scriitorii pe provincii și a-i prezenta pe cei transilvăneni drept străini de țară și uzurpatori. Macedonski se situa atunci în fruntea unui adevărat „curent antitransilvănean", întreținut în publicistica bucureșteană de ziariști obscuri, precum Caion, și patronat cu vinovată generozitate de poetul-pontif.

Se pare totuși că, pînă la urmă, ceea ce l-a determinat pe Chendi să treacă la elaborarea unei răfuieli definitive cu Macedonski a fost o epigramă veninoasă a acestuia, publicată în *Literatorul*:

Un trocar, anume Kendy, sas pe-aicea pripășit,
Se dă-n vorbă de-o poemă, dojenindu-i autorul
Că în staulul în care s-a născut Mîntuitorul
Pus-a orice dobitoace... Se înșeală negreșit-
Am cetit ce scrie Kândy și citesc *Sămănătorul*.

(*Literatorul*, nr- 1, 1904.)

Unei firi sensibile la ideea de poezie cum era Chendi, epigrama aceasta trebuie să-i fi produs o adîncă amărăciune. Ea s-a asociat, evident, cu mai vechea epigramă macedonskiană la adresa lui Eminescu, încă vie în epocă și citată de Chendi în „studiul" său. Comentariul pe care-l face criticul epigramei care-i fusese adresată, în articolul

Literatura de Crăciun, este foarte semnificativ pentru hotărîrea unei rupturi definitive cu poetul *Noptilor* :

„Dacă pînă acum mi-a plăcut să ignorez știrea că d-sa este singurul geniu în literatura română, iată, mi se dă o lecție dureroasă. De aici înainte voi fi de acord cu biografii care-i cîntă «hymnuri» și voi crede... *Credo guia absurdum !* Să lămurim însă un lucru. Adicăte: ce sunt eu acum? Trocar, român sau sas? Dezlegați, vă rog, problema asta: sau una, sau alta?"

(*Sămănătorul*, nr. 1, 4 ian. 1904.)

Paharul era deci plin. El trebuia să se reverse într-un fel. Și s-a revărsat în „studiul" despre Macedonski. Elaborîndu-l, după toate indiciile, la începutul lui 1904 (între 18 aprilie și 4 mai apărea în paginile *Voinței naționale*), Chendi procedează cu rafinament, ascunzîndu-și adevăratele motive polemice. El disecă totul cu sînge rece, ca un chirurg care scoate la lumină măruntaiele, dar refuză la urmă să le mai coasă la loc- Faptul i s-a reproșat mai tîrziu de cei ce ar fi trebuit să-i evalueze mai atent efectele prin motivația cauzelor care l-au determinat.

în epocă însă, lovitura polemică dată de Chendi a fost puternică și neașteptată- Cei de la *Românul*, văzîndu-și idolul dărîmat de pe soclu, ripostează intempestiv și dezechilibrat prin pana de tristă amintire a lui Caion, care îl atacă grosolan și vulgar pe Chendi în *Românul*, nr- *M* din 10 mai 1904, la rubrica „Viața literară". Pentru întregirea tabloului acestei polemici, redăm în continuare acest text, cu valoare de document de epocă:

„Un critic prea tînăr

De cînd cu organizarea după model europeanesc, *Voința națională*, care, fără îndoială, este cel mai bun ziar cotidian din țară, a introdus și foiletonul literar. Inovația era excelentă și toată lumea aștepta ca critica literară a marelui cotidian să fie luată de un cineva al liberalismului, de domnul Banu, de pildă, care ar fi dat, pe lîngă cumpătate judecăți și un model de eleganță și bună-creștere. Cine? nu știu, a luat pe domnul Kcndich de la o mică revistă și l-a pus în fruntea criticeii de la *Vn*.

Am zis atunci: este o încurajare- Domnul Banu, pe vremuri conducător literar al ziarului, a voitsă ajute pe un tînăr care acum bijbiie pentru întia dată în literatura română —în cea ungurească fiind poate vechi — am aplaudat chiar cînd modestul copist care mă servea în Biblioteca Academiei, c-un zîmbet afabil și cu repeziciune, a scris

primul foileton. A vorbit la început despre cîntecele de dor din colecția d-lui Pinath, a vorbit cum se sinucid unghenii din amor, pe băncile din Cișmigiu și cum ungheroaicele infidele îi uită cîntînd ceva din micul dor. Toate aceste lucruri mi-au plăcut; domnul critic era în cercul alor sale¹. Treptat însă a evoluționat. Iată pe modestul meu îndatoritor din Biblioteca Academiei devenit acum gata să rezolve probleme de literatură. M-am bucurat iarăși și, în gînd, am avut izbînda tînărului critic. N-am avut noroc: crezîndu-se încă în lumea rustică a unghenilor, tînărul meu protejat o ia razna și spune vorbe ca la ușa cortului.

Recunosc, ar fi fost tare pitoresc tînărul, în costum de țigan ungheres, rostind vorbe grele la adresa unor mari talente, dar limbajul său nu se potrivește cu vorba demnă de critic al unui ziar oficial.²

În critică, cumpătarea este lucrul cel mai greu, dar cînd dînsa e dobîndită, cel care face critică cuviincioasă se poate numi critic. Domnul Maiorescu, care a rămas și acum la violențele din 1866, nu e critic. Ernest Charles, briliantul causeur de la *Bevue hleue* și *Gil blas* n-a fost sacrat ca adevărat critic decît atunci cînd a lepădat violența și a devenit un pacinic profesor. Criticul e profesorul, iar marele public, elevul. Criticul trebuie cu răbdare să arate erorile și să nu confunde viața cu opera autorului.

Emile Faguet, în ultima sa lucrare, vorbind de Nietzsche, zice că preferă un talent imoral unei imbecilități morale, pentru că vremea distruge imoralul, lăsînd să trăiască numai frumosul.³

De aici, ilustrul critic deduce că e absolută nevoie ca criticul să separe opera de om. Opera este produsul unor momente de înălțare sufletească cari nu se repetă de multe ori. Oscar Wilde și Verlaine, în regulă generală, sînt imorali; cînd însă au conceput operele lor, dinții s-au ridicat deasupra stărei lor normale și, prin geniul lor, au devenit, în momentul concepțiunii poeziilor, niște ființe foarte morale.

Oare Verlaine a fost bețivul Verlaine, tovarășul lui Bibi la Puree, cînd a scris *Sagesse*?

Critica trebuie să lase la o parte viața autorului, pentru că oricît s-ar zice, evenimentele nu influențează asupra operei artistului.

Acest adevăr, ajuns banal pentru puținii cu o destulă cultură literară, este un paradox extraordinar pentru criticul *Voinței*.

Criticul acesta e prea tînăr. Ducînd cărțile și scriînd cataloagele unei mari biblioteci, nu poți dobîndi cunoștințe, nici măcar pentru a fi foiletonist la un ziar zilnic.

¹ V.n. din oct. 1903 (nota lui Caion).

² V.n. din 19 și 23 aprilie 1904 (nota lui Caion). [Sînt numerele cu „studiul” despre Macedonski — n.ed.].

³ *En lisant Nietzsche* par Faguet. Conclusions (nota lui Caion).

Domnul Kendich este în această categorie. Om al cataloagelor, este tot așa de savant ca și domnul Alcalay, care cunoaște cărțile după scoarțe, fără a mai citi titlul. Pentru aceasta d-sa s-a făcut negustor, nicidecum critic. Să deschidem *Egalitatea*, *Ilajoetz* sau *Vocea Sionului* și nu veți găsi un rînd de domnul Alcalay. A rămas însă un excelent comptabil, unde trebuia să rămîină și criticul V.n.—

Calitățile mnemotehnice ale d-lui Alcalay l-au dus la negustorie; aceleași însușiri l-au dus pe domnul Iorga la Universitate și pe tînărul Kendich la critică.

Eu presupun că tînărul și mult simpaticul meu slujitor din Biblioteca Academiei trebuie să aibă momente de exaltare sufletească și, cînd trece printr-un cîrd de studenți (lumea în care e admirat) trebuie să zică în gîndul său: se uită la mine ca la un om mare. Ce nu sînt om mare? Nici Maiorescu, nici Iorga n-au scris ca mine!

Mîndria aceasta explicabilă, unită cu o tinerețe mintală vecinică, fac din criticul V.n. un necuviincios și-l depărtează mereu de-a ajunge măcar un *ciuruc de critic*.

Eu totuși nu disper. Sînt convins că tînărul meu protejat va reveni la lumea sa. În pitoresca descriere a ungherilor și chipeșelor surioare de peste Carpați, cari inundează duminica Cișmegiu, domnul Kendich va fi în cercul său.

Atunci nimeni nu va mai zice nimic. *Voința* doar va rămîine, ca și azi, stingheră de critic.

Caion”

[*Bomănul*, nr. 17, din 10 mai 1904.]

Se pot recunoaște, în textul de mai sus, toate trucurile atacului polemic personal de cea mai vulgară speță: de la ortografierea tendențioasă a numelui celui atacat, pentru a sugera originea lui străină, la disprețul așîșat față de el, arborîndu-se o superioritate intelectuală inexistentă.

Dacă acest Caion s-ar fi mărginit în intervenția sa la o singură problemă ridicată de el, aceea a diferențierii necesare, la care ajunsese critica modernă, între viața artistului și opera sa și l-ar fi apărat pe Macedonski de pe această poziție, discuția în jurul creației macedonskiene ar fi putut lua o altă turnură, și Chendi, poate, s-ar fi angajat în continuarea dezbaterii. De altfel, în cuprinsul „studiului” său există câteva disocieri în acest sens, care ne arată că nu era străin de problemă.

¹ *Figuri literare: D-l Macedonski* de Kendich (nota lui Caion).

Dar polemica a continuat la un mod personal și disproporționat din partea lui Macedonski. La începutul lui mai 1904, imediat după apariția primelor două părți ale „studiului” lui Chendi în *Voința națională*, are loc participarea poetului la serbarea de la Depărați cu ocazia punerii unei plăci de marmoră pe mormîntul lui Depărațeanu. Aici Macedonski pozează în victimă a unui complot organizat împotriva sa, apoi își clamează amărăciunea în paginile ziarului *Conservatorul*, sugerînd că lacrimile sale pe mormîntul lui Depărațeanu ar trebui să fie un riviriment în conștiința contemporanilor:

„într-un spațiu de vreo douăzeci de ani, se întîmplă extraordinarul fenomen al luării transilvănenilor fără Transilvania și, prin urmare, al unei îndrumări culturale cu totul opuse celei din trecut.

Este firesc că o astfel de împrejurare nu putea să ducă decît la ceea ce a adus: îndreptarea caracterelor către servilismul ce este atmosfera sufletească a unor însemnate părți a populațiunilor din imperiul austro-maghiar și către o cultură ca cea care are de scop perpetuarea acestui servilism. Neapărat că, pentru mulți din generațiunea cea de tot nouă, vechea direcțiune culturală neolatină nu era să mai însemne nimic și că Ion Heliade Rădulescu, Dimitrie Bolintineanu, Depărațeanu, Grig. Alexandrescu, Ion Ghica, Odobescu puteau nu numai să fie înlocuiți cu d. Coșbuc, cu d. St. O. Iosif, cu d. Bârsan, cu d. Bogdan și cu alți frați ardeleni, dar chiar și insultați, fără ca batjocuritorii celor mai curate și prețioase glorii ale României să întîmpine cea mai mică supărare.

într-un astfel de stadiu de pervertire a sufletului și minții românești, se putea produce, prin *Voința națională*, însuși strigătul necalificabil al unui venetic — sasul Kendy — strigăt prin care li se porunca categoric românilor «să-și plece capetele dinaintea ardelenilor, pentru că ei sunt deținătorii culturei și pentru că au și mușchi» — fără ca acest strigăt să provoace vreo protestare, fie că ar fi fost pornită de la vreun român, fie că și-ar fi avut obirșia în sufletul vreunui ardelen — ceea ce, zis în treacăt, ar fi fost și onorabil și dibaci din partea celor ce se bucură printre românii din regat de cea mai frățească ospățare.

Dar cum nimic nu se poate perpetua și cum, mai cu seamă, adevărul și mai cu seamă, dreptatea trebuie să-și facă drumul din candela ce veghea solitară în preajma unui mormînt, acest adevăr și această dreptate au scăpărat spre a se duce să aprindă într-un suflet de român și de creștin marele focar al renașterii naționale...

Acestei împrejurări se datorește solemnitatea din Depărați de la 1 mai, solemnitate ce este o simptomă sigură a erei celei noi...

(*Conservatorul*, nr. 102, 12 mai 1904.)

„Era cea nouă”, dorită de Macedonski, nu s-a confirmat ca atare, iar Chendi nu și-a lăsat victimele să pozeze în ținută solemnă la mormîntul lui Depărațeanu. în legătură cu acest subiect, el publică, în aceeași *Voință națională*, încă două foiletoane de punere la punct a problemelor moștenirii lui Depărațeanu, în ordine strictă de istoria literară, iar într-o seamă de note mai mărunte, smulge de pe chipul „eroilor” de la Depărați masca solemnă, prezentîndu-i în adevărata lor ținută comică, extravagantă-

Astfel, în rubrica de „Notițe literare” a ziarului *Voința națională*, găsim următoarea însemnare de „Cronicar”, marcată de o ascunsă ironie:

„Epilog la serbarea de la Depărați

Asupra solemnității de la Depărați, cu ocazia dezvelirii unei pietre la mormîntul poetului Depărațeanu, s-a făcut și continuă a se face multă vorbărie. Cei care au luat parte la serbare au plecat cu diferite impresii și trebuie acum să le destăinuiesc. Unul însă a dus cu sine imaginea scumpă a d-lui Dissescu, oratorul festiv la acea ocazie și ajungînd la București, i-a schițat-o în revista *Pleiada*, precum urmează:

«*Portrete contemporane. C- Dissescu.* Cel mai mistic dintre toți oamenii politici, pentru că este cel mai rafinat și cel mai excesiv prin delicatețea simțirilor. Cei cari l-au cunoscut cînd era de tot tînăr, «pun că făptura fizică a d-lui Dissescu era de o frumusețe rară, înfășurînd totuși cu discrețiunea ce se emană dintr-un suflet tihnit, cu această notă *minoră* a multor din naturile de elită, muzică intimă, cîntec în surdină al unei vibrațiuni psihice rezervate»...

Continuarea vibrează pe aceeași coardă. D. Dissescu poate fi mîndru de portretul său din... «pleiada» în care a intrat.”

(*Voința națională*, nr. 5740, 1 iunie 1904.)

Ulterior, Chendi a dezvăluit pentru cititori și modul oneros în care se făceau reclamele pentru rubrica de „Portrete contemporane”, obișnuit în publicistica macedonskiană (vezi *Tot moravuri literare*, în *Voința națională*, nr. 5746 din 8 iunie 1904.)

în fața ironiilor lui Chendi, Macedonski și cei din jurul său au trecut la atacuri anonime dintre cele mai dure. Astfel, la apariția articolului lui Chendi, *Nihilistul și răzbușătorul*, în paginile *Voinței naționale* — articol care, după cum se vede, făcea parte și el din polemica lui Chendi cu grupul macedonskian — în *Românul* se publica următoarea notă anonimă:

„Nihilistul, ar zice Tolstoi-Sardou, s-a unit, și s-a pus să ucidă pe trocar, împreună cu răzbnătorul, br! br!

Ce lucruri teribile. Un nenorocit copist de la o instituție savantă» cînd nu servește publicul în sala unde e pus ca paznic, găsește timp să spună prostii, de cînd nu mai are voie să injure mocănește pe corespondenții Academiei.

Am dori mult ca nefericitul crilic al V.n. să reinceapă, dacă îi dă mina, injuriile ce publica la adresa d-lor Gion, general Brătianu sau Duiliu Zamfirescu- Noi sîntem siguri că așa ceva nu va mai face.

Să revenim la nihilismul de mai sus. Nihilistul e Karr, iar răzbnătorul Caion. Cel dintîi voiește să zdrobească pe Iosef, iar cel de-al doilea să bagatelizeze (!?) opera unui triumfător — e vorba de caraghiosul Iorga-

Nouă ne pare rău că asemenea prostii au loc în coloanele unui ziar serios; ne bucură însă că loviturile noastre încep să-și producă efectul. Un curent contra acestor negustori imbecili a început să se simtă din ce în ce mai puternic-

Să sperăm că ora înfrîngerii nu va fi departe".

(*Românul*, nr. 22, 14 iunie 1904.)

Pasajul al treilea, cît și finalul din acest atac anonim sugerează, că Macedonski și „pleiada" din jurul său au recurs la influențe de ordin politic pentru a putea lovi pe Ilarie Chendi și a-l reduce, în mod cu totul și cu totul neloial, la tăcere. în acest scop puteau fi folosiți, oameni cu influențe politice ca generalul Brătianu, care fusese implicat, după cum ne-o spune Chendi, în polemica atît de penibilă cu transilvănenii (vezi în acest volum articolul *Ardelcanofobii*, apărut în *Sămănătorul*, nr. 15 din 11 aprilie 1904 și notele aferente, p.426 și p. 452). Se pare că la o astfel de ingerință de ordin politic se referă amintirile lui N. Zaharia, fost și el bibliotecar al Academiei pe acea vreme care-i relatea lui Oh. Carriăș:

„Pe cînd trăia D. Sturdza (șef al Partidului Liberal, președinte al Consiliului de Miniștri și al Academiei Române, n-n.), Chendi a scris un articol foarte violent la adresa unui cunoscut politician, atunci la guvern. S-a făcut mare scandal pentru această chesiune. înaltul demnitar al puterii a intervenit pe lingă Sturdza ca să-l dea afară din slujbă. Dar fiindcă era un funcționar model, știi ce i-a răspuns:

— Subalternul meu, Il. Chendi, este un funcționar corect, aceea re face în afară de porțile Academiei nu mă interesează" (cf. Mircea Popa, *liane Chendi*, București, 1973, p. 43).

Cei ce voiau cu orice preț să-i închidă gura lui Chendi se vor fi mulțumit pînă la urmă și numai cu asigurări din partea conducerii ziarului *Voința națională* că semnatarul rubricii de foiletoane va proceda mai cu mînuși față de adversarii săi. Căci în niște „note critice",

-Caion se lamentează în continuare de „toată ceata de golani intelectuali ce mișună în jurul unor reviste cari duc o existență din cele mai "îndoioase. Ei sînt pleava Ardealului, cei cari, după ce au bătut la ușile ungurești, au năvălit la noi cu aere și apucături de codru. Scri-sorile pomenite mai sus (sînt citați Hasdeu, Tocilescu, «răposatul Gion», n-n.) veștejesc această tinerime vițioasă și vițiantă și pe care Ionnescu-Gion o așează mai jos decît sclavii Romei." (*Românul*, nr. 38, din 26 oct. 1904.)

în urma celor de mai sus, credem că ne apare într-o lumină destul de clară că studiul lui Chendi despre Macedonski trebuie privit altfel decît pînă acum, ca expresie a unei polemici dure și îndelungate, o „socoteală definitivă", cum îl numește însuși criticul, cu acela ce se erija drept patronul spiritual al curentului antitransilvănean în cultura și literatura română a timpului. Chendi se străduiește, pe parcursul textului său, să păstreze masca obiectivității depline, ceea ce a putut să înșele chiar și un ochi experimentat ca al lui G. Călinescu. Doar uneori, la o lectură deosebit de atentă, caracterul polemic al „studiului" iese totuși în evidență:

„Și fiindcă văd că acest scriitor, cu toată activitatea sa unică în analele literaturii române, recurge la ocrotirea celor mai dinastici bărbați conducători și-și adăpostește proza sa chinuită în coloanele unui ziar oficial, de partid, cum este *Conservatorul* (nota noastră: ziarul în care Macedonski își susținea campania sa polemică împotriva transilvănenilor), nu mă pot opri a nu-i arăta citeva «idei conducătoare», pentru cari în orice țară ar fi fost redus de mult, la tăcere completă, nu prin spiritul reacționar, ci prin acela de ordine și bun-simț, care eliminează de la sine pe orice publicist iresponsabil".

Deci nu cu poezia lui Macedonski se războia în primul rînd Chendi, ci cu ideologia acestuia, care, trebuie să o recunoaștem și astăzi și oricînd, servea în acel moment interese antinaționale și merita să fie condamnată în modul cel mai categoric- Or, pentru aceasta trebuia să se apeleze — așa cum a procedat de fapt și Chendi — la personalitatea de ansamblu a scriitorului, explicîndu-i-sc contradicțiile și limitele și condamndu-le în fața opiniei publice.

Chendi nu a îmbrăcat întîmplător masca unei depline obiectivități în acest „studiu", de răfuială definitivă cu Macedonski. El urmărea un scop precis: reducerea din importanță și compromiterea pe cit posibil în ochii scriitorilor și ai opiniei publice a celui ce, pe baza prestigiului de șef al noii școli în poezia română, nu servea interese naționale. Acest scop Chendi l-a și realizat. Motivele pentru care a procedat astfel au rămas ascunse în publicistica timpului.

Mai tîrziu, către sfîrșitul fulgerătoarei sale cariere critice, Chendi însuși aducea unele lumini în acest sens:

„Nu demult — comenta el în *Tribuna* din 28 dec 1911, sub semnătura *Correspondent* — apărea la București un fel de publicație care-și pusese drept scop distrugerea ardelenilor. Firește, trebuia să se lege întâi de ce aveau ardelenii mai de valoare. Au început deci cu atacurile împotriva lui Coșbuc. După părerea celui « ziar » inspirat și susținut de maestrul Macedonski, «idealul lui Coșbuc era troaca în care se da cucuruz la porci»• Lumea ridea. Ce putea face.»

Dosarul acestei vaste polemici poate fi încă îmbogățit. Noi ne-am străduit aici să-i dezvăluim direcțiile principale.

Este de observat că măsura adevărată și cadrul polemicii pe care a dus-o Chendi împotriva lui Macedonski le preciza criticul însuși în finalul articolului său *Anonimul*, publicat în *Voința națională* cam în același timp și la aceeași rubrică unde a apărut și „studiul” despre poetul „faimoaselor *Nopți*” — articol reluat și în volumul *Foiletoane** dar încă nepus în legătură evidentă și absolut necesară cu studiul respectiv. Cităm din finalul acestui articol, spre edificare:

„Mi s-a părut fără margini de sălbatec — comentează Chendi — un articol din aceeași *Propagandă literară*, în care un poet cu multă vîlvă în jurul lui e prezentat ca un bolnav smintit și bun de internat la o casă de sănătate. Poetul în chestie desigur că nu merită crucea,, căci are un păcat de același fel în trecutul său: a lovit în Eminescu cu aceeași armă și încă într-un timp cînd bolnavul nu se mai putea apăra. De aici nu urmează însă ca să i se plătească cu aceeași monedă, de pe acum, și mai ales nu din partea unor anonimi de o completă insuficiență intelectuală pentru a înțelege activitatea și rolul unui naufragiat scriitor, cum a fost d. Macedonski” (*Voința națională* din 4 aprilie 1904, reluat în voi. *Foiletoane*, p. 220).

Dacă ținem seama de faptul că „studiul” despre Macedonski a apărute în paginile aceluiași ziar *Voința națională*, între 18 aprilie și 4 mai 1904, înseamnă că el trebuie să fi fost deja elaborat la data cînd Chendi publica rîndurile de mai sus, care rezumă, de fapt, sensul: atitudinii sale. Aceasta implică, după cum vedem, demnitatea criticului și respectul său față de scriitor, ceea ce modifică, evident, perspectiva istorico-literară din care trebuie judecată atitudinea sa față de Macedonski.

în lumina celor de mai sus, se cuvine a fi corectată și o altă eroare de istorie literară, și anume: identificarea atitudinii lui Chendi față de Macedonski și grupul celor care roiau în jurul său prin 1903—1904, cu atitudinea lui față de simbolismul românesc în general. După

cum s-a văzut, grupul din jurul lui Macedonski era format din condeieri fără valoare literară, avîndu-l în frunte pe odiosul Caion. Adevărații poeți simbolisti ai epocii: Iuliu Cezar Săvescu și Ștefan Petică, au fost evocați cu căldură și înțelegere de către Chendi; iar mai tîrziu, tot lui îi revine meritul de a fi revelat pentru prima oară și alte valori ale noii poezii române, ca Ion Minulescu, Tudor Arghezi, G. Topîrceanu, M. Codreanu, Alice Călugăru ș.a.

ACTIVITATEA UNUI RENEGAT

Moldovan Gergely

A apărut întâi în *Voința națională*, nr- 5669 din 29 februarie 1904,, la rubrica de subsol a ziarului. Articolul a fost reluat, cu mici îmbunătățiri de text, în volumul *Foiletoane* (1904), p- 98—105.

Moldovan Gergely a jucat un rol odios în limpid luptelor memorandiste și mai tîrziu. în urma unei activități publicistice filomagiare, ci a fost folosit ca unealtă trădătoare de către guvernanta, împotriva profesorului patriot Grigore Silași, care ocupa catedra de limba și literatura română la Universitatea din Cluj. Pretexlînd că voia să predea lecțiile de limba și literatura română în ungurește, Silași a fost înlocuit cu acest Moldovan Gergely. Faptul a fost socotit de către intelectualitatea română din Transilvania drept „o insultă adusă poporului român și învățămîntului superior” (Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, I, Editura Academiei din România,, Buc., 1983, p- 232).

UN POVESTITOR ARDELEAN

/• *Pop-Reteganel*

A apărut întâi în *Voința națională*, nr- 5657, 15 februarie 1904,, la rubrica de foiletoane a ziarului, de unde a fost reluat cu mici adaosuri și îmbunătățiri de text în volumul *Foiletoane* (1904), p. 106—112.

Despre activitatea de scriitor și folclorist a lui I. Pop-Reteganel; Ilarie Chendi a scris în mai multe rînduri: *Zece ani de mișcare literară în Transilvania* (în această ediție, voi. I, p. 28—29); *Literatură populară* (în această ediție, voi- II, p- 252). Pe lingă recunoașterea unor merite, Chendi se arată de fiecare dată destul de reticent în aprecierea valorică a activității lui I- Pop-Reteganel (1853—1905). Pe direcțiile stabilite mai înainte, dar cu mai multă comprehensiune, medalionul!

«de față esie o sinteză crilică al carpi sens depășește din nou cadrul fixat în articolul introductiv al volumului *Foiletoane*.

Este de remarcă faptul că, ulterior, atît istoria literară, cît și folcloristini i-au recunoscut lui I. Pop-Retegănu merite mai mari. Astfel, „povestirile și nuvelele, scrise în Ir-o limbă neaoșă, anti-cipînd uneori temele lui L. Rebreanu (*Susana cea nebună* are unele analogii cu *Ion*), sînt frînturi din viața sătească foarte veridice" [*Dicționarul literaturii române pînă la 1900*, Editura Academiei R.S.R., 1979, p. 702]. Colecția folclorică a lui I. Pop-Retegănu numără peste 5000 de poezii populare și peste 100 de texte de proză, impunîndu-l drept „cel mai mare folclorist al Ardealului" (I. Mușlea, în *Dicționarul folcloriștilor* de Iordan Detcu și S. C. Stroescu, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 355).

O PAGINĂ COMEMORATIVĂ

Poeți morți In floarea v l r s t e i

A apărut întii în *Voința națională*, nr. 5683, 17 martie 1904, la rubrica de subsol a ziarului, de unde s-a reluat în volumul *Foiletoane*, p. 113-120.

Această evocare dovedește, printre altele, că Ilarie Chendi nu avea prejudecăți antisimboliste, cum se pretinde. El își începea rememoraerea poezilor „morți în floarea vîrstei", chiar cu doi dintre reprezentanții de seamă ai simbolismului românesc: Ștefan Petică și Iuliu Cezar Săvescu. Asupra ambilor, Chendi a scris și cu alte ocazii pagini de reală și adîncă înțelegere față de tot ce au mai caracteristic în creația lor.

DĂRI DE SEAMĂ

I

DOUĂ ROMANE

Eugenia Ianculescu de R e. us :
„Spre dezrobire"
Roman
București, 1903, 213 p.
Sp. Frasin: „Calea robilor"
Roman
București, 1903, 1 v.L., 395 p.

Această cronică a apărut întii în *Voința națională*, nr. 5634, din 20 ianuarie 1904, la rubrica de subsol a ziarului, p. 1—2, de unde a fost reluată, fără modificări, în cuprinsul volumului *Foiletoane*, p. 121-133.

Cu „dările de seamă" programul critic propus în articolul introductiv al volumului *Foiletoane* se află în plină desfășurare. Chendi subliniază, lipsa de valoare literară a romanului Eugeniei Ianculescu-Reus (1865—1938), interesant mai mult ca problematică feministă. De altfel, autoarea s-a și distins mai mult pe această linie, fiind una din inițiatoarele și susținătoarele acestei mișcări în România, președintă a Ligii pentru drepturile și datoriile femeii, precum și prim-redactor al primului ziar feminist din București, *Drepturile femeii*. Romanele ei: *Voință* (1902), *Spre dezrobire* (1904), *Menirea femeii* (1906), *Serbarea unirii*. (1909) sînt cu toate fără valoare literară.

Tendința către senzational a romanului *Calea robilor* este privită, în raport cu ocupația autorului său, ziaristul Spiru Prasin, prim-redactor al ziarului ieșean *Evenimentul*, mort în ianuarie 1904, într-un duel, provocat de o polemică de presă.

II

PROZA D-LUI RADU ROSETTI

„P r i n t r e picături"

A apărut întii în *Voința națională*, nr. 5624, din 6 ianuarie 1904, la rubrica de subsol a ziarului, de unde s-a reprodus, cu mici modificări de text, în volumul *Foiletoane*, p. 134—140. în *Voința națională*, nr. 5859 din 29 octombrie 1904, după articolul despre Ștefan Petică, găsim, următoarea însemnare ironică, într-o rubrică de „Notițe literare", semnate *Cronicar*, cunoscut pseudonim al lui Chendi:

„D. Radu Rosetti a făcut o selecție pe sprinceană din versurile tipărite în zecile de volume de pînă acum și și-a botezat noua (?) operă *Din toate*. Titlul e potrivit, dar lipsește moto, care ar fi trebuit să fie clasicul: *Ex omnibus aliquid, ex loto nihil!*"

După cum se vede și din nota de mai sus, scriitorul Radu D. Rosetti (1874—1934) a avut parte de o atenție specială din partea criticului în sensul programului de fruntea volumului *Foiletoane*. Dacă la începutul carierei sale de critic, Chendi îl aprecia, citîndu-l pozitiv în polemica sa cu Titu Maiorescu și Mihail Dragomirescu (vezi în această ediție, voi. I, p. 211), mai tîrziu, analizîndu-i mai îndeaproape scrierile, concluziile criticului devin din ce în ce mai negative. în *Pre-ludii* (1903), Chendi făcea o prezentare sintetică a poeziei lui Radu D. Rosetti, însoțită de un comentariu ironic (în această ediție, voi. II, p. 76-80), textul studiului respectiv fiind publicat mai întii în *Sămănătorul* (17 februarie 1902), sub titlul semnificativ: *Radu D. Rosetti — un fost poet*. După cum se vede și din cronica de față, opziția criticului devine tot mai hotărît negativă față de ansamblul activității scriito-

s-icești a lui R. D. Rosetti, socotită minoră, lipsită de valoare literară. Verdicturile criticului au fost confirmate de istoria literară.

III „ARIPI DE VIS”

A apărut întâi cu titlul mai amplu: *Constant Cantilli, „Aripi de vis”, București, 1903, 1 voi., 204 p.*, la rubrica de subsol („Dări de seamă”) a ziarului *Voința națională*, nr. 5576, din 4 noiembrie 1903, cu semnătura la sfârșit Ch. Cronică a fost reprodușă cu mici «chimbări de text în volumul *Foiletoane*, p. 141—147, adăugându-i-se și citatul din Alecsandri drept moto.

Această cronică a lui Chendi a intrat, prin aspectul ei negativ, în cadrul amplei polemici a lui Chendi cu grupul macedonskian. Cantilli făcea parte din acesta. Debutase cu versuri în *Literatorul* (1894) iar la 1900 îi apărea *Bertha. Poemă în versuri*, cu o prefață deosebit de elogioasă semnată de Al. Macedonski.

în *Literatorul*, nr. 1 pe 1904, apare un articol intitulat. *Presa și literatura*, semnat A'. Valler, unde se ia apărarea volumului lui C. Cantilli, *Aripi, de vis* (1903), criticat de Chendi, „un sas pripășit de vreo patru ani ca funcționar contabil la o cooperativă de spirtoase”... .. „Negreșit, afară de fostul funcționar la spirtoase, toți au recunoscut un poet de valoare în autorul *Aripilor de vis*... Ignorantul Kendy crede și el — fiindcă nici nu e familiar cu literaturile eline și latine — că versurile în cesliune sunt *decadente*, poate unde se vorbește în ele despre *cădere*. .. Sasul Kendy recunoaște ceva mai mult: că subiectele lui Cantilli sunt «vrednice de Dante, de Milion, de Shakespeare, că totul vrea să fie grandios, extraordinar, suprafiresc, ca făpturile uriașe ale mitologicilor nordice», dar pentru d-lui sunt de cea mai patentă absurditate — fiindcă poetul nu vrea să rămână în tovărășia acestui sas «mai între nci»), căci atunci (adecă dacă i-ar da și lui ceva de băut), s-ar «putea ca odată să fie luat mai în serios». Acel «odată» e nostim. Adică după cite halba?» (*Literatorul*, anul XXIV, nr. 1 pe 1904, p. 15-16).

în *Literatorul*, nr. 2 pe 1904, lui Constant. Cantilli i se făcea următorul portret ditirambic, după tiparul obișnuit, al „biografiilor «ilustre”, din revistele patronate de Macedonski:

„*Constant Cantilli*: O altă vibrațiune puternică, un suflet și un caracter al unei epoce trecute. Prin originea sa, aparține nobilului neam al argonauților, pelasgi cari s-au dus să caute lina de aur, cari •ău îmbiat țări și mări, după vis, și numai după vis. Coboară, prin mama sa, din un frate al lui vodă Carăgea. De vreo zece ani dînsul a

debutat în literatură, la o ctale cînd alții își pierd sănătatea în viciuri, în destrăbălări.

S-a identificat mișcării de la *Literatorul* pentru că acea mișcare-reprezintă frumosul și cinstea, iar aceste două virtuți sunt temeiul caracterului lui C. Cantilli. El e frumos și cinstit și ca om și ca suflet. Concepțiile sale sunt vaste și îndrăznețe, avînlul său e mare. Are toate vitejiile: și pe ale sărăciei, și pe ale averei. A știut să freacă prin țoale și a rămas neatins ca diamantul pe care nu-l alterează împrejurările externe.

Cei zece ani literari ai lui Cantilli au înzestrai literatura cu *Aripi de vis*, un cap de operă; cu *Bertha*, o poemă dumnezeiască; cu *Nuvele*, și *TragedU* ce vor rămîne nepieritoare. Iubitor de sporturi, Cantul» a stabilit pe bicicletă, în anul 1900, recordul Bucureșli-Paris, 12.720 km. pe care l-a îndeplinit în 10 zile”...

Ambele articole citate sînt un model de critică lipsită de orice scară a valorilor și de etică profesională. Istoria literară a confirmat verdicturile puse de Chendi.

IV

„NUVELE” DE I. A. BASSARABESCU *București, 1003, 1 voi. în 8°, 149 p.*

A apărut întâi în *Voința națională*, nr. 5479, 8 iulie 1903, cu titlul ușor schimbat: *LA. Bassarabescu, „Novele”. București, 1903,1 voi. în 8°, 149 p.*; *Za/iaria Bârsan, „Visuri de noroc”, București, 1903, 1 voi. în 8°, 101 p.* Cronică are ca supratitlu *Viața literară* și e semnată la, sfîrșit / *Chendi*, prima semnătură a criticului în paginile ziarului respectiv.

Textul acestei cronici a fost reluat în volumul *Foiletoane*, p. 148—150, cu renunțarea la partea finală, referitoare la volumul *Visuri de noroc* de Zaharia Bârsan și cu unele mici modificări în rest.

Redăm în continuare textul din ziar, care a fost lăsat la o parte în cuprinsul volumului, pentru a realiza o imagine completă a primei cronici semnate de Ilarie Chendi în paginile *Voinței naționale*:

„Absolut personal este un alt scriitor — acesta de versuri — cu («lent și dînsul, dar fără o direcție atît de hotărîtă: un tînăr poet născut în Transilvania, crescut mai ales în București, a cărui patrie însă e sinul de fecioară sau nourașul de vară, în care își leagăna visul tinereței.

Orizontul tinerilor noștri poeți lirici se sprijină pe trei sfilpi: cultul amintirilor, visul norocului viitor și prezentul, care farmecă și îmbată.

•cu puterea impresiilor nemijlocite. Ceideznădăjdui tirătăcesc maibucuros ca gîndul pe căile umblate în trecut — o pribegie zadarnică și chinuitoare pe o vale de plîngeri. Cei practici profită de moment, îi culeg fructele și găsesc toată poezia în îmbrățișarea realității. Iar visătorii •viitorului ideal plutesc prin sfere imaginare.

D-1 Zaharia Bârsan are toate aceste trei însușiri. El e poetul, boem încă, pentru care suferința e adeseori o plăcere și viața o repede schimbare de momente, o «barcă, cărcia-i place să se legene» pe valurile .capricioase, chiar cu pericolul naufragierii:

Ce-i pasă unei unde că merge spre pieire,
Cînd îi surîde-n cale cu drag întreaga fire
Și cînd ea se răsfață sub farmecul de lună...
Ce-mi pasă ce-o fi mîine, cînd azi e vreme bună!

De-aici lipsa desăvîrșită de consecvență în convingeri și impresiile tieordonate, oricîl de frumos le-ar exprima, cari te fac să-l consideri cînd un copil răsfațat și ștrengar, cînd un bărbat încercat de soarte-

Aproape toate versurile d-lui Bârsan sunt cîntece în genul lui Șerbănescu, potrivite a ajunge odată tot atît de răspîndite, dacă vreun iscusit compozitor muzical le va ști aprecia calitățile de armonie. Aceasta cu atît mai mult că autorul a reușit a introduce în cîntecele sale un element atrăgător, tonul poeziilor populare:

Somn li-e, mamă, ochilor,
Și-i pustiu, mămucă,
Da-mi-aș dorul norilor,
Norii să mi-l ducă,
Să mi-l poarle-n depărtări,
Pe pustiu de zare,
Si-n amurgul unei seri
Să mi-l lase-n mare.

împrumutînd mai des din acest izvor limpede, cum o fac de altfel mai mulți tineri poeți de astăzi, prin îmbinarea asta a poeziei populare cu cea cultă, d. Bârsan va alcătui un gen de cîntece dintre cele mai plăcute, care va satisface atît pe aderenții literaturii naționale, cît și pe cei cu artă pentru artă.

I. Chendi"

(în *Voința națională*, nr- 5479, 8 iulie 1903.)

Cronica aceasta are o valoare în sine, precum și una prin raportare- Prima rezultă din faptul că reușește să pună un diagnostic exact prozei lui I. A. Bassarabescu (1870—1952), încă de la manifestarea ei în primul volum, cel din 1903, ceea ce demonstrează capacitatea de intuiție critică a lui (luncii.

Cea de-a doua rezultă din frp'u) că e prima colaborare a lui Chendi) (cu semnătură) în paginile cotidianului cel mai prestigios al timpului, oficiosul liberal *Voința națională*. Aceasta este dovadă clară a tere- nului cucerit de critic, a recunoașterii valorii activității sale, a presti- giului de care se bucura.

începutul acestei colaborări se arală a fi legală de schimbări importante în conducerea ziarului. Astfel, încă din numărul precedent- (din 6 iulie 1903), se anunța pe colana 1, chiar la începutul primei pagini a ziarului:

„Comitetul ziarului *Voința, națională*, prin deriziunea sa din 19- iunie trecut, a însărcinat cu direcția politică a acestui ziar pe d. Viu!ilu I. Brătianu.

în urma acestei delegații, cl. Vinlilă Bră'ianu va lua conducerea ziarului cu începere de luni, 7 iulie 1903 "

în numărul următor, în care Chendi publică sub semnătura prima sa cronică (dar nu la rubrica de subsol, ci pe coloana a citirea a ziarului), această schimbare în conducerea *Voinței naționale* e anunțată ca și înfăpluilă:

„Comitetul ziarului *Voința națională*, prin deriziunea sa din 19 iunie trecut, a însărcinat cu direcția politică a acestui ziar pe d. Vinlilă I. Brăliianu.

în urma acestei delegații, d- Vinlilă Brăliianu a luat conducerea ziarului cu începere de azi, luni, 7 iulie 1903."

(*Voința națională*, nr. 5479, 8 iulie 1903.)

Sub acest anunț, ca o schimbare imporlanlă care se va menține mereu în organizarea ziarului, apare sumarul rubricilor, înle care e anunțată și „Viața literară — 11. Chendi". în cadrul acestei rubrici, care se stabilizează la subsolul ziarului, Chendi publică de-a lungul anilor 1903, 1904, pînă în 1905, sub semnătură, un material critic imens. O parte din acesta a făcut substanța volumelor *Foiletoane* (1904) și *Fragmente* (1905), altă parte a rămas nevalorificată în paginile ziarului. în această perioadă, Ilarie Chendi a utilizat pe scară largă și pseudonimul „Cronicar", semnalat, încă de Al. Sadi Ionescu [*Tova- răși de muncă dispăruți. Note biografice și bibliografice* . . . Ilarie Chendi, în vot *Lui Ion Brătianu, amintire. Din par/ea foștilor și actualilor func- ționari ai Academiei Române, la împlinirea a 60 de ani*, Tipografia „Carol Gobl", 1916, p. 282-303).

în paginile *Voinței naționale*, Ilarie Chendi a publicat și multe- studii și articole anonime, unele dintre ele ușor de recunoscut, precum, amplul studiu *V. Alexandri și românii din Bucovina*. Sînt și o seamă, de articole de acest fel cu caracter politic- Se observă că, o dală cu preluarea ziarului de noua conducere în frunte cu Vinlilă I. Brătianu,, problemele transilvănene își găsesc o reflectare mai puternică, mai

.adecvată. Chendi nit putea rămâne străin de această orientare. O scamă de articole anonime par a fi alimentate prin ideatie și stil chiar de pana sa- Semnalăm în acest sens: *De peste munți, Activiști și pasiviști* (cu privire la noile curente din sinul Partidului Național Român din Transilvania, în *Voința națională*, nr. 5480, 9 iulie 1903), *Asociațiunea Transilvană (Voința națională*, nr. 5482, 11 iulie 1903), *Din țările vecine. Teatrul românesc din Ardeal (Voința națională*, nr. 5486, 16 iulie 1903) ș-a.

V

ION CIOCÎRLAN; „PE PLAI”
Schițe de la țară
București, 1903, 1 voi., 14.9 p.

SORCOVĂ: „CLIFE DE REPAOS”
Seria II
Brașov, 1903, 1 voi., 155 p.

Cronica aceasta a apărut întâi în *Voința națională*, 14 oct. 1903, la rubrica de subsol a ziarului, „Dări de seamă”. De acolo, textul a fost reluat cu mici modificări în volumul *Foiletoane* (1904), p. 151-158.

Se impune atenției nu atât prin valoarea în sine a celor doi autori (amândoi minori, neomologați de istoria literară), cât prin modul în care Chendi stabilește o comparație între ei, minuind noțiuni pe care le-am putea numi de *geografie literară*, modalitate critică apărută mult mai târziu în cîmpul cercetării literaturii.

în cuprinsul acestui articol, și mai cu seamă în finalul lui, ne Sntilnim și cu principii de orientare literară mult mai largi, mai comprehensive decît cele din introducerea la volum (*Dreptul criticeii*).

VI

DRAMĂ CU TENDINȚI?

Ion C. Bacalbașa: „D e. la oaste”
Dramă In trei acte. Piesă oprită după intervenția comenduriei
București, 1904, 1 br., di pag.

A apărut întâi în *Voința națională*, nr. 5692, 28 martie 1904, de unde a fost reluată, cu foarte mici modificări de text, în volumul *Foiletoane* (1904), p. 159-165.

VII

C, SANDU: „DRUM ȘI POPAS”
Note de drum și schițe
București, 1904. (Editura tipografiei Minerva, 1 voi., 159 p.,)

A apărut întâi în *Voința națională*, nr. 5704, 14 aprilie 1904, la rubrica de subsol a ziarului, cu supratitlul *Dări de seamă* și semnătura la sfîrșit *Ch.*

Textul din ziar a fost reluat apoi în volumul *Foiletoane* (1904), p. 166—173. Lipsește din volum alineatul final, deosebit de valoros din punct de vedere istorico-literar:

„Pentru cei grupați în jurul revistei *Sămănătorul*, volumul d-lui Sandu este o nouă probă de muncă stăruitoare. Anul trecut aproape toți redactorii acestei reviste au tipărit lucrări apreciate. Iosif și Anghel au scos un volum de traduceri din Verlaine; Z. Bârsan un volum de cintece; Ciocîrlan, *Pe plai*; Sandu, *Drum și popas*; iar d-l Sadoveanu, cunoscutul nostru foiletonist, a pus sub tipar un volum de nuvele și romanul apărut în coloanele *Voinței*. Care alta din revistele noastre se poate lăuda cu asemenea rezultate? E cel mai nimerit răspuns ce se poate da detractorilor unei direcții — nouă nu prin afișarea de programe, ci prin muncă și talent-

Ch.”

(*Voința națională*, 14 aprilie 1904, p. 2-)

Textul de mai sus relevă câteva aspecte demne de reținut:

1. afirmarea scriitorilor din jurul revistei *Sămănătorul* corespunde programului critic susținut de Chendi;
2. în acest text întilnim și primele referințe ale lui Chendi la Sadoveanu, care, după cum se știe, a fost atras la *Sămănătorul*, la îndemnurile și stăruințele lui Chendi;
- 3- se demonstrează că, în aprilie 1904, în ciuda răcirii din ce în ce mai accentuate a relațiilor sale cu N. Iorga, Chendi pleda încă pentru unitatea de program și de muncă din jurul revistei *Sămănătorul*.

VIII

EMIL SABO: „CÎNTECE”
Blaj, 1904, 1 br., 94 pp.

A apărut întâi în *Voința națională*, nr. 5675, 7 martie 1904, la rubrica de subsol a ziarului, cu supratitlul *Dări de seamă*. Articolul a fost reluat de Chendi, cu mici modificări de text, în volumul *Foiletoane*, p. 174—181.

Deși versurile poetului blâjan Emil Sabo nu erau valoroase — și Chendi o spune în mod răspicat — totuși criticul găsește un bun prilej pentru a pune în discuție probleme mai generale ale literaturii transilvănene din acel moment, cu observații doesebit de judicioase, între care și aceea care formează corolarul întregii sale lupte culturale, și anume că „unitatea noastră culturală progresează și simțul adevăratei limbi literare a pătruns în toate părțile locuite de români”.

IX

„ANECDOTELE BOTEZATE” ALE D-LUI SPERANȚĂ

Articolul acesta a apărut întâi în revista *Sămănătorul*, nr. 43, din 2 noiembrie 1903 (în colecție, p. 683—685), cu titlul formulat puțin diferit: „*Anecdote botezate*” — *ultima operă a d-lui Speranță*, iar în final cu un pasaj în plus față de textul din volumul *Foiletoane* :

„Se simte și aici urma acelui curent nenorocit de spirit falș și superficial, contra căruia trebuie să se ridice o stavilă, lăsind la o parte orice considerațiune”.

După cum se vede, în urma celor două articole despre proza lui C. Sandu și poezia lui Emil Sabo, Chendi revine la tonul dur, ironic lăios, așa cum ceruse în introducerea la *Foiletoane*. De altfel, față de literatura de prelucrare folclorică a lui Theodor D. Speranția (1856—1929), Chendi a manifestat totdeauna reticențe critice, mărturisind deschis: „Eu cel puțin nu m-am putut hotărî vreodată să prind inimă, citind volumele acestui autor productiv, care apelează la epiderma binevoitoare a publicului românesc”. Observațiile critice dure pe care le face Chendi, atât literaturii de colportaj folcloric a lui Th. D. Speranția, cât și activității de cercetător în domeniul respectiv au fost confirmate ulterior (vezi *Dicționarul folcloriștilor* de Iordan Datcu ȘB S- C. Stroescu, Editura științifică și enciclopedică, 1979, p- 402—403).

X

DOUĂ CĂRȚI UMORISTICE

<i>T.</i>	<i>D u ț u D u ț e seu:</i>	<i>„Considerațiuni</i>	<i>critice</i>
<i>asupra</i>	<i>poeziei</i>	<i>noastre</i>	<i>populare. Doine”</i>
	<i>București,</i>	<i>1903,</i>	<i>1 voi., 153 p.</i>
<i>Th.</i>	<i>D. Speranță:</i>	<i>„Anecdote</i>	<i>pipărate”</i>
	<i>București,</i>	<i>1903,</i>	<i>1 voi., 219 p.</i>

Cronica aceasta a apărut înlii în *Sămănătorul*, nr. 47 din 23 noiembrie 1903, de unde a iest reluată cu mici modificări de text în volumul *Foiletoane* (1904), p. 188-194.

XI

HARALAMB G. LECCA: „OCTAVA” *București, 1904, 1 br., 52 pag.*

A apărut întâi în *Voința națională*, nr. 5724, 9 mai 1904, la rubrica de subsol a ziarului, cu supratitlul *Dări de seamă*. Cronica a fost reluată în volumul *Foiletoane*, p. 195—201. Textul din volum prezintă, pe lângă unele mici modificări, și trei alineate finale care nu există în ziar. Adaosul acestor alineate denotă că Ilarie Chendi a resimțit nevoia să-și explice mai răspicat poziția față de tendințele așa numite decadente în literatura timpului, cit și față de imitatorii literaturii franceze-

XII

REVISTE LITERARE ÎN BUDAPESTA *„Lucașfărul”*

A apărut întâi în ziarul *Voința națională*, nr. 5640 din 27 ianuarie 1904 (p. 1—2), la rubrica de subsol, purtînd ca supratitlu: *Litere, științe, arte*. Textul acestui articol a fost reprods și în ziarul *Tribuna*, nr. 42, 26 februarie 1904. S-a reluat apoi în volumul *Foiletoane*, p. 202—212.

Pe lângă valoarea istorico-literară în sine, cronica aceasta se impune atenției prin intuirea sigură de către Chendi a talentului lui Octavian Goga: „în special Octavian Goga (iscălește și N. Otavă) este un talent real. Printre scriitorii de versuri, apăruiți în cei trei ani din urmă, Goga este singurul „cîntăreț de bună speranță”.

Este, după cite cunoaștem, nu numai primul text al lui Chendi despre Goga, ci și primul scris de vreun critic despre acest scriitor.

Din pasajele finale se vede că întregul articol a fost conceput de Chendi în spirit polemic, pentru a răspunde celor care, ca Duiliu Zamfirescu și Macedonski, negau românilor ardeleni capacitatea artistică, aplecarea spre artă: „trebuie să se convingă orșicine de progresul lent, dar totuși sigur ce se realizează și în direcția cea mai atacată de esteții noștri nesățioși”.

Este evidentă în final și o concepție nouă a lui Chendi, diferită de aceea exprimată în polemicile cu Maiorescu și M. Dragomirescu și chiar în *Zece ani de mișcare literară în Transilvania*, cu privire la evoluția culturii ardeleni. Aici este pentru prima dată cînd Chendi afirmă voalorile pozitive ale acestei evoluții. Abia cea de-a doua generație tînără, cea formată în jurul *Lucașfărului*, în frunte cu Octavian Goga, „poate servi ca dovadă de avîntul ce-l ia cultura românească

~tii*:SZ:? — * cu * " - « * naturale și art,

vârut^{ci} a sl[?] r^{ati}e roa^{te} imp^{ur}ie * luⁱ Chendi corespunde ade-
vărului, ea p^a fost conf.rmată de istoria noastră literară.

MORAVURI LITERARE

I

ANONIMUL

A apărut întâi în *Voința națională*, nr. 5096, 4 aprilie 1904, la rubrica de subsol a ziarului, cu supratitlul *Moravuri literare*. Textul, din ziar a fost reluat cu foarte mici îndreptări în volumul *Foiletoane* (1904), p. 213-220.

Acest articol este valoros și prin faptul că ne dezvăluie în Chendi un polemist nu atât de „intolerant” și „intransigent”, cum îl consideră, unii critici, ci dimpotrivă. Aici el ia apărarea lui Macedonski față de anonimii care îl atacau în mod „sălbatec” deși, se știe, între cei doi exista o polemică îndelungată, și care se manifesta în forme destul de „sălbatic” din partea lui Macedonski și a grupului din jurul său, chiar în perioada respectivă (vezi în acest volum, note, p- 404).

II

NIHILISTUL ȘI RĂZBUNĂTORUL

A apărut întâi în *Voința națională*, nr. 5739, 30 mai, 1904, la rubrica de subsol a ziarului, cu supratitlul *Moravuri literare* și cu trimiterea la subsol, indicată la titlu: „Din volumul *Foiletoane*, pus sub tipar”. Indicația este foarte importantă din punct de vedere biografic, fiindcă ne precizează că la sfârșitul lunii mai 1904, volumul *Foiletoane* era deja încheiat și trimis spre tipărire.

Față de textul acestui articol din volumul *Foiletoane*, unde s-a reluat (p. 221—230), textul din ziar prezintă, pe lângă unele mici diferențe de exprimare, și trei alineate finale în plus, pe care le reproducem aici, fiindcă ne completează ceva important din portretul moral și estetic al criticului, pe linia detașării, aspect ce n-a fost luat în seamă pînă în prezent în stabilirea portretului critic al lui Chendi:

„Tot norocul răzbnătorului consistă în împrejurarea că la nos

sînt prea puțini aceia cari urmăresc mișcările literare și pot mai rămîn destui cari să-l socotească o victimă și să-l aplaude sau compătimizească, fără a mai cerceta motivele suflețești ale acțiunii lui disperate.

Poetul căzut sau neajuns poate totuși spera în o a doua înviere și, cum criticul nu este un canibal feroce, se asociază-și el la dorința poetului.

Nimeni n-are însă dreptul să se supere cînd vede pe critic petrecîndu-și în loc de a se apăra în contra celor ce nu pot să se apere, ci numai să lovească și să lamenteze-

II. Chendi”

(*Voința națională*, 30 mai 1904.)

Apariția în ziar a acestui articol a provocat în *Românul* o reacție anonimă împotriva lui Chendi dintre cele mai violente (vezi *Românul* nr. 22, din 14 iunie 1904).

Această situație ne arată că articolul *Nihilistul și răzbnătorul* a fost receptat în epocă drept o expresie aparte în cadrul îndelungatei polemici a lui Chendi cu grupul macedonskian.

Acest articol trebuie privit însă și altfel. între articolele volumului *Foiletoane*, acesta se arată a fi cel mai încărcat de elemente de autobiografie spirituală.

Pe lângă caracterizarea alegorică a concepției sale despre critica literară, concepție evident estetică, în sens de spectacol literar, aici ne înălțăm și cu încrederea caldă a lui Chendi în valorile literaturii naționale, cu mărturia dezacordului unor prieteni ai criticului față de modul cum și-a conceput el activitatea de combatere a celor lipsiți de valoare:

„M-am ocupat adeseori de ei — mărturisește Chendi — spre marele necaz al prietenilor mei, oameni de bun-gust, cari nu găsesc îndreptățită părerea mea că, fiind în mijlocul vieții literare, trebuie să o trăiești cu elementele date, să te bucuri nu numai de talentul cuiva, dar și de felurile manifestări ale geniului răului și ale ignoranței” (*Foiletoane*, p. 223)-

Acest „să te bucuri” implică în context o evidentă concepție estetică a negativului, în consens cu ideea de spectacol din deschiderea articolului. După cum se vede, din elementele negative ale epocii sale literare, Chendi pornea să construiască o tipologie literară cu aspecte reprezentative mai adinei, aceea a „anonimului”, „nihilistului”, „răzbnătorului”, acțiune ce va continua și în volumele ulterioare: *Fragmente* (1905) și *Impresii* (1908), sub semnul aceluiași supratitlu: *Moravuri literare*.

Este drumul pe care-l va continua v J •
în ciuda dezacordului său principial față de critica literară a lui Ilarie Chendi.

DIN PERIODICE (1903-1904)

Articolele din periodice culese în cel de-al treilea volum din această ediție a *Scrierilor* lui Ilarie Chendi, în completarea celor din *Foiletoane*, vin să contureze mai precis activitatea criticului literar, în evoluția ei cronologică de la începutul anului 1903 până la sfârșitul anului 1904. Perioada aceasta este relativ rotundă, formînd o etapă distinctă, dacă ținem seama de faptul că de la volumul *Preludii*, apărut la începutul anului 1903, la volumul *Foiletoane*, apărut către mijlocul anului 1904, sînt aproape doi ani de muncă încordată, desfășurată aproape exclusiv în paginile revistei *Sămănătorul*, la început, și apoi, din ce în ce mai mult, în ale ziarului *Voința națională*. Ideologia criticului rămîne aceeași din etapa precedentă, dominată de militantismul pentru strîngerea forțelor scriitoricești tinere în cadrul unui program unitar de dezvoltare a literaturii naționale care să valorifice mai din plin folclorul, trecutul istoric al poporului, realitățile sociale, în special din viața satului românesc.

Dacă ideologia criticului rămîne aceeași în cadrul evoluției de la *Preludii* la *Foiletoane*, în schimb, metodologia critică suferă o seamă de schimbări, în sensul precizării aspectului estetic, fenomen pe care îl putem considera ca elucidat în cuprinsul noului volum. Articolele din periodice vin să întregesc imaginea acestei mișcări evolutive. Observăm, prin intermediul lor, că această mișcare nu s-a făcut în afara dimensiunii istorico-literare, numai pe baza cronicilor de actualitate din *Foiletoane*: în periodice au rămas o mulțime de articole care întregesc imaginea marilor bătălii polemice desfășurate de Chendi în etapa respectivă. Alături de acestea întîlnim însă și tablouri de istorie literară, reconstituite pe bază evident artistică (*Ghenadie Coșianul*, *Scrieri* etc); subiecte de actualitate tratate într-o amplă perspectivă istorică (*Cîntece de stradă*, *Literatură daco-română*); în sfîrșit, studii istorico-literare de anvergură, adevărate capitole de monografie critică (*Societățile culturale de peste munți*, *Alecsandri și românii din Bucovir.a*).

În afară de amplele studii despre Alecsandri, întîlnim în periodice multe alte scrieri critice dedicate de Chendi bardului de la Mîrcești, marele în mod evident intenția criticului de a-i dedica o monografie. Subiectul se arată deja înconjurat din multiple direcții și e de mirare de ce Chendi n-a stăruit să-l și finalizeze. Renunțarea se lasă bănuită într-o anumită deziluzie a criticului față de subiect. Alecsandri i se părea mai ales în lumina scrisorilor — a căror publicare Chendi a inițiat-o cu acribie filologică — nu îndeajuns de profund și consecvent cu sine. Or, criticul căuta un model uman și scriitoricesc cum era Eminescu. Dar și la acesta renunțase (în *PrJudii*), fiindcă socotea terenul nepregătit încă, documentația necesară încă departe de a fi adusă la posibilitatea satisfacerii nevoilor unei adecvate sinteze critice. Ceea ce dovedește din partea lui Chendi luciditate, conștiință, măsură, el mulțumindu-se deocamdată cu strîngerea materialului necesar, constituirea de ediții critice, deschiderea de drumuri, punerea de temelii pentru viitor. Încît reproșurile lui Lovinescu de mai tîrziu, cum că, avînd „răgazul unei elaborații lente... și-a risipit talentul în gesturi inutile”, sînt, la o privire mai atentă, lipsite de temei. Periodicele timpului pun într-o lumină mai clară, în afară de febrila activitate a lui Chendi pe linia criticii de întîmpinare (cronică literară, polemică), și efortul său critic constructiv deosebit.

Luarea în considerație a articolelor lui Chendi rămase în periodicele anilor 1903 și 1904 ne permit să observăm mai îndeaproape și un moment biografic important din viața criticului. De unde la începutul anului 1903, colaborarea la *Sămănătorul* este foarte intensă, aceasta scade treptat în partea a doua a anului, pentru a se stinge complet spre sfîrșitul lui 1904. În schimb, de pe la mijlocul lui 1903, Chendi începe o febrilă activitate de foiletonist în paginile *Voinței naționale*, continuată și amplificată în tot cursul anului 1904.

Caracteristică și unitară pentru colaborarea sa din această perioadă la ambele publicații rămîne campania împotriva grupului macedonkian, reunit în paginile săptămînaiului *Românul*, la *Conservatorul* și alte publicații efemere (*Literatorul*, *Pleiada* etc).

Deși pînă la sfîrșitul perioadei, Chendi încă mai credea „nebuună” tendința de bagatelizare a operei lui Iorga, o răceală a relațiilor dintre ei se resimte. Nu e vorba numai de absența colaborării lui Chendi în paginile *Sămănătorului*, condus acum tot mai exclusivist și acaparant de către Iorga, ci și de o respingere de principiu a activității criticului. Apariția volumului *Foiletoane* nu o găsim consemnată în paginile *Sămănătorului*, cum ar fi fost firesc să se întîmple. Se vede însă că Nicolae Iorga și Ion Scurtu, deținătorii rubricii de „dări de seamă” a revistei, dau dovadă de o opacitate tot mai mare față de evoluția către artistică a criticii chendiene.

Izbucnirea conflictului între Chendi și Iorga în cursul anului 1905 și părăsirea de către Chendi a revistei *Sămănătorul* — la întemeierea și consolidarea căreia în conștiința epocii contribuise în mod substanțial — se dovedește, în lumina faptelor, nu numai efectul unei simple „iritări” și „supărări” personale a criticului determinată de „invidia” că ar fi fost „marginalizat” de Iorga (Z. Ornea, *Un polemist neînduplecat*, în *România literară*, nr. 12, 23 martie 1989), ci, mai ales, expresia unui dezacord de principiu între două moduri de a concepe critica și rosturile ei. Faptul începea să fie vizibil încă din prezentarea de către Iorga a volumului *Preludii*. Tăcerea lui în legătură cu apariția *Fail-toanelor* este semnificativă tocmai în acest sens, al dezacordului de principiu, în ciuda faptului că Ilarie Chendi continua să-i acorde istoricului premisa încrederii și prețuirii sale.

DUILIU ZAMFIRESCU: „ÎN RĂZBOI”

Roman
București, 1902, 1 voi., 282 p.

Cronica aceasta a apărut, semnală *II- Chendi*, în *Sămănătorul*, nr. 2 din 12 ianuarie 1903, la rubrica „Dări de seamă”. Se reproduce pentru prima dată în volum, în cadrul acestei ediții a scrierilor lui Chendi, după textul din revista *Sămănătorul*, p. 31 — 32.

Este de remarcă faptul că, deși Chendi începuse lungă și polemică împotriva lui Duiliu Zamfirescu pe problemele limbii literare și ale aprecierii scriitorilor transilvăneni (în *chestiunea limbii literare. Răspuns d-lui Duiliu Zamfirescu*, în *Familia*, din 12 și 19 august 1901, polemică publicată cu mici modificări și în volumul *Preludii*, 1903), aprecierea romanului *În război* e făcută obiectiv, profund, cu o prețuire cinstită a scriitorului și a operei sale. Concluzia cronicii este edificatoare în acest sens: „Romanul *În război* este una din operele bune ale literaturii noastre mai nouă”.

După apariția volumului *Preludii* în mai 1903, ieșirea polemică a lui Duiliu Zamfirescu împotriva lui Chendi (*Literatura românească și scriitorii transilvăneni*, în *Revista idealistă*, nr. 7 din 1 septembrie 1903), îl irită mult pe critic:

„Cilă deosebire între un Zamfirescu pe care l-am iubit și apreciat în rînd cu alții și între cestălall, polemistul nepriceput, afectat și invidios; între scriitorul de odinioară care, pe cînd eram student universitar și abia scrisesem cîteva încercări critice, mă ținuse destul de vrednic a-mi trimite volumul său de poezii, și scriitorul de astăzi, care abia se, îndură a-mi recunoaște calitatea de a gândi «binișor»” (*Sămănătorul*, nr. 37 din 14 septembrie 1903).

După cum vedem, situarea în context a cronicii la romanul *În război* dezvăluie un moment biografic important în evoluția relațiilor dintre Chendi și Duiliu Zamfirescu, criticul dovedindu-se cinstit și loial față de scriitor, chiar și în condițiile unei situații polemice evidente. Faptul e de natură, alături de multe altele, să spulbere legenda atît de înrădăcinată despre Chendi ca un critic vindicativ, ranchiunos și neînduplecat.

TRADUCERI BARBARE

„Poezi germani: *J o hann W . Goethe, Heinrich Heine*
Traduceri de Ioan Băilă
Sibiu, 1902, 1 voi., 100 p.

A apărut în *Sămănătorul*, an. II, nr. 3 din 19 ianuarie 1903, la rubrica de „Dări de seamă”, sub semnătura *Fidelio*, cunoscutul pseudonim al lui Chendi. Se reproduce, pentru prima oară în volum, în cadrul acestei ediții a scrierilor lui Chendi, după textul din *Sămănătorul*.

Referința la Gherea din finalul articolului este deosebit de valoroasă, dezvăluindu-ne pe adevăratul autor al articolului despre importanța traducerilor din *Familia* (nr. 12, 28 martie 1897).

Preocupările lui Chendi pentru fenomenul literar universal tradus la noi sînt deosebit de bogate. Le dovedesc, între, altele, și recenzii publicate în această perioadă în *Revista bibliografică*.- *Euripide. „Ifigenia”*. I- „*Ifigenia în Aidida*”. II. „*Ifigenia în Taurida*”. Traducere în versuri de P. Dulfu, București, 1903, 1 voi, 8°, 186 p.

Pentru completarea imaginii unor astfel de preocupări, prezentăm în continuare textul acestei scurte recenzii:

„*IfigeniUe* lui Euripide vor fi ele «dintre cele mai frumoase drame ale antichității» — cum afirmă d. Dulfu — dar nu sunt și cele mai desăvîrșite din punct de vedere dramatic în special *Ifigenia în Aulida* a fost tradusă și de Schilier (d. Dulfu se află în bună companie), iar traducătorul german asigură, con'rar trr.durătorului român, că e printre cele mai slabe tragedii ale lui Euripide-

Motivele le găsim ușor: în caracterul puțin precis ?l lui Achil, în continua nehotărîre a lui Agamemnon și în miraculosul nelămurit din exodul piesei. Ca în multe piese clasice, lucrul principal și aici e maniera, factura, de la care autorii moderni tot, mai au de învățat- *Ifigenia în Taunda*, prin scenele romantice de pe insulă, prin poezia înălțătoare din graiul fecioarei-preotese, prin sentimentele fraterne și cele de prietenie reprezentate de către triasul Ifigenia-Oreste-Pilade, e de o superioritate nediscutabilă.

Traducerile române sunt o opera conștientioasă. întâia redactare d- Dulfu a făcut-o înainte cu două decenii (*Ifigenia In Aulida*, Clusiu, 1879, 1 br., 65 p.; *Ifigenia în Tawida*, Gherla, 1880, 1 br., 60 p.). De atunci, cu ajutorul unor traduceri franceze și germane, le-a refăcut cu totul, a completat textul cu corurile care lipseau din prima ediție, a înlăturat o mulțime de naivități în rime și duriități de limbă și stil. Numai rar te mai împiedici de cite un provincialism, ca *soață* (în loc de soție, tovarășă); *strai* (singular, în loc de straiie, haine); cirlan (în loc de cal) și de prea mult «acest» și «acesta».

Traducerea fiind făcută în versuri, adeseori e prea liberă, ceea ce, de altfel, nu constituie o vină cînd textul nu se falsifică, ci se completează în spiritul originalului.

Cît pentru izvoare, n-ar fi stricat poate ca d. Dulfu să cunoască pe Euripide în traducerea lui Leconte de Lisle.

//. Chendi"

[*Revista bibliografică*, nr. 2, martie-aprilie 1903 p. 37.)

ION GORUN: „ALB ȘI NEGRU”
București, 1902, 1 voi. 8°, 204 p.

A apărut în *Sămănătorul*, nr. 5 din 2 februarie 1903, la rubrica „Dări de seamă” și cu semnătura la sfîrșit *Ch.*

După cum se poate ușor observa, cronica aceasta se situează în preparativele pentru elaborarea articolului de sinteză despre scrierile lui Ion Gorun, pe care Chendi l-a publicat în volumul *Foiletoane* din 1904.

CRONICA MEA

A apărut în ziarul *Libertatea* din Orăștie, nr. 9 din 29 februarie 1903, avînd semnătura, la sfîrșit, *Fidelio*, cunoscut pseudonim al lui Chendi. Este ultima cronică pe care o publică Ilarie Chendi în acest ziar. De unde în cursul anului 1902 „cronicile” sale aici sînt foarte numeroase (vezi, în această ediție, voi. II, p. 276-303), criticul fiind citat la început și în comitetul de redacție al ziarului, în 1903, colaborările lui Chendi sînt cu totul sporadice-

Probabil, la răcirea relațiilor lui Chendi cu redacția ziarului va fi contribuit mult, în afară de ocupațiile din ce mai acaparante, și atitudinea critică severă față de realitățile culturale transilvănene, prezentă și în acest articol.

POEȚI ȘI CRITICI

Titlu vechi la lucruri nouă

A apărut în *Sămănătorul*, nr. 9 din 2 martie 1903, de unde se reproduce pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții.

Preluînd titlul unui faimos articol al lui Maiorescu, cît și ideea de bază din acel articol — distincția necesară între creator și interpret — Chendi construiește, de fapt, un pamflet cu numeroase aluzii la poezia și activitatea de mecenat literar al lui Macedonski. Este primul articol polemic semnat de Chendi împotriva lui Macedonski. El se integrează în polemica mai amplă pe care o întreține revista *Sămănătorul* cu gazetele macedonskiene: *Literatorul*, *Pleiada*, *Românul* etc. Numeroase înșepături anonime, pe lângă articolele semnate de Chendi, întrețin această polemică. Astfel, sub titlul *O conferință interesantă*, aflăm că „d. Macedonski ar fi comunicat într-un cerc de prieteni intenția d-sale de a ține o conferință la Budapesta” [*Sămănătorul*, nr. 10 din 9 martie 1903].

în altă parte se inserează cu ironie: „Citim într-o revistă săptămînală următoarele: « Este vorba ca numeroși admiratori și amici de-ai poetului Alex. Macedonski să propună opera sa superbă la marea premiu Nobel. » Ideea este foarte nimerită și o sprijinim din suflet, personalitatea lui Macedonski fiind sfrălucindă” [*Sămănătorul*, nr. 14 din 6 aprilie 1903].

S P L E E N

A apărut în *Sămănătorul*, nr. 18 din 4 mai 1903, de unde se reproduce pentru prima oară în volum în cuprinsul acestei ediții.

Reacția negativă a lui Chendi față de amestecul de diafan, feeric și morbid din creația scriitorului belgian de limbă franceză Maurice Maeterlinck dovedește o schimbare în atitudinea criticului. După cum se vede de aici, Chendi cunoaște bine creația acestui autor. Referința la „excesul de zel al subscrisului” pentru scrierile lui Maeterlinck privește traducerea de către Chendi împreună cu C Sandu, a dramei *Sora Beatrice*, „dramă în trei acte de M. Maeterlinck”, care a apărut în *Familia*, nr. 43 pe 1900.

Ziarele vremii vorbesc despre succesul enorm de care se bucura teatrul lui Maeterlinck la noi. Iată, spre exemplu, *Adevărul*:

„Din Brăila ni se telegrafiază că reprezentația piesei *Monna Vanna*, a d-lui Maurice Maeterlinck, ce a avut loc acolo aseară, duminică, 12 ianuarie, a obținut un succes colosal.

Sala era arhiplina. Artiștii au fost frenetic aplaudați și autorul [?] A fost de mai multe ori chemat la rampă" (*Adevărul*, 14 ian. 1903).

I. A. L. BRĂTESCU-VOINEȘTI: „NUVELE ȘI SCHIȚE”
București, 1903, Editura tipografiei Minerva, 1 voi. 8°, 147 p.

A apărut în *Sămănătorul*, nr. 20 din 18 mai 1903, la rubrica „Dări de seamă”, de unde se reproduce pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții a scrierilor lui Chendi.

TRADUCERI

A apărut cu trei asteriscuri drept semnătură, asteronim cunoscut al lui Chendi, în *Sămănătorul*, nr. 21 din 25 mai 1903, la rubrica de „Dări de seamă”, de unde se reproduce pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții.

Articolul acesta poartă toate amprentele orientării ideologice, modului de gândire și stilului lui Chendi și vine în completarea opiniilor sale cu privire la traduceri din alte literaturi în limba română, arată vastul orizont de cultură al lui Chendi, temelia largă pe care vroia el să întemeieze „noua noastră cultură”.

Ceea ce va fi determinat pe autor să-și semneze articolul cu asteronim trebuie să fi fost legat de caracterul programatic al acestuia, de faptul că voia un articol orientativ pentru revistă, în continuarea vastului program de traduceri din literatura universală inițiat de Eliade și reluat apoi de „Junimea” și de Gherea.

Din păcate, numerele următoare din *Sămănătorul* nu dovedesc nici un fel de răsunet al ideilor despre traduceri cuprinse în acest articol, ceea ce ne arată că „programul” revistei trecuse de acum în mîinile lui Iorga, iar criticul este din ce în ce mai izolat, de orientarea ei.

Este și acesta un motiv pentru care Chendi va căuta un alt debușeu în paginile ziarului *Voința națională*, la care va începe în curînd să-și facă simțită prezența.

GRUPĂRI LITERARE

A apărut, la rubrica intitulată „Cronică”, în *Sămănătorul*, nr. 23 din 8 iunie 1903, p. 364-366, de unde se reproduce pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții.

întregul articol și mai ales partea finală — ca răspuns cu privire la așa-zisa „grupare de ardeleni” de la *Sămănătorul* — se dovedește a avea în cuprinsul revistei o istorie mai îndelungată, cu aspect polemic. Fără a intra acum în toate amănuntele acestea, semnalăm faptul că, în continuarea ideilor de aici, în nr. 34 din 24 august 1903, al *Sămănătorului*, Chendi reproduce, spre edificarea cititorilor, un „articol de gazetă din capitală, anul Domnului 1903, luna lui august”.

lată acest text:

„Săriți, români! Literatura și cultura noastră e în primejdie de moarte. O bandă de pirați literari, într-o căruță brașoveană, pornită clin Ardeal cu gînd năprasnic de-a extermina, de-a reduce la ruină, tot ce producem noi ăștia, netrocarii adică. Banda e mică, dar a dracului. O mină de martiri numai, și vrea să ne ferece ca să rămîie ei singuri, să monopolizeze tot ce se produce mai de seamă.

Aceste reptile ardeleni, acești cavaleri de industrie au o revistă,, un fel de palat fermecat în care ei laie și spînzură și nu îngăduie nici unui Făt-Frumos de pe malurile Dunărei să intre pe poarta lor.

Ce cred anume acești cancelariși fără talent, acești lazaroni îmbuibăți din banii bugetului? Cred ei că o să le permitem să ne strice limba, ori să ne prihănească poezia, ei cari sunt așa străini sufletește de noi?

Niciodată! în numele artei naționale și a celei decadente, în numele drepturilor noastre imprescriptibile de literați români, veniți să ridicăm sulțile în vînt și să le înfigem în hidra cea cu vreo cinci capete de la *Sămănătorul*... Jos tirania literară!

Mai mulți poeți de valoare!”

La un asemenea text care pare incredibil, o pură invenție, dar care poartă toate caracteristicile atacurilor isterice ale lui Florian Becescu, Ilarie Chendi face „o scurtă observare”, pe care o reproducem, mai jos:

„Sunt două categorii de reviste literare. Unele își au programul, lor, și tot ce publică trebuie să intre în cadrul citorva principii generale, estetice sau sociale, pe cari întemeietorii sau conducătorii revistei le stabilesc sau îl impun prin personalitatea lor. în a doua categorie se socotesc revistele fără program, așa-zisele tribune publice, de unde fiecare scriitor poate vorbi liber, după cum îl taie capul. Clar, mu-i așa, d-lor «poeți de valoare»?

Revista noastră are program și nu voiește să devină tribună publică. Programul nostru a fost schițat la apariția revistei, iar astăzi este reprezentat prin cea mai frumoasă personalitate dintre cugetătorii români, un istoric și literat ale cărui povește săptămînale constituie un vast program de muncă culturală.

Vast și elastic cum este, pentru a putea realiza măcar -o parte dintr-insul se cer forțe multe. Și sînt bineveniți în mijlocul nostru toți cîți vin în numele acestui program. Noi însă într-adevăr am dori ca, după puțină, numai firi omogene, numai puteri însuflețite de .aceleași idei să intre în cetatea noastră, căci numai printr-o muncă unitară se poate străbate la vreo țintă.

Găsiți că, în încăpățînarca cu care ținem noi la acest principiu, este un păcat?

Ei bine, nu! Dacă nu ne potrivim la vorbă și la suflet, de ce n-am recunoaște cinstit că nu sîntem unii pentru alții? De ce rivniți la cetățuia noastră, cînd găsiți atîtea reviste și ziare cu chipuri, cu poezii sublime și ridicole și cu articole ce se bat în capete? Acolo e locul vostru, la trihunele publice, la suplimentele cari alcătuiesc pepinierile de poeți de duzină, în canalurile de scurgere ale unei cugetări ca cea din articolul de sus?

«Și noi facem artă națională; și noi propagăm dragostea de neam și de lege; și noi scriem în limba străbunilor noștri»...

Așa ne răspund «poeții de valoare».

Serios? Voi, cari vă dedați la injurii fratricide (de ce mă siliți să fiu grav?); voi, cari, cu minte zvînturată și cu suflet lipsit de cea mai elementară cinste, hrăniți minciuna despre «invazia martirilor» — voi aveți un simbul de cult pentru moștenirea părinților noștri?

Dacă aceasta este moștenirea ce v-au lăsat, ar trebui să ne rugăm și noi, ca odinioară bătrînul Rousseau: „Doamne atotputernice! Izbăvește-ne de știința și artele părinților noștri. Dă-ne nouă iarăși neștiința și nevinovăția, singurele averi pe cari se poate răzîma fericirea”...

II. Chendi"

(*Sămănătorul*, nr. 34, 24 august 1903).

Prin urmărirea atentă a unei asemenea desfășurări polemice, putem înțelege mai bine și motivele superioare, de ordin strategic, pentru care Chendi a optat și a militat pentru aducerea lui Nicolae Iorga la conducerea revistei *Sămănătorul*, cedîndu-i locul de îndrumător și făcîndu-i o propagandă adecvată: „cea mai frumoasă personalitate dintre cugetătorii români, un istoric și literat ale cărui povește săptămânale constituie un vast program de muncă culturală”-

Chendi a înțeles, ca nimeni altul, că pentru a învinge, curentul național încheat în jurul revistei *Sămănătorul* avea nevoie de o personalitate conducătoare reprezentativă, care să infirmе orice bănuială de localism provincial și să canalizeze toate energiile culturale într-o direcție unitară. Pentru realizarea acestui scop major, criticul a înțeles :să-și sacrifice orice orgoliu personal, orice veleitate de îndrumător.

A apărut la rubrica „Cronică”, în *Sămănătorul*, nr. 24 din 15 iulie-1903, de unde se reproduce pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții.

Dintre articolele polemice ale lui Chendi cu grupul macedonskian, acesta esle printre puținele care ating vehemența de pamflet, criticul mulțumindu-se cel mai adesea să folosească mai ales citatul, comentariul ironic, aluzia, ca mijloace de luptă polemică.

în *Românul* din 22 iunie 1903 apărea ca răspuns la articolul lui Chendi, *O cloacă*, articolul pe trei coloane *Cloaca maxima*, semnat *Caion*.

Spicuim din cuprins:

„Domnul Kendi a vorbit- A vorbit *Larousse*, căci, oricît ne-ar spune dumnealui, nu ne vine să credem că pînă ce n-a deschis pe *Larousse* sau pe *Meyers Lexicon* a puful să știe ceea ce înseamnă cuvîntul « cloacă ».

în școala de comerț din « Satsebeș », unde d-l Kendi a absolvit comerțul « magna cum laude », credem noi, n-a putut afla asemenea cunoștințe pe care d-sa le consideră ca înalte probe de cultură clasică-

Dar articolul domnului Kendi este o simplă complabilitate literară, în partidă dublă- A luat și a adunat, după cum grămăticul băcanului din colț adună în fiecare seară ceea ce vinde în timpul zilei.

Comptabile Kendi, am auzit că ești un strălucit catalogist, că nu-i în toată Academia un băiat mai bun ca d-ta; pentru ce acum vrei să-ți strici reputația de bun copist-comptabil, voind a deveni critic al unei grupări?

Domnul Kendi numește *Românul* « cloacă ». Fie, sîntem o mică cloacă, dar *Sămănătorul* este « cloaca maxima » a literaturii românești, căci este regretabil chiar pentru un absolvent al școlii de comerț din Satsebeș să spună că o revistă în care scrie Macedonski sau Demetriadi este « o cloacă », mai ales cînd autorul acestui calificativ este un excelent funcționar.

A fi copist și a fi critic nu se poate. Unele firi sunt născute pentru a-și roade coatele de mesele unei cancelarii, și din această categorie esle d-l Kendi...”

(*Românul*, 22 iunie 1903)-.

MULȚIMEA...

A apărut la rubrica intitulată „Cronica”, în *Sămănătorul*, nr. 25 din 22 iunie 1903, p- 399-400, de unde se reproduce pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții.

Articolul acesta reprezintă o continuare a polemicii deschise cu Macedonski și cu grupul său literar. Este de observat că epitetul de „bestie” dat mulțimii de către Macedonski, la care se referă Chendi, face parte dintr-un articol al poetului *Noptilor* despre procesul Caragiale-Caion, proces pe care înțelegea să-l „aniverseze”. Redăm mai jos acest articol, pentru valoarea lui de document literar de epocă:

„Aniversarea unui proces

Se împlinește un an de când un tânăr inimos, un « mare oprinentuziasm, a intrat în luptă corp Ia corp cu prejudecățile mulțimei, cu cei ridicăți de ea pe pedestale — zeificați.

Jurații, acum un an și-au dat verdictul: Caion a fost achitat de inovățirea ce ise aducea de domnul Caragiale că acesta l-a calomniat atunci când a declarat și menținut cu atita energie că scrierile dramatice ale « idolatrului » erau simple decopieri din alte literaturi. S-a restituit lui Tolstoi ce era al lui Tolstoi: *Năpatea*.

Se restituie acum lui Caion ce e al lui: *Mndria sufletească*, splendoarea de a fi ținut piept cu mulțimea, cu *bestia*.

D-nul Caragiale *nu iese scăzut* din această luptă-

Iese ce era: iese natural, pentru că a fost redus la justa lui proporțiune-

După trecerea de un an, se poate spune că această luptă, ce la început părea de-o parte și de alta o donquisonadă, și-a avut partea cea bună- Ea a turnat apă destulă în cupa cu spirt budgetar a curentelor oficiale literare. Molierii nu se proclamă de iluștri necunoscuți, ca cei cari se laudă că d-l Caragiale, om și operă, este creațiunea lor.

Un lucru e de regretat, și acest lucru era de regretat și acum un **an**.

Că cei cari văd în d-l Caragiale un ganiu extraordinar, deși dețin situațiunile sociale cele mai înalte, îl lasă în extremă mizerie.

Mai puțină compățimire și admirație, dar mai multă demnitate *ozh* și ommească, ar fi mai la locul ei din partea acestora.

Alex. Macedonski”

(*Românul*, 8 iunie 1903, p. 2.)

RÎURILE ÎN POEZIA POPULARĂ, I

A apărut în revista *Sămănătorul*, nr. 29 din 20 iulie 1903, p. 452 — 454, de unde îl reproducem pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții.

Se știe că domnul Caragiale a fost silit, cu mult succes de altfe și probabil de nevoie, să *joace* prin provincie rolul cetățeanului turmentat din cunoscuta localizare a lui Victorien Sardou: *Scrisoarea pierdută* (N.B.) (nota lui Al. Macedonski).

Din păcate, în cuprinsul revistei *Sămănătorul* nu găsim și continuarea promisă a acestei prime părți dintr-o astfel de cercetare tematică a folclorului, deosebit de nouă, ca metodologie, pentru epoca respectivă. Este singurul studiu de folclor publicat de Chendi în această perioadă, și după cum se vede neterminat, față de perioadele anterioare, extrem de bogate în acest sens.

O STATISTICĂ LITERARĂ

A apărut în *Voința națională*, nr. 5513 din 19 august 1903, la rubrica de subsol a ziarului, de unde se reproduce pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții.

Articolul acesta dovedește, printre altele, la Chendi, existența unor preocupări de domeniul sociologiei literare, foarte moderne pe atunci. După cum se vede, criticul întreprinde o cercetare a lecturii unor multiple categorii de cititori, pe bază de chestionare unitar concepute. Concluziile acestei cercetări dovedesc lărgimea punctelor de vedere de la care pornea activitatea de critic literar a lui Chendi.

CITITOR ȘI SCRITOR

A apărut în *Voința națională*, nr. 5524, 2 septembrie 1903, la rubrica de subsol a ziarului, „Cronică literară”, cu semnătura la sfârșit *Ch*. Se reproduce pentru prima dată în volum, în cuprinsul acestei ediții, după textul din *Voința națională*.

Ca și în articolul precedent, aici Chendi se arată interesat de relația scriitor-cititor, o problemă centrală a criticii sociologice-

DEVIZA LUI ELIADE

A apărut la rubrica de „Cronică”, în *Sămănătorul*, nr. 36 din 7 septembrie 1903, p. 571—573, de unde se reproduce pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții.

În final, articolul este marcat de o ironie acidă la adresa tendințelor naționaliste în rindul tineretului. După cum se vede, Chendi se manifestă împotriva abuzului de cuvinte mari în jurul noțiunii de patrie-

LITERATURA EMINESCIANĂ GERMANĂ

M. *Eminescu*: „*Gedichte*”. *Deulseh von Tecon(ia)*.
Bucarest, 1903
„*E m i n e s c u ' s* *Prosäschrifte n*”- *Inaugural -Dis s e r -*
t a x i o n v o n Ioan Scurtu
Leipiig, 1903

A apărut în *Voința națională*, nr. 5530, 10 septembrie 1903, la rubrica de subsol a ziarului și cu semnătura la sfârșit, *II. Chendi*. Această semnătură este foarte importantă de reținut pentru că ne dezvăluie identitatea numelui lui Chendi cu asteronimul celor trei asteriscuri în piramidă. Astfel, cu câteva numere înainte, găsim rezumat conținutul acestui articol sub formă de anunț literar semnat cu cele trei asteriscuri în piramidă.

Iată textul respectiv, spre edificare:

„*Eminescu In nemțește*. Peste câteva zile va apare în capitală o colecție de traduceri germane din Eminescu. Autorul ei e d. Vaier Teconția. Va cuprinde cu totul 25 poezii dintre cele mai de frunte» printre ele și două satire. Din traducerile publicate pînă acum în foiletoanele lui *Bukarester Lloyd* se pare că d. Teconția este unul dintre cei mai pricepuți traducători ai lui Eminescu — ceea ce ne propunem a cerceta într-un apropiat foileton al nostru. Tot atunci vom vorbi și de valoroasa lucrare a d-lui Ioan Scurtu, publicată la Lipsea, în anuarul seminarului d-lui dr. Weigand. Lucrarea aceasta cuprinde un studiu amănunțit asupra prozei lui Eminescu și a fost prezentată de autor ca teză de doctorat în litere la Universitatea din Lipsea...

*

• • «

(*Notițe și informațiuni literare*, în *Voința națională*
nr. 5519 din 26 august)

LITERATURA DACO-ROMÂNĂ

A apărut în *Voința națională*, nr. 5539, 20 septembrie 1903, la rubrica de subsol a ziarului și cu semnătura la sfârșit *II. Ch*. Se reproduce pentru prima dată în volum după textul din *Voința națională*.

în acest foileton, urmărind motivul literar *Traian și Dochia*, unul din „idealurile scriitorilor naționaliști”, consacrat în literatura română de Asachi, Ilarie Chendi ne dezvăluie rafinamentul cu care știa să îmbine cea mai vitriolantă critică de actualitate cu o clară perspectivă istorico-literară asupra subiectului abordat.

Accentuarea tendinței critice față de literatura de slabă realizare artistică inspirată din subiecte patriotice, istorico-naționale, devine tot mai vădită acum în activitatea lui Chendi. Ea constituie — după cum se va vedea din ce în ce mai clar — una din premisele ideologice ale divergenței care va izbucni în curînd cu Nicolae Iorga-

ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE

Seria II, t o m XIV. Dezbaterile asupra cărților
prezentate la premii

A apărut în *Voința națională*, nr. 5565, 22 octombrie 1903, la rubrica de subsol a ziarului, avînd la sfârșit trei asteriscuri în formă de piramidă drept semnătură, cunoscut asteronim al lui Chendi. De altfel, dezbaterile de aici asupra cărților prezentate la premiile Academiei Române este reluată în articolul *Un prognostic*, din *Voința națională*, nr. 5577, 11 noiembrie 1903, cu semnătura la sfârșit *Ch*. Esle una din probele cele mai evidente ale identității între acest asteronim și autorul adevărat care se ascunde în spatele său.

UN PROGNOSTIC

A apărut în *Voința națională*, nr. 5577, 11 noiembrie 1903, la rubrica de subsol a ziarului și cu semnătura la sfârșit *Ch*. Se reproduce pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții a scrierilor lui Chendi.

între alte articole din această perioadă (printre care și o statistică literară), avem aici o dovadă în plus a aplicării do către Chendi a metodelor sociologice în domeniul criticii literare.

CÎNTECE DE STRADĂ

A apărut în *Voința națională*, nr. 5587, 18 noiembrie 1903, la rubrica de subsol a ziarului și cu semnătura la sfârșit *Ch*.

Se reproduce pentru prima dată în volum, în cuprinsul acestei ediții, după textul din *Voința națională*.

MONUMENTUL LUI ALECSANDRI

A apărut în *Sămănătorul*, nr. 50, 14 decembrie 1903, p. 798 — 800, de unde se reproduce pentru prima dată în volum, în cuprinsul acestei ediții a scrierilor lui Chendi.

Acest articol este de fapt un strălucit model de medalion ziaristic pe o temă la zi, de maximă actualitate atunci, constituit cu însuflețire și căldură și, totodată, cu deosebită aplicație la obiect-

DUȘMANUL DIN PARIS

A apărut în *Sămănătorul*, nr. 51, 21 decembrie 1903, p. 811 — 813, de unde se reproduce pentru prima dată în volum în curpînsul acestei ediții.

Articolul de mai sus se arată a fi o continuare în termeni mai duri a polemicii din *Informatori străinătății*, publicat de Chendi în *Sămănătorul*, nr. 38 din 15 decembrie 1902 (vezi, în această ediție, voi. II, p. 349). N. Vaschide (1874-1907), om de știință român, cu preocupări multiple, trăind la Paris, se ocupa ca diletant și de problemele literaturii române, dînd informații greșite asupra acesteia în revistele franceze, ceea ce nu-i iartă Chendi. De data aceasta, Vaschide se asociașe polemic și „cu familia neputincioșilor”, de tipul lui Florian Becescu.

ÎNCETAREA „TRIBUNEI”

A apărut în *Calendarul „Minervei” pe 1901*, p. 207 — 209, cu trei asteriscuri în piramidă drept semnătură, cunoscut asteronim al lui Chendi. Articolul se înscrie prin problematica sa în perimetrul de preocupări ale lui Chendi din această perioadă-

Ziarul *Tribuna*, în frunte cu întemeietorul ei, Ioan Slavici, a fost mereu evocat de critic, ca momentul cel mai important în renașterea culturală a românilor transilvăneni. Chendi găsește acum un nou prilej pentru a face acest lucru. Și mai ales pentru a sublinia, polemic, meritele personalității lui Ioan Slavici în dezvoltarea literaturii și culturii noastre, apărîndu-l, ca și altădată, de atacurile nedrepte ale lui Duiliu Zamfirescu.

Articolul acesta, nesemnalat în *Bibliografia scrierilor lui Ilarie Chendi*, alcătuită de V. Netea, se reproduce pentru prima dată în volum în cadrul acestei ediții, după textul din *Calendarul „Minervei” pe 1904*.

LITERATURĂ DE CRĂCIUN

A apărut în *Sămănătorul*, nr. 1 din 4 ianuarie 1904, p. 12 — 14, de unde se reproduce pentru prima dată în volum în cuprînsul acestei ediții a scrierilor lui Chendi.

în afară de accentuarea polemicii cu Macedonski, prezentă pe parcursul anului anterior, acest articol atestă și un incident cu ziaristul și scriitorul George Ranetti. între cărțile apărute în preajma sărbătorilor de Crăciun în librăriile bucureștene, criticul remarcă și o carte a lui George Ranetti, caracterizînd în cîteva cuvinte poezia acestuia după cunoștințele sale anterioare. S-a întîmplat ca această carte a lui Ranetti să fie una de proză. Chendi explică situația prinlr-o *Rectificare* la rubrica de „Notițe” în numărul următor din *Sămănătorul*:

„Semnalînd în numărul precedent al revistei noastre cărțile mai nouă, expuse de Crăciun în *vitrinele* librăriilor, am semnalat și volumul d-lui G. Ranetti și am spus cîteva cuvinte asupra autorului ca scriitor de versuri umoristice. Ulterior am cumpărat volumul (de cînd o « excelentă revistă săptămînală » n-are dreptul la un exemplar de recenzie din partea publiciștilor valoroși?) și, spre necazul meu și bucuria altora, n-am găsit într-insul decît proză, ceea ce, evident, nu poate schimba întru nimic opinia mea asupra versurilor. D-nul Ranetti, pe cît vîd, conjugă fot atît de bine și în proză verbul a ride. Dar mi se pare curios că, pentru răspîndirea volumului său, mai are nevoie de autocritici, destul de modeste, cînd în jurul *Epocei* sînt atîția distinși apreciatori ai genului vesel: cronicari dramatici spi-ri-tu-ali, literați cari rezumă conținutul revistelor în mod nelendencios etc, în sfîrșit, oameni mai chemați ca ziariști și mai datori decît mine a nu ignora munca literară de -zece ani a d-lui G. Ranetti, autorul lui *Eu rid, tu rizi, el ride*.

11. Chendi”

(*Sămănătorul* nr. 2, 11 ianuarie 1904.)

Iată textul lui G. Ranetti la care se referă Chendi:

„E u r i z, tu r i z i, el r i d e

în excelenta revistă *Sămănătorul* (eu zic *Semănătorul*), înfr-o •cronică intitulată *Literatură de Crăciun*, d. Ilarie Chendi consacră •cîteva cuvinte și volumului meu *Eu rid, tu rizi, el ride...* apărut de curînd în editura librăriei Socec Un critic pe care-l cheamă Ilarie era desigur indicat să se ocupe de o carte cu un titlu și, imparțialitatea mă obligă să adaug, cu un conținut așa de hilariant.

Mulțumesc d-lui Chendi, înainte chiar de-a fi citit notița, pentru bunătatea ce a avut amintînd apariția volumului meu. Acesta e un accident cam rar în viața mea de publicist. Este drept că fapta d-lui Chendi are o circumstanță atenuantă: d-sa nu face parte din presa cotidiană, altminteri poate că și d-sa și-ar fi împlinit datoria de bun confrate ignorînd munca mea literară de 10 ani, pentru alte îndeletniciri mai importante, cum, de pildă: istorisirea amănunțită a unui

scandal din lumea mare cu portretele eroilor și... numai inițialele numelui lor (ce discreție!), sau publicarea ceas de ceas a buletinelor medicale privitoare la guturaiul de care suferă de câteva zile domnul prim-ministru.

Știind pe bunii mei confrăți așa de ocupați, eram cât p-aci să mă hotărâsc a vorbi eu însumi de acest nou volum. Procedul ar fi fost poate original și criticabil, el avea însă un remarcabil avantaj: nimeni nu e capabil să mă laude mai mult decât așa fi fost în stare să mă laud eu însumi. Am renunțat însă la această hotărâre când, citind *Sămănătorul*, am văzut că tot s-a găsit în țara asta un publicist care să-mi recunoască, un talent despre care eu — cu o adinca cunoaștere de oameni, cu o vastă pricepere literară și cu un puternic sentiment de dreptate — n-am avut nici un pic de îndoială din prima clipă, când am început să scriu.

Iată, în adevăr, ce spune d. Chendi:

« Dintre celelalte cărți mi-a atras atenția volumul d-lui RaneUi-Humoristul nostru și-a adunat în sfârșit o parte din numărul cel mare de versuri, apărute în diferite ziare și reviste, și le-a pus la dispoziția publicului și a criticei- Talent poetic, iscusit caricaturist, neîntrecut alcătuitor de rime, d- Ranetti înseamnă ceva în ramura aceasta atât de săracă a literaturii noastre. Iubitorii de jocuri de cuvinte, de aporouri paradoxale, găsesc totdeauna distracție în versurile d-sale. Mai puțin satisfăcuți rămân numai aceia din amicii autorului cari consideră zeflemeaua personală ca un gen literar ce-și pierde repede actualitatea și valoarea. Mulți dintre cei nemulțumiți vor aștepta desigur cad-Ranetti să se devoteze unor lucrări mai mari, unei încordări mai întinse a spiritului, comediei de pildă. Și poate au dreptate. »

Absolut de acord cu d. Chendi în ceea ce privește justele elogii ce-mi adresează, și nu m-aș fi supărat dacă ar fi fost și mai juste, adică mai mari. Îmi dă voie însă d- Chendi să îndreptez unele mici greșeli strecurate în recenzia d-sale?

1) Valorosul critic comite o mică nedreptate când înregistrează apariția volumului meu sub rubrica *Literatură de Crăciun*. Adevărul e că volumul meu nu e făcut special pentru sărbătorile Crăciunului, cum ar fi bunăoară cartaboșii, ori biletele de plăcintă, ci el e scris și pentru Paști, și pentru Sf. Dumitru, și pentru toți sfinții din calendar, dar mai ales pentru cititorii amatori de literatură aleasă-

2) D. Chendi face o eroare afirmând că în acest volum mi-am adunat o parte din versurile mele- Adevărul e că în *Eu rid, tu rizi, el ride*. . . nu am publicat decât proză, care — pre legea mea — nu e mai prejos de versurile despre cari pomenește amabilul meu recenzent. Eroarea, d-lui Chendi e cu atât mai neexplicabilă cu cât d-sa spune că volumul meu i-a atras atenția. Dacă a confunda un volum de proză cu unli

de versuri înseamnă «atenție», atunci îmi pare bine că d- Chendi nu a dat o atenție și mai deosebită volumului meu, căci atunci *Eu rid, tu rizi, el ride*... ar fi devenit poate un manual de mineralogie ori de trigonometrie! Nu îi mulțumesc d-lui Chendi pentru așa atenție, dar îi sint recunoscător pentru intenție. Intenția de a mă lăuda mă îndeamnă să fiu indulgent cu eroarea d-sale.

3) D. Chendi mai zice că mi-am adunat în sfârșit o parte din . . . etc. Acest în sfârșit ar lăsa să se înțeleagă că *Eu rid, tu rizi, el ride*. . . este primul meu volum. Ori, pînă acum am publicat: *De inimă albastră, Strofe și apostrofe, Scrisori din Italia, Ahturi și ofuri*, adică în total patru cărți, toate de versuri de astea- Le recomand «atenției» d-lui Chendi și citirei tuturor.

4) în ceea ce privește pe amicii autorului cari consideră zeflemeaua personală ca un gen literar inferior și cari — după cum mă asigură d. Chendi — rămân nesatisfăcuți, mă grăbesc să le dau deplină satisfacție: numai în primele trei volume sunt zeflemele personale, în *Ahturi și ofuri* (versuri) și în *Eu rid, tu rizi, el ride*. . . (proză), nici pome-neală de așa ceva.

5) în fine, declar că iau act de dezideratul «multora dintre cei nemulțumiți» și le promit nu o comedie, dar chiar zece, dacă-mi va ajuta Dumnezeu să mai trăiesc și să mai pot scrie mulți ani de aici înainte, ceea ce-mi urez călduros.

Pînă cînd însă «să mă devotez unor lucrări mai mari», m-am devotat cu toată ardoarea vinderei recentului meu volum, apărut în editura Socec și rog pe toți cititorii mei, mulțumiți și nemulțumiți, să-mi dea prețiosul lor concurs.

Prețul unui volum, 2 lei. De vânzare la editor și la toate librăriile din capitală și provincie... Cumpărătorilor *en gros* li se acordă rabat- Coperta este ilustrată cu un desen de talentatul pictor N. Vermont- Ca lucrare tipografică volumul este o adevărată operă de artă, iar cuprinsul lui . . . Modestia mă împiedică să-l apreciez.

G. Ranetty"
(*Epoca*, nr. 6, 7 ianuarie 1904.)

Intervenția lui G. Ranetti a fost un bun prilej nu numai pentru autor de a-și face reclamă cărților sale, ci și pentru Mihail Dragomirescu de-a alaca pe Chendi într-un post-scriplum la rubrica de „Cronică dramatică” pe care o susținea în același ziar *Epoca*:

„N-B. Un critic nevoiaș de la revista provincială *Sămănătorul* găsește în cronicile mele numai tendința de a fi spiritual. îl felicit- Același critic îndrăznește să critice cărți pe care le cunoaște numai după copertă. Felicit *Sămănătorul*.

M. D."
(*Epoca*, nr. 11, 13 ianuarie 1904.)

Incidentul cu G. Ranetti îl găsim exploatat și de Sofronie Ivanovici în introducerea la o broșură a sa intitulată *Maniacii condeului. No. 3. Ilarie Chendi*, București, Tipografia M- S- Niculescu, 1904:

„Nu poate fi mai nimerit începutul studiului de față, ca să arăt ce specimen de critic e Chendi, decît amintind cazul cu d-l Ranetti. D-l Ranetti a scos un volum: *Eu rid, tu rizi, el ride*. Ce-o fi cuprinzînd volumul acesta? Să vă spuie Chendi : «Versuri». Așa să fie? Să vă spuie însuși autorul: «Proză».

Și afirmația că volumul cuprinde versuri a făcut-o Chendi într-un articol din revista *Sămănătorul*, în care articol avea aerul că a citit volumul și că face o apreciere asupra d-lui Ranetti, în urma citirii operei acestuia. Cazul e unic în «Analele» tutulor literaturilor, de cînd s-a scris primul articol de critică, pînă în zilele noastre.

Și vai, oropsita noastră țară a avut parte de primul și, desigur, de ultimul specimen!" {op. cit.,j}. 3—4). . .

După cum so vede, dușmanii lui Chendi au exploatat din plin incidentul cu G. Ranetti, înreținînd în juru-i fama rea de critic ne-serios, superficial, care citește cărțile după coperti, faimă întreținută, din păcate, chiar în interiorul redacției *Sămănătorului*.

O dovadă în acest sens ne oferă o trimitere a lui M. Sadoveanu, membru al acestei redacții, care, cu mulți ani mai tîrziu, pierzînd din vedere datele exacte în care s-a petrecut incidentul lui Chendi cu G. Ranetti, îi perpetua în mod negativ-pilduilor amintirea:

„La 1906, mi se pare, Ilarie Chendi a făcut o recenzie extrem de elogioasă, în *Viata literară*, unui volum al lui George Ranetti. Versurile celebrului umorist erau categorisite în cei mai amicali termeni. Ranetti mulțumește într-un număr din *Furnica* lui Chendi pentru amabilitatea lui, însă își permite să observe că volumul recenzat cuprinde proză, nu versuri. . . Mulțumesc confratelui meu de la *Lumea mili.tară* că-i sînt cel puțin simpatic" (articolul *Favoare*, în M. Sadoveanu, *Opere*, voi. 20: *Publicistică*, 1936—1955, p. 34).

„ALECSANDRIȚIUNE"

A apărui, în *Sămănătorul*, nr. 5, din 1 februarie 1904, la rubrica, de „Notițe", de unde se reproduce pentru prima dată în volum în cadrul acestei ediții a scrierilor lui Chendi.

Articolul atestă interesul deosebit, al lui Chendi pentru scrierile bardului de la Mircești. Aici, de la titlu la ultimul rînd, Chendi se substituie tipului de umor verbal pe care-l practica Alecsandri împotriva pumniștilor bucovineni.

În același timp, putem constata familiarizarea lui Chendi cuscrierile lui Alecsandri, mergînd de la cele publicate la cele rămase în manuscris- Mai ales acestea din urmă au format în această perioadă obiectul statornic al preocupărilor lui Chendi. Descoperirea și publicarea de scrieri inedite ale bardului de la Mircești, Chendi o începuse încă de mult timp. Astfel, în *Calendarul „Minervei" pe 1902* (p. 80—94), apărea un amplu fragment din romanul *Dridri*, cu următoarea notă finală (p- 95) anonimă, unde se vede însă clar condeiul lui Chendi, care tocmai începuse ediția de *Opere complete* ale lui Alecsandri. Iată notița respectivă ca un document literar:

„Personajul despre care vrea să ne vorbească Alecsandri este Vali (chiar poetul), care a luat parte la'revoluția de la 1848 în Moldova și care, după o încercare nereușită de-â răscula țărării din Neamț, a plecat la Paris. Acestea toate le povestește poetul în partea a II-a a nuvelei, parte intitulată *Un episod din anul 1848*, destul de cunoscută fiindcă se găsește publicată în operele complete ale poetului, pe cînd *Dridri*, nu. Partea a III-a a nuvelei, unde Alecsandri ne-ar fi vorbit de prietenia lui cu Dridri, n-a mai publicat-o și nici în vreun manuscriscript nu se găsește. Ce a făcut, pe Alecsandri să nu nefacă cunoscute și aceste lucrări e greu de știut. Regretăm lipsa acsetei continuări, dar ne mulțumim că ne-a dat prima parte, unde aflăm amănunte interesante chiar pentru poet și unde mai ales găsim un stil așa de simplu și tot așa de frumos!

Și lotuși această nuvelă se uitase..."

(*Calendarul „Minervei" pe 1902*, p. 95.)

CĂLUGĂRUL POET

A apărut înfii în *Sămănătorul*, nr. 8 din 22 februarie 1904, p 123—125, la rubrica de „Cronică", de unde a fost reprodus și în *Tribuna*, nr. 54,14 martie 1904. în ediția de față reluăm textul după *Sămănătorul*. în ziarul *Voința națională*, nr. 5657 din 15 februarie 1904, după articolul despre Ion Pop-Retegănu, Chendi publica însemnarea *Un poet român din secolul al XVIII. Ghnsadie de la Cozia*, cu următorul text, care parca fi elaborat înaintea celui din *Sămănătorul*:

„Zilele acestea a apărut o broșură de 64 pagini a d-lui Iorga, conținînd «catalogul și extrase» din bibliotecile minăstirilor Ghighiu și Argeș. Pe paginile 30—44 se tipăresc 66 de catrene, cari fac parte din cartea *Ithica sau fihsofia învățătoare*, catrene izvodite «din moskovitica limbă rusească de arhimandritul Ghensadie, proigumenul Cozian, anul 1747 ».

Aceste strofe traduse sînt de o rară armonie ca limbă și de o neobicinuită îndeminare ca tehnică. Numitul arhimandrit a fost un poet în puterea cuvîntului și și-a asigurat, prin traduceri descoperite de d. Iorga, un nume în istoria noastră literară.

Iată cîteva pilde:

1

Silnică e dragostea și tare credința.
Legate cu nădejdea au toată puțința
Clnd petrec dimpreună, sînt zea, coif, anghiră,
De săgeți și de arme nimic nu se miră.

2

Dragostea, lnceluinđ, minunat omoară,
Scirba ca și dragostea la moarte pogoară,
în ce chip și pe Eghei înecă în mare,
Mulți avură în lume această întimplare.

3

Marea numim viața și cu repeți maluri,
Ci nu toți bine înoată prin grelele valuri.
Iar cel ce citește cărți prea lesne înoată —
Că știe vînturile în ce chip se poartă.

4

Vremea acopere toate, vremea pierde toate,
Vremea strică cîte sînt, vremea aduce moarte
Iar numai adevărul în veci moștenește.
Vremile descopere și toate păzeășle.

5

Ca să cîștigi bun nărav și bune învățături,
Ca să pierzi varvaria și alte cusuri,
Mergi la școala cea mare, la Academie
Să înveți știință și altă bună politie...

Aproape toate celelalte distihuri se citesc ușor și nu ne îndoim că vor figura de aici înainte în orice antologie, ca modele de poezii din secolul al 18-lea.

II. Chendi"

(*Voința națională* din 15 februarie 1904.)

După cum se vede, pe baza unor documente literare publicate de N. Iorga și reluate de el aici, Chendi reconstitue, cu metode intuitive de natură artistică, atmosfera spirituală, morală, sufletească, pe care o sugerează versurile călugărului poet Ghenadie, trăitor la Cozia pe la începutul secolului al XVIII-lea.

Cercetările ulterioare asupra lui Ghenadie Cozianul confirmă înțuițiile lui Chendi cu privire la caracterul dramatic, frămîntat, al vieții

acestuia, cît și înzestrarea sa poetică în cele 66 de catrene ce prefătează fiecare capitol al *Ihticei sau Filosofiei învățătoare de obiceiuri...* (*Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, p. 391 — 392).

DOI MEMBRI CORESPONDENȚI AI ACADEMIEI

Enea Hodoș și Dimitrie Dan

A apărut în *Sămănătorul*, nr. 14 din 4 aprilie 1904, p- 217 — 219, de unde se reproduce pentru prima dată în volum în cadrul acestei ediții a scrierilor lui Chendi.

Acest studiu atestă atenția acordată de critic vieții *Academiei Române*, rolului ei deosebit de important în păstrarea și dezvoltarea unității naționale prin intermediul culturii. După amplul studiu despre Academie și despre membrii ei, se vede că Ilarie Chendi a dorit să-și continue și extindă cercetările asupra altor aspecte de actualitate în viața academică: *Analele Academiei*, acordarea premiilor, activitatea membrilor corespondenți, mai ales aceea din ținuturile aflate sub dominație străină. Ca o completare la studiul acesta poate fi socotit și articolul despre Andrei Bărseanu, publicat de Chendi fără semnătură în *Calendarul „Minervei” pe 1903*, p- 131 — 132. Stilul articolului, modul de expunere, ideea, toate converg spre această atribuire. îl redăm, mai jos spre edificare și ca o completare necesară la acela despre Enea Hodoș și Dimitrie Dan, cu care, de fapt, face corp comun:

„A n d r e i B ă r s e a n u ,
m e m b r u c o r e s p o n d e n t a l A c a d e m i e i R o m ă n e
ș i p r o f e s o r l a Ș c o a l a s u p e H * * a r i c o m e r c i a l ă
r o m ă n ă d i n B r a ș o v

S-a născut la Dîrstele Brașovului la anul 1858 și și-a făcut studiile liceale la Brașov, iar cele universitare la Viena și Miinchen — după caro a fost chemat în serviciul școalelor secundare române din Brașov, unde funcționează și astăzi. în acest centru cultural al fraților noștri de peste munți, d. Andrei Bărseanu, prin frumoasele sale cunoștinți, prin devotamentul și priceperea cu care a lucrat și lucrează de aproape două decenii pentru institutele de cultură sus-zise și peste tot pentru propășirea culturală a românilor din Ardeal, și-a cîștigat un loc de frunte atît printre colegii, cît și printre conaționali săi.

A publicat mai multe manuale didactice și a redactat, împreună cu prof. I. Popea, *Școala și familia*. Pe lingă această activitate didactică, d-sa a lucrat, cu talent și sîrguință, în ogorul literaturii românești și,

în special, a celei populare. încă ca student la universitate a cules și aranjat acea prețioasă colecție *Doine și strigături din Ardeal*, la care a colaborat și d-l dr. I. U. Jarnik, azi profesor la Universitatea din Praga, și pe care a premiat-o și publicat-o (1885, ed. II, la Brașov, 1895) Academia Română. Tot în această direcție a mai publicat: *Cinci-zeci de colinde*, Brașov, 1890 și *Din traista lui Moș Stoica* (anecdote), Brașov, 1891, sub pseudonim. Iubitorii de literatură frumoasă mai cunosc destul de bine și creațiunile poetice ale lui Bârseanu; căci versurile sale lirice și naționale publicate prin *Convorbiri literale*, *Familia* și alte reviste — și pe care, am dori să le vedem reunite într-un volum — au fost și sunt foarte mult apreciate. A mai publicat și două din conferințele sale ținute în aula Liceului român din Brașov, una asupra lui V. Alecsandri și alfa asupra fostului profesor și seriilor ardelean. I. Lăpădatu -conferințe ce pot fi date ca model întru ce privește analiza operei scriitorilor citați, cit și a limbei și slilului în rare sunt scrise.

Opera de căpetenie e însă *Istoria școalelor române din Brașov*, apărută de curind și lucrată în urma însărcinării date de Eforia acelor scoale, din prilejul jubileului de 50 de ani al Liceului român din Brașov. E o operă pe cit de voluminoasă, pe atit de bogată în date și de solidă ca metodă și seriozitate de cercetare și, desigur, vrednică de Institutele de cultură care au răspândit atita lumină dincoace și dincolo de munți și la care au lucrat bărbați de măsura lui Popazu, Gavril Munteanu, Ioan Meșotă etc.

Pentru această frumoasă activitate, Andrei Bârseanu ține locuri de frunte în societățile culturale ale românilor de peste munți și Academia Română l-a ales, în anul trecut, membru corespondent.

Acesta e profesorul și scriitorul de la care cei ce-l cunosc mai de aproape așteaptă încă mult și cu drept cuvint!"

ARDELEANOFOBII

A apărut în *Sămănătorul*, nr- 15 din 11 aprilie 1904, p. 233—238, cu supratitulul *Moravuri literare*.

Se reproduce pentru prima dată în volum în cadrul acestei ediții a scrierilor lui Chendi.

Articolul se înscrie în cadrul șirului de polemici ale lui Chendi împotriva celor ce susțineau în presa vremii campania de denigrare a transilvănenilor, campanie ce tindea să ia proporții dezastruoase în planul culturii naționale.

Cu o intuiție remarcabilă, Chendi dezvăluie motivele meschine, de interes personal mărunț, lipsit de orice justificare morală, care

stăteau în spatele acestor denigrări. Criticul pornește de la analiza aspectelor celor mai grave ale acestei campanii antitransilvănene, care căuta să cîștige oameni cu poziții sociale înalte și mari influențe politice. Astfel, primul dintre cei demascați de Chendi în fața opiniei publice este generalul C. I. Brătianu (1844—1910), membru corespondent al Academiei Române, director general al Institutului geografic al armatei, autor, printre alții, al *Marelui dicționar geografic al României* (5 voi., București, 1898—1902).

în urma unei certe mărunte cu profesorul Sava Athanasiu și cu Ioan Bogdan (ambii transilvăneni), pe problema publicării unui articol polemic, la adresa colaborării sale la *Marele dicționar geografic*, în *Convorbiri literare*, generalul C. I. Brătianu scria cartea *O lecțiune de înaltă morală pe terenul literar și științific* (Ploiești, „Progresul”, Stabiliment de arte, grafice, 1903, 99 p), în care ajungea la generalizări false cu privire la transilvăneni:

„Pripășiți din lume în ospitaliera Țară Românească, pururea și-au făcut o glorie ca să cadă cu urgia străinului de, țară și de neam asupra celor mai distinși fii ai țării, ori de câte ori nu văd interes de a linguși... Trebuiește oare să defășur aici acel tablou lugubru de josnice lingușiri și îndrăznețe ponegriri prin ajutorul cărora mulți din acești venetici și-au creat aureola aroganței, cu care astăzi desfid sentimentele cele mai curate? Au rămas oare ceva sfînt în țară pentru acești străini de țară și de neam?” (*op. cit.*, p. 4).

Pentru campania anfitransilvăneană desfășurată de Macedonski și cei din jurul său, a se vedea, în acest volum, notele de la p. 404.

Pentru campania anlitransilvăneană a lui Duiliu Zamfirescu și Florian Becescu, a se vedea notele din această ediție, voi- II, p. 370-375.

Prin generalizările lor pripite, grandilocvente, aceste campanii antitransilvănene puneau în pericol înseși temeliile unității moral-politice și culturale ale poporului român, în acel moment de maximă importanță în desăvirșirea unității noastre naționale. Chendi are meritul de a le fi demascată și combătut cu o vigoare deosebită. Se cuvine a sublinia și de data aceasta înalta motivație moral-politică a demersurilor sale polemice. Răsunetul acestei mari bătălii polemice îl regăsim în multe alte scrieri ale lui Chendi din această perioadă. Ea își pune o amprentă inconfundabilă și asupra cărții sale publicată anonim și rămasă necunoscută pînă în prezent despre *Academia Română și membrii ei*.

BUSTUL LUI DEPĂRĂȚEANU

A apărut în *Sămănătorul*, nr. 17 din 25 aprilie 1904, p. 268—270, de unde se reproduce pentru prima dată în volum, în cuprinsul acestei ediții a scrierilor lui Chendi.

Articolul acesta, ca și dese referiri ale lui Chendi la Depărățeanu au trecut neluate în seamă, deși în cuprinsul lor ăe fac interpretări riguroase, confirmate de istoria noastră literară, cu privire la poetul *Vieții la țară*. Publicat în preajma serbării de la Depărăți dedicată lui Depărățeanu, în legătură cu care grupul macedonskian făcea mare viltă în presa vremii, articolul lui Chendi dovedește cumpătare și măsură, și numai indirect se resimte atmosfera polemică în care a fost scris.

„HORA ARDEALULUI”
O rectificare

A apărut în *Sămănătorul*, a r. 21 din 23 mai 1904, p. 334, la rubrica intitulată „Cronică”, de unde se reproduce, pentru prima dată în volum, în cuprinsul acestei ediții a scrierilor lui Chendi.

Articolul acesta este încă o dovadă a atenției cu care Chendi urmărea, în presa vremii și în textele lui Alecsandri, posibilitatea constituirii unei imagini complete, exacte, a vieții și activității bardului de la Mircești.

În același timp cu publicarea „rectificării” de mai sus, în *Voința națională*, nr. 5721 (5 mai 1904), la rubrica de foileton a ziarului, găsim publicate *Pagini inedite din V. Alecsandri. La București. Cnticele comic*, cu următoarea notă de subsol, anonimă, care aparține, după câte ne dăm ușor seama, lui Chendi:

„Printre manuscrisele Academiei (no. 2254, p. 17—20) se găsește și acest *Cintecel comic*, scris de Alecsandri în genul cunoscutelor sale monoloage de moravuri hazlii. Pe cât știm, lucrarea asta nu e cunoscută pînă acum, afară de un fragment din cupletul de la sfîrșit, reprodus în *Convorbiri* (anul XXV, p. 899), după un manuscris incomplet și cu oarecare deosebiri. Redactorul *Convorbirilor* crede că e scris la anul 1862.”

Preocuparea lui Chendi de a scoate în evidență manuscrisele inedite ale bardului de la Mircești este mult mai amplă, după cum vom mai vedea, în această perioadă.

Este demnă de reținut și însemnarea de „Cronicar” de la rubrica de „Notițe literare” din ziarul *Voința națională*, nr. 5740, 1 iunie 1904:

„O nouă ediție a poeziilor lui Alecsandri

în « Biblioteca scriitorilor români », editată de tipografia « Minerva » a ieșit a doua ediție a poeziilor lui Alecsandri. Noul volum, de 358 pagini, cuprinde nu numai poeziile din edițiile cunoscute pînă acum.

Editorii au adăugat la sfîrșit un ciclu de bucăți, scoase din diferite reviste și din manuscrisele bardului de la Mircești. Printre ele figurează *Hora lui Cuza-Vodă*, apărută mai întii în *Voința*, cîteva cîntece școlare din *Foaia societății din Bucovina* și alte „strofe pierdute”, cum le zice însuși Alecsandri.

Editorii atribuie lui Alecsandri și următoarea poezie din *Foaia pentru minte*:

15 mai 1848

Fraților, nădejde bună!
Fiți cu toții-n veselie
Cerul însuși ocrotește
Scumpa noastră Românie!
Azi e ziua de-nviere
A românului popor,
Care singur își urzește
Dulce, mîndru viitor.

Priviți cerul cum se-ntinde
Ca o mare-nseninală,
Priviți soarele ce-aruncă
O lumină-nflăcărată,
Priviți văile-nflorite,
Codrii, munții înverziți!
Cerule, soarele, pămîntul,
Astăzi sînt împodobiți,
Căci e ziua mult dorită,
Căci e ziua mult măreață,
Unde falnic se ridică
România îndrăzneată!

Fraților, nădejde bună!
Azi sub cerul fără nori,
Libertatea, România
Se-ntîlnesc pe cîmp de flori
Și-nnoiesc în fața lumii
A lor vecinică-nfrățire
După-o lungă, dureroasă
Și fatală despărțire-

Fraților, nădejde buna!
Viitorul ce urziți
Va fi vrednic de trecutul
A strămoșilor slăviți!
Bărbăția și unirea
între noi de-acum domnească
Și strigați în libertate:
România să trăiască!

Dacă, în adevăr, *Hora Ardealului*, o altă poezie apărută eu iscălitura « Un Român » în *Foaia pentru minte*, este a lui Alecsandri, nu se poate ca cea reprodusă aici să nu fie tot a lui, avînd aceeași iscălitură și fiind tipărită în aceeași vreme."

(*Voința națională*, 11 iunie 1904.)

JUBILEUL „FAMILIEI”

A apărut în *Voința națională*, nr. 5740, 11 iunie 1904, la rubrica de subsol a ziarului, cu supratitlul *Notițe literare* și semnătura la sfîrșit *Cronicar*, cunoscut pseudonim din această perioadă al lui Chendi (a se vedea, în acest sens, Al. Sadi-Ionescu, *Tovarăși de muncă dispăruți. Ilarie Chendi*, în volumul *Lui Ion Bianu, amintire. Din partea foștilor și actualilor funcționari ai Academiei Române, la împlinirea a 60 de ani*, Tipolitografia Carol Gobl, 1916, p. 282 și 286).

După cum se vede, Chendi recunoaște meritele istorice ale revistei *Familia*. A făcut-o și în alte articole (vezi în acest volum *Beviste literare din Budapesta*, p. 128). Spre deosebire de alții, care se arătau deosebit de entuziași cu prilejul acestei sărbătoriri (vezi, în acest sens, T. Maiorescu, *Pentru jubileul de 40 de ani al revistei „Familia”*, în *Critice*, II, ed. 1967, p. 435—436), Chendi, dimpotrivă, este destul de reticent cu laudele, subliniind caracterul provincial, limitat, al revistei, precum și osificarea ei în formule depășite publicistic. Motivul acestor reticente îl aflăm în monografia lui Mircea Popa, unde ni se spune că „în primăvara anului 1899”, Ilarie Chendi susținătorul paginilor de critică din această revistă, a avut „un schimb de păreri cu directorul *Familiei*, Iosii Vulcan, cure « nu e tocmai om de înțeles ». Propunîndu-i unele lucruri cu privire la reorganizarea revistei, a cărei ținută căpătase tot mai mult aspect, de almanah, el se izbește de opoziția bătrînului redactor, iot mai puțin receptiv la nou' (Mircea Popa, *Ilarie Chendi*, București, 1973, p. 44-45).

SCRISORI

A apărut în *Voința națională*, nr. 5773, 13 iulie 1904, la rubrica de subsol a ziarului, de unde se reproduce pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții a scrierilor lui Chendi. Deși semnat de autor, articolul acesta nu figurează în *Bibliografia scrierilor lui Ilarie Chendi*, alcătuită de Vasile Netea.

Este unul din foiletoanele lui Chendi care probează în cel mai înalt grad orientarea psihologico-artistică a criticii sale. Documentul literar devine sub ochii criticului un prilej de contemplație estetică și, deopotrivă, de introspecție psihologică. Pe un asemenea temei, forța de interpretare a lui Chendi ne apare cu adevărat remarcabilă.

Acest articol al lui Chendi are și o valoare istorico-literară aparte. El deschide în scrisul lui Chendi — și de asemenea și în istoria literaturii noastre — seria de studii dedicate interpretării bogatei corespondențe a lui Alecsandri. Chendi are meritul de a fi fost primul care a revelat ce adevărată mină de informații o reprezintă scrisorile bardului de la Mircești. Acest articol este doar un fel de introducere pentru amplele studii despre originea lui Alecsandri și despre relațiile lui cu românii bucovineni, care au ca sursă de pornire investigarea corespondenței autorului și au apărut în continuare, la rubrica de foileton a ziarului *Voința națională*, în cursul aceluiași an, 1904.

Pe linie de istorie literară, în viața și activitatea lui Chendi, anul 1904 ar putea fi numit pe drept cuvînt anul cercetării corespondenței lui Vasile Alecsandri. Criticul, împreună cu apropiata sa colaboratoare Eugenia Carcalechi, a reușit să publice primul volum al *Corespondenței lui V. Alecsandri și, după cum știm din notele la studiul Alecsandri și românii din Bucovina, pregătise pentru tipar și pe cel de-al doilea, caro însă n-a mai apărut. Din presa vremii aflăm că primul volum al acestei vaste corespondențe a apărut în cursul lunii iulie 1904, cam în același timp cu foiletonul de față. Căci în *Bomânul*, nr. 28—31, august 1904, un oarecare Nică Burdușel (pseudonim al lui Caion?) făcea pe seama lui Chendi umor grosolan, de tipul:*

„Kendich împreună cu domnișoara Eugenia Karkaleky (cu trei ka-ka) ... a publicat o parte din corespondența lui Alecsandri.

Iorga, în fața acestei uniri foarte nimerite, duios privește și își amintește de versurile pe care le-a scris odată și în care zicea despre: dragoste:

Și de sus un trandafir
Cade jos în rotocoale,
Pe cînd două brațe goale
Luminează la ferești.

Brațele lui malmazel Karkaleky — kaka o fi luminind tot așa și pe domnul Kendich" (*Românul*, nr. 28—31, august 1904).

În numărul următor al aceleiași reviste, Caion intervine și direct, scriind la rubrica de „Note critice” articolul *Oamenii mici și oamenii mari*, din care spicuim:

„Micii profesori prusaci, cu ochelari prinși după urechi, miopi și anosti, migăloși și incapabili de a scrie ceva original, și totuși voind să parvie cât mai repede, să cucerească un loc printre oamenii cugetărei, au început acum optzeci și ceva de ani să ducă o viață parazită, să se hrănească din stîrvurile ilustre. Acești necrofili cu aere de savanți se țin de amintirea marilor scriitori, cu îndărătnicia unui corb atras de mirosul cadavrului. Ei răscolesc arhivele particulare și publică tot ceea ce iluștrii răposați au crezut de cuviință să nu dea în vileag. Ei tipăresc lucrări mediocre, scrisori în care răposații apar cu sufețele stîrpite de avariție sau ca senzuali ordinari. Uneori se publică și corupturile pe care X sau Y, poet vestit, nu le-a putut plăti...”

Oamenii mici se nasc cu ura în contra celor mari. Instinctiv voiesc să scoboare pe mari morți. Antagonismul acesta este foarte explicabil; îl găsim și în lupta pentru viață. Mulțimea idioată totdeauna urăște pe omul ales. Dînsa înarmează brațul lui Ravailiac ca să ucidă pe Henn-IV, dînsa pune în mîna lui Lucheni pumnalul blestemat.

Tot astfel și în literatură. Omul mic caută să-și răzbune. El este anarhistul literar, care se războiește cînd adversarul nu poate răspunde.

Pe seama acestui antagonism, ciudat la prima vedere, dar foarte firesc, pun publicarea ultimelor scrisori ale lui Vasile Alecsandri.

Caion”

(*Românul*, nr. 32, 12 sept., 1904.)

Nimic din răutățile și meschinăriile caioniste nu se reflectă în volumul V. Alecsandri, *Scrisori*, I. Către T. Maiorescu, I. Negruzzi, Al. Papadopol-Calimah și Paulina Alecsandri. Publicațiune îngrijită de II. Chendi și E. Carcalechi. București, Editura Librăriei Socec, Calea Victoriei, 21, 1904. Dimpotrivă, prin munca asiduă, migăloasă, temeinică, el reprezintă o adevărată piatră de temelie în acest dificil domeniu, fără de care istoria literară nu se poate întemeia cu adevărat. Îngrijitorii volumului semnau împreună următoarea •scurtă Prefață, care respiră modestia și adîncă înțelegere față de materialul investigat:

„Acest volum este o parte din materialul necesar pentru scrierea unei monografii asupra lui Vasile Alecsandri. Am început cu scrisorile •către Maiorescu, Negruzzi, Papadopol-Calimah și dna Alecsandri, fiindcă ne erau mai la îndemînă, celelalte trebuind a mai fi traduse •din franțuzește și căutate prin arhivele particulare, unde se păstrează.

Numai greutatea cu care se pot procura autografele atît de răzlețite și de multe ne-a obligat a renunța la planul de a face o ediție cronologică a scrisorilor. Credem însă că scopul principal va putea fi atins și în forma de acum, rămînînd ca un indice general, la sfîrșitul publicațiunei, să dea cercetătorului toate îndrumările.

La transcrierea și adnotarea scrisorilor ne-am condus de interesul biografic și cel literar-istoric Am suprimat deci părți ce ni s-au părut absolut de prisos și n-am crezut de lipsă a respecta ortografia, de altfel inconsecventă, a poetului.

În capul volumului așezăm o bibliografie, relativ completă, a operelor lui Alecsandri și notițe despre răsunetul ce l-au avut în presă și în opinia publică.

Mulțumim la acest loc d-lui Maiorescu, care a dăruit Academiei; scrisorile, pentru a le putea întrebuița și noi; d-lui I. Negruzzi, fiindcă ne-a permis reproducerea notelor sale din *Convorbiri*, și, în special, d-lui Socec, pentru bunăvoința cu care s-a angajat la o editare pe cît de utilă, pe atît de costisitoare.

II. Chendi și E. Carcalechi”

După cum se vede chiar din această prefață, prin publicarea și interpretarea corespondenței, alături de celelalte aspecte ale operei, Chendi urmărea scrierea unei monografii asupra lui Alecsandri. Studiile sale inspirate de această corespondență, care domină, în preocupările criticului, finalul anului 1904, reprezintă, în mod cert capitole din această proiectată monografie.

Din motive diverse, monografia respectivă nu a putut să apară, dar modul, nou pentru epocă, de a pune problema constituirii monografiilor critice apare cu putere în evidență din aceste studii.

CHESTIUNI TEATRALE

Cu prilejul ad unăr ei de la Brad

A apărut în *Voința națională*, nr. 5797, 13 august 1904, la rubrica de subsol a ziarului, de unde se reproduce pentru prima dată în volum, în cuprinsul acestei ediții a scrierilor lui Chendi.

Problemele Societății pentru fondul teatrului român din Ardeal! au constituit obiectul multor articole ale lui Chendi (vezi, în această, ediție, voi. I, p. 64-69 și 158-162).

„FÎNTÎNA BLANDUZIEI”

Notiță literar ă-istorică

A apărut în *Sămănătorul*, nr. 37 din 12 septembrie 1904, p. 581-584, de unde se reproduce pentru prima dată în volum, în cuprinsul acestei ediții a scrierilor lui Chendi.

Studiul acesta reprezintă ultima dintre colaborările lui Chendi la revista *Sămănătorul*, în cursul anului 1904, Aceste colaborări deveniseră tot mai rare. Rubrica de „cronică” și de „notițe” (de actualitate) fiind acaparată de N. Iorga, participarea lui Chendi la *Sămănătorul* se reduce tot mai mult doar la unele însemnări de istorie literară-

Este interesant de observat că trei dintre aceste „însemnări” sînt dedicate lui Alecsandri, ceea ce dovedește indiscutabil intenția criticului de a elabora o monografie. Studiul despre *Fntitna Blanduziei* se arată elaborat pe baze documentare complete, cu caracter evident monografic.

IARĂȘI DEPĂRĂȚEANU

Vn foileton uitat al d-lui Vlahuță. Revista
triumvirilor. Discursul și imparțialitatea
d-lui Dissescu. „G r i g o r e - V o d ă” de Depărățeanu.

A apărut în *Voința națională*, nr. 5831, 24 septembrie 1904, la rubrica de subsol a ziarului, „Cronică literară”, cu semnătura ia sfîrșit, *Cronicar*, cunoscut pseudonim al lui Chendi din această perioadă. Se reproduce pentru prima dată în volum, în cuprinsul acestei ediții a scrierilor lui Chendi.

. Articolul de față se înscrie în seria de notițe și comentarii dedicate de Chendi lui Depărățeanu. El reprezintă chiar încheierea acestor însemnări, dezvăluind interesul cu care Chendi urmărea în presa vremii reclama care se făcea de către grupul macedonskian așa-numitelor „serbări de la Doparăți”. Pe aceeași linie, în rubrica de „Notițe literare” din ziarul *Voința națională* (nr. 5767 din 6 iulie 1904), găsim următoarea însemnare de „cronicar” a lui Chendi, anterioară acestui foileton care dovedește preocuparea criticului de a pune în termeni de istorie literară problemele creației lui Depărățeanu, singura adecvată și cu șansa de a aduce un plus de cunoaștere:

„Depărățeanu continuă a fi subiectul predilect al unor ziare și reviste. N-am citit pînă acum încă lucrarea d-lui Dissescu, care promite a fi o adevărată monografie, tratînd pe larg operele și viața autorului. Am aflat că d. Dissescu a descoperit și un portret al poetului, știre foarte îmbucurătoare, deoarece pînă acum nimeni nu cunoștea figura autorului idilei *Vara la țară*. întîmplarea ne-a făcut să dăm zilele acestea peste, o parodie după poeziile lui Depărățeanu. A apărut în *Calendarul literar* etc. pe 1865 (p. 134) și este intitulată. *Cavalerui, baladă spaniolă, imitație după cele traduse de Depărățeanu*. O reproducem ca o curiozitate de actualitate:

Elisa blondă zise-ntr-o zi:
Aș voi mauri, măi cavalerie!
Atuncea dînsul porni-n tăcere
Și cincizeci mauri ucise și...

Elisa blondă zise-ntr-o zi:
Jambon de fildeș voi, cavalerie!
Atunci el arcu-și luă-n lăcere
Și-o sută fildeși ucise și...

Elisa blondă zise-ntr-o zi:
Porumbi sălbatici voi, cavalerie!
Atunci măciuca își luă-n tăcere
Și doi ucise porumbei și...

Elisa blondă zise-ntr-o zi:
Piei de leoaică voi, cavalerie!
Atunci el lancea își luă-n tăcere
Și opt leoaice ucise și...

Elisa blondă zise-ntr-o zi:
Voi o coroană, măi cavalerie!
Atuncea dînsul goni-n tăcere
Pe-un rege maur din tronul-i și...

Elisa blondă zise-ntr-o zi:
Ai, mi te cară, măi cavalerie!...

Elisa blondă așa zicînd,
Bravul hidalgo plecă tăcînd..."

[*Voința națională*, nr. 5767 din 6 iulie 1904].

S-ar putea ca vestita parodie a lui Topîrceanu după *Vara la țară* să nu fie străină de asemenea „descoperiri” chendiste, în care se demonstrează că atitudinea cam grandilocventă a lui Depărățeanu, cit și versul lui construit pe structuri prozodice și muzicale fixe, stereotipe, se pretează de minune parodierii. De altfel, Topîrceanu își are perioada de formație chiar în această epocă, iar debutul lui a stat în atenția încurajatoare a criticului (vezi, în acest sens, Ilarie Chendi, *Doi poeți tineri. Tudor Arghezi și Gh- Topîrceanu*, în *Tribuna*, XII, 15 martie 1911)-

În orice caz, concluziile la care ajunge Chendi în legătură cu situarea lui Depărățeanu în cadrul istoriei noastre literare s-au dovedit exacte- Miră însă faptul că în istoriile literare din ultimul timp partea

idilică a creației lui Depărățeanu, în frunte cu poemul postum *Vara a țară*, e pusă în legătură cu o pretinsă receptare sămănătoristă: „*Vara la țară*, puțin caracteristică pentru poet, a făcut carieră prin idilismul ei” (*Istoria literaturii române*, voi. II, Editura Academiei, 1968, p. 761).

„în bucolica *Vară la țară* se anticipează într-un mod curios sămănătorismul” (I. Rotaru, *O istorie a literaturii române*, Editura Minerva, 1971, p. 264).

Examinarea mai atentă a epocii ne arată că Depărățeanu nu a fost cultivat la *Sămănătorul*, criticii de aici fiind destul de reticenti în privința aprecierii creației sale. Dimoptrivă, cercurile macedonskiene au făcut din actualizarea memoriei lui Depărățeanu un adevărat portdrapel.

I

ROMANȚA ROMÂNEASCĂ

Cu prilejul dezvelirii bustului lui Șerbănescu

A apărut în *Voința națională*, nr. 5865, 5 noiembrie 1904, la rubrica de subsol a ziarului și cu semnătura la sfârșit *Cronicar*, cunoscut pseudonim al lui Chendi din această perioadă. Se reproduce pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții.

Chendi a manifestat un interes deosebit pentru poezia cu aspect de cîntec, care poate fi însoțită ușor de melodie. Alături de studiul despre „cîntecele de stradă” (în acest volum, p. 216), cel despre „romanța românească” ne arată capacitatea criticului de a scotoci trecutul poeziei românești și a coborî în analiza unor amănunte destul de greu de urmărit. Între alte studii de istorie literară ale lui Chendi, acestea sînt un fel de împlinire a unei datorii de suflet. Cei ce l-au cunoscut pe critic în perioada intensei sale activități bucureștene și-l amintesc ca pe un mare petrecăreț între prieteni, după orele sale de serviciu la Biblioteca Academiei și de chin în fața hîrtiei de scris. Prefera — după cum își amintește Victor Eflimiu — „mai ales locurile mici do la periferie, cu un lăutar-dci, care cînlau vechi romanțe bucureștene... printre care și cunoscuta *Unde ești* de Theodor Șerbănescu... Ca și Goga, îi plăcea să ciuftească la chef. Era un sentimental, un romantic în fața unui pahar de vin, acea armă de paladin veșnic gata de luptă lucea și scutul plin de țepi cădea. Se lăsa dus de valul veseliei și al reveriei, în juvenile transporturi, în abandonuri entuziaste” (V. Eftimiu, *Portrete și amintiri*, București, 1965, p. 109—110).

A apărut în *Voința națională*: I, nr. 5868, din 10 noiembrie 1904; II, nr. 5873 din 16 noiembrie 1904; III, nr. 5879 din 23 noiembrie și nr. 5880 din 24 noiembrie 1904; IV, nr. 5885 din 30 noiembrie și 5887 din 2 dec 1904; V, nr. 5889 din 4 dec. și nr. 5890 din 5 decembrie 1904.

Acest studiu îl găsim reluat și în *Tribuna*: nr. 220-223 (I), 225-226 (II), 227 (III), 230-232, 234-235, 236-237, 239, între 21 noiembrie și 19 decembrie 1904. În numerele 225 și 226 două articole sînt semnate *II. Chendi*, celelalte sînt fără semnătură, întocmai ca în *Voința națională*, unde nicăieri nu apare semnătura criticului. Totuși, după cum se vede, în epocă se știa că este vorba de un studiu al său. Faptul se mai poate deduce și din unele particularități ale publicării textului. Astfel, la sfîrșitul primului număr în care se publică acesta, se anunța: „Va urma în numărul de luni”, ceea ce nu corespunde realității, în al treilea și al patrulea număr întîlnim o ușoară modificare în titlu: *Aleksandri și românii bucovineni. Material biografic* — în finalul numărului al patrulea se dă următorul PS- semnificativ:

„*Observatorul* de astăzi reproduce începutul lucrării noastre asupra lui Aleksandri, scriind următoarele șire ca introducere: «Ziarele bucovinene dau un prețios material biografic pentru studierea relațiilor dintre Aleksandri și Bucovina- Socotim de interesant să facem cîteva extrase».

Confratele nostru se înșeală. «Prețiosul material» se publică în *Voința*, de unde l-au reprodus și ziarele de peste munți. Deci pentru viitor, mai mult sporit de *observației*” (*Voința națională*, nr. 5880 din 24 noiembrie 1904).

începînd cu numărul următor al *Voinței naționale* (5885 din 30 noiembrie 1904), în fiecare număr, o notă de subsol adăugată titlului dă următoarea explicație: „Din noul volum de *Scrisori*, ce se va tipări sub îngrijirea d-lui II. Chendi și a d-șoarei E. Carcalechi”.

Cum primul volum de scrisori ale lui Aleksandri apăruse în cursul lunii iulie 1904, se vede că scrisorile prelucrate în studiul de mai sus făceau parte dintr-un alt volum proiectat să apară, ca și monografia lui Chendi asupra vieții și operei lui Aleksandri, dar care, din păcate, n-a mai apărut

în cursul anului 1905. Chendi a continuat să strîngă, împreună cu E. Carcalechi, corespondența a lui V. Aleksandri, năzuind să o publice într-un volum nou. Din motive probabil de ordin economic, volumul nu s-a tipărit. Totuși, editorii au căutat să facă publice scrisorile bardului de la Mircești prin diverse mijloace. Dovadă în.

acest sens stau și două grupări de corespondență a lui Alecsandri publicate în *Convorbiri literare*. Prima, *Scrisori de V. Alecsandri către d-l T. Maiorescu (1881—1888)*, în *Convorbiri literare*, nr. 61 iunie 1905, p. 508—523, precedat de un studiu de Eugenia Carcalechi, „Junimea” și Alecsandri, și cea de-a doua, *Documente privitoare la viața și scrisorile lui Vasile Alecsandri*, în *Convorbiri literare*, nr- 11 și 12, noiemb--dec- 1905, cu o scurtă introducere intitulată *Corespondența cu colonelul Pisoski*, semnată II. Chendi.

„Ca răspuns la un apel, tipărit în ziare de d-șoara E. Carcalechi și de subsemnatul, ni s-au pus la dispoziție, direct sau prin Academia Română, un șir de documente prețioase pentru cunoașterea vieții și scrierilor lui V. Alecsandri.

Împrejurările nepermițându-ne a le mai publica pe toate la un loc în volume deosebite, după cum plănuisem, am hotărât să le facem cunoscute prin această revistă, la viața căreia Alecsandri a contribuit cu o bună parte a muncii sale-

În numărul 6 din anul acesta (p. 508 și urm.) a apărut continuarea corespondenței poetului cu d. Maiorescu (celaltă jumătate fusese publicată în volumul nostru de *Scrisori*, I, p. 3—21). Tipărim acum scrisorile către Nicolae Pisoski, ferventul adjutant și nedespărțit sfătuitor al lui Cuza, unul din cei mai buni prieteni ai lui Alecsandri.

Corespondența cu Pisoski nu ne dă multe lămuriri literare, dar aduce lumină asupra vederilor lui politice unilaterale și asupra legăturilor intime cu prietenii.

Părțile de interes curat familiar și fără nici o valoare biografică le-am suprimat-

II. Chendi"

(*Convorbiri literare*, 1905, p. 989-)

De cercetarea scrisorilor lui V. Alecsandri este legată și o descoperire de istorie literară foarte importantă privind începuturile romanului românesc- Astfel, încă cu mult înainte de a da la lumină studii despre relațiile lui Alecsandri cu bucovinenii, Ilarie Chendi extrăgea din vasta corespondență a bardului cu Alecu Hurmuzachi știrea despre *Un roman de Ion Ghica* și o publica în rubrica de „Notițe literare” din *Voința națională*, cu următorul comentariu:

„Un roman de Ion Ghica

Autorul *Scrisorilor către V. Alecsandri* și al *Amintirilor din pribegie* e socotit pe drept cuvânt printre cei mai buni prozatori români. Limba lui e foarte mlădioasă, bogată în expresiuni populare, păstrînd pururea forma literară cea mai aleasă. În paginile lui găsești o puternică

imaginație și vervă multă în expunere. Aceste din urmă sînt calități proprii autorilor de proză artistică și era aproape de necrezut ca Ghica să nu se fi îndeletnicit și cu alte genuri, afară de cel epistolar.

Întîmplarea a făcut să dăm peste o dovadă.că Ghica a cultivat în tinerețea sa și romanul. Printre scrisorile adresate de Alecsandri lui Alecu Hurmuzachi, se găsește una, datată din Constantinopol, 12 mai 1849, prin care poetul vestește pe amicul său din Cernăuți, că-i va trimite spre publicare în ziarul *Bucovina* un roman de Ion Ghica.

Iată pasagiu! ce ne privește:

«Aice am descoperit, la un prieten al meu, om cu duh și cu judecată, o scriere însemnată, plăcută și folositoare țărilor noastre, un roman de moeurs, un soi de *Jerâme Paturot* românesc și îndată am gîndit la tine, iubite Chițegoiule- Această scriere ce bate în moravurile și defectele societății noastre din București, este menită a trage luare-ai minte a tuturor cetitorilor și, în urmare, cred că nu poate figura mai bine aiure decît în Bucovina. Mă îndatoresc dar a-ți trimite peste pușin partea întîie și te îndemn a o tipări regulat în foiletonul gazetei tale.

Prietenul meu ce dorește a păstra anonimul pentru toți, afară decît pentru tine, îți e cunoscut bine, căci numele lui esle *Ion Ghica*. Destul e să cunoști numele autorului pentru ca să judeci meritul operei sale. El așteaptă hîrțile sale de la București și îndată ce le va primi, eu însuși îți voi expedia partea întîie a scrierii de care ți-am vorbit mai sus.»

Romanul a existat deci. Alecsandri îl cunoștea în cele mai mici amănunte- De publicat însă nu știm să se fi publicat vreodată- Nici în Bucovina, nici în ziarele cari apăreau pe atunci la Iași nu i-am dat de urmă- Printre manuscrisele aflătoare la Academie asemenea nu se găsește. Iar d. Bianu, editorul lui Ghica, avînd zilele aceste o convorbire cu d-na Ghica, venerabila soție a scriitorului, ne asigură că nimeni din familie nu-și mai aduce aminte de lucrarea anunțată de Alecsandri.

A fost deci, probabil, o încercare din tinerețe și desigur foarte tendențioasă, iar Ghica va fi preferit să-și distrugă opera decît să provoace nemulțumiri."

(*Voința națională*, nr. 5842, 7 oct. 1904.)

Ghica nu și-a distrus romanul la care se referă scrisoarea lui V. Alecsandri către Al, Hurmuzachi. Acest roman a fost descoperit mult mai tîrziu printre manuscrisele scriitorului de către istoricul literar Dimitrie Păcurariu, pe baza unei semnalări a Eugeniei Carcalechi în revista *Arhiva* din Iași, nr. 9, sept- 1905, p. 388, semnalare care

a stîrnit mari discuții (vezi Ion Ghița, *Documente literare inedite*. Ediție îngrijită, prefață și note de D. Păcurariu, E.S.P.L.A., 1959).

Semnalarea anterioară a lui Chendi din *Voința națională* a rămas necunoscută.

ADDENDA

ACADEMIA ROMÂNĂ

Informațiuni asupra trecutului și membrilor ei

Pe coperta și pe foaia de titlu a cărții găsim înscrise următoarele: „*Academia Română, Informațiuni asupra trecutului și membrilor ei, de București, Tipografia Minerva, 1903*”.

Semnătura cu trei asteriscuri în formă de piramidă este un cunoscut asteronim al lui Chendi (vezi, în acest sens, Mircea Popa, *Ilarie Chendi*, Editura Minerva, 1973, p. 36, precum și, în această ediție, voi. II, p. 400).

Cartea respectivă cuprinde 43 de pagini, scrise în tipar mărunț. În cuprinsul textului se află intercalate mai multe fotografii privind localul Academiei Române, interioarele bibliotecii, precum și o seamă de portrele-efigii ale unor membri ai acestei înalte instituții de cultură.

Textul cărții și fotografiile care-l ilustrează le regăsim și în *Calendarul „Minervei” pe 1904. Știință. Literatură. Artă. Morală. Economie, București, Editura Institutului grafic Minerva, p. 120—140*. Quasi-identitatea dintre cele două texte ne obligă să credem că ele reprezintă, nu elaborări succesive, ci tipărituri simultane de pe același text manuscris al autorului. De altfel, marcarea pe copertă a anului 1903, ca an de apariție a textului din volum, confirmă această situație, tipărirea calendarului fiind și ea realizată la sfîrșitul anului 1903 pentru anul 1904. Se vede că autorul a ținut să nu'dea textului din volum caracter de „extras din...” obișnuit în asemenea cazuri, ci să se prezinte ca un text independent. Probabil dorința de a rămîne în anonim a prevalat în luarea acestei hotărîri.

O mică deosebire între cele două texte există în marcarea asteronimului. Astfel, în textul din *Calendar*, asteronimul îl găsim o dată la p. 134, ca adaos la o notiță de subsol, ceea ce se regăsește într-o formă identică și în broșură la p. 17. Același asteronim revine și în finalul studiului: p. 160, în *Calendar*; p. 43, în volum. În schimb, la „*Tabla de materii*” a calendarului, acest studiu, care apare sub două titluri succesive: *Academia Română* și *Membrii Academiei Române*, nu este marcat de nici un asteronim sau altă semnătură, ceea ce înseamnă că autorul n-a simțit nevoia, el confundîndu-se, de fapt, chiar cu redactorul calendarului respectiv.

Spre deosebire de această situație, în broșură \ asteronimul apare în patru locuri: cele două remarcate deja, identice cu cele din *Calendar*, iar două în plus: pe coperta broșurii și pe foaia ei de titlu. Ceea ce înseamnă că autorul a voit în mod special să-și marcheze cartea, pentru a se vedea că ea a fost concepută și realizată numai de el.

Din păcate, tocmai faptul acesta a fost trecut cu vederea. Textul studiului despre Academia Română și membrii ei din *Calendarul „Minervei” pe 1904* a rămas necunoscut, iar volumul, înregistrat greșit în fișierul Bibliotecii Academiei, cu asteriscurile în linie dreaptă, și nu în piramidă, cum sînt în realitate, a fost trecut printre cărțile lui Ion Bianu, e drept, sub semnul întrebării. Bibliograful care a înregistrat scrierea aceasta, nedispunînd de mărturii directe, a procedat astfel pentru a da o anumită rezolvare problemei. Semnul întrebării după numele lui Bianu vizează faptul evident că între problematica și stilul cărții pusă în discuție și acelea cunoscute ale lui Ion Bianu există o mare diferențiere. Asemănările sînt însă absolut clare în cazul comparației cu scrierile lui Ilarie Chendi.

Cercetările din ultimul timp ale publicisticii lui Chendi scot în evidență faptul că, după 1900, criticul a utilizat în mod frecvent acest asteronim pentru a-și ascunde din diverse motive identitatea. Mai ales, colaborarea masivă la realizarea unor publicații precum *Tribuna poporului*, *Curierul literar*, *Sămănătorul*, *Voința națională*, *Viața literară și artistică*, *Cumpăna* etc l-a determinat pe Chendi să folosească o adevărată pletoară de pseudonime: *Fidelio*, *F-o*, *F-*, *Fidelino*, *Oiledif*, *Gh. Dumbravă*, *Cronicar*, *Ch.*, *ich*, ***«* etc între toate acestea, semnătura cu trei asteriscuri în piramidă este adeseori preferată, pentru a păstra într-o anumită taină identitatea numelui său. Astfel, în *Calendarul „Minervei”*, pe care, după cum se știe, Chendi l-a redactat între 1903-1912 (vezi Vasile Netea, *Bibliografia scrierilor lui Chendi*, în voi. II-Chendi, *Pagini de critică literară*, Editura pentru literatură, 1969, p. 592), Semnătura cu trei asteriscuri în piramidă își face marcată prezența. Numai în volumul din 1904 îl mai întîlnim la încă patru texte: *încetarea „Tribunei”* (p. 207—209); *Leagănul Sf. Ecaterina* (p. 161—165); *Expoziția linierei artistice* (p. 226-227); notița cu privire la publicistul bucovinean *Mihai Teliman* (p. 231)-

între toate aceste texte care îi aparțin, după cum ne putem ușor da seama, redactorului *Calendarului* respectiv, se impune atenției, în mod deosebit, prin dramatismul ideții și vastitatea documentării, studiul despre Academia Română și membrii ei. Este o cercetare cu caracter monografic, prima de acest fel cu privire la istoricul și activi-

1 Broșura ne-a fost semnalată de cercetătorul N. Popescu-Gogan, căruia îi aducem pe această cale mulțumirile noastre.

tatea acestei înalte instituții de cultură a țării. Concepția care stă la baza studiului se arată marcată de întreaga problematică a criticii literare chendiene dintre 1903—1904, dominată de spiritul polemicilor pe care Chendi le-a dus în această epocă împotriva celor ce contribuiau; prin atitudinile lor nesăbuite la divizarea culturii române, la pierderea conștiinței rosturilor ei majore în lupta pentru făurirea statului național român unitar- Această conștiință dramatică într-un moment istoric hotărâtor dă marca deosebită scrierii. Ea își face simțită prezența chiar din primele rînduri ale studiului, ca o adevărată uvertură solemnă, la o cantată eroică:

„Tot mai rare sunt încercările și tot mai puține mijloacele pentru strîngerea într-un singur mănunchi a poporului românesc, răzlețit, pe suprafața mai multor provincii... Lipsa de idealști, de luptători hotărâți pentru unitatea rasei se simte tot mai mult”...

împotriva „curentului de dezagregare”, a „tuturor nesocotiților cari își fac un joc vinovat din ceea ce era considerat mare și sfînt”, autorul vrea să opună modelul unor „individualități puternice, apostoli, cu putere de convicțiune, Kogălnicenii generației trecute”, care au reușit, după multe și dramatice încercări, să întemeieze Academia Română și i-au statornicit rosturile de prim ordin în dezvoltarea culturii naționale- Tocmai acest sens este scos cu putere în evidență de autor.

Studiul cuprinde trei părți care se constituie unitar și se întregesc reciproc- Astfel, în prima parte, istoricul Academiei Române este privit în cadrul tabloului vast al tuturor încercărilor de a constitui o societate culturală panromânească, reprezentînd năzuințele și interesele culturale ale tuturor fiilor acestui popor, care trăia în state difere-rite, era supus unor influențe economice, politice, administrative și instructiv-culturale aleatorii și dizolvante-

Eforturile Academiei Române pe tărîmul filologiei, ale dezvoltării limbii literare unitare, ale strîngerii și valorificării documentelor istoriei naționale, a materialului folcloric, precum și în alte domenii își găsesc o corespondență de structură în preocuparea autorului de a secate în evidență partea cea mai valoroasă, a averi Academiei — biblioteca- Modul cum s-a constituit aceasta, cum s-a dezvoltat și cum funcționează reprezintă o altă contribuție remarcabilă a lui Chendi, unicul text al său de acest fel, cunoscut pînă acum, cu privire la activitatea mării biblioteci la care lucra, de peste 6 ani, în momentul respectiv.

Un efort științific considerabil a depus Chendi și în constituirea, celui de-al treilea capitol al studiului său monografic, și anume, acela cu privire la activitatea fiecăruia dintre membrii Academiei Române. Cele peste 70 de fișe bibliografice, diversificate stilistic și ca întindere,

în raport cu importanța și valoarea contribuției personalităților evocate, se constituie într-un veritabil dicționar al membrilor Academiei Române, primul și unicul de acest fel realizat pînă în prezent-

în lumina unei asemenea elaborări științifice dense și de proporții apreciabile, ne apare în evidență falsitatea imaginii pe care a căutat să o acrediteze E. Lovinescu despre Chendi, ca despre un critic care, „din plăcerea unui zgomot repetat și-a desfăcut talentul în monedă măruntă, fără să capitalizeze și să însumeze eforturile în cifre mari și impunătoare” (E. Lovinescu, *Memorii*, Editura Minerva, București, 1976, p. 62—63). Dimpotrivă, studiul monografic despre Academia Română și despre membrii ei reprezintă la Chendi o dovadă evidentă de însumare, fără „zgomot”, într-o cifră importantă a criticii și istoriei noastre literare. Regăsirea ei peste timp este cu atît mai revelatoare.

BUSTUL LUI EMINESCU LA DUMBRĂVENI

A apărut, fără semnătură, în *Calendarul „Minerfei” pe anul 1903*, redactat de Chendi, p. 70—71.

Ilarie Chendi a scris de mai multe ori despre evenimentul dezvelirii bustului lui Eminescu la Dumbrăveni, mereu în postură de martor ocular (vezi în acest sens, în volumul de față, începutul articolului despre Simion Florea Marian, evocat și aici; de asemenea articolul *Eminescu*, în această ediție, voi. II, p. 329-330).

Imediat înaintea articolului despre *Bustul lui Eminescu*, în cuprinsul calendarului respectiv se publică poemul eminescian postum *Mușatin și codrul*, precum și „Proverbe adunate de M. Eminescu”, cu mențiunea: *Din volumul de „Opere complete”, I. Literatura populară, cu o prefață de Il. Chendi { Edi(ia„Mtnen>et”}*. Ceea ce, alături de stil și mod de redactare, este din nou semnificativ în privința atribuirii acestui articol-

SOCIETĂȚILE CULTURALE ALE ROMÂNILOR DE PESTE MUNȚI

A apărut, fără semnătură, în *Calendarul „Minervei” pe 1903*, redactat de Chendi, p. 72—85.

în afară de stil și mod de redactare, aproape fiecare capitol din cuprinsul acestui studiu are un corespondent în alte scrieri ale lui Chendi. Astfel, începutul studiului, referitor la Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român, corespunde cu multe paragrafe din capitolul despre această instituție culturală din

partea finală a studiului *Zece ani de mișcare literară în Transilvania*, iar în partea de început aflăm motivația ironiilor lui Chendi din articolul *Astra-lra-ra-ra-bum!* (vezi în această ediție voi. I, p- 74—75 și 163—165). Societatea pentru crearea unui fond de teatru român este evocată în termeni apropiați în articolul *Teatrul român* (în această ediție, voi. I, p. 158—159), precum și în *Chestiuni teatrale* (în acest voi. p- 265).

La capitolul „*Societățile de cîntări*” se menționează: „Cf. II. Chendi, *Zece ani de mișcare literară*, Oradea Mare, 1901”. Și mai semnificativ din punctul de vedere al atribuirii este capitolul despre „*Reuniunea sodalilor români din Sibiu*”, care se reflectă, cu aceeași căldură evocatoare, în articolul lui Chendi: *Un luptător. Din cetirea unui Anuar* (vezi în această ediție, voi, II, p. 210-212).

INDICE DE NUME*

- Âcs, Károly: 67
 Adam, George: 196, 197
 Adam, Ion: 110, 209, 210
 Adrian, Ion Veniamin: 37
 Alcalay, Leon: 411
 Alecsandri, Elena (n. Cozoni): 339
 Alecsandri, Iancu: 270 — 272, 284, 296, 298, 318
 Alecsandri, Paulina: 262, 316, 458
 Alecsandri, Vasile (vornicul): 285, 339
 Alecsandri, Vasile: 26, 32, 43, 45, 55, 56, 75, 83, 91, 107, 121, 127, 179, 180, 184-186, 195, 200, 207, 221, 223-226, 233, 237, 238, 252, 253, 255, 258, 260-264, 267, 269-273, 281, 282, 284-322, 328, 329, 333, 337, 339, 340, 347, 351, 358, 359, 373, 395, 420, 423, 430, 431, 448, 449, 452, 454, 455-460, 463-466
 Alexandrescu, Grigore: 263, 412
 Alexandrin (familie din Veneția): 264
 Alexie, I.: 327
 Alfieri, Vittorio: 350
 Andrievici, Samuil: 315
 Anghel, Dimitrie: 425
 Antemireanu, Alexandru: 108
 Antim Ivireanul: 43, 330
 Arghezi, Tudor (Ion Theodorescu): 417, 461
 Aricescu, Constantin D.: 217, 218
 Ariosto, Ludovico: 83
 Aristia, Constantin: 202
 Arnim, Bettina (Elisabeth) von: 45, 46
 Arpad: 186
 Asachi, Gheorghe: 201, 202, 442
 Athanasiu, Sava: 453
 August (Caius Iulius Caesar Octavianus Augustus): 270, 352
 Aurelian (Lucius Domitius Aurelianus): 243
 Aurelian, Petre S.: 340
- B
- Babeș, Victor: 341
 Babeș, Vincențiu: 130, 131, 328, 340, 341, 357
 Bacalbașa, Ion C: 102-105, 424
 Bacaloglu, Emanoil: 341
 Baligot de Beynes, Arthur: 302
 Balș, Panaiot: 360
 Banu, Constantin: 409
 Barițiu, Ana Rafila (n. Cornea): 341
 Barițiu, George: 42, 247, 255, 257, 284, 288, 296, 299, 327, 328, 333, 337, 341, 342, 353, 357, 371

* Alcătuit de Nadia Lovinescu.

Bart, Jean (*vezi* Eugeniu Botez^
 Bartels, Adolf: 7, 10, 387,389,
 393, 394, 395
 Bassarabescu, Ion A.: 95, 96,
 421-424
 Bastachi, Th.: 212
 Baudelaire, Charles: 50
 Bădilescu, Ioan: 356
 Băilă, Ioan: 149, 150, 433, 434
 Bălăceanul, Ștefan: 192
 Bălcescu, Nicolae: 26, 353, 354
 Bărcănescu, C.: 282
 Bărnăușiu, Simion: 354
 Bârsan, Zaharia: 402, 407, 412,
 421, 422, 425
 Bârseanu, Andrei: 72, 181,212,
 214, 332, 451, 452
 Becescu, Florian: 143, 144, 407,
 437, 444, 453
 Belcik, Alexandru: 212
 Bellini, Vincenzo: 285
 Bengescu, George: 262
 Bianu, Ioan: 11,12, 40-43,208,
 338, 343, 383, 393, 400, 456,
 465, 467
 Bibescu, Gheorghe (domn al
 Țării Românești 1842-1848):
 317, 346
 Bibicescu, Ioan G.: 121
 Biron, Iuliu: 212
 Bîzgan: 407
 Blaga, Iosif: 266, 374
 Boccaccio, Giovanni: 90
 Bogdan, Ioan: 13, 169, 248,
 332, 343, 412
 Boileau-Despreaux Nicolas: 9
 Bojincă, Damaschin: 129
 Bolintineanu, Dimitrie: 26, 37,
 64, 76, 107, 131, 183, 184,
 190, 203, 217, 221, 257, 263,
 278, 305, 308, 412
 Bolliac, Cezar: 36, 204, 219, 365
 Bornier, Henri de: 272
 Bosnief Paraschivescu, Nicolae:
 400
 Botez, Eugeniu (Jean Bart): 107,
 209
 Bouilhet, Louis: 62
 Brătescu-Voinești, I. Al.: 89,
 162-163, 211, 213, 215, 436
 Brătianu, C. I.: 246, 248, 249,
 414, 453
 Brătianu, Ion C.: 260, 320, 340,
 351

Brătianu, Ion I. C. (Ionel): 423
 Brătianu, Vintilă I.C.: 423
 Brediceanu, I.: 266
 Brindza, Dimitrie: 343
 Brote, Aurel: 378
 Brote, Eugen: 378
 Budai-Deleanu, Ion: 327
 Buteanu, Ioan: 360
 Buzoianu, George T.: 276, 277
 Byron, George Gordon, lord:
 50, 83, 105

c

Caion *vezi* Ionescu-Caion, Con-
 stantin Al.
 Calinciuc, I.: 315
 Cantacuzino, Măria: 296
 Cantemir, Dimitrie: 243, 330,
 332, 350, 361
 Cantilli, Constantin: 91-94, 211
 213, 390, 420, 421
 Carada, Eugeniu, 308
 Caragea, Ioan (domn al Țării
 Românești, 1812-1818): 420
 Caragiale, Ion Luca: 57, 402,
 403, 406, 440
 Caragiali, Costachi: 265
 Caragiani, Ioan D.: 329, 344
 Carcalechi, Eugenia: 299, 304,
 457, 458, 463-465
 Carcalechi, Zaharia: 129, 130,
 133
 Carmen Sylva (Elisabeta, re-
 gina României): 196, 271
 Carol I de Hohenzollern, rege
 al României: 54, 55, 317,
 318, 320, 328, 330, 352, 353
 Carp, Petre P.: 271
 Catargi, Ana G. (n. Rosetti):
 337
 Catargi, Lascăr: 328
 Catilina, Lucius Sergius:
 330
 Cato cel Bătrîn (Marcus
 Porcius Cato): 67
 Cavadia, George: 279, 280
 Călinescu, George: 394,
 405, 415
 Călugaru, Alice: 417
 Călușariu, Grigore: 340

Căpățînă, Sandu: 252, 253
 Căpățîneanu, Stanciu: 192
 Cezar (Caius Iulius Caesar):
 330
 Ghenier, Andre: 358
 Chitul, Tit: 204
 Chițibuș (pseudonim) *vezi* Miile,
 Constantin
 Chițu, Gheorghe: 344
 Chopin, Frederic: 297
 Christodorescu: 51
 Ciato, Aurel: 113
 Cicero, Marcus Tullius: 330
 Cioban, Măria: 391, 402, 407
 Ciocîrlan, Ion: 97-102,110111,
 215, 383, 390, 391, 402, 407,
 424, 425
 Ciofleac, Romulus: 407
 Ciopraga, Constantin: 394
 Ciopariu, Timotei: 40, 41, 208,
 327-330, 344, 345, 354,
 357, 371
 Ciura, Al.: 113, 114, 133
 Ciurcu, N. I.: 374
 Cîrlova, Vasile: 75, 256
 Clain, Samuil (*vezi* Micu,
 Samuil)
 Cobălcescu, Grigore: 345
 Cocreanu, Scarlat: 282
 Codreanu, Mihail: 423
 Odrescu, Theodor: 291,
 298, 365
 Comșa, Dimitrie: 378, 379
 Conachi, Costache: 190
 Constantinescu, Barbu: 122
 Constantinescu, Constanța:
 392
 Constantinescu, Pompiliu:
 892
 Constantinescu-Stans, I.:
 108
 Conta, Vasile: 263
 Coresi, diaconul: 330, 359
 Coriolan (Caius Marcius
 Coriolanus): 174
 Corneille, Pierre: 109
 Cornii, Andre Victor: 341
 Cosacovici, Dimitrie: 346
 Costache, Veniamin: 346
 Costăcescu, N.: 276, 277
 Costin, Miron: 353, 367
 Costin, Nicolae: 353
 Coșbuc, George: 12, 57,
 113-115, 127, 164, 169,

183, 184, 207, 212, 233, 236,
 255-257, 391. 405, 406,
 412, 416
 Creangă, Ion: 38, 183, 397
 Crețeanu, George: 221
 Cristea, Nicolae: 376
 Cucușan, Mihail: 75
 Cuenim, Victor: 339
 Cugler-Poni, Matilda: 283
 Cunțan, Măria: 391, 402, 407
 Cuza, Alexandru Ioan: 55, 61,
 284, 287, 313, 316, 317, 341,
 353, 354, 360, 464
 Cuza, Elena (n. Rosetti): 312

D

Dabija-Vodă (Eustratie Dabija,
 domn al Moldovei, 1661 —
 1665): 348
 Dahn, Felix: 203
 Dan, Dimitrie: 243, 244, 245,
 451
 Daniel, N. Al.: 196
 Dante Alighieri: 59, 92, 420
 Darwin, Charles Robert: 210
 Datcu, Iordan: 418, 426
 Dauș, Ludovic: 203
 Deak, Ferenc: 130
 Decebal: 73, 201, 202, 204, 205
 Decker, Carol: 282
 Delavrancea, Barbu: 21 — 30,
 108, 212, 213, 383, 391, 398,
 399, 402, 403, 406
 De Luca, Pasquale: 395
 Demetrescu, Eugenia G.:211
 Demetrescu, Traian: 57
 Demetriade, Mircea: 94, 171,
 236, 407, 439
 Demetrescu, Anghel: 49
 Densusianu, Ovid: 208
 Densușianu, Aron: 203, 204, 257
 Depărățeanu, Alexandru:
 62, 76, 252-254, 274-278,
 412, 413, 453, 454, 460-462
 Dima, Gheorghe: 266, 374, 375
 Dimitrescu, Constantin: 282
 Dimitrescu *sau* Dumitrescu
sau Dumitrescu-Movileanu,
 Ion: 307
 Dimitroviță (Dimitrovici),
 Ambrosiu: 305, 318, 346

Dinicu, Gheorghe: 282
 Dio Cassius: 330
 Dionisie, Gogu (boier Verigă)
 216, 217
 Dionisie Lupu: 362
 Dionisie Romano: 334
 Dissescu, Constantin: 274,
 276-278, 413, 460
 Dobran, I.: 340
 Dobrogeanu—Gherea, Con-
 stantin: 23, 150, 214, 236,
 402, 433, 436
 Docan, Elena I.: 337
 Dopp, I.: 378
 Dosoftei, mitropolitul: 43,
 242, 343
 Dragomirescu, Iuliu: 172,
 173, 407
 Dragomirescu, Mihail: 388,
 419, 427, 447
 Dragoș, Ioan: 67
 Dulfu, Petre: 209, 433, 434
 Dumas-tatăl, Alexandre:
 253
 Dumitrescu, A. M.: 185
 Dumitrescu, Christ. N.: 211
 Dunka, Titus: 202, 204-206
 Dușescu-Dușu, Th.: 120-123
 211-214, 426
 Dzialynski, contele: 360

E

Eftimiu, Victor: 462
 Ehrlich, Henri: 297
 Eliade, Pompiliu: 230
 Eminescu, Mihai: 14, 16, 27, 32,
 45, 46, 56, 57, 83, 97, 113-
 115, 127, 132, 137, 140,
 173, 184, 185, 190, 191, 196-
 200, 202, 204, 205, 223, 232,
 233-234, 257, 279, 282, 369,
 370, 373, 388, 397, 404, 405,
 406, 408, 416, 431, 442, 469
 Enăceanu, Ghenadie: 337
 Erbiceanu, Constantin: 346

Ernest-Charles, J.: 40
 Esop: 123
 Euripide: 433, 434
 Eustratie Dabija, *vezi* Dabi-
 ja-Vodă

F

Faguet, Emile: 410
 Fătu, Anastasie: 346, 347
 Felix, Iacob: 347
 Fialski, Zoe: 171, 172
 Fiedel: 352
 Filimon, Nicolae: 189
 Filip, Iancu: 282
 Filip de Flandra: 313
 Filipescu, Alecu: 192
 Fischer, L. V.: 196
 Flaubert, Gustave: 109
 Flondor, Tudor: 282
 Florescu, Bonifaciu: 49
 Florescu, Ioan Emanoil: 362
 Florian, Aron: 327, 340
 Fontanin, Gheorghe M.: 347
 Foscolo, Ugo: 19
 Fotino, Dionise: 365
 Fundescu, Ion C: 35-39, 383,
 399

G

Galian, Dumitru: 212
 Gane, Nicolae: 233
 Gaster, Moses: 25
 Gatowsky, V.: 401
 Gautier, Theophile: 83, 358
 Găvănescul, Ioan: 212
 George, Alexandru: 385
 Georgescu, ChristodulO: 212
 Gessner, Salomon: 192
 Ghenadie Cozianul: 239-242,
 430, 449, 450
 Ghenadie Popescu: 334
 Gheorghe Ștefan (domn al Mol-
 dovei, 1653-1658): 359

Ghica, Alexandrina (n. Mavros):
 465
 Ghica, Alexandru (domn al Ță-
 rii Românești, 1834-1842):
 346
 Ghica, Grigore Alexandru (domn
 al Moldovei, 1849-1856): 354
 Ghica, Ion: 42, 262, 270-272,
 293, 294, 296, 321, 333, 347,
 352, 353, 412, 464, 465, 466
 Ghica, Leon: 369
 Ghica, Pantazi: 37, 38, 49,
 238
 Gilbert, Nicolas Joseph Lau-
 rent: 59
 Giusantine: 62
 Goethe, Johann Wolfgang von:
 27, 45, 46, 92, 105, 149-150,
 157, 186, 189, 192, 259, 357,
 363, 433, 434
 Goga, Octavian: 133, 391, 427,
 462
 Gojdu, Emanoil: 129, 131
 Goldiș, Vasile: 266, 374
 Goleșcu, Dinicu, 192
 Goleșcu, Nicolae: 328
 Goleșcu, Ștefan: 328
 Gonata, Ștefan: 329, 348
 Gorovei, Arthur: 332
 Gorun, Ion (Alexandru Hodoș):
 15-20, 116, 151, 152, 184,
 209, 383, 398, 434
 Grabbe, general: 294
 Grama, Alexandru: 113
 Grandea, Grigore Haralamb:
 131
 Grădișteanu, Petru: 53
 Grigorovitză, Emanoil: 196
 Grimm, Iacob: 121
 Grimm, Wilhelm: 121
 Grober, Gustav: 25
 Grozescu, Iulian: 131, 257
 Grube, August Wilhelm: 377

H

Hafiz (Șamseddin Mohammed):
 254
 Hahn, Georg von: 38
 Hamangiu, Constantin: 185
 Haralambie, Nicolae: 328

Haret, Spiru: 348
 Hasdeu, Bogdan Petriceicu: 13,
 33, 37, 38, 43, 57, 125, 244,
 271, 329, 331, 332, 348, 349,
 361, 415
 Hălăceanu, Virgil Em.: 211
 Hebbel, Friedrich: 10
 Heine, Heinrich: 14, 93, 131
 149-150, 406, 433, 434
 Heliade Rădulescu, Ion: 26, 59,
 62, 64, 76, 140, 141, 164,
 192-195, 247, 253, 255, 256,
 321, 329, 349, 350, 412, 436,
 4M
 Henric al IV-lea, rege al Fran-
 ței: 458
 Hepites, C. C: 333
 Hepites, Ștefan C: 350
 Herbart, Johann Friedrich: 355
 Hertz, Ignatz: 185
 Hitrowo (diplomat rus): 38
 Hîjdeu, Alexandru: 348
 Hîzdeu, Boleslas: 333
 Hodoș, Alexandru (*vezi* Ion
 Go ru n)
 Hodoș, Constanța: 212, 214,
 215
 Hodoș, Enea: 180, 243-244, 451
 Hodoș, Iosif: 42, 243, 329, 350,
 353, 371, 373
 Hodoș,, Nerva: 43, 198, 199,
 343
 Holban, M. G.: 229, 385
 Homer: 165
 Horațiu (Quintus Horatius Flac-
 cus): 10, 269, 270, 272, 273,
 358, 359
 Houssaye, Arsene (Arsene Hous-
 set): 62
 Hrisoverghi, Alexandru: 75
 Hugo, Victor: 50, 127, 350, 359
 Humpel, Wilhelm: 282
 Hurmuzachi, frații: 284-287,
 292, 294, 297, 305, 309, 313-
 316
 Hurmuzachi, Alexandru: 262,
 286, 287, 290-295, 297-322,
 327, 329, 350, 351, 464, 465
 Hurmuzachi, Constantin: 296-
 299, 320
 Hurmuzachi, Doxachi: 284
 Hurmuzachi, Eliza: 296
 Hurmuzachi, Eudoxiu: 288, 296,
 332, 340, 351, 364

Hurmuzachi, Eufrosina: 296
Hurmuzachi, Gheorghe: 287,
295, 305, 306, 318, 319, 322,
350

I

Iancu, Avram: 19, 152, 360
Ianculescu de Reus, Eugenia:
79-82, 84, 418, 419
Iațimirski: 337
Ibsen, Henrik: 165, 268
Ilarion Pușcariu: 334
Ioana d'Arc: 109
Ion Vodă cel Cumplit (domn al
Moldovei, 1572-1574): 349
Ionescu, Al.: 329
Ionescu, Năstase: 282
Ionescu, Nicolae: 351, 352
Ionescu-Caion, Constantin AL:
399, 402, 403, 406-411, 414,
415, 417, 439, 440, 457, 458
Ionnescu-Gion, George: 249,
414, 415
Iorga, Nicolae: 21, 130, 140 —
142, 190, 230, 234, 236, 242,
327, 332, 338, 386, 401, 402,
405, 411, 414, 425, 431, 432,
436, 438, 443, 449, 450, 460
Iosif, Ștefan Octavian: 11 —
14, 108, 140, 141, 165, 169,
181, 184, 209, 268, 383, 390,
391, 393, 396, 397, 412, 414,
425
Iosif Naniescu: 334, 337
Ipsilanti, Alexandru: 362
Isbășescu, Mihail: 394
Ispirescu, Petre: 38, 397
Istrati, Constantin: 352
Iuga, Cl.: 282..
Iugurta: 330
Ivanovici, Sofronie: 390-392,
448

J

Jagic, Vatroslav: 179, 180, 343
Jakobs, Monty: 159
Jarnik, Jan Urban: 181, 332,
452

Jean Paul (Johann Paul Frie-
drich Richter): 27
Jăckay, Mor: 151
Jung, Julius: 356

K

Kalinderu, Ioan: 352
Karr, Alphonse: 262
Karr, D.: 140, 407, 414
Kiselef, Pavel Dmitrievici: 359
Kogălniceanu, Mihail: 75, 220,
260, 284, 308, 337, 350, 352-
354, 367
Kotzebue, Wilhelm von: 38,
348
Kremnitz, Mite: 196, 198
Kretzulescu, Nicolae: 354
Krug, W. T.: 345

L

La Fontaine, Jean de: 358
Lahovary, George I.: 329
Lamartine, Alphonse de: 358,
365
Lancaster, Joseph: 192
Lapedatu, Ion: 373, 452
Larousse, Pierre: 439
Laurian, August Treboniu: 42,
327, 329, 330, 340, 354, 356
Lavater, Johann Kaspar: 192
Lazarus, Moritz: 33
Lazăr, Gheorghe: 192, 251, 326
334, 362 .. ,
Lăzăriciu, Ioan: 243
Lecca, Haralamb G.: 9, 87,
124-127, 184, 230, 383, 389,
405, 407, 427
Leconte de Lisle, Charles Marie
Rene: 50, 434
Lefranc, fimile: 185
Lenau, Nikolaus (Franz . Ni-
embsch Edler von Strehle-
nau): 197,
Leon, general: 279
Leonescu, Vasile: 9, 206, 211
Leopardi, Giacomo: 83, 188

Loti, Pierre (Julien Viaud): 50
Lovinescu, Eugen: 385, 386,
393, 394, 404-406, 430, 431,
469

M

Macaveiu, Ioan: 232
Macedonski, Alexandru: 49 — 64,
94, 127, 138, 171, 174, 184,
236, 249, 272, 383, 398, 402,
404, 405-417, 420, 427, 428,
435, 439, 440, 445, 453
Maeterlinck, Maurice: 159 — 161,
435
Maior, Petru: 129, 130, 346, 355
Maireescu, Ion: 327, 329, 340
Maireescu, Titu: 25, 59, 76, 95,
140, 141, 163, 167, 211, 236
247, 248, 262, 263, 270, 271,
322, 329, 333, 354, 355, 369,
402, 410, 411, 419, 427, 435,
456, 458, 459, 464, 465
Maniu, Vasile: 355, 356
Manliu, Ioan: 184
Manolache, I. D.: 74
Manzocchi: 271
Marcus, Caius (*vezi* Coriolan)
Marcu, Ioan: 329
Marian, Simion Florea: 31—34,
132, 220, 245, 332, 355, 369,
383, 391, 393, 399, 469
Marienescu, Atanasie Marian:
72, 132, 355
Marmier, Xavier: 272
Massim, Ioan C: 329, 340, 354,
356
Matei Basarab (domn al Țării
Românești, 1632-1654): 352
Matei Gorvin (rege al Ungariei,
1458-1490): 66
Mărăcineanu, Valter: 147
Mecena (Caius Cilnius Maecenas):
270
Melager: 62
Melchisedec, episcopul: 334, 337,
352, 356
Meșotă, Ioan: 452
Miele, Veronica: 199
Micu, Samuil: 43, 129, 343, 372
Micu Moldovanu, Ioan (*vezi*
Moldovanu, Ioan **MJ**)

Miculi, Carol (Șarl): 890-399,
302
Mihai Viteazul (domn ui Țării
Românești, 1593-1601, «I
Transilvaniei, 1599 — 1000 șl al
Moldovei, 1600): 221
Mihaly de Apșa, Victor: 154
Mihăescu, Alexandrina: 77
Miile, Constantin: 16, 401
Miller-Verghi, Margareta: 19(V)
Millo, Matei: 265, 299, 300, 301
Milton, John: 94, 420
Minckwitz (fostă Philippide), Jo-
hanna: 196
Minulescu, Ion: 417
Mirbeau, Octave: 159
Miron Românu: 374
Missir, Petru Th.: 59
Mistral, Frederic: 358
Mîrzescu, George: 401
Mocioni (Mocsonyi), Andrei: 329,
357
Mocioni, Eugen de: 373
Mocioni, Petru: 340
Moga, V.: 212
Moldovan, Gergely: 65-69, 417
Moldovanu, Ioan M.: 357
Moliere (Jean Baptiste Poque-
lin): 365
Molnar-Piuaru, Ioan: 327
Montesquieu, Charles Louis de
Secondat de: 231
Mugur, George: 282
Munteanu, Gavriil: 12, 329,
342, 357, 358, 452
Mureșanu, Andrei: 62, 183, 204,
256
Mureșanu, Iacob: 342
Mureșanu, Iacob I.: 375
Murnu, preotul: 132
Murnu, George: 165
Musset, Alfred de: 303, 358
Mustață, Nicolae: 305
Mușlea, Ion: 418

N

Nanu, Dimitrie: 85, 184, 407
Nanu, Anton: 358
Nazievici: 319
Negri, Ada: 164
Negri, Constantin (Costache):
256, 284, 285, 287, 295, 321

Negruț, C. *vezi* Costache Negruzzi

Negruzzi, Constantin (Costache): 26, 75, 127, 263, 308, 321, 329, 358

Negruzzi, Iacob: 211, 237, 262, 263, 269, 271, 322, 358, 458, 459

Negruzzi, Leon: 358

Negulescu, Paul: 212, 214

Nenițescu, D. S.: 212

Nenițescu[^] Ioan S.: 205, 271

Nero (Lucius Domitius Ahenobarbus Nero): 174

Netea, Vasile: 383, 444, 456, 466

Neuschatz, Oswald: 196

Nica, lăutar din Lugoj: 266

Nică Burdușel (pseudonim) *vezi* Ionescu-Caion, Constantin Al.

Nicolae Popea: 362

Nicolaescu, G. D.: 212

Nicolaescu, N.: 209, 212

Nicoleanu, Nicolae: 37

Niculită Voronca, Elena: 212, 213, 215

Nietzsche, Friedrich: 174, 410

Nistor, Iancu I.: 235

Nizet, Fr.: 62

O

Obedeanu, M. G.: 43

Odobescu, Alexandru: 25, 207, 329, 339, 340, 353, 358, 359, 412

Ollănescu-Ascanio, Dumitru C.: 211, 262, 265, 269, 272, 273, 359

Oltean, Ioan: 372

Onciul, Aurel: 81

Onciul, Dimitrie: 262

•Onișor, Victor: 72

Onitiu, Virgil (Sorcovă): 97—101, 212, 214, 266, 374, 383, 391, 424

Orășanu, Nicolae T.: 37

Orleanu, Al. G.: 211, 213

Ornea, Z.: 432

Otavă, N. (pseudonim) *vezi* Goga., Octavian

Oteteleşanu, Ioan: 352

P

Pacu, M. N.: 212

Pallade, Teodor: 192

Pann, Anton: 117, 190, 235, 263

Panu, George: 95, 105

Papadopol-Calimah, Alexandru-75, 179, 260, 262, 263, 264 270, 271, 333, 359, 360, 458

Papazogles, Kleanthes: 62

Papiu-Ilarian Alexandru: 42, 209, 243, 327, 333, 337, 350, 353, 354, 360, 361

Pascaly, Mihail: 265

Pascu, Ștefan: 417

Păcurariu, Dimitrie: 465, 466

Pătrășcoiu, Gr. și I.: 212

Păun, profesor: 101

Pârvan, Vasile: 361

Peladan, Josephin (Joseph): 50

Pelimon, Alexandru: 212

Pencovici, Eustatiu: 333

Petică, Ștefan: 417, 418, 419

Petofi, Șandor: 14, 18, 68, 186

Petra Petrescu, Nicolae: 377, 378

Petrașcu, Nicolae: 24, 26, 28

Petrino, Dimitrie: 321

Petroff, Alexandru: 171

Petru Rareș (domn al Moldovei, 1527-1538, 1541-1546): 355

Petruț, Axente: 337

Philippide, Alexandru: 330, 361

Pinath, Iancu: 217, 410

Pisoski, Nicolae: 464

Piuariu Molnar, Ioan (*vezi* Molnar Piuariu, Ioan J)

Plesoianul, Grigore: 192

Plutarh: 330

Podeanu, V.: 212

Poenaru, Caliopi: 51

Poenaru, Petrache: 357, 362

Polizu, G.A.: 342

Poni, Petru: 362, 363

Pontmartin, Armând Marie de: 272

Pop, Ioan: 360

Pop, Sigismund: 130, 364

Pop, Vasile: 212, 214

Pop-Barițiu, Ioan: 341

Pop-Florantin, Ioan: 204

Pop-Reteganel, Ion: 70—73, < 417, 418, 449

Popa, deputat la Budapesta: 131

Popa, George: 374

Popa, Mircea: 392, 393, 405, 414, 456, 466

Popazu, Ion: 452

Popea, Ioan: 451

Popeea, soția împăratului Nero: 174

Popescu-Gogan, N.: 467

Popovici, Eusebiu: 305

Popovici-Bănățeanu, Ion: 73, 76, 77

Popovici-Lupu, N. O.: 212

Popescu, Demetru: 282

Porcius, Florian: 363

Porumbescu, Iraelie: 284, 285, 288

Poteca, Eufrosin: 192

Frasin, Spiru: 82—86, 418, 419

Pumnul, Aron: 288, 305, 318, 322, 327, 346, 351

Puscariu, Ioan: 363

Q

Quetelet, Adolphe: 348

Quintescu, Nicolae: 209, 347, 363, 364

R

Rabelais, Francois: 83

Racoviță, Dimitrie D. (Sphinx): 25

Radu I (Radu Negru *sau* Negru-Vodă), domn al Țării

Românești, 1377—1383: 331, 332

Ranetti, George: 235, 445—448

Ravaillac, Francois: 458

Rădulescu-Codin, Constantin: 178

Rădulescu-Motru, Constantin: 388

Rădulescu-Niger, Nicolae: 211, 213, 402, 403

Rebreanu, Liviu: 418

Reybaud, Louis (Leon Durocher): 294, 465

Richter, Johann Paul Fredrich (*vezi* Jean Paul[^])

Riria (Cornelia Xenopol, n. Biberi, c. prima dată cu V. Gattowsky): 45-48, 383, 391, 400-404

Rodenbach, Georges: 83

Roesler, Robert: 368

Rolla, Constantin (Costache): 287

Rollinat, Maurice: 61

Romalo, Grigore: 289, 290

Roman, Alexandru: 130, 257, 328, 329, 364

Romanescu, Aristizza: 267

Rosetti, Constantin A.: 35, 36, 142, 281, 328, 329, 353, 364

Rosetti, Radu D.: 13.58, 87-90, 107, 184, 210, 212, 214, 217, 230, 383, 389, 419, 420

Roșculeț, Vaier: 212

Rotaru, I.: 462

Rousseau, Jean Jacques: 195, 259, 350, 438

Russo, Alecu: 19, 75, 321

S

Sabo, Emil: 111-115, 383, 391, 425, 426

Sadi-Ionescu, Alexandru: 423, 456

Sadoveanu, Mihail: 425, 448

Saghinescu, V.: 401

Sainte-Beuve, Charles Augustin: 392, 395

Saligny, Anghel: 364

Salustiu (Caius Sallustius Crispus): 330

Sand, George (Amandine Lucie Aurore Dupin Dudevant): 308

Sandor, A.: 327

Sandu-Aldea, C.: 106-110, 390, 425, 426, 435

Sanielevici, Henric: 212, 214

Sardou, Victorien: 414, 440

Săulescu, Gheorghe: 327

Săvescu, Iuliu Cezar: 74, 77, 417, 418

Sbiera, Ion G.: 284, 305, 307, 315, 316, 318, 322, 329, 364, 365

Sbiera, Radu: 316
Scheletti, Gheorghe: 282
Schiller, Friedrich von: 27, 55,
188, 203, 377, 433
Schinnagl, Maurus: 345
Schopenhauer, Arthur: 355
Schott, Albert: 38
Schott, Arthur: 38
Scrob, Carol: 46, 217, 222, 282
Scurtu, Ion: 137, 196, 197,
199-200, 234, 442
Secula, Septimiu Sever: 374
Serea, Elena: 403
Sevastos, Elena Didia Odorica:
178, 180, 332
Shakespeare, William: 92, 105,
157, 159, 420
Sienkiewicz, Henryk: 84, 165
Sihleanu, Alexandru: 76
Sihleanu, Ștefan: 269, 273
Silași, Grigore: 417
Simionescu, Măria: 385
Sion, Gheorghe: 106, 107, 329,
353, 365
Sîmtion, Elena: 113
Slavici, Ioan: 72, 73, 154, 162,
209, 230, 232, 233, 271, 376,
406, 444
Socec, Ioan V.: 272, 459
Solomon: 241
Sorcovă(pseudonim) *vezi* Virgil
Onițiu
Spâthe, Oscar: 370
Speranția, Theodor D.: 116—
119, 120-123, 221, 235, 276,
383, 426
Spirescu, Oscar: 282
Stamati, Constantin (Costache):
365
Stamati, Teodor: 327
Stăncescu, Constantin I.: 279
Steinthal, Heymann (Heinrich):
33
Stere, Constantin G.: 211, 213
Stircea, Victor: 305
Stoenescu, Theodor M.: 46
Strajanu, Mihail: 373
Strauss, Johann: 179
Străjescu, Ion: 329, 365, 366
Strindberg, August: 165
Stroescu, S. C.: 418, 426
Sturdza, Dimitrie A.: 42, 271,
284, 327, 329, 332, 333, 335,
337, 352, 362, 366, 414

Sturdza, Grigore (beizadea): 289
Sturdza, Mihai (domn al Mol-
dovei, 1834-1849): 289, 290,
317, 352, 365
Sturdza-Scheianu, Dimitrie C:
333, 335
Suciu-Rudow, Lucreția: 257
Suetoniu (Caius Suetonius Tran-
quillus): 358
Sveatoslavici, Igor: 359

Șaguna, Andrei: 132, 363, 371
376
Șăineanu, Lazăr: 201
Șerbănescu, Theodor: 184, 279—
283, 462
Șincai, Gheorghe: 129, 204, 327,
361, 372
Șonțu, Gheorghe: 147
Știrbei, Barbu (domn al Țării
Românești, 1849-1856): 317,
354
Șuluțiu, Alexandru Sterca: 371

T

Tacit (Publius Cornelius Tacit-
tus): 330, 357
Taine, Hippolyte: 395
Tardini, Fanny: 302, 304, 308,
310
Tasso, Torquato: 59, 83
Tăslăuanu, Octavian (O. T. Co-
dru): 386, 387
Tăutu, Gheorghe: 131
Teclu, Nicolae: 366
Teconția, Valeriu: 196-199, 442
Teleor, Dimitrie (Dumitru Con-
stantinescu): 190, 283
Teliman, Mihai: 467
Tempea, Liviu: 282, 370
Tempea, Radu: 327
Teodorescu, G. Dem.: 33, 121
Teodorovici, Ioan: 129
Timpeanu, Scarlat Barbu: 192
Tocilescu, Grigore G.: 366, 415
Tofan, Gheorghe: 385, 388, 390

Tolstoi, Lev Nicolaevici: 414,
440
Toncescu: 50
Topîrceanu, Gheorghe: 417, 461
Tordoșan, Victor: 376, 377, 379
Traian (Marcus Ulpius Traia-
nus): 73, 186, 201, 202, 205,
206, 243, 442
Truța, Petre: 374

Ubicini, Abdolonyme Honore:
333
Ungureanu, Em.: 374
Ungureanu, Vasile: 367
Ureche, Grigore: 353
Urechia, Alceu: 212, 214
Urechia, Vasile A.: 49, 51, 214,
328, 329, 333, 337, 353, 367

V

Valter, N.: 420
Varsava Scovaroda, Grigorie:
348
Vaschide, Nicolae: 227—230, 444
Vasici, Pavel: 367
Vasilco, N.: 305
Vasile Lupu (domn al Moldovei,
1634-1653): 352
Vasvâri, Pâl: 68
Văcărescu, poezii: 189, 190, 221,
359
Văcărescu, Iancu: 192
Văcărescu, Ienăchiță: 149, 189,
190, 226
Vellescu, Ștefan: 37, 49
Ventura, Grigore: 206, 282
Verlaine, Paul: 14, 410, 425
Vermont, Nicolae: 447
Verne, Jules: 227
Veron, Ștefan R.: 51
Vidu, Ion: 375

Vinet, Alexandre: 395
Virgiliu (Publius Vergilius Maro):
201
Vischer, Theodor Friedrich: 27
Vlad, Aloisiu: 132
Vladimirescu, Tudor: 362
Vlahuța, Alexandru: 12, 13, 57,
98, 164, 184, 274, 275, 276,
391, 407, 460
Vlădicescu, Alexandru: 302, 304,
306
Vojen, A.: 402, 403
Voltaire (Francois Arouet): 365
Vorobchievici, Isidor: 319
Vulcan, Petru: 283
Vulcan, Iosif: 67, 130, 133,
257-258, 265, 266, 339, 367,
373, 374, 456

W

Wagner, Richard: 355
Wartha, H. C.: 217
Weigand, Gustav: 442
Werner, Iulius: 151
Wilde, Oscar: 410
Wurtz, Aclolphe: 352

X

Xenopol, Alexandru D.: 204,
346, 367, 368, 400, 401-404

Z

Zaharia, N.: 414
Zamfirescu, Duiliu: 147—148,
184, 209, 230, 233, 249, 252,
391, 414, 427, 432, 433, 444,
453
Zappa, Evanghelie: 328, 338
Zinkeisen, Johann Wilhelm: 360
Zoi: 136
Zosin, Panait: 190

CUPRINS

FOILETOANE (1904)

Dreptul criticei	7	(393)
St. O. Iosif	11	(396)
Ion Gorun	15	(398)
Despre Delavrancea (Cu. prilejul apariției „Operelor” sale complete)	21	(398)
Părintele S. FI. Marian	31	(399)
I. C. Fundescu	35	(399)
Ion Bianu (Cu prilejul unui jubileu)	40	(400)
Riria	45	(400)
Alexandru Macedonski	49	(404)
Activitatea unui renegat (Moldovan Gergely)	65	(417)
Un povestitor ardelean (I. Pop-Reteganul)	70	(417)
O pagină comemorativă (Poeți morți în floarea vârstei)	74	(418)

Dări de seamă

I. Două romane (Eugenia Ianculescu de Reus: „Spre dezrobire”; Sp- Prasin: „Calea robilor”)	79	(418)
II. Proza d-lui Radu Rosetti („Printre picături”)	87	(419)
III. „Aripi de vis”	91	(420)
IV. „Nuvele” de I. A. Bassarabescu	95	(421)
V. Ion Ciocîrlan: „Pe plai” (Schite de la țară); Sorcovă: „Clipe de repaos”, seria II	97	(424)
VI. Dramă cu tendinți? (Ion C. Bacalbașa: „De la oaste”) (Dramă în trei acte. Piesă oprită după intervenția comendurei)	102	(424)
VII. C. Sandu: „Drum și popas” (Note de drum și schite) ..	106	(425)
VIII- Emil Sabo: „Cîntece”	111	(425)
IX. „Anecdotele botezate” ale d-lui Speranță	116	(426)
X. Două cărți umoristice: T. Dușu-Dușescu: „Considerațiuni critice asupra poeziei noastre populare- Doine”; Th. D. Speranță: „Anecdote pipărate”	120	(426)
XI- Haralamb G- Lecca: „Octava”	124	(427)
XII. Reviste literare în Budapesta („Luceafărul”)	128	(427)

Moravuri literare

I. Anonimul	134	(428)
II. Nihilistul și răzbunătorul	139	(428)

DIN PERIODICE

(1903-1904)

Duiliu Zamfirescu: „în război” (Roman)	147 (432)
Traduceri barbare („Poeți germani: Johann W. Goethe, Heinrich Heine.” Traduceri de Ioan Băilă)	149 (433)
Ion Gorun: „Alb și negru”	151 (434)
Cronica mea	153 (434)
Poeți și critici (Titlu vechi la lucruri nouă)	155 (435^)
Spleen	159 (435)
I. Al. Brătescu-Voinești: „Nuvele și schițe”	162 (436)
Traduceri	164 (436)
Grupări literare	167 (*56)
O cloacă	170 («9>)
Mulțimea	171 («9)
Flurile în poezia populară, I	177 (440)
O statistică literară	182 (441)
Cititor și scriitor	187 (441)
Deviza lui Eliade	192 (441)
Literatura eminesciană germană (M. Eminescu: „Gedichte”. Deutsch von Teconția; „Eminescu's Prosaschriften”. Inau- gural-Dissertation von Ioan Scurtu)	196 (442)
Literatura daco-română	201 (442)
Analele Academiei Române (Seria II, tom XIV. Dezbaterile asu- pra cărților prezentate la premii)	207 (443)
Un prognostic	211 (443)
Cîntece de stradă	216 (443)
Monumentul lui Alecsandri	223 (443)
Dușmanul din Paris	227 (444)
Încetarea „Tribunei”	231 (444)
Literatură de Crăciun	234 (444)
„Alecsandriiune”	237 (448)
Călugărul poet	239 (449)
Doi membri corespondenți ai Academiei (Enea Hodoș și Dimitrie Dan)	243 (451)
Ardeleanofobii	246 (452)
Bustul lui Depărățeanu	252 (453)
„Hora Ardealului” (O rectificare)	255 (454)
Jubileul „Familiei”	257 (456)
Scrisori	259 (457)
Chestiuni teatrale (Cu prilejul adunării de la Brad)	265 (459)
„Fintina Blanduziei” (Notiță literară-istorică)	269 (459)
Iarăși Depărățeanu (Un foileton uitat al d-lui Vlahuță. Revista	

triumvirilor, Discursul și imparțialitatea d-lui Dissescu. Grigore-Vodă” de Depărățeanu)	274	V<
Romanța românească (Cu prilejul dezvelirii bustului lu. Șerbă- nescu)	284	^ ^
Alecsandri și românii din Bucovina (Material biografic)	284	^ ^

ADDENDA

Academia Română (Informațiuni asupra trecutului și membrilor ei)	325	(466)
Bustul lui Eminescu la Dumbrăveni	3«9	(469)
Societățile culturale ale românilor de peste munți		
<i>Note și comentarii</i>	381	
<i>Indice de autori</i>	41	